

קובץ מפרשים מסכת ברכות

פרק ראשון ושני

תלמוד בבלי (עוז והדר)

רא"ש

דפי הרי"ף

תוספות הרא"ש

תוספות ר' יהודה (ברכה משולשת)

רמב"ם הלכות קריאת שמע

חידושי הרמב"ן

חידושי הרשב"א (קוק)

חידושי הריטב"א (קוק)

(א) מגילה פרק ד' דף כ"ג;
(ב) מכלילת דרי"י פ' ט"ז
פסחים קמ"ב מגילה פ'
(ג) וי"ח חו"מ וי"ח וי"ח
י"ז: ד"ה להסתלק;
(ד) [תענית ב.] א' (ט) [ע'
חו"מ] לקמן כ"א. ד"ה
הוא וי"ח חו"מ לז' ד"ה
וידעו; (ו) לקמן פ"א
(ז) כלל פ"א נגעים פ"ק
י"ד, (ח) ח"כ פ' אמור
יבמות עד; (ט) בריש פסוק
א ע"ב; (י) עין זבחים
פ"ה, (י"א) זבחים נ"ג,
(י"ב) שם ד"ה: (י"ג) שם כ"ג,
(י"ד) שם נ"ה, (י"ה) עין
זבחים לו. וברשי"י שם
סג. ד"ה ליום, (י"ז) אכילת
קדשים מפורש בזבחים
פ"ה ח"ה - ו' (י"ח) לקמן
ט; (י"ט) לקמן ד"ה
(כ) לקמן כ"ו: חו"מ ד"ה
יעקב ובגמ' דף כו.
וברשי"י שם ד"ה שם
מינה וזבחים שם ד"ה תא
שם, (כ"א) עמוד ב,
(כ"ב) שמות כ"ט ל"ט
במדרש כח
(כ"ג) בפרקי ריש ה"ה,
(כ"ד) וי"ח חו"מ וי"ח חו"מ
ד"ה אמר וי"ח חו"מ כח
ל"ה ד"ה הל"ה [ויעין חו"מ]
שבת צ"ט ע"א ד"ה מסיע
יבמות ג. ד"ה אבל.

הנהגות הב"ח
(ב) גמ' דמ"י דערבית
נחש:

גליון הש"ס
בספרי בד"ה להרחיק.
ע"י חו"מ פסחים ק"כ ע"ב
ד"ה אמר רבא: בתבוס'
מכר ב' בד"ה להסתלק
להבדיל ב' ע"י חו"מ
לקמן ד' ע"ב ד"ה ע"ב
ומס' כ"ז ע"ב ד"ה
והלכתי ומגילה כ"ג ע"א
חו"מ ד"ה חו"מ: בהגהת
פוסקים: אחר מ"ה
הכ"ל. ויע' גיטין ל"ד
ע"כ חו"מ ד"ה אלמנה:

תורה אור השלם
(א) [שנתיים] ל' דף
והפך ב' [שנתיים]
ביתו וקלף ב' דף
והפך ב' דף
(ב) וקרא אליהם לאור
יום [והפך קרא אליהם]
והי' ערב ויהי בקר יום
אחד: [באש"א, ה]
(ג) וקרא השמש ויהי
אחר יום אחד
הקדשים י' ל' חו"מ
הוא: [ויקרא כ"ז]

ליקוטי רש"י

עד סוף האשמורה
הראשונה. ג' משמורת
היו הלילה משמורת
עזרת המלכים וספר
שלם נחלק לשלוש חלקים
לראות ללכת אחת שניה
ללכת אחת שלישית ללכת
שלישית [לקמן ג.]. שהיא
בשלישית הלילה דלמחר משמרת זכרות (ג.) ג' משמורת היו הלילה [יומא כ.]. אשמורת. (שמי חלקי) [תלך] הלילה שהלילה
נחלק לשלוש חלקים כמו שאמר רמב"ם זכרות [ויקרא ב.]. י"ט ע"פ שפתי חכמים. הקמ"ר ח"ב וי"ח חו"מ וי"ח חו"מ
ובו. כדמצינו [ויקרא ו.] על מוקדה על המזבח כל הלילה ויכול להקטיר על כל הלילה [פסחים כח.]. היא העולה על מוקדה על
המזבח כל הלילה עד הבקר מלאו את המזבח ששעלה כל הלילה אחרים ופדירם על קרינתם ששעטו היום אצל כל מעלות
השחר ולמנוח ונפסלו מלג' [ויקרא ו.]. כד' [הרחיק אדם מן העבירה. שנה יאכל ממנו לאחר שעלה עמוד השחר
והתחייב כרת ומוטע שיעור קדשים ללכת הפסול למנוח וזמן אכילתו שלא לאכול אחר תחילת ששעלה עד בקר וי"ח חו"מ
חו"מ דמצינו [תענית ב.]. בשחר מברך שתיים וכו'. דלמחר זכרות וישראל יושלמו [פ"א ה"ה] שזכרות הללו על שם
הקדשים. נדרש זכרות (עד: זכרות משמרת ללכת נהגה השמש [ויקרא כ. כ.])

מאימתי קורין את שמע בערבין. משעה שהכהנים נכנסים
לאכול בתרומתן. כהנים שנטמאו וטבלו והעריצ
שמען והגיע עתם לאכול בתרומה: עד סוף האשמורה הראשונה.
שליש הלילה כדמפרש בגמ' (דף א.) ומשם ואילך עבר זמן דלא מקרי
חו זמן שכיבה ולא קרינן ביה בשכבין^(ט)
ומקמי הכי נמי לאו זמן שכיבה לפיכך
הקורא קודם לכן לא יאכל ידי חובתו.
אם כן למה קורין אותה ציית הכנסת
כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה
והכי תינא צריי צרכות ירושלמי.^(י)
ולפיכך חזנה עליו לקרותה משתתק.
ובקריאת פרשה ראשונה שלדס קורא
על מנתו יאכל: עד שיעלה עמוד
השחר. שכל הלילה קרוי זמן שכיבה:
הקמ"ר ח"ב וי"ח חו"מ. של קרינתו
שזרק דמן ביום: מצותן. להעלות
כל הלילה ואין נפסלים צלינה עד
שיעלה עמוד השחר וכן למטה מן
המוצא^(כ) דכתי' לא ילך לבקר (שמות
וברשי"י שם ד"ה שם כ"ג,
(כ"ד) שם נ"ה, (כ"ה) עין
זבחים לו. וברשי"י שם
סג. ד"ה ליום, (כ"ז) אכילת
קדשים מפורש בזבחים
פ"ה ח"ה - ו' (י"ח) לקמן
ט; (י"ט) לקמן ד"ה
(כ) לקמן כ"ו: חו"מ ד"ה
יעקב ובגמ' דף כו.
וברשי"י שם ד"ה שם
מינה וזבחים שם ד"ה תא
שם, (כ"א) עמוד ב,
(כ"ב) שמות כ"ט ל"ט
במדרש כח
(כ"ג) בפרקי ריש ה"ה,
(כ"ד) וי"ח חו"מ וי"ח חו"מ
ד"ה אמר וי"ח חו"מ כח
ל"ה ד"ה הל"ה [ויעין חו"מ]
שבת צ"ט ע"א ד"ה מסיע
יבמות ג. ד"ה אבל.

קורין את שמע בערבין. משעה שהכהנים
נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה
הראשונה דברי ר' אליעזר. וחכמים אומרים
עד צלות. רבן גמליאל אומר עד שיעלה
עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית
המשחה אמרו לו לא קרינו את שמע אמר
להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם
לקרות ולא זו בלבד אמרו אלא כ"כ מה
שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה
עמוד השחר^(א) הקמ"ר ח"ב וי"ח חו"מ וי"ח חו"מ
עד שיעלה עמוד השחר^(ב) וכל הנאכלים ליום
אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר א"כ
למה אמרו חכמים עד חצות כד' להרחיק
אדם מן העבירה: גמ' ח' תנא היבא קאי דקתני
מאימתי ותו מאי שנא (ב) דתני בערבית ברישא
לתני דשחרית ברישא תנא אקרא קאי
דכתיב^(ג) בשכבך ובקומך והכי קתני זמן
קריאת שמע דשכיבה אימת משעה שהכהנים
נכנסין לאכול בתרומתן ואי בעית אימא יליף
מבריתו של עולם דכתיב^(ד) ויהי ערב ויהי
בקר יום אחד אי הכי סיפא דקתני^(ה) בשחר
מברך שתיים לפניה ואחת לאחריה ובערב
מברך שתיים לפניה ושתיים לאחריה לתני
דערבית ברישא. תנא פתח בערבית והדר
תני בשחרית עד דקאי בשחרית פריש מילי
דשחרית והדר פריש מילי דערבית: אמר מר^(ו)
משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן.
מכדי כהנים אימת קא אכלי תרומה משעת
צאת הכוכבים לתני משעת צאת הכוכבים.
מלמא אגב אורחיה קמשמע לן כהנים אימת
קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים והא
קמשמע לן^(ז) דכפרה לא מעכבא בדתניא^(ח) ובה
דילמא

הוי מללי של שנת צער שנת ומסתמא גס היה קורא קריאת שמע. מכל אומן הראות משמע דקריאת שמע של צית הכנסת היא עיקר.
והא דקאמר צירושלמי למה היו קורין צצה"י וכו' אומר ר"ת שהיו רגילין לקרות ק"ש קודם תפלתם כמו שאלו רגילין לומר אשרי תפלה
ואותה ק"ש אינה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. ומכאן נראה מי שקורא ק"ש על מנתו שאין לצדק^(א) וגם אינו צריך לקרות אלא
פרשה ראשונה: ליתני דשחרית ברישא. כדאשכחן צמית דכתיב^(ב) של צקר תחלה: אי הכי סיפא דקתני שחרית ברישא. אי אמרת
בשלמא דסמין אקרא דשכבך א"כ אינו מקפיד קרא אלא אק"ש. אלא א"כ דסמין אקרא דכתיב^(ג) של עולם א"כ קפיד אכל מילי א"כ סיפא
דקתני וכו': מברך שתיים לפניה וכו'. וישע צרכות הוי כנגד שזע ציוס הללתיך (תהלים קט) ולא קא חשיב יראו עיניו
דהיא צרכה תקנו רצון כד' להמתין לחציהם צצית הכנסת. ודוקא צצית הכנסת שלהם שהיו עומדים צצדה והם מסוככים מן המזויקים
אצל צצית כנסיות שלנו אין צריכין להמתין לחציהם אלא צצילה^(ד). והא קמ"י דכפרה לא מעכבא. וא"ת הא חנינא חדא וימנא צצית נגעים
(פ"ד) ומייתי לה צצה"ל (דף עד): העריצ שמו אכל בתרומה וי"ל דרגילות של משמית לאשמועינן צצוקר אף למה שפורש כבר^(ה):
דילמא

ג"כ בק"ש ויעין שפתי חכמים: [ז] בתוס' ר"פ הוי זמן שכיבה: [ח] לשון תוס' בחולין ק"ה ע"א סוד"ה מים שאין
לברך על קריאת שמע שלפני משווא אקבי' לקראו שמע. ונפסק סי' ברמ"א סי' רל"ט ע"א. אולם בירושלמי נאמרו
ג"כ נוסח הברכה אקבי' על ק"ש ולהחליטו באהבה: [ט] תיבתו "אלה בלילה" דחוק עיין שפת אמת, ובכתי' ליתא.
ועיין צדקה צדקת לר' צדוק הכהן אור לר' יע"ז חו"מ לקמן ו' ע"א ד"ה המתפלל:

מאימתי פרק ראשון ברכות

ב.

מאימתי קורין וכו'. פ' רש"י ואין היכי קרינן מצעד יוס
ואין אנו ממתינן ללכת הכוכבים כדמפרש בגמ' על
כן פירש רש"י שקריאת שמע שעל המטה עיקר והוא לאחר זאת
הכוכבים. והכי אימת צירושלמי^(א) אם קרא קודם לכן לא יאכל ואם כן
למה אנו מתפללין^(ב) קריאת שמע צצית
הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך
דברי תורה. חנינא לפירושו והלא אין
העולם רגילין לקרות סמוך לשכיבה
אלא פרשה ראשונה [לקמן דף ע.]. ואם
כן שלש פרשיות היה לו לקרות. ועוד
קשה דלכך בקריאת שמע שמים
לפניה ושמים לאחריה צצצית^(ג).
ועוד דלמא קריאת שמע סמוך
למטה אינה אלא צצציל המזויקין
כדאמר צצצין [דף ה.]. ואם תלמיד
חכם הוא אינו צריך. ועוד קשה דל"כ
פסקין כרזי יהושע בן לוי דלמחר
תפלות צצצילת תקנוס פ"י צצצילת צין
שזי קריאת שמע צין קריאת שמע של
שחרית וצין ק"ש של ערבית. ואין
קיי"ל כר' יוחנן דלמחר לקמן (דף ד:)
אחיו בן העולם הצא זה הסומך
גאולה של ערבית לתפלה. לכן פ'י
ר"ת דלדכרז קריאת שמע של צית
קורין כל ק מצעד יוס. ויש לומר
דקיימא לן כרזי יהודה דלמחר צצציל
תפלת השחר (דף טו.) דזמן תפלת
מנחה עד פלג המנחה דהיינו אחד
עשר שעות פחות רביע ומיד כשיכלה
וזמן המנחה מתחיל זמן ערבית. ואם
תאמר היאך אנו מתפללין תפלת מנחה
סמוך לתשעה ואפילו לאחר פלג
המנחה. יש לומר דקיימא לן כרצון
דלמרי זמן תפלת המנחה עד הערב
ואמרינן לקמן (דף טו.) השתא דלא
אחמר הלכתא לא כמר ולא כמר
דעצד כמר עצד דעצד כמר עצד.
מכל מקום קשיא דהוי כחרי קולי
דסמין אסדדי ששזי מלחיה טעם
אלו מתפללין ערבית מיד לאחר פלג
המנחה משום דקיימא לן דשעת
המנחה כלה כדצרי רצי יהודה ומיד
הוי זמן ערבית וצמין התפלה ע"מא
לא קיימא לן כרזי יהודה אלא כרצון.
על כן אומר ר"י דודאי קריאת שמע
של צית הכנסת עיקר ואנו שמתפללין
ערבית מצעד יוס צצציל לן כהני
תנא דגמרא^(ד) דלמרי משעה שקשקש
היוס וגם משעה שצני אדם נכנסים
להסד דהיינו סעודת ע"ש והיא הימא
מצעד יוס ומלמא שעה הוי זמן
תפלה^(ה). וגם לריה [לקמן כו.] דרז

הוא מללי של שנת צער שנת ומסתמא גס היה קורא קריאת שמע. מכל אומן הראות משמע דקריאת שמע של צית הכנסת היא עיקר.
והא דקאמר צירושלמי למה היו קורין צצה"י וכו' אומר ר"ת שהיו רגילין לקרות ק"ש קודם תפלתם כמו שאלו רגילין לומר אשרי תפלה
ואותה ק"ש אינה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. ומכאן נראה מי שקורא ק"ש על מנתו שאין לצדק^(א) וגם אינו צריך לקרות אלא
פרשה ראשונה: ליתני דשחרית ברישא. כדאשכחן צמית דכתיב^(ב) של צקר תחלה: אי הכי סיפא דקתני שחרית ברישא. אי אמרת
בשלמא דסמין אקרא דשכבך א"כ אינו מקפיד קרא אלא אק"ש. אלא א"כ דסמין אקרא דכתיב^(ג) של עולם א"כ קפיד אכל מילי א"כ סיפא
דקתני וכו': מברך שתיים לפניה וכו'. וישע צרכות הוי כנגד שזע ציוס הללתיך (תהלים קט) ולא קא חשיב יראו עיניו
דהיא צרכה תקנו רצון כד' להמתין לחציהם צצית הכנסת. ודוקא צצית הכנסת שלהם שהיו עומדים צצדה והם מסוככים מן המזויקים
אצל צצית כנסיות שלנו אין צריכין להמתין לחציהם אלא צצילה^(ד). והא קמ"י דכפרה לא מעכבא. וא"ת הא חנינא חדא וימנא צצית נגעים
(פ"ד) ומייתי לה צצה"ל (דף עד): העריצ שמו אכל בתרומה וי"ל דרגילות של משמית לאשמועינן צצוקר אף למה שפורש כבר^(ה):
דילמא

ג"כ בק"ש ויעין שפתי חכמים: [ז] בתוס' ר"פ הוי זמן שכיבה: [ח] לשון תוס' בחולין ק"ה ע"א סוד"ה מים שאין
לברך על קריאת שמע שלפני משווא אקבי' לקראו שמע. ונפסק סי' ברמ"א סי' רל"ט ע"א. אולם בירושלמי נאמרו
ג"כ נוסח הברכה אקבי' על ק"ש ולהחליטו באהבה: [ט] תיבתו "אלה בלילה" דחוק עיין שפת אמת, ובכתי' ליתא.
ועיין צדקה צדקת לר' צדוק הכהן אור לר' יע"ז חו"מ לקמן ו' ע"א ד"ה המתפלל:

א א מ"י פ"א מהלכות
ק"ש הלכה ט' קמ"ג
עין י"ח חו"מ וי"ח חו"מ
סמן לר"ה ספ"ה א'
ב ב מ"י וסמ"ג שם
טו"ש ע"כ ספ"ה א'
ג ד מ"י פ"ד מהל' מעשה
קריאת הלכה ב' סמ"ג
עין (קרי' וקפ"ג) [קפ"ג]:
ד ה מ"י פ"י שם הלכה ח'
סמ"ג שם:
ה ז מ"י פ"א מהל' ק"ש
הלכה ח' סמ"ג עין
י"ח חו"מ וי"ח חו"מ
ו וס"י רל"ז ספ"ה א':
ז ז מ"י פ"א מהל' תרומות
ה"כ [סמ"ג לאין רע"ז]:

רב נסים גאון

[נדפס בדף שלפני הגמ']

הנהגות וצינונים

[א] בכת"י ליתא לחיבות
"אמר מר", אולם מצונו
לשון "אמר מר" על ציון
לשון המנחה לקמן ע"ב,
נדר לב ע"א עיי"ש
ברשי"י שמקשה כעין זה:
[ב] בכת"י נוסף ואחר
יאב"ל מן הקדשים
וכו"ה בדפוס ראשון
ברשי"י (ראה להלן אות
ה): [ג] עין גירסת
הגאונים בספר המאור
(גליון: [ד] יש שהגיהו
והקטרו חלבים ואברים
(וכו"ה בשאג"א סי' ד
כשפסבאי דבד"י רש"י
וכו"ה ברע"ב ועיין
במלמא שלמה, אולם
הבית הלוי ח"א סי' לז
כתב שדוקא נקט רש"י
רק "הקטר חלבים",
ולא "אברים" עיי"ש):
[ה] בכת"י וברפ"י
(שנצוני שנת רמד) יש
כאן עוד ארבעה דבורים
ברשי"י והוספתו בטעות
בדפוסים, דכפרה לא
מוטבא, מוטבא
שדברתה תלפיה
בקרין צמין זב וזב
ומוצוה
(כריתות ח ע"ב) אין
כפרות מעכבא אלא
משבא השמש צצציל
שיבא קרינן
למחרת מיד מותר
לאכול תרומה: ובה
השמש ובה ואחר
יאב"ל מן הקדשים.
מוטבא תלפיה קרא
באכילת תרומה
במס' יבמות כפר'
הער' (עד ע"ב)
דאמרינן התם ככל
ועל אופ' במשער
הערב ששבו אופ'
בתרומה הביא
כפרתו וכו': ביאת
השמש.
החפשי ומוא וסודר
סודר יומא. והכי
קאמר
לכשתשקע החמה
ויפנה היום וסודר
של תוך הלילה של
ע"ה ששקעו צצציל
צצית
הכוכבים פ"י שזמן
שקיעת אורה מזהר
ה' מילין בדאמרינן
בפסחים (צג ע"ב)
ואחר יאב"ל מן
הקדשים: [ז] בתוספות
ר"פ אהא קורין. ועיין
תוספות שבת א' ע"א
ד"ה כגון רבי שמעון בן
יוחי וחבריו שכתבו
לשון "תפלה" שחיי

הוא מללי של שנת צער שנת ומסתמא גס היה קורא קריאת שמע. מכל אומן הראות משמע דקריאת שמע של צית הכנסת היא עיקר.
והא דקאמר צירושלמי למה היו קורין צצה"י וכו' אומר ר"ת שהיו רגילין לקרות ק"ש קודם תפלתם כמו שאלו רגילין לומר אשרי תפלה
ואותה ק"ש אינה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. ומכאן נראה מי שקורא ק"ש על מנתו שאין לצדק^(א) וגם אינו צריך לקרות אלא
פרשה ראשונה: ליתני דשחרית ברישא. כדאשכחן צמית דכתיב^(ב) של צקר תחלה: אי הכי סיפא דקתני שחרית ברישא. אי אמרת
בשלמא דסמין אקרא דשכבך א"כ אינו מקפיד קרא אלא אק"ש. אלא א"כ דסמין אקרא דכתיב^(ג) של עולם א"כ קפיד אכל מילי א"כ סיפא
דקתני וכו': מברך שתיים לפניה וכו'. וישע צרכות הוי כנגד שזע ציוס הללתיך (תהלים קט) ולא קא חשיב יראו עיניו
דהיא צרכה תקנו רצון כד' להמתין לחציהם צצית הכנסת. ודוקא צצית הכנסת שלהם שהיו עומדים צצדה והם מסוככים מן המזויקים
אצל צצית כנסיות שלנו אין צריכין להמתין לחציהם אלא צצילה^(ד). והא קמ"י דכפרה לא מעכבא. וא"ת הא חנינא חדא וימנא צצית נגעים
(פ"ד) ומייתי לה צצה"ל (דף עד): העריצ שמו אכל בתרומה וי"ל דרגילות של משמית לאשמועינן צצוקר אף למה שפורש כבר^(ה):
דילמא

(א) עמוד ב, (ב) דף
(ט:), (א) [לקמן ט:]
וע"ש חוס' ד"ה לייט;
(ד) סימן ט' פרק ד',
(ה) תחומא סוף פ' תצא,
(ו) [נדלף] שם כ: וסוטה
[ג:].

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה קשא
דכ"מ מאיר וכו' דהיינו
ע"ש אי נמי לא
מסתברא:

גליון הש"ס

גמ' מפני חשד. עין
שם נג':

תורה אור השלם

(א) ואחרי תבוא אלהים
את כל הדרגים האלה
ואחרי אלהים
מכורם וישא וימכור
קדשו וכן קולו שאנו
ישא על גדות הירד
בדרגים יענה אל כל
ישיב הארץ: (ירמיה נ, ה)

ליקוטי רש"י

משמרות. (שני חלקי)
[חלק] הלילה ששליש
מתקן לשלש חלקים כמו
שחמור רשומי ומסכת
ברכות (א"ה ב, ט ע"פ
שפי' חכמים) שאנו
ישא על גדות. מתחיל
על חורק פתו (ירמיה ה
ל). תפלה קצרה. שאנו
משני שמונה עשרה שלש
ראשונות ושלוש אחרונות
חמיקן ואומר הדינו
נחמנו שש זה משני שלש
עשרה נכנסות והיא תפלה
קצרה שחיקת לעזב
דרכים (יופא טו:). שאנו
בשבעה נכנסות משני
שמונה עשרה כגון ג'
ראשונות וג' אחרונות
חמיקן ואומר הדינו
נחמנו ומכאן בשומע
תפלה כדלמדין נכנסות
(טו:). יש זה משני כולם
[גור' ח:]. הדינו לעזב
דרכיך כו' שכולל י"א
נכנסות נכנסה אחת וג'
ראשונות וג' אחרונות
הכללות [לקמן טו:]. בת
קול. כלומר המכה נכנסת
וקול ההכרה ששמע
למחוק (א"ה ד, טו:).
אחרי מידה הממונה על
כך יודעת נכנסים לשומע
משני ששמונה עשרה
והיא משתלחת לכל
השומע פעמים לזה
ופעמים לזה (סוטה לג:).
פונענע ראשו. כמורה
[לקמן ד:].

מאימתי פרק ראשון ברכות

ג.

א טו"ע א"ח סמן
א' סעף ב ג:
ה ב טור א"ח סי' נ"ו:
ב מ"י פ"ה מהל' תפלה
ה"ו ופ"י מהל' רוח
ושמירת נפש הל' ו'
(סמ"ג) עין י"ט ועין
ע"ט טו"ע א"ח סמן ז'
סעף ו':

קשיא דר' מאיר אדר' מאיר. דלא מצי למימר בשעה שזני אדם נכנסין וכהן חד שעורא הוא דאם כן רבי מאיר היינו רבי אחאי לפי' רש"י שרוב בני אדם נכנסין להסב דהיינו ע"ש. [וגם כן'] (ב) לא מסתברא למימר דזני אדם ממנהרין כל כך צערצי שצמות כמו צומן שהכהנים טובלין דהיינו מצוד יום קודם הערב שמש:

קשיא דרבי אליעזר אדרבי אליעזר. דלא מצי למימר משקדש היום וכהנים נכנסין לאכול בתרומתן חד שעורא הוא. דא"כ ר' אליעזר היינו ר' יהושע:

למאן דגני בבית אפ"ל. וא"ת והלא רבי אליעזר צני (לקמן ד' ט:). עד שיכיר בין תכלת לכרמי צק"ש של שחרית. וי"ל מ"מ כיון שידע מתי יעלה עמוד השחר. קודם שיקום ויזמן עצמו כזר הגיע אותו עת: **היה ד'** דהתפלה קצרה. לכאורה משמע שאין זה הדין. דהא קא צני לקמן (ד' ג') מאי איכא בין הדינו לתפלה קצרה. א"כ לפי' הקו' שפי' צנאן דהיינו הדינו קשה. אלא ע"כ היינו תפלה אחרת כדמפרש לקמן (ד' זכרי עמך מרובים וכו'). וגם על זה קשה דלקמן אמרין שאין לומר תפלת של זכרי עמך אלא צמקוס סכנה. ורבי יוסי לא היה צמקוס סכנה פי' צמקוס לסטים. מדהשיב לו שמה יפסיקו לו עוזרי דרכים ולא השיב שמה יתרגמו לסטים. ונראה לי כפ"ה תפלה קצרה דהא היינו הדינו. ואע"ג דלייט עלה אצי (אמאן דמתפלל הדינו. היינו דוקא צניר אצל צדקה מותר. והא דלמרי' לקמן מאי איכא בין הדינו לתפלה קצרה. הכי קאמר בין תפלה קצרה דלמרי צפ' תפלת השחר (ד' ט:). כגון זכרי עמך וכו'. אלא ודאי תפלה קצרה דהא ז"ל הדינו:

וענין יהא שמיא הגדול מבורך. מכאן יש לסתור מה שפי' צמחור ויטרי' יהא שמיא רצא שזו תפלה שאנו מתפללין שיהא שמו כדכתיב (שמות ח) כי יד על כס יה שלא יהא שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק (ופירושו כך יהא שמי' שם יה רצא כלומר שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם ומצורך לעולם הוא תפלה אחרת כלומר ומצורך לעולם הוא. וזה לא נראה מדקאמר הכא יהא שמיא הגדול מצורך משמע דתפלה אחת היא ואינו רואה לומר שיהא שמו גדול ושלם אלא יהא שמו הגדול מצורך וגם מה שאומרי' העולם לך אומרים קדים צלשון ארמית לפי שתפלה נאה וצדק גדול הוא על כן נתקן צלשון תרגום (שלא יצינו המלאכים ויהיו מתקנאין צנו וזה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם צלשון עברי אלא נראה כדלמדין צסוף סוטה (ד' מט:). אין העולם מתקיים אלא אסדרה דקדושתא ואיהא שמיא רצא דצחר אגדתא שהיו רגילין לומר קדים אחר הדרכה ושם היו עמי הארצות ולא היו מציינים כולם לשון הקודש לכן תקנוהו צלשון תרגום

קשיא דר' מאיר אדר' מאיר. דלא מצי למימר דר"מ קשיא דר' אליעזר אדר' אליעזר תניא אליבא דר' אליעזר ואב"א רישא לאו ר' אליעזר היא: עד סוף האשמורה: מאי קסבר ר' אליעזר אי קסבר שלש משמרות הוי הלילה לימא עד ארבע שעות ואי קסבר ארבע משמרות הוי הלילה לימא עד שלש שעות לעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה והא קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא דתניא ר' אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג בארי שנאמר (ה' מברום ישאג וממוען קדשו יתן קולו שאוג על גדות הירד וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישיית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה. מאי קא חשיב ר' אליעזר אי תחלת משמרות קא חשיב תחלת משמרה ראשונה סימנא למה לי אורחא הוא אי סוף משמרות קא חשיב סוף משמרה אחרונה למה לי סימנא יממא הוא אלא חשיב סוף משמרה ראשונה ותחלת משמרה אחרונה ואמצעית דאמצעיתא ואב"א כולוהו סוף משמרות קא חשיב וכי תימא אחרונה לא צריך למאי נפקא מזה למיקרי ק"ש למאן דגני בבית אפ"ל ולא ידע זמן ק"ש אימת כיון דאשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו ליקום וליקרי. אומר רב יצחק בר שמואל משמי' דרב ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג בארי ואומר אי לבנים שבועותיהם (ה' חרבתו את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם: תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפילתי לאחר שסיימתי תפילתי אומר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו אמרתי לו להתפלל ואמר לי היה לך להתפלל בדרך ואמרתי לו מתיירא בייתי שמה יפסיקו ב"י עובדי דרכים ואמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים למדתי שאין נכנסין לחורבה ולמדתי שמתפללין בדרך ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו ואמרתי לו שמעתי בת"י קול שמנהמת כיונה ואומר אי לבנים שבועותיהם (ה' חרבתו את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות ואמר לי חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וענין יהא שמיא הגדול מבורך (ה' קב"ה מונענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה' לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם: ת"ר מ"פני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה מפני חשד מפני המפולת ומפני המזיקין. מפני חשד ותיפוק ליה משום מפולת

בחדתי

לומר קדים אחר הדרכה ושם היו עמי הארצות ולא היו מציינים כולם לשון הקודש לכן תקנוהו צלשון תרגום

י א מ' פ"ג מהלכות
פולטת הלכה ט' סמ"ג
עין דמנ כ' טור ו' ש"ע
י"ד סימן שצט סעיף טו:

רב נסים נאמן

תנו רבנן מפני ג' דברים
כיו' ותפוק ליה משום
מוזיקין בתרי מכלל
דחרי לא מוזקי להו.
ואתא מיפישא בפרק
כיצד מברכין על הדפירות
(דף גב) דחיי לאהר נראה
ומדק לשנים נראה ואינו
מוק אלא אם כן היה
מקום הקטות קבוע
למוזיקין צריכין לחוש
להם ואפי' בתרי כדאמר'
בדוכתא דקביעי חיישינן.
וגמ' שאמר אי בתרי
חשדא נמי ליכא. וזה
הדבר בני על אותו
העיקר שבמשה בפרק
שערה יחסיקן ויחזיר
דף פ' לא יתיחד איש
אחד עם שתי נשים אבל
שני אנשים מתוודות
(והשנים) [הן שנים]
מותר להן להתיחד עם
האשה כי החדש מותר
מביתו אלא אם כן שבו
פרדים כי הפרצין
החדש קבוע הוא בהן
ואפי' אם היו עשרה
כדאמר' (שם) אמר רב
יודא אמר שמואל לא
שנו אלא בכשרים אבל
בפרצין אפילו עשרה
נמי לא מעשה עשה
הוציאהו ב' מטה ומה
העיקר אמר' נמי הכא
בתרי ופרצין: ר' זירא
אמר עד חצות לילה

ליקוטי רש"י

בתרי חשד נמי
י"בא. שם הלכות ט"ז
מסכתו [קדושין פ"ג]
קדמו עיני אשמורות
מלי לילה שמי אשמורות
קמח קטן ע"ש ע"ש עוד
וכהנשא ח"א וברשי
סוגיין. עד חצות
לילה היה מתנמנם
בסוף. דוד לא היה
מתנמנם אלא שנת הסוף
(נ"ג ג.) שזו היתה שנת
דוד מלך ישראל שיומן
שמי אל"ף [סוכה פ"ג]
ויכח דוד ב'. עתמלך
כשפשוט על קלנו וזהו
שני דוד מיידי כספר
שמואל (רש"י ב"ב קנ"ג)
בחצות הלילה. כהנלך
הלילה כמלות כמו (ש"א
ט) כמלות (תלמוד קד)
מרות אפס מן זכור
פשוטו ליכנס על אופיו
שכן תלות ש' דבר של
מלי. וי"ד כמו כמלות
הלילה ואמר שאמר משה
תלות משמע קמון לו
או לפניו לא לאחוריו (סוטה
יא. ד וי' במהרה"א ח"א).
בגור היה תלוי
למעלה מפתחו ש'
דוד וד'. נקט ש' לפני
לפניו היה ונללה רוח
לפניה משמע קדימין לן
(נ"ג כה). ארבע רוחות
מנשנות בכל יום מזרחית
בנקר רוח דרומית מצוי

היום ומערבית בחצות הלילה ופסוקים
ותו' ציננות (עב). כל אותן ארבעים שנה שחי ישראל מתוך כל על פי שמועין היו ולא נשנה להם רוח לפניות ביום לא
היה יום שלא נשנה להם רוח לפניות מצוי הלילה אלמלא תלות לילה עת נשיבתה לעולם ועמיתים שהיה מנשנת אף ביום והוא
רוח נוחה ויפה לגביות והיום מלך זה. ועובד בתורה. דכתיב תלות לילה אקום (תלמוד קטן). קובץ. פרקנו מועות.
ואין הבור מתפלא מוזיקין. עוקר מוליד מנוח ומנוח והשליטה למוחיו אלו מתמלל נקב כלומר אין ספק בידיו
לפרנס עינים שמחיותו. וגמליין בסנהדרין. טענין רשות מלך [סנהדרין פ"ג].

תורה אור השלם

[שופטים ג. טו] ב' חצות
קעבר יום באישון לילה ואפלה: [משלי ג. טו] (1) ובהם דוד מנהיג [עוד העירב למחרתם ולא נקלט מהם איש כי אם ארבע מאות איש וגר אשר רכבו על הגמלים] [ושאלו א' יו] (2) ואימרו משה כה
אמר ה' בנצח הלילה אני יוצא בתוך מוצרים: [שמות יא. ד] (3) ואחרי אחרתל יתעורר בן בגדו ויבחרו ישר צבא למלך יואב: [דברי הימים א. ג. יד] (4) ונצת אחרתל אשר געין בנמים ההם באשר ישאל קיי
ולא כתוב איש בקרב האלהים בן כל עת אחרתל גם לךוד גם לאבשלם: [שמואל ב. ג. כ]

ג:

במקומן

חיישינן. פי' שידוע שרגלין שס המוזיקין. וההיא
לעיל דכתיב ופרצין ל' ליכא משום מוזיקין חיישינן נסתם
שכן רגלינ: א"ן אומרין בפני המת א"א דבריו ש' מת. ופסק
ר' אלפס משום ר' האי דוקא דכרי מורה אלל דברים דעלמא לית

לן זה. * ודוקא דכרע אמות שלו: *

רוח צפונית מנשבת. פי' ללדה

דהא אמרין צפרל כל יחפור (נ"ג דף

כה). שהיה מנשבת עם כל אחד ואחד:

ואתא איהו ואמר בחצות. ואם

תאמר מכל מקום לימא חצות כמו

שאלמו לו מן השמים דהא אמת אמרו

לו. וי"ל שלא רצה לומר להם דבר שלא

היה יכול להראות ולהוכיח אם ישאלו

לו: וא"ן הבור מתפלא מוזיקין.

פירש רש"י אם יחפור ויחזיר צו עפרו

לא יהא מלא: * ותימה דאין הגדון

דומה להריה שהרי לא היה אומר להם

אלא ליעול מן העשירים וליטן לעניים.

אם היה מראה ליעול מן העניים ולחזור

וליתן להם אז היה דומה למשל.

ומפרש רבינו חס מחוליתו מנשיעמו

כלומר אין הצד מתמלל מן הנמים

הנעשים צו. ובמספא: * יש אין הצד

מתמלל מחוליתו אלא אם כן מושקין לו

מיס מזל אחר. ור"י פירש שאם תחפור

מזל זה ומניח מזל אחר לא מתמלל. שמה

שנותן כאן חסר כאן. כמו כן מה שנוטל

מן העשירים יתחסר מן העשירים:

בניהו

שכן דר"ז מלכים לעמוד בשלש שעות שית דליליא ותרת דיימא הוו ל'הו

שתי משמרות רב אישי אמר משמרה ופלגא נמי משמרות קרו להו: ואמר רבי

זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי: * אין אומרין בפני המת אלא דבריו

של מת אמר רבי אבא בר כהנא לא אמרן אלא בדברי תורה אבל מילי דעלמא

לית לן בה ואיכא דאמרי אמר רבי אבא בר כהנא לא אמרן אלא [אפילו] בדברי

תורה וכ"ש מילי דעלמא: ודוד בפלגא דליליא הוה קאי מאורתא הוה קאי

דכתיב * קדמתי בנשף ואשועה וממאי דהאי נשף אורתא הוה דכתיב * בנשף

בערב יום באישון לילה ואפילה אמר רב אושעיא אמר רבי אחא הכי קאמר

(דוד) * מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשניה. רבי זירא אמר עד חצות לילה

היה מתנמנם * כסום מכאן ואילך היה מתנבך כארי רב אישי אמר עד חצות

לילה היה עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות. ונשף אורתא הוה

הא נשף צפרא הוה דכתיב * ויכח דוד מהנשף ועד הערב למחרתם מאי לאו

מצפרא ועד ליליא לא מאורתא ועד אורתא אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף

או מהערב ועד הערב אלא אמר רבא תרי נשפי הוו נשף ליליא ואתי ימא

נשף ימא ואתי ליליא. ודוד מי הוה ידע פלגא דליליא אימת השתא משה רבינו

לא הוה ידע דכתיב * בחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים מאי בחצות אילימא

דאמר ליה קודשא בריך הוא בחצות * מי איכא ספיקא קמי שמיא אלא דאמר

ליה (למחר) * בחצות (כי השתא) * ואתא איהו ואמר בחצות אלמא מספקא ל'י

ודוד הוה ידע דוד סימנא הוה ליה * דאמר רב אחא בר בינא א"ר שמעון חסידא

בגור היה תלוי למעלה ממפתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית

וגושבת בו ומגנן מאליו מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר

כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו ארוננו המלך במך

ישראל צריכין פרנסה אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה אמרו לו אין הקומין

מושבי את הארץ * הבור מתמלא מחוליות * אמר להם לכו ופשטו ידיכם

בגדוד מיד ויעצין באחיתופל וגמליין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים אמר רב

יוסף מאי קרא (דכתיב) * ואחרי אחיתופל בגיוו בן יהוידע * ואביתר ושר צבא

למלך יואב אחיתופל זה יועץ וכה"א * ועצת אחיתופל אשר עיץ בימים ההם כאשר ישאל (איש) בדבר האלהים

בניהו

אך נראה גרעון ופאה איש אשר אותו בקצה התקנה ראש האשמונת התיכונה אך

הם הקימו את השקרים וחקקו בשופרות ונפלו הפדים אשר בקרבם:

ואם נקבעו לך על מושפך דקדק: [מלכים א. טו] (1) ובהם דוד מנהיג [עוד העירב למחרתם ולא נקלט מהם איש כי אם ארבע מאות איש וגר אשר רכבו על הגמלים] [ושאלו א' יו] (2) ואימרו משה כה

אמר ה' בנצח הלילה אני יוצא בתוך מוצרים: [שמות יא. ד] (3) ואחרי אחרתל יתעורר בן בגדו ויבחרו ישר צבא למלך יואב: [דברי הימים א. ג. יד] (4) ונצת אחרתל אשר געין בנמים ההם באשר ישאל קיי

ולא כתוב איש בקרב האלהים בן כל עת אחרתל גם לךוד גם לאבשלם: [שמואל ב. ג. כ]

מאימתי פרק ראשון ברכות

בחדתי. שנפלה ממדש שהחומה שלה נפלה ועודנה נחוקתה: חשד
נמי י"בא. דמתן (במסכת קדושין דף פ:) אלל אשה מחיבתה עם שני
אנשים: בתרי ופרצין. דלמתינן ההם לא שו אלל נכשרים: במקומן
חיישינן. נמקום שהם מנזיין

נשדה: קדמו עיני אשמורות. אלמלא

חלות לילה שהיה דוד עומד שמי

משמרות יש נזה: ור' נתן. אמר לך

הא קדמו עיני אשמורות דקאמר דוד

קדמו לשאר מלכים קאמר שדרכן

לעמוד בשלש שעות ביום נחמלת שעה

שלישית: שית ד"י"א. חלות לילה הו

שש שעות: ותרת דיימא. ששאר

מלכים ישינס הוו לכו מרתי משמרות

של שמונה שעות: א"א ד"ר הכה.

אסור לספר לפניו שהכל חייבין לספר

בהן והמת דומם והוא ליה לועג לרש

חזק עשהו: (משל פ:) אב"י מילי

דעלמא. שאין גנאי למחשך בהן לית

לן זה: מאורתא. מתמלל הלילה:

בנשף בערב יום. כהעריץ היום קרוי

נשף: ד"ה. (6) קרא לחצות לילה: מעלם

א"עבר עלי חצות לילה בשניה. שקודם

לכן הייתי עומד: מתנמנם בסוף.

עוסק בתורה כשהוא מתנמנם. כסוף

הזה שאינו נרדם לעולם אלא מתנמנם

ועוד ממיד: בשירות ותשבחות. והכי

מפרש כשהוא קרא להודות לך וגו':

למחרת. ליום מחרת של חצות

שם: ד"ה אי הכי לכמוז מהנשף קרוי

הנשף כן מהעבר ועד הערב כלל אמר

ר' אשי תרי נשפי הוו: נשף ימא.

קפץ ועלה כמו לנשף מדוכתיה: (מגילה

דף ג.) וכמו האי צוקא דלטמלא דשך

מדוכתיה טרפה (פולין דף מב): ואתא

איהו ואמר בחצות. לפי שלא היה יודע

לכוין הסעה ולהעמיד דבריו בשעת

המאורע: בגור היה תלוי ל'מעלה

ממפתו. ונקמו ללך כפון כיון שהגיע

חלות הלילה רוח לפניות מנשנת צו

דלמר מר (נ"ג דף כה). ארבע רוחות

מנשנות בכל יום ויום שש שעות

ראשונות של יום מנשנת רוח מזרחית

מהלך החמה [א] ושש אחרונות רוח

דרומית ונחמלת הלילה רוח מערבית

ונחמות הלילה רוח לפניות (3) אין הבור

מתפלא מוזיקין. העוקר מוליד מנוח

כרוי ומחזר ומשליט למוחו אין מתמלל

צדק. אף כהן אם אין אמת מכין לעניים

שצנו מוונות ממקום אחר אין אלו

יכולין לפלגסם משל עצמנו: ויעצין

באחיתופל. אמה דכרך לכו והילך יעצו

מנז ומשמות וטכסיים מלצר מלחמה:

וגמליין בסנהדרין. טענין רשות

כדי שימללנו עליהם: ושואלין באורים

ותומי'. אם יללחו: ד"ה מאי קרא ואחרי

אחיתופל בגיוו בן יהוידע ואחרי ושר

צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ:

בניהו

[1] המהרש"ל מחק חיבת "דוד" עיי"ש: [2] ס"א נמחק. נ"א א"א ד"א בחצות פלגא כי השתא פי' שחבר עמו

בחצות ואמר למחר כי השתא ולפי' לא קשה קשיית התי' (הענין מחלופי גירסאות בש"ס אמר' תע"ד). ועי' פנ"י

שביאר יותר נ"א זה. והצ"ח כתב כס"א שמוקדם [למחר כי השתא]: [3] [פי' עפר ש"ס הבור ור"מ מעפר

שחופרין מן הבור אינו מתמלא עד שיחוסף בו עפר אחר עורך חצות חילא] (גליון): [4] חיבת "דכתיב" ליתא כבהה"פ

והמהרש"ל חוספו. ואינו יודע למה (הנחות דקס'): [5] בקרא אחת יהוידע בן בגדו ועי' גירסת התי' [למקד ד

ע"א] כ"ה גם בגמרא: [6] צ"ל שחומה ש"א נפלה בערבא בחזקתה [ועי' מר"ח חיות, ועיין רש"י]: [7] צ"ל

דבתרי י"בא וכו' וחיבת "ופריצ" נמחק (הר"י כרך): [8] בחוספת ר"פ ונשף שם: [9] שייך לעיל (גליון):

[10] עיין מהרש"ל שאין זה מוכרן עם פרש"י שפלגנו רמ"מ קשיית התי' ותימה וכו' קשה לב' הפרדסים, עיי"ש:

(א) מוספא פקק א,
(ב) לקמן ע"ג (2) שמות
פקק (ד) [נכסח כו:]
(ה) גיטין ו' (1) סנהדרין
טו טל הענין, (ז) לקמן
נע. (ח) לקמן יח.
(ט) לקמן נא. (י) [נפ] מי
שמות נא. (כ) לקמן יח.
(ל) ועי' מוס' סנהדרין
טו. (מ) בחוס' ריה"ח
הביאר ומדרש שמואל
הכנין זה במדרש שוחר
טוב (שמואל פ"ר כז)
ועיין שוחר חכמים
(ז) וקרא ב' ב,
(8) במדרש יג לג.

הנחות הב"ח

(6) רש"י ד"ה ה"ק
האי קרא דלמ' (3)
ד"ה טור וכו'
לפניות הס"ד ולחך כן
לכך לפניות ד"ה אין
הקומין מושביע את
האור מל'
קומצו (2) מלא כח מחציר
אינו מושביע את האור.
פ"א קומץ לשון ונהי
בצינו (הגמ' פ')
כדמרגס כקמץ ר"ל
מתבאר אחד אינו שבע
אור ה"ס' ולח"כ מ"ה
ואין הסר:

הנחות הגר"א

(6) רש"י ד"ה כור.
וש' כ"ג אלו כן
(לאל) שש לפניות רוח
מערבית ונחמלת הלילה
רוח דרומית ומכ"ה
מ"ה פ' מלשמי):

גליון הש"ס

נמי בתרי חשד נמי
י"בא. עש"ן י"ד סי'
קמ"ה ס"ק כ"ו:
שם ובה"א ונצת
אחיתופל ב'. עיין
לשונות רש"י ס' מ"ח:
תוס' ד"ה אין אומרין
כו. ודוקא ב' אמות
של. עי' מוס' כ"ק טו:
ד"ה שחוספ. שחוספ
לחיות:

הנחות וצינונים

[א] גירסת הכתי' מפני
המוזיקין ותפוק ליה
משום מפלית בחדתי
ותפוק ליה משום
חשד בתרי [ונכשרין] אי
בתרי: (וכי) [3] חיבת
"תנא" ט"ס היא (אלפי
משה) כ"ח בכת' ליתא
(ביב' נתן): [2] צ"ל מאי
תיכונה
שבת'כונות
בליקוט שמועין שופטים
סג. והגירסא שבגמרא
לפנינו אינה מוכנת,
(רש"י: [7] בכת' ב' בני
מלכים (ורא) ג"כ
הגיר' לקמן ט ע"ב
במנתי): [8] גי' ר"ח
ורש"ל (גליון) הר"ח
(כפ' מי שמתו) הוסף
חיבת
והמהרש"ל מחק חיבות
"לא אמרן אלא" וגרס
אפילו בדברי תורה:

שחבר עמו

בנשף

בנשף

בנשף

בנשף

בנשף

בנשף

מאימתי פרק ראשון ברכות

ה.

(א) ג'פ"י מגילה י"ט כ"ג
(ב) ג'פ"י קט. מולין
(ג) א' ק'תן מ"ח ע"ז
י"ט: מנחות נ"ג: אבות
פ"ו, (ד) מכלילת ס"פ
יתרו וספרי ו' ואלחנן
ע"ס.

הנהגות הב"ח

(ה) ג'פ"י א"ס קטלג עליו
מאהבה מה שכתב:
(ז) רש"י ד"ה מלי
משמע: סמך דנקיטת
שמע: (א) ד"ה התעורר
וכי'. מורה הס"ד ואלח"ט
מ"ה ואיננו הא
משמחת: (ד) ד"ה וני
רש"י וכו'. העור מוסק
ממך את בני רשף
הס"ד:

הנהגות וצינונים

[א] בבתי הויסא א"ר
א"עור ובסמך גריסין
אמר רבי יצחק כל
הקורא וכו' בראשונים
וכי' בבית נתן עי"ש
שלפי הויסא שלפנינו
הר"ח "א"ר יצחק" למה
לי לפי פ"ר רש"י ד"ה
באילו, דקא ג"כ ע"ל
(המזיקין): [ב] בבתי אלא
אימא הכי כל מי
שפאשר לו: [ג] ס"א
פשפש ופצא יעשה
תשובה שנאמר
ונשובה (גליון) גירסא
זו מובאת בע"ז:
[ד] ונתן להיות הכי
אמר אבא א"ר יוחנן
אלו וכו' ועין מור"ך דף
כ"ב ע"א (גליון) ובבתי
הגירסא הכי אמר ר'
יוחנן: [ה] ר"ל החלית
בסגול אלא בעיר (חרי"ט)
(גליון) ועין מהרש"ל
שורש אלא לפרשנו:
[ו] ע"ל הלוטף ע"י
התוכחות (מראה א"ס,
אסיפת דקנים על
ברכות):

ליקוטי רש"י

ביד אפקיד רוחי.
קומי דריה גלג' אפקיד
רוחי ממך לפי שאלה
פדמה אומי מלה
(התלים, לא, ו) ירגיז
אדם יצר הרע ע"ל
יצר הרע. א"ס הילכ"ל
אמר לו עשה עכשיו ואל
דיו שגמנו על העושה
אלה הולך ועושה מזה
למנוח (מסורין) ק"ד
ע"י. ודאבה ק"ד את
לוחות האבן וגו'. כל
שם מאלה ושלש עשרה
מלות כולל עשרה הדברות
הן ודברים שדברים פורס
למנוח שיש לו דבר
ודבר מלות המלוות זו
(שמות, כ"ב, ר"ב) ורפואות
א"ס בגרונם. וחס למר
סיפיות דעס (התלים קטס,
ו). התעורר עיניך בו.
כרעו שחמפל עיניך
לענא ואלו אומי גירסא
מלוי ק"ד. התעורר. כמו
ופכלת ומתעורר (משלי כ,
ה). התעורר עיניך זו
ואינו. א"ס חמפל עיניך

ואם תלמיד חכם הוא. שרגל נמשנתו לחזור על גרסתו תמיד לוי
כך: ירגיז יצר טוב. שיעשה מלחמה עם יצר הרע: ודומו ס"ה.
יוס הדומיה הוא יוס המות שהוא דומיה עולמית: זה מקרא. מומש
שעלנו לקרות בתורה: זו משנה. שיתעסקו נמשנה: זה גמרא.
סגרת טעמי המשניות שממנו יוצאה
הוראה. אכל המורים הוראה מן
המשנה נקראו מצלי העולם נצמ'
קוטס (דף כב): כאלו אוהו חרב של
שתי פיות בידו. להרוג את המזיקין:
מאי משמע. (ג) דנקיטת שמע:
התעורר עיניך בו. א"ס חמפל וסגרת
עיניך בתורה (א) היא משמחת ממך:
ובני רשף יגביהו עוף. העור מוסקס
מ"ה ואיננו ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר
על משכבכם א"ס נצחו מוטב ואם לאו יזכור
לוי יום המיתה שנאמר ודומו סלה. וא"ר לוי
בר חמא אמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב
וואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה
אשר כתבתי להורותם לוחות אלו עשרת
הדברות תורה זה מקרא והמצוה זו משנה אשר
כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זה גמרא

מסיני: א"ר יצחק [א] כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוהו חרב של שתי פיות בידו שנאמר
וחרב פיפיות בידם מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מרישא דענינא דכתיב [ב] ועלו חסידים בכבוד
ירגנו על משכבותם וכתוב בתריה רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. ואמר רבי יצחק כל הקורא קריאת
שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו שנאמר [ג] ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר [ד] התעורר עיניך
בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמר [ה] מזי רעב ולחומי רשף וקמב מרידי. אמר רבי שמעון בן לקיש כל
העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו שנאמר [ו] ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר [ז] התעורר עיניך בו
ואיננו ואין רשף אלא יסורין שנאמר [ח] רעב ולחומי רשף אמר רבי יוחנן [ט] הא אפילו תינוקות של בית רבן
יודעין אותו שנאמר [י] ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאונת למצותיו ושמרת
כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אלא [יא] כל שאפשר לו לעסוק בתורה
ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכווערין ועוכרין אותו שנא' [יב] נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר [יג] ואין
טוב אלא תורה שנאמר [יד] כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא
בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח
שמח אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמח שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אמר
רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנא' [טו] נחפשה דרכינו ונחקרה [טז] ונשובה
עד ה' פשפש ולא מצא יתלה בבטול שנאמר [יז] אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו
ואם תלה אלא מצא בידוע שיסורין של אהבה [יח] כי את אשר יאהב ה' יוכיח. אמר רבא אמר רב
סחורה אמר רב הונא כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין שנאמר [יט] וה' חפץ דכאו החלי יכול אפילו לא קבלם
מאהבה תלמוד לומר [כ] אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת ואם קבלם [כא] מה שכרו [כב] יראה זרע
יארך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנא' [כג] וחפץ ה' בידו יצלה פלגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי
אחא בר חנינא חד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תורה שנאמר [כד] אשרי הגבר אשר תיסרנו
יה ומתורתך תלמדנו וחד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תפלה שנאמר [כה] ברוך אלהים
אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתי אמר להו רבי אבא בריה דר' חייא בר אבא הכי אמר ר' חייא בר אבא
א"ר יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח אלא מה ת"ל ומתורתך תלמדנו
אל תקרי תלמדנו [כז] אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבדו של אדם
עבר ויצא בהן לחרות יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה והיינו דרבי שמעון בן לקיש דאמר
רשב"ל נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין נאמר ברית במלח דכתיב [כח] ולא תשבית מלח ברית ונאמר
ברית ביסורין דכתיב [כט] אלה דברי הברית מה ברית האמור מלח ממתקת את הבשר אף ברית
האמור ביסורין יסורין ממרקין של אדם: [ל] תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות
טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם
הבא תורה מנין שנאמר [לא] אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ארץ ישראל דכתיב [לב] כי כאשר
ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיוסר וכתוב בתריה [לג] כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה העולם הבא דכתיב
[לד] כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. תני תנא קמיה דר' יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים

החשיתי מטוב. מן הסורה: וכאבי נעכר. מכה עכורה: המוכר
עצב. שפירש הימנו דבר חסוד מה ומתוך דקון מכרו: ושמח.
שכרי הקב"ה מוסיס מלעוז אותה ומשמחה לפניהם זלקח טוב אחר
שמתה להם: פשפש ולא מצא. לא מלח עבירה צדו ששעלה רליון
יסורין הללו לנא: אשרי הגבר אשר
תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. ששעלה
יסורין לרין אלס לנא לדי תלמוד
מורה: יסורין של אהבה. הקב"ה
מיסרו נעוה"ו ללא שום עון כלי
להרעות שכרו נעולם הנא יומר מדי
זכיומו: ויה חפץ דכאו החלי. מי
שהקב"ה חפץ צ ממלחו צסורין: אשם.
קרין: נפשו. מדעמו: דבר זה.
שאלרי אלס אשר מיסרנו יה: מתורתך
תלמדנו. כלומר ממרתך אלו למיין
לומר: נאמר ברית ביסורין דכתיב א"ה
דברי הברית. אחר הקללות נאמר
נמשנה מורה: אף יסורין ממרקין כל
עונותיו של אדם גרסי: ודרך חיים. מי
העוסק צסורין [א] מוכחות מוסר לאלס:
וצנים

מלמד שכולם נתנו למשה
רוממות אל בגרונם
עלו חסידים בכבוד
אמר רבי יצחק כל הקורא קריאת
שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו שנאמר
בני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר
התעורר עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמר
מזי רעב ולחומי רשף וקמב מרידי. אמר רבי שמעון בן לקיש כל
העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו שנאמר
ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר
התעורר עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא יסורין שנאמר
רעב ולחומי רשף אמר רבי יוחנן
הא אפילו תינוקות של בית רבן
יודעין אותו שנאמר
ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאונת למצותיו ושמרת
כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אלא
כל שאפשר לו לעסוק בתורה
ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכווערין ועוכרין אותו שנא'
נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר ואין
טוב אלא תורה שנאמר
כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא
בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח
שמח אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמח שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אמר
רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנא'
נחפשה דרכינו ונחקרה עד ה' פשפש ולא מצא יתלה בבטול שנאמר
אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ואם תלה אלא מצא בידוע שיסורין של אהבה
כי את אשר יאהב ה' יוכיח. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין שנאמר
וה' חפץ דכאו החלי יכול אפילו לא קבלם מאהבה תלמוד לומר
אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת ואם קבלם מה שכרו יראה זרע יארך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנא'
וחפץ ה' בידו יצלה פלגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא חד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תורה שנאמר
אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו וחד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תפלה שנאמר
ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתי אמר להו רבי אבא בריה דר' חייא בר אבא הכי אמר ר' חייא בר אבא
א"ר יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח אלא מה ת"ל ומתורתך תלמדנו
אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבדו של אדם
עבר ויצא בהן לחרות יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה והיינו דרבי שמעון בן לקיש דאמר
רשב"ל נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין נאמר ברית במלח דכתיב ולא תשבית מלח ברית ונאמר
ברית ביסורין דכתיב אלה דברי הברית מה ברית האמור מלח ממתקת את הבשר אף ברית
האמור ביסורין יסורין ממרקין של אדם: תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם
הבא תורה מנין שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ארץ ישראל דכתיב כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיוסר וכתוב בתריה כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה העולם הבא דכתיב
כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. תני תנא קמיה דר' יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר

אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו: (התלים צ"ב, י) כי את אשר יאהב ה' יוכיח וקאב
את בן יצחק: (משלי ג, יז) וי' חפץ דכאו החלי אם תשים אשם נפשו יראה זרע יארך ימים וחפץ
קדו יצחק: (ישעיה ג, י) ב' קדו יצחק אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתי: (התלים סו, כ) (ב) קל
קרבן מנתקת בפתח מפתח ולא תשבית מלח ברית אלהיך ולא תשבית מלח ברית אלהיך מנתקת על כל קרבן מקריב מלח:
(ויקרא ג, י) א' אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לברת את בני ישראל בארץ מואב מלמד
הברית אשר ברית איתם בקרבן: (יברכים כ"ה, י) (ד) ודעת עם ללכך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ מואב ארץ מואב חללי מים עינת התחלות
אלהיך מנתקת: (יברכים ח, י) (ה) כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ מואב חללי מים עינת התחלות
קאבים בפתח מפתח: (יברכים ח, י) (ו) כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר: (משלי ג, י)

כבר ידועות עפרות עפרות יסורין (ישעיהו י) אשר לא הסיר תפלתו. מלפניו ומסרו אל הסיר מלפני (התלים
ד"ה כי נר מצוה וגו' מלות האב הוא נר כל מי שמקיים מלות אלו כלל נטול נר צדו
הוא אומר אל תעו מות אמן וכן הוא ואלו ששקל זה מדבר מלפני אלו ואמו דלמי (משלי כ) מקלל אלו ואמו ידען
ודרך חיים תוכחות מוסר. מוכחות מוסר אל האדם למים נאלח ששם דרך (משלי ג, י).

לפי א"י מ"י פ"ו מהלכות
תפלה הלכה א' סנה
ע"י ע"י ע"י א"ח
סנה 5 פ"ה ס'
לפי ב' מ"י פ"ה מהל'
ק"ש י"י י"י סנה
ע"י י"י ע"י א"ח
סנה 5 פ"ה ס'
סנה 5 פ"ה ס'
סנה 5 פ"ה ס'

רב נסים נאון

ואיכא דאמרי משה
אמרי משה

ממעשה שהיה לרב פפא
אמר לרב פפא ויתא
מלה אצל גי אמר כיון
שהיה רב פפא לגי
במלוה שלו רצה הגוי
לעשות לו עליה במרמה
כדי להנצל בה מן
הנביע שלו מה עשה
גוי תינוק אחד קטן מן
השכירי על מטה שלו
וכסוה בגדים כדי שלא
ירגיש בו אדם ואמר לו
לרב פפא בא עמי לביתי
ואני נותן לך את שיש לך
אצלי הלך אצלו וכנס
לביתו אמר לו הגוי ש
לך על המטה נתן עיניו
רב פפא בדברים שהיו על
המטה קודם שישב עליה
ומצא התנוק והתחיל
מטמן בתוך הגברים
הדגים הדברים שהיו
להתעלל עליו עלילות
ברשע ומאחזה שעה
אחד חכמים לישב על
מטה ארמית מפני כן
זה המעשה בקבלה הוא
אצלי מרבי אדונינו הרב
הקדוש רבנו חשיאל
רש בן רבנן דיל וחתיה
וגם מצאנו אותו בחשד
הנאות כמין כן

ליקובי רש"י

כ"ה האוכף ושותה
וב"י בא"י מתענה
וב"י דמי קאמר קרא
ועניס אכילה נרץ להשלימה. ומיהו
אס השלימה לאחר אכילה שפיר דמי.
וכיון להשלימה עיני
חשינה כל דמפיש נחילה
ושמיה עפי ערף דהא
מתקלמך בערר על כתר
לא מקפיד אע"י דמשה
וכי קרי עיני משה
לשמה דידיה קרי
עיני (ר"ה טו). וכי
משמע קרא ועניס
לשמה לומר התקן
עמך מתענה (כ"ד)
שמה להשפעת מעשה
ומתפקיד קרא גשון
עיני לומר כל הרי הוא
לכילי מתענה מעשה
(יומא פא). פקד נחלה
דיומא קומקום להא
דעא אלה דמאן דלמך
אין אדם מוחזק על
השפעת עיני להתחיל
ולתענוט מעצמו
ואפילו מלך דלית ליה
מוקפיד מלך על קודם
מקרא אחרינה נפקא ליה
מתענה ונקרי שמות
הכלי כי אלה הן מעשה
לפי אלה וכי קאמר מה
שאלם עומס מעשה
דע"י אכילה ושמיה אל
קודם עיני (פסחים פא).
והיה בורידין ברבי
יהודה. דלמך נחמית

תרגום שמפרש לפעמים. כי כמו שהתרגום מפרש לע"ה ק"ה
מצינים מתוך הלע"ו. ולא נהירא שהרי התרגום מפרש צמה שאין
ללמוד מן העברי דלאשכחן צמה דוכתי דלמך רב יוסף (מגילה ד' א)
אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר ע"כ אין לומר צמס
לשון פעם שלישית כי אס גשון תרגום:

ואפילו עטרות ודיבון שכל המושלים
פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו
רב ביבי בר אבבי סבר לאשלומוניהו לפרשייתא
דכולא שתא במעלי יומא דכפורי תנא ליה
חייא בר רב מדפתי כתיב ועניתם את
נפשתיכם בתשעה לחדש בערב וכי בתשעה
מתענין והלא בעשרה מתענין אלא לומר לך
כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב
כאילו מתענה תשיעי ועשירי. סבר לאקדומניהו
אמר ליה ההוא סבא תנינא ובלבד שלא יקדים
ושלא יאחר כדאמר להו ר' יהושע בן לוי
לבניה אשלימו פרשיותייכו עם הצבור שנים
מקרא ואחד תרגום והזהרו בורידין כרבי
יהודה דתנן רבי יהודה אומר עד שישחוט את
הורידין והזהרו בוקן ששכח תלמודו מחמת
אונסו דאמרינן לוחות ושברי לוחות מונחות
בארון אמר להו רבא לבניה כשאתם חותכין
בשר אל תחתכו על גב היד איכא דאמרי מושם
סכנה ואיכא דאמרי מושם קלקול סעודה ואל
תשבו על ממת ארמית ואל תעברו אחורי בית
הכנסת בשעה שהצבור מתפללין. ואל תשבו
על ממת ארמית. איכא דאמרי לא תגנו בלא
ק"ש ואיכא דאמרי דלא תנסבו גיורתא וא"ד

ארמית ממש ומשום מעשה דרב פפא דרב פפא אול לגבי ארמית הוציאה לו
מטה אמרה לו שב אמר לה איני יושב עד שתגבירי את המטה הגבירה את
המטה ומצאו שם תינוק מת מכאן אמרו חכמים אסור לישב על ממת ארמית
ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין מסייע ליה לרבי
יהושע בן לוי דאמר ר' יהושע בן לוי "אסור לו לאדם שיעבור אחורי בית
הכנסת בשעה שהצבור מתפללין אמר אב"י ולא אמרן אלא דליכא פתחא
אחרינא אבל איכא פתחא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דליכא בי כנישתא
אחרינא אבל איכא בי כנישתא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דלא דרי
מונא ולא רהיט ולא מנח תפילין אבל איכא חד מהנד לית לן בה: תניא אמר
ר"ע בשלשה דברים אוהב אני את המדיים כשחותכין את הבשר אין חותכין
אלא על גבי השולחן כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד וכשיועצין אין יועצין
אלא בשדה אמר רב אדא בר אבהו מאי קראה וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה
השדה אל צאנו: תניא אמר רבן גמליאל בשלשה דברים אוהב אני את
הפרסיים הן צנועין באכילתן וצנועין בבית הכסא וצנועין בדבר אחר: אני
צויתי למקודשי תני רב יוסף אלו הפרסיים המקודשין ומוזמנין לגיהנם: רבן
גמליאל אומר וכו': אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג תניא ר"ש בן
יוחי אומר פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם שיעלה
עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא בהן די חובות אחת של
יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא קרית שמע
שתי פעמים בלילה אלא לאחר שיעלה עמוד השחר ליליא הוא והדר תני יוצא
בהן די חובות אחת של יום ואחת של לילה אלא אמר ר' יוחי אלא ליליא הוא
לילה

פנאי להשלים כל פרשה בשבתא (גליון): [ד' כעין זה שבת כג ע"ב (רש"י) ושם פירש רש"י תנינא שונה אני, ועיין
מהר"ץ חיות: (ט) בכת"י נוסף פתחא לוקן ששכח תלמודו מחמת אונסו שאין נהגין בו מנהג ביומן (וכ"ה)
במחנה חיות: (ט) בבר"י אצל של לילה ואחת של יום (ועיין ראש יוסף): [ז] וכתוספתא ר' יוסף פ"ה
עברי: [ח] נדביל בא"י נעוזה (ראה בראש יוסף פ"ה סי' כ"ב): [ט] ציל אשלימו פרשיותייכו עם הצבור
[כ] ככ"ל וכו' בספרי עיני (טו) (גליון): [כ] הבית יוסף א"ח (סי' רפה) כתב מהרש"ם הוא במכילתא
פרשת בא, וכ"כ בשבלי הלקט ס"ס עה ובספר התניא סי' טז, אמנם במכילתא לפנינו שם ליתא. ובבית יוסף שם
איתא ד' דברים צוה וכו': [ג] בתוספתא ר"פ נוסף קרי ליה יומא בין לגבי ק"ש של יום בין לגבי ק"ש של
לילה וקרינן ביה ובקובץ הוראלי וכו' (ומילת "לא ליתא"): [מ] (טוב להגיה צ"ל) (גליון):

ואפ"י עטרות ודיבון. שאין זו תרגום: מעלה עליו הכתוב כו'. והכי
קאמר קרא הכינו עצמכם נחשמה לחדש לענוי המחלת והרי הוא
צניני כענוי היום: לאקדומניהו. לחדש כל הפרשיות בשבת אחת או
צמתי צמות: עד שישחוט את הורידין. כדי שיהא כל הדם ולא אמר כן
אלא צנוף הואיל וזולתו כולו כאלה:

מחמת אונסו. שמה או שנטרד צדוק
מונחת והזכר זו לכדו: שברי לוחות
מונחות בארון. דכתיב (דברים י) אשר
צרת ושמתם בארון חף השברים
תשים בארון: משום סכנה. שלא
יקון ידו: משום קלקול סעודה. אף
צמורה קטנה יאל דס וילכלך את
המאכל וימאס את המסוכן: ב"א
ק"ש. שמהא מטמך דומה לנמט
ארמית: ארמית ממש. על ממת
ארמית: מעשה דרב פפא. שאלמנה
לו שז על המטה והיה צנה מת מוטל
עליה והיתה רוצה להעליל עליו ולומר
שישז עליו והרגו: אסור לעבור וכו'.
שנראה כמנצח עכ"מ מפתח בית
הכנסת שצמורה: על גב היד. את
יד חזרו הוא נושק ודך משפוט אמר
זה מפני הרוק: אלא בשדה. דלאמי
אניש מנסי לכותל: בדבר אחר.
משמיה: אני צויתי למקודשי.
נמפלת צל כתיב אני צויתי את מלכי
פרס (ה) ומדי לצא ולהשמיטה: ליליא
הוא. עד הכן חממה: דקיימי בהדיא
שעתא. הלכך ומן ק"ש דיום הוא דגמי
קרית שמע ונקומך כתיב והא קיימי:
והאי

הנהגות הב"ח
(ה) רש"י ד"ה אני צויתי
וכו'. פרס לבא כל"ל
ומימתי ומדי נממק:
(ב) תוס' ד"ה ישלם
וכו'. ד"ה ישלם
דמיס:

תורה אור השלם
(א) עטרות ודיבון נעור
ונקרה וקשיון
ואקללה חשקם וקבו
וקבון (במכ"ה ג)
וקבון בני דר את רבין
ואת עטרת ואת עטרת:
(במכ"ה ג, ד)

(ב) שבת שקשון הוא
לכם ועניס את
השבתים
לחשך נקבך מערב עד
עקב שקשון שבתכם:
(ויקרא ג, טז)

(ג) וישלח יעקב ויקרא
לרחל וללאה השדה
אל צאנו: (במכ"ה א, ד)
אני צויתי למקדשי
גם קראתי גבוי לאפי
עלי ונאיתי: (שעה ג, ג)

הנהגות וצינונים
(א) ס"א דיבון ועטרות
שכפון ממות (גליון)
נראה שהגיה כן משום
הבחישה שלפנינו שם
תרגום על עטרות
דיבון
ומלשונת
חיות כתב שהענין
תרגום זה מהתרגום
יושלמי: [ב] שבת נתן
(בכס התכ"ו) הירמא
משלימין לו ימיו
ונתנויו וכ"ה בסדר ר"ע
גאון וברוקה רש"י גג,
ועי' בשלח (מס' שבת
פרק תורה אור ד"ה סוד
קריאת שמות) בשם
רמ"ק לפרש לשון זה
(דקא): [ג] העורן
בערך כל הרביעי סבר
לאשלומניהו צ"ל
פרשייתא דכ"ה
במעלי יומא דכפורי פ'
הן שנה פרישות
שקורין די שבתות
בשאלול וכו' שבתות
בשאר דומני שהיה רב
ביבי טרוד בחדש הכלה
במס' דבולא אל מצא

פנאי להשלים כל פרשה בשבתא (גליון): [ד' כעין זה שבת כג ע"ב (רש"י) ושם פירש רש"י תנינא שונה אני, ועיין
מהר"ץ חיות: (ט) בכת"י נוסף פתחא לוקן ששכח תלמודו מחמת אונסו שאין נהגין בו מנהג ביומן (וכ"ה)
במחנה חיות: (ט) בבר"י אצל של לילה ואחת של יום (ועיין ראש יוסף): [ז] וכתוספתא ר' יוסף פ"ה
עברי: [ח] נדביל בא"י נעוזה (ראה בראש יוסף פ"ה סי' כ"ב): [ט] ציל אשלימו פרשיותייכו עם הצבור
[כ] ככ"ל וכו' בספרי עיני (טו) (גליון): [כ] הבית יוסף א"ח (סי' רפה) כתב מהרש"ם הוא במכילתא
פרשת בא, וכ"כ בשבלי הלקט ס"ס עה ובספר התניא סי' טז, אמנם במכילתא לפנינו שם ליתא. ובבית יוסף שם
איתא ד' דברים צוה וכו': [ג] בתוספתא ר"פ נוסף קרי ליה יומא בין לגבי ק"ש של יום בין לגבי ק"ש של
לילה וקרינן ביה ובקובץ הוראלי וכו' (ומילת "לא ליתא"): [מ] (טוב להגיה צ"ל) (גליון):

פנאי להשלים כל פרשה בשבתא (גליון): [ד' כעין זה שבת כג ע"ב (רש"י) ושם פירש רש"י תנינא שונה אני, ועיין
מהר"ץ חיות: (ט) בכת"י נוסף פתחא לוקן ששכח תלמודו מחמת אונסו שאין נהגין בו מנהג ביומן (וכ"ה)
במחנה חיות: (ט) בבר"י אצל של לילה ואחת של יום (ועיין ראש יוסף): [ז] וכתוספתא ר' יוסף פ"ה
עברי: [ח] נדביל בא"י נעוזה (ראה בראש יוסף פ"ה סי' כ"ב): [ט] ציל אשלימו פרשיותייכו עם הצבור
[כ] ככ"ל וכו' בספרי עיני (טו) (גליון): [כ] הבית יוסף א"ח (סי' רפה) כתב מהרש"ם הוא במכילתא
פרשת בא, וכ"כ בשבלי הלקט ס"ס עה ובספר התניא סי' טז, אמנם במכילתא לפנינו שם ליתא. ובבית יוסף שם
איתא ד' דברים צוה וכו': [ג] בתוספתא ר"פ נוסף קרי ליה יומא בין לגבי ק"ש של יום בין לגבי ק"ש של
לילה וקרינן ביה ובקובץ הוראלי וכו' (ומילת "לא ליתא"): [מ] (טוב להגיה צ"ל) (גליון):

פנאי להשלים כל פרשה בשבתא (גליון): [ד' כעין זה שבת כג ע"ב (רש"י) ושם פירש רש"י תנינא שונה אני, ועיין
מהר"ץ חיות: (ט) בכת"י נוסף פתחא לוקן ששכח תלמודו מחמת אונסו שאין נהגין בו מנהג ביומן (וכ"ה)
במחנה חיות: (ט) בבר"י אצל של לילה ואחת של יום (ועיין ראש יוסף): [ז] וכתוספתא ר' יוסף פ"ה
עברי: [ח] נדביל בא"י נעוזה (ראה בראש יוסף פ"ה סי' כ"ב): [ט] ציל אשלימו פרשיותייכו עם הצבור
[כ] ככ"ל וכו' בספרי עיני (טו) (גליון): [כ] הבית יוסף א"ח (סי' רפה) כתב מהרש"ם הוא במכילתא
פרשת בא, וכ"כ בשבלי הלקט ס"ס עה ובספר התניא סי' טז, אמנם במכילתא לפנינו שם ליתא. ובבית יוסף שם
איתא ד' דברים צוה וכו': [ג] בתוספתא ר"פ נוסף קרי ליה יומא בין לגבי ק"ש של יום בין לגבי ק"ש של
לילה וקרינן ביה ובקובץ הוראלי וכו' (ומילת "לא ליתא"): [מ] (טוב להגיה צ"ל) (גליון):

הדפסה ברזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס: 48 הודפס ע"י אוצר החכמה

בְּרַחֲמֵי יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא וְרַחֲמֵי
[פסחים שם]. שֶׁהֵם נִחְפָּזִים
הַאֲדָרָה הַזֶּה מִפְּרֵשׁ צִנְרוֹת
שְׂבִינְחִים דְּחִיב (וְיִקְרָא יט')
וּמִן שְׁלֹשׁ יִסְמַל בְּחִילָה בִּשְׁ
פֶסַח אֲזַל מִכָּאן וְאִילָךְ יֵאָמַר
בְּצִנְעָרָב מִשֵּׁשׁ שְׁעוֹת וּלְמַעֲלָה
יֵאָזֵר צִנֵּי יִשְׂרָאֵל

מסורת הש"ס
עם הוספות

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס : טל הודפס ע"י אוצר החכמה

18

פִּי שֶׁהִיא רַשֶׁע חֲסוּהָ וְלֹא נִהַג צוֹ כְּסוּד
יִבְרֹא מַלְכִּי אֲשׁוּר וַיִּמְנָלוּ מִיָּם לְשִׁמּוֹת
עִסָּם אֲחֻזָּה אֵל גִּיתוֹן (ב' ט"ז) וּמִתַּרְגְּמִין
עֲשֹׂאוֹ אֲדָר כִּמוֹ שֶׁנִּתְחַבֵּר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים
(ג' ב') וַיִּזְעַק הַמֶּלֶךְ (חֲזִקִּיָּהוּ) לַעֲשׂוֹת
פֶּסַח בְּחֹדֶשׁ הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם שְׁלִישִׁים
אָדָר. וְאֵעִיף שֶׁלֹּא תִקְדָּשׁ הַחֹדֶשׁ
שְׂעִדִּין לֹא בָּאוּ עֲדִים: הַתּוֹלָדָה בּוֹכּוֹת
עֲצָמוֹ. שְׂאוֹמֵר בְּחִפְלוֹ עֲשֵׂה לִי חֻסּוֹתִי
כַּגּוֹן חֲזִקִּיָּהוּ שֶׁאֲמַר זִכַּר נָא אֵת אֲשֶׁר
הִתְחַלַּמְתִּי לִפְנֵיךְ (ב' ג') וְהִרְוֵנָה. מְגוּלָה
שֵׁיטְלָה (א') תִּקְרָא עֲלֶיהָ: הַדְּרוּשָׁה הַלְּהוֹת
מִשָּׁל חֲמִשִּׁים. יִהְיֶנָּה. וְהִזְכִּיר אֲשִׁיר
בְּדִבְרֵי: בְּאֵשֶׁרֶשׁ. כִּמוֹ שֶׁמִּצִּינוּ בְּחִלְשֵׁעַ

מִשּׁוֹסֵבּוֹת רֹחַ וְלֹא מִשּׁוֹסֵבּוֹתָהֶם:
כִּשְׂמוֹתֵי הָרְמוֹת. כִּמוֹ שִׁמְיֵינוּ בְּשִׁמוֹתֵי
הָרְמוֹת שָׁלֹה רָחֵל לֵהוּנוֹ: בִּי שְׁמִי
בִּיתֹו. לְעִילֵי הָרְמוֹת כְּחִיב¹ וְהִיא שְׁמִי
שֶׁנָּה בְּשֶׁנָּה וְסֻבָּב בִּתֵּי אֶל וְהִמְאֵפָה
וְשִׁפְטָה אֶת יִשְׂרָאֵל וְסֻמְקָן לִיה וְתִשְׁבֹּצְתוֹ
הָרְמוֹתָהּ כִּי שֶׁסִּי בִּימוֹ וְכִי אִינִי יוֹדֵעַ
שֶׁסִּי בִּימוֹ אֵלֶּה אֲכַלְכֵּל מִקְמוֹת דְּקָרָה
לְעִילֵי מִינִיהֶם קָאִי שֶׁכֵּל מִקּוֹס שֶׁהִיא הוֹלֵךְ
שֶׁסִּי הִיא נוֹשֵׂא כֵּל לִי תִּשְׁמָשִׁי מִן
עֲמֹ וְחֹלֵל כְּלִימוֹ שָׁלֹה לֵהוּנוֹת צִוָּה
אֲחֵרִים: בְּהוֹדֵי בִּיחֵה² דְּדִידֵיהֶם³ תַּפְלָה
לְעֵנִי. דִּקְךָ עֲמוֹת: יְבוֹן אֶת רִגְלָיו. וְ
אֵלֶּל וְ: וְרִגְלָהֶם רִגְלֵי יִשְׂרָאֵל. נִרְאִין
כִּרְבֵּל אֲחֵד: ⁴ הַקּוֹרֵא בְּמֵאֵן וְאִיֶּךְ
וְאִיֶּךְ הָרְמוֹת וְאִיֶּךְ הָרְמוֹת וְאִיֶּךְ

שלא יאזיד ידיו ק"ש יש לו קצול שער
כעוסק בחזרה: **מתני'** יודה על
גדו: בשבבך. דרך שפיצה: יעמוד.
דכמיז וצוקומך: בדרבו. או צקימה
או בשפיצה או שיפיצה או מהלך:
גמ'

מוֹךְ וַיִּתְּפֹל שְׁנֵי אֲנָשִׁים מִמֶּמְעָמָם
בְּמָקוֹם גָּבוֹה וַיִּתְּפֹל אֶל־
אֶחָדָם תְּפִלָּה לְעֵנִי כִי יַעֲמֹף.
גִּלְיָהם רָגַל יִשְׂרָאֵל (א"ר יִצְחָק
אֵל תֹּאכְלוּ קוֹדֶם שֶׁתִּתְּפְּלוּ עַל־
ל וְשׁוּתָהּ וְאִח"כ מִתְּפִלָּה עָלֶיךָ
לְאַחֵר שֶׁנִּתְּנָה זֶה קִבֵּל עָלֶיךָ
הַחֲלָכָה כְּרִבֵּי יְהוֹשֻׁעַ: הַקּוּרָא
זוֹר מִיִּתְּיֵב הַקּוּרָא מִכָּאן וְאֵלֶיךָ
הַתְּיֹבֶתָה דְּרַב חֲסֵדָא תְּיֹבֶתָה
דְּכּוֹת תְּנִיא נְמִי הֵכִי הַקּוּרָא
יֵאָחַת לְאַחֲרִיָּה א"ר מְנִי גְדוֹל
הַפְּסִיד כְּאֵדָם הַקּוּרָא בְּתוֹרָה
וַיִּקְרָא וּבִבְקֵר יַעֲמֹד שְׁנֵאמֹר
עַתָּה בְּדֶרֶךְ אִם כֵּן לְמָה נֵאמֹר
יִטְרֹפֹן אֲנִי הֵייתִי בֵּא בְּדֶרֶךְ
שְׁעֵמֶר שְׁעֵמֶר עַל דְּבָרֵי ב"ה:

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס: 25 הודפס ע"י אוצר החכמה

(א) לקמן דף טו. פוסק דף כה. (ב) וי"ו חוספות. לקמן דף טו: ד"ה אי הכי. (ג) לקמן דף טו: פוסק דף כה. מ"ק ד' טו. חוספות דף ו: שמות ספרי. (ד) חוספתא פ"א פסרי. פרשת ואתחנן. (ה) פוסק דף ו: [א. 1:]. כה. עינין דף ג'. (ו) [שם] כט: וס' נקמן. (ז) בפרקין ריש ה"ה. (ח) בבבובות ו: קרוב ללשון זה. (ט) לישון הכתוב איוב טו טז. (י) סוכה כה: (כ) פ"א ה"ה. שלא כנרסא שחוקן שם לפינה. (ל) מעריבת ליל ב' דפסח בבבובות השכיבנה, כ"ד ע"ב.

ליקוטי רש"י

בשבת בבית פרט לעוסק במצוה. שאלו חייב בקריאת שמע לקמן מפרש תנאי משמע. ובפסוק בדרך פרט דחתך. ואע"ג דקא קמה דכיון דעוסק במצוה לא חזי צרכא צדיקא אלא מיעוטא בעלמא הוא דקא דרשין מצות וממעטין מינה עוסק במלאכה מצוה דמיא טרדא אצל חתן דטרדא דמחשבה בעלמא הוא שמעשך על עסק נחלים אי לא קרא ימירה לא אחמעט: הכונה את הבתולה פטור. שטרוד מחשבה בעילת מצוה: מאי משמע. פרט לעוסק במצוה: כי דרך צנחן וצנחן הוקשו לדרך: מי לא עסקין בו. כלומר מנלן דצדק רשות לחולא איירי קרא הא קרא דרך סתמא כתיב וממילא משמע נמי מינה דרך מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי: אי משום טרדא. דמחשבה פטרת ליה אפילו טענה ספיתו נמי: א"מא אמר רבי אבא. כמו למה אמר (א) אע"פ שטרוד צערו חייב בכל המצוות חוץ מן התפילין שנאמר בהם פסל ליחזקאל פסלך חצו עלך וגו' וכיון דצעו פסל ואצל מתגולל צערו צעפר אין זה פסל: טריד טרדא דמצוה. וכיון דאין מיעוט בעלמא דרשין פרט לחתן משמע חס ממעטת מינה טרדא דמצוה: וב"ה אמרי דף. נהי נמי דקרא לנדרש מינה פרט לחתן אלא ממילא ש"מ צלכת דידך הוא דמחייבת אלמא צדק נמי קרי: שפסקין במלאכתן וקורין. לקמן מוקמין לה צפרק שני (ד' טו): השה ר' אעזר בן עזריה. כ"ס: א"אחד שאמרו לו וקנן מוגדל אמר ד"ה יהיה זה כנגד המשיחיתים. משל שכן דומה לאחד שאומרים לו וקנן נהא ומגדל והוא אומר להם הוואי וקלסתם אותו אף הוא יהיה כנגד המשיחיתים הגדול הזה יהיה נתון לחער ולמספרים שאצלו עליו ואשחיתו: עכשיו שאני דהתי. הרי אני כמקלס את מעשיך שהיית מוטא ואתה נוקפת: ב"ה נמי איתא דהו' מטיין. דנמטין נמי שר דתלמידים לעל מטין וקורין: אבא. עכשיו כיון דעל השתה היית וקנן ועכשיו הטיית אס לא נוקפתי אני ואלו התלמידים וקצו הלכה: א"א קיימת בו. וכי היכי דעשה כדברי צ"ה לא עשה ולא כלום לדברי צ"ה אף העושה כדברי צ"ה לא עשה ולא כלום לדברי צ"ה: מתני' בשחר מברך שמים וכו'. כדאמר בצרכות ירושלמי' שבע צרכות הללו על שם (הלל קט) שבע ציוס הללמך: אחת ארובה ואחת קצרה. אשמים לאחריה דערצית קאי (נ"א ארובה אמת ואמונה קצרה השכינינו): א"התום. צדוק: ש"א א"התום. כגון צרכות הפירות ומנות: גמ' מאי מברך. שמים לפניו דשחר מאי יסו:

יוצר

יוצר

מאימתי פרק ראשון ברכות

יא.

גמ' בשבת בבית פרט לעוסק במצוה. ובפסוק בדרך פרט דחתך. ואע"ג דקא קמה דכיון דעוסק במצוה לא חזי צרכא צדיקא אלא מיעוטא בעלמא הוא דקא דרשין מצות וממעטין מינה עוסק במלאכה מצוה דמיא טרדא אצל חתן דטרדא דמחשבה בעלמא הוא שמעשך על עסק נחלים אי לא קרא ימירה לא אחמעט: הכונה את הבתולה פטור. שטרוד מחשבה בעילת מצוה: מאי משמע. פרט לעוסק במצוה: כי דרך צנחן וצנחן הוקשו לדרך: מי לא עסקין בו. כלומר מנלן דצדק רשות לחולא איירי קרא הא קרא דרך סתמא כתיב וממילא משמע נמי מינה דרך מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי: אי משום טרדא. דמחשבה פטרת ליה אפילו טענה ספיתו נמי: א"מא אמר רבי אבא. כמו למה אמר (א) אע"פ שטרוד צערו חייב בכל המצוות חוץ מן התפילין שנאמר בהם פסל ליחזקאל פסלך חצו עלך וגו' וכיון דצעו פסל ואצל מתגולל צערו צעפר אין זה פסל: טריד טרדא דמצוה. וכיון דאין מיעוט בעלמא דרשין פרט לחתן משמע חס ממעטת מינה טרדא דמצוה: וב"ה אמרי דף. נהי נמי דקרא לנדרש מינה פרט לחתן אלא ממילא ש"מ צלכת דידך הוא דמחייבת אלמא צדק נמי קרי: שפסקין במלאכתן וקורין. לקמן מוקמין לה צפרק שני (ד' טו): השה ר' אעזר בן עזריה. כ"ס: א"אחד שאמרו לו וקנן מוגדל אמר ד"ה יהיה זה כנגד המשיחיתים. משל שכן דומה לאחד שאומרים לו וקנן נהא ומגדל והוא אומר להם הוואי וקלסתם אותו אף הוא יהיה כנגד המשיחיתים הגדול הזה יהיה נתון לחער ולמספרים שאצלו עליו ואשחיתו: עכשיו שאני דהתי. הרי אני כמקלס את מעשיך שהיית מוטא ואתה נוקפת: ב"ה נמי איתא דהו' מטיין. דנמטין נמי שר דתלמידים לעל מטין וקורין: אבא. עכשיו כיון דעל השתה היית וקנן ועכשיו הטיית אס לא נוקפתי אני ואלו התלמידים וקצו הלכה: א"א קיימת בו. וכי היכי דעשה כדברי צ"ה לא עשה ולא כלום לדברי צ"ה אף העושה כדברי צ"ה לא עשה ולא כלום לדברי צ"ה: מתני' בשחר מברך שמים וכו'. כדאמר בצרכות ירושלמי' שבע צרכות הללו על שם (הלל קט) שבע ציוס הללמך: אחת ארובה ואחת קצרה. אשמים לאחריה דערצית קאי (נ"א ארובה אמת ואמונה קצרה השכינינו): א"התום. צדוק: ש"א א"התום. כגון צרכות הפירות ומנות: גמ' מאי מברך. שמים לפניו דשחר מאי יסו:

שנאמר בהם פסל. פסל ר"ל ואצל מעולל צעפר קרנו ופין נאה לתת פסל חתם אפר. וא"ל ולמה לי הצי טעמא חסופא ליה מדאמר ליחזקאל פסלך חצו עלך מכלל דלכילי עלמא אסור. ומיך השר מוקי דלריך טעמא של רש"י כי היכי דלא נילף שאר מצוות מתפילין מכל ומומר. א"ל ריך טעמא דרש"י לחייב מתפילין לאחר יום ראשון דלא שייך מעולל צעפר קרנו אלא ציוס ראשון דוקא: רב יוחנא עשה בבית שמאי עשה ורב יוסף אמר עשה בב"ש עשה ו"א עשה ב"א. וא"ל פשיטא דאין הלכה כמותן. ו"ל הוואל וצ"ש מתמירים על האדם טפי מצי"ה לא שייך לומר פשיטא. דהא"ל דעשה כצ"ש לא עשה ולא כלום היינו היכל דצ"ש מקלין וצ"ה מתמירין אצל הכא כצ"ש לא פסלי צ"ה דברי צ"ה. אצל המיה א"כ מה מיימי מסוכה כו' לא קיימת מצוה סוכה כו' ופירש"י דכי היכי דמי שעשה כצ"ה לא עשה ולא כלום לצ"ש אף העושה כצ"ש לא עשה ולא כלום לצ"ה ומאי קא מדמה התם פסלי צ"ש לגמרי מה דמכשרי צ"ה. אצל הכא קרא קריט שמע כצ"ה אליצא דצ"ה ילא. ע"כ פירש הר"ר שמעיה דקא מדמה הכי מדקאמר"ל לא קיימת אע"ג דמן דאין ילא שהרי צראשו ורצו צסוכה אינו אסור אלא גזירה שמה ימשך אחר שלחנו. כה"ג גצ ק"ש אע"ג דמן דאין ילא דיעדז כיון דלצ"ה אין נכון כדאיתא צנחנין כדאי הית לחזי צענחן. אס עשה כצ"ש לצ"ה לא עשה ולא כלום [וע' חוספות סוכה ג. ד"ה דלמך]:

אחת ארובה ואחת קצרה. פירש רש"י ארובה אמת ואמונה. קצרה השכינינו. ותימה דהשכינינו נמי ארובה הרצה ומדע מדלל קא חשיב לה בחוספתא צדי הקצרות. ועוד פעמים שמאריין הרצה בחוספתא כמו אור יוס הקפ. ועוד אמת ואמונה פעמים שמקצין זה מאל דאמרין לקמן"ל למ"ד אין אומרים פרשת צ"ה צלילה הוא קא ממיס מודים אמתו כי שאולאמא ממונים וכו' צפרק היה קורא [לקמן ד' ט' ע"ב] ומאלה לר"מ דהלל קאי צנחמ ואמונה אמת ארובה ואמת קצרה כלומר צין יאריך זה צין יקצר זה כלקמן. וכן אשכחנא התם (צימות ד' מאל). אמת ארובות ואמת נשואות אמת צמולות ואמת צמולות: מקום שאמרו אקצר. כגון צנחמ פירות וצנחמ המנות אין לו להאריך: ורצנ

הנהגות וציונים
(א) בארבע ובפסוקין כן יתכן להיות (גליון) וציון צל"ח: [ט] וע' רש"י ותוס' סוכה כה. ד"ה ובלכתך בדרך למה לי ש"מ ומימא וצ"ה הוא מעני לכו פרט לשלוש מלות שמק"ל: (ב) שם דרך וקורין עוסקין [מתלמדות: (א) רש"י ד"ה אמת וכו'. למה אמר אצל אע"פ שטרוד: (ד) תורה אמת וכו'. דהלל קאי אמת: תורה אור השלם (א) האקד רם מותם אצל לא תעשה פאךד תבשש ע"ד תעלך תשים קצ"ל וקא תעשה על שפם וקא אגשים לא האכל: [וחזקא כה. יו]

שיטתם נכון אבל זהו דמא ומקשה על ב"ש ל"ל ב' פסוקים (גליון): [ט] א"ל גירסת הרשב"א בחשבה (ח"א סי' תצ) יש להוסיף א"פאחא אינו רשאי שלא א"פאחא: [ז] צ"ל לקמן (ד' טו). מוקמין לה בפרק שני (וחכונה לפרק שני דק"ש. שפ"ח): [ז] הגירסא (כ"ה ברש"י שפ"ח): [ח] אולי צ"ל דה"א: [ט] צ"ל ב"התאמרו (כ"ה בחוספות ר"פ. ובדפוס איתא ב"התאמרו): [י] וכן בכת"י ליתא ע"י פ"י, רש"י, ויפה עינים: [כ] וכו' בכת"י וברש"י:

מאימתי פרק ראשון ברכות

מסורת הש"ס
עם הוספות

(ה) נפתחים דף ג. וס"י
 נמנוה דף יא: וס"י
 לקמן דף יב. ע"ש
(ו) צי חוס' נדה. מ.
 לקמן דף ד. וס"י
 עיין חוס' סוטה ל.
 דיה' לה. חוס' מוס' מ.
 מנוהות. ד"ה חוס' מוס' מ.
 צי חוס' לקמן מ.
 לה' לה הכרזות ומוס'
 נפתחים קד: ד"ה חוס'
 חוס' מוס' מ.
(ז) חוס' המנוה אמר שחול'
 וירושלמי סוטה מוס'
 פקד ז ה"י. בפרקי
 הלכה ה.
 וירוש' א
 מנוהות דף צט.
 חוס' מוס' מ.

גליון הש"ס

בגמ' לעסוק כו'. צרי"ן
הגירסא על ד"ת: שם
ועוסקי כו'. צרי"ן
הגירסא וצומדי תורת
לשמה: שם הלכך כו'
צרי"ף והר"ש הגירסא
אמר ר"ש הלכך:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולימא יוצר
(ב) שם שלום וטורא את
הכל מי קא אמרי
בדכחיב: (ג) רש"י ד"ר
יוצר וכו' וטורא את הכל
לקמיא מפרש: (ד) רב
ד"ה שגג וכו'. לק"
מקנן ובשבילה אי
כח"ל ומינא היא נמחק
(ה) בא"ד דברכת
כהנים:

נורה אור השלם

(א) וַיֵּצֵר אֱלֹהִים וַיִּבְרָא
חֲשֵׁךְ עֲשֵׂה שְׁלֹשׁ
וַיִּבְרָא רַע אֲנִי יי עֲשֵׂה
כָּל אֵלֶּה: [ישיעה מו, ז]
(ב) מִרְחֹק יי נִרְאָה לִי
וְאֶהְבֵּת עוֹלָם אֶהְבֵּתִי
עַל כֵּן מִשְׁבֵּתִיךָ חֲסֵד
[ישיעה לא, ב]

ליקוטי רש"י

[illegible]

וַיֹּצֵר אֹר וְיֹצֵר חֹשֶׁךְ (א) (עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וְבוֹרֵא רָע). נִקְמִימָה מִפְרָשׁ אֲדִיךְ
וְדִמְיוֹהָ הָיָה לְדִלּוֹ בְּרַכָּה דִּישְׁתַּחַת אֵינָה מִן הַמִּנִּין שֶׁהִיא לְאַחֲרֵי פְסוּקֵי
וְדִמְיוֹהָ כְּמוֹ בְּרַכָּה הֵלֵל וְלוֹמְרִים אוֹתָהּ קוֹדֵשׁ וְזֶמֶן קְרִיאת שְׁמֵהּ אֵשׁ
וְנִלְוֹ: בְּדִבְתֵּיב קְאֻמְרָא. כְּמִי בְּקֵרָא יוֹצֵר אֹר וְיֹצֵר חֹשֶׁךְ עוֹשֶׂה
שָׁלוֹם וְיֹצֵר רָע: שְׁבַבְר נִפְטָר
בְּאַחַבָּה רַבָּה. שֵׁשׁ צֶה מַעֲיֵן בְּרַכָּה
הַטּוֹרָה וְזֶן בְּלָטָו לְנִלְמוֹד וְלִלְמַד
לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת וְלִקְיִים אֵת כֹּל דְּבָרֵי
תִּלְמוּד תּוֹרָתָךְ^א וְתִלְמִיד חֲקִי לְרֹאשׁ:
מִדְּרָשׁ. הוּא קְרוֹב לְמִקְרָא כְּגוֹן
מִכִּלְתָּה וְסִפְרָא וְסִפְרֵי שֶׁסֶם מִדְּרָשׁ
מִקְרָאוֹת: אֲגֻמְרָא^ב אֵין צָרִיךְ אֲבָרְךָ.
אִפְלוּ מִיִּלְתָּ אֶהְיֶה רַבָּה קְאֻמְרָא וְהִכִּי
מוֹכַח מִקְרָא בְּפִסְקֵהּ שֶׁסֶם^ג: אֵף אֲגֻמְרָא
צָרִיךְ אֲבָרְךָ. שֶׁהוּא עֵינֵיהּ הַטּוֹרָה
וְנִלְוֹ אֹר וְיֹצֵר חֹשֶׁךְ

שִׁמְנוֹת הַדֹּחַלֵּה יוֹלֵחֶהָ. גִּמְזֵלָה הִיטוּ
סִבְרַת טַעְמִי מִשְׁנֵה וּמִדּוּלָּה מִשְׁנִיֹּת
הַסּוּתוּרוֹת וְזֶה חֵן וְחִסּוּרִי מִחִסְרָה:
וּמִבְדָּךְ. בְּרַכַּת הַמּוֹרֶה: וְר' יוֹחָנָן
מִסִּיִּים בְּהַבִּי. דְּעֵי פְמִיחָה צִבְרוֹן
וּמִימִינָה צִבְרוֹן: הַגִּבּוֹר נָא ה'!
אַחֲרָיו. יַעֲרַצ עֲלֵינוּ לַעֲסוֹק בְּזֶה
מֵאֲהָבָה: בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַמַּלְמִיד
תּוֹרָה לַעֲמּוֹ יִשְׂרָאֵל גְּרָסִין. וְלֹא
גְרָסִין לַמְדֵי חֻקִּין שֶׁאֵין זֶה בְּרַכָּה
הַדּוֹחַלֵּה עַל שֶׁעָבַר אֲלָה גִּלְיוֹן בְּקֶסֶה
יָדוֹ כִּי יִלְמֹרֶה (מִתְלֵישׁ קוּט) לֹא לֵשׁ
בְּרַכָּה אֲמֵרֶה אֲלָה גִּלְיוֹן בְּקֶסֶה וְהִכִּי
קָאָמַר ה' שֶׁאֵתָּה בְּרוּךְ לַמְדֵי חֻקִּין:
וְזֶה הוּא מִצְוֶה שֶׁבְּבִרְבוֹת. הַמּוֹרֶה
לְפִי שֶׁזֶּה הַדּוֹחַלֵּה לִמְקוֹס וְקִילּוֹס
לְמוֹרֶה וְלִיִּשְׂרָאֵל: תֵּן הַתָּב. בְּמִס'
מִמֶּנּוּ: אֲמַר לָהֶם הַמְּמוֹנֶה. הוּא

סגן הכהנים כרחי ציונה^א היינו סגן
 היינו ממנונה (פסירי^ב שם טו: פ^ג) : ברבו
 ברכה אחת. לקמן מפרש מאי היא ומן
 הברכות שפני ק"ש^ד היא להסות מסדר
 לכוליה סדר עזרת השחר וקאמר
 ללאחר שסדרו האצרים ע"ג הכבש
 ומלחוס ירדו וצאו להם לנשכת הגזית
 לקרות את שמע והדר תני אמר להם
 הממונה ברבו ברכה אחת והם ברבו
 וקראו עשרת הדברות: וברבו את
 העם. עס העם: וענברה. נשציל
 העצרה ששעס היו ממזכין אחריה
 רצה ה' אליהיו עזרת עמד^ה ישאל^ו

וּמְרִיגָתוֹ לְכוֹלָהוֹ^ט: תִּנָּן
וְנָה בָּרְכוּ בְּרַכָּה אַחַת
הַדְּבָרוֹת שֶׁמֶעַ וְהִיא
אֶת הָעַם ג' בְּרֻכּוֹת
רַכַּת כְּהֵנִים וּבִשְׁבַת
זִמְרָה הַיּוֹצֵא מֵאֵי בְּרַכָּה
א וּר' יוֹסִי בֵּר אַבָּא
עוֹ מְנִייהוּ מֵאֵי בְּרַכָּה
וְאִתּוֹ שִׁיילוּהוּ לְרַב
אִתּוֹ שִׁיילוּהוּ לְרַב
אִמְרֵ שְׁמוּאֵל אַהֲבָה
בֵּן לִקְשִׁי יוֹצֵר אוֹר
לֹא בִפְרוּשׁ אַחֲמֹד
ר' שְׁמַעוֹן בֵּן לִקְשִׁי
בְּשִׁלְמָא יוֹצֵר אוֹר
אִמְרֵי אַהֲבָה רַבָּה
אַלֵּא

כחות אין מעכבות זו את זו. מירק את האחת ולא מירק את השנייה
זו מועלת בלא זו. ומנהג שמע ר' זירקא דס"ל לר"ל דהך ברכה
רבה ואע"ג דמוטא ליה זמנא שאף בלילה ראוי לומר וכל שכן דכיון
אל אמרי לה היינו דקאמר שמע מינה ברכות אין מעכבות זו את זו:
אלא

ורבנו אמרי אהבת עוֹשִׁים וכו'. הלכך תקינו לומר נצטרית אהבה רצה ונצטרית אהבת עולם^א: **שכבר** נפטר אהבה רבה עד הלכך נצטריתו בְּיָדוֹ. בירושלמי^ב יט הא דלמרי נפטר נצטריתו רצה והוא ששנה על אחר פירוש לאלתר שלמד מיד נצטריתו מן. ונשאל להרב ר' יוחנן כגון אנו שאנו לומדין מיד אחר תפלת השחר שאנו עורדין היולדים כך צלל למד עד אמצע היום או יותר אמאי איך אנו מצרכין נצטריתו השחר פס אחרת כשאו למד. והשיב ר"י ללך קיימא לן כדאורייתא ירושלמי הוולד וגמרי נצטריתו לא אמרו ואין צריך לאלתר ועוד אפי' לפי הירושלמי ויהא אהבה רצה ללך הו עייר צרכה

וְחֶשֶׁךְ מִפְּנֵי אֹר וְאִידֶךְ ר
אִמֵּר שְׂמוּאֵל אֲהֵבָה ר
אֱלֵעֶזֶר ^ג לֵר פֶּדֶת בְּרִיּוֹ
הָכִי ^ז אֵין אֹמְרִים אֲהֵבָה
רְבָה וּרְבִנָּן אִמְרֵי אֲהֵבָה
^ח וְאֲהֵבָת עוֹלָם אֲהֵבָת
אִרִי יְהוּדָה אִמֵּר שְׂמוּאֵל
שְׁלֹא קָרָא קִישׁ צִרְיִן
אִצִּי לְבָרֶךְ שְׂכֵבֵר נִפְתּוּמֵי
הוֹנָא לְמִקְרָא ^ב צִרְיִן לֵר
וְרִי אֱלֵעֶזֶר אִמֵּר לְמִקְרָא
לְמוֹשֶׁנָּה אִצִּי לְבָרֶךְ וְרִי
נְמִי צִרְיִן לְבָרֶךְ [אֲבָל
וּרְבָא אִמֵּר ^ד אֵף לְחַלְמוֹת
^ה דְּאִמֵּר רַב חִיָּיא בְר
קַאיִמְנָא קְמִיָּה דְּרַב לַחֵ

רב הוה מקדים^א וקא פֿרַקְוֵן. מאי מברך א"י אשר קדשנו במצותיו תורה ור' יוחנן מסיים אלהינו את דברי תורה בית ישראל ונהיה אנו עמך בית ישראל כלל תורתך ברוך אתה ה' ישראל ורב המנוגא א העמים ונתן לנו את ת התורה אמר רב המ

שברכות * הללך
התם *¹ אמר להם המ
והם ברכו וקראו עשה
אם שמוע ויאמר ובר
אמת ויציב ועבודה
מוסיפין ברכה אחת ל
אחת כי הא דרבי א
אקלעו להווא אתרא
אחת לא הוה בידיין
מתנה לא הוה בידי
יהודה אמר לכו הכי

דבֿרָה וְאַמְרָה רַבִּי זְרִיקָא אָמַר רַבִּי אָמִי אִ"ר שְׁמוּעָה
בִּי אַתָּא רַב יַחֲזֵק בְּר' יוֹסֵף אָמַר הָא דְרַבִּי זְרִיקָא
אֵלֹא מִכְלָלָא אַתְמוֹר דְּאָמַר ר' זְרִיקָא אִ"ר אָמִי אָמַר
אַתָּא אוֹמֵר בְּרֻכּוֹת אֵין מַעֲכָבּוֹת זוֹ אֵת זוֹ אִי אָמַר
הוּוֹ אָמְרִי הֵיִינוּ דְּבְרֻכּוֹת אֵין מַעֲכָבּוֹת זוֹ אֵת זוֹ דְּלֹא

נמא צרכה אחת יוצר אור: זאת אומרת, דקמני גריו צרכה אחת: שפוק מיהא ידי חובתו צהיה שצריך ואין חכמה מעבכת לומר שצרכה אחת יוצר אור היא: אי אמרת בשלמא יוצר אור דהו אמרי, ולא אהא דאמרי יוצר אור ודאי מטיא זמנה ואפ"ה לא אמרי אלא יוצר אור ות

נד א מ"י פ"ק חלק ו
 מהלכות ק"ש הלכה ו
 טוש"ע סימן קס"ט
 א"ח:
 נה ב מ"י ש"ס סג
 עשין יט טור שו"ע
 א"ח סימן ס סעף א:
 נז ג מ"י פ"ו מהלכות
 סעלה הלכה י טור
 שו"ע א"ח סימן מז סעף
 ז:
 נז ד מ"י ש"ס טוש"ע
 ש"ס סעף ג:
 נח ה מ"י ש"ס טוש"ע
 ש"ס סעף ה:
 נט ו מ"י פ"ו מהלכות
 תמידת א"ח חלק ד:

הגהות וציודים

ו חִיבִית "אלא" ליתא
 בבתי"א ענין חוס' שבע
 ע"א דיה אטבעי
 שאן דרך הנמי' לומר
 במקום לשון
 הזכר אמרתי לפני:
ז גירסת המדרש הראש'
 אמר כי יהודה אפר
 שמואל אהבה ובה
 ורובנא אמרי אהבה
 ושלם תניא נמי אהבה
 וזכה אלא אהבת
 ושלם וכן הוא אמר וכו'
 (בבתי"א: ג.) ברוב
 הפעמים הגין כן א"ר הונא
 לקבוצא ומהדרה אהבה
 תלמוד ור'
 צריך לומר ור'
 אצטור אפר ומקרא
 ושלם תלמוד צריך
 משנא אצ"ר צריך
 ור' וחקנא אפר א"ר
 משנא נמי צריך
 צריך דאמר רב חייא בר
 אבא וכו', ובתב דביקס'
 ודפשוט וכו' שזאת הנה
 היתה לפני רש"י ע"י
 הוצאת גבי מדרש הדוח
 נמי קרוב למקרא. אמנם
 הנוסחא שלפנינו היא
 "אלתא מהרש"ל ע"פ גי'
 "הרש"ל, ועיין חגי"ה
 אהרות חזק: **ז** ענין הנה
 ע"פ גי' הראש'
 מהרש"ל ליתא:
ח במהרש"ל איתא כן,
 אולם הצלח' נרובתו
 מהר"ב
 מקוהוהו כן בראש'
 ליתא, ודוד דוד תב
 בשום מהרש"ל עצמו
 שטא ש"ס דהכא א"ר
 אעיקר אמרתי אי צריך
 לזכור איתמודא או לא:
ט עיין חגי"ה, רש"י,
 מהר"ץ חיות מן ששקט
 ע"ז ולפי גי' ההפך'
 בהנ"ל: גי' ינחא רש"י
 (שהבנ' גי' דרב אלפס
 ור' וואה דרב המנונא
 משה' כן (לפני)
אמר רב פפא הלך
 וכו': **ב** התיב' כמבחיבות
 ע"א דיה שכלה נמי
 גימרינהו תלמודיהו
 נחא נחא ברכות וכו'
 שלשה ע"ש: **ג** [אולי
 שגגה הדפוס [אולי
 (בדפוס) וכתב'
 הנוסחא ור' ויקא וכו':
ד צ"ל וכו' ותלמודם
 (כ"ה) ברש"י שבר"ף
 שטא נוסחא חוקי חיים:
ה **ע** [אולי]

(גליון) עין רש"י:
 [ג] צ"ל בפרק שיש דין
 (גליון) הזה לשון
 כתוב
 במפורש רש"י בפ"ט
 והוא ר"ת בפרק שיש
 ושעה הקורא וסבר שהוא
 ר"ת בפסח שני:
 [ג] צ"ל כמנהדרין
 (ע"א) (מהרי"א לנדא,
 מנהגים חיות, רש"ש)
 בתוספות הרא"ש
 נהגו: [ס] בתוספות ר"פ
 נוסף פאקוק נפשיה
 מנפלות: [ע] לשון
 התוס' בב"א ד"ה ס' מן
 ושבביל כך
 [ס] בתוספות ר"פ נוסף
 פ"סמור:
 [ס] בתוספות
 נוסף מנפלות: [ח]

תוֹבִי' דִּיהַ' לֹא כִּי.
 חֲסוּבִים אֲנִי
 הֵכֵל וְכוּן עַל מִצְוֹת
 הֵכֵל וְכוּן עַל מִצְוֹת
 קִלְקֵלָה נִשְׁמָה
 רִיבִי מִ"ק' הַקֶּשֶׁה לִּי
 דִּבְרֵי כֹחַ הַרְשָׁה
 נִפְתָּחֵם כִּי מִ"שׁ עֲנִי
 שְׂפָתַי דִּבֵּי הַרְוִיעִי
 כֹּחַ הַרְוִיעִי
 גִּבְרֵת הַמֵּלֶכֶת הַדִּיבֵרֹת
 אֲנִי מַעֲבִירָה אֶל גִּבְרֵת
 הַמֵּלֶכֶת אֲנִי לֹא אֲנִי
 גִּבְרֵת עֲנִי אֲנִי לֹא
 חֲשֵׁשׁ בְּרַחֲמֵי הַמֵּלֶכֶת
 לִי יִבְרַח יֵהָ אֲנִי לִי
 לְשֹׁמֵרֵי הַמֵּלֶכֶת רִשְׁמִי
 הַמֵּלֶכֶת (מִתְּנִי)
 שְׂכִירֵי מַעֲבֵרֶת דִּנְשָׁה
 לִי הַמֵּלֶכֶת רִשְׁמִי הַמֵּלֶכֶת
 וְכִי מִ"שׁ לִקְחֵן (מִ"שׁ)
 עֲנִי (תוֹבִי' דִּיהַ' לֹא כִּי)
 בִּיזָה שְׂמֹרֶת בְּהִי
 דִּתָּהּ בְּכִי עַל מִצְוֹת
 מוֹדֵעַ לֹא בְּכִי עַל מִצְוֹת
 שְׂפָתַי דִּבֵּי לֹא יֵה
 רִיבִי מִ"ק' הַקֶּשֶׁה לִּי
 כִּי בִּיזָה שְׂמֹרֶת בְּהִי
 לִיזִין וְתוֹמֹד לִי דִּיהַ יִין
 עֲנִי עֲנִי
 מִתְּנִי בְּכִי עֲנִי
 שִׁיר שְׂמֹרֶת בְּכִי עֲנִי
 עֲנִי לִי לִיזִין יוֹתֵר שְׂמֹרֶת
 מִתְּנִי עֲנִי לִי גִבְרֵת
 מִתְּנִי שְׂכִירֵי מַעֲבֵרֶת
 דִּינְשָׁה מִתְּנִי
 עֲנִי עֲנִי
 וְכִיזִין תִּלְקֵן אֲנִי עֲנִי
 עֲנִי עֲנִי עֲנִי עֲנִי

[6] חסר כאן "וזכרתי" אולם
העצ' ב"ברכות", אולם
בכ"י וכן וקורין
עשרת הדברות וכו'
(קרי') **[7]** ברין
ובראש' הפסקא
חתום אני רשאי
אל לחתום (ובזה)
מזמן שיתחיל לנאמן)
וענין מי יחשבו שמימי
ומקיים הגורס שלפנינו:
ז נתקן ע"י המהרש"א
וענין רש"ש: **[7]** יא
למן
וכן
(לדל') **[8]**
ב (בניטין) **ס'**
ע"א וכן במחלוקת ע"א
בר אורין פירש ע"א
תורה כאן בימא ע"א
בספוכה כהן ע"א
ע"א ובהגנה ע"א
איתא בר אורי בר אורי
אלא **פירש'** (לדלס)
(לדל') **[9]** בדורין
לחמדי פירש **[10]** ע"א
ב"י אורין סימן ע"ד
אלא כשם הרשב"א שלא
תבחן כן רש"י אלא
באשרות לישן ומשום
כאן נקט אש"כרסא וקא
בארעתא פירש וכן
בארעתא ללא קא אלא
אפילו בפתח ברין אור
ומים וכו': **[11]** עין
רש"ש שתיבת "נוכח"
סיס, וצ"ל **פיה** וכו'
וכי' ברש"י שברין,
וענין מגיד תעלומה
שמיישיב מדרש' קאי
נזכר כי דבר רש"י
אספא וספא פתח
איתא ע"א וכו'

כ א מ"י פ"א מהלכות
 ק"ש הלכה ז' עוש"ע
א ו"ה סימן ס' ע"פ ז'
נ ב מ"י פ"א מהלכות
 מדין הלכה ד'
כ ג מ"י פ"א מהלכות
 גרוט הלכה ו' (סנה)
 ע"פ (זו) עור ש"ה או"ח
 כ' ט ע"פ ק"א ז'
ג ד מ"י פ"א מהלכות
 ק"ש הלכה ח' (סנה)
 ע"פ (זו) עוש"ע או"ח
 נט ע"פ ז'
ד ה מ"י פ"א מהל'
 ק"ש הלכה ז' עוש"ע
ו ו"ה סימן ס' ע"פ ז'
ז ו מ"י פ"א מהלכות
 חסלה הלכה י' סנה
 ע"פ (זו) עור ש"ה או"ח
 סימן ק"ב ע"פ ז'

כבר בעולם המדיני.
תרומתו ארץ ישראל
בתלמוד ארץ ישראל
זה הפרק מיוחדת
היה שיתוף עשרת
הדברים בכל יום מפני מה
קורין אותן פסני שנים
המקין שכל יום אומרים
אלו לבדם יתנו למשה
כסיו: מקום שאמר
להאריך אינו רשאי
לקצר לקצר אינו רשאי
להאריך לחתום אינו
רשאי לחתום
פישותו בחוספס
(א) אלו ברכות שמקצין
המכין על הפתית וכל
המגזין שם ואלו ברכות
שמצאין בהן ברכות על
תענית וברכות על דאש
השנה ושל יום הכפורים
וב' ובג' ובד' וב' וז' וי"ב
(פרק א) ג' ג' ר' ר' ור' ור'
מטע קצו פוחת בברך
אלו חותם בברך
אך פוחת בברך וחותם
בברך: הדין: למאן
דאמר כל ברכה שאינה
היה חובתה שיהיה
ברכה: עיקר הדין
רב ו' ויחנן פסק דין
מכריח (דף מ') ובג'
דב' ברכות פסוק הוראה
מקום (לילה א) ג' ג' ר'
ועיה ר' ויחנן דאש
כל ברכה שאינה
מלכות אינה ברכה אמר
תחומא ואנא אמרנא
טעמא (תחלים קהא)
אומדמא ויחנן: המלך:

(א) גמ' דחמרא הוא
ופתח: (ב) רש"י ד"ה
היינו נעיין. היינו הך
דהא ברכת:

(א) לְתֵגִיד בַּבֶּקֶר חֶסֶדְךָ
וְאַמְּנֶתְךָ בַּלְּיָלוֹת:
[תהלים צב, ג]

(ג) בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ
הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם וְאַתָּנָם
לֹא מוֹדָא וַיִּדְאֵנִי וּמִפְּנֵי
שְׁמִי נִתַּח הוּא:
[מלאכי ב, ה]

ד"ר משה זמן דיוצר
אור. שהכמים שהעבודה
מוטלת עליהם מקדימין
להכריזה (לחצות)

משום ד"א מ"א זמן ויצר אור. דנהי דשמיטת התמיד משיעלה עמוד השחר^(א) פי' רש"י מיהו לא הוה שעה לומר ויצר אור כדלמרי^(ב) הקורא בו ויכול לקטור הכרימא דבומיקין^(ג): **ברכה** אחת למשמר היוצא וכו'. תימנה ק"ת מאי היא הו"ל וליה זה לא שם ולא מלכות: **פתח** ואמר צ"ח אליהו מלך העולם והיה ספר שיהי לו והיטין ספר שיהי ספר ואמר שהיין ספר שיהי ספר: **לא** צאתיו נהמא. ופירש רב אלפס השתא דלא אפשרטא צעין אוליין לקולא ואפילו פתח צממא וסיים צממא ילא. ור"י ה' אומר * לחומרא דלריך לבקר פעם אחרת. ומיהו היה אומר ר"ח^(ד) אם היה יודע צדורו שטעה צדורו שאמר צדא * פרי העץ תחמ (וצדא^(ה) פרי הגפן דמחך כדי דער יכול לחזור צו. וכן צ"ט צממיה של יום טוב אם שמוך בן מקדש ישראל והזמנים ואמר מקדש השנה וחזר צמך כדי דער ילא אחרי שהוא יודע שהוא צ"ט. והקשה הר"ר יעקב מקיעון מאי קא מצעיל ליה והא ודאי מצות איין צריכות כוונה. והיה אומר הר"ר דהיינו צמוע מפלה אחורי צ"ת הכנסת ולא נחמין לא^(ו) לא. חלל היכא דנחמין לבקר על שני וממלא שכן לא מהני: **להגיד** בבקר חסדך. חסד שהקדוש צ"ה עשה לנו צממיה^(ז). ואמונתך פי' מדבר על העמיד שאלו מפנים שישמור הצטממו ואמונתו ויגאלנו מיד המלכים ובסוף צרכה חזר לגאולה דפרעה כדי לקמון לגאל ישראל. וא"צ ע"ד המדר' (רש"י איש ג' מדשים לבקרים רחב אמונתך^(ח) שאלם ממאין ומפסיד רחב צדו וממחירה צלא יגיעה: **אמת** וציב וכו'. לא קאי על השכינה אלא קאי אהדבר הזה וכו'. וכן אמת צה"ס. ואמת צירושלמי^(ט) היא מרגימתא דלית ציה טימא פירוש שאין לה שומא כל מה שמצנח מתחני לא כדלמר לקמן (י' ג' צמד דפתח ואמר האל הגדול הגבור והנורא והיה אמת צה"ס הכנה וא"ל ר' חנינא סימנא לשנתי דמך כי כל פה לא יוכל לספר שצמו: כרע

המאורות הניחא לרב^(א) דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה אלא כיון דאמר רבה בר עולא^(ב) כדי להזכיר מדרת יום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ת"ש כל הולך אחר החתום כלל^(ג) של דבר לאתווי מאי לאו לאתווי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר תא דתמרי וסיים בדרנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון תא אכל ופתח בדרנהמא וסיים בדרתמרי (צ"א^(ד) דאפילו א מאי מעמא דתמרי נמי מיון זייני: אמר רבה יהי דרב כל שא לא אמר אמת וציב שחרית ואמת וציב דיו חובתו שנאמר^(ה) להגיד בבקר חסדך ואמונתך חנינא (סבא^(ו)) משמיה דרב המתפלל כשהוא כורע וקוף זוקף בשם אמר שמואל מאי מעמא דרב דכתיב ה' לפני שמי נחת נחת אמי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר רב בר אוריא^(ז) תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר כשהוא כורע כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם. רב

למאנה מדבר זה אף על העמידות שאלו מפנים שייכים לנו ולהדרינו על צמנו ואיינו כל אלה הנסים המדירים תמיד: כשהוא נחת השם על שם ה' זוקף כפופים (תהלים קמ): נחת. לשון הכנעה: כחמור

תורה אור השמי (א) להגיד בבקר חסדך ואמונתך (ב) צ"א (ג) דאפילו (ד) תא אכל (ה) להגיד בבקר חסדך ואמונתך (ו) צ"א (ז) תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר כשהוא כורע כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם. רב

ליקוטי רש"י

ד"א מ"א זמן ויצר אור. דנהי דשמיטת התמיד משיעלה עמוד השחר^(א) פי' רש"י מיהו לא הוה שעה לומר ויצר אור כדלמרי^(ב) הקורא בו ויכול לקטור הכרימא דבומיקין^(ג): **ברכה** אחת למשמר היוצא וכו'. תימנה ק"ת מאי היא הו"ל וליה זה לא שם ולא מלכות: **פתח** ואמר צ"ח אליהו מלך העולם והיה ספר שיהי לו והיטין ספר שיהי ספר ואמר שהיין ספר שיהי ספר: **לא** צאתיו נהמא. ופירש רב אלפס השתא דלא אפשרטא צעין אוליין לקולא ואפילו פתח צממא וסיים צממא ילא. ור"י ה' אומר * לחומרא דלריך לבקר פעם אחרת. ומיהו היה אומר ר"ח^(ד) אם היה יודע צדורו שטעה צדורו שאמר צדא * פרי העץ תחמ (וצדא^(ה) פרי הגפן דמחך כדי דער יכול לחזור צו. וכן צ"ט צממיה של יום טוב אם שמוך בן מקדש ישראל והזמנים ואמר מקדש השנה וחזר צמך כדי דער ילא אחרי שהוא יודע שהוא צ"ט. והקשה הר"ר יעקב מקיעון מאי קא מצעיל ליה והא ודאי מצות איין צריכות כוונה. והיה אומר הר"ר דהיינו צמוע מפלה אחורי צ"ת הכנסת ולא נחמין לא^(ו) לא. חלל היכא דנחמין לבקר על שני וממלא שכן לא מהני: **להגיד** בבקר חסדך. חסד שהקדוש צ"ה עשה לנו צממיה^(ז). ואמונתך פי' מדבר על העמיד שאלו מפנים שישמור הצטממו ואמונתו ויגאלנו מיד המלכים ובסוף צרכה חזר לגאולה דפרעה כדי לקמון לגאל ישראל. וא"צ ע"ד המדר' (רש"י איש ג' מדשים לבקרים רחב אמונתך^(ח) שאלם ממאין ומפסיד רחב צדו וממחירה צלא יגיעה: **אמת** וציב וכו'. לא קאי על השכינה אלא קאי אהדבר הזה וכו'. וכן אמת צה"ס. ואמת צירושלמי^(ט) היא מרגימתא דלית ציה טימא פירוש שאין לה שומא כל מה שמצנח מתחני לא כדלמר לקמן (י' ג' צמד דפתח ואמר האל הגדול הגבור והנורא והיה אמת צה"ס הכנה וא"ל ר' חנינא סימנא לשנתי דמך כי כל פה לא יוכל לספר שצמו: כרע

המאורות הניחא לרב^(א) דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה אלא כיון דאמר רבה בר עולא^(ב) כדי להזכיר מדרת יום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ת"ש כל הולך אחר החתום כלל^(ג) של דבר לאתווי מאי לאו לאתווי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר תא דתמרי וסיים בדרנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון תא אכל ופתח בדרנהמא וסיים בדרתמרי (צ"א^(ד) דאפילו א מאי מעמא דתמרי נמי מיון זייני: אמר רבה יהי דרב כל שא לא אמר אמת וציב שחרית ואמת וציב דיו חובתו שנאמר^(ה) להגיד בבקר חסדך ואמונתך חנינא (סבא^(ו)) משמיה דרב המתפלל כשהוא כורע וקוף זוקף בשם אמר שמואל מאי מעמא דרב דכתיב ה' לפני שמי נחת נחת אמי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר רב בר אוריא^(ז) תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר כשהוא כורע כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם. רב

ליקוטי רש"י

ד"א מ"א זמן ויצר אור. דנהי דשמיטת התמיד משיעלה עמוד השחר^(א) פי' רש"י מיהו לא הוה שעה לומר ויצר אור כדלמרי^(ב) הקורא בו ויכול לקטור הכרימא דבומיקין^(ג): **ברכה** אחת למשמר היוצא וכו'. תימנה ק"ת מאי היא הו"ל וליה זה לא שם ולא מלכות: **פתח** ואמר צ"ח אליהו מלך העולם והיה ספר שיהי לו והיטין ספר שיהי ספר ואמר שהיין ספר שיהי ספר: **לא** צאתיו נהמא. ופירש רב אלפס השתא דלא אפשרטא צעין אוליין לקולא ואפילו פתח צממא וסיים צממא ילא. ור"י ה' אומר * לחומרא דלריך לבקר פעם אחרת. ומיהו היה אומר ר"ח^(ד) אם היה יודע צדורו שטעה צדורו שאמר צדא * פרי העץ תחמ (וצדא^(ה) פרי הגפן דמחך כדי דער יכול לחזור צו. וכן צ"ט צממיה של יום טוב אם שמוך בן מקדש ישראל והזמנים ואמר מקדש השנה וחזר צמך כדי דער ילא אחרי שהוא יודע שהוא צ"ט. והקשה הר"ר יעקב מקיעון מאי קא מצעיל ליה והא ודאי מצות איין צריכות כוונה. והיה אומר הר"ר דהיינו צמוע מפלה אחורי צ"ת הכנסת ולא נחמין לא^(ו) לא. חלל היכא דנחמין לבקר על שני וממלא שכן לא מהני: **להגיד** בבקר חסדך. חסד שהקדוש צ"ה עשה לנו צממיה^(ז). ואמונתך פי' מדבר על העמיד שאלו מפנים שישמור הצטממו ואמונתו ויגאלנו מיד המלכים ובסוף צרכה חזר לגאולה דפרעה כדי לקמון לגאל ישראל. וא"צ ע"ד המדר' (רש"י איש ג' מדשים לבקרים רחב אמונתך^(ח) שאלם ממאין ומפסיד רחב צדו וממחירה צלא יגיעה: **אמת** וציב וכו'. לא קאי על השכינה אלא קאי אהדבר הזה וכו'. וכן אמת צה"ס. ואמת צירושלמי^(ט) היא מרגימתא דלית ציה טימא פירוש שאין לה שומא כל מה שמצנח מתחני לא כדלמר לקמן (י' ג' צמד דפתח ואמר האל הגדול הגבור והנורא והיה אמת צה"ס הכנה וא"ל ר' חנינא סימנא לשנתי דמך כי כל פה לא יוכל לספר שצמו: כרע

המאורות הניחא לרב^(א) דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה אלא כיון דאמר רבה בר עולא^(ב) כדי להזכיר מדרת יום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ת"ש כל הולך אחר החתום כלל^(ג) של דבר לאתווי מאי לאו לאתווי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר תא דתמרי וסיים בדרנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון תא אכל ופתח בדרנהמא וסיים בדרתמרי (צ"א^(ד) דאפילו א מאי מעמא דתמרי נמי מיון זייני: אמר רבה יהי דרב כל שא לא אמר אמת וציב שחרית ואמת וציב דיו חובתו שנאמר^(ה) להגיד בבקר חסדך ואמונתך חנינא (סבא^(ו)) משמיה דרב המתפלל כשהוא כורע וקוף זוקף בשם אמר שמואל מאי מעמא דרב דכתיב ה' לפני שמי נחת נחת אמי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר רב בר אוריא^(ז) תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר כשהוא כור

[illegible][illegible]

וכי מלא זמן יוצר אור הו אמרי ליה ומא
ברכות אין מעבבות זו את זו *סדר ברכות*
וקורין עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע
ויאמר^ה אמת ויצב ועבודה וברכת כהנים. א"ר
יהודה אמר שמואל אף בגבולין בקשו לקרות
בן אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין
תניא נמי הכי ר' נתן אומר בגבולין בקשו
לקרות בן אלא שכבר בטלום מפני תרעומת
המינין רבה בב"ח סבר למקבעיניהו כסורא
א"ל רב חסדא כבר בטלום מפני תרעומת
המינין אממר סבר למקבעיניהו בנהרדעא
א"ל רב אשי כבר בטלום מפני תרעומת
המינין ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר
היוצא. מאי ברכה אחת א"ר חלבז - משמר
היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששכן את
שמו בבית הזה הוא ישיכן ביניכם אהבה
ואהבה ושלום ורעות: מקום שאמר להאריך^ה
פשיטא^ה היכא דקא נקיש כסא דחמרא בידיה
וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא
דשכרא וסיים בדחמרא יצא דאי נמי אם אמר
שהכל נהיה בדברו יצא דהא תנן^ה על כולם
אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא היכא
דקא נקיש כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא
הוא (ה) פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים
בדשכרא מאי בחר עיקר ברכה אזלינן או
בחר חתימה אזלינן ת"ש^ה שחרית פתח ביוצר
אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח
במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ערבית
פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא
פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא
כללו של דבר הכל הולך אחר החתום שאני
התם דקאמר ברוך יוצר המאורות הניחא לרב^ה דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת
השם אינה ברכה שפיר אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה
ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא^ה כדי להזכיר מדת יום
בבליא ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ת"ש
מסיפא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום כללו של דבר לאתווי מאי לאו
לאתווי הא דאמרן לא לאתווי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר
דתמרי אבל ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון
דאכל תמרי וקסבר נהמא אבל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי [יצא^ה] דאפילו
סיים בדנהמא נמי יצא מאי טעמא דתמרי נמי מיון זיינו: אמר רבה
בר חיננא^ה סבא משמיה דרב^ה כל שלא אמר אמת ויצב שחרית ואמת
ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר^ה להגיד בבקר חסדך ואמונתך
בבלילות: ואמר רבה בר חיננא [סבא^ה] משמיה דרב^ה המתפלל כשהוא כורע
בכורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל מאי טעמא דרבי דכתיב^ה ה'
זוקף כפופים מיתבי^ה מפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר
ר' יצחק^ה שמואל לחייא בר רב בר אוריא^ה תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר
אבוך הכי אמר אבוך כשהוא כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם.
רב
ס והעצרים וזרכת אמת ואמונה מדבר זה אף על העמידות שאנו מנפים שיקים לנו
עריצים ולשום נפשו נחיים ולהדריכנו כל צוות ארצנו כל אלה הנסים המדירים ממנו: כשהוא
זוקף את עלמו כשהוא מוחר את השם על שם ה' זוקף כפופים (הללס קט): נחת. לשון הנכונה.

[illegible]

בן אלא שכבר בטלום מפני תרעומות המינין
תניא נמי הכי ר' נתן אומר בגבולין בקשו
לקרות כן אלא שכבר בטלום מפני תרעומות
המינין רבה בב"ח סבר למקבעיהו בסורא
א"ל רב חסדא כבר בטלום מפני תרעומות
המינין אמימר סבר למקבעיהו בנהרדעא
א"ל רב אשי כבר בטלום מפני תרעומות
המינין: ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר
היוצא. מאי ברכה אחת א"ר חלבו משמר
היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששכן את
שמו בבית הזה הוא ישכן ביניכם אהבה
ואהבה ושלום ורעות: מקום שאמרו להאריך:^ב
פשיטא: ה"כא דקא נקיש כסא דחמרא בידיה
וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא
דשכרא וסיים בדחמרא יצא דאי נמי אם אמר
שהכל נהיה בדברו יצא דהא תנן ^ג על כולם
אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא ה"כא
דקא נקיש כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא
הוא ^ה פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים
בדשכרא מאי בטר עיקר ברכה אזלינן או
בטר חתימה אזלינן ת"ש ^ו שחרית פתח ביוצר
אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח
במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ערבית
פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא
פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא
כללו של דבר הכל הולך אחר החתום שאני
התם דקאמר ברוך יוצר המאורות הניחא לרב ^ז דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת
השם אינה ברכה שפיר אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה
ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא ^ח כדי להזכיר מדת יום
כלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ת"ש
מסיפא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום כללו של דבר לאתויי מאי לאו
לאתויי הא דאמרן לא לאתויי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר
דתמרי אכל ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון
דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי [יצא^ב] דאפילו
סיים בדנהמא נמי יצא מאי מעמא דתמרי נמי מיון זייני: אמר רבה
בר חיננא ^ט סבא משמיה דרב ^י כל שלא אמר אמות ויצב שחרית ואמות
ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר ^{יא} להגיד בבקר חסדך ואמונתך
כלילות: ואמר רבה בר חיננא [סבא^ב] משמיה דרב ^{יב} המחפלל כשהוא כורע
כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל מאי מעמא דרב דכתיב ^{יג} ה'
זוקף כפופים מיחיבי ^{יד} מפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר
לר' ^{טו} שמואל לחייא בר רב בר אוריאן ^{טז} תא ואימא לך מלחא מעלייתא דאמר
אבוך הכי אמר אבוך כשהוא כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם.

המקורות כן אלא שכבר במלכות מפני תרעומות המניעין רבה בב"ח סבר למקבעיניהו בסורא א"ל רב חסדא כבר במלכות מפני תרעומות המניעין אמימר סבר למקבעיניהו בהרדעא א"ל רב אשי כבר במלכות מפני תרעומות המניעין: ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היתוצא. מאי ברכה אחת א"ר חלבו ^ב משמר היתוצא אומר למשמר הנכנס מי ששכן את שמו בבית הזה הוא ישכן ביניכם אהבה ואהור ושלום ורעות: מקום שאמרו להארץ ^ב פשיטא ^ב היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא יצא דאי נמי אם אמר משהכל נהיה בדברו יצא דהא תנן ^ב על כולם אם אמר משהכל נהיה בדברו יצא אלא היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא ^ב פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בבתר חתימה אזלינן ת"ש ^ב ישחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום שאני התם דקאמר ברוך יוצר המאורות הניחא לרב ^ב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא ^ב כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ת"ש ממסיפא כללו של דבר הכ' הולך אחר החתום כלאו של דבר לאתויי מאי לאו לאתויי הא דאמרן לא לאתויי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר דתמרי אכל ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי [וצא ^ב דאפילו וסיים בדנהמא נמי יצא מאי טעמא דתמרי נמי מיון זייני: אמר רבה בר חיננא ^ב סבא משמיה דרב ^ב כל שלא אמר אמת ויצים שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר ^ב להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות: ואמר רבה בר חיננא [סבא ^ב] משמיה דרב ^ב המתפלל כשהוא כורע כבורע בברוך וכשהוא זוקף וזוקף בשם אור שמואל מאי טעמא דרב דכתיב ^ב ה' זוקף כפופים מיתבי ^ב מפני שמי נחת אור מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר ר' ^ב שמואל לחייא בר רב רב אוריאן ^ב תא ואימא לך מלחא מעלייתא דאמר אבוך הכי אמר אבוך כשהוא כורע כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם. ור' ^ב והעצרים וזכרת אמת ואמונה מדבר זה אף על העמידות שאנו מנפים שיקים לנו ערבים ולשום נפשו נחיים ולהדריכנו על צמות ארצינו כל אלה הנסים המדירים ממנו: כשהוא זוקף את עלמו כשהוא מזכיר את השם על שם ה' זוקף כפופים (העלם קט): נחת. לשון הכנעה: כחצור

המצינ' אמיר סבר למקבעיניה בנהררעא
א"ל רב אשי כבר בטלום מפני תרעומת
המצינ': ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר
היוצא. מאי ברכה אחת א"ר חלבו ²משמר
היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששכן את
שמו בבית הזה הוא יושכן ביניכם אהבה
ואהוה ושלוש וריעות: מקום שאמר להארך ³:
פשיטא ⁴היכא דקא נקיש כסא דחמרא בידיה
וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא
דשכרא וסיים בדחמרא יצא דאי נמי אם אמר
שהכל נהיה בדברו יצא דהא תנן ⁵ על כולם
אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא היכא
דקא נקיש כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא
הוא ⁽⁶⁾ פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים
בדשכרא מאי בתר עיקר אולינן או
בתר חתימה אולינן ת"ש ⁷שחרית פתח ביוצר
אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח
במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ערבית
פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא
פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא
כללו של דבר הכל הולך אחר החתום שאני
התם דקאמר ברוך יוצר המאורות הניחא לרב ⁽⁷⁾ דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת
השם אינה ברכה שפיר אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה
ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא ⁽⁸⁾ כדי להזכיר מדת יום
בליילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ת"ש
מסיפא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום כללו של דבר לאתווי מאי לאו
לאתווי הא דאמרן לא לאתווי נהמא ותמרי ה"ד אלימא דאכל נהמא וקסבר
דתמרי אכל ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון
דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי ⁽⁹⁾ יצא ⁽¹⁰⁾ דאפילו
סיים בדנהמא נמי יצא מאי טעמא דתמרי נמי מיון זייני: אמר רבה
בר חיננא ⁽¹¹⁾ סבא משמיה דרב ⁽¹²⁾ כל שלא אמר אמת ויצב שחרית ואמת
ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר ⁽¹³⁾ להגיד בבקר חסדך ואמונתך
בלילות: ואמר רבה בר חיננא ⁽¹⁴⁾ סבא ⁽¹⁵⁾ משמיה דרב ⁽¹⁶⁾ המתפלל כשהוא כורע
בכורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל מאי טעמא דרב דכתיב ⁽¹⁷⁾ ה'
זוקף כפופים מיתבי ⁽¹⁸⁾ מפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר
ר' ⁽¹⁹⁾ שמואל לחייא בר רב בר אוריא ⁽²⁰⁾ תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר
אבוך הכי אמר אבוך כשהוא כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם.

היוצא. מאי ברכה אחת א"ר חלבו ב'משמר
היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששכן את
שמו בבית הזה הוא ישכן ביניכם אהבה
ואהבה ושלום ורעות: מקום שאמרו להארץ ב'
פשיטא² ה"כא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה
וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא
שכרא וסיים בדחמרא יצא דאי נמי אם אמר
משהכל נהיה בדברו יצא דהא תנן³ על כולם
אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא היכא
דקא נקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא
הוא (ב) פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים
בדשכרא מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או
בבית חתימה אזלינן ת"ש⁴ שחרית פתח ביוצר
אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח
בבמעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ערבית
פפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא
פפתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא
כללו של דבר הכל הולך אחר החתום שאני
התם דקאמר ברוך יוצר המאורות הניחא לרב⁵ דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת
השם אינה ברכה שפיר אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה
ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא⁶ כדי להזכיר מדת יום
בבליה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ת"ש
מסיפא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום כללו של דבר לאתויי מאי לאו
לאתויי הא דאמרן לא לאתויי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר
דתמרי אכל ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון
דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי [יצא⁷] דאפילו
סיים בדנהמא נמי יצא מאי טעמא דתמרי נמי מיון זייני: אמר רבה
בר חיננא⁸ סבא משמיה דרב כ"כ שלא אמר אמת ויצייב שחרית ואמת
ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר⁹ להגיד בבקר חסדך ואמונתך
בבלייל: ואמר רבה בר חיננא [סבא¹⁰] משמיה דרב א' המתפלל כשהוא כורע
כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל מאי טעמא דרב דכתיב¹¹ ה'
זוקף כפופים מיתבי¹² מפני שמי נחת אור מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר
ל'ה¹³ שמואל לחייא בר רב בר אוריא¹⁴ תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר
אבוך הכי אמר אבוך כשהוא כורע כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם.

שמו בבית הזה הוא ישכן בנינים אהבה ואהבה ושלום ורעות: מקום שאמרו להארץ^ב: פשיטא^א הריבא דקא נקיש כסא דחמרא בדיה וקסבר דשכרא הוא ופתח ומבדק אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא יצא דאי נמי אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא דהא תנן^ב על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא הריבא דקא נקיש כסא דשכרא בדיה וקסבר דחמרא הוא^ב פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בבתר חתימה אזלינן ת"ש דשחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום שאני התם דקאמר ברוך יוצר המאורות הניחא לרב^א דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא^ב כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ת"ש מסיפא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום כדלעיל של דבר לאתווי מאי לאו לאתווי הא דאמרן לא לאתווי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר דתמרי אכל ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי^ב יצא^א דאפילו סיים בדנהמא נמי יצא מאי טעמא דתמרי נמי מיון זייני: אמר רבה בר חיננא^א סבא משמיה דרב^ב כל שלא אמר אמת ויציע שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר^א להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות: ואמר רבה בר חיננא^א (סבא^ב) משמיה דרב^ב המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל דרב דכתיב^א ה' זוקף כפופים מיתבי^ב מפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר ר'ה^א שמואל לחייא בר רב בר אוריא^ב תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר אבוב הכי אמר אבוב כשהוא כורע כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם. וזהו שכתבנו שיש להוסיף על המעשרות שאנו מנפים שיקראו לנו ערבים ונפשו נחיים ולהדריכנו על צנות ארצינו כל אלה הנסים המדירים ממנו: כשהוא זוקף את עצמו כשהוא מוציא את השם על שם ה' זוקף כפופים (העלם קטן): נחת. לשון הכנעה: כחצורא

[illegible]

שְׁהִכֵּל נְהִיָּה בְּרַבְּרוּ יֵצֵא דָהָא תַנְיָן ^(א) עַל כֹּחַ
 אִם אָמַר שְׁהִכֵּל נְהִיָּה בְּרַבְּרוּ יֵצֵא אֵלָּא הֵיכָא
 דְקָא נָקִיט כְּסָא דְשִׁכְרָא בִידֵיהּ וְקִסְבֵּר דְחִמְרָא
 הוּא ^(ב) פִּתַּח וּבְרִיךְ אֲדַעְתָּא דְחִמְרָא וְסִיִּים
 בְּדִשְׁכְּרָא מֵאִי בְּתֵר עֵיקֶר בְּרַכָּה אֲזִילִין או
 בְּתֵר חֲתִימָה אֲזִילִין ת"ש דְשִׁחְרִית פִּתַּח בִּיּוּצֵר
 אִוֵּר וְסִיִּים בְּמַעֲרִיב עֲרִיבִים לֹא יֵצֵא פִּתַּח
 בְּמַעֲרִיב עֲרִיבִים וְסִיִּים בִּיּוּצֵר אִוֵּר יֵצֵא עֲרִיבִית
 בְּפִתַּח בְּמַעֲרִיב עֲרִיבִים וְסִיִּים בִּיּוּצֵר אִוֵּר יֵצֵא
 פִּתַּח בִּיּוּצֵר אִוֵּר וְסִיִּים בְּמַעֲרִיב עֲרִיבִים יֵצֵא
 כֻּלְּלוֹ שֶׁל דָּבָר הַכֵּל הוֹלֵךְ אֲחֵר הַחֲתוּם שְׁאֵנִי
 הֵתָם דְקָאמֵר בְּרוּךְ יוֹצֵר הַמְּאֻרֹת הַנִּחָא לֵרֵב ^(ג) דְאִמֵּר כָּל בְּרַכָּה שְׁאֵינִי בָּהּ הַזְכֵּרֶת
 הַשֵּׁם אֵינֶה בְּרַכָּה שְׁפִיר אֵלָּא לֵר' יוֹחֲנָן דְאִמֵּר כָּל בְּרַכָּה שְׁאֵינִי בָּהּ מַלְכוּת אֵינֶה
 בְּרַכָּה מֵאִי אֵיכָא לְמִימֵר אֵלָּא כִּיּוֹן דְאִמֵּר רַבָּה בֵּר עוֹלָא ^(ד) כְּדִי לְהוֹכִיר מִדַּת יוֹם
 בְּלִילִיָּה וּמִדַּת לַיְלָה כִּיּוֹן כִּי קָאמֵר בְּרַכָּה וּמַלְכוּת מוֹעִיקְרָא אֲתֵירוּיָהּ קָאמֵר ת"ש
 מְסִיפָא כֻּלְּלוֹ שֶׁל דָּבָר הַכֵּל הוֹלֵךְ אֲחֵר הַחֲתוּם כִּלְשׁוֹ שֶׁל דָּבָר לֵאחֲרָיו מֵאִי לֹא
 לֵאחֲרָיו הָא דְאִמְרֵן לֹא לֵאחֲרָיו נִהְיָא וְתִמְרֵי ה"ד אֵילִימָא דְאִכֵּל נִהְיָא וְקִסְבֵּר
 דְתִמְרֵי אִכֵּל וּפִתַּח אֲדַעְתָּא דְתִמְרֵי וְסִיִּים בְּדִנְהֵמָא הֵינֵן בְּעֵינִי לֹא צְרִיכָא כִּנּוּן
 דְאִכֵּל תִּמְרֵי וְקִסְבֵּר נִהְיָא אִכֵּל וּפִתַּח בְּדִנְהֵמָא וְסִיִּים בְּדִתְמֵרִי ^(ה) יֵצֵא ^(א) דְאִפִּילוּ
 סִיִּים בְּדִנְהֵמָא נִמְי' יֵצֵא מֵאִי טַעְמָא דְתִמְרֵי נִמְי' מִיּוֹן יִזְיִין: אָמַר רַבָּה
 בֵּר חִינְנָא ^(ב) סָבָא מִשְׁמִיָּה דִרֵּב ^(ג) כִּלְשׁוֹ שְׁלֹא אָמַר אֲמֹת וְיֵצֵיב שִׁחְרִית וְאֲמֹת
 וְאֲמוּנָה עֲרִיבִית לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ שְׁנָאמֵר ^(ד) לְהִגִּיד בִּבְקֹר חֲסוֹדָךְ וְאֲמוּנָתְךָ
 בְּלִילֹת: וְאָמַר רַבָּה בֵּר חִינְנָא ^(א) סָבָא ^(ב) מִשְׁמִיָּה דִרֵּב ^(ג) הַמִּתְפַּלֵּל כִּשְׁהוּא כּוֹרֵעַ
 כּוֹרֵעַ בְּכַרְדּוֹ וְכִשְׁהוּא זֻקָּף זֻקָּף בִּשְׁם אָמֵר שְׁמוּאֵל מֵאִי טַעְמָא דִרֵּב דִּכְתִּיב ^(ד) ה'
 זֻקָּף כְּפֻּפִים מִיְתִיב ^(א) מִפְּנֵי שְׂמִי נָחַת הוּא מִי כְּתִיב בִּשְׂמִי מִפְּנֵי שְׂמִי כְּתִיב אָמֵר
 לֵיָּה ^(ב) שְׁמוּאֵל לְחִיָּי בֵּר רַב בֵּר אֲוִרְיָא ^(ג) תָּא וְאִימָא לָךְ מַלְתָּא מוֹעֲלִיָּיתָא דְאִמֵּר
 אַבּוּךְ הֵיכָא אָמַר אַבּוּךְ כִּשְׁהוּא כּוֹרֵעַ בְּכַרְדּוֹ כִּשְׁהוּא זֻקָּף זֻקָּף בִּשְׁם.

וְיָקָא נָקִים כְּסֵא דְשִׁמְרָא בְּיַדֵּיהּ וְקִסְבָּא דְחִמְרָא
הוּא (6) פֿתַח וּבִרְיָךְ אֲדַעְתָּא דְחִמְרָא וּסְיִים
בְּדִשְׁכֵּרָא מֵאִי בְּתַר עֵיקֶר בִּרְכָה אֲזֻלִּין או
בְּתַר חֲתִימָה אֲזֻלִּין ת"ש י' שְׁחֲרִית פֿתַח בְּיוצֵר
אוּר וּסְיִים בְּמַעֲרִיב עֲרִבִים לֹא יֵצֵא פֿתַח
בְּמַעֲרִיב עֲרִבִים וּסְיִים בְּיוצֵר אוּר יֵצֵא עֲרִבִית
פֿתַח בְּמַעֲרִיב עֲרִבִים וּסְיִים בְּיוצֵר אוּר לֹא יֵצֵא
פֿתַח בְּיוצֵר אוּר וּסְיִים בְּמַעֲרִיב עֲרִבִים יֵצֵא
כֻלָּלוּ שֶׁל דְּבַר הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחֲרֵי הַחֲתוּם שְׁאֵנִי
הֵתֵם דְּקֹאמֶר בְּרוּךְ יוֹצֵר הַמַּאֲוֹרוֹת הֵנִיחָא לְרַב (7) דְּאִמֵּר כֹּל בִּרְכָה שְׁאֵנִי בִּהּ הִזְכֵּרַת
הַשֵּׁם אֵינֶה בִּרְכָה שְׁפִיר אֵלֹא לִר' יוֹחָנָן דְּאִמֵּר כֹּל בִּרְכָה שְׁאֵנִי בִּהּ מַלְכוּת אֵינֶה
בִּרְכָה מֵאִי אֵיכָא לְמִימֵר אֵלֹא כִּיּוֹן דְּאִמֵּר רַבָּה בִּרְ עוֹלָא (8) כְּדִי לְהַזְכִּיר מִדַּת יוֹם
בְּלִילֵיָהּ וּמִדַּת לַיְלָה בְּיוֹם כִּי קֹאמֶר בִּרְכָה וּמַלְכוּת מַעֲקִירָא אֲתֵרוּיָהּ קֹאמֶר ת"ש
מִסִּיפֵא כֻלָּלוּ שֶׁל דְּבַר הַכֹּל אַחֲרֵי הַחֲתוּם כֻּלָּלוּ שֶׁל דְּבַר לֵאֲתוּי מֵאִי לֹא
לֵאֲתוּי הָא דְּאִמְרֵן לֹא לֵאֲתוּי נִהְמָא וְתִמְרֵי ה"ד אֵילִימָא דְּאֵכֶל נִהְמָא וְקִסְבָּר
דְּתִמְרֵי אֵכֶל וּפֿתַח אֲדַעְתָּא דְּתִמְרֵי וּסְיִים בְּדִנְהִמָּא חֵינֵן בְּעִיִּין לֹא צָרִיכָא כִּנּוּן
דְּאֵכֶל תִּמְרֵי וְקִסְבָּר נִהְמָא אֵכֶל וּפֿתַח בְּדִנְהִמָּא וּסְיִים בְּתִמְרֵי (9) יֵצֵא (10) דְּאִפִּילוּ
וּסְיִים בְּדִנְהִמָּא נְמִי יֵצֵא מֵאִי טַעְמָא דְּתִמְרֵי נְמִי מִיּוֹן זֵינִי: אִמֵּר רַבָּה
בְּרַחֲמֵי חֵינָנָא (11) סְבָא מִשְׁמִיָּה דְּרַב (12) כֹּל שְׁלֹא אִמֵּר אִמַּת וַיֵּצֵא שְׁחֲרִית וְאִמַּת
וְאִמּוֹנָה עֲרִבִית לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבֵתוֹ שְׁנֹאמֶר (13) לְהַגִּיד בְּבִקֵּר חֶסֶדֶךָ וְאִמּוֹנָתְךָ
בְּלִילוֹת: וְאִמֵּר רַבָּה בְּרַחֲמֵי חֵינָנָא (סְבָא (14) מִשְׁמִיָּה דְּרַב (15) הַמִּתְפַּלֵּל כִּשְׁהוּא כוֹרַע
כוֹרַע בְּבִרְיָךְ וְכִשְׁהוּא זֻקָּף וְזֻקָּף בִּשֵׁם אִמֵּר שְׁמוּאֵל מֵאִי טַעְמָא דְּרַב דְּכֹתִיב (16) ה'
זֻקָּף כְּפֻופִים מִיְתִיב (17) מִפְּנֵי שְׁמֵי נַחַת הוּא מִי כְּתִיב בִּשְׁמִי מִפְּנֵי שְׁמִי כְּתִיב אִמֵּר
לֵיָדָה (18) שְׁמוּאֵל לְחִיָּיָא בְּרַב בְּרַחֲמֵי אִמֵּר (19) תָּא וְאִימָא לֵךְ מַלְתָּא מַעֲלִייתָא דְּאִמֵּר
אֲבֻךְ הֵכִי אִמֵּר אֲבֻךְ כִּשְׁהוּא כוֹרַע כוֹרַע בְּבִרְיָךְ כִּשְׁהוּא זֻקָּף וְזֻקָּף בִּשֵׁם.

בבית חתומה אוליג' ת"ש יוצר המאורות הניחא לרב ⁽⁷⁾ דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא ⁽⁸⁾ כדי להזכיר מדת יום כליליה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ת"ש ממסיפא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום כללו של דבר לאתויי מאי לאו לאתויי הא דאמרן לא לאתויי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר דתמרי אכל ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי [יצא ⁽⁹⁾] דאפילו סיים בדנהמא נמי יצא מאי טעמא דתמרי נמי מיון זייני: אמר רבה בר חיננא ⁽¹⁰⁾ סבא משמיה דרב ⁽¹¹⁾ כל שלא אמר אמת ויצב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר ⁽¹²⁾ להגיד בבקר חסדך ואמונתך כלילות: ואמר רבה בר חיננא [סבא ⁽¹³⁾] משמיה דרב ⁽¹⁴⁾ המחפלל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל מאי טעמא דרב דכתיב ⁽¹⁵⁾ ה' זוקף כפופים מיתבי ⁽¹⁶⁾ מפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר ר' ⁽¹⁷⁾ שמואל לחייא בר רב בר אוריאן ⁽¹⁸⁾ תא ואימא לך מלחא מעלייתא דאמר אבוכי הכי אמר אבוכי כשהוא כורע כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם.

במערכת ערבית וסיים ביוצר אחד יצא ערבית
 פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא
 פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא
 כללול של דבר הכל הולך אחר החתום שאני
 חתם דקאמר ברוך יוצר המאורות הניחא לרב ^א דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת
 השם אינה ברכה שפיר אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה
 ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא ^ב כדי להזכיר מדת יום
 בלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ת"ש
 מסיפא כללול של דבר הכל הולך אחר החתום כללול של דבר לאתויי מאי לאו
 לאתויי הא דאמרן לא לאתויי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר
 דתמרי אבל ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון
 דאכל תמרי וקסבר נהמא אבל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי ^א ויצא ^ב דאפילו
 וסיים בדנהמא נמי יצא מאי טעמא דתמרי נמי מיון זיינו: אמר רבה
 בר חיננא ^א סבא משמיה דרב ^ב כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת
 ואמונה ערבית לא יצא די חובתו שנאמר ^א להגיד בבקר חסדך ואמונתך
 בלילות: ואמר רבה בר חיננא ^א סבא ^ב משמיה דרב ^א המתפלל כשהוא כורע
 כבורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל מאי טעמא דרב דכתיב ^א ה'
 זוקף כפופים מיתבי ^א מפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר
 ר' ^א שמואל לחייא בר רב בר אוריא ^א תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר
 אבוך הכי אמר אבוך כשהוא כורע כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם.
 רב
 ס והעצירם וזכרת אמת ואמונה מדבר זה אף על העמידות שאנו מנפים שיקים לנו
 עריס ולשום נפשנו נחיים ולהדריכנו על צמות ארצנו כל אלה הנסים המדירים ממנו: כשהוא
 זוקף את עלמו כשהוא מזכיר את השם על שם ה' זוקף כפופים (העלם קט): נחת. לשון הכנעה:

כללו של דבר הכל הולך אחר החתום שאני
התם דקאמר ברוך יוצר המאורות הניחא לר^ב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת
השם אינה ברכה שפיר אלא לר^ב יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה
ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא^ב כדי להזכיר מדת יום
בלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ת"ש
ממסיפא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום כלל^ו של דבר לאתווי מאי לאו
לאתווי הא דאמרן לא לאתווי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר
דתמרי אכל ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון
דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי [יצא^ב] דאפילו
סיים בדנהמא נמי יצא מאי טעמא דתמרי נמי מיון זייני: אמר רבה
בר חיננא^ז סבא משמיה דרב^ח כל שלא אמר אמת ויצבי שחרית ואמת
ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר^ט להגיד בבקר חסדך ואמונתך
כלילות: ואמר רבה בר חיננא [סבא^ט] משמיה דרב^י המתפלל כשהוא כורע
כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל מאי טעמא דרב דכתיב^י ה'
זוקף כפופים מיתבי^י מפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר
לילה^י שמואל לחייא בר רב בר אוריא^י תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר
אבוך הכי אמר אבוך כשהוא כורע כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם.
רב
ס והעצרים וזרכת אמת ואמונה מדבר זה אף על העמידות שאנו מצפים שיקיי לנו
עריצים ולקום נפשונו נחיים ולהדריכנו על צמות ארצנו כל אלה הנסים המדירים ממנו: כשהוא
זוקף את עצמו כשהוא מזכיר את השם על שם ה' זוקף כפופים (תהלים קטו): נחת. לשון הכנעה:
כחזרה

הָשֵׁם אֵינָהּ בְּכֹה שֶׁכִּי יוֹחֵן דָּאִמְרַהּ בְּכֹה שֶׁאֵין בָּהּ מַלְכוּת אֵינָהּ
בִּבְרָכָה מֵאֵי אֵיכָא לְמִימַר אֵלֶּא כִּיּוֹן דָּאִמְרַהּ רַבָּה בַּר עֲזֵרָא^(א) כְּדִי לְהוֹכִיר מִדַּת יוֹם
בְּלִילִיָּהּ וּמִדַּת לַיְלָה בְּיוֹם כִּי קָאִמַר בִּרְכָּה וּמַלְכוּת מְעִיקָרָא אֲתֵרוּיְהוּ קָאִמַר ת"ש
מִסְיָא כָּלְלוּ שֶׁל דְּבַר הַכֶּלֶךְ אַחֵר הַחֲתוּם כִּלְשׁוֹ שֶׁל דְּבַר לֵאֲתוּי מֵאֵי לֹא
לֵאֲתוּי הָא דָּאִמְרֹן לֹא לֵאֲתוּי נִהְמָא וְתַמְרֵי ה"ד אִילִימָא דְאָכַל נִהְמָא וְקִסְכַּר
דְּתַמְרֵי אֲכַל וּפְתַח אֲדַעְתָּא דְתַמְרֵי וְסִיִּים בִּדְנִהְמָא חֵינֵי בַעֲיִין לֹא צָרִיכָא כִּגּוֹן
דְּאָכַל תַּמְרֵי וְקִסְכַּר נִהְמָא אֲכַל וּפְתַח בִּדְנִהְמָא וְסִיִּים בִּדְתַמְרֵי^(ב) וְצִיָּא^(ג) דְּאִפִּילוּ
סִיִּים בִּדְנִהְמָא נִמִּי יֵצֵא מֵאֵי טַעְמָא דְתַמְרֵי נִמִּי מִיּוֹן זִינִי: אִמְרַהּ רַבָּה
בְּרַחֲמֵינָא^(ד) סְבָא מִשְׁמִיָּה דְרַב ה"כֶּ שְׁלֹא אִמְרַהּ אִמַּת וְיָצִיב שְׁחֲרִית וְאִמַּת
וְאִמּוּנָה עֲרִבִית לֹא יֵצֵא דִי חֻבְתּוֹ שְׁנָאִמַר^(ה) לְהַגִּיד בְּבִקְרָא חֲסוֹךְ וְאִמּוּנָתְךָ
בְּלִילִיּוֹת: וְאִמְרַהּ רַבָּה בְּרַחֲמֵינָא^(ו) [סְבָא^(ז)] מִשְׁמִיָּה דְרַב ה'הַמְתַּפֵּל כִּשְׁהוּא כּוֹרַע
כּוֹרַע בְּכִרְוֹךְ וְכִשְׁהוּא זֻקָּף וְזֻקָּף בִּשֵׁם אִמְרַהּ שְׁמוּאֵל מֵאֵי טַעְמָא דְרַב דְּכֹתִיב^(ח) ה'
זֻקָּף כְּפֻפִים מִיְתִיב^(ט) מִפְּנֵי שְׁמִי נָחַת הוּא מִי כְּתִיב בִּשְׁמִי מִפְּנֵי שְׁמִי כְּתִיב אִמְרַהּ
צִיָּה^(י) שְׁמוּאֵל לְחִיָּיָא בְּרַב בְּרַחֲמֵינָא^(יא) תָּא וְאִימָא לָךְ מַלְתָּא מַעֲלִייתָא דָּאִמְרַהּ
אֲבוּךָ הִכִּי אִמְרַהּ אֲבוּךָ כִּשְׁהוּא כּוֹרַע בְּכִרְוֹךְ כִּשְׁהוּא זֻקָּף וְזֻקָּף בִּשֵׁם.
רַב
ס' וְהַעֲבִיר וְזָרְכָת אִמַּת וְאִמּוּנָה מַדְבַּר זֶה אֵף עַל הָעֲמִידוֹת שֶׁאֵין מִנְפָּסִים שִׁיקִּים לֵנו
עֲרִיִים וְעֵשׂוֹם נִפְשׁוֹם צָחִים וְלִהְדַּרְכֵנוּ עַל צְנוּת אֲרִיבֵנוּ כֹל אֵלֶּה הַנִּסִּים הַתְּדִירִים מִמֶּנּוּ: כִּשְׁהוּא
זֻקָּף אֵת עֲלֵמוֹ כִּשְׁהוּא מוֹצִיר אֵת הָשֵׁם עַל שֵׁם ה' זֻקָּף כְּפֻפִים (קטו'): נָחַת. לָשׁוֹן הַכְּנֻעָה:
כִּחְזָרָה

מסיפא כללו של דבר הכֹּהֵן הוֹלֵךְ אַחֵר הַחֲתוּם בַּעֲדוֹ שֶׁל דָּבָר לֵאמֹר מֵאִי לֹא לֵאמֹר הֵא דִּמְרֵן לֹא לֵאמֹר נִהְמָא וְתִמְרֵי ה"ד אֵילִימָא דֹּאכֵל נִהְמָא וְקִסְבֵּר דִּתְמֵרֵי אֵכֵל וּפְתַח אֲדַעְתָּא דִּתְמֵרֵי וְסִיִּים בִּדְנִהְמָא חֵינֵי בַעֲיִין לֹא צְרִיכָא כִּנּוּן דֹּאכֵל תְּמֵרֵי וְקִסְבֵּר נִהְמָא אֵכֵל וּפְתַח בִּדְנִהְמָא וְסִיִּים בִּדְתִּמְרֵי [יֵצָא^א] דֹּאפִילֹו סִיִּים בִּדְנִהְמָא נְמִי יֵצָא מֵאִי טַעְמָא דִּתְמֵרֵי מְמִי מִזִּין זִינִי: אִמֹר רֵבָה בֵּר חִינָנָא^ב סָבָא מִשְׁמִיָּה דֶּרֶב ה"כֹּהֵן שְׁלֹא אִמֹר אֲמוֹת וְיֵצִיב שְׁחָרִית וְאֲמוֹת וְאֲמוֹנָה עֲרֻכִית לֹא יֵצָא דִּי חֻובְתּוֹ שְׁנֵאמֹר^ג לְהִגִּיד בִּבְקָר חֲסֹדָךְ וְאֲמוֹנָתְךָ בְּלִילֹוֹת: וְאִמֹר רֵבָה בֵּר חִינָנָא [סָבָא^ד] מִשְׁמִיָּה דֶּרֶב ה'הַמַּחֲפָלל כִּשְׁהוּא כֹּוֹרַע כֹּוֹרַע בְּבִרְוֹךְ וְכִשְׁהוּא זֹוֻקָף וְזֹוֻקָף בִּשֵׁם אִמֹר שְׁמוּאֵל מֵאִי טַעְמָא דֶּרֶב דִּכְתִּיב^ה ה' זֹוֻקָף כְּפֹופִים מִיְּתִיב^ו מִפְּנֵי שְׁמִי נָחַת הוּא מִי כְּתִיב בִּשְׁמִי מִפְּנֵי שְׁמִי כְּתִיב אִמֹר לִיָּה^ז שְׁמוּאֵל לִחֲיִי בֵּר רַב בֵּר אֹוֹרִיאָן^ח תֵּא וְאִימָא לָךְ מַלְתָּא מַעֲלִייתָא דֹּאמֹר אֲבוּךָ הִי אִמֹר אֲבוּךָ כִּשְׁהוּא כֹּוֹרַע בְּבִרְוֹךְ כִּשְׁהוּא זֹוֻקָף וְזֹוֻקָף בִּשֵׁם.

רַב

ס' וְהַעֲבִיר וְזָכַרְתָּ אֲמוֹת וְאֲמוֹנָה מִדְּבַר זֶה אֵף עַל הָעֲמִידוֹת שֶׁאֵין מִצִּיִּים שִׁקִּיִּים לִנְו עֲרִיִּים וְלִשֹׁם וְנִשְׁטֵן בְּחַיִּים וְלִהְדַּרְכֵינוּ עַל צְנוּת אֲרִיִּצוֹ כֹּל אֱלֹהֵי הַנִּסִּים הַתְּדִירִים מִמֶּנּוּ: כִּשְׁהוּא זֹוֻקָף אֵת עֲמֻנּוֹ כִּשְׁהוּא מִזְכִּיר אֵת הַשֵּׁם עַל שֶׁ ה' זֹוֻקָף כְּפֹופִים (תְּהִלַּת קטו'): נָחַת. לִשׁוֹן הַכְּנַעֲנִי: כִּחְזָרָא

דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדרהמא וסיים בדרתמרי [י"א]^א דאפילו סיים בדרהמא נמי יצא מאי טעמא דתמרי נמי מיזן זיינו: אמר רבה ב ר חיינא^ב סבא משמיה דרב כ"ל שלא אמר אמת ויצוי שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר^ג להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות: ואמר רבה בר חיינא [סבא]^ב משמיה דרב המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל^ד משמיה דרב דכתיב^ה ה' זוקף כפופים מיתיבי^ו מפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר ר'ה^ז שמואל לחייא בר רב בר אוריא^ח תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר אבוך הכי אמר אבוך כשהוא כורע כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם.

רב

ס והעצירם וזרכת אמת ואמונה מדבר זה אף על העמידות שאנו מנפים שיקים לנו עריצים ולשום נפשו צדיקים ולהדריכנו על צמות ארצנו כל אלה הנסים המדירים ממנו: כשהוא זוקף את עלמו כשהוא מזכיר את השם על שם ה' זוקף כפופים (סבא קטן): נחת. לשון הכנעה:

ליקומי דש"

ד"א מביא זמן דמן דאור. כשהיה שעה מקושת עליהם מקושת הבהמה (לשון רש"י).

בר חִיננָא^א סבא מִשְׁמִיָּה דְּרַב הֵ"כֵּל שְׁלָא אָמַר אִמַּת וְיָצִיב שְׁחִייתָ וְאִמַּת
וְאִמּוֹנָה עֲרִבִית לֹא יֵצֵא יְדֵי חֻבּתּוֹ שְׁנֹאמַר^ב לְהִגִּיד בְּבִקְרָה חֶסֶדךָ וְאִמּוֹנֶתְךָ
כְּלִילוֹת: וְאָמַר רַבָּה בְּרַחֲמֵי [סבא^א] מִשְׁמִיָּה דְּרַב הֵ"מִתְפַּלֵּל כִּשְׁהוּא כּוֹרַע
כּוֹרַע בְּבִרְוֹךְ וְכִשְׁהוּא זֹזְקָא וְזֹזְקָא בְּשֵׁם אָמַר שְׁמוּאֵל מֵאֵי טַעְמָא דְּרַב דְּכֹתִיב^ג ה'
זֹזְקָא כְּפֹפִים מִיְתִיב^ד מִפְּנֵי שְׁמֵי נָחַת הוּא מִי כְּתִיב בְּשְׁמֵי מִפְּנֵי שְׁמֵי כְּתִיב אָמַר
לֵיה^ה שְׁמוּאֵל לְחַיִּיא בְּרַב רַב בְּרַחֲמֵי^ו תָּא וְאִימָא לָךְ מַלְתָּא מַעֲלִייתָא דְּאָמַר
אֲבוּךָ הֵכִי אָמַר אֲבוּךָ כִּשְׁהוּא כּוֹרַע בְּבִרְוֹךְ כִּשְׁהוּא זֹזְקָא וְזֹזְקָא בְּשֵׁם.

רַב
ס וְהַעֲבִירָם וְצִרְכָּתָא אִמַּת וְאִמּוֹנָה מְדַבֵּר דֵּה אִף עַל הָעֲמִידוֹת שְׁאֵנוּ מְנַפְסִים שְׁיִיקִים לְנוּ
עֲרִיטִים וְלִשְׁסוּ נַפְשָׁנוּ צָחִים וְלֹהֲדַרְכֵינוּ עַל צְנוּת אִיבִיצֵנו כֹּל אֵלֶּה הַנִּסִּים הַתְּדִירִים תַּמִּיד: כִּשְׁהוּא
עָף אֶת עֵלְמוֹ כִּשְׁהוּא מוֹזִיר אֶת הָשֶׁם לֵב שֶׁס' ה' זֹזְקָא כְּפֹפִים (הֵלֵם קמ): נָחַת. לְשׁוֹן הַכְּנַעֲנִי:
כְּחִזְרָא

בְּיָמָיו וְאָמַר דָּבָר בְּרִי הִנֵּנִי [סבא] מִשְׁמֵר דָּרָב יִתְחַפֵּל כְּשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ
כּוֹרֵעַ בְּכִרְוֹךְ וְכִשְׁהוּא זֻקָף זֻקָף בִּשְׁם אִמֵּר שְׂמוּאֵל מֵאֵי מַעֲמָא דְרַב דְּכָתִיב ^א ה'
זֻקָף כְּפֹפִים מִיָּתִיב ^ב מִפְּנֵי שְׂמִי נָחַת הוּא מִי כְּתִיב בְּשְׂמִי מִפְּנֵי שְׂמִי כְּתִיב אִמֵּר
לֵיה ^ג שְׂמוּאֵל לְחַיִּיא בְּרַב בְּרַ אֹרִיאָן ^ד תָּא וְאִימָא לָךְ מַלְתָּא מַעֲלִייתָא דְאִמֵּר
אֲבוּךָ הֵי אִמֵּר אֲבוּךָ כְּשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ כּוֹרֵעַ בְּכִרְוֹךְ זֻקָף זֻקָף בִּשְׁם.
רַב
ס' וְהַעֲבִיר וּבְרַכַּת אִמָּת וְאִמּוּנָה מְדַבֵּר זֶה אֵף עַל הָעֲמִידוֹת שֶׁאֵין מִצִּפִּים שִׁיקִּים לָנוּ
עֲרִיִּים וְלָשׁוֹם נִפְשָׁנוּ צָחִים וְלֹהֲדִירֵינוּ עַל צְנוּת אֲרִיצֵנוּ כֹּל אֱלֹהֵ הַנִּסִּים הַתְּדִירִים מִמֶּנּוּ: כְּשֶׁהוּא
קָף אֵת עֲלָמוֹ כְּשֶׁהוּא מוֹצִיר אֵת הַשֵּׁם עַל שֵׁם ה' זֻקָף כְּפֹפִים (הֵלֵל קטו): נָחַת, לָשׁוֹן הַכְנָעָה:
כְּחִזְרָא

לִיָּהּ¹ שְׂמוּאֵל לְחַיִּי אֶבְרָהָם בֶּרֶךְ אֲבוֹרֵי אֵם תָּא וְאִמָּא לֶךְ מַלְתָּא מַעֲלִיתָא דְאַמֶּר
אֲבוּךָ הֵכִי אֲמַר אֲבוּךָ כִּשְׁהוּא כּוֹרַע בְּכּוֹרֶךְ כִּשְׁהוּא זֹוּקָף זֹוּקָף בְּשֵׁם.
רַב
ס' וְהַעֲבִירָם וּבְרַחֲמֵי אֱמֶת וְחַמּוּנָה מְדַבֵּר זֶה אִף עַל הָעַמִּידוֹת שָׂאוּ מִנְפָּסִים שְׂקִימִים לְנו
עֲרִיטִים וְלִשְׁסָם נִפְשָׁם צָחִים וְלֹהֲדַרְכֵינוּ עַל צְנוּת אִיבִיצֵנו כֹּל אֵלֶּה הַנְּסִים הַתְּדִירִים תְּמִיד: כִּשְׁהוּא
זֹוּקָף אֵת עֲלָמוֹ כִּשְׁהוּא מוֹכִיר אֵת הַשֶּׁם לֵב שֶׁס' זֹוּקָף כְּפֹסִים (הֵלֵם קַמ): נִחַת. לִשְׁן הַנְּעִנָּה:
לִקְבוּצֵי דִשׁ"ר
דִּשְׁ"ר מֵאָה זֶמֶן דְּמֵן
אֲדָר. כִּסְהֵינִס שֶׁהֵעִ
מִשְׁתַּלַּת עֲלֵיהֶם מִקָּדִין
זִכְרוֹתָם

ס והעצרים וזרכת אמת ואמונה מדבר זה אף על העמידות שאנו מצפים שיקים לנו עריצים ולשום נפשו צחיים ולהדריכונו על צמות אצוינו כל אלה הנסים המדירים ממנו: כשהוא יקף את עצמו כשהוא מזכיר את השם על שם ה' וזקק כפופים (מהלם קט): נחת. לשון הכנעה: כחזרא

כחצורה

יג.

[illegible]

מותיב ר' יוסי בר אבין
ואיתימא ר' יוסי
בר זבדא אטו אברהם
מי לא הדר קרייה
רזחנא אברם.
ובתוספתא נמי [ספ"א
דמכילתין] בענין זה
המקום אברם הוא אברהם
אע"פ שחזר וקרא את

אברהם אברם איו אלו
 אל לשמן בן הוא אברהם
 עד שלא נדבר עמו הוא
 אברהם משתרב עמו
 ויש ששואלים למה
 נשתנו שמו של אברהם
 שמו של יצחק לב
 נשתנה שמו של יצחק
 ופסחה של שאלה זו
 אברהם ויעקב אבותינו
 קראום באותן השמות
 ולפיכך גידלם הקב"ה
 בשמות שקרא להן אות
 אבל יצחק קב"ה קרא
 להן השם קדוש שגדלו
 כדרכם (בראשית יז) אבל
 יצחק ואתם לידתן לך
 וקראת את שמו יצחק
 ואתה יצחק יצחק דר
 שישמעאל כפי כל
 אל נשתנה שמו למה
 נקרא שמו מפי הקב"ה
 כנגדו דבני מערבא
 (ספא דהתי פירקא)
 מפני מה נשתנה שמו של
 אברהם ושמו של יצחק
 ושמו של יצחק אל נשתנה
 אילו אבותינו קראו אותן
 בשמן אל יצחק הקב"ה
 קראו אורבעה קראו
 עד שלא גידלו יצחק
 וישמעאל יאשה יצחק
 סליק פירקא קמא

פירקא תנינא
שמעת מינה מצות
צריכות כוונה.
 איתיה להדיא דהא מילתא
 בפרק ראווה ודין
 במסכת ראש השנה (דף
 כח) דקאמר אלמא אן
 סבר רבא מצות צריכות
 צריכות כוונה ואיתבייה
 אביי כמה חיובתא ולבסוף
 אוקמי' אלא אמר רבא
 לצאת רבא בעי כוונה
 לעבור בזמנו לא בעי
 כוונה שלא בזמנו בעי
 כוונה:

[גדפס בסוף המסכת]

זאב וכו' (מראה כהן
בשם ירושלמי):
[ג] בכת"י
לישראל יעקב, וכ"ה
בירושלמי ובמדרש:

וְעֵינַי מִלֵּא הַדּוֹעִים
[(גליון): ו' ס"א א"ל
מסוק הוא מזוזות אך עי'
ועיין פני יהושע בביאור
, וכן הביאו השו"ע סי'

ע' לאונדק מה שאתה מוציא מפד' ר' ורבנן סברי להו כתיב והיו * ההוא מבני להו שלא יקרא למפרע יבנים הדברים ורבנן דברים הדברים לא דרשי נאמרה דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה ממע למימרא דסברי רבנן דכל התורה כולה בלשון שמוע דכתב רחמנא למה לי איצטריך משום דכתיב יכול תהא כל הפרשה צריכה כוונה תלמוד לומר כוונה דברי ר' אליעזר א"ל רבי עקיבא הרי הוא אומר

שומע ולרבי נמי הא כתיב שמע ההוא מבני ליה הו
במאן דאמר לא השמיע לאזני יצא ולרבנן נמי הא
דריבן שלא יקרא למפרע מנא ליה נפקא ליה
למימרא דסבר רבי דכל התורה כולה בכל לשון
הווי דכתב רחמנא למה לי איצטרך משום דכתיב
הקודש נאמרה דאי סלקא דעתך בכך לשון נאמרה
הווי: תיר והווי שלא יקרא למפרע הדברים על
האלה עד כאן צריכה כוונה מכאן ואילך אין צריכה

שאלן לגרסו "דרחמא": [7] במשנה שבמשניות נוסף ואם לא יצא: [8] [ענין] בן ק (לגילוי): [9] בודר חוס' על זה תמצא לקמן דר עיב דר יואמר: [10] [ציל] [ברכה] [ה] [מזבח] ש' שמות יב, ד: [11] [ציל] בבב' [שולן] [לגילוי]: [12] שם ברש"י לא פישל י' ונוחמס: [13] בדפדור' הגירסא פרשת וזכור ופרשת פרה אדומה, וכה' בחוס' הראש' תרפ"ה והג"א' כתב שנוסחא משוכשת נדמנה לו, ולפנינו נמחק

(א) תבוס' ד"ה היה קורא וכו'. בירושל' אמרי' זאת אומרת זכרות: (ב) בא"ד. וא"ת הא י"ב חתי' דינמא הא זכרות מעכצת] זו דוקא [שלא בירך כלל] זכרות. אבל אם קרא ק"ש [אימא] לך דינא הא בירך הזכרות [אח"כ מעכצת]:

גמ' ב"ה הקורא ב'ו'.
מג"א סימן קטו ועין
פר"ח ס"ס ס"ו:
פרק היה קורא
גמ' ההוא מבע"ה ב'ו'.
עין חוס' סוטה י"ז ע"ב
ד"ס דכמ"ז: תוב' ד"ה
ב"שון ב'ו' דהא עזרא
ב'ו'. עין מג"א ריש סימן
קל"ה:

תורה אור השלם
(א) אֵל תִּזְכְּרוּ רֵאשִׁנוֹת
וְקִדְמוֹת אֵל תִּתְבַּנְּנוּ:
[ישיעיה כג יז]

(ב) הָגִי עֵשָׂה תְּדַשָּׁה
עֵתָה תִּצְמַח הָלוֹא
תִּדְרֶהָ אִף אֲשִׁים
בְּמִדְבַּר דֶּרֶךְ בִּשְׁמוֹן
נִדְרוֹת: [שְׁעָה מַג, יט]
(ג) אֲבָרֵם הוּא אֲבָרֵם:
[רַבִּי הִשִּׁים א א א, יז]
(ד) וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת
שְׁמֹךְ אֲבָרֵם וְהָיָה שְׁמֹךְ
אֲבָרֵם בִּי אִם הָמֹן
גִּלְיָם נִתְמַדֵּי:
[בְּרֵאשִׁית, יח]

(ה) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל
אַבְרָהָם שְׂרִי אִשְׁתְּךָ
לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמִי
שְׂרִי כִּי שָׂרָה שְׁמִי:
[בראשית יז, טז]

(ו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
לְיִשְׂרָאֵל
הִלָּלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנְנִי:
[בראשית מו, ב]

וַיֹּאמֶר ה' אֵלֶיךָ הָאֵל אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ
בְּאַבְרָם וְהִצַּאתָו מֵאֹר
כְּשָׁדִים וְשִׁמְתָּ שְׁמוֹ
אֲבִרָהֶם: [מִצִּיגָה ט', ז']

(ח) וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצֹנֶה הַיּוֹם
עַל לְבָבְךָ: (דברים י, י)
(ט) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יי
אֱלֹהֵינוּ יי אֶחָד:

[דברים ו, ד]

אשר אנכי מצוה. דלי כדקא אמרת הוה ליה למכתב אשר לומר
למנוח משמע אפילו מכאן ואילך ומ"מ אלטרקין האלה דלי
לאו הכי הוה אמינא דלף פרשה שנייה בכלל: **אמר** רבא ה"ל
ברבי מאיר. והכי הלכתא דק"ל כרצא דהוה בתראה: **על** לבבך

בעמידה. בירושלמי^א מפרש לאו דלי
היה יושב עומד אלא דלם היה מהלך
עומד אע"ג דכ"ה אלם כל אלם
קורא כדכ"ה מ"מ מנחה מן המוצתר
לעמוד כשהוא מהלך לפי שאינו
מיושב כל כך ואינו יכול לכוין כשהוא
מהלך כאשר היה עומד וכן הלכה
דמהלך בדרך מנחה לעמוד בפסוק
א' ונענין^ב כונה בפסוק ראשון לבד
וכן איתא בתנאומא^ג רב יהודה בשם
שמואל אמר אסור לקבל עליו עול
מלכות שמים כשהוא מהלך אלא
יעמוד ויקרא וכשיגיע לנחלצת
ילך לנכס: **שואל** מפני היראה
ובי. ר"מ ור' יהודה הלכה כרבי
יהודה^ד דלומר אפילו באמצע משיב
מפני הכבוד א"כ נראה שמוחר לענות
קדים וקדושה באמצע ק"ש דלן לך
מפני הכבוד גדול מזה אצל באמצע
י"ח אסור^ה דמשמע^ו (ג) לקמן בפ' אין
עומדין (ד' ל"ה)^ז דפין גאולה לתפלה
אין לענות וכ"ש בתפלה עצמה ומי
שמתפלל לבדו וס"ש מגיע למודים
יסהר למודים אצל לא יאמר מודים
י' ודוקא שהיה באמצע הנכרה אצל
נכס הנכרה ולא דנראה כמכר נשצל
הנכרה ואמרין (לקמן ד' ל"ה) דלן
לכרוע כלל נכרות אלא נאזות שחקו
חכמים ור"ת היה רגיל שהיה ממתיך
נעושה פלא כדי לענות קדים וקדושה
עם ה' והי' סובב אפי' שהיה כדי
לגמור את הכל אינו מחר לראש^ח:

הנהגות הנ"א

[א] רש"י ד"ה ונלכד
כי בתפוס (ב"א) חז"ל:

גליון הש"ס

גפ' זו ק"ש ש' ש' ירד"ג. ע"י ג"י נפקין
י"ל. ד"ה ממתיך האומנין:
תוס' ד"ה שואל ב'ו'
דמשמע ב'ו'. ע' תפוסת
נלך שפע סימן ט:

רב נסים נאון

ההוא מבעי לי לבדרי
יצחק דאמר ר' יצחק
יצחק צריכה שתהא
שימה כנגד הלב.
אפילו של יד - קאי
ועיקרה במס' דמנחות
(דף לו) בפר' הקומץ את
המנחה: שאני ר' יוחנן
דבעל בשר דהוה. איתיה
לפירושה בבבא מציעא
בפ' השוכר את הפועל
(דף פד) אמר (רבא) ורב
פסא אבירא ר' יוחנן
בת ר' קבין ואמרין ל' בת
ג' קבין:

לעזי רש"י

ברד"ן. פירוש קטרת
הזית. קטלם נכר
שמרוע (שכן המרעק וכן
הקפת) (תוספות עירובין
דף ע"ב ע"ד ד"ה ידן).
נכר של זרוע עגול כנגד
הגלגול (רש"י ל"ה)
מנלה דף טו טו"ע (ג):

הנהגות וצינונים

[א] בכתי' ובחוספתא
נוסף שיכורין את לבו
בבבולא: [ב] בכתי' נוסף
אמר מר ר' יוחנן
אמר ע"כ מצות
כוונה ווא"ל:
מצות קריאה (וכן
הענין התוס' סוטה
לב ע"ב ד"ה ורבי):
[ג] בבבולא השנים הן
קמיה דרבי וכן הניח
הבי' באר"ח סימן סא,
ולפי שפ"ס סדר הדורות
א' אפשר זאת וכמ"ל
בתי' מהר"ח שם הגיהו
רבי"א ע"פ ג' היר"ף
הרא"ש ועוד. ובכתי'
הני קמיה דר' יורא:
[ד] כתי' א"ל למה
א"ל כולי האי א"ל
א"ל עד כמה א"ל
כדי שתפליהו
עליו בשמים ובארץ
ובארבע
העולם ותו לא צריכה
(וכע"ז בה"ג ר"ף
רא"ש): [ה] [פ'] בן
גדולין עיין שבת ג ע"ב
כט ע"א נדר נט ע"א
וברש"י שם (גליון):

איבא דמתני ל"ה. להא דרצה צ"ח: בפרק ראשון. כל פרשת
שמע: ע"כ מצוה כוונה בו. כולה מפרש לה ואיל: (ה) א"ר יאשיה
עד כאן. פרק ראשון: מצוה כוונה בו. קס"ד דכוונה בלל קריאה:
מכאן ואילך. פרשת והיה אם שמוע: שתהא שימה כנגד ה' ב. דהא
ושמעת דכתיב לאו נקריאה וכוונה

ליידי אלא נשימת תפילין של יד שיהא
שם אומה על גובה של יד כנגד הלל
על קצותה (תוס' ע"כ) ברד"ן: ה"ה הוה
בדברי תורה כתיב. כלמוכח קרא
ולמדתם אותם את בניכם וגו': עד
כאן. פסוק ראשון לבדו: ובד"ל.
ולא נח"ל דכל כמה דלמר את בלל
ל"ת לא משמע מידי ומה בלל
צהרנכמו אצל דל"ת יאריך עד
כשיעור שיעשו בלל יחד בשמים
וצאק ולארבע רוחותיה כדמפרש
לקמן: ובפ"ד ש"א יחזיקו ביה"ט. נשצל
אריכות דל"ת לא ימנהר קריאה
שלא יקראנה בנפח אלא בלל פתח ואין
זה כלום: דאמרינן תיהא ל' ע"ה וכו'.
שהארכת שיעור שתחשוב בלל ה'
אחד בשמים וצאק וד' רוחותיה:
בעמידה. אפי' לז"ה דלמרי (לעיל ה').
עוסקין במלכתן וקורין ומהלכין
וקורין מודים הם שצריך לעמוד
צמקום אחד עד המקרא הזה לפי
שעד כאן מלות כוונה: לא חזינא
דמקרא עליה מלכות שמים. שהיה
שונה לתלמידיו מקודם ומן ק"ש
וכשהגיע הזמן לא ראינו שפסק:
חזור וגומרה. לאחר שעמדו
התלמידים: דקא מהדר. לשנות
לתלמידים כלל יוס שמעתי דלית זה
ילית מלרים צמקום פרשת ל"ת
ואמת וילי: בומנה. צומן ק"ש:
בפסוקא קמא צע"ן. אם ראינו
מנמנמ לערני עד שאנער יפה צפסוק
ראשון. פרקין. סוכב על ג' ופניו
למעלה: צ"ש אמאן דגני אפרקיד.
שמה יתקשה אצרו בתוך שנתו ועלה
לרצס והוא דרך גנאי: מיגנא.
לישן: כי מצלי שפיר דמי. כשהוא
מוטה על ג' מעט שפיר דמי אצל
מקי ק"ש אפילו מלל נמי אסור
שמקבל עליו מלכות שמים דרך
שררה וגאווה: צ"ב אדם. אפילו
אינו נכבד: חסודי מחספא.
דהוה ליה למתני צמריהו אין
כריך לומר ותו ליכא למקמי מניד:
אחי

תורה אור השלם
(א) ויהי הנדבכים האלה
אשר אנכי מצוה היום
על לבבך: (יבס"ג, ו)
(ב) ויגדלם אתם את
בניכם: לדבר בם
בשבתך בדרך
ויגדלם בדרך
ויגדלם ויגדלם:
(יבס"ג, ו)
(ג) וישננתם את דברי
אלה על לבבכם ועל
נפשכם וקשרתם אתם
לאת על ידכם ויהיו
למופת בין עיניכם:
(יבס"ג, ו)
(ד) ושמע ישראל ה'
אלהינו ה' אחד:
(יבס"ג, ו)

ברד"ן. פירוש קטרת
הזית. קטלם נכר
שמרוע (שכן המרעק וכן
הקפת) (תוספות עירובין
דף ע"ב ע"ד ד"ה ידן).
נכר של זרוע עגול כנגד
הגלגול (רש"י ל"ה)
מנלה דף טו טו"ע (ג):

ליקוטי רש"י

בר פחתי. בן גדולים.
[שבת ג' ס"א]. נט על
תלמיד חכם (גו"ר נט).
פרקין. פניו (ווענין)
כלפי מעלה וסוכב על
אמורין (רש"י פסחים
קח). צ"ש אמאן דגני
אפרקיד. פניו למעלה
וגומה הוה צמריהו
שיתקשה אצרו בתוך שיעמו
ומנלה ועוד צדיו
מונחות לו על אצרו
ומתחמם (נה"ד).
אפרקיד. פניו למעלה
שיפ"ס נלע"ז (רש"י)
ביב ע"ה. אע"פ דמצלי
נמי אסור. אלא א"כ
יושב או סוכב כולו על ג' ו
(נה"ד שם).

בר פחתי. בן גדולים.
[שבת ג' ס"א]. נט על
תלמיד חכם (גו"ר נט).
פרקין. פניו (ווענין)
כלפי מעלה וסוכב על
אמורין (רש"י פסחים
קח). צ"ש אמאן דגני
אפרקיד. פניו למעלה
וגומה הוה צמריהו
שיתקשה אצרו בתוך שיעמו
ומנלה ועוד צדיו
מונחות לו על אצרו
ומתחמם (נה"ד).
אפרקיד. פניו למעלה
שיפ"ס נלע"ז (רש"י)
ביב ע"ה. אע"פ דמצלי
נמי אסור. אלא א"כ
יושב או סוכב כולו על ג' ו
(נה"ד שם).

[א] ויגדלם אתם את דברי
אלה על לבבכם ועל
נפשכם וקשרתם אתם
לאת על ידכם ויהיו
למופת בין עיניכם:
(יבס"ג, ו)
(ב) וישננתם את דברי
אלה על לבבכם ועל
נפשכם וקשרתם אתם
לאת על ידכם ויהיו
למופת בין עיניכם:
(יבס"ג, ו)
(ג) וישננתם את דברי
אלה על לבבכם ועל
נפשכם וקשרתם אתם
לאת על ידכם ויהיו
למופת בין עיניכם:
(יבס"ג, ו)
(ד) וישננתם את דברי
אלה על לבבכם ועל
נפשכם וקשרתם אתם
לאת על ידכם ויהיו
למופת בין עיניכם:
(יבס"ג, ו)

ב"ש טו"ט ע"ה א"ח סמן
טו ספ"ק:
כא ב ש ספ"ק ח:
כב ג ד מ"י פ"ד
מה"ל ק"ש הלכה ג
סמג ע"ש תי טור וט"ע
א"ח סמן ע"ה ספ"ק ו
ויזוהי דעה סמן שם
ספ"ק ח:
כג ה מ"י פ"ד מהלכות
תפילין הלכה כ' טו"ט ע"ה
א"ח סמן כה ספ"ק ד [רכ]
אלפס נאן ומהלכות תפילין
טו ע"ה וע"ה הטעמה]:

רב נסים נאון

לאפוקי ממואן דאמר
למשנה אינו
צריך לברך. בעל זי
המימרא רב הונא ועיקרה
בפרק ראשון (דף יא):

הנהגות וצינונים

[א] ענין רש"י ש"ס כ"ב: עין
חובת הלבבות: [ב] עין
רשב"א שהקשה דקדושת
דכל פסוקא דלא פסקיה
ליה משה לא ספקין ליה
עיי"ש. ויטען בילקוט
מפרשים: [ג] בבתי"ה הגי'
אמר חייא בר רב (וגי'
ישראל היא דמימרא בפ"ע
היא, דק"ל: [ד] [ז] [צ"ל]
[מגיד]
[ה] בבתי"ה בקיר, ובא"ר
ועוד ראשונים ליתא
כלל, וצ"י שט"ק דק"ל
עיי"ש: [ו] בבתי"ה ליתא
לחובת הלבבות תפילין
והדר ק"ש ק"ש. [ז] וכן לא
הי' כתוב לפני רש"י,
ע"כ פירש הקדושה היא
מומחתי בקדקין ובהי' נחא
ג"כ מה דלא מקשה
עדפא מינה מדרב
אורב. [עין מהרש"א
פני יהושע צ"ח ר"ש (רש"י)
(דק"ל): [פ] צ"ל
צ"ל למוה"ר (מהר"ם אדלר,
רש"י) וכו'. [ק] ר"י
לכאורה: [ר] לכאורה ר"י
רש"י לא גרס בגמ' דק"ל
מתחיל במעברא וכו' וכו'
באור ודור ה"ל ק"ש
(סמן) לה' שהענין לשון
הגמ' כלי תשובה "דקא"
מתחיל במעברא, והביא
זה מפריש"י דנאן
מתחילין משום "דקא"
מתחילי במעברא:
[ט] ר"ל אמות: [י] צ"ל
ששה (רש"י, הגי' בן
ארי) או שש"ל ורובו ד'
טפחים (רש"י עיי"ש):
[כ] צ"ל מצות תפילין (דקא)
וק"ש (מראה חן,
באה"מ): [כג] ס"א
וחשיב דלא או"ח
(גליון): [כד] דרבו ר"י
שייך במשנה לעיל יג
ע"א: [כה] חובת הלבבות
נמחק (הר"י בכרך) או
שצ"ל ומהבא (מראה
כהן) וכו' בחו"ס ר"פ
מהבא: [כו] בחו"ס ר"פ
נוסף לו: [כז] גי'ה
תפילין ויקרא ק"ש
ויתפיל כצ"ל (גליון):
[כח] צ"ל אפילו
צ"ל תפילין אין ראיה
מכאן דכ"י (מראה
כהן):

(א) לעיל דף יא: (ב) ב"ב
ק: (ג) ויקרא כג לז,
(ד) פסחים ד, (ה) ח"ו
(כא) ע"א, (ז) סמן
במנחות לו ע"ה.

הנהגות הב"ח

(א) גבי' ואלה תפילין
ומצלי והי: (ב) רש"י
ד"ה ומתי פסקין אלמלא.
י"ב מפרש הקו"א מכא
[שמלך] קודם ק"ש כי
ועל ואלה [הן] אחר כך
לומר וי' חמלא בל"א
מתי ומן ק"ש דלי [מהל]
דמנה תפילין והדר קרי
מתי קאמר וכו' וכו' ה"ה
כיון דלא מתי ומן ק"ש
גם ומן תפילין [לא] מתי
לכ"ן פירש ש"י דקדושה
הוא [מהל דעסק קודם]
מנחה. רק קשה למה
[לא] מקשה צננות מכא
[מהל דמנה תפילין ואלה]
יערך לומר וכו' ואפשר
לכ"ן [דק"ל] וי' חמלא
דלא] מתי ומן ק"ש
והיא מתחיל עשיית
מנחה דהיינו [לימוד]
ויזין דהתחיל להעסק
עשיית מנחה הניח
תפילין שהוא ג"כ עשיית
מנחה קודם ק"ש זה
אינו דל"כ מתי מקשה
אחר כך א"כ כן [מתי]
אפשרים דהיינו
דילמא וכו' אפסיד דהיכא
דלא מתי ומן קריאה
שמה מתחיל [עשיית]
מנחה: שהוא לומר יתח
תפילין שביעי [והמן]
קודם ק"ש וצ"ע [ואם]
נפרש דלמוד לא מקרי
עשיית פ"י כן [וחו]
סבר לה כ"י יהושע צ"ק
והאמר וכו' אלמלא דלף
קריאה לא סבר כ"י
יהושע צ"ק [מגלגל]
קודם ק"ש והלימוד הוא
קריאה דמנחה אצל לפי
פירש"י [משמע דלמוד]
מקרי: עשיית:

הנהגות הגר"א

[א] רש"י ד"ה ומתי
פסקין כ"י דהיינו עשיית
נמחק עשיית. וי"ב
קריאה:

הנהגות הגר"ש

א"ר אלהים אמת הוא
אלהים חיים וקדוש
עולם מקדש תרעש
הארץ ולא יכלו גוים
[עמו]: [ויש"י י']

ליקוטי רש"י

וה' אלהים אמת. למה
כי הוא אלהים חיים ומלך
עולם לכן יכול לאמת
דמיון אצל סבר דאמר
לעשות ומת או משש כמו
או יודע מנכסיו ואין ידיו
לקיים [ויש"י י']. ובמניח
תפילין וקורא ק"ש.
שנאות התחיל קודם קריה
שמן [לעיל י:]. ובמדרך.
ברכת המורה [לעיל יא:].

וה' אלהים אמת. לכן אין מפסיקין בין אלו ה' אלהים לאמת: ב"ה
אמת אמת תפסידה. ריהטא של אמת תפסידה לזה: הא שמשתתא.
דב שמואל בר יהודה אמר אמרי במערבא וכו'. ק"ש של ערבית
אין קורין זה פרשת צלית כולה לפי שאין מנחה צלית צלילה אצל
מתחילין אותה ומפסיקים זה ומגלגלים
ואומרים אלו ה' אלהים אמת: א"ה
יתחיל. אין צריך להתחיל ויאמר
ערבית: אתחילי מתחילין. דהא
מתחילי במערבא: אמר אני ה'
אלהים. דהיינו פרשת צלית: צריך
לומר אמת. דכתיב וכו' אלהים אמת:
והא בני אדכורי יציאת מצרים. דתנן
(לעיל דף י:). מוזכרין יציאת מצרים
צלילות וא"ל לא אמר אמת ואמונה ולא
אמר פרשת צלית היכי מדכר יציאת
מצרים: ושרנו דף. מי כמכה צאלים
וגו' מלכותך ראו צניק עד גאל ישראל
והשכיננו: שזה דלמוד. ודברת צס:
וזה דלמוד. ולמדנו אותם את צניס
ואם לא למד מתלה הילך ילמד את
צניו: וזה דעשות. ויאמר אין זה אלא
עשיית: וקשרתם. דתפילין: ובתבתם.
דמוחזק עשיית: הילך: רב משי יד.
פעם אחת ראוהו שעשה כן: ודיכ
עבד הכי. שהקדים ק"ש לתפילין:
בד. קבר שופרין בקירות מערה
לכ"ו ארבע: ורש"י טפחים: פ.
פסוד מק"ש. דהעוסק במנחה פסוד
מן המנחה כדלמרינן בפ"ק (ד' יא).
בשבת צצית פרט לעוסק במנחה:
ופיפא בתרתי. והכי קאמר א"כ שנים
הס מניח את מצרכו חופר והוא עולה
ומקיים מנחה ק"ש ותפילין: ותפלה
וחוזר למלאכה ותצרכו יעלה ויניח
תפילין ויקרא ק"ש ותפלה: מ"ב.
תפילין קודמים לק"ש: ע"ה מצות.
דהנחת תפילין עול מנחה הוא: קריאה
א"קריאה. שמה שהוא קבלת מלכות
שמים לוהיה א"כ שמוע שהוא קבלת
עול מנחה: ומקדים. משכיס: ומבד.
על המורה: וזמנין פריקין. אלמלא (א)
מקדים הוא לעוסק בתורה דהיינו [א]
עשיית דמנחה מקמי מלכות שמים:
ש"חוא הוא דעיות. השליח קלקל
שאיחר להביא לו תפילין מעיקרה
והגיע זמן ק"ש והחזק לקרות כדי
שלא יעצר הזמן וכי מתי שלוחא
דתפילין אנמינהו: בא"ז מעיד עדות
שקר בעצמו. לישנא מעליא: בא"ז
הקריב עולה בלא מנחה. שמיט
הכחוד להקריב עמה שנא' (מנחה כח)
ועשירית האפיפה וגו' אף הקורא ואינו
מקיים אינו גומר את המנחה: נסכים.
הוא היין המתמסך על גבי המנחה אחר
העולה והוצג דכתיב ונסכים חלי הין
וגו' (סע) וה"ה דמצי למיני' כאלו
הקריב עולה בלא מנחה ונסכים כאלו
עולה נמי טעונה נסכים אלא לישנא
דקרא נקט עולה ומנחה זמנ ונסכים: פנה

למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע. ול"ת תיפוק ליה
דקדמה בתורה וי"ל דהכי קאמר למה קדמה אף לפרשת
צליית משום דלמרינן^(א) אין מוקדם
והיה שהוא מדברת בלשון רבים:
ויאמר אינה נודעת אלא ביום.
מכאן משמע כ"י שמעון
דלמר בפ' התכלת (מנחות ד' מג). דל"י
מ"ע שהזמן גרמא וכן איתא דקדושין
(פ"ק ד' ג): דקאמר צליית מנחה עשה
שהזמן גרמא ול"ת א"כ למ"ד (מנחות
מא). צליית מנחה טלית הוא ואפילו
מונחת בקופסא א"כ חייבת צליית
הכי אשכחן שהיה הזמן גרמא. וי"ל
דא"כ היה כמות המיוחד ללילה פטור
והכי איתא בירושלמי דקדושין^(ב) אמר
לחם ר"ש אי איתא מודים לי דל"ת
מ"ע שהזמן גרמא שהי' כמות לילה
פטור מן הצליית א"כ אילן טעמא
דרבנן שא"כ היה מיוחד ליום ולילה
שחייב צליית: **ומנחת** תפילין ומצלי.
ומהתם^(ג) משמע שמוחזק להניח תפילין
בין גאולה לתפלה וכן צלית מניח
אדם טליתו בין גאולה לתפלה. וכן
מנינו טרבי יתכן דרבי יהודה שלח
אחר טליתו ושהה השליח וכבר קרא
ק"ש בצרכוניה ומתעטף בטליתו וגומר
שמונה עשרה והביא ראיה מהכא
מהיהא דרב. מ"מ יש לתקן בין תפילין
לטלית דעיקר ק"ש ותפלה שייך
בתפילין כדלמר בסמוך כאלו מעיד
עדות שקר בעצמו פירוש צליתו עולה
שהוא קורא והיו לוטוטפת ולאחר על
יד ואלן^(ד). ותפלה נמי כדלמרן קרי
ק"ש ומתפלל^(ה) זו היא מלכות שמים
אצל צליית שאינו אלא חובת טלית שא"כ
יש לו טלית חייב וא"כ אין לו פטור
מצליית ויכול לקרוא ק"ש בלא צליית
ודלי דהוי הפסקה. והכר רבי משה
מקולי היה אומר דלפ"י^(ו) מכאן אין
ראיה דמצי למימר הניח תפילין בלא
צרכה ולאחר י"ת ממשימם צרכה
ומנכר^(ז) עליהם וזהו סגי שגם מותר
להתעטף בטלית צעת שידיו מטונפות
ואחר שיטול ידיו ימשימם בטליתו ומנכר:
ומכל מצות האמורות בתורה.
וא"ת וכי ק"ש לא הוי ככלל
מנחת האמורות בתורה. וי"ל דלי לא
מצי צלית ק"ש הוי אמינא דדוקא
הני דלית להו קציעות זמן אצל ק"ש
דקציע להו זמן לא הואיל זמן עובר
קמ"ל: **עולה** בלא מנחה. ה"ה
דמצי למימר בלא נסכים שהרי
עולה נמי טעונה נסכים אלא לישנא
דקרא נקט עולה ומנחה וגו'^(ח):
למנח

ומכל מצות האמורות בתורה הגיע זמן ק"ש
וקורא ק"ש ומתפלל הא גופא קשיא רישא אמר פטור וסיפא חייב הא לא קשיא
י סיפא בתרי ורישא בחד מ"מ קשיא לרב רב כרבי יהושע בן קרחה סבירא ליה
דאמר עול מלכות שמים תחלה ואח"כ עול מצות אימר דאמר רבי יהושע
בן קרחה להקדים קריאה לקריאה קריאה לעשיית מי שמעת ליה ותו מי סבר ליה כרבי יהושע בן
קרחה והאמר^(א) רב חייא בר אשי זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב ומקדים ומשי ידיה ומברך
ומתני לן פריקין ומנח תפילין והדר קרי ק"ש^(ב) וכ"ת בדלא מצי זמן ק"ש א"כ מאי אסודרתיה דרב חייא בר אשי
לאפוקי ממו"ד למשנה^(ג) אין צריך לברך קמ"ל דאף למשנה^(ד) נמי צריך לברך מ"מ קשיא לרב שלוחא הוא דעיות:
אמר עולא כ"ל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כאלו
הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים: ואמר רבי יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה
יפנה

היה קורא פרק שני ברכות

טו.

עין משפט
נר מצוה

בד א טור וש"ע א"ח
סימן ב סעיף ו:
בב ב ב סעיף א'
ק"ש הלכה א' וס"ד
מהלכות תפלה הלכה ב ג
סמך עשין יח טו"ע א"ח
סימן ד סעיף כז וסמך כז
סעיף ד ה וסמך כח סעיף
כז
בד ד מ"י פ"ב מהלכות
ק"ש הלכה ח סמך עשין
יח טו"ע א"ח סימן כז
סעיף ג:
בז ה מ"י וסמך שס
טו"ע שס סעיף א:
בז ו מ"י שס הלכה יא
(סמך שס) טו"ע
א"ח סימן כז סעיף א:
בז ז מ"י פ"ב מהלכות
תפלה הלכה ד:
בז ח מ"י פ"ב מהלכות
תפלה הלכה ז סמך
עשין דמ"ד ב טור ש"ע
א"ח ס' מהפסע סעיף ז:

אמאן דמהדר אמאי בעידן ק"ש. ויש ספרים דגרסי הני מילי
לק"ש אבל לתפלה לא דקאמר רשב"ל (פסחים מו.) לגבל
ולתפלה ד' מילין ונראה דלא גרסינן ליה דהוא הדין לענין כלותא נמי
מטעם שלא יעבור זמן תפלה דמאי שנא ק"ש מתפלה וגם יש לקמן
פרק מי שמתו (ד' כג.) בטילה
לנטיילתא כדרכא חסדא דליטא אמאן
דמהדר אמאי בעידן כלותא ומוחלל
הזכיר שם ק"ש משמע דצכל ענין
מוחר וההיא דרשב"ל דלמר ולתפלה
ד' מילין פירש רש"י להחפלה שם ממין:
דילמא ר' יהודה היא. וא"ת
והלא אין זכור ר' יהודה
גרשא. וי"ל דפשיטא מדסיפא ר'
יהודה רשא נמי ר' יהודה (ד' ופליגי
בזמילתא דר' יהודה:
להודיעך כחז דרבי יוסי. וא"ת
לשמעין כמו דרבי
יהודה דכח להמירא עדיף. וי"ל כיון
דרבי יהודה לא דריש השמע לאזק אין
כאן שום חדוש ופשיטא דלכתחלה (ו)
ומהיכא תיתי לאזקו אי שרי דיעבד
הוא הדין לכתחלה: **אי** ר' יוסי
דיעבד נמי יא. וא"ת לעולם אימא
לך רבי יוסי היא וזכרת המזון שאני
דלא כמיז שמיז שמיז דשאלתא תרומה
דלעיל ומגילה דלקמן שהן מדרגתן יש
לדמותם לק"ש שחקנו שרץ שישמע
לאזנו כמו צק"ש ותקנו ממש שלא יא
כמו צק"ש אבל צבחנו"י שהיא
מדאורייתא כיון דלא כתיב ביה שמע
למה יש לנו לתקן שלא יא אס לא
השמיע לאזנו כיון דמה"ת יא. וי"ל
כיון שחקנו שרץ להשמיע לאזנו כמו
צק"ש הואיל ומדרגתן מיהא נרץ
להשמיע אין לתקן צק"ש וצ"י צבחנו"י
דלפניו דיעבד אית לן למימר שלא
יא: **ורבי** יהודה מכשיר בקטן.
וא"ת כלחיה קטן מיירי אי בקטן שלא
הגיע לתוך האזן אמרינן צפרק לראויה
צית דין (ר"ה ד' טו.) שכל שאינו מחוויי
דר' יהודה דמכשיר ואי צבחנו"י
מאי טעמייהו דרגנן דלסרי הכי
קריאת מגילה דרגנן דלסרי קטן
שהגיע לתוך מדרגתן כגדול ופוטור
דרגנן כדלמר לקמן צ"י מי שמתו
(ד' כ:) דקטן מוילא אצ"י שלא אכל
אלא כזית דהיינו דרגנן. וי"ל שאני
צרכת המזון שהיא חומרה יתירמא
יחזר מדאורייתא וצק"ש נפטרים ממנה
כדלמרי לקמן (שס) והס הממירו על
עלמם או צבית או צבצ"י א"י
הסם ליכא צקטן אלא חד דרגנן
דמיירי שהקטן אכל כדי שציעה לך
אחי דרגנן ומוילא דרגנן אכל הכא
דגצי קטן איכא תרתי דרגנן דהמגילה
דרגנן והקטן דרגנן אינו יכול
להוילא היכא דליכא אלא חד דרגנן:
דילמא

יפנה. לנקצו: דכתיב ארחץ בנקיון.
כתיב ארחץ כפי לדרשה אחא לומר
כלו טבל כל גופו: קסמית. קיסס:
קטע פן יעבור הזמן אבל לתפלה
למהדר אמאי: **מתני'** ויא דקדק
באותיותיו. לפרשן יפה צשפמיו:
גמ' תרתי ש"ו. כי דרשת נמי
שמע צכל לשון שאתה שומע ש"מ נמי
לנרץ להשמיע לאזנו: יא יתרום.
לפי שאינו שומע הצרכה שהוא מפך
עליה: מאן תנא כו' יא יצא. אפי'
דציעד¹ ה"מ כו': בריה דרבנן
היא. דלמור רצנן (פסחים דף יז:) כל
המזות כולן מנצח עליהן עובר
לעשייתן: וממאי דר' יוסי היא.
קס"ד האי דמוקמי לה כר' יוסי משום
דציעדא לן דר' יהודה לכתחלה נמי
מכשיר: דלמא ר' יהודה היא וק"ש
נמי דיעבד אין לכתחלה יא ה"ג. ולי'ג
אפילו: משום ר' יוסי. להודיעך כמו
דאפי' דיעבד נמי לא יא: ב"ב. שלא
השמיע לאזנו: ואי ר' יוסי דיעבד
נמי יא. דהא צבחנו"י דאורייתא היא
ואכלת ושצעת וצרכת (דברים ח):
א"א מאי ר' יהודה. וק"ש דיעבד אין
לכתחלה לא והא דתרומה וצרכת
המזון דר' יהודה: א"א רבי יהודה
צבתחלה קאמר. והא דרבי יהודה
צריה דר' שמעון בן פזי ר' יהודה
היא ותרומה ר' יוסי היא ומוחלל הוא
דצרכות דרגנן דיעבד שפיר דמי
והא דצרכת המזון ר' יהודה היא
משמיה דרביה ר' אלעזר בן עזריה
דלמור צריך שישמע לאזנו וכל צריך
לכתחלה משמע הא דיעבד שפיר דמי:
אחר כונת ה"ב כו'. ואפי' לכתחלה
נמי א"י: השתא דאיתא א"י. אפי'
לשמעת' בן פלוגתא דר"מ: אפי'
תימא ר' יהודה. דלמר צק"ש נמי
יא דיעבד אין לכתחלה לא והא
דצרכת המזון ותרומה רבי יהודה
היא ודקא קשיא לך דר' יהודה צריה
דר"ש בן פזי מני ר"מ היא דמכשיר
לכתחלה: מאן תנא חרש דיעבד נמי
יא. דקמני גבי שוטה: יא יצא.
דיעבד הוא: ופמאי. דחוק ממכר
דקאמר דיעבד הוא ורבי יוסי היא
דפסלי דיעבד: וצבתחלה הוא ד"א
הא דיעבד שפיר דמי. וזהא איכא
למימר דלפניו ר' יהודה מודה דלא
שמעין דפליג צק"ש אלא דיעבד:
מדסיפא

(6) לקמן דף כב,
(7) קדושין לג: וסמך.
(8) פסחים דף מו. סולין
דף קכג. דף סמך פ'
ואתחנן מגילה יז: ט"ז:
(9) [לעיל יג. (1) תרומות
פ"א משנה ב (2) ומגילה
ט"ז: (3) מגילה דף יט:
כל הענין. (4) עיין רש"י
לקמן דף ד"ה רוא
דקדק. (5) לקמן כא,
(6) לקמן ס. (7) ועיין
תוס' מגילה פ"ד ד"ה אבל
מש"כ בטעמא דרבי
יהודה.

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אפאן כו'.
ופר"א הדיור. ע'
תוס' שם יא ע"ה ד"ה
כגון רש"י:

ליקוטי רש"י

צ"פ. כגון ונשעריך
ביתך ממוחל. ב"ב צ"ש
שאתה שומע. נכל
לשון נאמרה לקרות וליטל
יג. המדבר ואינו
שומע. מחלוקה היא פסח
עד שלמד לדבר ואפי'
מחלוקה (מגילה ב). א"א
מאי ר' יהודה
ושמעת' לך דכי אמר רבי
יהודה נכל השמיע לאזנו
יא דיעבד קאמר ולא
לכתחלה. א"א
דתני וכו'. תרומה. ואף
על פי שזאת צריך לנצח
ואין אנו שומעים הצרכה
שהוא מוילא מפיו. א"א
צ"ש ר' יהודה
ואפי' צבתחלה נמי
וכו'. כי הו"ל דקטן לא
דר' יהודה צריה דרבי
שמעון בן פזי אליה והא
דקא מנעלי דיעבד
להודיעך כמו דרבי יוסי
(מגילה ט). הא. דמורס
לכתחלה ר' יהודה. א"א
דצרכת המזון. דרביה.
משמו של ר' אלעזר שרץ
עזריה אמרה שרץ
להשמיע והא ליטל
משמע לכתחלה אכל
דיעבד יא. השתא
דאיתא א"י. אפי'
לשמעין הא פלוגתא
דרבי יהודה ורבי מאיר.
אפי' תימא ר'
יהודה. דלמר צק"ש נמי
שמע יא דיעבד אין
לכתחלה לא והא דצרכת
המזון ותרומה רבי יהודה
היא ודקא קשיא לך דר' יהודה צריה
דר"ש בן פזי מני ר"מ היא דמכשיר
לכתחלה: מאן תנא חרש דיעבד נמי
יא. דקמני גבי שוטה: יא יצא.
דיעבד הוא: ופמאי. דחוק ממכר
דקאמר דיעבד הוא ורבי יוסי היא
דפסלי דיעבד: וצבתחלה הוא ד"א
הא דיעבד שפיר דמי. וזהא איכא
למימר דלפניו ר' יהודה מודה דלא
שמעין דפליג צק"ש אלא דיעבד:
מדסיפא

הנהגות וצינונים

(6) גי' רש"י (גליון):
(7) יא דברי ר' יהודה
(גליון) וכוה מתיישב
קושי' התוס' בד"ה
דילמא ג' יא במאי
אוקימתא כרבי יוסי
דא' ר"י (גליון) דהיינו
שהמכשיר הגירסא בגמ',
ועיין פני יהושע (ד"ה
אבל תרומה) מש"כ
בכונת גירסא זו, ועיי"ש
שכתב "ונראה שהוגה כן
צ"פ גדול אחד" ועיין
בספר ארח החיים (על
מסכת ברכות מבוא באר
אינו, מהרש"ל, ולשון זה דכל היום כתב ג"כ בה"ג ה' ברכות פרק שני, ועיין חשק שלמה: (1) בדפוס תיבת דיעבד הוא סוף דבור ואפי' מה"ד הני מילי כו' ברכה דרבנן וכו' הם דבור אחד, וגי' רש"י בגמ' הוא כני הכתיב בדיק"ש שלא גרסי עד כאן וכו' אלא הני מילי בגי' ק"ש דאורייתא, ועיין מראה חקן: (2) עיין פני יהושע בבבארי דברי רש"י: (3) סיך לעי' (גליון): (4) צ"ל ופליגי
אפי' תימא וכו' (מהרש"א, ועיין יד דוד מהדורק): (5) צ"ל עד כזית ע"ה בבבארי (גליון): (6) עי' מהרש"ל ד"ה גמ':

הנהגות הב"ח

(6) גמ' מהדר אמאי
בעידן כלותא [והני מילי
וכו'] וי"ל ממיל מחזק
תח"מ. וי"ל ס"א א"י
ולשון האלפסי הוא פ:
(7) שם דחקן הקורא וכו'
לאזנו יצא ר' יוסי אמר
כ"ל ויחזק דברי רבי
יהודה ממזק וכן בסמוך:
(8) שם ופמאי דר' יוסי:
(9) תוס' ד"ה דילמא
וכו'. ורש"י נמי ר' יהודה
הס"ד והשאר נמחק:
(10) ד"ה להודיעך וכו'.
ופשיטא דלכתחלה שרי
ומהיכא תיתי:

רב נסים נאון

אבל לתפלה מהדר
ועד כמה עד
פרסה. ידוע כי הפרסה
ארבעת מילין. ובמסכת
פסחים ב"ב אלו עוברין
בפסח (דף מו) אמרינן
אמר ר' אבהו אמר ריש
לקיש לגבל ולתפלה
ולנטיילת ידים ד' מילין
ואיתמר עלה אמר ר' יוסי
בר' חנניה לא שנו אלא
לפניו אבל לאחריו אפי'
מיל חזר אמר רב
אחא בר יעקב ומינה מיל
הוא דאיתו תורה הא
פחות ממיל חזר.
ודוכותה בשחיתת חולין
בפרק העור והדורס (דף
קכג) ומה העיקר אמר'
הכא אבל לתפלה מהדר
ועד כמה עד פרסה.
ובמס' מגילה (דף ב)
אמר' שרורא דמיל כמה
הוי כמחמתן לטבירא
ובפ' אלו עוברין בפסח
(דף מו) נמי שיעורא
דמיל כמה הוי כמגדול
נטייל לטבירא:

תורה אור השלם

(א) ארחץ בנקיון כפי
ואתחנן את מנעבך יי:
[תחלם כו. (1)]

(ב) שבע ישראל יי
אלהינו יי אחד:
[ובמים ד. (2)]

(ג) והיו הדברים האלה
אשר אנכי מצוך היום
על לבבך:
[ובמים ג. (3)]

אשר אנכי מצוך היום על לבבך
אחר כונת ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר רבי מאיר הרי הוא אומר ה' אחד אמר רבי יהודה כרביה סבורא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן ה' אחד חרש דיעבד נמי לא יא יצא במאי אוקימתא כו' יוסי ואלא הא דתנא יא לא יבדך אדם בהמ"ז בלבו ואם בידך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמ

מחפלי אדם י"ח זכרות
ע אומר מעין י"ח: עשי
ין בשעודתן. נשציל האכלי
בין לַפְּנִיה. * שאניה מן
זכרות נאחת שזכרת ה

מסורת הש"ס
עם הוספות

לצטל הימנו מלכות שמים ל
דאין אגרות מן התורה אל
[עליו] [זבחים ק: וע"ש חס
י:]. כשהיו חוזרין מן הקבר
ברחצה ומזכרין שם ברכת
אשר בפי. להחפלה ולהלל.

היה קורא פרק שני ברכות

יז.

עין משפט
נר מצוה

(א) [ויאמר פז: (ב) מנחות
דף ק' לעיל ה' (ו) וי"ג].
(ג) סוטה דף ק"א (ד) עין
דינאל ט' כ"ב, (ה) [ק'
ק"י]. (ו) תהלים נ"ז י"א.
(ז) תהלים ק"ח ה' (ח) עין
פ"א ה"ב ולבאורה כוונת
רש"י לירושלמי זה,
(ט) וכן תרגם אנקלוס
ועיין רש"י בחומש שם,
(י) בראשית כ"ח י"ד,
(כ) [ויע"ע] תענית י'
תוספות ד"ה וכל העוסק
[ומוס' פסחים ז' ד"ה
וכאן [ומוס' מ"ד כג: ד"ה
שמעון [ומוס' סוטה כג:
ד"ה לעולם].

גליון הש"ס

ברש"י ד"ה אני כו'.
ובן חב"ר: ע"ה האר"ק.
ע"י סוטה דף ק"א ע"ה מוס'
ד"ה הלוקח:

ליקוטי רש"י

טוב שם משפט טוב
ויום המות מיום
הולדו. יפה לאדם שם
טוב ממנו טוב ויום
המות טוב השם מיום
הולדו לכן הוקם שם טוב
לשמן יומה משאר משקין
שהשמן אדם טמן למותו
מיס והוא ק"ף ועולה ויכיר
אלה שאל משקין אלה
נומן לשמן מיס והם
טועים. טוב שם משקין
טוב שמן טוב יורד למטה
שנאמר (תהלים קל"ג ב)
כשמן הטוב על הדשא
יורד על הזקן. שם טוב
עולה למעלה שנאמר
(בראשית י"ג ב) ואכלה
שמן. שמן טוב לשעה וסם
טוב לעולם שנאמר
(תהלים ע"ה ח) ימי שמו
לעולם שמן טוב ויחך
מקטונו לעקלתו ולא יוותר
וסם טוב לנפש הטוב.
אמר ר' יהודה כרז סימן
ממנו עשני שם טוב
נכנסו וקנסו היתים ואלו
שרפים והם נדב ואלוהא
שמשוה בשמן המשהה
וממנו עשני שם טוב
שנסמנו למקום היתים
ויאלו חיים חננים מישאל
ועזריה שאלו מנכסין
האל. ויום המות מיום
הולדו. טולה מרים אין
הכל יושעין מה היא
ממה נמלקה כהנא וכן
אסרן צעמוד עין וכן
משה ממן וקהלת י' א'.
אחד המרבה ואחד
המפשיט. לענין קרנות
שניהם נכללים מנחות (ק').
נאמר (ויקרא א') צעולת
צמחה רחם נחמה ונמנחה
ריח ניחוח (שם ב) ללמדך
שאלה המרבה וכו' ויפיל
האחד המרבה.
הלא קרנות קרנות [מנחות
ק"י]. "שמים" משום
כאשר נזר ה' אלהי ולא
כדי לקרנות ריח [תענית
י']. שמהלך ריח ויומך
לשמים [גדרים י"ב].
באקרוי בנייהו צ"ב.
בנישאריו. שמשותפות על
גניסן [הפסוק] למה
הספר לקרוא משה
ולשמו משה. ונפטרין
גברייהו. ונמנחות
לענין שאלו לענין
אחרת ללמוד תורה

בפמליא של מועד. בחצורת שרי האומות שששהשנים של מעלה יש חגר ציניהם תיכף יש קטטה בין האומות כדכתיב ועמה אשוב להלחם
עם שר פרס (דניאל י') ובפמליא של מועד. בחצורת החכמים: בקרן אורה. צוית אורה: ומי מעבב. שאין אלו עושים לזון: שאור
שבעיה. יצר הרע שנלכדו הממלכתי: איני בדאי. לא הייתי חסוד והגון להיות נוטר: ועבשיו שנוצרת. מה חשיבותי הרי אני כאלו
לא נולדתי: ק". שצמיחתי עפר אני: מרק. כלה והסת': כי הוה מסיים ספרא דאיוב. על שם שאיוב נפטר בשם טוב: מרגלא בפומיה.
דבר זה רגיל צפוי: אני. העוסק
בחורה צריה אני וכן *חברי עם הארץ
צריה הוא: אני מלאכתי בעיר. כלומר
נוחה מלכתי ממלכתי: מתגדר.
מתגדר לתפוס אומנותי: ושמה תאמר.
הדן עמו שאינו מתגדר ממלכתי
שאלו היה תופס אומנותי לא היה לו
לז פתוח להרצות בחורה כמותי והיה
ממעט ואין לו שצר: שנינו. שיש
לו שצר לממעט כמו למרצה: ובבבד
שיבין לבו שמיים. ואכל קרנות הוא
נמנחות נכופה (ע') ערום ביראה.
להערים בכל מיני ערמה ליראה
צורלו: תכלית חכמה. עיקרה של תורה
שיהא עמה משונה ומע"ט: העושה
שלא שמה נוח לו שלא נברא. פירוש
שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנטר
דכפרק מקום שנהגו (דף כ'): אמר'
נכא רמי כתיב' עד שמים חסדך
וכתיב' מעל השמים כאן צעוסק
שלא לשמה כו' והסת' איירי צמקיים
כדי שיכדוהו וכן משמע בירושלמי
דפירקין (ע') ויאכלו וישתו. שצנו מזוי
השכינה כאלו אכלו ושמו: גדולה
הבטחה. שהרי קראן שאננות
ונוטמות: צ"ב בנישאר. מיוקנות של
צית רכן היו רגילין להיות למדים
לפני רכן צצית הכנסת: בי רבנן.
צית המדרש ששם שונים משנה
וגמרא: ונשרין לגברייהו. ממתנות
לצעליהן ונותנות להם רשות ללכת
וללמוד תורה צעיר אחרת: מפארי
רבנן. זה מזה שהיה נוטל רשות
מחצירו לשוב לצימו ולאחר: ע"ה
תראה בחיך. כל נרכיך ממאל:
פיך ידבר חכמות. כלשון נכרה
היו אומרים: יישרו. לשון ישר
שמהלך מצין בחורה כהלכה:
כל

בפמליא של מועד. בחצורת שרי האומות שששהשנים של מעלה יש חגר ציניהם תיכף יש קטטה בין האומות כדכתיב ועמה אשוב להלחם
עם שר פרס (דניאל י') ובפמליא של מועד. בחצורת החכמים: בקרן אורה. צוית אורה: ומי מעבב. שאין אלו עושים לזון: שאור
שבעיה. יצר הרע שנלכדו הממלכתי: איני בדאי. לא הייתי חסוד והגון להיות נוטר: ועבשיו שנוצרת. מה חשיבותי הרי אני כאלו
לא נולדתי: ק". שצמיחתי עפר אני: מרק. כלה והסת': כי הוה מסיים ספרא דאיוב. על שם שאיוב נפטר בשם טוב: מרגלא בפומיה.
דבר זה רגיל צפוי: אני. העוסק
בחורה צריה אני וכן *חברי עם הארץ
צריה הוא: אני מלאכתי בעיר. כלומר
נוחה מלכתי ממלכתי: מתגדר.
מתגדר לתפוס אומנותי: ושמה תאמר.
הדן עמו שאינו מתגדר ממלכתי
שאלו היה תופס אומנותי לא היה לו
לז פתוח להרצות בחורה כמותי והיה
ממעט ואין לו שצר: שנינו. שיש
לו שצר לממעט כמו למרצה: ובבבד
שיבין לבו שמיים. ואכל קרנות הוא
נמנחות נכופה (ע') ערום ביראה.
להערים בכל מיני ערמה ליראה
צורלו: תכלית חכמה. עיקרה של תורה
שיהא עמה משונה ומע"ט: העושה
שלא שמה נוח לו שלא נברא. פירוש
שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנטר
דכפרק מקום שנהגו (דף כ'): אמר'
נכא רמי כתיב' עד שמים חסדך
וכתיב' מעל השמים כאן צעוסק
שלא לשמה כו' והסת' איירי צמקיים
כדי שיכדוהו וכן משמע בירושלמי
דפירקין (ע') ויאכלו וישתו. שצנו מזוי
השכינה כאלו אכלו ושמו: גדולה
הבטחה. שהרי קראן שאננות
ונוטמות: צ"ב בנישאר. מיוקנות של
צית רכן היו רגילין להיות למדים
לפני רכן צצית הכנסת: בי רבנן.
צית המדרש ששם שונים משנה
וגמרא: ונשרין לגברייהו. ממתנות
לצעליהן ונותנות להם רשות ללכת
וללמוד תורה צעיר אחרת: מפארי
רבנן. זה מזה שהיה נוטל רשות
מחצירו לשוב לצימו ולאחר: ע"ה
תראה בחיך. כל נרכיך ממאל:
פיך ידבר חכמות. כלשון נכרה
היו אומרים: יישרו. לשון ישר
שמהלך מצין בחורה כהלכה:
כל

ונפשי כעפר רבץ תדירה. מה
עפר אינו מקבל כליה
לעולם כן י"ה רצון שורשי לא יכלה
לעולם כמו שהוא אומר (ו) והיה זרעך
כעפר הארץ: אני בריה וחברי
בריה. כלומר יש לו לז כמוני להצנח
צין טוב לרע: העושה שלא
שמה נוח לו שלא נברא. וא"ת האמר
רצ יהודה אמר רב פרק מקום שנהגו
(ד') לעולם יעסוק אדם בחורה
וצמנות אפי' שלא לשמה שמתוך שני
לשמה צא לשמה וי"ל דהכא מלי
שאינו לומד אלא לקנטר חצירו
והסת' מיירי שלומד ע"מ שיכדוהו (ע'):

בלבב שלם. רבא בתר צלותיה אמר הכי (ע') אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי
ועבשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי עפר אני בחי ק"ו במיתתי הרי אני לפניך
כבלי מלא בושח וכלימה יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אחמא עוד ומה
שחמאתי לפניך מרק ברחמך הרבים אבל לא ע"י יסורין וחללים רעים והיינו
וידוי דרב המנוגא זומי ביומא דכפורי. מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה
אמר הכי *אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תרום
ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי ותצילני
מפגע רע מיצר הרע ומאשה רעה ומכל רעות המתרגשות צבא בעולם וכל
החושבים עלי רעה מהרה הפך עצתם וקלקל מחשבותם (ע') יהיו לרצון אמרי פי
והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא בתר דמצלי
אמר הכי רבון העולמים גלוי לפניך בזמן שבית המקדש קיים אדם חומא
ומקריב קרבן ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו ועבשיו ישבתי
בתענית ונתמעט חלבי ודמי יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט
כאלו הקרבתי לפניך על גבי המזבח ותרצני. ר' יוחנן כי הוה מסיים (ע') ספרא
דאיוב אמר הכי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתתה הם עומדים
אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב
ונפטר בשם טוב מן העולם ועליו אמר שמה (ע') טוב שם משמן טוב ויום המות
מיום הולדו. מרגלא בפומיה דר"מ גמור בכל לבך ובכל נפשך לדעת את
דרכי ולשקוד על דלתי תורתך נצור תורתך בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי
שמור פיך מכל חמא וטחר וקדש עצמך מכל אשמה ועון ואני אהיה
עמך בכל מקום. מרגלא בפומיהו דרבנן דיבנה אני בריה וחברי בריה
אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתי כשם שהוא אינו
מתגדר במלאכתי כך אני אינו מתגדר במלאכתי ושמה תאמר אני מרבה והוא ממעיט (ע') שנינו אחד
המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים. מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה
(ע') מענה רך משיב (ע') חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי
בשוק כרי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות אמרו עליו על רבן יוחנן בן
זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק. מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה
תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה ובוטט באביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול
ממנו בחכמה ובמנין שנאמר (ע') ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם לעושים (ע') לא נאמר
אלא לעושיהם לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא
נברא. מרגלא בפומיה דרב [לא כעולם הזה העולם הבא] העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה
ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבין ועטרתיהם
בראשיהם ונהנים מזיו השכינה שנאמר (ע') ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו: (ע') גדולה הבטחה שהבטיחן
הקב"ה לנשים יותר מן האנשים שנא' (ע') נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האונה אמרתי
א"ל רב לר' חייא נשים במאי זכיין (ע') באקרוי בנייהו לבי כנישתא ובאחוני גברייהו בי רבנן ונשרין לגברייהו
עד דאתו מבי רבנן. כי הוה מפטרי רבנן מבי ר' אמי ואמרי לה מבי ר' חנינא אמרי ליה (ע') הכי עולמך תראה בחיך
ואחריתך לחי העולם הבא ותקוהך לדור דורים לכך יהגה תבונה פיך ידבר חכמות ולשונך ירחיש רגנות
עפעפך יישירו נגדך עיניך יאירו במאור תורה ופניך יזהירו כוזהר הרקיע שפתותיך יביעו דעת וכליותיך
תעלזנה מישרים ופעמך ירצו לשמוע דברי עתיק יומין. כי הוה מפטרי רבנן מבי רב חסדא ואמרי לה מבי
ר' שמואל בר נחמני אמרו ליה הכי (ע') אלופינו מסובלים וגו' אלופינו מסובלים רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן
ור' אלעזר חד אמר אלופינו בתורה ומסובלים במצות וחד אמר אלופינו בתורה ובמצות ומסובלים ביסורים
אין

עין משפט
נר מצוה

מזה א טור וי"ע ח"א
ס"י קכב ספ"ק א'
בגמ':
מז ב טור וי"ע סימן
תקס"ה ספ"ק ד'
מז ג מ"י פ"ה מהלכות
דעות הלכה ז'
מז ד מ"י פ"ה מהל'
תשובה הלכה ז':

רב נסים גאון

ועפעפך יישירו נגדך.
אחרי
במסכתא מגילה בפרק
הקורא את המגילה
למפרע (דף ק"ח) אמר ל'י
רמי בר [חמא] לרבי
ירמיה מדפתי מאי (משלי
ד) ועפעפך יישירו נגדך
אמר ליה אלו דברי תורה
שכתב בהן (שם כג)
הענין עיניך בו (שירשם)
[אחרי הכי מיושרין] הן
אצל ר' מאיר:

תורה אור השלם

(א) יהיו לרצון אפרי פי
[ויע"ע] לבי לפניך ה'
צוית [תהלים י"ג י"א]
(ב) טוב שם משמן טוב
[תהלים קל"ג ב]
(ג) מענה רך ישיב חכמה
[שם י"ג]
(ד) ראשית חכמה יראת
[שם י"ג]
(ה) ויחזו את האלהים
[שם י"ג]

(ו) נשים שאננות קומנה
שמענה קולי בנות
בוטחות האונה אמרתי
[שם י"ג]
(ז) אלופינו מסובלים וגו'
[שם י"ג]

(ח) נשים שאננות קומנה
שמענה קולי בנות
בוטחות האונה אמרתי
[שם י"ג]
(ט) אלופינו מסובלים וגו'
[שם י"ג]

הנהגות וציונים

(א) [ג"י ע"י א"ר יוחנן כי
הוה מסיים ר"מ
ספרא דאיוב] (גליון:)
(ב) [ישיב] כצ"ל
(ג) [גליון:]
(ד) [גליון:]
(ה) [גליון:]
(ו) [גליון:]
(ז) [גליון:]
(ח) [גליון:]
(ט) [גליון:]
(י) [גליון:]
(יא) [גליון:]
(יב) [גליון:]
(יג) [גליון:]
(יד) [גליון:]
(טו) [גליון:]
(טז) [גליון:]
(יז) [גליון:]
(יח) [גליון:]
(יט) [גליון:]
(כ) [גליון:]
(כא) [גליון:]
(כב) [גליון:]
(כג) [גליון:]
(כד) [גליון:]
(כה) [גליון:]
(כו) [גליון:]
(כז) [גליון:]
(כח) [גליון:]
(כט) [גליון:]
(ל) [גליון:]

היה קורא פרק שני ברכות

מסורת הש"ס
עם הוספות

ויצו ואמרו' בסנהדרין (טו.) אין שורה פתוח מ"ה
וקמניה ועבדים פטורים מק"ש. שהיא מ"ע
גדול לחנוך לא הטילו על אביו לחנוך בק"ש לפי
ומדברין היא ותקנהו אף לנשים ולחנוך קטנים.
ויאלא אחרים ידי חובתן [מ"ק כג: וע"י רש"י כאן].

יין חן הקבר היו עשין שורה סביב האהל לנחמו וסוביין אותו וכן עומדין
יין איש איש כשמינין אל האהל מנחמו ועובר [מתדבקין טי]. נשים ועבדי
הסוחר גרמא דסבר לילה ושבת לאו זמן חסילין נינהו. וקסניני. אפי' קטן
אין יודע לשמור גופו שלא יפוח נחן. וחיובין בתפוסה. תפסלה דחמי
אין ברבית המזון. גמרא עלי לא דרשנא וכן [מתדבקין טי]. ואין מברך.

וּ וְאִין שׁוּרָה פִּתּוּחָהּ מַעֲשֶׂהָ [לַעֲלֵי טוֹ]. כְּשֶׁהִיוּ
[בַּשׁוּרָה] שִׁיבּוּ אֲלֵנִים עוֹמְדִין בְּתִקּוּמָן וְכָל הָעָם
(כַּעַ). דְּנִשְׁי פִּטּוּרֹת מְדַאֲרִיחָא. וְחִפְלִין מִי מ"ח
ק"ש [לְקַמֵּן כ.]. וּבִזְמַן הַתְּשִׁיבָּה. מִשּׁוּם דְּקָמֵן קָם
מִזְחָה מִזֹּת עֲשֶׂה שְׁלָא הוּמָן גְּרָמָא וְיִגְמָרָא פִּרְךָ פִּ

[illegible]

פרק ראשון

א [דף ב ע"א] **מאימתי** (ב) קורין את שמע צערצין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה דצרי רבי אליעזר וחכמים אומרים עד חלות. רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. פירש"י ואנן שקורין שמע צבית הכנסת קודם זאת הכוכבים אין אנו יוצאים ידי חובתנו אלא צקריאת שמע שעל מטתנו [א] פרק ראשון. ומה שאנו קורין אותה צבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. והכי מניא בצרכות ירושלמי בריש פירקין הקורא את שמע קודם לכן לא ינא. א"כ למה קורין אותה צבית הכנסת. לא להוציא (את הרצים) ידי חובתן אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה וכן כתב הריב"א והרי"ף גיאת ז"ל (ב) וכן כתב רב עמרם ז"ל (ג) ומהמת זה כתב [ג] (א) שצריך לצרף אקב"ו על קריאת שמע כשהוא קורא לפני מטתו. מתוך דבריהם משמע שאדם יוצא ידי חובתו מתוך אותה קריאה (ג) ול"ג לר"ת ז"ל שהרי ק"ש שעל מטתו אין אנו קורין [ד] כי אם פרשה ראשונה ושלל בצרכותיה וצבית הכנסת אנו קורין אותה כולה בצרכותיה [ה] בלא זמנה [ו] ועוד דקאמר בגמרא אם תלמיד חכם הוא אינו צריך לקרות ק"ש על מטתו. ויש לדחות דמייירי היכא דקרא בזמנה צבהכ"ג. ועוד הקשה דאם כן אנו נוהגין כריב"ל דאמר תפלות צאמנע תקנוס ואנן קי"ל כרבי יוחנן דאמר דק"ש של ערבית תחלה ואח"כ תפלה דמניא לקמן צפירקין כותמיה. ופירש ר"ת ז"ל דק"ש של צית הכנסת עיקר. ומה שאנו קורין אותה צעוד

פרק ראשון (א) **מאימתי** וכו'. נ"ב לרבינו ישעיה ז"ל ראשית חכמה יראה ה' ע"כ סדרו רבינו ז"ל להתחיל סדר משנה ביחודו של הקדוש ברוך הוא ואומר שחייב אדם לקרוא

[א] **פרק ראשון**. כלומר הפסק ראשון דהיינו פרשה ראשונה דנלשון משנה קרי לה פרק כדאי' בפרק דלקמן: [ב] ג"ל דה"ג וב"כ רב עמרם ז"ל ומהמת זה כתב שצריך לברך. וכן הוא הלשון בטור סי' רל"ה. ואע"ג דלקמן כתבו מתוך דבריהם משמע כו' ולמה שהגהתי א"כ צהדיא כתבו כן זו אינה קושיא עלי שהרי עכ"פ רש"י וריב"א והרי"ף גיאות כתבו צהדיא [כרש"י] דמדכתב וכ"כ (רב עמרם) ש"מ דאינהו צהדיא כתבי כרש"י ודכתב משמע מצינו לו לרבינו עוד צפ"ג סימן י"ח וכן צפ' שלשה שאכלו סימן כ"ג ובכמה דוכתי שכתב בלשון דמשמע וצלשון דמוכה על מה שהוא מפורש צהדיא: [ג] שצריך לברך אקב"ו כו'. ובפ"ק דקדושין סי' מ"א וכן צפ' יש כבור מקשה רבינו על צרכה אחרונה שצפדיין כבור שלא מצינו שמצרכים שום צרכה שלא הוזכרה בזמנה או בתוספתא או בגמרא אבל צפ"ק דכמותות מצרכת בתולים סגי ליה אם נתקנה ע"י הגאונים: [ד] כי אם פרק ראשון. כדלקמן סימן ו': [ה] ב"א זמנה. לפי דברי רש"י: [ו] ועוד דקאמר בגמרא (ד' ה') אם ת"ח הוא כו'. ויש לדחות דמייירי היבא דקרא בזמנה בבהב"ג. לא היה ליה לכתוב בלשון דחיה דודאי הכי הוא דהא אדריב"ל קאי דאמר אע"פ שקרא אדם ק"ש צבהכ"ג מנזה לקרותה על מטתו אמר ר"י מאי קרא רגזו ואל תחטאו וגו' ואי לאו דהא דקאמר אע"פ שקרא כו' היינו בזמנה מאי רבותיה דאע"פ שקרא כו' ועוד מאי מנזה דקאמר חוצה היא ועוד למה הציא קרא דתהלים מנשכנך דבתורה שמעינן דוקא בזמן שכינה אלא ודאי מייירי שקרא צעונה וינא י"ח ק"ש דנשכנך וקאמר דאפ"ה מנזה לקרותה על מטתו מדכתבי רגזו וגו' ועלה אמר רב נתנן אם ת"ח הוא א"ל והיינו שכבר קרא צעונה וא"ל לקרותה על מטתו: [ז] לענין תפלת המנחה. כלומר שעבר כבר זמן מנחה והוי לילה והמגיה לענין תפלת הערב לא הפסיד: [ח] וי"ל דה"ק ל"ה כו'. והתוספות סוף דף ב' מירוי דר"י לא דריש נשכנך ובקומך ע"כ ורבינו לא כתבו משום דהשתא אמר

יוס. דקי"ל כו' יהודה דאמר לקמן בפרק תפלת השחר (דף כו.) תפלת המנחה עד פלג המנחה והוא שעה ורביע קודם הלילה. מכאן ואילך הוי לילה [י] לענין (תפלת המנחה) והוא הדין לענין ק"ש ואמרי' לקמן (דף כו.) דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ואמרין נמי לקמן (שם) רב זלי של שבת צערב שבת אלמא חשיב לילה לענין תפלת הערב והוא הדין לענין ק"ש. וא"ת הא דפריך לקמן ר' יהודה לר"מ דאמר משעה שהכהנים טובלין לאכול בתרומתן והלא כהנים ציוס הם טובלים אדרבה קשה טפי לדידיה שהרי קורין אותה צפלג (ב) המנחה דהוא יוס גדול [ח] וי"ל דהכי קאמר ליה לדידך שאתה סובר כרבנן דפליגי עלי צפ' תפלת השחר ואמרי דתפלת המנחה עד הערב א"כ אותה שעה יוס לענין (א) ק"ש [ט] ומה שאמר צירושלמי שהיו קורין את שמע כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה לא שהיו קורין אותה בצרכותיה [י] אלא [ב] שהיו קורין פרשה [ב] שמע (ז) כמו שאנו רגילים לקרות אשרי קודם תפלת

* המנחה ומיהו קצת קשה דלענין תפלת המנחה עדינן כרבנן ומתפללין פעמים תפלת המנחה אחר פלג המנחה ולענין ק"ש חשבי' ליה לילה כמו ר' יהודה והוי כמו שדרה וגלגולת תרי קולי דסתרי אהדידי (ערוצין דף ז.) והא דאמרי' לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ה"פ לא אפסיק הלכתא לא כרבי יהודה ולא כרבנן מי שירצה [לעשות]

הגדה"ה

מכאן נראה מי שקורא קריאת שמע על מטתו שאין לו לצרף וגם אין צריך לומר אלא פרשה ראשונה ועוד קריאת שמע שלפני המטה היא משום מוזיקין ואין לצרף על דבר שנתקן משום סכנה וכן על נטילת מים אחרונים אין מצרכין. העתקה מן המוספות ד"ה מאימתי וכו':

תפארת שמואל

ק"ש ולקבל עליו עול מלכות שמים ערב ובוקר שנאמר בשכבך ובקומך עכ"ל: (ב) **בפלג**. צ"ל מפלג: (א) **לענין ק"ש**. נ"ב הגה"ת הרא"ש המתחלת מכאן נראה וכו' שייך לכאן:

מעדני יום טוב

דקי"ל כר"י ואי ר"י לא דריש ובשכבך ובקומך קשיא הלכתא אהלכתא דר"י לא דריש ובשכבך ובקומך: [א] ומה שאמר בירושלמי ב' בדי לעמוד כו'. כלומר וא"כ הקושיא שהקשה ר"ת היאך קורין צבהכ"ג ק"ש עם הצרכות שלא בזמנה על כרחך אינה קושיא מדהירושלמי לא אשגח בקושיא זו ויוכל לומר דאין להקפיד על הצרכות אע"פ שאומרים שלא בזמן ק"ש וכמ"ש תלמידי הר"י ז"ל שאע"פ שאינו לילה מפני שלא ינאו הכוכבים אפ"ה כיון ששקעה חמה והוי לילה לענין תפלה של ערבית כדלקמן ה"ג דיינינן ליה לילה לקריאת הצרכות ויכול לומר גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור כיון ששקעה חמה ואינו יכול להתפלל תפלת המנחה משם ואילך כדבעי למימר צפ' תפלת השחר וצרכת אהבת עולם נמי אומרים אותה שהרי מצינו שעל קריאת פסוקים יכול לאומרה כדכתבין לקמן ולפיכך לא חיישינן אם אומרים אותה קודם ל"ה או אם אומרים אותה צ"פ וצרכת גאל ישראל נמי אע"פ שהתקינו לאומרה צלילה כנגד יצ"מ שהיתה צלילה אפ"ה כיון שלא למדנו זכירת יצ"מ צלילה אלא מרבוי דכל ימי חייו ואין כתיב שם לילה בפירוש אלא מיתור כל בלדד דרשינן ליה לא חיישינן אם אין אנו אומרים אותו צלילה ממנו דכיון שלילה הוא לענין תפלה לילה הוי להזכיר יצ"מ ע"כ והציא רביא לדבר: [י] א"א שדיו קורין כמו שאנו וכו'. אין לפרש דגם הם היו קורין שמע קודם מנחה דא"כ מעיקרא מאי מקשה הירושלמי א"כ למה כו' פשיטא שאותה קריאה לא ללאת בה י"ח קריאת שמע דלילה אלא הקריאה היתה קודם ערבית ולפ"ו צריכין אנו לומר דס"ל להירושלמי כריב"ל דאמר תפלות צאמנע תקנוס: [ב] שדיו קורין פרשת שמע. שכן מתחיל הירושלמי הקורא את שמע קודם לכן כו' ויש לפרש דפ' שמע לחודיה היו קורין ומסיק עליה כדי לעמוד כו' אבל צירושלמי שלפנינו גרס סתם הקורא קודם לכן. וכן העתיקו בתוספות. גס העתיקו וא"כ למה אנו מתפללים ק"ש צבהכ"ג וכתבו במירון דהכא ג"כ צה הלשון שהיו רגילין לקרות ק"ש: [ג] ה"ג בתו"פ שמע קודם תפלתם כמו שאנו:

דברי חמודות

(א) **שצריך לברך כו'**. עיין לקמן בסעיף י"ג:

קיצור פסקי הרא"ש

זאת הכוכבים וכן כתב רב עמרם חייב כל אדם לצרף כשקורא קריאת שמע לפני מטתו אקב"ו על ק"ש ולא נהירא לר"ת ממכה קושיות ואמר שודאי אותה קריאה של צית הכנסת עם צרכותיה היא עיקר וזמנה שעה ורביע קודם הלילה רק צריך לומר שלא יתפלל לעולם מנחה הזו ומיהו לכתחלה ראוי לכל ירא שמים שלא לקרותה קודם זאת הכוכבים: כתב רבינו האי ז"ל מי שנכנס לצית הכנסת ומנא לצור שמתפללין ערבית קודם זאת הכוכבים מתפלל עמהם וכשיצא לציתו יקרא ק"ש בצרכותיה בזמנה ואי צלי ראשונה צהדי צבורא רשות

שדה צופים

דף ב ע"א מתני' הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר. הרא"ש פסקים פ"י סי' ל"ח: דף ב ע"ב מאימתי קורין את שמע בערבין משהעני נכנס לאכול פתו במלח. הרא"ש נמשכת ע"ו פ"ה סימן ל"ו:

קובץ מפרשים

תמוהים וסותרים למ"ש אבינו בפנים הלכה כר"ג אף לכתחלה דגם רבנן מודים ליה בדיעבד כן פסק באמת בטור אר"ח סי' רל"ה ע"ש [רי"א חבר]:

(א) וב"כ רע ז"ל שצריך לברך. נ"ב עתוס' חולין ק"ה א' ד"ה מים כו' [הגר"י בברך: (ב) תוס' [גליין: (ג) נ"א הערב [גליין: (ד) נ"א קודם תפלתם [גליין: (ה) זמן ק"ש כו' עד הצות לכתחלה. נ"ב דבריו

שמע צומנה ולא איכפת להו למיסמך גאולה לתפלת ערצית וחזין דקריאת שמע צעונתה דהיינו (ו) צלחת הכוכבים (ה) עדיף ממסמך גאולה לתפלה היכא דלא אפשר לגלויי. ואי צלי ראשונה דצהדי צבורא רשות [א] ושניה חוצה (י) שפיר דמי. כך השיב רב האי גאון ו"ל. [ב] משום שנראה לו שיותר טוב להתפלל תפלתו (י) עם הצבור מפלג המנחה ולמעלה כר"י ממה שיחפץ ציחיד ויסמוך גאולה לתפלה [ג] וכל שכן לדין שאין לנו סומכין גאולה לתפלה של ערצית שאנו מפסיקין צפסוקים ויראו עינינו וקדיש מיהו נראה דהנהוג כך צריך שיזהר (ה) שלא יתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ולמעלה. [ד] כיון דחשיב ליה לילה לענין תפלת הערב:

ב [דף ג ע"א] **גמ'** **עד** סוף האשמורת הראשונה דצרי רבי אליעזר מסקינן דסבר ג' אשמורות הוי הלילה. והאי דלא קאמר שליש הלילה. מילתא אגב אורחיה קמ"ל [ה] דאיכא משמרות צריקע כי היכי דאיכא משמרות בארעא. דחניא ר"א אומר שלש משמרות הוי הלילה. ועל כל משמר ומשמר יושב הקצ"ה ושואב כארי שנאמר ה' ממרום ישאל וממעון קדשו וגו' שאוב ישאל [ו] על נוהו ואיחמר נמי אמר [ז] רב שמואל צר מרתא משמיה דרב ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר הקצ"ה אומר אוי לגבי צצענותיהם החרבתי את ציתי ושרפתי את היכלי והגליתיים לצין אומות העולם. וראוי לכל ירא שמים שיהא מנר ודואב באותה שעה (ט) ולשפוך תחנונים על חורבן בית המקדש כמו שנא' קומי רויי צלילה לראש אשמורות:

תפארת שמואל

(ד) שמקדימין זמן קריאת שמע. כצ"ל: (ה) ק"ש עד צאת הכוכבים וכו'. ג"ב פי' ואף הני תנאי דסברי ק"ש בלילה דוקא מ"מ מודו בדיעבד וק"ל:

מעדני יום טוב

להקדימה ומשום כך נמי כדי לסמוך גאולה לתפלה המירו להקדים ג"כ ק"ש דכיון שיט טעם בדבר שאין לעקור ד"ת חדא כיון דסמיכת גאולה לתפלה אינו אלא סמך וסעד צעלמא אינו טעם לשבח לעקור משום כן דבר תורה וכן מצינו לרב דמשום הוספה מחול על הקודש עקר לסמיכת גאולה לתפלה וכמ"ש לעיל וגם לפירוש זה הלשון דחוק לפרש כן: [ו] בתפלה הקדו. פי' לקמן דלא לכל דבר הקלו: [ז] ויהתפלה קודם צאת הכוכבים. ובמסופות דר"פ תפלת השחר דצ"ה יעקב תקן כו' כתבו דמההיא דפרק גיד הנשה וילך חרנה כו' דמנהג יפה וטוב להתפלל מצע"י קלת ע"כ אבל יש לדחות דלמלא אותו מדרש כריב"ל ס"ל דתפלות באמצע תקנוס: [ח] ובר"י דפ"ג אדר"א. קמא נקט וגם ר"י לא פליג צהדיא אדר"מ אלא דמקשה ליה: [א] ושניה חובה. ומה שמתפלל אותה צצרכה כדי לסמוך גאולה לתפלה הוי כמו שמחדש דבר בתפלתו וא"ל לחדש זה דבר אחר כ"כ תלמידי הר"י ז"ל: [ב] משום שנראה לו שיותר טוב להתפלה תפלתו עם הצבור כו'. אע"פ שכלל השאלה והתשובה כל זה מוצא מעצמו אפ"ה החזירו כדי לסימון עלה ויכ"ש לדין כו'. שלא ה"ל קשר כלל לסוף התשובה: [ג] וב"ש ד"ידן כו'. צמו' דלקמן (דף ד ע"ג) כתבו דהוי כגאולה אריכתא אבל רבינו לא ס"ל הכי לקמן סימן ה': [ד] כיון דחשיב י"ה י"ה כו'. תמיהא לי דלעיל קיים המנהג דתפלה הקלו ודוקא לקיים המנהג אבל לפי הדין ודאי דאינו כן א"כ לא ה"ל לחזור ולכתוב כאן שצריך שיזהר כו' וי"ל דלעיל לא כתב לקיים המנהג אלא להקדים ק"ש אבל להתפלל ג"כ מנחה אח"כ צהא לא ס"ל לקיים המנהג משום דהוי חרי קולי דסתרי אהדי וכן נראין דצרי הכ"י בס' רל"ג: [ה] ג"ד דה"ג דאיכא משמרות בארעא כי היכא דאיכא ברקיע. וכן מוכח מפרש"י: [ו] ג"ד דה"ג על נוהו וכו' ואיתמר: [ז] רב שמואל בר מרתא. צגמרא גרס רב יתכן צר שמואל:

דברי המודות

דכיון שהזכיר יציאת מצרים כשקרא אותה צצה"ג לא מנציחין ליה להזכיר פעם אחרת ע"כ ויראה לי שיחול לומר אל מלך נאמן שמע וגו' כדלקמן סעיף ע"ג: (י) שפיר דמי. ואין לעשות כן אלא"כ הורגל בשאר פרישות ותסידות דלא לא מיוחי כיוהרא כ"כ המרדכי ריש ברכות ואע"פ שגם לענין ק"ש כתב כן יש לחלק בין ק"ש דמדאורייתא וכמה גדולי הפוסקים סברי דלא יא' י"ח בקריאה שצצה"ג לפיכך לא מחוי כיוהרא כך נ"ל לחלק ורמ"י כתב משום דנראה כקורא בתורה לא מחוי כיוהרא ע"כ ועוד נ"ל לתקן דק"ל דתפלה של ערצית אינה חוצה אלא דמנהגא לשויא חוצה וכו"ואל צה כתבתי צפ"ד סעיף ל"א ול"ב בשם ב"י: (י) עם הצבור. ולפיכך הנכנס לצה"ג ומלא צבור שקראו ק"ש ורוצים לעמוד בתפלה יתפלל עמהם ואח"כ יקרא ק"ש עם צרכותיה דכיון דתפלת ערצית רשות עדיף להתפלל עם הצבור ממסמך גאולה לתפלה ב"י סי' רל"ו ובס"ס קי"א בשם הרשב"א ועיין לקמן סעיף מ"ט: (ח) ש"א יתפלה כו'. עיין מ"ש בס"ד צפ' תפלת השחר סוף סימן ג': (ט) וישפוך דהחננים כו'. אחד המרנה

קיצור פסקי הרא"ש

ושניה חוצה שפיר דמי: ב ראווי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואב צסוך כל אשמורה משלש אשמורות של לילה ולשפוך תחנה על חורבן צצה"ק כמה שנא' קומי רויי צלילה לראש אשמורות:

שדה צופים

דף ג ע"א אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מות. הרא"ש צצרכות פ"ג סימן ו':

קובץ מפרשים

(א) ומרב דצלי של שבת בע"ש אין ראייה דלמא כריב"ל ס"ל כו'. ג"ב לפמ"ש בהג"א לקמן דבשבת איצ' לסמוך גאולה לתפלה בל"ז לק"מ וגם לדעת ר"ע דמ"ד ת"ע רשות א"צ לסמוך י"ל דרב לשיטתיה דס"ל ת"ע רשות [מלא הרעום: (ג) חוס' [גליין]:

יהא אדם צא מן השדה צערב ויאמר אלך לצימי ואוכל קמעה ואישן קמעה ואחר כך אקרא ק"ש ואחפלה ואם חטפחו שינה נמצא ישן כל הלילה אלא אדם צא מן השדה צערב ונכנס לצי"ה אם רגיל לקרות קורא לשנות שונה [ז] ואח"כ קורא ק"ש ומחפלה. [ע] וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה:

ה אבמר מר קורא ק"ש ומחפלה מסייע ליה לר' יוחנן [ז] דאמר [צ] איזוהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערצית לתפלה של ערצית. וריצ"ל אומר תפלות צאמצע תקנום שבשחרית קורא ק"ש ומחפלה ובשעת המנחה מחפלה תפלת המנחה ולערב מחפלה תפלת הערב ואח"כ קורא את שמע. נמצא ק"ש של שחרית בתחלת היום וק"ש של ערצית בתחלת הלילה והתפלות כולן צאמצע ^ג וליחא לדריצ"ל דקי"ל כר' יוחנן וכן פסק בה"ג. ואע"ג דצ"ל השכיצנו צין גאולה לתפלה. לאו הפסק הוא [ק] דכיון דתקנו רבנן השכיצנו בגאולה כגאולה אריכתא דמיא ובתפלת שחרית נמי צעי לנימסך גאולה לתפלה. ואע"ג שבתחלה אומר ה' שפתי תפתח. כיון דחקון רבנן למימר בתפלה [ר] כתפלה אריכתא דמיא. [ש] ותימא על מנהגינו שאנו מפסיקים בערצית בפסוקים ויראו עינינו וקדיש. ואין לומר דסבירא לן [ח] כרב דאמר לקמן בפרק תפלת השחר (דף כז:): תפלת ערצית רשות ולהכי אין אנו חוששין לסמוך. דאם כן רבי יוחנן דמנריך לסמוך סבירא ליה דהוא חוצה. [א] ורב

ג תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך וכנסתי לחורצה אחת מחורצות ירושלים להתפלל. וצא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח *והמתין לי עד שקיימתי את תפלתי לאחר שקיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי. [ח] אמרתי לו שלום עליך רבי ומורי. אמר לי בני מפני מה נכנסת לחורצה זו. אמרתי לו להתפלל. אמר לי היה לך להתפלל בדרך. אמרתי לו מחיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים. אמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה. צאותה שעה למדתי ממנו ג' דברים [ט] למדתי שמחפליין בדרך. ולמדתי ^ב שמחפליין תפלה קצרה. ולמדתי שאין נכנסין לחורצה. [י] ^ה והתפלה הקצרה היינו הציגנו. אבל הא דאמר לקמן (דף כח:): מחפלה אדם תפלה קצרה [ב] ואומר הושע ה' את עמך וגו' [ז] היינו דוקא במקום גדודי חיות וליסטים [ט] אבל בדרך שלא במקום סכנה לא: ת"ר מפני ג' דברים אין נכנסין לחורצה מפני חשד. ומפני מופלת. ומפני ^{הגדה"ה} ^{אין אומרים בפני המת וכו'.} ^{ופסק רב אלפס ריש פ' שלטי משום רב האי דדוקא דברי תורה אבל דברים בעלמא לית לן בה. ודוקא בד' אמות שלו. העתק מן התוספות (ד' ג' ע"ב ד"ה אין אומרים וכו'):} מוזיקים [ג] *:

משום רב האי דדוקא דברי תורה אבל דברים בעלמא לית לן בה. ודוקא בד' אמות שלו. העתק מן התוספות (ד' ג' ע"ב ד"ה אין אומרים וכו'):

ד [דף ד ע"ב] ורחבמים אומרים עד תלות. תניא חכמים עשו סייג לדבריהם. שלא

הגהות הב"ח א תיבות והמתין לי נמחק: ב שהמתפלל בדרך מחפלה תפלה קצרה כו':

מעדני יום טוב

סעיף ס"ט: [ק] דכיון דתקנו רבנן השכיבנו בו'. שכנגד מה שבשעה שעבר ה' לנגוף את מצרים היו מפחדין ומתפלליים להצורא לקיים דברו שלא יתן המשחית לגא אל צהיהם כנגד זה תקנו השכיצנו שיצילנו השם מכל דבר רע וישמור צאתנו וצואנו וכיון שהתקינו לאומרו כנגד מה שהיה בשעת הגאולה אמרו דלא היו הפסק אלא כגאולה אריכתא. כ"כ תהר"י: [ר] בתפלה אריכתא דמיא. שזה הפסוק דצוק עם שאחריו כי לא תחפוף וצא ואחנה שאמר דוד על חטא בת שבע שהיה צמוד שאין מציאים עליו קרבן והתפלל ה' שפתי תפתח שתתא תפלתו כפרה במקום הקרבן אשר לא יחפוף ועכשיו ג"כ שאין לנו צה"מ להקריב צו קרבנות מתפללים צוה הפסוק שתתא התפלה מקיוצלת במקום קרבן ומפני שתתקן על ענין התפלה אמרו דכתפלה אריכתא דמיא. תהר"י: [ש] ותימא ע"י מנהגינו בו'. ולא ס"ל כהתוס' שכתבו דהוי כגאולה אריכתא אף על גב שיש בפסוקים וציראו עינינו מעיני הגאולה והשמירה כמו בהשכיצנו. מ"מ כיון שאינו מתקנת חכמי הגמרא אין לומר שהיא כגאולה אריכתא ומיהו למאי דמסיק לפי שצימיהם כו' נראה גם כן שהיתה תקנה קדומה מימי חכמי הגמרא ומ"מ סביר דשלא להפסיק תקנוה וכדאפרש לקמן: [ח] ברב דאבמר בפרק תפלת השחר. אגב ריהטא כתב כן דליתא בגמרא דפרק תפלת השחר אלא הוא בעצמו כתב שם גריד הפרק משמיה דגמרא דפרק בתרא דיומא דרב אמר תפלת ערצית רשות וקשה דהתם כתב דהלכה כרב צאסורי וע"ש וגם קשה שם על התוספות דהתם: [א] ורב ור"י הציבא בר". תמיהא לי דהא רצא ואציי פליגי ופסק רצא הלכה כר' יהושע דאמר רשות והלכתא כרצא לגבי אציי וגם בתראה הוא דהלכתא כמותו לגבי ר' יוחנן ואין לומר דלכדי נקט כר' יוחנן דמקשה בתרתי חדא דר' יוחנן ס"ל חוצה ועוד דהוא מנריך לסמוך דאין זה נמשמע הלשון כלל ועוד דלכתי תקשה דלענין חוצה אינו מקשה כלום כיון דרצא פוסק כמ"ד רשות ולא ה"ל להקשות אלא מדר"י ס"ל לסמוך וכוותיה קי"ל וקושיא זו שהיא העיקר אינה מפורשת כלל. לכך נ"ל דאה"י דאינו מקשה מזה כלום לפי שאינה קושיא על המנהג דהא דאמרן דקי"ל כוותיה אינו מהגמ' אלא הרי"ף ורבינו כתבו כך מדתניא כוותיה ובעל המנהיג יכול לדחות ראייה זו דללמא הצריכתא לאו צדוקא נקטה הכי ויוכל ג"כ להפך ולשנות הסדר ולכך לא קשיא על המנהג אלא הך כללא דרב ור"י הלכה כר". וא"כ תמיהתי

דברי המודות

לפני הקב"ה וגם להכניע יצרו לעבודת הש"י כמו שמסר יצחק נפשו ופרשת המן כדי שיאמין שכל מונוותיו צאין לו בהשגחה ועשרת הדברות נחתן בנמס' תמיד שקראו עשרת הדברות ואע"ג דאמרין בספ"ק דברכות שבטלום מפני תרעומת המינין פרש"י שלא יאמרו לע"ה אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו צסיי איכא למימר דהיינו דוקא בצור אבל ציחיד דליכא משום תרעומת המינין טוב לאמרם שע"י כן יזכור מעמד

קיצור פסקי הרא"ש

קורא לשנות שונה ואחר כך יקרא ק"ש ומחפלה וכל העובר על דברי חכמים חייב: דה קיימא לן כר' יוחנן דאמר איזוהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערצית לתפלה של ערצית וגאולה של שחרית לתפלה של שחרית והשכיצנו כגאולה אריכתא דמיא ולא היו הפסקה ולא ה' שפתי תפתח ולא יראו עינינו והפסוקים לא היו הפסק כיון שנהגו צהם ומכל מקום לא

שדה צופים

דף ד ע"ב גמרא איזוהו בן עזה"ב זה הסומך גאולה לתפלה של ערצית. הרא"ש צמגילה פ"ג סי' ה': וריב"ל אמר תפלות באמצע תקנום. הרא"ש בברכות פ"א סימן א':

קובץ מפרשים

(ה תוס' [גלייזן]: (ט רי"ף [גלייזן]: (א ובמקום סכנה אומר הושע השם כו'. ג"ב פסק הלכה אינו כן רק כת"ק והוא צרכי עמך כו' [מלא הרויעס]:

(דף ד ע"ב - ה ע"ב)

ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן. [ב]ושמא גס ר' יוחנן סובר כמו רב אפי' הכי מחייב לסמוך. ומנהג זה נהגו אותו ההמון לפי שצימיהם הראשונים היו צחי נכסיות שלהם בשדות והיו יראים להסתעב שם עד אחר חפלת ערבית ותקנו לומר פסוקים אלו שיש בהן שמונה עשרה אוכרות (י) [ג] כנגד י"ח ברכות של שמונה עשרה ותקנו אחרי כן ברכת יראו עייניו וקדיש. והשתא נמי [ד] שמתפללין ערבית צבית הכנסת לא נתבטל המנהג הראשון. (יא) מכל מקום אין להפסיק בדברים אחרים אלא כמו שנהגו:

ו אביר ר' אלעזר [ה] כל (ו) האומר תהלה לדוד בכל יום [ו] מוצתה לו שהוא בן העולם הבא. מה שאנו פותחין באשרי יושבי משום דמניה נפקא לן לקמן (דף לז:) זריך אדם שישהה שעה אחת קודם שיחפלו. (יב) וגם מסיימין ואנחנו נזכר יה [ז] כדי שסיים בהללויה. אמר ריב"ל אף על פי שקרא אדם קריאת שמע צבית הכנסת [ח] מזוה לקרותה (יג) על מטתו. ^[6] ודוקא פרשה ראשונה כדאמר בפרק הירואה (דף ס:):

רש"י פגעים. מויקין שפוגעין צנני אדם להזיק: להני קראי. שיר של פגעים: וגני. כשהוא הולך לישן צלילה:

תפארת שמואל

(י) **כל האומר תהלה לדוד בכל יום.** ג"ב ובגמרא שלנו איתא ג' פעמים בכל יום וכן הביא הר"ף פ' אין עומדין: (י) **א"ר יצחק** כל הקורא ק"ש מויקין בדילין חימונו וכו'. ג"ב וכתב הר"ר יונה מה שתי"ח אינו צריך לפי שהתורה משמרתו וכו' ע"ש ולא נהירא דאדרבה מויקין מתקנאין בו ביותר ועוד מה שאמר בת"ח שאין צריך לא קאי אהאי טעמא דקורא ק"ש משום מויקין אלא משום דכתיב רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה פ' שלא ידריכו בשינה עד שיקרא ק"ש. ועי' אמרין דתי"ח אינו צריך וכמו שפירש רש"י לפי שרגיל במשנתו לחזור גירסתו תמיד ודיו בכך ואם כן לפי מאי דמסיק בדצריך לקרוא קריאת שמע אין חילוק בין

נמקומה עומדת דהא רצא דעתראה הוא פסק כמ"ד רשות. ואולי הך כללל דלציי ורצא הלכתא כרצא בר מיע"ל קג"ס דוקא כשחולקים בסגרתם ולא כשחולקים בפסקי הלכה אליצא דמנאי ואם כן אינה קושיא מרצא דהרי אפשר להלכה כלציי הואיל ורבי יוחנן פליג צוה עס רב והלכה כמותו לגבי רב: [ב] **ושמא גס ר"י בוי.** גס בתוספות כתבו צלשון מסופק דלפילו אי ר"י סובר כרב כוי. משום דלינו מוכרח לומר כן בדרי"י גופיה דלגן דנהיגין שלא לסמוך אף על גב דמשום דס"ל דתפלת ערבית רשות היא מ"מ ר"י אפשר דדוקא חוצה ס"ל ומש"ה אין לכתוב בהלטל דרי"י ס"ל נמי רשות: [ג] כנגד י"ח ברבבות. כלומר וצקן נפטרין מתפלת י"ח וכ"כ תהרי"ג בהדיא וזה יותר מסתברא ממ"ש התוספות דהתקון היה כדי שהמתאחרים לבא לבהכ"י יוכלו להתפלל בעוד שהצבור שם דל"כ אין טעם מספיק לקדיש אבל לדברי רבינו והר"י שהי"ח פסוקים נמקום תפלה א"כ הוצרכו לתקן אח"כ קדיש כמו אחר תפלת י"ח עזמיה ולכן תקנו אחריהם ברכת יראו עייניו כדי שסיים בצרכה כיוון שנתקנו כנגד י"ח ברכות ומשום כך א"א יראו צצנת כיוון שא"ח הי"ח פסוקים כדי שימהרו לציית כמ"ס צטור ס"ס רס"ו: [ד] **שמתפ"דין.** פ' תפלת י"ח עזמיה: [ה] **כ' האומר תה"ה לדוד בב' יום.** וכן בפרק אין עומדין סימן ו' העמיק רבינו המאמר הזה בשם רב עמרם ולא כתב צו ג' פעמים וגם צטור סימן נ"א ושם צצ"י בשם הכל צו. וכן מוכח נמי מהך טעמא שפיר' רבינו צסמוך אדאמרינן ואנחנו כוי' כדי שסיים בהללויה ופי' הטור שם בשם רב עמרם שהוא כדי לשלשולי הללויה בתר הללויה וא"כ מיירי בתהלה דפסוקי דומרה ואי אמרת ג"פ מ"ט לומר ואנחנו לשני הפעמים האחרים אע"פ

דברי חמודות

הר סיני בכל יום ותתחזק אמונתו צוה ע"כ וראיתי צצהכ"ג א' שכתבו לי' הדצרות על לוח שצו כתוב הצורך שאמר שמתוכו מומרים אותו צצצור ואמרתיו למחות צידם מהאי טעמא דצסוף פ"ק דצרכות צטלוהו ועכ"פ אסורין צצצור: (י) כנגד י"ח ברבבות. ועל כן ראוי לעמוד בהן כמו בתפלה רמ"י ז"ל סימן רל"ו: (יא) **ב"מ אין דהפסיק.** ומיהו מה שמפסיק ש"ן להכריז ר"ח בין קדיש לתפלת ערבית לא היו הפסק כיוון שהוא צורך תפלה היו כמו טול צצוך כ"כ צ"י סימן רל"ו בשם הרשב"א ובשלטי הגצרים כתב בשם הרשב"א דה"ה ושמרו שאומרים צצצת ופסוקים אלה מועדי ה' צ"ט ושכן יכול לומר צרכו מי ששמע להוציא את מי שלא שמע כיוון דתפלת ערבית רשות כ"כ צ"י צצ"י ס"ט בשם המנהיג: (יב) וגם מסיימין בוי'. עיין בדברי רבינו פ' אין עומדין סי' ו' ומ"ש שם בס"ד: (יג) **ע"ז מוטתו.** ועי' בדברי רבינו פ' דלקמן סי'

יפסיק בדברים אחרים: ו כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מוצתה לו שהוא בן העולם הבא. ואע"פ שקורא אדם ק"ש צצהכ"ג מזוה לקרותה על מטתו ואומר יושב צסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי ואומר ה' מה רצו צרי רצים קמים עלי עד לה' הישועה כדי להגין עליו מן המזיקין ^[7] ואף אם הוא תלמיד חכם: ז אסור לאדם שיעשה שום מלאכה ^[8] ואפילו ללמוד בעצמו ממטתו צצצק עד שיחפלו אדם הגיע זמן התפלה: וטוב ליתן מטתו צין צפון אצל לדרוס ויחי לו צניס וצכרים. ושנים צנכנסו לצבהכ"י להתפלל וגמר האחד תפלתו קודם חצירו אם ימתין לו שכרו כפול ואם לא ימתין לו אינה נשמעת תפלתו. אין תפלתו של אדם נשמעת אלא צצהכ"י וצריך לקצוע מקום לתפלתו וגם צצהכ"ג עזמיה צריך שיהא לו מקום קצוע שלא יצב פעמים כאן ופעמים כאן וכ"ש שצריך שיהא רגיל לעולם צצהכ"ג אחת. וכשילך אדם לצבהכ"י יש לו לילך צצצורה ואפילו צצצת שאסור לפסוע פסיעה גסה לדבר מזוה מותר. וכשיצא מצבהכ"י יש לו לילך צצמת: כל

שרה צופים

קובץ מפרשים (6 רי"ף [גליון]: 8) ואף אם הוא תלמיד חכם. ג"ב צ"ל צריך לומר חד פסוקי דרומים [י"א חבר]: 9) ואפי' ללמוד בעמוד מנצתו בבקר. ג"ב בפנים לא כתב כן

37

[דף ה ע"א] **אביר** רב נחמן בר יצחק אם ת"ח הוא אין צריך. אציי אמר אף ת"ח צעי ליימיר חד פסוקא דרחמי כגון צידך אפקיד וגוי. [ט] אמר רבי אלעזר כל הקורא שמע על מטתו כאלו אחזו חרצ של שחי פיות צידו שנאמר יעלוו חסידים צצצור ירננו על משכבותם רוממות אל צצורנס וחרכ פיפיות צידס. אמר רבי (י) יצחק כל הקורא קריאת שמע מויקין צדלין הימנו שנאמר וצני רשף יצביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעפי עיניך צו ואיניו ואין רשף אלא מויקין שנאמר מזי רעצ ולחומי רשף: גרסי' בפרק ידיעות הטומאה (דף טו:) שיר של פגעים צצנורות וצצנלים וצחופים ואומר (י"י) יושב צסתר עליון צצל וגוי'. עד כי אתה ה' מחסי. ואומר ה' (יג) מה רצו צרי רצים קמים עלי עד לה' הישועה ריב"ל מסדר להו (יט) להני קראי (יט) וגני. היכי עציב הכי [י] והא אמר ריב"ל [ב] אסור להתרפאות צצצרי תורה. להגן (ט) שאני:

ז [דף ה ע"ב] **תניא** אצא צנימין אומר כל ימי הייתי מצטער על צ' דצרים. על

רש"י פגעים. מויקין שפוגעין צנני אדם להזיק: להני קראי. שיר של פגעים: וגני. כשהוא הולך לישן צלילה:

תפארת שמואל

ת"ח לאחר ובפרט האידנא שאין ת"ח כראוי וק"ו לפי דעת רוב המחברים שיוצא בה ידי קריאת שמע של לילה שצריך ת"ח לדרקך בה יותר ודוק': (ת) **ח' מה רבו צרי רבים קמים עלי.** ג"ב אבל לאחר מכאן הוא שיר של פגעים כדאיתא התם למ"ד שאמרו בשעת הבנין אף שיר של פגעים כ"ש שיאמר כל אדם על מטתו לבקש רחמים שינצל מן המזיקין ומכל הפגעים וכ"כ הסמ"ג ואומר ויהי נועם דהיינו כל המזמור וכתב שיאמר מזמור אלהי ארוממן כי דליתני וכן משמע התם: (ט) **להגן שאני וכו'.** ג"ב פסק ריא"ז ה"ה לקדחת שומרת ללחוש עליו ולהתרפאות בדברי תורה הואיל ואין בו מכה כמו שמבואר בפ' במה אשה:

מצדני יום טוב

שהצ"י כתב כדי שלא לחלק כוי' היינו למה שנהגו לאומרו ג' פעמים אצל מדצרי רבינו ודאי נראה שלא נחזיון אלא לפסוקי דזמרה. אצל הרי"ף ותלמידי הרי"י בפרק אין עומדין העמיקין ג"פ כמו שהוא הגי' צגמרא וגם רש"י גורס כן ופי' כנגד ג"ת וצש"ג שם כתב צסס תוספות הריצ"ס כדי שלא יפסע אדם מללמרו תקנו שילמרו אותו ג"פ ציוס דל"א דלא לימרי' וימנא חדא ע"כ: [י] **מובטח לו שהוא בן העוה"ב.** פ' שמזוה זו מכרעת אצל משום מזוה זו צצצד אינו בן העוה"ב צ"י סימן נ"א צסס אהל מועד: [ז] **בדי שייביים בהד"צויה.** מהטעם שכתצתי לעיל: [ח] **מצוה לקרותה ע"ז מוטתו.** אמר ר"י מאי קרא רגזו ואל תחטאו אמרו צלצצנס על משכבכם ודומו סלה פירש רש"י אמרו צלצצנס אמרו מה שכתב על לצבק על משכבכם שנאמר צצצבק ודומו צצניה אחרי כן: [ט] **א"ר א"צור.** כן גי' הרי"ף וצגמרא א"ר יצחק ולקמן גרס וא"ר יצחק: ואומר יושב. כתבו תלמידי הרי"י וז"ל ל"ג ואומר אלא אומר דפרושי קא מפרש מהו שיר של פגעים: [י] **והאריב"ל אביר דהתרפאות בד"ת.** כתבו תלמידי הרי"י וז"ל מתוך כך הקשה צצאן ולא הקשה צצ"י ק"ש שעל מטתו מפני שאלו הפסוקים אינו אומר אותם לעולם לשם חוצה והם של שמירה ונראה כמו שמתרפא צצ"ת אצל צק"ש שצרך הוא לאומרה לשם חוצה אינו נראה כמתרפא צצ"ת ע"כ. ועי"ל דכיון שאין בפרשה ק"ש שום לשון שנראה ממנו כמתרפא לכך לא מחסר לפי שנראה כקורא צצורה ולפי זה צכל הפסוקים שאין נראה מתוכן כמתרפא מהם מותר וריב"ל סתמא קאמר אסור להתרפאות צצ"ת ומה שצ"ל הוא דמק"ש ליכא לאקשויי כלל דקרא אצכת ודרש אמרו צלצצנס וגוי: [ב] **אסור דהתרפאות בד"ת.** וכתבו צתוספות

ד' ומ"ש שם צצ"ד וכתבו תחוס' פ' כל הבשר שאין לצרך על ק"ש שעל מטתו ע"כ וצרכת המפיל אומרים כדאיתא פרק הירואה סי' כ"ג: (יד) **יושב בסתר.** הרי"ס היה נוהג צשצכב לישן ציוס לקרוא ויהי נועם וז"ל דודאי עיקר דמלתא יושב צסתר אלא שנהגו צמ"ש להתחיל צייהי נועם משום להזכיר שיכוון ידיו צימני המללכה ואצב אומרים אותו צשאר ימים ג"כ: (טז) **דהיי קראי.** ור"ע כתב שאומרים צצוך ה' ציוס צצוך ה' צלילה צצוך ה' צצצצנו צצוך ה' צקומנו ויאמר ה' אל השטן יגער ה' כך השטן וגוי' ה' שומרך וגוי' עד מו"ע צידך אפקיד וגוי' יצברך ה' עד יושם לך שלום וא"ל ז"ל היה אומר שהציצנו עד סמוך לתחימה טור סי' רל"ט: (יט) וגני. ונהגו כל ישראל שאין אוכלים ושומים ואין מדצרים אחר ק"ש שאומרים על מטתן וקמנו אצחי קרא אמרו צלצצנס על משכבכם זו ק"ש ודומו סלה צ"י בשם כלבו ודוקא וכתב

קיצור פסקי הרא"ש

המתפלל אחורי צצהכ"ג ולא מהדר אפיה לצי כנישתא נקרא רשע: אסור לו לאדם לעצור אחורי צצהכ"ג צשעה שהצצור מתפללין והוא דלא דרי טוניה ^[9] ודלא רכיב חמרא ודלא מנח תפילין ודליכא פתחא אחרייתא וצי כנישתא אחרייתא: אין תפלתו של אדם נשמעת אלא צצהכ"ג וצשעה שהצצור מתפללין. ומי שיש לו צצהכ"ג צצירו ואינו נכנס לחוץ להתפלל נקרא שכן רע וגורם גלות לו וצציו ומי שצמצינו ומעצב להצכ"י יראה זרע יצריך ימים. ולעולם יקדים אדם לצבהכ"ג כדי שימנה עס עשרה ראשונים שנטול שצר כנגד כל הצאים אחר עשרה: לא יקצע אדם מקומו אצל פתח צצהכ"ג אלא יצחקי שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל. מי שיש לו צית המדרש ראוי להתפלל צו צעשרה יותר מצצית הכנסת. ועוצי' ה' יכלו זה המניח ס"ת ויוצא ואפי' צין פסוקא לפסוקא וצין צצצא לצצצא מותר. וכיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' צצצרי הלכה אם לא למי שחורמו אומנתו מותר לדבר צצצרי תורה וצלתם כדי שלא יעצב חציריו לשמוע:

שרה צופים כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ מוטבת לו שהוא בן עוה"ב. הרא"ש צצצרת פרק ה' סי' א':

רק בדרך אפשר ולמי שמתפלל בביתו דוקא אבל מי שהולך לבהכ"ג פשיטא ליה דשרי ללמוד [מלא הרויעם]: (ז) ודלא רכיב חמרא. ג"ב בפנים כתב דלא דהיט וכן בש"ס ולא הוזכר רכיב חמרא [מלא הרויעם]:

^[1] הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

^[2] תלמוד בבלי - <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס : 1/9 הודפס ע"י אוצר החכמה

תפילתי שחזק סמוכה למטתי ^ג [ז] פירוש שלא יעשה מלאכה [ז] צעמדו ממטתו עד שיתפלל – ורש"י פי' שגם לתלמודו אין לו להפסיק ^ה ותימא הוא מנ"ל הא. ואפשר דמיירי צאדם שמתפלל צבית מדרשו ואינו רגיל לילך לצהכ"י דאיכא למיחש (יז) דלמא מיטערד בגירסתיה ויעצור זמן תפלה וקריאת שמע. ועל מטתי שחזק נתונה צין לפון לדרוס דאמר רבי חמא צר חנינא ואיתימא רבי יצחק (יח) [ג] * כל הנותן מטתו ^{הגדה"ה} ודוקא עס אשמו מפני שהשכינה מנזיה צין מורה למעבר. העתק מן התוספות ד"ה כל הנותן כו' :

צביתו אומר (יט) צ' שנכנסו לצבית הכנסת להתפלל וקדם אחד [ם] מהם והתפלל (כ) [ע] ולא המתין לחצרו וינא טורפין לו תפלתו צפיו שנאמר (יא) טורף נפשו צאפו וגו' ואם המתין לו מה שצרו. אר"י צר חנינא

הגהות הב"ה

ג (פי' שלא יעשה וכו' זמן תפלה וק"ש) תא"מ וג"ב בתוס' משמע דלא פליגי אלא באחר שעלה ע"ה מקמי הגעת זמן קריאת שמע והכי משמע לישנא דסמוך למטתו שדרך כ"א לעמוד ממטתו אחר שעלה ע"ה. אבל קם קודם שעלה ע"ה אפילו מלאכה שרי לכ"ע וכן כשהגיע זמן ק"ש אסור אפי' ללמוד לכ"ע וכן מוכח מדף י"ד מאותה גמרא שהביאו תוס' דבהגיע זמן ק"ש אסור אפי' ללמוד וק"ל :

שהחכמים נתכוונו בזה לומר קודם שימוש המטה שיזכיר השלחן שהוא נגד העושר ומנורה נגד התורה : (יא) שנאמר טורף נפשו צאפו וגו'. נ"ב נפשו הוא לשון תפלה מלשון ואשפוך את נפשי ונפרעין ממנו מדה נגד מדה וכמו שהוא טורף וכו' כך פי' רבינו יונה. ואני אומר שדיק מקרא דכתיב אחריו הלמענך תעזב הארץ פי' למענך תעזב הארץ שהקב"ה עוזב והיינו שהקב"ה טורף תפלתו ואינו מקבלה :

מערני יום טוב

צפרק ידיעות הטומאה דהא דאמר צפרק צמה אשה לאישתא צת יומא לימא הכי וירא מלאך ה' וגו' סכנתא שאני : [ז] פי' שלא יעשה מלאכה כו'. דאין לפרש לפני מטתי ממש דהא אסור כדאימא צגמרא ותימא לי שלא כתבו הרי"ף ורבינו ואני אכתבו צק"ד צפרק תפלת השחר צד"ח סעיף י"ט : [ז] בעמדו מוטתו עד שיתפלא. משיגיע זמנה טור סימן פ"ט : ותימא צג"ה הא. גדולה מזו ה"ל להקשות מדפ"צ דף י"ד רב מקדים כו' ומתני פירקא וכו' מטא זמן ק"ש וכמ"ס התוספות וי"ל כמ"ס תלמודי הרי"י דהתם מיירי שלמד לאחרים וזה מודה רש"י אבל אין לתרץ דהתם גדלא מטא זמנא וכדמשני התם צגמרא דלמסקנא לא קיימא : [ג] ב"ה הנותן מוטתו בין צפון לדרום הויין ציה בנים וזכרים כו'. אע"פ שאין דברי חכמים צריכים חיווך מ"מ לפי דעת החושק ורואה למלאות ולרוות נפשו צטעמים פשוטים וגלויים אמרתי להודיע צכאן כי גם צדברי חכמי הטבע התצאר כי להולדת הזכרים אחת מן הצצות אם אז רוח צפונית מנשצת לפי שהיא חמה וזרוע הס מוליד זכר ואם רוח דרומית מנשצת שהיא קרה ומוליד נקבה ואמרו ג"כ שיש מי שאומר שאפי' ההצצת לרוח צפונית תועיל לזה ומלצד שמה ינא לנו כמה גדולים דברי חז"ל שאינם יוצאים כלל מההיקש השכלי כאשר יחשצו נמהרי לצ מצלי מצין אבל גם את זה שע"י כן נתצאר לי דקדוק נאה צכחצו וצ"ל המאמר שהכחצו לא הזכיר אלא צפון וגם צעל המאמר שאמר צין צפון לדרום ולא אמר הפך שהרי הדרומית שהיא ימנית היתה ראויה להקדים אבל עכשיו נתצאר שאין לדרום מצוא לזה ולכך אמר הכחצו וצפון וצעל המאמר שאמר צין צפון לדרום כלומר שראשו יהיה לצפון : [ם] מזה והתפלא. גרסינן וכן הוא צרי"ף : [ע] וצ"ה המתין כו'. מסיק הרי"ף ואוקמוה צתפלת ערבית שאם הגיעו יחידיו וינא

דברי המודות

צשם הג"מ פ"ו צדירושלמי רבי זעירא הוה קרי ק"ש והדר קרי כמה פעמים עד שהיה משתקע צשינה מכאן משמע שק"ש צריך שיהיה סוף קריאתה סמוך לשינה וכן הוכיח ר"ן גאון ע"כ וצקי" ס"א כ' צשם הסמ"ק דלא הוה צקורא שמע שמע דמשתקין אותה דהכפל כל הפרשה לא אמרו אבל מהר"י אצובה וי"ל כתצ צצריך לחוש אפי' צהכפל כל הפרשה שמי יאמר לנו שמה שהיה כופל כל הפרשה ר"ל אפי' פסוק ראשון שמה מה שהיה חזר וקורא הוא מפסוק ראשון ואילן ע"כ וראוי לחוש לצבריו עכ"ל הצי" וקשה לי על מהרמ"א (ורמ"י שנמשך אחריו) שצבגהו' לסי' רל"ט סתם וכתצ שחזר וקורא וה"ל לפרש ד"א חוץ מפסוק ראשון שהרי צקי" ס"א לא הגיה עליו שאין כן הלכה : (יז) דצ"א מטרד בגרסתיה. וכתצ הר"ר יונה דאפילו לצברי רש"י מי שמלמד לאחרים ודאי מותר כיון שהשע' עוצרת דכזות רבים דצר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתצטלו ולא יוכלו ללמוד אחר"כ שכן מצניו צבריו הקדוש שהי' מלמד לתלמידיו וכשהי' זמן קריאת שמע הי' מעביר ידיו על גבי עיניו וקורא ק"ש וחזר ללמודו ואח"כ היה מתפלל ולא היה חושש אע"פ שהגיע התחלת זמן התפלה ולא חיישין שמה יטבח ויעצור השעה דכיון שהתפלה דרך הוא להתפלל אותה צכל יום יתן לצו לצדד ויזכור ויתפלל ועיין צדברי רבינו

שדה צופים

דף ו ע"ב מריש כי הוי חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא. הרא"ש צמץ שנת פרק ע"ו סימן צ' : ואמר ר"ש אגרא דהספידא דלויי. הרא"ש צמץ מ"ק פ"ג סי' צ"ד :

קובץ מפרשים

(א) תוס' [גליין] :

זוכה לברכות הללו שנאמר לוא הקצצת למצותי ויהי כנהר וגו' : [דף ו ע"א] אבא צנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת (בא) אלא צבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה. צמקוס רנה שם תהא תפלה : [דף ו ע"ב] אמר רבי חלצו אמר רב הונא (בב) כל הקוצע מקוס לתפלתו אלהי אצרהס צעזרו. וכשמת אומרים עליו אי חסיד אי עניו. תלמידו של אצרהס. ואצרהס מנלן דקצע דוכתא שנאמר וישכס אצרהס צצקר אל המקוס אשר עמד שם את פני ה'. ואין עמידה אלא תפלה שנא' ועמוד פינחס ויפלל לא צעי למימר שיהא רגיל להתפלל צבית הכנסת אחת אבל אם הוא מתפלל צאחת צשני מקומות שפיר דמי דאמרין צירושלמי [א] פרק תפלת השחר אמר רבי מנחוס צרבי חי"א [צ] צריך אדם ליחד לו מקוס צבית הכנסת שנאמר ויהי דוד צא עד הראש אשר ישחחיה שם לאלהים [ק] השחחיה לא נאמר אלא ישחחיה : אמר רבי חלצו אמר רב הונא היונא מצבית הכנסת אל יפסיק פסיקיה גסה. אמר אביי [ר] לא אמרן אלא צדנפיק. אבל צדעייל מנזיה למירהט שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה'. א"ר זירא

תפארת שמואל

(י) תמלא צמנכ ישבכו בנים. נ"ב ואין זה ראייה דודאי אין לי צפון אלא סימן לזכר בעלמא וכן הרבה פסוקין שמביא אינו אלא סימן ואומרים שהטעם הוא מפני שהמנורה היתה בדרום והשלחן בצפון והשלחן הוא נגד העושר והמנורה הוא נגד התורה שנא' כי נר מצוה ותורה אור כדאמר' הרוצה שיחכים ידרים והרוצה להתעשר יצפין וסימן שלחן בצפון ומנורה בדרום ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא שבעבור זה יזכה לבנים זכרים ואמר מורי הרב ז"ל (יא) שנאמר טורף נפשו צאפו וגו'. נ"ב נפשו הוא לשון תפלה מלשון ואשפוך את נפשי ונפרעין ממנו מדה נגד מדה וכמו שהוא טורף וכו' כך פי' רבינו יונה. ואני אומר שדיק מקרא דכתיב אחריו הלמענך תעזב הארץ פי' למענך תעזב הארץ שהקב"ה עוזב והיינו שהקב"ה טורף תפלתו ואינו מקבלה :

חוששין שמה ינא לירי סכנה לפיכך צריך להמתין לחצרו עד שיקיים את תפלתו וכתבו תהרי" דר"ח מפרש צימיהס שהיו צהכ"י שלהס צשדות וגרלה דלף צציר העומד יחידיו צצהכ"י תפלתו מתצללת ע"כ : [א] פרק תפלת השחר. אמתניתין דהעושה תפלתו קצע : [צ] צריך אדם ציהד צו מקום בבהב"ג. ותלמודי הרי"י וי"ל כתבו צשס ירושלמי דאין לדקדק צצהכ"י אלא צציתו כשפעמים אינו יכול לילך לצהכ"י כו' ושמ"כ צירושלמי כל הקוצע מקוס צציתו להתפלל כאילו הקיפה מחיותו של צרול ע"כ (ולא מאלתיו צירושלמי) וא"ת ותקשה הירושלמי אהדדי י"ל דלא קשיא דאפשר דצין צצהכ"י צין צציתו צריך ליחד מקוס והכי מסתצאר אבל ודאי דלתהרי"י קשיא הירושלמי שכתבו רבינו : [ק] ה"ג השתחודה צ"א נאמר אצ"א ישתחודה. והי"פ דאלו אמר השתחודה צלשון עצר היה משמע צשאלתו הפעם עשה כן ולא שמשין מיניה שהמקוס ההוא היה מיוחד לו לכל פעס אבל השתא דאמר ישחחיה צלשון עמיד יוצן מזה שכן הוא עשה כפעס צפעס אשר ישחחיה ועוד שנמצא עמיד צלשון הווה ורגיל צפסוק ככה יעשה איוב : [ר] צ"א אמרן אצ"א בדנפיק. צעל ע"י מקשה שהרי צעל המאמר עצמו דקדק לומר היונא ולמאי צ"ל לא אמרן אלא צדנפיק ומירן דצא לומר דוקא כשינא על דעת שלא לחזור ולכנוס אבל אם דעתו לחזור ולכנוס אה"י דיפסיק פסיקיה גסה אף צינאיה כדי שימחר ויצא ע"כ. ואני חוכך בזה להחמייר לפי שהרואה אינו יודע צדעתו לצוץ ויהיה צעיניו לצוץ על שמפסיק פסיקיה גסה למהר לצאת גם פירושו היא לגירסא שצגמרא למיפק למיעל צצמ"ד הצעצור אבל לגירסת רבינו צדנפיק לא משמע כולי האי דאתא למימר דדוקא צדנפיק ואינו נכנס ולכן י"ל דמשוס דאפשר לדייק היונא אל יפסיק פסיקיה גסה הא הנכנס רשאי לפסוע מש"ה קאמר דלאו לדיוקא קאתא דמיוק הכי

פ"ק צשנת סי' י"ח ולקמן פ"צ סוף סי' ג' ועיין מה שכתצתי צפ' הורוע : (יח) ב"ה הנותן מוטתו כו'. ודוקא כשישן עס אשמו מפני שהשכינה מנזיה צין מורה למעבר והוי הדצר גנאי לשכצ אלא אשמו מפני התשמיש וכן משמע ומוכחי קראי כ"כ תחוס' ולפי מה שכתצתי צציי"ט נראה שחזק ראש המטה לצפון וכתצ הצי" סי' ג' שנקון לזיהר אף כשאין אשמו עמו כמו שגראה מדברי הרמב"ם צפ"ו מהלכות צית הצמירה כי הוא עמוד ההוראה : (יט) שנים שנצנצו צצבית הצנצבת כו'. ה"ה אם הרצה נכנסו אע"פ שלא נכנסו צציד אותם הנשאלים אחרונים יש לאחד להמתין לחצרו. הר"ר יונה : (כ) וצ"א המתין צצבירד. פי' הטור סי' צ' דהיינו צצילה ור"י הי' ממתין אף צשלוץ ציוס וכתצ הר"ר יונה דמי אמרין שצצירו חייב להמתין דוקא כשאינו מאריך צצצר אחר אלא צתפלתו אבל אם הוא מאריך צצצרים אחרים וצצקשות אין צצירו חייב להמתין צצוס ענין וכתצ עוד שאם נכנס צשעה שלא יוכל לסיים תפלתו אין צצירו חייב להמתין דכיון שרואה שאינו יכול לסיים עמהס ונכנס אגלאי מלתא דלדעתא דהכי נכנס ואינו מפחד אם ישאר יחידי והמדריכ' כ' דר"י היה מחמייר אף צזה : (כא) אצ"א בבהב"ג. עיין לקמן סעי' כ"ה : (כב) ב"ה הקוצע מקוס צתפלתו כו'. לי הטור ולא ישנהו

מריש כי הוה חזינא לרצנן דקא רהטי לפרקא שבחא אמינא קא מחללי רצנן שבחא. כיון דשמענא להא דא"ר נתחוס אריב"ל לעולם ירוך אדם [ש] לדבר מצוה ואפי' שבח וכו' אלא נמי רהיטנא. ואמר רבי חלבו אמר רב הונא (בג) [ח] כל המתפלל * אחורי זהכ"י נקרא רשע שנאמר סביב רשעים יתהלכון. אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן זה. הוא גברא דהוה מצלי אחורי בית הכנסת ולא הוה מהדר אפיה לבי כנישתא [א] חלק ההוא טייעא חזייה. א"ל כדו בר קיימת קמי מרן שלך ספסריה ופסקיה לרישיה:

[דף ח ע"ב] [ב] **אריב"ל** (בר) אסור לאדם שיעבור אחורי זהכ"י בשעה שהצבור מתפללין. ואמר אביי לא אמרן אלא [ג] דלא דרי טונא.

ודלא רהיט. ודלא מנח תפלן. ודליכא שני פתחים. ודליכא בי כנישתא אחרימי (בה) אכל איכא חדא מנייהו לית לן זה:

[דף ט ע"ב] **אמר** רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחאי כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלין תחתיו שנאמר ושמתו מקום לעמי לישראל ונטעתו ושכן תחתיו וגו'.

[דף י ע"א] **ואמר** ר"י [ד] משום רבי יוסי [ה] אין תפלתו של אדם נשמעת (כו) אלא בצית הכנסת [בשעה שהצבור מתפללין] שנאמר ואני תפלתי לך

ה' עת רצון אימתי עת רצון (כו) בשעה שהצבור מתפללין. רב נחמן בר יצחק אומר מהכא הן אל כציר ולא ימאס [י] רבי יוסי צ"ח אומר מהכא צעת רצון עניתיך תניא נמי הכי מנין שאין הקצ"ה מואס צתפלתן של רבים שנאמר הן אל כציר ולא ימאס וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי כי צריים היו עמדי. מאי פדה בשלום נפשי אמר רשב"י אמר הקצ"ה כל העוסק בצורה ובגמילות חסדים [י] ומתפלל עם הצבור [ח] שחרית וערבית מעלה אני עליו כאלו פדה לי ולבני מצין אומות העולם: אמר ר"ל כל מי שיש לו בית הכנסת צעירו ואינו נכנס לתוכו להתפלל נקרא שכן רע שנאמר כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בצחלה וגו' ולא עוד אלא שגורם לו ולבניו גלות שנא' הנני נותשם מעל אדמתם. אמרו לר' יוחנן איכא סבי צבבל. [ט] חמה ואמר [מכדי] כתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה [הוא] דכתיב אכל צחלה לארך לא. כיון דאמרו ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו כדאמר להו ריב"ל לבניה קדמו וחשכו לבי כנישתא כי היכי דתאריכו חייו. א"ר אחא בר חנינא מאי קראה אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותיו יוס יוס לשמור מוזהות פתחיו וכתיב צחלה כי מוצאי מצא * חיים: גרסי' בפרק שלשה שאכלו (דף מז:) אריב"ל לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה מעשרה ראשונים. שאפי' מאה באין אחרינו נוטל שטר כולם שטר כולם כ"ד

הגה"ה

חולה שיכול לכוין יצא עשרה ויתפלל עמו ואם הוא אדם חשוב צעירו מביא לו ס"מ ציטו ויקראו אותה בעשרה מתפללין עמו. מא"י:

מעדני יום טוב

צבורא לימי ולודעי למר דאר"י משום רשב"י כו' וגם ל"ג צבורא אלא מאי דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין וצבור ס' י' אר"י אין תפלתו של אדם נשמעת אלא צבהכ"י לא הביא שום מקרא לראיה ואח"כ כתב ואפי' הוא אנוס שאינו יכול לילך לצבהכ"י טוב לו לכוין השעה שהצבור מתפללין זה דכתיב ואני תפלתי וגו' וראיתי מוגה בשם גדול דל"ג לעיל אלא צבהכ"י אומר אין תפלתו וכו' וגרס בבאן אין תפלתו של אדם נשמעת אלא צבור שנאמר ואני וגו'. וכנ"ל שהיא גירסת הטור דאדכתב דאר"י אין תפלתו של אדם נשמעת אלא צבהכ"י כתב פי' עם הצבור והשתא גירס' נכונה היא דהכי דייק דמדקפיד קרא על העת והשעה שהצבור מתפללין ואין הצבור מתפללין אלא צבהכ"י הרי הראיה שאין התפלה נשמעת אלא צבהכ"י ומיהו עם הצבור כדפי' הטור וגם דברי תלמידי הר"י כך נראין מדאטעריך להו לכחוב בשם הגאונים שאפי' כשאין הצבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל צבהכ"י כו' ש"מ דס"ל דמימרא דר' יוחנן לא אתמר אלא להתפלל עם הצבור וכדפירש הטור: [י] ה"ג רבי יוחי בר חנינא אמר מהבא בעת רצון עניתיך רב נחמן בר יצחק אמר: [ז] ומתפלל עם הצבור. מרצים היו עמדי נפקא ליה: [ח] שחרית וערבית. ל"ג צבורא והר"ף ויש ליישב גירסת הספר דכלומר תפלות של כל היום מנקה ועד ערב ויש בכללן מוסף ומנחה: [ט] תמא ואמר בו'. וכן נמי צבידא אז ואם כתיב ג"כ על האדמה ושלות הקן כבר אמרו בסוף חולין דלעולם שכולו ארוך הוא והשלמת פרשיות עם הצבור דאחמור לקמן דמאריכין לו ימיו התם ל"ג רבי יוחנן צגמ' ור"ף אכל קשה מהצרייתא פ"ב ס' ג' דתני סומכוס אומר כל המאריך צאחד כו' מאריכין כו' ואולי דכל עניני ק"ש בכלל ולמדתה הוא. ועי'ל דרבי יוחנן תמה על דא"ל דאיכא סבי צבבל ועל העם בכלל נאמר לו ולא היה חושב בדעתו שיעשו כלל העם מן העניים הללו שאמרו החכמים אלא היה סובר שעושים ככל הכתוב בצפר תורת משה ולכן תמה שאע"פ כן צבבל לא ייעד הכתוב באריכות ימים דעל האדמה כתיב וכשא"ל מקדמי ומחשכי כו' ניחא ליה ואמר היינו כו' ותדע שכן היתה דעתו של ר"י שלא היה סובר שיעשו מה שאמרו החכמים שהרי מאמרו של ריב"ל היה יודע ואפי' לא אסיק אדעתיה עד שאמרו לו מקדמי

דברי חמדות

כתבו שהיו כדו בר וכתב הר"ר יונה דלדברי הכל אם עומד בחזק לצד לפון או לצד דרום נקרא ג"כ רשע מפני שכולם צפנים והוא בחזק אחריו לצבהכ"י מיהו אם פניו לצבהכ"י לדי' לא איקרי רשע כיון שאין אחריו לצבהכ"י וגם אינו מתפלל בהיפך הזד שמתפללין הקהל ע"כ וכתב רמ"י דנ"ל שה"ה אם הופך פניו למזרח כיון שעומד בצדדי הצבהכ"י דשרי וצכותא מורה ומערב צבהכ"י נספקת בי ומסיק דיש להחמיר ולא ידעתי למה לא יסמוך על דברי רבינו האי דלעיל שהמיר צהדיא וכל זה שאסרו לא אמרו אלא בצית הכנסת העומד ברחבה פניו מכל סביבו מה שאין כן בצית הכנסת שכתב או בית העמוד אלא צבהכ"י מותר להתפלל כשפניו כנגד א"י אע"פ שאחוריו לכותל ההיכל כך השיב הרמב"ם והביא ראיה מהך עובדא דההוא טייעא דודאי דצדק בצרחוב היה: (בר) **אמר אדאם שיעבור אחורי בהכ"י**. אף לדברי ר"י דלעיל הכא מיירי צד שיש בו פתחים כדאמר אביי ודליכא שני פתחים דמשמע שהאיסור הוא שיהשדוהו לפורק עול כיון שעובר לפני הפתח ואינו נכנס לשם: (בה) **אבא איבא בו'**. וצפרק הרואה בקצת נוסחאות צבורא גריס כי רביז חמרא לית לן זה ורמ"א ורמ"י כתבוהו להלכה: (כו) **א"א בהכ"י**. פי' הטור עם הצבור וטעמו כתבתי צמ"ט וכתב הר"י בשם הגאונים שאפילו כשאין הצבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל צבהכ"י מפני שהוא קטע ומיוחד לתפלת צבור: (כו) **בשעה שהצבור מתפללין**. שאם הוא אנוס שאינו יכול לילך לצבהכ"י יכוין השעה היאה כ"כ הטור וצבור הוא דודאי בלא אנוס יתחייב שיכנס לצבהכ"י ולא תסקי ליה כמות אוחה

אלא לנורך גדול: (בג) **ב"ה המתפלל אחורי בהכ"י**. פירש"י הזד שהפתח פתוח בו וכו' ור"י מפרש צהיפך דאחורי זהכ"י הוא הכותל שאין בו פתח ויש בו ההיכל וכי מהדר אפיה לית לן זה ואע"פ שמתפלל בצפן הזד שהצבור מתפללין אכל מ"מ שניהם מתכוונים אל קיר אחת והיו כי הא דתניא צפ' תפלת השחר היה עומד אחורי בית הכפורת ויראה עצמו כאלו עומד לפני הכפורת כלומר יחזיר פניו לקיר מערבי ששם הכפורת ויראה עצמו כאלו היה עומד צפנים עם ישראל ועומד לפני הכפורת עצמו וכתב הג"מ שיש להחמיר כדברי שניהם ואם כן העומדים חוץ לצבהכ"י למזרח או למערב אל היפוך פניו למזרח או למערב דא"כ היו כדו בר לא' מן הפירושים אלא או היפוך פניו לצפון או לדרום ע"כ ודצריהן תמוהין צעירי דאם עומד למזרח והיפוך פניו למערב אין כאן איסור לא לרש"י דהא היינו דמהדר אפיה דאמרן דלית לן צה ולר"י לא היו צד מזרחי צבבל המימרא דמתפלל אחורי צבהכ"י וא"כ כי מהדר אפיה נמי פשיטא דלר"י משרא שרי והב"י כתב שהאחרות חיים כתב בשם רבינו האי צהדיא שצערות צצמורה הוא אסור להתפלל אלא לצד לפון או לצד דרום דממ"א או אחוריו לצבהכ"י או אחוריו לא"י ע"כ משמע דצערות צצמערב ופניו למזרח יכול להתפלל לכ"ע כדפרי' משא"כ צערות צצמורה דלרש"י אחוריו לא"י אסור ולר"י אחוריו לצבהכ"י הוא ותמייהינן שהב"י לא הקשה על הגהות המימיוני וראיתי לרמ"י שכתב דצמערב והיפוך פניו למזרח מותר להתפלל בשעת הדחק שעלום הוא טוב שיכנס לצבהכ"י ע"כ דצריי נכונים וכלקמן סעיף כ"ו אכל דברי הג"מ אין ליישבם צבך שהרי

שדה צופים

דף ח ע"א מאי דכתיב ועובדי ה' יכלו זה המניח ס"ת ויוצא. הרא"ש צמגילה פ"ג ס' י"ג: רב ששת מהדר אפיה וגריס אמר אבן בדיין ואינהו בדידהו. הרא"ש צמגילה פרק ג' ס' י"ד:

אלא [י] נוטל שכר כנגד כולם: אמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל שנאמר לשמור מוזהות פתחי. י"מ שלא ימהר ויתפלל מיד כשנכנס אלא ישהה שיעור שני פתחים. אבל אם יושב סמוך לפתח [ב] שפיר דמי. ומיהו בירושלמי בפרק אין עומדין גרסי' רב חסדא אמר- זה שנכנס לבית הכנסת (בבא) לרין ליתכנס לפניו משני דלתות. מ"ט אשרי אדם שומע לי [ג] לשקוד על דלתותיו יום יום ואם עשה כן מה כתיב אחריו כי מוצאי מלא חיים: אמר * רבא לפרס בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא. אמר ליה הכי אמר רב חסדא מאי דכתיב אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב. אמר הקב"ה [ד] אוהב אני שערים המצויינין בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות. והיינו דאמר רבי חייה בר אמי משמיה דעולא [ה] משעה [ו] שחרב (הקב"ה) בית המקדש אין להקב"ה צעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד ר' אמי

הגהות הב"ח א אמר ליה רבא:

מעדני יום טוב

כו': [י] גומ' שבר כנגד כולם. פי' תלמידי הר"י ז"ל כלומר כל אחד ואחד מעשרה הראשונים נוטל שכר כנגד כל הנאים אחריהם וטעם הדבר מפני שהשינה שורה בזהכ"כ כשש שם לצור שנה' אלהים נצט צדח אל ע"כ סבירא להו דאין דין קדימה ליו"ד הראשונים לאחד על חצירו שאף האחרון וזה כמו הראשון דנלאו איהו לא סגי שאין כאן עדה וצור אבל לי היה נראה דודאי דכל הקודם וזה יותר וה"פ שאפילו מאה באין אחריו הוא נוטל שכר כל הנאים אחריו ואם הוא הראשון מעשרה נוטל שכר התשעה המנויים עמו וכל הנאים אחריהם והשני נוטל שכר הח' והנאים אחריהם ועל דרך זו כל העשרה וצקור כח כנגד כל הנאים אחר העשרה זה כפי' תהר"י ז"ל אבל בטור כתב כלשון הגמרא כנגד כולם. עוד יש לי פירוש נכון בענין הסוגיא אי הא דקאמר אלא נוטל כו' שהוא תיקון כלשון ריב"ל או שהוא פירוש וציאור לדבריו ולעולם לשוני היה נוטל שכר כולם והמכוון כדרך צעה"כ שיש לו פועלים הרבה ובשעת משלום שכן האחד מהם נא לקבל שכר כולם והוא מחלק ביניהם ותחשב לו לכבוד. והארכתי בזה צ"ד בסוף מסכת מגילה: [ב] שפיר דמי. אין הלשון מדוקדק קצת דודאי דטפי שפיר דמי אם נכנס ג"כ כשיעור שני פתחים ומ"מ מלאכי כיוצא בזה בגמרא פי' שאל דמסכת שבת שאני מעתיקה לקמן בפרק מי שמתו סוף סי' י"ד ולשון הטור אין לחוש: [ג] לשקוד ע"י דלתותיו יום יום. מסיים זה בירושלמי דלתותיו ולא דלתי מוזהות ולא מוזהות: [ד] אוהב אני שערים המצויינין בה"ב. כלומר הפסוק לא נא להשמיענו שאוהב הקב"ה שערי בתי כנסיות משערי בתי אחרים שזה דבר פשוט הוא ומה חידוש יש בזה אלא ודאי ר"ל שאוהב הקב"ה שערי ציון מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות וכמו שאוהב בהמ"ק יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות כך אוהב השערים

דברי המורדות

השעה והסמ"ג כתב דאף הדריס ביישוב כלומר במקום שאין צור כלל יתכוונו ג"כ שיחפלו באותה שעה שהצור מתפללן במקום שיש לצור: (בבא) צריך לייבם צנים משני דלתות. שהם ח' טפחים דשיעור פתח אחד ד' טפחים ב"י בשם ארמות חיים ופרש"י דטעמא דלא יהא נראה עליו כמשי עיכוב בזה"י והיה מוזהות סמוך לפתח לנאח וכזה הר"י דה דוקא בימיס שלא היה להם מקום מיוחד לכל אחד ואחד אבל עכשיו שכל אחד מכיר את מקומו אם יש לו מקום מיוחד אלא הפתח אין בך כלום שדבר ידוע שאינו יושב שם אלא דרך קציעות ולפי דרך זה נראה שמי שאין לו מקום ידוע אלא הפתח שאין לו לשבת שם ע"כ והר"מ מרענובורק פי' הטעם מפני שמביט לתוך ואינו יכול לבין ומש"ה כ' דה דוקא כשהכ"כ פתוח לרה"ר מפני שמביט לתוך ואינו יכול לבין וכ' הב"י שיש לחוש לכל הפירושים ובכללם נמי הך י"מ שכתב רבינו שפירשו שיהיה שיעור כו': (ל) א"א מצלינא אלא היבא דגריסנא. וכזה הרמב"ם שם צ"פ מה"מ והוא שיחפלו שם חפלה הצור כלומר בעשרה ופי' הר"ר יונה דרבותא הוי שאע"פ שבהכ"כ יש רוב עם וברוב עם הדרת מלך אבל רבני לרפת פירשו דאפילו בלא עשרה עדיף להתפלל בבית המדרש הקבוע לו וכזה הטור בשם רבינו שכתב בתשובת שאלה וז"ל ועוד להתפלל עם הצור בעשרה כי זמן חפלה לחוד וזמן תורה לחוד וגם אין תורתו כל כך אומנתו ובהרבה שעות ביום אנו מתבטלין נטול תורתנו בשעת חפלה ונשלם אותה בשעות אחרות ונא יד חובותינו ובחפלה וגם אם אין ת"ח מתפלל עם הצור ילמדו אחרים ק"ו ממנו ולא יחשו על החפלה כלל וגמלאו בזהכ"כ בטילות כי לא ידעו אותו לכך וכות שאינו נא בשביל לימודו ע"כ וכתבו הגהות אלפסי החדשות שכ"ש שלא יעסקו בחורה בזהכ"כ בזמן שהצור אומרים סליחות ותחנונים ע"כ שאע"פ שיראוהו עוסק בחורה לא ידעו אותו דמורה עדיפא אלא יאמרו שאין לחוש על החפלה ועיין לקמן סעיף ל"ו ומלשון רמ"א נר' מוצא דאף מי שחורטו אומנתו ואינו מתבטל בלאו הכי אפילו הכי לא ירגיל עצמו להתפלל בביתו יחיד כו' ולדבריו יצאור דברי תשו' הג"ל דמ"ש וגם אם אין ת"ח כו' מלתא באפי נפשיה לומר ואפי' אי היה תורתו אומנתו ואין נראה שצא לחלק בין זמנא לזמנא אלא בזה שאין אנו תורתנו אומנתו וכמו דבס' אין כו' אינו ענין צפני עצמו דודאי הא דכתב זמן תורה כו' לתודיה אינו מספיק כלל לחלק על זמנא והלכך כל התשובה אמורה על שאין אנו תורתנו אומנתו והקדים כי זמן כו' ומסיים עוד בטעמא דאם אין כו' לעשות סניף לשלל נטול אבל מטעם זה צעמנו ודאי דליתא בדומנא נמי הוי להו למיחש לזה: (פא) תיקו. כתבו תלמידי הר"י ז"ל דה"ל תיקו דאורייתא ולחומרא ע"כ

קובץ מפרשים

(א) תוס' שם [גליין]: (ב) תוס' [גליין]:

ור' אסי אע"ג דהו להו תליסר בי כנישתא צטבריא לא הו מכלי [ע] אלא ביני עמודי היבא דהו גרסי אמר אבי מריש הוה גריסנא בנז ביחאי ומללינא צבי כנישתא. כיון דשמענא להא דאמר רבי חייה בר אמי משמיה דעולא. (ז) לא מללינא אלא ביני עמודי היבא דגריסנא. ואמר רבי חייה בר אמי משמיה דעולא מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה המניח ספר תורה כשהוא פתוח ויואל. רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא צבי רב פפא [פ] בין פסוקא לפסוקא מאי (פא) תיקו. רב ששת מהדר אפיה וגריס אמר אבן דידן ואינוהו דידהו. ואם תאמר הא אמר' צטובה צפ' אלו נאמרין (דף לט). (צב) כיון שנפתח (צא) ספר תורה (צב) אסור לדבר (צה) ואפילו דצבר הלכה (צו) שנאמר [צ] ובפתחו עמדו כל העם. ואין לומר (ז) שאני הכא דמהדר אפיה דאם כן הוה ליה לאתויי מילתא דרב ששת התם לאשמועינן דכבי האי גוונא שרי. [ק] ונראה לי לפרש [ר] הא דקאמר התם אסור לדבר היינו דוקא בקול רם לפי שמעבז את אחרים

המצויינין בהלכה כלומר ששם קציעות התורה וההוראות בכל יום יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שלומדים בהם לפי שעה דרשות או פסוקים מפני שהמקומות הקבועים הם במקום בית המקדש כדאמרין מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה צעולמו אלא ד"א (של הלכה) בלבד וכמו שהמקדש חצי יותר מבהכ"נ ומבהמ"ד כך מקום קציעת התורה חצי משאר ב"כ וצ"מ שאינם קבועים. כ"כ תלמידי הר"י ז"ל: [ג] משיבא. ובגמרא ור"י גרס מיום: [ד] שחרב בהמ"ק. גרסין בגמ' ור"י וז"ל הקב"ה כי מפי עליון לא תלא הרעות: [ע] אלא ביני עמודי היבא דהו גרסי. לומר דלא בלבד שהיו מתפללים בבית המדרש ולא בבהכ"נ אלא אפי' בבהמ"מ עמנו היו מקפידים להתפלל במקום המיוחד להם בבית המדרש ללמוד שם: [פ] בין פסוקא לפסוקא. כי מנהגם היה לתרגם כל פסוק ופסוק כדי להצין לדלת עם הארץ ומציעא לן אם מותר לנאח בשעה שמתרגמין. כ"כ תלמידי הר"ר יונה ז"ל: [צ] ובפתחו עמדו כ"ה העם. ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר והותלמי וגו' עמדו לא ענו עוד: [ק] ונראה לי לפרש כו'. דברי התוספות הן ומשום הכי צפ' הקורא עומד כתב למסקנת הר"י צלמוד ובכמה דוכתי כתב נראה לי והוא לשון תוס' כמו שהוכחתי צ"ק דמגילה: [ר] הא דקאמר התם אסור לדבר היינו בקול רם. וגו' המרדכי אסור לספר וכתב עלה היינו בקול רם וכן משמע לשון לספר ע"כ ולאו משום דאי גרס לדבר לא הו משמע נמי בקול רם דמצינו דבר אדני הארץ אתנו קשות והדבר ידוע שהדברים שמדברים קשות בקול רם נאמרים וה"ל לדבר היינו בקול רם מדלא קאמר לקרות דלקרות משמעוהא בלשון כמו לקרות ק"ש ואנו קורין אותו בלשון כך נ"ל: ועוד יש לומר דא"ל דלגירסא דגרס לדבר אינו במשמעות הלשון שהוא בקול רם דוקא אפי' מתוך שפיר

וגם הטור ציימן קמ"ו כתב שאסור לנאח בין פסוק לפסוק ותמיה לי טובא דהא קריאת התורה אינה מזה מן הכחוש כלל אלא מתקנות של משה ועורא היא וכדאיתא בפרק מרובה ובפרק הקורא עומד מלמד פי' זכור שכתב רבינו לקמן פי' שלשה שאלו סימן כ' והתוספות ר"פ דלקמן כתבו ג"כ פי' פרה אבל לא פירשו מנה להו ונראה לומר דתקנות נציאים יש להתמיר בספקן כמו בספק דאורייתא ועוד נראה לי דודאי האידנא אסור שאין אנו מתרגמין ולא קמבעיא ליה לרב פפא אלא במקום שמתרגמין: (צב) בין ששפתה ב"ת. כ' ב"י סי' קמ"ו נראה דלא מתער לדבר מעת שנפתח ממש אלא מעת שיחמיל הקורא לקרות וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל ע"כ ולא ידעתי מה ראה רמ"י לחלוק על הב"י כיון שכן ל' הרמב"ם צפ' י"ב מהלכות חפלה כיון שהחמיל הקורא לקרות צ"ח אסור לספר כו' ואע"פ שדקדק מדכתיב ובפתחו משמע מיד שנפתח יש לתרן שלא היה הפסק בין פתיחה לקריאה אבל אם יש הפסק למה נחלוק על סגרת הרמב"ם ואולי שסובר רמ"י דדברי הר"י דלקמן סעיף ל"ד דאסרי בין גברא לגברא ה"ה מעת שנפתח והמטעם שדקדק הוא מהכחוש ודלא כהרמב"ם ועיין לקמן שם שאפרש דאף הר"י אינו חולק: (צא) ב"ת. וכתב רבינו ירושם דכמו כן המפטר צנאי שאין המזהה תלוי בקורין לבד אלא בכל המצויין שם כ"כ הר"מ בתשובה: (דד) אסור לדבר. כתב הרשב"א בתשובה שאפילו השלים הפ' שנים מקרא וא' תרגום וכתב הר"י דאפילו בין גברא לגברא אסור ואע"פ שסוגרים הספר בנתיים שלא אמרו כל זמן שיהיה פתוח אלא כיון שנפתח דמשמע שמשעה שנפתח הפסם הראשונה אסור לספר כלל עד שיסיים כל הפרשה ע"כ וכתב ב"י דטעמ' משום דאיכא למיחש שמא ימשך הדבור אף בשעה שקורין ע"כ וזה דוקא בין גברא לגברא שאם בין כל גברא לגברא יהא רשאי לדבר יהיה להרגל שלטון להמשיך הדבור אף בשעה שקורין משא"כ קודם שהחמיל לקרוא הראשון מכיון שידוע שכשיחמיל לקרוא שאסור לדבר עוד אין שלטון להמשיך הדבור וישחוק מיד ועיין לעיל סעיף ל"ב: (לה) ואפי"ו בדבר דה"ב. וכתב הא"י דלקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה שרי ושכן ראה שעשה הר"י הסכים ע"כ ולמאי דמסקין לקמן שהפירוש כמו התרגום א"כ ה"ה להפירוש ועיין לקמן סעיף ל"ו: (לו) שנאמר ובפתחו עמדו כ"ה העם. ואין עמידה אלא שתיקה ש' והותלמי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד ומפני כן חולק הטור והמרדכי בהלכות קטנות על המחייבין לעמוד בשעת הקריאה אבל המרדכי צפ' ר"א דמילה כתב שמהר"ם היה עומד בשעת הקריאה וכן נוהגים קצת אשכנזים וזרפתים ע"כ וא"ל לחשוב על מהר"ם שיהא טועה דבר משנה זו דצפ' אמרו

[דף פ ע"א - פ ע"ב]

מלשמוע. (ז) אכל בלחש שפיר דמי. [ש] והא דמהדר אפיה. ה"ה לא מהדר אפיה מצי למיגרס בלחש אלא רבותא נקט דאפילו במהדר אפיה שנראה כמניח ספר תורה * שרי. [ת] והוא היה מהפך פניו. [א] כדי שיכוין לכו

הגדה"ה

אם יש שם עשרה השומעים

קריאת התורה אכל אם אין שם כי אם עשרה אסור להיות מהדר אפיה שזריך שיהיו עשרה שומעין קריאת ספר תורה. ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה שרי לכ"ע. מא"י:

מועדני יום טוב

לצין עצמו אף בקול רם שרי אכל יותר נראה לי דלא קאמר הרי"ף דלהורות לאדם אחר דוקא אסור אכל צינו לצין עצמו אף בקול רם שרי דדווקא לחלק בנך דכמו שהוראה לאדם אחר מעבד אחרים לשמוע כמו כן בלימוד שבקול רם אפי' צינו לצין עצמו ולא קאמר הרי"ף אלא בזהוה ורגיל להיות שכן מי שלומד צינו לצין עצמו מסתמא הוא לומד בלחש והמורה הוראה לאחר מסתמא לא ילחוש לו אלא דאי הכי ליכא צינייהו דהרי"ף ומירוצא קמא ואם תאמר דלהרי"ף זריך שיהיה גם כן תורתו אומנתו ואי לאו הכי אפילו בלחש אסור דמ"מ סיומא דמלתא דהרי"ף קשיא דלצל להורות כו' לא דייקי שפיר דהוה ליה למימר אכל מי שאין תורתו אומנתו אסור. ונראה לי דאין הכי נמי דלהרי"ף מי שתורתו אומנתו מותר בכל אפי' להורות לאחר ומי שאין תורתו אומנתו אסור בכל אפי' ללמוד לעצמו והכי קאמר דוקא רב ששת שתורתו אומנתו ולדידיה הכל שרי דאין צין לומד עם עצמו או שמורה לאחרים כלל דהרי"ף לא נחית לחלק צין שהוא לומד בלחש או בקול רם ומי שתורתו אומנתו שרי בכל ולא הוזרך לפרש דמידי הוא טעמא אלא לפי שמי שתורתו אומנתו אינו מחויב בשמיעת התורה ורשאי צין ללמוד צין להורות אכל להורות כו' כלומר מי שאין תורתו אומנתו אלא שצא להורות כו' אסור וכ"ש שאין לו ללמוד לעצמו הואיל ואין תורתו אומנתו ודבר בזהוה ורגיל להיות שמי שאין תורתו אומנתו מסתמא בשעת הקריאה אינו מצקש ללמוד אלא לדבר הוראה שלפניו לפי שעה היא וקאמר דאסור וכ"ש אם יצקש ללמוד לעצמו דאסור ויחא' לי לפרש כך דהשתא הוי ליטנא דהרי"ף דהכל כלשניה דפ' הקורא עומד שכח שם צוה להשון דוקא כגון רב ששת דתורתו אומנתו אכל כ"ע לא: [ג] א"ר יוחנן. כבר כתבתי בס' דלעיל דנבמ' ורז"ף ל"ג ליה: [ד] שנים מקרא ואחד תרגום. הטעם מנאמי בצאן העזר להראב"ן שהוא כנגד שנים הקוראים ואחד המתרגם וג"ל שר"ל שנים הקוראים הקורא והש"ך שכן זריך שיהא אחד עומד על גבי הקורא כדאימא בירושלמי כתבו רבינו בפ' הקורא עומד ועיין בדברי תמודות: [ה] באריבין י"ז ימיו ושנותיו. וכן אימא בפ"ב סי' ג' בפ' שלשה שאכלו סימן י"ז ופ' הוראה סי' ד' והתם ל"ג כן ברי"ף. ונראה לי לפרש גירסתנו

דברי המודות

שהרמב"ם לא כתב אלא שמיעה מ"מ הא ק"ל דשומע כעונה ואיך נמי המ"ל ושומע מלה במלה אלא שר"ל לפי מנהג העולם שנוהגין לקרות עם הש"ך ולא סמכי אשמיעה פן לא יכוונו לצב לכל מלה ומלה וכמ"ש הרא"ש בתשובה כלל ד' סי' י"ט וכתבה קצתה טור סי' נ"ט וטעמא דקורא יונא אעפ"י שלא יוכל לבוין כדאמרין לקמן פ"ב ע"כ מזהו כונה מכאן ואילך קריאה בלא כונה וצירוש' מחזיקנא טיבותא לרישאי די מטי למודים כרע נפשיה וגם בלאו הכי עניה חשיב' טפי כדמסיק רבינו סי' י"ח ול"ז דאף הרמב"ם ור"י קארו לא אמרו אלא שחייב לכתחלה לקרות ולא יספיק לו מה שמעו כי אולי לא כוון דעתו יפה והרי לא כתב ר"י קארו לדברי הרמב"ם אלא לדחות דברי הראב"ן שסובר דשנים מקרא וא' תרגום לא נתחייב אלא למי שאינו שומע כלל בצבור דניתקן כנגד שנים הקוראים וא' המתרגם ועוד חדע דהקורא מלה במלה פשיטא דס"ל לר"י קארו דינא דהא פסק דרשאי לקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה ועיין עוד לקמן סעיף מ"א ועיין לעיל סעיף ל"ו: (ב) פרשיותיו. וכתב בת"ה סי' כ"ג דדוקא בפרשת השבוע מיירי ולא פי' י"ט וכן לשון המדרש דלקמן אל תאכלו בשבת והמרדכי בהלכות קטנות כתב שא"ל לקרות הפטרות ע"כ ומ"מ נהגו לקרות הפטרות ובשנת של חמשה יקרא הפטרות של שנת ולא שום אשש פסקי מנארא"י סי' ק"א: (בא) שנים מקרא וא' תרגום. בספר אבן העזר להראב"ן כתב שהוא כנגד שנים הקוראים ואחד המתרגם ופירשתי במי"ט שנראה לי כיוננו הקורא והש"ל והג' שהוא המתורגמן ומכאן ג"ל שכוונת חכמינו במה שאמרו שיקרא שנים מקרא שרואים בזה שיקרא ב"פ פסוק אחד לבד כמו שהיו עושין הצבור כשתתרגמין כדתנן במגילה התם דלא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד וכמו שהטעם התם שאין הצבור מצייס ביותר כן גם ליחיד שייך זה הטעם וא"ש דקאמר שנים בלשון זכר דאי קאי אפרשה לאמרה ב"פ הל"ז שמים ואחת ושמעי' בשם מוהר"ר שלמה לוריא זי"ל שמפרש לקרות כל הפרשה ופרשה ב"פ ואח"כ התרגום על כל הפרשה ודלא קאמר שמים ואחת דלא חיימא שמים מן הפרשיות יקרא מקרא ואח"כ השלישית יקרא תרגום מש"ה קאמר שנים מקרא כלומר שיקרא כל המקרא שבפרשה ב"פ והתרגום שעליו פעם אחד ול"ז דאי משום הא לא אריא דאף אי קאמר שמים כו' הוא דבר רחוק שיטעה שום טועה לומר דשתי פרשיות יקרא מקרא ואח"כ שלישית תרגום דמה טעם יהיה בקריאה כזו ואדרבה לפי דבריו השתא דקתני שנים הא י"ט מוקם לטעות לפרש ב"פ מקרא היינו הפסוק ולא הפרשה אלא דלה"ז שהפי' כך הוא ועוד מזה דכתבתי שכן בצבור לא קראו אלא פסוק אי' מקרא וכן ראוי לעשות ג"כ היחיד וכ"ש למה

קיצור פסקי הרא"ש

ידי התרגום. וכל השצו מיום ראשון ואילך מקרי עם הצבור וזהו רצי את צינו אל תאכלו להם בשבת עד שתחזור הפרשה ומיהו אם לא השלים קודם אכילה משלים אחר אכילה:

שדה צופים

דף פ ע"ב והזהר בוורידין בר' יהודה. הרא"ש בחולין פ"ב סי' א'. ושם סי' ג': פעמים שאדם קורא ק"ש ב' פעמים ביום. הרא"ש בברכות פ"א סי' י':

ימיו ושנותיו. אפילו עטרות ודיצון פרש"י שאין זו תרגום. ^[6] וקשה דהוה מצי למימר אפילו ראובן ושמעון וכיוצא בהן ונראה דנקט עטרות ודיצון ^[1] לפי שיש ספרים שכתבו בהן תרגום וגם צירושלמי הוא מתורגם. להך פירושא הא דנקט עטרות ודיצון אע"פ שאין לורך כל כך בתרגום. אבל ראובן ושמעון וכיוצא בהם אין צריך לקרות שלש פעמים. מכל מקום נהגו להחמיר כפירש"י. י"מ דה"ה לכל הלוועזות לעז שלהן היו כמו התרגום. כי התרגום הוא בשביל עמי הארץ שאינם יודעים לשון הקודש ואם כן ה"ה לעז למכירין זו. ולא נהירא לפי שהתרגום מפרש כמה דברים שאין להבין מתוך המקרא ^[1] כדאמר ריב"ז יוסף (מגילה דף ג) אלמלא תרגומא דהאי קרא. ^[2] ונראה שהקורא צפי' התורה יואל זו ידי תרגום כיוון שמופיע בו כל מלה ומלה: ישלים פרשיותיו עם הצבור ^[3] נראה דכל השבוע מיקרי עם הצבור * הואיל ובמנחתא דשבתא מתחילין לקרות את הפרשה אע"ג דלא מיקרי קמי שבתא ^[4] אלא מרביעי ואילך (פסחים דף קו). ^[5] במדרש יש גוה רבי את בני אל תחבלו לחם בשבת עד שחגמרו את כל הפרשה. ומיהו אם לא השלים קודם ^[6] משלים לאחר אכילה:

ז **ר"ג** אומר עד שיעלה עמוד השחר ^{[אמר ר"י} אמר שמואל הלכה כר"ג []] ^[מה] ואין צריך להחמיר ולהרחיק עד תלות לגבי ק"ש ^[1] כמו לשאר דברים

הגהות הב"ה

א אין לעשותה יום משום וכו':

ואיכא דמתרגם דכתיב ביום ההוא יגדל וכו' ואמר רב יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא פירושו וכו' ע"ש משמע דלא מצינו בשום מקום באורייתא מקום סתום וכן הוא באמת דלא מצינו לרב יוסף בכל התלמוד יותר מפעם זה והוא בנביאים אבל בדאורייתא מפרשי מילי אכן דברי הרב ז"ל כנים דאמרין פ' האיש מקדש כל המתרגם פסוק כצורתו וכו' וק"ל: ^[2] גמי לילה הוא ודיכא שמרוב אונם. כצ"ל ^[3] ויש ספרים גורסים גמי לילה הוא שאם אירע אונם שלא היה יכול וכו' והוא עיקר: ^[4] ^[5] ^[6] ^[7] ^[8] ^[9] ^[10] ^[11] ^[12] ^[13] ^[14] ^[15] ^[16] ^[17] ^[18] ^[19] ^[20] ^[21] ^[22] ^[23] ^[24] ^[25] ^[26] ^[27] ^[28] ^[29] ^[30] ^[31] ^[32] ^[33] ^[34] ^[35] ^[36] ^[37] ^[38] ^[39] ^[40] ^[41] ^[42] ^[43] ^[44] ^[45] ^[46] ^[47] ^[48] ^[49] ^[50] ^[51] ^[52] ^[53] ^[54] ^[55] ^[56] ^[57] ^[58] ^[59] ^[60] ^[61] ^[62] ^[63] ^[64] ^[65] ^[66] ^[67] ^[68] ^[69] ^[70] ^[71] ^[72] ^[73] ^[74] ^[75] ^[76] ^[77] ^[78] ^[79] ^[80] ^[81] ^[82] ^[83] ^[84] ^[85] ^[86] ^[87] ^[88] ^[89] ^[90] ^[91] ^[92] ^[93] ^[94] ^[95] ^[96] ^[97] ^[98] ^[99] ^[100] ^[101] ^[102] ^[103] ^[104] ^[105] ^[106] ^[107] ^[108] ^[109] ^[110] ^[111] ^[112] ^[113] ^[114] ^[115] ^[116] ^[117] ^[118] ^[119] ^[120] ^[121] ^[122] ^[123] ^[124] ^[125] ^[126] ^[127] ^[128] ^[129] ^[130] ^[131] ^[132] ^[133] ^[134] ^[135] ^[136] ^[137] ^[138] ^[139] ^[140] ^[141] ^[142] ^[143] ^[144] ^[145] ^[146] ^[147] ^[148] ^[149] ^[150] ^[151] ^[152] ^[153] ^[154] ^[155] ^[156] ^[157] ^[158] ^[159] ^[160] ^[161] ^[162] ^[163] ^[164] ^[165] ^[166] ^[167] ^[168] ^[169] ^[170] ^[171] ^[172] ^[173] ^[174] ^[175] ^[176] ^[177] ^[178] ^[179] ^[180] ^[181] ^[182] ^[183] ^[184] ^[185] ^[186] ^[187] ^[188] ^[189] ^[190] ^[191] ^[192] ^[193] ^[194] ^[195] ^[196] ^[197] ^[198] ^[199] ^[200] ^[201] ^[202] ^[203] ^[204] ^[205] ^[206] ^[207] ^[208] ^[209] ^[210] ^[211] ^[212] ^[213] ^[214] ^[215] ^[216] ^[217] ^[218] ^[219] ^[220] ^[221] ^[222] ^[223] ^[224] ^[225] ^[226] ^[227] ^[228] ^[229] ^[230] ^[231] ^[232] ^[233] ^[234] ^[235] ^[236] ^[237] ^[238] ^[239] ^[240] ^[241] ^[242] ^[243] ^[244] ^[245] ^[246] ^[247] ^[248] ^[249] ^[250] ^[251] ^[252] ^[253] ^[254] ^[255] ^[256] ^[257] ^[258] ^[259] ^[260] ^[261] ^[262] ^[263] ^[264] ^[265] ^[266] ^[267] ^[268] ^[269] ^[270] ^[271] ^[272] ^[273] ^[274] ^[275] ^[276] ^[277] ^[278] ^[279] ^[280] ^[281] ^[282] ^[283] ^[284] ^[285] ^[286] ^[287] ^[288] ^[289] ^[290] ^[291] ^[292] ^[293] ^[294] ^[295] ^[296] ^[297] ^[298] ^[299] ^[300] ^[301] ^[302] ^[303] ^[304] ^[305] ^[306] ^[307] ^[308] ^[309] ^[310] ^[311] ^[312] ^[313] ^[314] ^[315] ^[316] ^[317] ^[318] ^[319] ^[320] ^[321] ^[322] ^[323] ^[324] ^[325] ^[326] ^[327] ^[328] ^[329] ^[330] ^[331] ^[332] ^[333] ^[334] ^[335] ^[336] ^[337] ^[338] ^[339] ^[340] ^[341] ^[342] ^[343] ^[344] ^[345] ^[346] ^[347] ^[348] ^[349] ^[350] ^[351] ^[352] ^[353] ^[354] ^[355] ^[356] ^[357] ^[358] ^[359] ^[360] ^[361] ^[362] ^[363] ^[364] ^[365] ^[366] ^[367] ^[368] ^[369] ^[370] ^[371] ^[372] ^[373] ^[374] ^[375] ^[376] ^[377] ^[378] ^[379] ^[380] ^[381] ^[382] ^[383] ^[384] ^[385] ^[386] ^[387] ^[388] ^[389] ^[390] ^[391] ^[392] ^[393] ^[394] ^[395] ^[396] ^[397] ^[398] ^[399] ^[400] ^[401] ^[402] ^[403] ^[404] ^[405] ^[406] ^[407] ^[408] ^[409] ^[410] ^[411] ^[412] ^[413] ^[414] ^[415] ^[416] ^[417] ^[418] ^[419] ^[420] ^[421] ^[422] ^[423] ^[424] ^[425] ^[426] ^[427] ^[428] ^[429] ^[430] ^[431] ^[432] ^[433] ^[434] ^[435] ^[436] ^[437] ^[438] ^[439] ^[440] ^[441] ^[442] ^[443] ^[444] ^[445] ^[446] ^[447] ^[448] ^[449] ^[450] ^[451] ^[452] ^[453] ^[454] ^[455] ^[456] ^[457] ^[458] ^[459] ^[460] ^[461] ^[462] ^[463] ^[464] ^[465] ^[466] ^[467] ^[468] ^[469] ^[470] ^[471] ^[472] ^[473] ^[474] ^[475] ^[476] ^[477] ^[478] ^[479] ^[480] ^[481] ^[482] ^[483] ^[484] ^[485] ^[486] ^[487] ^[488] ^[489] ^[490] ^[491] ^[492] ^[493] ^[494] ^[495] ^[496] ^[497] ^[498] ^[499] ^[500] ^[501] ^[502] ^[503] ^[504] ^[505] ^[506] ^[507] ^[508] ^[509] ^[510] ^[511] ^[512] ^[513] ^[514] ^[515] ^[516] ^[517] ^[518] ^[519] ^[520] ^[521] ^[522] ^[523] ^[524] ^[525] ^[526] ^[527] ^[528] ^[529] ^[530] ^[531] ^[532] ^[533] ^[534] ^[535] ^[536] ^[537] ^[538] ^[539] ^[540] ^[541] ^[542] ^[543] ^[544] ^[545] ^[546] ^[547] ^[548] ^[549] ^[550] ^[551] ^[552] ^[553] ^[554] ^[555] ^[556] ^[557] ^[558] ^[559] ^[560] ^[561] ^[562] ^[563] ^[564] ^[565] ^[566] ^[567] ^[568] ^[569] ^[570] ^[571] ^[572] ^[573] ^[574] ^[575] ^[576] ^[577] ^[578] ^[579] ^[580] ^[581] ^[582] ^[583] ^[584] ^[585] ^[586] ^[587] ^[588] ^[589] ^[590] ^[591] ^[592] ^[593] ^[594] ^[595] ^[596] ^[597] ^[598] ^[599] ^[600] ^[601] ^[602] ^[603] ^[604] ^[605] ^[606] ^[607] ^[608] ^[609] ^[610] ^[611] ^[612] ^[613] ^[614] ^[615] ^[616] ^[617] ^[618] ^[619] ^[620] ^[621] ^[622] ^[623] ^[624] ^[625] ^[626] ^[627] ^[628] ^[629] ^[630] ^[631] ^[632] ^[633] ^[634] ^[635] ^[636] ^[637] ^[638] ^[639] ^[640] ^[641] ^[642] ^[643] ^[644] ^[645] ^[646] ^[647] ^[648] ^[649] ^[650] ^[651] ^[652] ^[653] ^[654] ^[655] ^[656] ^[657] ^[658] ^[659] ^[660] ^[661] ^[662] ^[663] ^[664] ^[665] ^[666] ^[667] ^[668] ^[669] ^[670] ^[671] ^[672] ^[673] ^[674] ^[675] ^[676] ^[677] ^[678] ^[679] ^[680] ^[681] ^[682] ^[683] ^[684] ^[685] ^[686] ^[687] ^[688] ^[689] ^[690] ^[691] ^[692] ^[693] ^[694] ^[695] ^[696] ^[697] ^[698] ^[699] ^[700] ^[701] ^[702] ^[703] ^[704] ^[705] ^[706] ^[707] ^[708] ^[709] ^[710] ^[711] ^[712] ^[713] ^[714] ^[715] ^[716] ^[717] ^[718] ^[719] ^[720] ^[721] ^[722] ^[723] ^[724] ^[725] ^[726] ^[727] ^[728] ^[729] ^[730] ^[731] ^[732] ^[733] ^[734] ^[735] ^[736] ^[737] ^[738] ^[739] ^[740] ^[741] ^[742] ^[743] ^[744] ^[745] ^[746] ^[747] ^[748] ^[749] ^[750] ^[751] ^[752] ^[753] ^[754] ^[755] ^[756] ^[757] ^[758] ^[759] ^[760] ^[761] ^[762] ^[763] ^[764] ^[765] ^[766] ^[767] ^[768] ^[769] ^[770] ^[771] ^[772] ^[773] ^[774] ^[775] ^[776] ^[777] ^[778] ^[779] ^[780] ^[781] ^[782] ^[783] ^[784] ^[785] ^[786] ^[787] ^[788] ^[789] ^[790] ^[791] ^[792] ^[793] ^[794] ^[795] ^[796] ^[797] ^[798] ^[799] ^[800] ^[801] ^[802] ^[803] ^[804] ^[805] ^[806] ^[807] ^[808] ^[809] ^[810] ^[811] ^[812] ^[813] ^[814] ^[815] ^[816] ^[817] ^[818] ^[819] ^[820] ^[821] ^[822] ^[823] ^[824] ^[825] ^[826] ^[827] ^[828] ^[829] ^[830] ^[831] ^[832] ^[833] ^[834] ^[835] ^[836] ^[837] ^[838] ^[839] ^[840] ^[841] ^[842] ^[843] ^[844] ^[845] ^[846] ^[847] ^[848] ^[849] ^[850] ^[851] ^[852] ^[853] ^[854] ^[855] ^[856] ^[857] ^[858] ^[859] ^[860] ^[861] ^[862] ^[863] ^[864] ^[865] ^[866] ^[867] ^[868] ^[869] ^[870] ^[871] ^[872] ^[873] ^[874] ^[875] ^[876] ^[877] ^[878] ^[879] ^[880] ^[881] ^[882] ^[883] ^[884] ^[885] ^[886] ^[887] ^[888] ^[889] ^[890] ^[891] ^[892] ^[893] ^[894] ^[895] ^[896] ^[897] ^[898] ^[899] ^[900] ^[901] ^[902] ^[903] ^[904] ^[905] ^[906] ^[907] ^[908] ^[909] ^[910] ^[911] ^[912] ^[913] ^[914] ^[915] ^[916] ^[917] ^[918] ^[919] ^[920] ^[921] ^[922] ^[923] ^[924] ^[925] ^[926] ^[927] ^[928] ^[929] ^[930] ^[931] ^[932] ^[933] ^[934] ^[935] ^[936] ^[937] ^[938] ^[939] ^[940] ^[941] ^[942] ^[943] ^[944] ^[945] ^[946] ^[947] ^[948] ^[949] ^[950] ^[951] ^[952] ^[953] ^[954] ^[955] ^[956] ^[957] ^[958] ^[959] ^[960] ^[961] ^[962] ^[963] ^[964] ^[965] ^[966] ^[967] ^[968] ^[969] ^[970] ^[971] ^[972] ^[973] ^[974] ^[975] ^[976] ^[977] ^[978] ^[979] ^[980] ^[981] ^[982] ^[983] ^[984] ^[985] ^[986] ^[987] ^[988] ^[989] ^[990] ^[991] ^[992] ^[993] ^[994] ^[995] ^[996] ^[997] ^[998] ^[999] ^[1000]

דאינטרין לומר ימים לזמן שזא ציימים ועוד נראה לי דאריכות ימים וכן גמי קיטור ימים יש לפרש על הטובה ועל הרעה: ^[1] ^[2] ^[3] ^[4] ^[5] ^[6] ^[7] ^[8] ^[9] ^[10] ^[11] ^[12] ^[13] ^[14] ^[15] ^[16] ^[17] ^[18] ^[19] ^[20] ^[21] ^[22] ^[23] ^[24] ^[25] ^[26] ^[27] ^[28] ^[29] ^[30] ^[31] ^[32] ^[33] ^[34] ^[35] ^[36] ^[37] ^[38] ^[39] ^[40] ^[41] ^[42] ^[43] ^[44] ^[45] ^[46] ^[47] ^[48] ^[49] ^[50] ^[51] ^[52] ^[53] ^[54] ^[55] ^[56] ^[57] ^[58] ^[59] ^[60] ^[61] ^[62] ^[63] ^[64] ^[65] ^[66] ^[67] ^[68] ^[69] ^[70] ^[71] ^[72] ^[73] ^[74] ^[75] ^[76] ^[77] ^[78] ^[79] ^[80] ^[81] ^[82] ^[83] ^[84] ^[85] ^[86] ^[87] ^[88] ^[89] ^[90] ^[91] ^[92] ^[93] ^[94] ^[95] ^[96] ^[97] ^[98] ^[99] ^[100] ^[101] ^[102] ^[103] ^[104] ^[105] ^[106] ^[107] ^[108] ^[109] ^[110] ^[111] ^[112] ^[113] ^[114] ^[115] ^[116] ^[117] ^[118] ^[119] ^[120] ^[121] ^[122] ^[123] ^[124] ^[125] ^[126] ^[127] ^[128] ^[129] ^[130] ^[131] ^[132] ^[133] ^[134] ^[135] ^[136] ^[137] ^[138] ^[139] ^[140] ^[141] ^[142] ^[143] ^[144] ^[145] ^[146] ^[147] ^[148] ^[149] ^[150] ^[151] ^[152] ^[153] ^[154] ^[155] ^[156] ^[157] ^[158] ^[159] ^[160] ^[161] ^[162] ^[163] ^[164] ^[165] ^[166] ^[167] ^[168] ^[169] ^[170] ^[171] ^[172] ^[173] ^[174] ^[175] ^[176] ^[177] ^[178] ^[179] ^[180] ^[181] ^[182] ^[183] ^[184] ^[185] ^[186] ^[187] ^[188] ^[189] ^[190] ^[191] ^[192] ^[193] ^[194] ^[195] ^[196] ^[197] ^[198] ^[199] ^[200] ^[201] ^[202] ^[203] ^[204] ^[205] ^[206] ^[207] ^[208] ^[209] ^[210] ^[211] ^[212] ^[213] ^[214] ^[215] ^[216] ^[217] ^[218] ^[219] ^[220] ^[221] ^[222] ^[223] ^[224] ^[225] ^[226] ^[227] ^[228] ^[229] ^[230] ^[231] ^[232] ^[233] ^[234] ^[235] ^[236] ^[237] ^[238] ^[239] ^[240] ^[241] ^[242] ^[243] ^[244] ^[245] ^[246] ^[247] ^[248] ^[249] ^[250] ^[251] ^[252] ^[253] ^[254] ^[255] ^[256] ^{[2}

[דף פ ע"ב - ט ע"א]

^[ק]לֹאשְׁמַעֲיִן לְאַחַר הֵנָּה הַחֲמֵה אֵינוֹ יוֹכֵל לְקִרְוֹת ק"ש של ערצית [אפילו] אחר שנאנס. [דף ט ע"א] אמר רבי אחא בר חנינא אריצ"ל ^[ר]הלכה כדברי ר"ש שאמר משום ר"ע. וכסוגיא הזו פירש גם רב אלפס ז"ל. א"ר זירא (מט) ובלבד שלא יאמר השכיצנו פירש"י הקורא ק"ש של לילה שחרית סמוך לעמוד השחר לא יאמר השכיצנו. שאין עתה זמן תחלת שכיצה אלא זמן סוף השכיצה. יש מפרשים ^[ג] דלא קאי אלא אהיכא שקרא אחר (יט) שעלה עמוד השחר. אבל קודם שיעלה עמוד השחר יכול לומר השכיצנו. וכן משמע מדקצב מילתיה דר' זירא בחר ברייתא דר"ש בן יוחי. וה"ר יצחק גיאת ז"ל כתב לא שלא יאמר כל הצרכה ^[ש] דהא צעי למימר שמים לאחריה. אלא שלא יאמר אלו המלות השכיצנו ה' אלהינו לשלום אלא מתחיל וחקנו בצעה טובה מלפניך. ^[ז] ^[ח] ואין משמע כפירושו דאם כן הוה ליה לגמרא לפרושי כדלקמן בפרק שני (דף יד:) דקאמר לא אמר אני ה' אלהיכם אינו נריך לומר אמת ומפרש גמרא היאך יאמר הצרכה:

מתני' **בועשה** וצאו בניו מצית המשחה אמרו לו לא קרינו את שמע. אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבים אחס לקרות. ולא זו בלבד אמרו אלא כל מקום שאמרו חכמים עד חלות מצותן עד שיעלה עמוד השחר הקטר חלצים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר וכל הגאכלין ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר. א"כ למה אמרו חכמים עד חלות כדי להרחיק את האדם מן העצירה: **גמ'** **ואי"ל** אכילת פסחים והלל שצילי פסחים לא קמתי ורמיניהו הלל שצילי פסחים ואכילת פסחים וק"ש ערצית מצותן עד שיעלה עמוד השחר אמר רב יוסף לא קשיא הא ראב"ע הא ר"ע. דמניא ואכלו את הבשר צלילה הזה אמר ראב"ע נאמר כאן צלילה הזה ^[א]ונאמר להלן ועצבתי בצרך מנאים צלילה הזה מה להלן עד חלות אף כאן עד חלות. א"ל ר"ע והלא כבר נאמר בחפזון עד שעת חפזון א"כ מה ת"ל צלילה שיכול שיהא נאכל כקדשים הגאכלים ציום. ת"ל צלילה. צלילה הוא נאכל ואינו נאכל ציום ואחא סתמא דמתני' דהכא כראב"ע וכן סתמא דמתני' דשליה פסחים (דף קכ:) וכן סתמא דמתני' דאיזוהי מקומן (דף נו:) ^[ה] ואין לדקדק מהני סתמי דהלכה כראב"ע

תוספתא

תפארת שמואל

שעתא. והא דלא תני רבוחא שיכול לקרות אף אותו של יום קודם נין החמה נמי מיישב כדלעיל ד"ה אחר שיעלה עמוד השחר וכו': (יח) נין החמה ועתה **לא** פליגי בו. נ"ב ר"ל וגם ברייתא ראשונה סובר שיכול לקרוא קודם הנץ החמה באונס כרבינו הרא"ש ז"ל וכן לענין ק"ש נמי: (יט) **אחר שעלה עמוד השחר**. נ"ב פי' דקאי אלשון אחרון בנין החמה ור"ל גם אלשון ראשון קאי היכא דאירעו אונס כדפי' הרא"ש שם לעיל וכן לענין קריאת שמע נמי וק"ל:

מערני יום טוב

דמשיכר צין חמור לערוד נמי נמשך אחר שעלה עמוד השחר ועוד חדע מדברי רבינו ענאום דיש שיעור לקרות צ"פ קריאת שמע משיעלה עמוד השחר עד הנץ החמה דהא כתב סמוכים צ"פ לאחור שעלה עמוד השחר קודם הנץ לא יקרא ש"מ שהוא אפשר לקרות כן. ומהא דפסחים פ"ד טף ז"ג מעלות עמוד השחר עד הנץ ה' מילין ולרבי יהודה ד' מילין שאכתוב לקמן אינו ענין לכאן דהתם מיירי כל עליית השמש על הארץ: ^[ק] **לאשמיעינן** דלאחר הנץ החמה אינו יבוצ' לקרות ק"ש שצ' ערבית. וכ"כ המוספות וא"ת לעיל אמאי לא מתרץ נמי דלהכי לא קמתי בשל ערצית אחר שיעלה עמוד השחר לאשמעין דקודם שיעלה עמוד השחר אינו יכול לקרות ק"ש של שחרית. לא קשיא כלל דבשלמא של ערצית שכבר עבר ותלף זמנה הוה אמינא דיקרא עד ג' שעות שהוא זמן שכינה דגמי מלכים אבל של שחרית אע"פ שנאמר חלות לילה אקום מ"מ מהיכא מימי לקרותה צלילה הואיל והיום שהוא זמנו עדיין כולו לפניו ושמה יעצור האונס ובסימן דלקמן כתב ג"כ כחירוך דלעיל דשתי פעמים סמוכים אינו יכול לקרות: ^[ר] **הלכה** כדברי ר"ש וכו'. עי' סימן דלקמן בסוף השיטה דוותיקין היו גומרין: ^[ש] **דהא** **בעי** **למימר** **שתיים** **לאחריה**. כדלקמן סימן י"צ: ^[ת] **ואין משמע בפירושו**. וא"ת ותקשה קושיתו של הרי"ף גיאת דהא צעי למימר שמים לאחריה ונ"ל דרבינו סובר דהם שאמרו לומר שמים לאחריה הם שאמרו ג"כ לסמוך גאולה לתפלה אלא שחקנו השכיצנו ושמהיה גאולה אריכתא כדלעיל ס' ה' ובכה"ג שקורא שלא בזמן שכיצה טפי עדיף להו להסמיק גאולה לתפלה ושלא להאריך בגאולה אריכתא לומר השכיצנו: ^[א] **ונאמר** **להלן** **בו** **מה** **להלן** **עד** **הצות** **בו**. דודאי דאין לפרש כי להלן ממש דא"כ ברגע דחלות היו נריכים לאכול וזה אי אפשר משני טעמים שאין יכולין לכיין אותו הרגע וגם ברגע א"א שיאכלו ואין לומר ג"כ מתלות ואילך חדא דהפסח ניתן להם כדי

דברי המודות

עד על לבך ע"כ ומיהו כתב רב אלפס כדעידעז אפילו שלא בשעת הדחק יא' וכנהר הרשב"א דמאי שפיר לנכך יואר אור דאנשי משמר כך היו עושים לכתחלה וכבר כתבתי לעיל סעיף ב' דברכות ק"ש ניתקנו צפני ענאמן ולפיכך אם קרא כך בלא הצרכות אומר אח"כ הצרכות ויקרא ק"ש ג"כ שלא לשנות הסדר צ"י ס' מ"ו ונ"ח ועיין עוד לקמן סעיף מ"ח: (מח) **ובנינו** **שצ' ריג** **לא** **היו** **אנוסים** **בו**. עיין בצרכיה צה פ' אין עומדין סימן ט': (מט) **ובבבד** **שצ'א**

קובין מפרשים

^(א) תוס' [גליין]: ^(ב) תוס' [גליין]: ^(ג) ואין משמע בפירושו דא"כ הו"ל לגמ' לפרושי בו. נ"ב וי"ל דהתם קמ"ל אף שאינו מזכיר העתיד ואינו מקיים ואמנותך בלילות עי' רש"י לקמן די"ב ומש"ש בגליין [מלא הרועים]: ^(ד) תוס' פסחים [גליין]:

עמוד השחר אמאי תני ר"ש בן יוחי פעמים שאדם קורא ק"ש שחי פעמים צלילה אחת קודם עמוד השחר ^[ע] לאשמעין רבוחא טפי דיואל צק"ש של ערצית אחר (טו) שיעלה עמוד השחר. ונראה לפי שרואה להשמיענו שקורא אדם ק"ש שחי פעמים סמוכין ^[ז] לזה ויואל צכן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. ולהכי הוצרך לומר באתו של ערצית קודם שיעלה עמוד השחר דאם אירעו אונס שלא היה יכול לקרות צלילה וגם נריך להחזיק בדרך ואינו יכול לקרות בזמנו לא מסתברא שיקרא של ערצית ושל שחרית אחר שיעלה עמוד השחר אע"פ שיכול לקרות של ערצית לבדה אחר שיעלה עמוד השחר ולהכי תני אחת קודם שיעלה עמוד השחר. א"ר אחא צ"ח אריצ"ל הלכה כר"ש בן יוחי: איכא דמתני לה להא דר' אחא בר חנינא אהא דמניא ר"ש בן יוחי אומר משום ר"ע פעמים שאדם קורא ק"ש שחי פעמים ציום אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויואל צו ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא ק"ש שחי פעמים ציום אחת קודם הנץ החמה אלמא קודם הנץ החמה יממא. והדר אמרת ויואל צכן ידי חובתו אחת של לילה. אלמא ליליא הוא. לעולם יממא הוא והא דנפיך צה בדליליא. משום דאיכא ^(י) אינשי דגנו צההיא שעתא. לעולם יממא פירוש בלשון העולם נקרא יום קודם הנץ החמה לפי שכבר האיר היום קצת וגם חשיב יום דעידעז לכל אותן שמונות ציום. והא דנפיך צה בדליליא משום דאיכא אינשי דגנו צההיא שעתא הילכך מי שנאנס ולא היה יכול לקרות צלילה יכול לקרות עד הנץ ^(יח) החמה. ועתה לא פליגי הני תרי ברייתות אהדדי. הא דתני ר"ש אליצא דנפשיה והא דתני אליצא דר"ע. וכן דר"ג דמתני' דק"ש של ערצית דווקא עד שיעלה עמוד השחר היכא דלא אנים. אבל אם אנים יכול לקרות עד הנץ החמה. (מח) ובניו של ר"ג לא היו אנוסים ^[ב] אלא נמשך לצם אחר המשחה והאי דקאמר אליצא דר"ע דק"ש של שחרית לאחר הנץ החמה דווקא היכא דלא אנים ^[ג] ואי תיקשי לך הא לקמן (דף ט:) קאמר ר"ע משיכר צין חמור לערוד. ונ"ל דתרי תנאי אליצא דר"ע אי נמי הא דקאמר אחר הנץ החמה לאו דווקא ^[ז] דה"ה נמי קודם הנץ החמה אלא נקט אחר הנץ החמה

(טו) **אחר שיעלה עמוד השחר ונראה לפי שרוצה** וכו'. נ"ב והתוספות כתבו דלילה הוא לענין שאר מצות דבעינן בהו יום כגון תפילין וציצית אבל לענין ק"ש לא הואיל ואיכא אינשי דקיימי בהאי שעתא ויותר נראה דברי המחבר כי היכי דלא תקשי הנך תרי לישני אהדדי ולפי דעת התוס' ללישנא קמא לא יכול לקרות ק"ש של לילה אחר שעלה עמוד השחר וללישנא בתרא יכול לקרות ואדרבה של יום אינו יכול לקרות מאחר שלא הנץ החמה כיון דאינשי גנו בהאי שעתא לאו זמן קימה הוא: ^(י) **דאיכא אינשי** **דגנו** **בהחיא**

השחר ס' כ' וצ"י ס' נ"ח כתב צסס הרשב"א דצפ' אמר להם הממונה אמרינן הקורא את שמע עם אנשי המשמר לא יא' מפני שהן מקדימין ואנשי המשמר צודאי לאחר עלות השחר היו קורין ואפ"ה קמתי שהקורא עממם לא יא' היינו לומר שלא יא' ידי מזה מן המובחר וא"נ אפשר נמי שקורא שלא בשעת הדחק וכו': ^[ע] **לאשמיעינן רבוחא טפי** **דיצא בקריאת שמע שצ' ערבית** **בו**. וא"ל דהך הוה רבוחא טפי שרשאי לכתחלה לקרות של ערצית עד שיעלה עמוד השחר וכר"ג דאין זה במשמע הלשון דמיירי דנינא דלכתחלה אע"פ שיכול לקרות של ערצית לבדה כו' כלומר אם לא אירעו אונס על של שחרית אלא על של לילה וא"נ היכא דאף של שחרית יש לו אונס כגון שנריך להחזיק בדרך נמי קאמר דקורא של ערצית לבדה ולא של שחרית וטעמא רצא דזו של ערצית אם לא יקראה עכשיו אימתי יקרא שאין לו עוד זמן כלל משא"כ אותה של שחרית אולי יוכל לקרותה בדרך והכי מוכח בקיטור שכתב דימתין בשל שחרית וכ"כ הצ"י ס' נ"ח: ^[ב] **א"א** **נמשך** **צבם** **אחר המשתה**. והיו נעורים משא"כ זוגא דרצנן דאשחכור כדלקמן מתוך שכרוחם היו נרדמים וכן דקדק רש"י לפרש וישנו ונרדמו עד לאחר שעלה ע"ה. וכ"כ צ"י ס' נ"ט ועי' מה שאכתוב עוד צה צס"ד צפ' אין עומדין ס' ט': ^[ז] **דה"ה** **נמי** **קודם** **הנץ** **החמה**. ומיהו מוזמן שיכיר כיון חמור לערוד אבל קודם לכן אע"פ שעלה ע"ה אינו קורא אלא דשאנים והתוספות כתבו דה"ה לא לעולם ליליא כו' דהאי דנקיט לאחר שיעלה עמוד השחר לאו דוקא מיד הוא דהא נריך להמתין לכל הפחות שיעורא דמתניתין עד שיכיר צין תכלת לכרתי וכתב הצ"י ס' נ"ח שכתב כן משום דמשמע להו דהא דרשב"י שלא בשעת הדחק חיקך שעלה עמוד השחר קורא את שמע ע"כ ואע"ג דדוחה לזה ע"ש מכל מקום שמעית מינה דרבינו דס"ל דרשב"י בשעת הדחק מיירי אם כן קודם שיכיר צין תכלת לכרתי קורא ושיעור

י [דף ט ע"ב] **מתני'** **מאימתי** קורין את שמע בשחרית משיכיר בין חכלת ללבן ר"א אומר בין חכלת לכרתי ^[ו] וגומרה עד ^[ח] הנך החמה. רבי יהושע אומר ^[ט] עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בג' שעות. הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאלם הקורא בחורה: **גמ'** **תנא** בין חכלת שבה ללבן שבה. פירוש משיכיר צלינית בין חוליא של לבן שבה לחוליא של חכלת שבה דאמרינן צמנחות פרק התכלת (דף מג:) ורביאם אותו וזכרתם ^[י] ראה מלואו זו וזכור מלואו אחרת ואיזו זו ק"ש כדחנן מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין חכלת ללבן גרסינן בירושל' דפרקין ^[ז] תני מתני' בין חכלת שבו ללבן שבו. מ"ט דרבנן ^[ב] ורביאם אותו וזכרתם ^[ט] מן הסמוך לו. מ"ט דר"א ורביאם אותו כדי שיהא ניכר בין הנצעים פי' ^[ט] בין שני נצעים הדומים זה לזה כגון חכלת וכרתי. תניא ר"מ

תפארת שמואל

(כ) ומשום דמספקא לן במאן חלבתא. נ"ב ועוד טעם אחר להחמיר כתב המחבר פרק ע"פ בסוף המסכת:

מערני יום טוב

העשרים שהם ר"ע חלקים לרביע וי"ד חלקים לחלק העשרים בין הכל שכ"ד חלקים. ואין זה שני חומשים כי כל חומש רט"ו חלקים הרי שני חומשים תל"ז חלקים אבל נראה שדעת הרמב"ם שהי"צ שעות מתחשבים רק מהנך עד השקיעה וכשנכנסה עשר מילין שאמרו שם בגמרא שיש ה' מילין מעלות השחר עד הנך וה' מילין מהשקיעה עד זאת הכוכבים פשו לבו חלחל מילין מנפרא לאורחא דהיינו מהנך עד השקיעה הנה שיש לכל מיל שני חומשי שעה שכן יש ששים חומשים צ"צ שעות הרי מוכח דלהרמב"ם שכתב שכלל מיל שני חומשי שעה זריכין אנו לומר שהשעות של היום אינן מתחשבים אליציה אלא מהנך ואילך ועד השקיעה בלבד ולא עד זאת הכוכבים והוי סייעתא להרב רמ"י וז"ל שכתב צבי' רל"ג וצבי' רס"ו דנראה לו דהי"צ שעות מתחשבים מעת זריחת השמש עד עת השקיעה שכן הוא משמעות כל ספרי התכונה ע"כ ומ"מ אינם מסתייעים דברי הרמב"ם לכל דברי ר' מרדכי יפה שהרי בסיומן רס"ו קא חשב ד' מילין משקיעה עד זאת הכוכבים וכ"כ עוד בסיומן רס"א ואין זה מיוסד הרמב"ם כאשר ביארתי אבל דברי רמ"י וז"ל בזה אליבא דר' יהודה היא דאמר הכי התם מהלך אדם ציטוני ציוס יו"ד פרסאות ומעלות השחר עד הנך ד' מילין משקיעת החמה עד זאת הכוכבים ד' מילין ולא יעלה א"כ שני חומשי שעה לכל מיל שהם תל"ז חלקים כי אם רק רביעי וחצי רביעי משעה שהם ח"ה חלקים כי עכשיו הם ח' פרסאות שהם ל"ב מילין ל"ב שעות שהם מ"ח רביעיות וללאורה הדין עם הרב רמ"י וז"ל דמדברי יהודה מותבין התם לעולא דאמר ה' מילין וקאי בתיובתא אלא שגראה לי ליישב דעת הרמב"ם דאע"ג דעולא איתותב היינו מרבי יהודה דשמעיין ליה דאמר צהדיא ד' מילין והוא דלא כעולא דאמר ה' מילין אבל מ"מ לא נדחו בזה דברי עולא דהא איהו אדברי רבי עקיבא דמתני' דהתם דאמר איזהו דרך רחוקה מן המודיעים ולחוך קאמר עולא שהם ט"ו מילין ואע"פ שעולא בא ללמוד מהא דה' מילין כו' דפשו חלחין מנפרא לאורחא כו' מ"מ יש לנו לומר שזה בא ללמד ונמאל למד ועולא ראה וידע שכן הוא ט"ו מילין ממודיעים לירושלים דהא שכיח בא"י הוה דאמרינן בסוף כתובות אלא שמכא סברא ג"כ ראה להוכיח ואם יש לך חולק על הסברא מ"מ הראיה עיקרית והוא ראה וידע כמו שכתבתי והוה ר"ע כוותיה והלכה כר"ע מחבירו וזהו מה שג"ל ביישוב דעת הרמב"ם וז"ל וגם אין מזה תשובה על הרב רמ"י וז"ל דהא גמרא מסיק אדעולא תיובתא ועוד דלמא סברת ר"ע כדמפרש רב יהודה התם כל שאינו יכול לכונום בשעת אכילה ואע"פ שאינו יכול לכונום בשעת שחיטה דלא כעולא אבל מה שיש להפליא על הרב הנ"ל הוא שעם מה שביאר דעמו שאין הי"צ שעות אלו כי אם מהנך עד השקיעה ויש ד' מילין קודם הנך וכן לאחר השקיעה עכ"ו הניח חשבון שיעור המילין כסדרת צעל תרומת הדשן שדעמו שהי"צ שעות מעלות השחר עד זאת הכוכבים ושאיין בכל מיל רק שיעור שכ"ד חלקים ולא הרגיש שלפי סברתו הוא ח"ה חלקים וזה קשה עליו בסיומן רס"ו ועוד בסיומן תנ"ט וגם צי"ד סיומן ס"ט וכמו שכתבתי בס"ד בספר מלבושי יוס טוב: ^[י] **ראה** **מצוה** זו וזכור **מצוה**. עיין מה שאכתוב בזה פרק דלקמן ס' ט': ^[ב] **ה"ג** **וראיתם** **אותו** **בן** **הסבוד** **זו**: ^[ג] **בן** **הסבוד** **זו**. הכי דייק ונתנו עליו פתיל תכלת וגו' ורביאם אותו כמו אמו עמו כלומר שאכלו הסמוך לו נ"ל: ^[ב] **בין** **שני** **בבשים** **הדומין** **זה** **לזה**. דייק ורביאם אותו שתראו אותו לבדו ומה הפרש יש בעצמו

דברי חמודות

יאמר השכיבנו. אבל מעריב ערבים יאמר עם כל הצרכות שהרי מזכירין מדת יוס צלילה ומדת לילה ציוס. מרדכי והגה"ה מ"י: (ג) צריך להחמיר לאכול מצה של אפיקומן קודם

קיצור פסקי הרא"ש

שפתי תפתח תחלה ולבסוף יהיו לרצון אמרי פי וגו': המתפלל לא יעמוד על מקום גבוה ויתפלל וזריך לכיון את רגליו. ואסור לאכול ולשתות בצקר קודם שיתפלל ואם התחיל פוסק ומים מותר לשתות: מי שלא קרא ק"ש עד לאחר ג' שעות כל שעה רביעית קורא בצרכותיה מכאן ואילך לא יאמר הצרכות ואם צירך אח"כ עוצר על לא תשא:

דהאיכא נמי צמגילה (ד"כ:) סתמא כר"ע. ואמר' צפרק מצות חלילה (דף קא:) מה לי חד סתמא מה לי תרי סתמי. ואין לדקדק דהלכה כר"ע מהא דתני לה גבי הלכתא פסיקתא דמגילה. ^[ב] דלא דמי לההיא דהשוכר את האומנים (דף עו.) כל החוזר צו ידו על התחטונה ^[ג] דהתם שונה יחד דברים ^(ה) שהן דומין זה לזה ^(ו) אע"פ שכל המשנה ידו על התחטונה אין מקומה לשנות שם אבל אגב כל החוזר נקטיה. ^[ד] אבל התם שונה יחד כל שזמנו צלילה. אדרבה ההיא דאיזהו מקומן נראה יותר הלכתא פסיקתא שהרי שנה צאותה משנה ^[ה] זמן של קדשים ולספרים דגרסי' לקמן והני תנאי כי הני תנאי ומוקים ר' יהושע כר"ע ^[ו] משמע קצת הלכה כר"ע. ומשום (ז) דמספקא לן כמאן הלכתא ^(ז) צריך להחמיר לאכול מזה של אפיקומן קודם מצות כדאי' בפסחים (דף קכ:) לר"א בן עזריה צריך לאכול מזה של חוצה קודם מצות:

שיקיימו מצות הש"י ולא יתן המשחית לבא אל צתיהם לנגוף ועוד דהסברא נותנת שזה להם שיאכלו צעת האכילה ואינה לאחר מצות: ^[ב] **דלא** **דמי** **לההיא** **דהשוכר** **את** **האומנין** **ב"ה** **החוזר** **כו'**. דעלה דההיא מתניחין אמרינן בהגול קמא דף ק"ב דמשום דתני לה גבי הלכתא פסיקתא הלכתא כוותה ומיהו בסוף פרק ערבי פסחים כתב רבינו דדמי לה ולא דמי לה כלל וז"ע: ^[ג] **דהתם** **שונה** **יחד** **דברים** **שהן** **דומין** **זה** **לזה**. היינו צרישא דההוא מתניחין דקמי חזרה דפועל וחזרה דנעה"צ אע"פ שכל המשנה כו' אין מקומה לשנות שם דלא דמי להו ואמאי קמי לה התם אלא משום דשגאה גבי הלכתא פסיקתא דכל החוזר. ויש להגיה שאין דומין זה לזה לפי שכל המשנה כו' וה"ק דהתם שונה יחד כל החוזר וכל המשנה שאינם דומין זה לזה שהרי כל המשנה אין מקומה לשנות שם ויותר נכון להגיה ועוד צמקוס אע"פ ותרתי קאמר חדא שאין דומין כו' ואפילו היו דומין אפי"ה לא היה מקומה לשנות שם אלא ודאי מדקמי לה התם היינו למיתני לה גבי הלכתא פסיקתא הוא: ^[ד] **אב"ה** **התם** **שונה** **יחד** **כו'**. ואין להקשות דאימא התם נמי שונה יחד כל שידו כו' דא"כ הל"ל כל המשנה וכל החוזר כו' בחד צבא וא"ג אלו ידן על התחטונה כל המשנה וכל החוזר וא"ת לימא התם נמי מה"ט דלא כללינהו בחד צבא הוא דהוה הלכה ואמאי קאמר לפי שהן דומין כו'. וי"ל דהך לחודא לא מכרעה לומר דמשום כך קמי להו בתיבי צבא לאשמעינן דהלכה כן אלא היכא שהן ראויס לשנות יחד ולא כללס בחד צבא: ^[ה] **זמן** **של** **קדשים**. ואין זמנם שזה: ^[ו] **משמע** **קצת** **דהלכה** **כר"ע**. דלגבי ר"א דפליג עם ר"י הלכה כר"י אבל לפי שיש לר"א ג"כ תנא דס"ל כוותיה לכך כתב דמשמע קצת: ^[ז] **וגומרה**. בדפוס ישן לא גרסינן לה גם צריך"ף לא גרסינן לה כבר כתבתי בספר תוספות יוס טוב דלהמרדכי והטור מוכח נמי דל"ג ליה וכן מוכח עוד מדברי רבינו צפרק דלקמן סיומן ה': ^[ח] **הנך** **ההבדח**. ופי' הרמב"ם דשיעורו שעה אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ כ"כ בתבירו ולפי מה שפי' דבריו הב"י בשם מהרי"א וכתב הב"י שיש נ"א בדברי הרמב"ם ובצמקוס שיעור שעה אחת כתב עישור שעה אחת ע"כ. ובתוספות י"ט כתבתי שלפי זה ר"ל תחלת עלייתה גם שם ובמהדורות כתבתי בענין הנוסחא שצפירוש המשנה ע"ש והנני יוסיף בנאן דדברי הרמב"ם צנוין על דעת עולא דפ"ט דפסחים וכוותיה מפרש צהדיא שם צפירוש המשנה ואע"ג דעולא איתותב שם בגמ' אפי"ה מפרש כוותיה וטעמו אפרש לקמן בצמקון: ^[ט] **עד** **ש"ש** **שעות**. מסיק הב"י דעד סוף שלש קאמר ובענין השעות פי' הרמב"ם שכל השעות הנוכרות צממנה הם שעות זמניות שכפי הזמן יתחלק היום ל"ב חלקים וכן הלילה. וזריך אני לפרש מאימתי תחלתן וסופן של אלו השעות ובעל תרומת הדשן סיומן א' נקט תחלתן וסופן מעלות השחר עד זאת הכוכבים דודאי יוס של תורה כדדייקינן בגמרא ריש פירקין אלא שגראה שאין הענין כן להרמב"ם צ"ל כל שעה צפי' המשנה שמפרש ששיעור המיל הוא שני חומשי שעה ואם אתה אומר שהי"צ שעות מתחשבין מעלות השחר עד זאת הכוכבים ואמרו בגמרא צפרק מי שהיה טמא דמהלך אדם ציטוני ליוס מעלות השחר עד זאת הכוכבים עשרה פרסאות נמאלת למד שלא יגיע לכל מיל רק רביעי משעה וחלק העשרים משעה שהרי העשר שעות יתחלקן למ' רביעיות והב' שעות כל א' לעשרים חלקים יעלה ליו"ד פרסאות שהם ארבעים מיל לכל מיל רביעי שעה וחלק

הגהות הגר"א ^[א] ורש"י. ז"ל ור"מ:

שדה צופים ^[א] דף ט ע"ב רבי אליעזר אומר בין חכלת לכרתי. הרא"ש מולין פ"ג ס' י"ט:

קובץ מפרשים ^(א) נ"א שאין [גליון]: ^(ב) נ"א ועוד [גליון]: ^(ג) תוס' [גליון]: ^(ד) כיני מתני' כצ"ל [גליון]: ^(ה) צ"ל ור"ח [הגהות הגר"א]:

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס : 186 הודפס ע"י אוצר החכמה

[דף ט ע"ב]

אומר כדי שיכיר צין זאכ לכלב. רבי עקיבא אומר כדי שיכיר צין חמור לערוד. אחרים אומרים כדי שיראה את חצירו ברחוק ד' אמות ויכירהו. ירושלמי צמה אן קיימין. אי רגיל הוא אפילו רחיק כמה [ג] חכים ליה. וכשאינו רגיל. אפילו קרוב גביה לא חכים ליה אלא כך אן קיימין צרגיל ואינו רגיל כהך [ג] דאזיל לאכסניא ואחי (ב) לקיפין. אמר רב הונא הלכה כאחרים. אמר אביי לתפלין

הגדה"ה

ותפילין מזה להניחם משיארה

את חצירו ברחוק ארבע אמות

ויכירטו כאחרים. מנ"א:

* כאחרים לק"ש כוותיקין דאמר רבי יוחנן [ע] וותיקין (כא) היו גומרין אותה עם הנך החמה. תניא נמי הכי וותיקין היו גומרין אותה עם הנך החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמנא מתפפל ציוס א"ר זירא [א] מאי קרא ייראוך עם שמש. לקריאת שמע כוותיקין (ג) פי' מזה מן המובחר להתחיל לקרות שמע כדי שיגמור עם הנך החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה מיד בהנך החמה. ומודה אביי דתחלת זמן קריאה הוא משיכיר צין תכלת ללנן [צ] כסתמא דמתניתין ונמשך הזמן * בשלש שעות כדמוכח לקמן בסוף מי שמתו (דף כג:) דקתני מתני' ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא יהא הנך החמה יעלה ויתכסה ויקרא. ואמרין עלה צגמ' (דף כה:) לימא חנן סתמא כר"א דאמר ² עד הנך החמה. אפי' תימא כר' יהושע וכוותיקין דאמר רבי יוחנן וותיקין כו'. אלמא משמע צהדיא דוותיקין סברי כרבי יהושע אלא דממהרים לקרואה עם הנך החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה בהנך החמה. וכן משמע בירושלמי דפירקין. דגרס בירושלמי מ"ד כדי שיהא רחוק מחצירו ד' אמות ומכירו כמ"ד צין תכלת ללנן אבל אמרו מנחה עם הנך החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמנא מתפפל ציוס. אמר ר' זירא אלא אמרימא טעמא ייראוך עם שמש. אמר מר עוקבא [ק] וותיקין היו משכימין וקורין אותו כדי שיסמוך תפלתו עם הנך החמה והא דאמר ציומא [ר] בפרק אמר להם הממונה (דף לו:) אף היא עשמה נברשת של והב בשעה שחמה זורחת עליה ניזונות יוצאות הימנה וידעו הכל שהגיע זמן ק"ש ואמר אביי

תפארת שמואל

(כא) וותיקין היו גומרים. נ"ב פי' מפולפלים ומחודדים מפרק הרים מתרגמינן מותק טוריא ע"כ: (כב) עמא שביירושלים וכו'. נ"ב דכהנים לא היו צריכין לזה דהיו משכימין קודם לכן: (כג) אלא מיהו דית כל אינש יכול לבונוי וכו'. נ"ב תימא שכונות הרי"ף ז"ל הוא דותיקין מפני שהיו משערין בדקדוק היו מצמצמין ומכוונין מיד כשיגיעו לגאל ישראל תהיה הנך החמה ושארי הכתחלה ע"כ צריך שלא ישערו בצמצום אלא בענין שיכול לכל הפחות לקרות קודם הנך

מעדני יום טוב

שיטתך לראות ולהכיר צו אלא צינו לנצב הדומה לו וכיון דמייירי צשני נצעים דומין זה לזה שפיר קאמר ורביהם אותו להכיר צו ונצנע הדומה לו: [ג] חבים ליה. פירוש מכירו: [ם] דאזיז' לאבסניא ואתי לקיצין. פירוש הולך להתארת ונא לפרקים: [ע] וותיקין. פירש"י אנשים עניים וכו'. ונ"ל שהוא מלשון האי דשמי טולא חירא אחותו ויתק דפרק מי שמתו דף ע' שפירש רש"י חלשות ותלמידי הר"י פירשו ותיקין מפולפלים ומחודדים מלשון מפרק הרים דמתרגמינן מותק טוריא ע"כ ור"ל שע"י שהם מחודדים צחכמה יוכלו לשער לגמור עם הנך: [פ] מאי קרא ייראוך עם שמש. לקמן מפרש זה רבינו שני פירושים: [צ] בסתמא דמתני'. וא"ת הא פסיק רב הונא כאחרים ואם כן כי נימא דאביי מודה שתחלת זמן הקריאה קודם הותיקין אמאי לא נימא דמודה לרב הונא מזה נראה כדברי אביי סימן נ"ח שכתב דרבינו ק"ל דשעורא דצין תכלת ללנן ושיעורא דמשיכיר את חצירו כו' שיעור אחד הוא וכדאמרין בירושלמי דמיייתי רבינו צסמוך וכן הטור כתב שם לשיעורא דמשיכיר חצירו כו': [ק] וותיקין היו משכיבין. מכאן הראיה דכיון דקאמר שהיו משכימין שמעינן מינה שזמנה נמשך יותר אלא שהם היו ורזין ומקדימין: [ר] פרק א"ז המבוהה. גר' והוא דף ל"ו: [ש] ופסק דומן ק"ש מזהנך ההמה. ועם הנך פירושו כמו עם שמש שהוא לאחר הנך החמה וא"ת והיאך מפרש ר"ח למתני' דס"פ מי שמתו דקתני אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא יהא הנך י"ל דעד שלא יהא הנך לא קאי אכילה מילתא אלא אלא יכול לעלות ולהתכסות וא"י י"ל דר"ח ל"ג ולקרות וכן בתוס' דיומא שהעתיקו שם משנה זו לא כתבו ולקרות: [ת] ב"דמר יקב"ץ ע"הם ברי. וכן פירש"י ונראה מזה שגם דעת רש"י כפירוש ר"ח וקשיא עליה דבפרק תפלת השחר מפרש לקרא

לשאר עמא (כב) דבירושלים אלמא משמע שתחילת זמן קריאתה אחר הנך החמה. י"ל דהך זימנא נקצב להמון העם שאינם יכולין להקדים ולמהר כוותיקין (ג) ואם תאמר והא לעיל אמר ר"ש צן יוחי משום ר"ע פעמים שאדם קורא קריאה ² אחת קודם הנך החמה ואחא אחר הנך החמה ופסיק ריב"ל הלכתא כוותיה אלמא תחלת זמן קריאה של יום הוא אחר הנך החמה כמתני' דיומא. וי"ל דאפילו פליג ריב"ל אלאבי הלכה כאביי דפסיק כוותיקין דהוא צתראה. אי נמי לא פסיק ריב"ל כר' שמעון אלא צמה צסוצב שקודם הנך החמה יוצא בשל לילה כדאמר לעיל דלאו צפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דההוא זוגא דרבנן דאישתכור וכו'. אבל צמאי דקאמר דתחלת זמן ק"ש של יום אחר הנך החמה לא פסיק כוותיה. אי נמי י"ל דר"ש גופיה מודה דזמן קריאת שמע של יום קודם הנך החמה. והא דלא נקט פעמ"ס שאדם קורא ק"ש צ"פ קודם הנך החמה ויוצא בשל יום ובשל לילה דהוי רבותא טפי. איכא למימר דאתא לאשמעינן שאינו יוצא בשל לילה אחר הנך החמה. אי נמי כדפי' לעיל שאם היה אנוס צפעס אחת על של ערצית ועל של שחית אינו יכול לקרות שניהם. ור"ח ז"ל פירש דהאי גומרין ר"ל קורין [ש] ופסק דזמן ק"ש מהנך החמה עד שלש שעות כריב"ל דפסיק הלכתא כר"ש שאמר משום ר"ע כמתני' דיומא. ופי' ייראוך עם שמש היינו ק"ש [ת] כלומר יקבלו עליהם עול מלכות שמים. ולא נהירא מדקאמר כדי שיהא סומך גאולה לתפלה ומיייתי עליה קרא דייראוך עם שמש משמע דקרא צתפלה איירי. וכן לקמן בפרק תפלת השחר (דף כט:) מיייתי לה אפתלה דדריש מיייה דתפלת המנחה עם דמדומי חמה מדכתיב ולפי ירח דור דורים ועם משמע או לפניו או לאחריו. עם הנך החמה איירי קודם הנך החמה. ועם שמש משמע אחר זריחת השמש. [א] וגם לישנא דגומרין אותו לא משמע כפירושו. וגם רב אלפס ז"ל פסק כדפרישית. שכ' עלה דאביי וכן הלכתא. אלא (כג) מיהו לית כל איניש יכול לכווני ולמעבד כי האי מילתא [ב] (נא) אפילו הכי מזהו למקרי קודם הנך החמה מעט כדי

הגהות הב"ח

א ונמשך הזמן עד שלש שעות כו': ב כר"א דאמר וגומרה עד הנך החמה: ג קורא קריאת שמע אחת כו':

ש ונמשך הזמן עד שלש שעות כו': ב כר"א דאמר וגומרה עד הנך החמה: ג קורא קריאת שמע אחת כו':

על התפלה וכדמוכח התם מהגמרא: [א] וגם אישנא דגומרין אותו לא משמע בפירושו. וקשיא דרפ' דלקמן סי' ה' דעשאו רבינו לפיר"ח סניף לענין צרכה לגמור את ההלל אף ציוס שאין גומרין אותו וגדולה מזו קשיא לי ממ"ש הטור בשמו צסי' תפ"ח וז"ל הר"ם מרוטנברג לא היה מצרך לגמור את ההלל אף כשגומרין אותו אלא לקרוא את ההלל כי היה אומר כשמצרך לגמור אם יחסר ממנה אות אחת או חיבה אחת היו צרכה לנצלה וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר שאין לדקדק בזה כי לגמור היו פירושו לקרות כמו וותיקין היו גומרין אותו ע"כ ומכיון דכאן דכרי א"כ אין לדחות דעת מהר"ם בזה. ונ"ל מכיון שר"ח מפרש כן שפיר דחין לדהר"ם אלא שלענין פי' למשנה דותיקין גומרין הוא שדחה לפיר"ח: [ב] אפ"ה מצוה למקרי קודם הנך החמה מצינו. גרס. וכתב תלמידי הר"י ז"ל וז"ל ותמיהני עליו על זה הלשון שזה מה שהיו עושין וותיקין עזמן שהיו קורין מעט קודם הנך החמה כדי שיגמרו עם הנך ויתפלו מיד ויסמכו גאולה לתפלה והכי קאמר אלא מיהא לית כל אינש יכול לכווני כו' דמשמע שצא לומר עת אחרת ואומר מורי הר"י נר"ו שכונות הרי"ף ז"ל היא דוותיקין מפני שהיו משערין דקדקוק היו מנמנמין ומכוונין שמיד כשיגיעו לגאל ישראל תהיה הנך החמה ושאר צני אדם אינן צקיאין לשער כל כך ואם יצאו לעשותו שמה יטעו ותנך החמה קודם קריאת שמע ויעצור זמן לכתחלה ועל כן תריך שלא ישערו צלמנאם אלא צענין שיכולו לכל הפחות לקרוא קודם הנך פרשה ראשונה ושתהיה הנך החמה מקריאת פרשה ראשונה עד גאל ישראל כי זה נקל הוא לכיון שתהיה הנך החמה בשיעור גדול כזה ואע"פ שאינו מכיון צענין הנך החמה שיהיה כשמגיע לגאל ישראל אין לחוש לזה שיתר טוב שיקדים הנך החמה מעט מלנמנא ציותר ויצא לידו ספק שמה תעצור

דברי חמודות

דברים שאומרים ישראל כשמיחדים אבל כשאומר בשכמל"ו נראה שהוא מכיון עכשיו ליתר ומש"ה אומר צרוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד דאל"כ למה לו לומר בשכמל"ו ע"כ זה דוחק גדול צעיי דאם הוא מכיון לנאח למה יהיה נראה שאינו אלא סיפור אלא נ"ל דכיון דיעקב אמר על דברי צניו שאמרו שמע ישראל וגו' ומש"ה אן אומרים אותו בלחש היו ענין לפסוק של שמע משא"כ ואכתב ודבתיא ועמ"ש צסם רמ"י ז"ל צפ"צ סניף ה' ובסם צ"י שם סניף י"ט ואולי שאף ר"י הנשיא היה אומר ג"כ בשכמל"ו ולא הוצרכו לפר' וא"נ לא אמרו שאני איהו דמדוחק גירסתו לא היה אומר אלא פסוק שמע צלבד משא"כ אנו שאין עושין מפני הדוחק הזה אלא כדי שאם יעצור הזמן של הנך שיהא יוצא בקריאה זו לפיכך יש לנו ג"כ לומר

שדה צופים

ר"ע אומר בין חמור לערוד. הרא"ש צצרתס פ"א סי' ט': אמר אביי לתפילין לאחרים לק"ש כוותיקין. הרא"ש צכלותס תפילין סי' י"ו: ותיקין היו גומרין אותה עם הנך החמה. הרא"ש צצרתס פ"צ סי' ה':

קובץ מפרשים

(א) פי' לפעמים [גליון]: (ב) תוס' [גליון]: (ג) תוס' יומא [גליון]:

שלא יתפלל אלא אחר הנך החמה [שנמצא שמתפלל עם היום ואע"פ שאינו מתפלל עם הנך החמה] דוקא. העיד רבי יוסי בן אליקים משום קהלא קדישתא שצירושלים (נב) כל הסומך גאולה לתפלה אינו חיוק כל אותו היום [ג] פ' כעין וומיקין. [ד] (ו) וכן משמע לקמן וימנא חדא סמך גאולה * לתפלה אמר רבי הגה"ה (כד) בשבט אין צריך ללמוד יוחנן (נג) בתחלה אומר ה' שפתי תפתח (נד) ולצבור אומר יהיו לרצון אמרי פי * : הגה"ה הרצה ליהנות יהנה כחלישע ושאינו בתריה יהיו לרצון אמרי פי וגו' ובשבת לאו יום צרה הוא. מא"י:

תפארת שמואל

(כד) בחג"א המתחלת בשבת א"צ לסמוך גאולה וכו'. נ"ב ולא נהירא לחלק מחמת סברה ולא אישתמיט האי חילוק (אלא) [לא] בתלמוד ולא בגאונים ועוד מאחר דסמך כל מי שאינו סומך גאולה לתפלה ומה הוא דומה וכו' משמע דאין חילוק נראה לי:

מערני יום טוב

לומר שתפלת השפל והעניו נכנס לפני המקום כ"כ תלמידי הר"י ז"ל: [ח] שנאמר מוֹעֲמֵמִים קראתיך ה'. וק"ל דא"כ יתחייב להתפלל במקום עמוק ולא אמרו אלא שלא להתפלל במקום גבוה ובגמרא גרס אלא במקום נמוך וכן כתב בטור אך בר"י ורמב"ם ליחא וגם בש"ע לא כתבו ונ"ל דהך קרא דמעממקים כתוב בשיר המעלות שהיו עומדים הלויים על מעלות שבעזרה ושם היו אומרים לפני הש"י שכבר קראוהו והתפללו לפניו ממעמקים דדי להתנצל על שעומדים במעלות הגבוהים ואמרו שזה אינו אלא לשורר אבל כשקראוהו לבקשת הרחמים ממנו ולהתפלל לפניו זה היה ממעמקים וא"כ אין ראייה לדבר ולא זכר לדבר אלא על לאפוקי מקום גבוה כמו המעלות והיינו בקרקע שזה שהוא עמוק כנגד המעלות: [ט] צריך שיכוין את רגליו. כלומר צריך שיחבר זה אצל זה בזיון כאלו אינם אלא אחד ומלשון רגל קא דייק דמשמע שהיו סמוכים זה לזה כמו אחד כך כתבו תלמידי הר"י ז"ל והטור סי' צ"ה כתב דמתרגמינן ורגליהן רגל כוונין: [י] שנאמר ורגליהם וגו'.

דברי המודות

אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר וצדאי לא עדיף יהיו לרצון מהברכות עצמן וכיון בדאמנע הברכות אומר תחנונים כ"ש שיכול לאומרם קודם יהיו לרצון ע"כ וכך אכתוב בשם הטור צפ' אין עומדין סי' כ"א סעיף ס' וכן מנהג ארצות הללו לומר אלהי נאור קודם יהיו לרצון וכתב רמ"א דמס"ה ראשין ג"כ לענות קדיש וקדושה וזכרו קודם יהיו לרצון כיון שנהגים להפסיק ולומר תחנונים ע"כ ואי חוץך דבדר דלפי הטעם שכתב הר"ר יונה שאני תחנונים מעניית קדיש וקדושה שהרי תחנונים מעין כל ברכה וברכה אומר בסוף כל ברכה וברכה ולא מזנינו שמפני כן יהא ראשי להפסיק בשום ברכה מהי"ח ברכות בעניית קדיש וקדושה אפי' אם יאמר צה תחנונים וכיון שאין לנו ראייה על שיכול להפסיק בעניית קדיש וקדושה בצרכות עצמן כשאומר צה תחנונים כמו כן אין לנו לומר כך בתחנונים שלפני יהיו לרצון והואיל וכן נ"ל שטוב יותר לומר יהיו לרצון מיד אחר התפלה שעכשיו יכול אח"כ לענות קדיש וקדושה לכ"ע ואפילו בתוך התחנונים כיון שכבר אמר יהיו לרצון כתב הרשב"א שיכול להפסיק בהן כדרך שמפסיק בצרכות של ק"ש אפילו באמנע ויותר טוב לו לקצר כדי לענות שאין חובה לומר בכל פעם וכתב הטור סימן קצ"ב ע"ש אגדה אחר שמואל כל הזרין לומר ד' דברים הללו זוכה ומוקבל פני שכינה עשה למען שמך ע"ל ימייך ע"ל חורתך ע"ל קדושתך וכתב הב"י ס"ס קכ"א דלדברי מהר"א שכתבתי לעיל בשמו שהש"ך כשחזר התפלה בקול רם צריך שיחמיל ה' שפתי ה"נ אפשר לומר שישלים יהיו לרצון אחר התפלה ודלא כדברי אהל מועד שכתב שאינו מתחיל בה' שפתי וכן אינו מקיים ציהיו לרצון עכ"ד הב"י אבל רמ"א ז"ל הגיה צס"ם קכ"ג שלא יאמר יהיו לרצון אע"פ שציינמן קי"א לא הגיה: (נה) הַמִּתְפַּלֵּל צ"א יַעֲבֹד ע"ג כַּסָּא בוי. ובתוספתא ספ"ג אם היה זקן או חולה מותר וכתב ב"י בשם כמה רבותא שכן אם כונתו להשמיע לצבור נמי שרי: (נו) צ"א יַעֲבֹד ע"ג בוי וצ"א מְקוֹם גְבוּהָ. כתב ב"י בשם מהרי"א מדלא כללם בחזק מחת' ביאמר לא ע"ג מקום גבוה יראה שצא להודיענו שע"ג מטה או ע"ג ספסל או ע"ג כלי אפילו שלא יהיה גבוה ג' טפחים לא יתפלל עליהם לפי שיש לחוש לטרדא שהוא טרוד שמא יפול ולא יתכוין בתפלתו ואח"כ אמר ולא ע"ג מקום גבוה ואפילו שלא יהיה כלי אלא קרקע עולם ע"כ ולדבריו הא דמסיק בגרייתא טעמא לפי שאין גבוהות בו' לא קאי אלא לדמייך ליה ע"ג מקום גבוה ונ"ל דה"פ לא מביעיא דלא יעמוד ע"ג כסא דהא איכא חששא שירא שמא יפול בו' ואפילו אין לו שיעור גבוה דהיינו ג"ט כדלקמן אלא אפילו לעמוד במקום שאין ירא שמא יפול כשהוא מקום גבוה דהיינו ג"ט נמי לא יעמוד לפי שאין גבוהות בו': (נו) וצ"א מְקוֹם גְבוּהָ. לשון הרמב"ם שיעור מקום גבוה ג' טפחים היה גבוה ג' ויש בו ד' אמות על ד' אמות הרי הוא כעליה ומותר להתפלל בו וכן אם היה מוקף מחזיות אף על פי שאין גבוה ויכר כיון שחלק רשות לעצמו ועיין בפרק דלקמן סי' י"ג: (נה) הַמִּתְפַּלֵּל צריך שיכוין בוי. וקודם כשעומד להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות דרך קירוב והגשה שצריך לעשות שכחות ג' הגשות לתפלה ויגש אצבעה ויגש יתודה ויגש אליה ועוד כתיב ורגליהם צ' רגל א' ואחר כך ישרה מישר רגליו יחדו ישרה תפלה"ה (כלומר חושבנא דדין כחושבנא דדין) כ"כ הרוקם סימן שכ"ב: (נז) צריך שיכוין את רגליו בוי שנא' ורגליהם וכו'. ולפיכך ישוה אותם יחד כדמות המלאכים ודלא כמ"ד צירושלמי כשהניס

שדה צופים

דף י ע"ב תניא נמי הכי לא יעמוד אדם לא ע"ג כסא. הרא"ש בצרכות פ"ב סי' י"ג:

קובץ מפרשים

(א) תוס' [גליין]:

[דף י"ב - י"א ע"א]

ורגליהם רגל ישרה. ואמר ר"י צר חנינא משום ראב"י מאי דכתיב לא תאכלנו על הדם לא תאכלנו קודם שתתפללו על דמכם [ב] א"ר ינחק א"ר יוחנן משום ר"א בן יעקב כל (כה) האוכל ושותה קודם שיחפלו עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך [ג] אל מיקרי גויך אלא גיאך אמר הקב"ה אחר שאכל ושתה ונתגאה זה קבל עליו עול מלכות שמים. ומנאמי כתוב צסס ר"י ו"ל דאם התחיל לאכול קודם שעלה עמוד השחר (ם) כיוון שעלה עמוד השחר פוסק. אף על גב דאמרין (שצט דף ט:) בתפלת המנחה אם התחילו אין מפסיקין. שאני הכא [ב] דאסמכיה אקרא ואיכא לאו דלא תאכלנו על הדם. ואזי העזרי ו"ל כתב (סא) דמוחר לשמות מים צבקר קודם תפלה (סב) דלא שייך צמים גאולה: ר' יהושע אומר עד שלש שעות. אמר רב יהודה אמר שמואל [ם] הלכה כר' יהושע: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד [ע] כאלם שקורא בתורה. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות. תניא נמי הכי הקורא מכאן ואילך (סג) לא הפסיד כאלם שקורא בתורה אבל מצדך לפניה ולאחריה יש להסתפק אם ר"ל עד חצות כשיעור תפלה אליבא דרבנן. או עד ד' שעות [א] אליבא דר' יהודה. או (טו) אפי' כל היום כולו לא הפסיד ורב האי גאון ו"ל כתב אף [צ] כל שעה רביעית אף על פי שאינה עונתה מצדך שמים לפניה ואחת לאחריה. משמע דוקא שעה רביעית שהוא זמן תפלה לרבי יהודה. (סד) אבל

הגדה"ה

(א) גדול הקורא ק"ש בעונתה מת"ש פעם אחת אפילו למי שחורטו אומנות. מנ"א. ע"כ:

הולכין צדך וקורין (סו) עוסקין במלאכה וקורין. והני מילי צפרשה שניה. (סו) אבל צפרשה ראשונה אין עוסק במלאכה * כדצעינן למימר קמן (צפרק שני סי' ג'): תני רב יוחנאל עשה כדצרי צית שמאי עשה. כדצרי צית הלל עשה. רב יוסף אמר עשה כדצרי צית שמאי לא עשה ולא כלום. רב נחמן צר ינחק אמר העושה כדצרי צית שמאי חייב מיחה. דתנן אמר רבי טרפון פעם אחת הייתי מהלך צדך והטיחי לקרות כדצרי צית שמאי וסכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו [ח] כדי היית לחוב צענאך שעצרת על דצרי צית הלל: **יב מתני'** (סח) [א] **בשחר** מצדך שמים לפניה ואחת לאחריה (סט) וצערצ מצדך

תפארת שמואל

וג"ל דהוא ס"ל אליבא דמסקנא דהכא לא צריך לאוקמי דברי רב בדלא מטי אלא במטי א"כ מוקי לה הא דרב כשהיו לו בית מדרש קבוע להתפלל כמו שהיו נוהגים בימי החכמים ומש"ה מכי מטי זמן ק"ש בוודאי הפסיק: (כו) **או אפילו בל היום וכו'**. ג"ב וכן דעת הרמב"ם וסמ"ג כתב סתמא אם איחר יותר משמע דעתו כל שיעור תפלה דהיינו ו' שעות וכן ג"ל עיקר וכן

מעדני יום טוב

הר"ש וכו' וז"ל שלא היתה גירסתן צגמרא כגירסא דין וכיוצא בזה מאלו לעיל סימן ד' ועיין פ"ג סימן ה': [א] **אליבא דר' יהודה**. דהלכתא כוותיה: [צ] **ב"ש** שעה רביעית. דהוה גס בן קלח זמן קימה כ"כ רמ"י ואין ג"ל דלא מצינו זה דאפילו צני מלכים עד ג' שעות בלנד אלא ג"ל טעמא דברכות תקנת חכמים והוסיפו לו שעה אחת ולענין ק"ש אה"נ דעבר זמנה אלא שקורא עם הברכות כאלם שקורא בתורה והכי דייקא לישנא דמתני' שלא הפסיד הברכות ולק"ש הוא כאלם הקורא בתורה כך ג"ל: [ק] **ואם בירך עובר ע"ז**. דאמרין צפ' אין עומדין דף ל"ג כל המצדך ברכה שאינה לריכה עובר משום לא תשא והכי הר"ף צפ"ח וכתב תלמידי הר"י צסס רצני לרפת דאסמכתא היא ע"כ ומלשון הרמב"ם פ"א מהלכות ברכות אין ג"ל בן: [ר] **עובר ע"ז**. ועיין בפרק כילד מצרכין סימן כ': [ש] **בטוין וקורין**. פי' כשהוא מוטע קורא כך ואין לריך שיעמוד מה שאין בן מעשה דר' טרפון דלקמן ועי' צפ"צ סי' ד': [ח] **בדי היית** **אָהוב בעצמך**. פי' הר"ב בטרטורה ראוי היית ליהרג ואם היית מת מתחייב צנפשא: [א] **בשחר מברך**. כל הברכות נאמרין בלשון ברוך ופי' האצדורהם שאינו לשון פעול אלא כמו רחום וחנון שהוא

דברי חמודות

מעיד עדות שקר בעצמו אסמכתא הוא ושלא יעשה בן צמוד אלא יקרא ק"ש צומנה בברכותיה וכשיהיו לו ז'יתות ותפילין ייחס יחזור ויקרא בהן ק"ש בלא ברכות או יקרא בהן פרשה אחת או מומור א' מתהלים ויא' י"ח בהגתתם ע"כ ולא ידעתי מה הכרחו להאריך לקרות בהן פרשה או מומור ועל מה שהאריך לקרות בהן ק"ש התרשמי הואל וכחוצ בהן מצות תפילין וז'יתות אע"פ שגס זה אינו מוכרח שכבר קיים מצות ז'יתות ותפילין בהגתתן בלנד: (סה) **יושבין וקורין**. וכתב ר"ע מי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרות מעומד לא יאזת עציז ונקרא עברינא וירץ לגעור צו שמלונה מיושב כלומר שהרי מלונה היא מיושב כמו מעומד ומאן דעבר אדרצנן שרי למקרי עברינא כדאמרין צפ' כירה צ"י וכ"כ רצינו פ' דלקמן צפ' ג' צסס ירושלמי וע"ש ופי' מטוין וקורין עיין צפ' דלקמן סעיף י"ג: (סו) **עוסקים במלאכתן** וקורין. הרמב"ם כתב רוכב ע"ג בהמה צמקוס עוסקים במלאכת': (סו) **אב"ב בפרשה ראשונה אין עוסק במלאכה**. וכתב הטור ר"ס ס"א שיקרא ק"ש ציראה וצכונה וכתב צ"י שכן דרשו חו"ל על אשר אנכי מאוך היום בכל יום יהיו צעניך כחדשים כלומר ולא כמו שכבר שמע אותו הרבה פעמים שאינו חציז אללו ע"כ ולכתתלה יזהר בכל הפרשיות כשיכול לעשות בן: (סח) **בשחר מברך בו'**. ואם הש"ך מוציאו והיאך יעשה כשקורא צצצור כתצתי צפ"צ סעיף ל"ב וצפרק בתרל דר"ה והברכות עצמן מפורשות לקמן: (סט) **ובערב מברך שתיים בו'**. הראשונה אשר דצצרו וכו' וחותם תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד אנו מתפללים שיקים הפסוק

קיצור פסקי הרא"ש

עולם ואחת לאחריה ויש לומר צבקר אהבה רצה וצערצ אהבת עולם וצערצ מצדך שמים לפניה ושמים לאחריה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך

שרה צופים

דף יא ע"א אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין. הרא"ש צנס' מ"ק פ"ג סי' ג': רב יוסף אמר עשה כדברי בית שמאי לא עשה ולא כלום. הרא"ש צנסקה פ"א ס"א:

קוביץ מפרשים

(א) גדול הקורא בתורה וכו'. והוא מדברי התוס' דף י' וז"ל פעם אחרת שלא בשעת ק"ש אבל בשעת ק"ש אפילו בתפלה פוסק עכ"ל [הגה: בתוס' שלנו חסר וכ"ד הג"א הוא מתוס' ר"י חסיד ומאור זרוע] [ארץ צבין]: (ג) והא דאמר ר"י וכו'. עיין בתוס' ריש פרק ב' מזה [ארץ צבין]:

מאימתי פרק ראשון ברכות

[דף יא ע"א - יא ע"ב]

[ב] שמים לפניה (ע) ושמים לאחריה [ג] אחת ארוכה * ואחת קצרה. (עא) מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך. לחתום אינו רשאי שלא לחתום. שלא לחתום אינו רשאי לחתום: **גמ'** **בואי** מנצח. א"ר יעקב בר אידי א"ר הושעיא [דף יא ע"ב] (עב) יולר אור ובורא חשך. וימלא יולר אור ובורא נוגה. אמר רבא בר עולא [ד] כדי (כח) להזכיר מדת יום צלילה ומדת לילה ציוס. מדת לילה ציוס יולר אור ובורא חשך. ומדת יום צלילה גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור. ברכה שניה מאי היא. אמר רב יהודה אמר שמואל (עג) אהבה רבה אהבתו. [ה] ורבנן אמרי אהבת עולם

(ג) מצרעית הוכתרה בצרכת הן והא דאמרינן אל ישאל אדם נרצוי לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות היינו נרצוי יחיד. מא"י:

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

משמע לישנא דמכאן ואילך ודלא כרב האי ודו"ק: (כו) (בהג"א) ומצוה מן המובחר וכו'. נ"ב פירוש להודיע שבורא א' לכולן ולאפוקי האי מין שאמר מי שברא אור לא ברא חשך עד שא"ל שטיא שפיל לסיפ' דקרא ה' צבאות שמו כך פ' רבינו יונה. ולי נראה להודיע גבורתו של הקב"ה שהוא יכול לעשות מיום לילה ומלילה יום ודלא כדעת הפלוסופים: (כח) כדי לחזויר

מעדני יום טוב

עלמו הוא מקור הצרכה ואינו מקבל מאחרים וכחז בשם האנן ירחי שנשאל על ענין הצרכות שנחתלתן מדבר כלפי' השם כאלו הוא כנגדו ונכסופן כאלו אינו כנגדו ומנאמי צמד'ש טעם לכולם ממנה שנאמר שייתי ה' לנגדי תמיד כי כשמוזכר את השם ואומר צא"י הוא עומד לנגדו וכיון שאומר אחר כך מלך העולם נמצא שאינו עומד לנגדו שר"ל אומר אלהינו שהוא מלך העולם כו' והריצ"א כחז שהטעם שתקנו הצרכות בלשון נוכח ונסתר מפני שהקב"ה נגלה ונסתר נגלה מזד מעשיו ונסתר מזד אלהותו וגם הנשמה נראית ונעלמת לכן הנפש מצרכת נוכחם ונסתר כמו שנאמר צרכי נפשי את ה' שנמצא צמזמור ההוא נוכח ונסתר וכו' וזה הטעם נכון יותר מן הראשון וא"ת ומה יועילו להקדוש צדוך הוא צרכותינו וי"ל אין צרכותינו אלא כדי לזכות אותנו כמאמרים ו"ל כל המצרך מתמצך וכן כתיב שאו ידכם קודש וצרכו את ה' יצרכך ה' מניזין עכ"ל ולנעלי הקבלה טעמים אחרים בכל זה ואין לנו צחיצור שעל הש"ס שום עסק צנצנתרות: [ב] שתיים בו. פ' רש"י צסם ירושלמי כו'. וא"ל לחלקם לשנים אלא בחלק ג' ד' והערב קודם כדא"י צר"פ לכן זרזיום מקדימים ד' צערב רמ"י: [ג] אחת ארוכה ואחת קצרה. פ' רש"י ארוכה אמת ואמונה קצרה השכיצינו ומימה דהשכיצנו גמי ארוכה הרצה וכו' ונראה לר"ת דהכל קאי אאמת ואמונה אחת ארוכה ואחת קצרה כלומר צין יאריך צה צין יקצר צה כדלקמן למ"ד אין אומרים פרשת צינית צלילה דקא מסיים מודים אמתו לך שהולאתו ממנצרים וכו' צפ' היה קורא וכן אשכחן התם (צפ')

דברי המודות

והיה לעת ערב יהיה אור ויאיר לנו ויחשיך לשונאניו והוי קצת מעין חתימה סמוך לחתימה כ"כ הטור סי' תל"ו צסם אצוי רבינו ז"ל שניה אהבת עולם כדלקמן ואינה פותחת צברוך דהוי סמוכה לחצרתה: (ע) ושתיים צאחריה. ראשונה אמת ואמונה כדלקמן סימן ט"ו ואינה פותחת צברוך דהויא סמוכה לחצרתה דק"ש לא הוי הפסק וחותם צא"י גאל ישראל ולא גואל ישראל שנחתקה על הגאולה שעברה. שניה השכיצנו וחותם שומר עמו ישראל לעד מפני שלילה צריכה שימור מן המזיקין טור סי' ט"ו: (עא) מקום שאמרו צאהאריך אינו רשאי צקצר בו. כבר כתבתי צמ"מ שיש לפרש דלא צא למעט שאין להאריך יותר בצרכות ארוכות כי אם בצרכות הקצרות לגמרי כמו צרכות הפירות והמנות ולפיכך נהגו לומר צהן קרובן וכמו שכתב רבינו צפ' אין עומדין סי' כ"א לענין תפלה וכחז רמ"א שאין לאדם לפרוש עלמנו מן הצטור צמקום שנהגו לאמרו ויאמר אותם עממם ע"כ ולמדנו מזה שהיחיד שלא צצטור לא יאמרו צמוך הצרכות כלל כי רצו החולקים: (עב) יוצר אור וכו'. ותחלתה צא"י אמ"ה שכל ברכה שאין צה שם ומלכות וכו' כדלקמן פ' כיצד מצרכין ואומר יוצר משרתים ואשר משרתיו משום הא דליאת פ' אין דורשין כל יומא איצרו מלאכי השרת מנהר דיטור שנאמר חדשים לבקרים וה"פ יוצר משרתים אותם המתחדשים בכל יום ואשר משרתיו מעולם כגון מיכאל וגבריאל כולם עומדים לפניו טור סי' ג"ט וצפ' מי שממו סי' י"ח דין הקדושה צציורא אס יחיד אומרה וחותם אור חדש על ציון תחרי כו' ופי' רבינו צתשובה כלל ד' דשפיר הוי מענין החתימה ופתיחה דיורר אור היינו אור שצבא הקצ"ה בו' ימי צראשית ולא היה העולם כדאי להשתמש צו וגזנו לצדיקים

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תפארת שמואל

תניא גמי הכי אין אומרינן אהבה רבה אלא אהבת עולם וכן הוא אומר ואהבת עולם אהבתך. וקי"ל צרכנן. והא דאמר לקמן אמר רב יהודה אמר שמואל השכים לקרות קודם שקרא קריאת שמע צריך לצרך. לאחר שקרא קריאת שמע אין צריך לצרך מאי טעמא שכבר נפטר צאהבה (כט) רצה. [ו] ההיא מימרא דשמואל דהוא מרא דשמעתא קמייאת ורבנן פליגי עליה וכבר אדחי לה הא דשמואל דתניא כוותייהו דרבנן וכל מאי דמשכחת צתר הכי אהבה רבה אעיקרא דשמואל גריד. והגאונים כתבו שיש לקיים דברי שניהם. [ז] ועוד [ז"א וכן] צאשכנו וצצרפת נהגו לומר צשחרית אהבה רבה ולומר צערצית אהבת עולם. וכן סתמא דגמ' לקמן צשמעמין [ח] הזכיר אהבה רצה צשל שחרית:

יג אמר רב יהודה אמר שמואל השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לצרך משקרא ק"ש אין צריך לצרך. מאי טעמא שכבר נפטר צאהבה רצה. צירושלמי מסיק עלה א"ר אבא (עד) והוא (ב) ששנה על אתר ^ה ונראה דהיינו דוקא

תפארת שמואל

מדת יום בלילה וכו'. נ"ב פ' במ"ש המחבר לקמן פרק אין עומדין שבח וכבוד הוא לרב שרבים צריכין לו ושואלין צרכיהן לפניו ע"כ: (כט) באהבה רבה החיא וכו'. נ"ב עיין מ"ש בב"י בטא"ח סי' מ"ו: (ל) והוא ששנה על אתר וכו'. נ"ב וז"ל א"ו ומיהו כל עניני תפלה וגם שהולך אחר הספרים להביאם בבמה"ד אין זה הפסק:

המולץ) אחת ארוכה ואחת נשואה אחת צמולות ואחת צעולות כ"כ התוס' ולפי זה מקום שאמרו להאריך כו' קאי על צרכות אחרות וכן פירשו התוספות מקום שאמרו לקצר כגון בצרכת פירות וצרכת המנות אין לו להאריך ע"כ אלא צצהג"ה כמוז דשרי למימר זכרנו צריש שחא ושפיר אומרים אות מצראשית (כך הגי' צס' האגודה) הוכתרה בצרכת הון ע"כ וי"ל דצכלל הא דתני דצמקום שאמרו להאריך שאינו רשאי לקצר משמע שאם ירצה להאריך יותר דרשאי שלא אמרו אלא שלא יקצר: [ד] כדי צהזכיר מדת יום בצי"ה. יש ששואלין למה צריך לומר מדת יום צלילה ומדת לילה ציוס והלא די כשיאמר מדת יום ציוס ומדת לילה צלילה והיה אומר הרב ר' אליהו הצרפתי ו"ל שטעם הדבר משום דאמר' צממרא ההוא מינאה דאמר לרצי מי צברא אור לא צבא חושך ומי צברא חושך לא צבא אור שגא' יוצר אור וצורא חושך כלומר ממנה שלא אמר יוצר אור וחושך משמע שכל אחד ואחד היה לו צורא לצדו א"ל שוטה שפיל לסיפא דקרא ה' צבאות שמו שהוא לצדו צבא הכל וע"כ אנו אומרים מדת יום צלילה ומדת לילה ציוס להודיע צבורא אחד צבא הכל כ"כ תלמידי הר"י ו"ל: [ה] ורבנן אמרי בו' תנאה בו. כך הוא גירסת הרי"ף ו"ל: [ו] ההיא מימרא דשמואל. כלומר לינשא דכבר נפטר צאהבה רבה שמואל גופיה אמר ולא סתמא דגמרא אי גמי כיון דאשמואל קאי קאמר כפי צצרתו של שמואל: [ז] ועוד באשכנז. נראה לי דגרסי' וגם צאשכנו אי גמי גרס וכן צאשכנו: [ח] הזכיר אהבה רבה בש"ש שהרית. לכאורה יש

לע"ל ועל אור זה נאמר והלכו גוים לאורך והיינו גמי אור חדש שחידש צו' ימי צראשית שעמד הקצ"ה לחדשו לנו: (עג) אהבה רבה. ואינה פותחת צברוך לפי שהיא סמוכה לצרכת יוצר אור וחותם צא"י הצתר צעמו ישראל צאהבה טור סי' ס' שלישיית אמת ויציב כדלקמן סימן ט"ו וכחז טור סי' ס"ו דליאת צירושלמי צריך להזכיר צאמת ויציב יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכת צבורות וצור ישראל וגואלו ויש צהס ט"ו ווי"ן והיחיד שאינו שומע מש"ס שחזר ה' אלהיכם אמת להשלים רמ"מ חיות כמו שאכתוב צפ' דלקמן סעיף ל"ב כיוין צט"ו ווי"ן הללו ועם כל דא הוא צכלל וחסרון לא יוכל להמנות כדליאת צמד'ש הנעלם ומנהג קדמונים היה לומר צין צרכת אהבה לשמע אל מלך נאמן להשלים הג' חיות וצמיקונים חיקון י"א אמרו רבנין דלא עבדון הפסקה חיקנו לאחורא שלוחא דצצורה ה' אלהיכם אמת ומהר"י קולן צבורש ג"א כתב שהוא היה נוהג לומר אל מלך נאמן וכ"כ האגור צסם רש"י ור"י חסיד וכחז רמ"א לנהוג כן ציחיד ולא צצצור ואכתוב צזה צס"ד צפ"צ סעיף ל"ב ומשמע דאף צערצית לא והרמ"ה כתב הטור צשמו דחלת עביד מפסיק ומפיק שם שמים לצטלה ומוסיף מאי דלא אמר יעקב וצניו ולא משה והכונה צצט"ו ווי"ן כתב דב"י מפי השמועה שט"ו פעמים וי"ו עולה ז' ושם הוי"ה עס ד' אותיות עולה שלשים וג"פ ל' הוא ז' נמצא שמכיון צזה לג' שמות ורמ"א כתב שיוכל ג"כ לכיון דט"ו ווי"ן עולין ז' והקריאה נחשבת אי הרי ז"א צמנין אמן והוא צמנין השם צקריאתו וכתיבתו והוי כאלו אמר ה' אדני אמת: (עד) והוא ששובה על אתר. וכחז רמ"י דל"ל שאף אם התפלל וסיים התפלה אינו נקרא הפסק אס לומד מיד אחר התפלה ע"כ וצמ"מ כתבתי

קיצור פסקי הרא"ש

יסיק דעמו מללמוד וחזר ללמודו צריך לצרך. ומי שרוב עסקו צלמוד ואף כשהוא הולך לעסקיו ממהר כדי לעסוק צלימודו לא הוי הפסק. ואם ישן ציוס שינת קצע על מטתו הוי הפסק. והמשכים צצקך וצירך ולמד כשקרא פרשת הקרצנות צצהכ"ג אינו צריך לחזור ולצרך. וצירך לצרך למשנה ולמקרא ולמדרש ולגמרא. והישן צצוכה אינו מצרך לישן צצוכה:

שדה ציפיים

דף יא ע"ב וכן אורי ליה ר"א לר"פ בריה אהבה רבה. הרא"ש צמס' ע"ו פ"צ סי' א':

קובץ מפרשים

א) תוס' [גליין]: ב) ופר"ת וכו'. עיין בתוס' בד"ה אחת ארוכה וכו' [ארץ צבין]: ג) הגאון יעב"ץ הגיה אום [גליין]:

צרכה של אהבה רבה [ט] דלא מיתחמי לשם צרכת התורה אלא בשונה על אחר. ואם שנה לאלתר או נראה צרכה לשם עסק התורה כמו לשם ק"ש. ואז לא יטער לזרז כל אותו היום אפילו יפסקו ללמוד ויחזור וילמוד. [טז] (ע"ה) וכן (ג) * המצרך על התורה ולמד אין צריך לחזור ולזרז את הפסיק בזמננו לכך הוצרך (ג) לומר והוא ששונה על אחר על הנפטר באהבה רבה. ולא על המצרך צרכת התורה [י] דאי לא חימא הכי [כ] היה לו להשמיטנו בעלמא דהפסק שזמננו עסק דהוי הפסק וצריך לחזור ולזרז כל שכן הנפטר באהבה רבה. [טז] ואף א"ל דאין חילוק בין הנפטר בצרכת התורה לנפטר באהבה רבה. מכל מקום מסתבר שזני אדם שרגילין תמיד

תפארת שמואל

(לא) וכן המבדק על התורה וכו'. ג"ב הגד לי שהגאון מהרי"ץ צלאש ז"ל הגיה המבדק וכו' א"כ יהיה הלשון מגומגם מאד שהרי כתב המבדק על התורה ולמד ואם איתא כדבריו למה לי שלמד על אחר גם בברכות התורה שהרי לפי דבריו ירצה הרא"ש בדברים אלו שאין לו ללמוד על אחר בברכת התורה גם ל' הפסק באמצע לא אתי שפיר שהרי לדבריו יסבור הרא"ש בהפסק שבין הברכה ללמודו וזה לא מקרי באמצע: (ג) לבך הוצרך. צ"ל ואך הוצרך: (גל) דבריו ע"כ נ"ל שאין למחוק גם הב"י ז"ל לא הגיה בס"י קמ"ו גם ראיתי בס' אשר"י של הר"ן ז"ל לא הגיה ומ"ש וכן המבדק על התורה י"ל כשקוראין אותו לקרוא בתורה בבית הכנסת שנתקנה ברכה בצבור ולא על עסק התורה אם הוא שונה על אחר:

מעדני יום טוב

שלמד עכשיו אם כן גדן זה אין לחלק בין צרכת אהבה לצרכת התורה דמאחר שלמד מיד אחר אהבה הרי היא בצרכת התורה עצמה והואיל ושמי הצרכות שוות לענין אם הפסיק שאין טעם לחלק אם כן ה"ל להשמיטנו כו' דנעיקר דאין דנפטר באהבה רבה על מה שלמד מיד דבר אמרו שמואל ואם כן ר' אבא לא אלא לומר שלא נפטר על מה שלמד אחר שהפסיק וזה ה"ל להשמיטנו כו': [ז] ואף את"ל שאין הוצרך בין הנפטר באהבה רבה ב'ו'. כלומר דלעולם אם הפסיק חוזר ומצרך בין באהבה רבה בין בצרכת התורה והא דלא השמיטנו כו' לא היה צריך להשמיטנו בעלמא כיון שאין חילוק ביניהם וכדפירש רש"י שלענין הפסק אין צרכה לחלק ולכן מה לי להשמיטנו בצרכת אהבה או בצרכת התורה מ"מ מסתבר שזני אדם כו' וכן מפרש בקיטור דהפסק קיימין ודלא כנראה מלשון הב"י שמפרש דברי רבינו דהא שכתב ואף את"ל שאין חילוק כו' לענין לשנות מיד אחר הצרכה כפי שמפרש רבינו על ששונה על אחר ולפי זה אינו מחייב מאי דכתב מ"מ מסתבר שזני אדם כו' דהא לא איירי אלא בלימוד שמיד אחר הצרכה ומיהו אף לפי' שלי דלא איירי אלא בהפסק שבין לימוד ללימוד מ"מ גם לענין לימוד מיד אין חילוק ביניהם דהא השתא פירוש הירושלמי לענין הפסק שבין לימוד ללימוד הוא אצל לענין שאם יטערך שילמוד מיד אחר הצרכה בזה לא מיירי הירושלמי כלל וכיון דלא מיירי בזה כלל אם כן ודאי שאין לנו כח לחלק בין מצוה זו לשאר מצוות שאין מפסיקים בין צרכותיהם לעשייתן כדכתבתי לעיל בשם הב"י: [ז] צ"ל דה"ג וכן אם צ"ל ב"י. והב"י העתיק ואף אם למד וכו' ולי נראה כמו שהגהתי מטעם שאכתוב בסמוך: [ג] ה"ל ה"ל אחר הדיוט גרס דלילה לשון זכר הוא: [ז] וא"צ צ"ב ב"י זמן ש"א י"ש. ש"א פ"פ שגשאר הדברים או אומרים היום הולך אחר הלילה ג"צ הקריאה הלילה הולך אחר היום כדאמרין בירושלמי א"ר יוחנן אן אגרי דיממא אן ופיין דיממא ופרעי' בלילה כלומר מי שהוא מושכר אין לו להתבטל ממלאכתו כל היום וכיון שכן אנתנו מצוה עלינו לקרוא כל היום ואם כן אנו כמו פועלים שאין לנו להתבטל מהקריאה ומה שאנתנו מתבטלין ממנו ביום הוא כמו הלואה אצלנו ואנתנו פורעין אותו בלילה הנה שקריאת הלילה הוא מהיום ההוא ולפיכך בצרכה שיצרך צדק להפטר במה שלמד ביום באותו צרכות נפטר ג"כ במה שלמד בלילה כ"כ תלמידי הר"י ז"ל ואני מנאלי ג"ו צמרא דידן צ"ל דהר דף ס"ה א"ר נחמן דר יצחק אן פועלי דיממא אן רב אחא דר יעקב יזיף ופרעי' פ"י רש"י היה קובע לו לשנות כך וכך פריקים ביום והיה רגיל לעסוק ביום ופעמים שהיה טרוד במוותמיו ביום ופורע קציעות עמו בלילה ע"כ והא קמן דאגרי דיממא אן והעיקר הוא ביום ושהלילה נמשך אחר היום בזה דלילה אינה אלא תשלומין ליום ושכן עשה רב אחא דר יעקב: [ז] וכן מי שרגיל צ"שן ב'ו'. נ"ל דגרסינן לכך מי שרגיל כו'. והיינו דמסדרי האותיות דפוס נחמלפו להם השיטות דנשיטת דלעיל שהעמידו לכך אם למד כו' היה להם להעמיד וכן אם כו' ובכאן היה להם להעמיד לכך מי וכו' וע"י מהירות ההגהה נחמלפו להם השיטות והוא הטעם שהגהתי לעיל וכן

דברי חמודות

אחרים ולי נראה שיש למנהג זה הטעם הזה ושהוא נכון: (ע) ואפ"י בשיוצאים צ"עסיהם ב'ו'. לא חשיב הפסק כתבו הגהת מ"י פ"ו מה"ל תפלה בשם הר"ם שלא היה רגיל לחזור ולזרז אפילו בהפסק מרחק וצ"ח הכסף לפי שאינו מסתמך דעמו מללמוד והאגור כתב טעם אחר לפי שאף כשהוא נפנה צריך לזיזר דדינים כמו בגילוי טעם ויכ"ל יקנה וכה"ג דביי מרחק כמו שאלת שלום והנחת תפילין: (ע) צ"ב מי שרגיל צ"שן ביום שינת קבע ב'ו'. אצל אם רגיל להתנמנם מיושב על אפיקי ידיו שינת עראי היא ולא הוי הפסק ואפ"י שזכר על מטמו ולא יסן לא הוי הפסק דבעדו נעור דעמו על לימודו טור בשם אב"י רבינו ז"ל כתב צ"י שהאגור כתב בשם אב"י וז"ל שהנהיג שלא לצרז ביום אחר שינת קבע וכן ראו לעשות כי המיקל בצרכות במקום שיש מחלוקת לא הפסיק כי הצרכות אינן מעכבות ונדחק הב"י למנא מחלוקת ולא מנא כלל אלא ר"ת שצובר דאף שינת לילה לא הוי הפסק ואפ"י שאין הלכה כמוהו מפני שכל הפוסקים חולקים עליו היינו בשינת לילה אצל בשינת יום מיהו יש לחוש לדבריו וכן נוהגים העולם שלא לצרז ביום אפילו אחר שינת קבע ע"כ ולי נראה שהמצרך טע"ז וכן נהג מורי מוה"ר יעקב

בשם הב"י שני מירוצים לתוך דהא קורא את שמע על אחר ולתירוק הא' אה"נ דמיירי דוקא שלא קרא שמע על אחר וכו' עוד הב"י בשם הראב"ד דיש גירסאות דגרסי' והוא שקרא על אחר ולאותה גירס' כל שקורא שמע סמוך לאהבה רבה יא' ידי צרכה כל היום ולכן מסק הש"ע שיש לזיזר לצרז צרכת התורה קודם אהבה וע"ל סעיף ע"ד: (ע"ה) וכן המבדק ע"ל התורה וצ"ב. בין על אחר בין שלא על אחר כמ"מ בשם הב"י וכתבתי עוד דמדברי הרמב"ם נראה דבצרכת התורה נמי צריך ללמוד מיד כעין שאר מצוות שאינו מפסיק בין ברכתן לעשייתן וכמנהג הארפתים שכתב החס"י וכן נוהגים לומר בסמוך פ' צרכת כהנים ומסקי בש"ע שכן נכון לנהוג ונראה לי שאפילו בשלומא קודם שיאזר היום דהא דאומר צרכת כהנים לאו משום שיהא במקום נשיאת כפים והוא לא היה אלא ביום כשאר העבודות דאם כן בלאו הכי אפילו כשמצרך ביום אין מקומו אלא אחר התמיד ולמה סמכוהו לצרכת התורה אלא טעם דממנו אלו פסוקים לפי שר"י לסדר ג' פסוקים כדכר הקורא בתורה דתנן במגילה שלא יפחות מג' פסוקים ולכן התקינו אלו שיש בהם צרכה ומהר"ם לוריא ז"ל בתשובה סי' ס"ד כתב שנהג בפסוקים

וּיִמְצֵא סִגְיָאֵין הוּא קִאִימֵנֵא קִמְיָה דִּרְבַּ לְמִנְיָ צִפְיִרְקִין בְּסִפְרָא דְּצִי רַב וּקְדִישׁ (פ) וּמִשִּׁי יִידֵה וּמִצְדָּךְ וּמִתְנִי לָן פִּירְקָא. ⁶ וּכְתֹב רַב הָאֵי דִּהֲלֵכְתָּא כּוּוּתִיָּה. מֵאִי מִצְדָּךְ. אִמֵּר רַב יְהוּדָה אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְזִכְרוֹנוֹ עַל דְּבִרֵי תוֹרָה. [ש] וְיֵשׁ מִקּוּמוֹת שְׁאוּמֵר (פא) לְעִסְקוֹ דְּצִבְרֵי תוֹרָה. רַבִּי יוֹחָנָן אִמֵּר הָעֵרֵב נָא ה' אֱלֹהֵינוּ אֵת דְּבִרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיפְיוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְהִיא אֲנִחנוּ וְנִאֲכָאֵינוּ וְנִאֲכָאֵי עִמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלְּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמָךְ (פב) [ת] וְלוּמְדֵי תוֹרָתְךָ [א] צִרְוֹךְ אֵתָהּ ה' נוֹתֵן הַתּוֹרָה וְיֵשׁ מִקּוּמוֹת שְׁחוּמִין בְּאִ"י הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. וּלְפִי מַה שֶּׁרָגִיל ר"ת לִפְרֹשׁ דָּכַל הֵיכָא שְׁהִצְרֻכוּ קִצְרוֹת [ב] אֲפִילוּ צִרְכָּה הַסְּמוּכָה לְתַצְרָתָה פּוֹתַחַת צִצְרוֹךְ כְּמוֹ צִרְכוֹת שֶׁל הַדִּלְהָ וּבִצְרוֹת שֶׁל חוּפָה. אִ"כּ הִיא צִרְךְ לְצִרְכָּה אַחֲרֹנָה שֶׁתֵּאֵל פּוֹתַחַת צִצְרוֹךְ. שְׁאוּתָה שֶׁלִּפְנֵיהֶּ קִצְרָה. לָכֵן ⁷ הִיא אֹמֵר רַבֵּינוּ חַס שְׁאִין זֶה כ"א סְיוֹס צִרְכָּה רִאשׁוֹנָה [ג] וְאִינוּ כִּי אֵס שְׁתֵּי צִרְכוֹת (פג) וְהִיא אֹמֵר וְהָעֵרֵב נָא. רַב הַמְנוּנָא אִמֵּר [ד] אֲשֶׁר בָּחַר

מעדני יום טוב

לנאחריו תורה שטעונה לפניו אינו דין שטענה לנאחריה כו' איכא למיפך מה למון מה
נהנה וה"נ אק"ו דר' ישמעאל דבש' שלשה שאכלו ה"ל למיפך הכי אלף ודאי דלאה"נ דמלי
למיפך אלף מכיון דלאו ק"ץ דמדאורייתא הוא דהא דוקא צניזר אמרו ואינה אלף תקנה
הלכן לא חש הגמרא לפרש וסמן אסוגיא דפרק מי שמחו ומהשתא הג"ש נמי אינה אלף
אסמכתא בעלתא ועלוס דוקא צניזר אמרו ומדרבנן בעלתא : [7] פסקא צריך צברך
מודיש אין צריך צברך בוי' גי' זו הגיה הסכמת שלמה בגמרא וגם צנור סימן מ"ו
סדרן ג"כ בזה הסדר וקשיא לי רצא דאמר אף לגמרא צריך לצרך מאי מיימי ראה מדצינך
אספרא דבי רב שאינו גמרא אלף צרייתות דהיינו ת"כ כדפירש"ש בפ"ג דף י"ח ריש ע"ב
וצפ' אלו טריפות ריש דף ס"ו כתב רש"י הטעם מש"ה מקרי ת"כ ספרא דבי רב לפי
שהיה שגור צבהמ"ד בפי כולם כו' ועיין עוד לקמן מאי דקשיא לי על הח"ס. והרי"ף גורס
למקרא למשנה לש"ס למדרש ויסתחא ניחא דמיימי ראה אמדרש מספרא דבי רב וכן
פירש"י מדרש מילתא ספרא ספרי שהן מדרשי התורה אע"פ שאין גירסתו כגי' הרי"ף
וכתבו תלמידי הרי"ף וז"ל למשנה צריך לצרך בצמשה ג"כ מפרש הפוסקים ומשם לומד
טעמי המנות אבל לגמרא שהוא פירוש המשנה לא דא"צ לצרך על הפי' ודאמר דאפי'
לגמרא צריך לצרך דבש"ס גם כן מפרש עקרי הפוסקים ומסקינן דאפילו למדרש צריך לצרך
צמדרש ג"כ למד מהפוסקים מק"ו ומג"ש ומהמדות שהתורה נדרשת בהם עד כאן ומיהו
צפרק דלקמן ד' י"ד ע"ב דהתם איסתא נמי להא דר"ח צר אשי ול"ג התם צמפרא דבי רב
אלף צפרקין צלחוד גרס ואמרין עלה דקמ"ל דלמשנה נמי צריך לצרך והיינו כפי הגירסא
צמגמרא לפנינו דגרס דצרצא למשנה ולפי מה שהגיה בעל ח"ש גמרא דהכא כגירסא של
רבינו ה"ל גם כן להגיה לקמן דקמ"ל להש"ס צריך לצרך וזה מה שג"ל שקשה על הח"ש
בזה : [8] ויש מקובלות שאומרים צנבור. עיין בפ"ק דפסחים בבבול שיש בין ברכה
צלשון על או צלשון למד : ר"י אומר הערב בוי' כלומר אמר נמי הערב בוי'. ובגמרא גרס
מסיים זה הכי וכן היא גירסת רש"י וז"ל אבל צרי"ף כתב ג"כ אמר וכן היא גירסת ר"ח
לקמן מדאינטריך להוכיח שאינה כי אם סיום כו' : [9] ואומרי תורתך. עיין דברי תמודות :
[10] בא"י בותן התורה. תמיהא לי דבגמרא ורי"ף גרס המלמד תורה לעמו ישראל וכ"כ
הטור ס' מ"ו אלף שכבת דיש חותמין בותן התורה לכן קרוב אלי דחסורי מחסרה וה"ק
צא"י המלמד תורה לעמו ישראל ויש חותמין צא"י : [11] וכן ח"ש ברבא הסבוכה
בבריתא בוי'. שלא תהא נראה כצרכה דאחי תוס' פרק ע"ה ד' ק"ב : [12] ד"ג ואינו שתר
ברבות. וגי' אספר יג"ל שיש קצת דאחי על כל צרכות של תורה ר"ל ג"כ אשר שתר
דלקמן ולאפקוין מלי הרמצ"ס צפ"ו מה' חפלה שכי שם שהן ג' צרכות : [13] אשר בחור בנו
ובוי'. וכן הוא בגמ' ופשוט שאין זו התחלת הצרכה דאחיכא קאי מלת אשר אלף ודאי
שמחתלת צא"י אמ"ה אשר בוי' ולא הוצרך הש"ס לפרש זה וצרי"ף הגי' צא"י אמ"ה אשר

דברי חמודות

אברהם הארץ: (א) וישי ירידה. ומיהו אם לא היה לו מים יכול ללמוד ולגדך בלא נטילה בלעך
בצרכות השחר דפ' הרוואה ס"ס כ"ג וכחז הטור ס"ס מ"ז בשם אביו רבינו ז"ל וז"ל המשמים
ללמוד קודם עלות השחר יבדך ענ"י ואשר יזר ואלהי נשמה וכל קדר הצרכות ובצרכת החורה
ופרשה התמיד לא יקרא עד שיאור היום שהיא במקום הקרבת התמיד שאין זמנו אלא ביום וכן
בצרכת הנותן לשכוי בינה לא יבדך אלא ביום ע"כ ובס"י ו' סעיף ב' הגיה רמ"א בשם מהר"ל
ד"ס נוהגים אפי' בזה"י לסקר כל הצרכות בזה"י אבל בסיומן מ"ז סעיף י"ג לא הגיה:
(פא) וי"א לעסוק בדברי תורה. וכחז הטור שכן הוא נוסחא האשכנזית ותמיהי על רמ"א
שלא הגיה בש"ע לגדך לעסוק בדברי תורה: (פב) ויזמדי תורתך. כן הגירסא בגמרא אבל
בב"י גרס ולומדי תורתך לשמה וכן ג"ל עיקר דלשאלו על ד"ת ישאל כל תאווה כדאיתא
בגמרא בפרק שלשה שאכלו דף ג' אדאמר' האומר מטובו הכי זה צור א"ל אבי והכחיד
ומצרכתך יצורך בית עבדך לעולם בשאלה שאני בשאלה נמי הכחיד הרחב פ"ך ואמלאתו ההוא
בדברי תורה כחיד ופי' לשמה כחז האבודתהם לאפוקי לקרותו רב או דיין כו' אלא עשה דברים
לשמן סוף וכתב בזה. ספרי: (פג) וידה אומר והערב נא. רש"י מביא דזה והערב לא אבל
הרמב"ם סוף בבלא וי"ו וכן דעת צעל האומר וכחז בדי' ללענין מעשה נראה לומר והערב עם
וי"ו שרי לבדרי האומרים שהיא חכמה אחרת אם חסד הוי"ו היא מפסיק בלמעשה הצרכה ולדברי
האומרים שהיא צרכה מפני עצמה אע"פ שאמרם עם וי"ו אין צדך כלום ע"כ וא"כ לענות אמן

שמקיים) אדם מסעודה לסעודה כגון שיה וטיוול ושונן. זרכה ליסז בסוכה שצירך על הסעודה פוטרמו מלצרך עליהן. [א] ולדצריו אפילו הסיח דעמו מלישן כגון שינא למלאכתו ושז נמלך אין צריך לצרך. כל שכן מי שדעמו טרוד על לימודו [צ] אם ינא למלאכתו ולעסקיו לא הוּ הפסק: ומי שהשכים ללמוד קודם שילך לבית הכנסת וצירך על התורה. כשקורא פרשת קרצנות בצית הכנסת אינו צריך לחזור ולצרך. ואע"פ שאותו שקורא בתורה חוזר ומצרך אשר צחר צנו אע"פ שכבר צירך כל הצרכות קודם פרשת קרצנות לא דמי. לדאותה זרכה נתקנה על קריאתו צצבור [ק] כְּמו שנתקנה זרכה לאחריה וכמו שחקנו אשר צחר צנציאים למפטיר: אמר רב הונא [ר] (עח) למקרא (עט) צריך לצרך. למדרש אינו צריך לצרך. ר' אלעזר אומר אף למדרש צריך לצרך. למשנה אין צריך לצרך. רבי יוחנן אומר אפילו למשנה צריך לצרך. לגמרא אין צריך לצרך. ורבא אמר אף לגמרא צריך לצרך דאמר רבי חייא צר אשי

מקום ואף שהעמיק הכ"י: [א] וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו הַיּוֹדִים דַּעְתוֹ. דהא סתמא קאמר שברכת
לישב בסוכה פוטרנו כו': [צ] אִם יצא מִלִּפְתָּחֵהוּ וַעֲסָקְיוּ לָא הוּא הַפֶּסֶח. ואיכא למידק
דהא חזין בצינא ותפילין שמזנות כל היום ואפי"ה אס חלץ אותם וחזר והניחם פעם אחרת
זריך לזכר ובצינא נמי אף על פי שמזנות כל היום אס מתעטף בהם הרבה פעמים ציוס
זריך לזכר על כל פעם ופעם ואפי"ה נפל ממנו ולקחו מיד ונתעטף צו קבלה למורי מרזאמי
מזכר עליו ואע"פ שלא נחזיון להסירה מעליו וה"ז אע"פ שמזות הקריאה כל היום ה"ל
לומר שיזכר זכרת המורה בכל פעם ופעם וגררם למורי לתוך שאין דומה זה לזה מפני
שהתפילין כשהלגן או הצינא כשמפשיטן מעליו נגמרה מזנות ולפיכך כשחזר ומניחן פעם
אחרת מזנה אחרת היא וזריך לחזור ולזכר אבל בקריאה כשקרא פעם אחרת לא נגמר עדיין
מזות הקריאה שהיא כל היום ולפיכך כשקורא וחזור למזותו הוא חוזר ואין זריך לחזור
ולזכר כ"כ תלמידי הר"י וכיוצא בזה חירצו התוספות דלא דמי לטובה שמזכרין בכל פעם
שאוכל דשאני חורה דכל שעה מחויב ללמוד דכתיב והגית דמי' אבל לאלילה יש לה שעה
קצוצה: [ק] כמו שנתקנה ברבא אהררה. כלומר ואילו שלא נצטרך לא נתקנה לאחריה
וזריך טעם למה לא נתקנה בזכרת לאחריה גם ליחיד הלומד והכ"ז בסיון מ"ז כתב
שהרשב"א מירך דהלימוד מזנה היא ואין מזכרין על מזות לאחריה כדאיכא בפרק בא סימן
משא"כ הקריאה שנצטרך שהיא מתקנת משה ועזרא ועל התקנות מזכרין לפנייהם ולאחרייהם
כדמזכרין בכלל ובמגילה ע"כ וכתב הכ"ז דאפילו אס היו מזכרין על המזות לאחרייהם ל"ק
דכיון דמזות הגיית התורה היא כל היום וכל הלילה ואין שעה שאין חייב לעסוק בתורה לא
שיך לזכר לאחריה עכ"ל ואע"ג דשינה הוה הפסק וזריך אח"כ לזכר כמ"ש רבינו לעיל
וא"כ כשהולך לישן היה מן הראוי שיזכר לאחריה אס היו מזכרין על המזות לאחרייהם מ"מ
לא קשיא דשמה לא יוכל לישן וגמלא שעדיין חייב ללמוד הלכך לא יכלו להקין בזכרת אחרונה
כלל מ"מ קשיא לי הסוגיא בפ' שלשה שאכלו דף מ"מ זכרת המורה מנין אמר רבי ישמעאל
ק"ו על חיי שעה מזכר פי' בה"מ כדכתיב ואכלת ושבעת וזכרת על חיי עולם הבא לא כל
שכן רבי חייא בר נחמני תלמידו של ר' ישמעאל אומר משום ר' ישמעאל אינו זריך הרי הוא
אומר על הארץ הטובה אשר נתן לך ולהלן הוא אומר ואחנה לך את נוחות הארץ והתורה
והשאה כי היכי דבה"מ דמיניה יליף צין צק"ו צין בגזירה שזה מיייר לאחריה ה"ז זכרת
התורה לאחריה וקרא ודאי לא קמייירי בקריאה שנצטרך שאינה אלא תקנה כדאמרן ועל
כרחק מייירי ללימוד בעלמא ולמה לא תקנו זכרת אחרת לומר דלסמכתא נינהו ואקריאה
שנצטרך קיימי וכן י"ל משום דהשאה לא תקנה מזכר סוגיא אסוגיא דפי' מי שמחו דף כ"א
דגרסינן התם אמר רב יהודה מנין לזכרת המזון לאחריה מן התורה שנא' ואכלת ושבעת
וזכרת מנין לזכרת התורה לפנייה מן התורה שנא' כי שם ה' אקרא הוצו גודל לאלהינו א"ר
יוחנן למדנו זכרת התורה לאחריה מן המזון כו' ק"ו ומה מזון שאין טעון לפניו טעון

גיג'טורג זל"ה": (ע"ה) אַמקרא צירי אַברך. כתב האגור בשם מהר"ם דדוקא כשלומד אזל אס מחפלי תחנונים א"ל לצרך והראב"ד כתב לצרך לצרך ומסיק הש"ע דנכון לחוש שלא לומר קודם שיצרך ורמ"א כתב דהמנהג שלא לחוש בדחיית דימי הסליחות וכחש הטור נהג מיד אחר ברכת אלהי נשמה לצרך ברכת החורה וכחש רמ"א שאין לשנות. והוכחש בדברי תורה כתב הר"ר אבודרהם שצריך לצרך. וכחש האגור דמהרהר בד"ת א"ל לצרך דההורח לאו דכחור דמי לקמן בפ"ג סימן י"ד וכחש הר"ן בפ' כל הללמים דיכול לפסוק דין כל שאינו אומר עיקר טעם של דבר דלא הוי אלא דההורח דמוכח במרחק של אפרודיטי וכחש האגור בשם מהר"י מוילין דנשים נמי מצרכות ברכת החורה ואף ע"פ שאין חייבות שלא אמרו המלמד בתו תורה כאלו מלמדה חפלות אלא על החורה שצ"פ ואע"פ שלשון ברכת לעסוק בד"ת משמע תורה שצ"פ מ"מ אין לשנות מטעם הצרכות ועוד כי הן מצרכות על קריאת העולה והקרבנות וכ"ל לדברי סמ"ג שכתב שהנשים חייבות ללמוד הדינים השייכים להם ע"כ: (ע"ה) צירי אַברך. ומאד צריך לזהר בה בדאחא צפרק אלו נדרים מפני מה ת"ח אין מנצין ללאת מצינוס ת"ח רבינא אמר מפני שלא צרכו בתורה וכו' ואל לזקק מדקאמרי לשון חתלה ולא קני במאי דקאמר שאין מצרכין בצורה דש"מ שחש מצרכין אלא שלא הקפידו לשון ללמוד כלל קודם שיצרך אבל כשהל לימוד לידם למדו ואח"כ כשזכרו היו מצרכים על הלימוד שח"כ ואפ"ה קפיד קרא וקאמר שעל זה

קובץ מפרשים

(א) רי"ף [גליון]: (ב) תוס' ע"פ דף קד [גליון]:

[דף יב ע"א - יב ע"ב]

[א] בַּאֲמִי יוֹזֵר אֹר וּצְוֹרָא חֶשֶׁךְ אֲשֶׁר בְּדַבְּרוֹ מַעֲרִיב עֲרֵבִים [א] וְגַם מַסִּים בְּיוֹזֵר אֶתְהָהּ ה' (אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם) הַמַּעֲרִיב עֲרֵבִים. פֶּתַח בְּמַעֲרִיב עֲרֵבִים וְסִיּים בְּיוֹזֵר אֹר וְיֹאזֵר יֵאָחַז בְּעֶרְבִית פֶּתַח בְּמַעֲרִיב עֲרֵבִים וְסִיּים בְּיוֹזֵר אֹר וְיֹאזֵר אֶתְהָהּ בְּמַעֲרִיב עֲרֵבִים יֵאָחַז. כִּלְלוֹ שֶׁל דָּבָר הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחֵר הַהִיתָחוּס: וְהִיכָא דְלֹאֵל חֲמַרִּי וְסֻבֵּר דְּנֶהֱמָא אֲכַל פֶּתַח וְיִצְרֵךְ דְּנֶהֱמָא וְסִיּים בְּחֲמַרִּי יֵאָחַז. [ב] דְּהִי נִמִּי סִיּים דְּנֶהֱמָא יֵאָחַז מֵאִי טַעֲמָא חֲמַרִּי נִמִּי מִיּוֹן וְיִינִי אִי נִמִּי סִיּים דְּנֶהֱמָא כְּלוֹמַר שֶׁבְּמִקּוּם בְּרַכָּה עַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ אָמַר בְּרַכָּה הַמּוֹזֵן יֵאָחַז דְּחַמְרִי נִמִּי מִיּוֹן וְיִינִי לְפִיכָךְ יוֹאֵא בְּבִרְכַּת הַמּוֹזֵן עַל הַחֲמָרִים מֵה שֶׁאֵין כֵּן בְּשֶׁאֵר שְׂעֻתָּה (ס"א חֲמֶשֶׁת) הַמֵּינִים וּמִנְאֲחֵי כְּתוּב בְּנִימוּקֵי תַלְמִידֵי ה"ר יוֹנָה ז"ל שֶׁאֲמָרוּ בְּשֵׁם רַבֵּנִי כֶּרֶפֶת ז"ל שֶׁהֵיוּ אוֹמְרִים [ג] שְׂגֻם אֵלֶּם שֶׁהָיָה יֵין וְכַצּוּר שֶׁאֲכַל לֶחֶם וְיִצְרֵךְ בְּרַכָּה הַמּוֹזֵן בְּמִקּוּם עַל הַגֶּפֶן וְעַל (ה) פְּרִי הַגֶּפֶן יֵאָחַז וְהִצִּיא רֹאשֵׁי מַה דְּאָמַר לְקַנֵּן בְּפֶרֶךְ כִּיכָד מִצְרִיכִין (דָּף לֵה:) דְּחַמְרָא סְעִיד וּמוֹשַׁמֵּחַ וְהֵיוֹן זֶה א"ה נִבְרָךְ עֲלֵיהָ שֶׁלֶּשׁ בְּרָכוֹת וּמַשְׁמֵי דְלָא קִבְּעִי אִינְשֵׁי עֵילִיָּהּ. אֲלֵמָּה מִשְׁמַע דְּמֵן הַדִּין הִיא ב' לִבְרָךְ עֲלֵיהָ לְכַתְּחַלָּה שֶׁלֶּשׁ בְּרָכוֹת כְּמוֹ עַל הַפֶּתַח אֲלֵא מִשּׁוּם דְּלָא קִבְּעִי עֵילִיָּהּ. וּמִדְּחִינֵן שֶׁהִקְשׁוּ גַבִּי יֵין שֶׁנִּבְרָךְ עֲלָיו שֶׁלֶּשׁ בְּרָכוֹת וְלֹא הִקְשׁוּ כֵּן בְּחַמְרִים מִשְׁמַע דִּיחֹת פְּשׁוּט הוּא דִּיּוֹן מִיּוֹן וְיֵין מִן הַחֲמָרִים וְכְמוֹ שְׁפוּטָתָא בְּחַמְרִים בְּדִיעֻבָּד הִכִּי נִמִּי פְּשׁוּטָתָא גַבִּי יֵין דְּדִיעֻבָּד. שֶׁהִיא אֲפִילוֹ לְכַתְּחַלָּה רָחֵי [ד] שֶׁיִּצְרֵךְ עֲלָיו וְהִיא אֲלֵא מִשּׁוּם דְּלָא קִבְּעִי עֵילִיָּהּ: עוֹד אֲמָרוּ בְּשֵׁם רַבֵּנִי כֶּרֶפֶת שֶׁאִפִּי לֹא אָמַר אֲלֵא בְּבִרְכַּת הוֹן בְּלָבָד בֵּין עַל הָיִין בֵּין עַל הַחֲמָרִים יֵאָחַז [ו] אֲעִי"פ שֶׁאֵין זֶה אֲלֵא מִעֵין הוֹן בְּבִרְכַּת הוֹן וּבְבִרְכַּת עַל הָעֵץ יֵשׁ זֶה מִעֵין שֶׁלֶּשׁ אִפִּי הִכִּי יֵאָחַז כִּיּוֹן דְּמַטְעֵם שֶׁהֵן מוֹזֵן אֲנוֹ אוֹמְרִים שֶׁאֵל [ז] אֲפִילוֹ לֹא אָמַר אֲלֵא בְּרַכָּה הוֹן בְּלָבָד יֵאָחַז (זֵט) וְכֵן נִרְאֵה דְּדוּקָא אֵלֶּם סִיּים הִבְרָכָה [ח] בַּאֲמִי (אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם) הוֹן אֶת הַכֹּל. דְּהִי אֲפֻשֶׁר לִבְרָךְ אַחֲרָיו [ט] אֲלֵא בְּרַכָּה אַחַת. אֲבָל אֵלֶּם אָמַר כֹּל נִסְחָא הִבְרָכָה עַד בְּרִיד אֶתְהָהּ ה' הוֹן וְלֹא חֲתֵם

הגהות הב"ח

ב הִיָּה רֵאָוִי לְבָרֵךְ:

[א] יחזיל ועל שהנחלת לאזרחינו ארך חמיה טובה ורחבה ויסיים צרכה מעין שלש.
 [ז] דמה שאמר נוסח צרכת הזן הוא במקום על העץ ועל פרי העץ:
עו אמר רבה בר חיננא קבא משמיה דרב כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת
 ואמונה ערבית [ק] לא יאז ידי חובתו שנאמר להגיד בצקר חסדך
 ואמונתך צלילות. ואמר רבה בר חיננא קבא משמיה דרב המחפולל (יב) כשהוא כורע
 כורע בצרוך. וכשהוא זוקף זוקף בשם. אמר שמואל מאי טעמא דרב משום דכתיב ה'
 זוקף כפופים: [דף יב ע"ב] רב ששח כי הוה כרע כרע כחזורא. כי זקיף וקיף כחזיא.
 פירש צערוך בשם רב האי גאון ז"ל חזורא הוא אחד ממניי קוים שמאים צבול
 וקורים אותו אלכס"ר (יג) וכשכורע לא יכרע מאמצע מתניו וראשו זוקף ועומד אלא
 יכופ את ראשו כאגמוון ויכרע. ירושלמי חני דבי חלפתא בן שאול הכל שוחין עם ש"ס
 צהודאה. ור' זירא אמר [ה] וצלבד צמודים ר"ש בר נתן משום [ו] ר' אבא בר חיננא
 [ח] מעשה צאחד (יב) ששחה יותר מדאי [ה] והעצירו ר' יוחנן [א] אמר ר' חייא לא
 הוה מעבר אלא גער. [ב] א"ר ירמיה וצלבד דלא נעביד כהדא חזרנא אלא כל עצמותי
 תאמרנה. ופי' צערוך צערוך חזר חזב למיניהו תרגום ירושלמי חזרנא. וכשהוא שוחה
 שוחה ממנתיו וראשו עומד כצרייתו * :

77" 5125

מי שמתפלל וצא עכו"ם כנגדו

וּצִיָּו דָּמוּת ע"א אֵל יִשְׁמְכוּהָ

במודים אף על פי שלבו

לשמים. חל"ל:

01 000 000000

מז ואמר רצה צר חיינא משמיה דרב כל השנה כולה מחפלי אדם האל הקדוש ומלך (מ) אזהב נדקה ומשפט (צ) מוך מעשרה ימים שצין ר"ה ויום הכפורים שהוא מחפלי המלך הקדוש והמלך המשפט. ר"א אומר אפילו עשרה ימים שצין ר"ה ליום הכפורים אם אמר האל הקדוש [ג] ומלך אזהב נדקה ומשפט יא' שנאמר ויגזה ה' נצאות צמשפט והאל הקדוש נקדש צנדקה אימתי ויגזה ה' נצאות צמשפט צי' ימים שמר"ה ליוה"כ והאמר האל הקדוש. מאי

תפארת שמואל

(ל) ועל פירי הנפץ יצא והביא וכו'. אבל לפ"מ שפי' הרשב"ם בע"פ דיין שבתוך המזון אין יוצרין ברכה לאחריו דברכת המזון פוטרתו מק"י. והשתא ברכה מעין ג' פוטרת ברכת ג' לכ"ש. והא"ה אבל לכרך ברכת המזון על היין דשמא מאחר שלא שייך עליה הוי לבטלה דלא מגי לה בהכי חזק: (מ) מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרה ימים וכו'. ומצאתי במחזור כ"י בשם יוסיטרי אומר: אף בהושענא רבא המלך הקדוש והמלך המשפט וצ"ע אף אמר כל ימות השנה המלך משפט ודו"ק. ועוד מדאמר מהר"ם הושענא רבא המלך אף שאינו מוכרח בתלמוד ודו"ק:

מעדני יום טוב

התוספות לא ספירא להו הכי כדאיתא לקמן פ"ג דף ט"ו דג"ה ומתוס כו': [ס] ה"ג
בא"י הוז. ול"ג אמ"ה וכדנכתתי לעיל דלין סיום הדברות במלכות: [ע] אלא ברב
אחת. דהא אמרן דכיון דלא קצעי עלויה לא יברך אלא אחת מעין שלש: [פ] יתחיל ועל
שהנחת בו. ע' צפרק כי"ד מזכרין ס' כ"ו: [צ] ה"ג דמה שאמר: [ק] לא יבא
י"ה: פ' הטור צסי' ס"ו דלא ילא ידי חובת המזוה כחקה אצל לעולם ילא דברות אינן
מעכטות דלא כרב האי דר"פ דלקמן ושם אכתוב צס"ד מאי דקשיא ליה אדעכא:
[ר] ובבבד בבודים. כלומר וא"ל שישחה גם כן בסוף צבא"י הטוב שמך והכי מוכח נמי
בגמרא דידן צפרק מי שמתו סיון י"ח וכן נמי אומרים מודים דרנן דמיימי רבינו שם ס' כ'
צ': [ש] רבי אבא. צירושלמי דידן רבי חמא: [ת] בעשה באחד ששחה יותר מרבי.
מסיק הכי צסי' קכ"ו דבכל השחיות קאמר לא צמודים צנצד ויהיה טעמא דמחוי כיוהרס
שהוא שמה יותר משאר העם: [ת] והעבירו. פ' הטור שם דלש"ך קאי דשיך ציה לשון
העברה והצ"י כתב דלהרמז"ס דס"ל דאף הצטור לא ישחו יותר מדאי צ"ל דס"ל דמעשה
שהיה צש"ך היה ומיניה דה"ה צשאר העם ועוד דאפשר דהא דקאמר ר"ה צר צא לא הוה
מעבר אלא גער היינו דחולק וקאמר שלא ש"ך היה אלא אחד מן העם ולא שהעבירו אלא
שגער בו. [א] ה"ג ר"ח בר בא: [ב] א"ר רימיח. וכן הוה צגמרא דבר ציוסף אצל
אזהב צו'. וכן לקמן דבר ציוסף ואלך אזהב כו'. וכן הוה צגמרא דבר ציוסף אצל
דבי"ח בתריוויי גרס האל ועיין דג"ה. והמלך המשפט פ' רש"י כמו מלך המשפט כמו
נושא הארון הצרית וכו' ואני תמה דלשון כל צברות י"ח מתוקנים לשון פשוט ולמה לא
תקנו גם כן צוה לומר מלך ולא המלך שיהיה עכשיו ג"כ לשון הפשוט ומצוה לכל ורואתי

דברי חמודות

מאמצע מתניו ב'ו' ורש"י פירש כחזרה כשצט וכו' כך יכרע צמאירות וכו' הלך נעמד כמרוויחו: (פס) ש"שחה ויותר מדאי' ובצ"י סימן ק"ג כתב בשם הגה"א אשר"י צ"י הפלת השחר דל"ן לשוח כל כך עד שיהא פתו כנגד חגור של מכנסיים: (צ) חוץ מ"י ימים ב'ו'.

שהוא מלפני המלך הקדוש. וכתב ה"ח"י צ"ס הר"ר מנחם דבשנא צמחיים ערביים י"ל זכרלה אחת מעין'ו' המלך הקדוש ע"כ וה"ה"ש ח"ל ר"ה וי"ה"כ צבצב מההי"ל

קיצור פסקי הרא"ש

מלך אהב נדקא ומשפט ובעשרה ימים שצין ר"ה ליוה"כ אומר המלך הקדוש והמלך המשפט ואם לא אמרו או מסופק אם אמרו אם לא יחזור ואם שבה לומר זכרנו ומי כמוך וכבוד לחיים ובספר חיים פסקו המוספות שחור וא"א ז"ל הסכים שאינו צריך לתזור:

קובץ מפרשים

(6) וזוקף מאמצעיתו ועד ראשו. נ"ב אינו בפנים גם אינו מובן וצ"ל וכורע מאמצעיתו ועד ראשו ועד בכלל [מלא הרועים]:

רבינו

מאימתי פרק ראשון ברכות

אשר

בא

[דף יב ע"ב - יג ע"א]

יאל. וכן פר"ח ואמרין נמי בירושלמי אמר רבי אבא זאת אומרת זכרות אינן מעבדות (א) ורב האי גאון ז"ל כתב דסדרן אינו מעבד אבל צריך לקרות את שתייהן. ודייק מדקאמר גמרא לעיל בפ"ק (דף יב.) לא לעולם דאמרי אהבה רבה ולא אמרי יוצר אור יימי מטא זימנא אמרי ומאי זכרות אינן מעבדות לקדם. אלמא סתמא דגמרא ס"ל דסדרן אינו מעבד. אבל אם לא אמר כלל מעבד. [ג] והא דדייק הכא בירושלמי זכרות אינן מעבדות. (א) היינו ביחיד אבל בצבור מעבדין כהיא דלעיל דקמאי אמר להם הממונה:

ב ת"ר ק"ש ככתבה דברי רבי. וחס"א בכל לשון. מ"ט ורבי. אמר קרא והיו צהוייתן יהו. ורבנן מ"ט אמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע אבל והיו לשלל יקרא למפרע הוא דאתא. (ד) (ז) וקיימא לן כרבנן חדא דייחיד ורביס הלכה כרבנן ועוד דסתם לן חנא דמתניתין כוותיהו דתנן (סוטה דף לז.) ואלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה וידידי מעשר וק"ש וחספלה וברכת המזון ושבעות העדות ושבעות הפקדון. וקיימא לן דסתם צמתניתין ומחלוקת צברייתא הלכה כסתם מחני'. ועוד (ה) דקאמר צסמוך ורבנן צצירא להו כמאן (א) דאמר לא השמייע לאזנו ינא והביי פסקינן הלכתא לקמן (דף טו.) ועוד דקאמר הכא דרבי צציר לה כרבי יוסי דאמר לא ינא ולקמן (שם) על מילתיה דרבי יוסי גופיה קאמר ורבי יוסי חרשי שמעת מינה לפי שלא היה רוצה לחלוק על רבנן דהלכתא כוותיהו. כתב רב אלפס ז"ל האי דקמני חפלה בכל לשון ה"מ צצור אבל ציחיד לא. דאמר רב יהודה אמר רב (שבת דף צ"ב:) לעולם אל ישאל אדם צצרון ארמי. ואמר רבי יוחנן כל השואל צצרון צצרון ארמי אין מלאכי השרת נוקקין לו לפי שאין מלאכי השרת מצריין צצרון ארמי. מצאתי צנימוקי תלמידי ה"ר יונה ז"ל שהיה תמיה כיון שחפלה ציחיד אינה נאמרת

הגהות הב"ח

ג. וכי מטא זימנא דיוצר אור הווי אמרי לה ומאי ברכות אינן מעכבות זו את זו לקדם אלמא כו':

לקורות ולהגיה חסירות ויתירות דע"ז בעי לכל הפחות דהוי כוונת קריאה אבל לא דבעי כוונת ח"ג: (א) כמ"ד לא השמיץ לאונו יצא. פ"י וא"כ בע"כ שמע אתי להא דרבנן בכל לשון שאתא פ"י דר"י סבר משום דכתיב שמע השמע לאוניך ות"ק סבר שמע בכל לשון שאתא שומע ור"י זימניה:

מעדני יום טוב

למדרש ולחדש דרשין: [א] ואם לא אהר מחזירין אותו. עי' צפ' אין עומדין סימן כ': [ב] ה"ג מב"ל דרב סבירא ליה אפילו. וכן הוא בנימוקי תלמידי הר"י ו"ל: [ח] אם לא אהר מחזירין. עיין פסוק שלשה שאלו סי' כ"ג: הדרן ע"ך מאומתי

פרק שני

[א] וזמן הקריאה. ס"א זמן המקרא: [ב] אם בזמן צ"ב. דמלוא נריכות כוונה דלפסק רבינו צ"צ דר"ה: [ג] והא דדייק האב בירושלמי. לישנא דרב האי הוא כמ"ש לשון צ"צ הרשב"א צ"י סימן ס' וצקצור סתם דכדריי גס המוספות פסקו כן ויכול לומר דאף ר"ח מ"י סבר הכי ותמיהיני על הטור שכתבתי בשמו צקור פ' דלעיל שכתב צ"ס

דברי חמודות

בפסוק ראשון לא יא' וחזר וקורא ועיין מה שכתבתי במעדני י"ט בשם הרשב"א וכתב הרמב"ם בריש פ"ב מה' ק"ש דהשאר אס לא כוון לבו אפילו היה קורא בחזרה או מגיה הפסוקים האלו בענות ק"ש יא' והוא שכוון לבו בפסוק ראשון ע"כ וכתב הכ"מ דאין להקשות הא אפילו למאי דס"ד למ"ד א"כ כונה כלל קורא להגיה לא יא' כ"ס לדידן דמזכירין כוונה דהיא הנותנת דלמאי דהו"ס ס"ד כיון שאין שם כוונה אפילו בפסוק ראשון בעינן מיהא כוונה לקרות אבל לדידן דליכא כוונה גמורה בפסוק ראשון שאר פרשיות אפילו קראן להגיה לית לן צד: (ב) ואע"פ שלא קרא בברכותיה. ואפי' נצטר ודלא כרז האי דלמקמן והכי קי"ל וכתב הרשב"א שטעמ"כ חייב לקרות הזכרות אחר כך לצדן דלאו זכרות דק"ש הן ואמרו במכתבתי כבר בשמו פס"ק ספ"ע וכתב הש"ע דלי"ל שטעמו לחזור ולקרות דק"ש עם הזכרות וזכר מכתבתי כיולא בזה בשמו בפ"ק שטעמ"כ חייב וי"מ שטעמו כדי שלא לשנות הסדר: (ג) ורב האי כתב דסדרן אינו מעכב. והכי קי"ל אע"ג דנמצי דכתב דאס לא קראו כלל מעכבות לא קי"ל כותיה כמ"ס לעיל בסמוך: (ד) וקיימא א' ברבנן. וכתב הרמב"ם ז"ל הקורא בכל לשון צריך לומר מדברי שיבש שזאתו לשון וידקדק בזהו לשון כמו בלשון הקודש:

קיצור פסקי הרא"ש

וריא"ף כתב דוקא בנצור אצל יחיד דוקא בלשון הקדש ומיהו דוקא בשואל זכריו אצל מחפלא תפלה אפילו ביחיד אומר בכל לשון ולא ירא ו"ל אפילו יחיד שואל זכריו אומר בכל לשון חוץ מלשון ארמי:

קובץ מפרשים

(6) ובלאו האי פיסקא קיי"ל כרבה כו'. עיין תוס' מגילה דף כט ויבמות דף לט ד"ה אע"ג וקדושין דף עט (מצפה איתן: (3) תוס' [גליון: (2) תוס' [גליון: (7) רי"ף [גליון: (5) תוס' [גליון: (1) לקרות כנגנינה וכו'. והוא מדברי התוס' בד"ה בקורא להגיה יעו"ש וזהו למ"ד דמצות אינן צריכות כוונה אבל למ"ד דמצות צריכות כוונה והכי קיי"ל בשו"ע ולא כוון לכו הוא כפשוטו לצאת הוא יעו"ש בסוגיא: [ארץ צבי]:

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס : 195 הודפס ע"י אוצר החכמה

פירוש המשניות להרמב"ם ממסכת ברכות

פרק ראשון

מאימתי קורין את שמע בערבין וכו' :
(דף ב ע"א)

כבר בארנו בפתיחת דברינו מה טעם החמיל בזה הספק. ומה שהצריכו לדבר על עונת קריאת שמע ערבית קודם שידבר על עונת קריאתה שחרית. שכן מלתי בתורה בחיוב ששכנן ובקומן רוצה לומר שיקראו בשעת שבת בני אדם ושעת קומם משבתם. ורצה לומר במה שאמר משעה שההניח נכנסין לאכול בתרומתן משעה שיכנסו הכנים שמתים טענלו לאכול בתרומתן וזה לא יהיה אלא אחר כלות היום כאשר אמר הכתוב בכל מי שיטור ממומלחו וזה השמש וטור ואחר יאכל מן הקדשים ושהצריכו לומר משעה שההניח נכנסין ולא אמר מלאת הכוסים ואף על פי שהעט אחד להועילנו מועלת מותר דבריו והוא שכהן טמא כשיטעול מותר לו לאכול בתרומה אחר ביאת השמש ואם עדיין הוא מחוסר כפורים והוא שתייה טעילה זו אחר השלמת היצב או הצרעת שלא תאמר לא חמלה לו טעילה עד שיקריב הקרבנות הראשים לו מתחרה והדיענו שמוחר לו לאכול בתרומה קודם שיקריב אותן הקרבנות שלא הקפיד באכילת התרומה אלא על ביאת השמש לא על הבאת הכפרה. ואשמורת שש שלישית הלילה אכלם ושאלה האמורה הראשונה הוא השלים הראשון מן הלילה. ועמוד השחר הוא האור הנוץ בפאת מזרח קודם עלות השמש כבדי שעה וחומש שעה מן השעות הומניות. וטעם זה קרבת טעם אור השמש מן הקיטורים העצים העולים מן הארץ תמיד אשר די א' עלותה מן הארץ אחד וחמשים מיל כמו שהתבאר בתחמת הלמודים ודעת החמים כדעת רבן גמליאל אלא שאמרו עד תלות כדי להרחיק אדם מן העצירה כמו שיחבר אחר כך והלכה כרבן גמליאל:

מעשה שבאו בניו מבית המשתה וכו' :
בית המשתה בית משתה היין והביא דבר זה לטעם כי רבן גמליאל ושהוא הורה כדבריו:

ולא זו בלבד אמרו אלא כל מה שאמרו חכמים וכו' :
(דף ט ע"א)

הקטר חלבם הם כלל חלבי הקרבנות אשר יקריבו הכהנים בכל יום. ואברים הם נתיחי העולה הקדשה בכל יום והוא מה שאמר הכתוב את הכבש אחד וגו'. והנותר מן החלבית הם ואברים הם מקריבין אותן כל הלילה עד עלות מעמד השחר כמו שאמר הכתוב בעלות החמדי היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר. וכן אכילת קדשים שזוה הקדוש ברוך הוא באכילתו שלא יאכלו אלא ליום אחד אשר נאמר בסם ביום ההוא יאכל לא חומרי וממנו עד בקר דינם כן שיאכלו יום הוצא ובלילה עד שיעלה מעמד השחר. ומה שאמרו בחלו כולם עד תלות ואף על פי שיש בשעה פנאי עד שיעלה מעמד השחר אמר סייג שכל תדחק עליו את השעה ונמנא עושה מהם דבר עלות השחר. וזה ענין מה שאמרו להרחיק אדם מן העצירה:

מאימתי קורין את שמע בשחרית וכו' :
(דף ט ע"ב)

תכלת הוא שם נופל על הצמר הצבוע בעין מרשש צלד. ומה שאמר בין תכלת לבין ר"ל בין תכלת בצנתי ללבן צבד. וברמי הוא הירוק. וסוף שעת הקריאה לדעת רבי אליעזר עד הכן החמה ולדעת רבי יהושע עד ג' שעות לפי שהוא סובב כי מה שאמר הכתוב ויקומן צבט שיהיו כל בני אדם עומדים ממתנס ויש מן שלא יקום ממתנסו עד שצבד ג' שעות מן היום וסם בני מלכים ועל כן מותר לקרוא עד סוף שעה שלשית. ודע כי כל השעות הנזכרות בכל המשנה הם השעות הומניות וענין הומניות הם השעות שיש מהם י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה ומה שאמר עד שלש שעות כלילא אחר עד תלות רביע היום אחד שהיה היום יום תקופת חמץ או יום תקופת טבת ועל זה היה סובב ומה שאמר לא הפסיד ר"ל

לא הפסיד הצרכות אלא ה' מנצח יוצר והאנה וקורא ק"ש ואפילו אחר (שש) [שלש] שעות מן היום אצל שכרו צננין הואו כמי שקורא בתורה לא כמי שקורא ק"ש צנומה ומכאן אלה למד שהקורא ק"ש צנומה שכרו מרובה מקורא בתורה. ואין הלכה כרבי אליעזר והלכה כרבי יהושע וזה בני ששעה אצל לכתחלה הוא חייב לכוון השלמת קריאתה עם הכן החמה:

בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטוה כו' :
(דף י ע"א)

פי' יטוה עד שיהא נוטה להשען על דלת ויטוה כמו [ו]לא יטוה לארץ מללס (איוז טו כט) ומה שאמר אם כן היא קושיא שהשקו בית שמאי על בית הלל וטעם המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל בזה הדין שביט הלל מציין ראיה מפסוק ובלכתך בדרך כלומר כפי שידחק לאדם שלא יתכוין לא שכיבה ולא בקימה ובית שמאי אומרים שלא צא ובלכתך בדרך אלא ללמדנו שכל העוסק צנומה פטור מקריאת שמע כלומר שכל זמן שהיה מהלך בדרך ואיך עוסק צנומה אחר חייב כק"ש אצל אם היית מתעסק צנומה אחרת איך חייב צה. וכן דברי הכל העוסק צנומה פטור מן המלה ובית הלל דקדקו העיין ואמרו להם כדבריהם כן הוא וכבר נתבאר ממה שאמרנו שישלם אדם לקרות קריאת שמע כשהולך בדרך הרשות אם כן מותר לקרות קריאת שמע מי שהוא מהלך וזה מה שאנו מנסקים:

אמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך והייתי לקרות כדברי בית שמאי כו' :
(דף ט ע"א)

פי' סכנתי שמתי נפשי בכפי לפי שהוא ירד מעל צנומה ויטוה לארץ והטעם ועל דעת בית הלל אלא יכול לקרות ק"ש והוא הולך רוכב על צנומה. ולקטים הם שוללי הדרכים והגנבים. כדי היית לחוב צנומך עניני חייב מיתה היית מפני שעצרת על דברי בית הלל ואם היית מת היית מתחייב מנפשו:

בשחר מברך שתיים לפניו ואחת לאחריו כו' :
(דף יא ע"א)

שמי הצרכות שיערב בשחר קודם ק"ש הם יוצר והאנה והא' שהוא מברך לאחריו אמת ויציב אצל גלילה יצרך לפניו שתיים מעריב ערבים והאנה עולם ואחריו אמת ואמונה והשכינתו. והבכרה הארוכה היא יוצר אור ומעריב ערבים והאנה היא אהבת עולם ונקראת ברכת יוצר ארוכה והאנה עולם קרה מפני שכל ברכה שיש בתחלתה ברוך ופסוקה ברוך נקראת ארוכה ושאינה כן נקראת קרה ופי' אינו רשאי אין לו רשות כלומר לא יהא מותר לו לעשות ופי' לתחום רוצה לומר שייספקו במקום שאינו ראוי לפסוק:

מזכירין יציאת מצרים בלילות כו' :
(דף יב ע"א)

יציאת מצרים כונו לפרשת ציאת שנתאמר בה אשר הולאחי אתכם מארץ מצרים והסבירנו תומת שאל יקראו הפרשה הזאת צלילה כי הכתוב אמר וראיתם אותו בשעת הראיה כאשר צאה הקבלה לולי יציאת מצרים שזכר שם ויש לנו לקרואה מפני הענין ההוא. ואולם מה שאמר ר"א כן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא אחר כן שצבים שנה כי לא היה כן שצבים אלא צבים לימים היה והיה מרצה לשנות וללמוד ולקרות יום ויליה עד אשר שפש כמו ויזרקו כי שיה וזכר כוון כן שצבים שנה והיה התחלת הסיבה צרואו כמו שנתבאר בגמרא (דף כח). ואמר ענין תמימה הרי אני אצ"פ שנתדלתי והתחברתי ענין אנשי התכמה לא ויחית לדעת הרמז שנרמז בכתוב צנומו קריאת פרשת ציאת צלילה עד שדרסה כן וזמא:

פרק שני

היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא כו' :
(דף יג ע"א)

זמן המקרא הוא אחד מומזי קריאת שמע הקאונים צברק הקודם לזה. ומה שאמר אם כיון

לבו יצא ר"ל אם ישים לבו ומתחננו ורעיוניו לקריאה היא ששפסר לשמור הנקוד ולא יתכוין לקריאת הפרשה. ומה שאמר יצא ר"ל יצא ידי חובתו. ובפרקים הם פרקי קריאת שמע ונבארים אחרי זאת. ודברי רבי מאיר צברקים שאל מפני הכבוד וקל וחומר להשיב שלום למי שישאל בשלומו וכוון כן מה שאמר צנומץ שאל יתחיל הוא לתת שלום וקל וחומר להשיב שלום. ופי' מפני הכבוד הוא לתת שלום או להשיב שלום אל איש ראוי לכבוד כוון אצו או רבו או חכם ממנו ומפני היראה איש שהוא מפתח ממנו כוון אנס או מלשין והלכה כרבי יהודה:

אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה כו' :
(דף טו ע"א)

ענין דבריו אינו נוהג אלא ביום כי המלה האמורה צנומץ ויאמר והוא מלות ציאת ציאת מחיבת אלה ביום כמו שצברנו קודם זה. והלכה כרבי:

הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא כו' :
(דף טו ע"א)

דקדוק האומיות הוא להשמר צנומץ שפתי צנת הקריאה כדי שלא ייע אמת נחה ולא ייח אמת נעה ויצבר צנומץ המתנועות הראויות לנארים ויחטוף המתנועות הראויות למחרס צנוטיפה ויוציא האומיות דרך מולאם ולא יעליע אמת צנוטיפה המטה אלה בזהות האות מסוף המלה היא צנומץ ראש המלה הבאה אחריו כוון ואצברת מחרס בכל לבב וכדומה לו והדברים האלה כולם אי אפשר לכתבם בפרק אצל יקחו אותם מפי מלמד שילמדם פה אלא פה. ולמפרע פירוש הפוך והוא שיקרא פסוק ואחר כך שלפניו ואחריו שלשית שלפניו. ופי' טעה שגה וחסא. וענין דבריו יחזור מלפוס שטעה על הדך שזכר במסופתא (פ"ב) הוא שאמר טעה בין פרק לפרק ואינו יודע צנומץ פרק חוזר לפרק ראשון צנומץ הפרק חוזר לתחלת הפרק בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה. ואין הלכה כרבי יוסי ולא כרבי יהודה שאמרו לא אלא:

האומנין קורין בראש האילן או בראש הנדבך כו' :
(דף טז ע"א)

פירוש אומנין עושי מלאכה ומנהג בני הקירות צנומץ להציב שני לוחות ומשלימים הספר צנומץ ויקצו אותם בכלי עץ עד יאחו תננית הקיר ויקראו ואח"כ מסקין הלוחות ההם מן הבנין אשר בנו וזה המעשה נקרא אצל בני אדם היא צנומץ ערב טאפיה והלות הא' מאלו השנים אשר צם יצנה ויכוין הקיר קורים אומנו נדבך וזהו פירוש המלה על אמתחה. וענין מה שאמר צנומץ הנדבך ר"ל בראש הקיר צנומץ שיהיה עושי המלאכה רוקעים וכותשים בין הלוחות הנקראין נדבכים. ומה שאמר להם שלא יתפללו שם מפני טרדת וק"ש לא תצטרך לכוונת הלכ אלא פסוק ראשון צנומץ:

חתן פטור מקריאת שמע לילה הראשון כו' :
(דף טז ע"א)

האדם לא יפטור מקריאת שמע אלא צנומץ לטו טרוד צנומץ שהעוסק צנומץ פטור מן המלה ואם יצא בתולה פטור מק"ש צנומץ שהוא יצא אליה מפני טרדה לבו שמה לא ימאנה בתולה והוא שיהא צננין והוא מתעסק צנומץ ר"ל מלות פריה ורביה אצל אם שגא אלתמה חייב כק"ש שאצ"פ שהוא טרוד צנומץ אין לו טרדה מחשבה וכן אם יעמוד ימים לתולה ולא יצא אליה אין לו או טרדה הלכ שכבר עברה ממנו טרדה הנשואים. וזהו ענין שאמרו אם לא עשה מעשה ר"ל לא לא בעלה ועומד עד לתחלת שנת שגשאה לפניו כבר עברה טרדה לבו וזה המעשה עשה רבן גמליאל חומרא שהחמיר על עצמו:

רחץ בלילה הראשון שמתה אשתו כו' :
(דף טז ע"א)

זו הרחיצה הייתה צנומץ מפני שאכל אסור לרחוץ צנומץ חמין. ופירוש אצטניק קר הוה גזור ממלת צנת שלג ואצ"פ שנתבאר בסמ"ח דין נמאל הרבנה צנומץ:

א

וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין כו' :
(דף טז ע"א)

כל זה מצוה:

חתן רצה לקרות ק"ש לילה הראשון קורא רשב"ג אומר לא כל הרוצה לטול את השם יטול כו' :
(דף טז ע"א)

ענין דבריו רבי צנומץ הוא אומר כי כשיקרא יצטוו אליו בני אדם צננין הדור וכבוד ושהוא מדקדק צנומץ ואפשר שיהיה מעשהו לפניו ולא לשם שמים. ואין הלכה כרבן צנומץ כן גמליאל:

פרק שלישי

מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפלה כו' :
(דף יז ע"א)

ענין דבריו מוטל לפניו אינו ר"ל שיעמוד לפניו אך ר"ל קודם שיקצרו ואף על פי שאינו עמו צנומץ אצל שאלה אלה הוא קרובו מלותן שהוא חייב להתחלל עליהם הוא חייב כק"ש ואצ"פ שצננין לא נקבר אצל אם יהיה לפניו וישמרהו או יהיה פטור מק"ש. ונשאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהם הם האנשים המזומנים לשאת המטה כשיצטוו נושאים וכל מי שיצא לשאת המטה או יצטרך לעזור נושאי המטה אחר שיהיה לפני המטה או אחר המטה הוא פטור מק"ש ואם לא יהיה מן המזומנים לשאת המטה ולא מן העוזרים אצל צא ללוותם צנומץ הוא חייב בקריאת שמע והלכ פטורים מן התפלה והטעם מפני טרדה הלכ:

קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור כו' :
(דף טז ע"א)

היה המנהג אצלם לקצור המת ואחר כך יצונו כל העם מן הקבר וירחקו ממנו עד מקום ידוע והמקום ההוא נקרא מעמד ויעמדו שם האנשים ויתקצו האנשים אשר שם לנחם האנשים וזוהיה הוא מערכת אנשים ונקראת צוה השם צנומץ האנשים העומדים זה אצל זה. ומה שאמר להתחיל ולגמור (דף טז ע"א) להשלים פרשה ראשונה צנומץ ואם יהיה המוקם אשר יעמדו לו לנחם קרוב מן הקבר כבדי שלא יספיק לקרות פרשת שמע צנומץ הדך ההוא והם הולכים אינם רשאים להתחיל כק"ש והפנימיים הם העם הרואים את האנשים ואין צנייהם אנשים אמעיהם ואשר אחריהם נקראים חלופים:

נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין כו' :
(דף טז ע"א)

כל זה מצוה ועוד יתבאר זה הענין צנומץ במסכת קדושין (פ"א) צנומץ שאין הנשים חייבות צנומץ וכל טעם לא יתחייבו:

בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריו כו' :
(דף טז ע"א)

צנומץ קרי הוא הפולט צנומץ זרע צנומץ או שלא צנומץ. והוא מהרהר מתבשר רעיוניו ר"ל יקרא ק"ש צנומץ ולא יציע שפתי ואלוהם צנומץ צנומץ אחר המזון מפני שהוא מן התורה כמו קריאת שמע והוא מה שאמר הכתוב ואכלת ושבעת וצברת את ה' אלהיך ונפסקה והלכה שדברי חורא אינן מקצלים טומאה ומותר לו לקרוא קריאת שמע ולבדך לפניו ולאחריו וכן צנומץ המזון ואף על פי שהוא צנומץ קרי אמתס התפלה כבר נהגו שלא יתפללו צנומץ קרי עד ירחק צנומץ אלא אם כן יהיה חולה ונכאד ולא לא יתחייב טהרה צנומץ פנים ואפילו על הזמן הראשון רוצה לומר שנתחייב צנומץ קרי אחר הקרי טעילה ולא יתפלל כמו שיתבאר בגמרא (דף כז). וכן נאמר כי חולה לאונסו פטור מכולם:

היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק כו' :
(דף כז ע"א)

דברי המשנה הזאת הם צנומץ וצנומץ שהיו שומרים להשלים קריאת שמע עם הכן החמה ועליתה פאת מזרח כדי שתייה התפלה עם עלות

השמש וסמכו זה לדבר הנביא יִירָאֵחַל עַם שמש ועל כן יתכסה במים ויקרא והמים הרעים הם המנצישים ומי משרה מים ששורין בָּחַן הפשמים. ומה שאמר עד שיטיל לתוכן מים אינו חוזר על המים הרעים ועל מי משרה אבל הוא חוזר על מי רגלים שנופל עליהם עַם המים הרעים אבל המים המנצישים ומי משרת הפשטן לא יתכסה בהם בשום פנים ואפילו השליך לתוכן מים אך מי רגלים אם השליך עליהם רביעית מים צבת אחת מותר לו לקרות קריאת שמע אֵלֶּם במקום אחר בתוך. ^[דרושה הוכחה] ויהיה חיוקן דברי זו המעשה להיות כן אבל לא יתכסה בהם הרעים וזמי משרה ולא יקרא כנגד מי רגלים עד שיטיל לתוכן מים וכמה ירחיק מהן אם לא הטיל לתוכן מים וכן הנואה ארבע אמות ועוד נבאר במסכת שאחרי זאת (פרק ח מ"ח דפאה) שיעור רביעית וחולתה מן המדות ומה שאמר להרחיק מן הנואה ארבע אמות כשהיה לאחריו או ללדדיו אבל לפניו בעוד שיראה אותה אינו מותר לו לקרות והיא כנגד עיניו:

זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע כו'. : (דף כו ע"א)

הזו והנדה עומאתם תמורה ואי אפשר להטער ממנה ביום אחד כמו שנבאר במקומן ופי' משמשת ביום כניו לאשה בעתה הבעילה ומנהג האשה כשתצלב וינכסה הפשט במקום תחתונה שיקפא כל מה שימלא שם מן הליחה ונעשה העובר כמו שהתבאר בתחמת הטבע ואם יקרה צבית הרחם מדוה ולא ייבאנו עיני העובר כראוי תהיה הטפה הרוק ^[נפלת מן האשה] ויש עת שהיא פולטת אחר שנינו והפקדו ויש עת שהוא נופל והוא לא נשתנה כשהיה פולט בתוך ג' ימים כמו שיבאר בזולתי המקום הזה ותקרא האשה כשהפול ממנה הטפה היא פולטת שכבת זרע וכמו שנתייבב בטבילה האיש המוציא שכבת זרע כן תתחייב האשה אשר נבעלה או אשר הפילה הטפה קודם שיהי' אע"פ שטברה חייבך אחר הבעילה והפילה אותה ליום או לשני ימים ומפני זה אמרו חכמים שהזב שראה קרי והאשה הנדה כשהפול ממנה הטפה כאשר זכרנו או שראתה דם בשעת הבעילה ונעשית נדה כל אלו חייבים בטבילה מעומאת שכבת זרע ואל"כ יתפלו ואע"פ שהם בטומאה יותר תמורה משכבת זרע ר"ל היצוה והנדות ודבי יהודה אומר אחר שהם בטומאה תמורה לא יטהרו מעומאה הקלה ואין הלכה כרבי יהודה וכל זה היה בזמן הראשון שנתייבב כל הנוטמא בשכבת זרע טבילה ואחר כן יתפלו וכאשר הביאו אחר כך צמחא ורביעטולא לטבילותא בטלו כל זה אבל יחויב הרחיפה בלבד קודם התפלה מפני שנהגו בה בני אדם אבל זו וגדה אינם חייבים טבילה שלא נהגו בה ועל כן תתנוון בזה הענין שהוא אמת:

פרק רביעי

תפלת השחר עד הצות רבי יהודה אומר עד ארבע שעות כו'. : (ספ) דברי רבי יהודה עד ארבע שעות ר"ל עד סוף השעה ורביעטולא המניית והוא שליט היום כמו שביאר בתחלת המסכת והלכה כרבי יהודה ופי' פלג חיי המנחה שם נופל על עת מן היום והוא כשישאר מן היום שתי שעות וחצי וזמניות ונקראת התפלה השנית מנחה מפני היות תחלת זמנה צוה היא ופלג המנחה כשישאר מן היום שעה ורביע שעה וזמנית ה' וזמי שהתפלל עד הערב והוא עת ציאת השמש כבר התפלל מנחה ו' ואינה תפלה גמורה כי פסק ההלכה במקום זה מאן דעביד כמר עביד ומאן דעביד כמר עביד ומה שאמר תפלת הערב אין לה קצב מפני שאינה חובה כשחירת ומנחה אבל היא רשות ר"ל התנדבו בה בלבד וכן לא הקידשו על תפלת

יִלְקוּט מפרשים (ה) וזמי שהתפלל עד הערב כו' ואינה תפלה גמורה כו'. ג"כ אפשר חסר כאן וכוונתו מי שמתפלל מנחה עד הערב כרגע לא יוכל להתפלל ערבית אחר פלג המנחה כי כבר התפלל מנחה בזהו העת ואם התפלל אינה תפלה גמורה ערבית שהתפלל אבל אעפ"י יא' מ"ח מ"ח מ"ח מ"ח ערבית היא ודו"ק כ"ל כוונתו: (מלא היריעה) ו' ג"ל שז"ל והוא: (גליזין) ו' ב"ה לשון הירושלמי אליהו דרבי: (גליזין) ח' דף כט למד לישנא עיי"ש: (גליזין) ט' ספ: (גליזין) י' עיין סוטה תמנא מקור דבריו: (גליזין) יא' עיי' בבב"מ צפ' יג הל' יג מה' תפלה ובגמ"ל ס"י קתה ס"ק כ': (גליזין) יב' ונובילות הם הפירות אשר נפלו מן האילנות פנים קודם שיתבשלו. ג"כ עיי' בב"מ מה' ברכות במיתור ועצ"מ וט"ו בסומין ר"ב ס"ד ועיין בל"ר סומין ר"ב ועמ"ש בגליזין מר"י: (מלא היריעה)

וזמנה וסופה ויכול אדם להתפלל אותה עד עלות השמש ואם עברה שעת תפלה מאלו השלש תפלות יוכל להשלימה אחר זמנה עם התפלה הנאה אחריה אבל יאמר התפלה שעבר זמנה ויקדים תפלת השעה שהוא ע"ה ומה שאמר ושל מוספין כל היום אין זמנה אלא עד סוף השעה השביעית הזמנית ואם התפלל אחר שעה ז' ילא ידי חובתו כמו שאמרו כל היום אבל נקרא פוסע:

רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש כו'. :

(דף כח ע"ב) פי' יארע תקלה יבא מכשול ע"י והודיע על תקן שבו לאל על הטובה שתקן לי וכבר ביאר דברי אלו שתי התפלות (דף כח) ואמר בכניסתו מה הוא אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אכשל בדבר הלכה ולא אומר על טמא טטור ועל טטור טמא ולא על מותר אטור ועל אטור מותר ולא אכשל בדבר הלכה ושמוחי די חבירי ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם וביצילתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי עם יושבי קרנות שאני משרים והם משרימים אני משרים לדברי תורה והם משרימים לדברים בטלים אני עומל והם עומלים אני עומל ומקבל שכן והם עומלים ואינן שמוחם שכן אני רך והם רעים והם רך לחיי עולם והם רעים לבאר שמת ואלה שתי התפלות חובה לכל מי שיכנס צבית המדרש לקרות שהרי לא אמרו בכניסתו מה היה אומר כדי שיהיה ספור למה שיהיה אומר רבי נחוניא בן הקנה ואי יהיה רשות דייניו אבל אמר בכניסתו מה הוא אומר ר"ל כשיכנס לבית המדרש מה חייב לומר ויש לו להתפלל אלה שתי התפלות יושב או עומד או כמו שידמין לו ולא יחסור פניו למורה ולא יצרך ולא יעשה השתחויה בהם ולא נפילת אפים וקרא שמה תפלה על מנחה הלשון שהוא מכנה כל בשקת תפלה:

רבן גמליאל אומר בכל יום ויום מתפלל אדם י"ח כו'. : (ספ) פירוש מעין שמנה עשרה ונבארו ענין זה ואמרו ו' סוף כל ברכה וברכה על דמיון שאומר לך אמה חונן לאדם דעת ברוך אמה ה' חונן הדעת סלת לנו אבינו בל"י חנון המרבה סלחות וכן עד סופם לבד משלש ראשונים ושלוש מאחרות ואם יוסףך בהם ולא יגרע מהם ופירוש שגורה שלא נתבלבל לשוני אבל אומר אותה במהירות ורגילות והלכה כרבי עקיבא:

רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים כו'. : (ספ) ר"ל בענין קבע שישם תפלתו כמי שיש לו עסק שהוא מלווה לעשותו ולישלימה כדי שינוח מעבודתו ויסקר מעליו ערותו ומשאלו מה ששאר ואומר הושע ה' את עמך וכו' אין הדבר הזה ענין נוסף על תפלה קצרה אבל הוא נבאר ענין תפלה קצרה מה היא ומה שאמר פרשת העובר בלאו בגמרא ה' שהוא גזור מעברה ענינו אפילו בשעת העברה הושע ה' את עמך ותראה אותם ותשלים אפילו תהיה רכבי יהושע ע"ה דברי התפלה שיחפול אדם בשעת טרדת הלז והמרואה כך היא ו' זכרי עמך ישראל מרובים ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה והטוב צעיקך שעה בל"י שומע תפלה ויכול להתפלל אותה הולך או רוכב או כמו שידמין לו ואין זה השתחויה וכשיגיע לישוב וישאר זמן שאפשר בו למלאות חסרון התפלה יתפלל אותה כראוי:

היה רוכב על החמור יד ויתפלל כו'. : (ספ) מה שאמר ירד אינה הלכה (דף ל) ואע"פ שיוכל לירד ויהיה לו מי שיטמור בהמתו אינו חייב לרדת

פירוש המשניות להרמב"ם ממסכת ברכות

מנחתמו אבל יתפלה והוא רוכב שמה יהיה לו טרדת לב ופי' יכוון לבו ויפנה לבו ורעיוניו ויחשוב בלבו שפניו כנגד קדשי הקדשים:

היה יושב בספינה או בקרון או באסדה כו'. : (ספ) קרון מין ממני העגלות ואסדה ספינה קטנה מאד יעברו בה בנחלים הגדולים ושמה המפורסם לשון ערב אלא בני אדם מעד"ה:

רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר כו'. : (דף ל ע"א)

חבר שם תלמיד חכם ופי' חבר עיר חכם המדינה והוא כניו בעד תפלת הקהל שלא יתקבלו אלא לפני החכם שבהם ורבי אלעזר בן עזריה אומר שתלת מוסף לא יתפלוו אותה אלא בנצור ואינה חובה ליחיד בשום פנים. ורבי יהודה אומר משמו שהיא חובה ליחיד בזמן שלא יאה שם נצור מתפלל תפלת מוסף אבל בזמן שיש נצור מתפלל תפלת מוסף במדינה היא היחיד פטור מתפלת המוספין אחר שהקהל התפלתו אותה והלכה כחכמים:

פרק חמישי

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש כו'. : (ספ ע"ב)

רואה לומר בכובד ראש לא לעמוד בכוונה ויבראה כמו שאמר עבדו רמ' ה' בראה ופירוש שיוסין מתעבדין רואה לומר שהן מתעבדים קודם התפלה שעה אחת כדי ליישב דעתם ולהשקיט מחשבותם ואז יתחילו בתפלה ומה שאמר שהמתפלל לא ישיב שלום למלך כשישאל בשלומו אם היה המלך ממלכי ישראל אבל אם הוא ממלך לאומות השולם יפסיק תפלתו בשיבולו (דף לז) מפני שהוא סכנת נפשות ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק ודבר זה אינו אלא בנחש בלבד (דף לג) מפני שאינו נשך ברוב הפעמים אבל מי שמנהגו לנשך תמיד כגון עקרב ואפעה יפסיק התפלה בראותו אחד מהם הולך אליו כי זה סכנת נפשות:

מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים כו'. : (דף לג ע"א) תחיית המתים היא אחת גבור וגבורות גשמים היא מוריד הגשם וכמו אומר במלת גבורה לגודל תועלתו וברכת השנים היא ברך עלינו ושאלה היא שאלת גשמים והיא שיאמרו בצרכה ברך עלינו כו' והודיה היא הברכה השמנה עשרה והיא מודים אנחנו לך וכו' ואין הלכה כרבי עקיבא ולא כרבי אליעזר:

האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך כו'. : (ספ ע"ב) ענין מה שאמר על קן צפור יגיעו רחמיך שיאמר כמו שתחלת על קן הצפור ואמרת לא תקח האם על הבנים כן רחם עלינו וכל מי שאמר כן בתפלתו מתקיים אותו מפני שהוא חולה טעם זאת המלה בתחלת הקדוש ברוך הוא על הטוב ואין הדבר כן שאלו היה מדריך רחמנות לא לזה לשוטט חיה או עוף כלל אבל היא מלוה מקובלת אין לה טעם וכן אם יאמר על טוב יזכר שמך יוכל אדם להפין מדבר זה שעל הרעה לא יזכר וזה הדבר כנגד דתה כי הקב"ה רחוי להודות לו על הטוב ועל הרע ופירוש שרץ איש מרי כלומר לא לו להמנע יותר מדאי והעובר לפני הציצה הוא שליט נצור:

העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטיורוף כו'. :

(דף לז ע"א) סדר ברכת כהנים י' לעמוד לפני ההיכל צבתי כנקיות ולהחזיר פניהם אל העם ואחוריהם להיכל וש"ס כנגד הכהנים פנים אל פנים וישם בניהם

שלש ברכות אות באת על ענין זה (אומר). ש"ס אומר א' יצרך ויענו הכהנים יצרך ומאמרים לקהל ואח"כ אומר להם ש"ס ה' ויענו הכהנים ה' ואח"כ יאמר להם שלים נצור וישמך ויענו הכהנים וישמך אז יענו כל הקהל ויאמרו אמן וכן בשלש ברכות כולן אז יענו הקהל הזה וכשיענו הנצור אמן לא יענה שלים נצור אמן שמה ישבח איוו ברכה היא אשר סיים אבל יתריש ויכוין לבו בצרכה השנית אשר ישים בפיסה. ופירוש טיורוף השכחה על הדקך שזכרנו ופירוש הצטמתו מנהגו:

המתפלל טעה סימן רע לו ואם שליה צבור הוא כו'. : (ספ ע"ב) מטורף מת והוא מלשון טיורף כמו שזכרנו כי השכחה הוא אצור הדבר מכח הזכרונות:

פרק ששי

כיצד מברכין על הפירות על פירות האילן הוא אומר כו'. : (דף לה ע"א) מלת כילד מורכבת משלש מלות כאי זה דל ופירושו על אי זה ענין והיא שאלה בעד איכות דבר או הדומה לו. וסוף מלת סיור. והיות תחלת כל ברכה מפני שהוא דבר שמתקף בכל הברכות ר"ל בל"א אמת"ה. ופירוש ירקות (דף לה): הם העשבים אשר מנהג לאכלם חיים או מבושלים ואשר מנהג לאכלם מבושלים כגון הכרוב והתרגין יצרך עליהם כשיבשלו בורא פרי האדמה אבל מי שיכלל התרגין והכרוב וכו'ואן בןן בלא בשל אין לו לגרך אלא שהכל. ואין הלכה כרבי יהודה:

בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא כו'. : (דף מ ע"א) מה שאמר על כולן ואפילו על פת ויין אם בך עליהם שהכל יא':

על דבר שאין גדולו מן הארץ אומר שהכל נהיה בדברו כו'. : (ספ ע"ב) החומץ ידוע. פי' ונובלות הם הפירות אשר נפלו מן האילנות פני' קודם שיתבשלו ומה שאמר רבי יהודה כל שהוא מין קללה רואה לומר הארצה והפירות אשר נפלו קודם בשולם. ואין הלכה כרבי יהודה:

היו לפניו מינים הרבה רבי יהודה אומר אם יש ביניהם ממין שבעה כו'. : (ספ)

ממין שבעה אחד מעשה ממין הספורים בתורה והם חטט ושעורה וגפן ותאנה ויין וזבב והוא השמרה. והלכה כחכמים:

בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון כו'. : (דף מז ע"א)

זה שאמר שכל מי שיצרך על היין קודם המזון אינו חובה לשנות הברכה על היין שהוא שותה אחר המזון זה הדבר מיוחד בשבמות וימים טובים שאדם קוצב סעודתו על היין וכשצרך על היין תחלה היה בלבו לקבוע על היין אחר המזון אבל מי שאין בלבו לקבוע על היין אחר המזון וגשלים המזון ונלך לקבוע על היין לררך לשנות הברכה (דף מז): ופרסרת שם ללפתן ולכל מיני מטעמים שיאכלו בו הלחם ולשון רבים פרפראות: ומעשה קדרה כגון הריפות וגריסים והבריה העשויה מה הקמח והסולת ודומיהן: וז"ש ואמרים שאם בך על שום דבר מן הפרפראות לא פטר מעשה קדרה. ואין הלכה כרבי'ש:

היו יושבין כל אחד ואחד מברך לעצמו כו'. : (ספ)

פירוש הסבו הטו. וענינו שהיתה אכילתם על דרך קצון וחכמה והטעם להיות כל אחד ואחד מבך לעצמו כשנא היין בתוך סעודה מפני שגני העסודה מתעסקים באכילה ואם יענה אמן י'ש

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס : 464 הודפס ע"י אוצר החכמה

צאה"כ: [T] הוא פירוש
דקרוטית הגמ' היא דילמא מ
ממילא טהור ורא"צ לט
והגאונים מפרשין א"כ
דטהור יומא והו"ל למכתב ליימ
עוד השמש לאור יומם עכ"ל
קתני משעת צאה"כ כקושי
דהו"ל לומר דבא השמשא
בשקת"ח תחת האופק דעדי
דמימי בלא מחסורי כפרה

(א) כתוב שם: בתלמוד ירושלמי וכו': אמר אברהם: קן כתב ר"ח והרב רבי יצחק קן גילוח אצל מה שכתב שהיו קורין אותה שלא בצרכות כעין אשרי לא היה ולא נברא וכי תפילת נעילה הייתה שיהיו קורין אותה שלא בצרכות ושלא בשמיות גלויות לתפלה והירושלמי המצוה שכתב לא ידע ולא יבין והיה אף מפשט אותו דף השני:

(ב) כתוב שם: נראה מזה כי עשרים וארבע ברכות ש' תענית היו מתפילין כעין מוסף והיו קוראין שפניה ק"ש ב' ברכות כד' ש' עמוד בתפלה מתוך דברי תורה:

אמר אברהם: דע כי תענית נצטר ונתענית של מעמדות מעולם לא התפללו אלא בשמיות גלויות לתפלה וכן אצל היו מאחרים את הכל מפני שהיו ממחיתם את העם כדי לדבר בפניהם דברי כושין ועניני משנה וכן אנשי המעמד אומרים פסוקי דרמתי ופליחות והתרחקות מן השחר והי מאחרים שם עד שבעה שעה מן היום או יותר מ"מ היו כוללים בתוך פוסקים פסוקי של שעה כמו שאנו רגילים לומר שמה ישראל ויברך שם כבוד וכו' הוא האלהים שמה ייטבו אחר שלש שעות והוא היה נקרא חומה כי הוא עיקר ק"ש ועל כן אמר לו ר' יוסי ולא נבר קראו אותה בעונתה כי היה לו דבר זה פשוט ומה שאמר במסכת יומא (יג:) הקורא עם אנשי משמר [ואנשי מעמד] לא יא' מפני שהיו מאחרין לא חסא ספר שהיו מאחרים ק"ש לגמרי כי זו מנהג הנצח בעצירה היו ואין לדבר הכוונה שדוה לדבר מנהג אצל מה שאמרו הקורא עמהם אפילו קראו קודם שלש שעות לא יא' יד חובתו מן המנוחה כי המנהג המומחה שנה היה הוא כותיקין או סמוך לזה והמאחר מזה כעין נוגי ממועד (סני י"ג) הוא (נ"י) כתב:

ואנשי המעמד כבר היו מוכיין בזה לקרות את שמה חומה כמו שאמרנו וכן אנשי משמר שהיו מקדימין שעה קודם הן התנהגו מ"מ לאחר עמוד השחר היו קוראין גדולתא פקדי תמיד (לג:) ומפני אונס העבודה לא היו ממחיתם לא להקין

התנהגו ולא להכיר בין תפלה ללגן ויואלין ידי חובתן וכן אנו אומרים לכל מי שמחירה מן האונס כגון משכים ללכת לדרך וירא שמה לא יוכל לעמוד במקום שצריכים עמידה ואף על פי כן אמרו הקורא עמהם לא יא' ידי חובתו ומא' לא יא' שחשך מזה האור ושלא מאונס עשה ולפי שהכניס עושים כן בכל יום להתחלה המעשריו על הקורא עמהם שלא מאונס ואמרו שלא יא' כדי שלא יא' רגיל עמהם ויעלו הקורא לאחר עמוד השחר יא' כדי שיענין [ולקמן ה:] אפילו צמוד עשרי עמוד השחר יא' כדי להזכיר הכל ולא אמר הכל ולא אמר הכל לא קצוהו ללכת החמה שאל תא' זמן ק"ש קודם לכן אלא מפני שסמוך גלוה לתפלה והתפלל ציוס והכל מפני התפלה פוק חיי ושלשה שיעורין שכתב (ס' ג' ד"ה ויש) הדין החמה לא נברא לי על כן הארכנו בק"ש של שחרית לשטר דברי זה הסכם וכן בק"ש של ערבית אין ספק שלא יא' קודם יציאת הטובים בין מאונס בין שלא מאונס והקולא שנהג בה ממה שאמרו בירושלמי שיהא שרי' לשון חיי' שלא נאמר זה כדי להקל בה אלא כמי שאמר ומה הפסיד אם קרא אחר תפלה או לא [הרי] שני הוא ואין פחות מזה שקורא בתורה וכן גמליאל מחמיר היה ולא היה מיקל זה פירוש הדבר בלי ספק:

זכירה וכל זמן שאין צו ראה אין צו זכירה וגורו יום אטו לילה הרי שחייב מן המורה שלא ללבוש טלית של פשתן ציוס בלא יציאת של תכלת ואפילו הכי פטרו אותו בית שמאי ללבוש בלא תכלת משום גזירה דשמאי ילבוש אותו צלילה ויעבור משום לא תלבוש שעטנז וזהו הלכה כבית שמאי הכא נמי אע"פ שמנזות קריאת מתחילין לקרות משעה שבני אדם הכי פטרו אותו חכמים משום סייג* כדכתיבנא*:

ואיפסיקא הלכתא (ה:) כרנן גמליאל* דאמר שסוף זמן קריאת שמע עד שיעלה עמוד השחר וזמן התחלת קריאתה היא מציאת הכוכבים ואילך כרבי אליעזר דבבא ליכא מאן דפליג עליה. וירושלמי (ה"א) שאל על מה נהגו העולם לקרות ק"ש קודם זה הזמן והכי אמרין התם הקורא קודם לכן לא יא' א"כ למה קורין אותה צבאכ"ג ומהדרי לא ללכת זה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה.

וביזון שק"ש של בית הכנסת אינו ללכת ידי חובה ואח"כ נריך לקרותה צבית ללכת ידי חובו של תורה נריך כל אדם להיות נזהר בקריאתה ושלא יסמוך על הקריאה שקורא על מטתו ומפני כונה דברים. האחד מפני שאותה שעל מטתו קורא אותה אחר אכילה ושתייה וק"ש של חוב נריך לקרותה קודם אכילה לכתחלה כדכתיבנא לעיל (ד"ה וישיאו). ועוד שאותה שעל מטתו מתוך שחושב שאינה אלא להצריח המזיקין בלצד כדלקמן (ה:) פעמים שאינו חושב ואינו קורא אותה. ועוד שאינו מכין ללכת זה ידי חובה מן המורה ומנזות נריכות כוונה (יג:) דאפילו מי שאמר שאין נריכות כוונה מודה (יג:) דלכתחלה נריכות. ועוד שאפילו בלא זאת הכוונה נריך כוונה הלכ לקבל עליו עול מלכות שמים צמורא ובאותה שעל מטתו אינו מכין על זה. ועוד שהקריאת שמע של חוב נריך שיאמר אותה בצרכה ושיקרא לפחות שתי פרשיות ראשונות שבהן עול מלכות שמים ועול המנזות וק"ש שעל מטתו אומר אותה בלא צרכה ואינו אומר אלא פרשה ראשונה בלבד. ומפני כל הטעמים האלו נריך שלא לסמוך ללכת ידי חובה על אותה שקורין סמוך למטה ונריך ג"כ שלא להסמך על אותה של צבאכ"ג.

אלא כך הוא הענין שצבית הכנסת יקרא קריאת שמע עם צרכותיה ויתפלל ולא יכין ללכת* ידי חובה ק"ש צבאחיה הקריאה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה ויואל ידי קריאת הצרכות ואח"כ כשיהיה צביתו קודם שיאכל אחר יציאת הכוכבים יקרא אותה ויחכוין ללכת זה ידי חובה ויקרא אותה כולה צמורא וצבונות הלכ ואם לא ירצה לקרות אלא השתי פרשיות בלבד סגי ליה צבתי ואע"פ דאמרין בירושלמי* (ה"ה) ונריך להזכיר יציאת מארים צבונה דמשמע שניך לומר פרשה שלישית שיש בה יציאת מארים בשעה שקורא אותה לחובה אפילו הכי כיון שהזכיר יציאת מארים בצרכות* בשעה שקורא אותה צבית הכנסת לא מארכין ליה להזכירה פעם אחרת*.

ובתב רב עמרם ז"ל שצנעה שקורא אותה יצרך אקצ"ו לקרוא ק"ש*. ואומר מורי הרב שאין זה נכון שצרכה זו לא מצינו אותה בשום מקום ולפיכך נראה לו שיותר נכון שיאמר אהצת עולם שנתקנה אכלה ואפילו (יג:) על קריאת הפסוקים או קריאת תלמוד תורה מצינו שנפטר מצרכה צביתתה כדאמרין (ה"ה) השכים לקרות קודם שקרא ק"ש נריך לנכך לאחר שקרא ק"ש אין נריך לנכך מא' טעמא שכבר נפטר צבאחיה רצה*.

ואם תאמר כיון שאינו אומר צרכת מעריב ערבים הויה לה צרכה המאור הקטן מבורא בתלמוד ירושלמי* (ה"ה) בפרק זה (ה"ה) רבי יוסי ורבי אחא נפקין לתעניתא אתא ציבורא בעין מקרא את שמע בתר תלת שעין בעיא רבי אחא ממחיא בידו אמר ליה רבי יוסי והלא כבר קראו בעונתה כלום אין קורין אותה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה אמר ליה מפני ההדיוטות שלא יהו אומרים בעונתה הם קורין אותה נראה מזה כי עשרים וארבעה ברכות של תענית היו מתפללין כעין מוספין והיו קוראין לפניה קריאת שמע בלא ברכות כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה (יג:) ועדיין אין לנו ראיה להקדים קריאת שמע קודם זמנה* אלא נ"ל כיון דנפישין פלוגתא

שאינה סמוכה לתצרתה וכל צרכה שאינה סמוכה לתצרתה נריך לפתוח בה צצרוך (מו.) יש לומר שכיון שצמקומה היא סמוכה לתצרתה אין לחוש עכשיו* כשאומר אותה על קריאת שמע אם אינו פותח צצרוך שציואל צה מצינו בתלמוד (כט:) בתפלת הדריך שאינה פותחת צצרוך וחותם זה שומע תפלה מפני דכיון דצממונה עשרה צרכת שומע תפלה סמוכה לתצרתה אם עכשיו אינה סמוכה לתצרתה לא חיישין להכי.

ועדיין יש לשאל כיון שאינו זמן קריאת שמע בשעה שקורין אותה צבית הכנסת היאך יואל ידי חובה מהצרכות אם אינו לילה לענין קריאת שמע ויש לומר שאע"פ שאינו לילה ממש מפני שלא יא' הכוכבים אפילו הכי כיון ששקעה חמה והיו לילה לענין תפלה של ערבית כדלקמן (ס' ג' ד"ה דעבד כמר) הכא נמי דיינין ליה לילה לקריאת הצרכות ויכול לומר גולל אור מפני חשך וחשך* מפני אור כיון ששקעה חמה ואינו יכול להתפלל תפלת* המנחה משם ואילך כדצעיין למימר צ' תפלת השחר (לקמן ס' פט ד"ה תפלת המנחה). וצרכת אהצת עולם נמי אומרים אותה שהרי מצינו שעל קריאת פסוקים יכול לאמרה כדכתיבנא לעיל ולפיכך לא חיישין אם אומרים אותה קודם ללכת הכוכבים או אם אומרים אותה שמי פעמים.

וברבת גאל ישראל נמי* אע"פ שהתקינו לאומרה צלילה כנגד יציאת מארים שהיתה צלילה אפ"ה כיון שלא למדנו זכירת יציאת מארים צלילה (יג:) אלא מצד דכל ימי חיך (דברים טו, ג) ואין חובו שם לילה צפירוש אלא מיתור כל בלצד דרשין ליה לא חיישין אם אין אנו אומרים אותה צלילה ממש דכיון שזילה הוא לענין תפלת ערבית לילה הו' להזכיר יציאת מארים והכי חזין לקמן (ה:) שאמרו שהקורא ק"ש של לילה קודם הדין החמה ואע"פ שהוא יום שכבר עלה עמוד השחר מוכיר מדת הלילה וכיון שאפילו כשמתחיל היום לצא אמרו שיואל אחר שיעלה עמוד השחר מק"ש כ"ש הכא שמתחלת כבר הלילה אע"פ שלא יא' עדיין הכוכבים שיכול לומר מדת הלילה אע"פ שאינו יכול לקרוא ק"ש עממה. ובי חימא כמו שיואל לשם דציעבד מק"ש עממה של לילה אע"פ שאינו לילה ממש ה"נ אמאי אינו יואל דציעבד אחר שקיעת החמה אע"פ שאינו לילה ממש י"ל שכיון שהמורה תלחה אותה בזמן שריצה ובשקיעת החמה אינו זמן שריצה לשום אדם לפיכך אינו יואל צבאחיה שעה כלל אצל צצק אע"פ שהוא יום יואל דציעבד מפני שעדיין זמן שריצה הוא שקלת צני אדם שוכנין צצק צמטותיהן.

ובברכת* המולך* כצבדו והפסוקים שאומרים בלחש אין לחוש שזה אינו אלא מנהג כדצעיין למימר לקמן (ס' ה"ה ד"ה ויש) הלכך קורא ק"ש צבית הכנסת עם המורה צביתתה ויתפלל עמהם ואינו קורא בכוונה ללכת זה ידי חובה ק"ש אלא הצרכות והתפלה בלבד ואחר זאת הכוכבים קודם שיאכל קורא ק"ש כולה או לפחות השתי פרשיות שבהן עול מלכות שמים ועול מנזות ואומר צרכת אהצת עולם בלבד וקורא אותה צבונה ללכת ידי חובה של (יג:) קבלת עול מלכות שמים ואע"פ שאינו אומר כל הצרכות אין לחוש שהצרכות אינן מעכבות ואחר שיאכל קורא פרשה ראשונה פעם שלישית סמוך למטתו כדי להצריח המזיקין וזהו יא' ידי ספק מהכל.

ורבינו האי גאון ז"ל אומר בדרך אחרת שמתפלל עם הצבור צבית הכנסת ויקרא ק"ש כמו שקורא פסוקים כדי להתפלל מתוך דברי תורה כמו שאמרו בירושלמי

המאור הקטן דתנאי בהאי מילתא ולא איפסיקא הילכתא בהדיא משום דוחקא דצבורא אם עשו כאחד מהם מה שעשה עשוי וכדאי הוא כל אחד מן התנאים הנוכחים בענין הזה לשמוך עליו בשעת הדחק ועיקר קריאת ק"ש שנית* דברי תורה הוא ויש בה להקל* כדגרסינן בירושלמי* ורבן גמליאל פליג על רבנן ועבד עובדא כותיה* שניה היא שניה* לשון ובכמה דוכתא אשכחן דחשו רבנן לטורח צבור וזמן יציאת הכוכבים במתני' תני לה כלשון רבי אליעזר ובברייתא תני לה כלשון רבי יהושע* ומיהו יחיד הקורא אותה בביתו שלא באונס שפיר דמי* למסמך על שיעורא דמתני' כדברי הרי"ף ז"ל:

התנהגו ולא להכיר בין תפלה ללגן ויואלין ידי חובתן וכן אנו אומרים לכל מי שמחירה מן האונס כגון משכים ללכת לדרך וירא שמה לא יוכל לעמוד במקום שצריכים עמידה ואף על פי כן אמרו הקורא עמהם לא יא' ידי חובתו ומא' לא יא' שחשך מזה האור ושלא מאונס עשה ולפי שהכניס עושים כן בכל יום להתחלה המעשריו על הקורא עמהם שלא מאונס ואמרו שלא יא' כדי שלא יא' רגיל עמהם ויעלו הקורא לאחר עמוד השחר יא' כדי שיענין [ולקמן ה:] אפילו צמוד עשרי עמוד השחר יא' כדי להזכיר הכל ולא אמר הכל ולא אמר הכל לא קצוהו ללכת החמה שאל תא' זמן ק"ש קודם לכן אלא מפני שסמוך גלוה לתפלה והתפלל ציוס והכל מפני התפלה פוק חיי ושלשה שיעורין שכתב (ס' ג' ד"ה ויש) הדין החמה לא נברא לי על כן הארכנו בק"ש של שחרית לשטר דברי זה הסכם וכן בק"ש של ערבית אין ספק שלא יא' קודם יציאת הטובים בין מאונס בין שלא מאונס והקולא שנהג בה ממה שאמרו בירושלמי שיהא שרי' לשון חיי' שלא נאמר זה כדי להקל בה אלא כמי שאמר ומה הפסיד אם קרא אחר תפלה או לא [הרי] שני הוא ואין פחות מזה שקורא בתורה וכן גמליאל מחמיר היה ולא היה מיקל זה פירוש הדבר בלי ספק:

50

קיימא. מעט: אם
השפלה. אונקטו:

הנהגות וציונים
סב"ח וסאר ספרים
(א) ביניהם בש"ע ערביים
(מור"ם): (ב) אורח
מפרשין מן הסמך לו
כצ"ל (ש"ע):

השנות הראב"ד

הנן החמה מיד דכתיב
[והיה ע"ה] ע"ה שמש
ואל יקשה עלך על ר'
שמעון משום ר' עקיבא
כיון דמורה דמון ק"ש
של שמריה קודם הנן
החמה נמי משכחה לה
ומאי טעמא אמר אחר
קודם הנן החמה ואחר
לאחר הנן החמה
מרוויח קודם הנן
החמה נמי משכחה לה
של שמריה ושל ערביה
לא הוה דלא דמי אהדי
דחאי דיעבד והאי
לכתחלה של לילה
דיעבד ונקרא פסוע
ושל יום אפילו לכתחלה
והיינו כמלואה אכל
השחא דאמר אחר הנן
החמה הן נמי לאו
כמלואה היא משני שחא
מאחרת דפרישנא:

דמעיקרא אינטריך למימר קודם הנן החמה לאשמעינן שאפילו
אחר שעלה עמוד השחר יוצא ידי חובתו משל לילה הוצרך לומר
בהכרח גבי של יום לאחר הנן ולא בא אלא למעט דאחר הנן
אינו יוצא משל לילה.

ובתב רבינו אלפס ז"ל דלא פליגי
הני לישי אהדי דמרוויחו

ואע"פ שאינו רשאי לעשות כן דתניא* (ד):
*חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא

הלכתא יניחו וההפך שיש ציניהם* דקודם הנן החמה כיון
שכבר עלה עמוד השחר אינו פוטר כלל אלא בשעת הדחק כגון
שכור אצל לא צמוד וקודם שיעלה עמוד השחר פוטר דיעבד
אפילו לעושה צמוד אצל אחר שעלה עמוד השחר אינו פוטר

אוחו האיל ועשה צמוד דמפרש
ואזיל:

יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעה ואשתה קימעה ואישן קימעה ואח"כ
אקרא ק"ש ואתפלל ואם חוטפתו שינה נמצא ישן כל הלילה אלא אדם בא מן השדה בערב ילך לבית
הכנסת או לבית המדרש *אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה *ואחר כך קורא ק"ש ומתפלל

המאור הקטן

עם הנן החמה ואי אקדים משעלה עמוד השחר יצא קמ"ל דרבי
שמעון בן יוחאי משום רבי עקיבא דעד הנן החמה ראוי הוא
לקריאת שמע של לילה ואם קרא של יום לא יצא.

גרפינן בירושלמי (ה"ה) עם הנן החמה ר' זכריה בריה דר' יעקב
בר זבדי בשם ר' יונה כדי שתהא מטפסת על ראשי
ההרים ואחאי הא דגרסינן בירושלמי כההיא דגרסינן בגמרא דילן
(יומא לו.) בנברשת של זהב אמר אביי לשאר עמא דבירושלם
ואביי אזיל לעמדיה דפסיק הכא כותיקין מדאמרין התם הקורא את
שמע עם אנשי משמר לא יצא ידי חובתו אתה למד שהקורא את
שמע קודם הנן החמה אע"פ שעלה עמוד השחר לא יצא ידי
חובתו וכל שאינו זמן קימה מבעוד לילה עם הנן החמה מיהא זמן
שכיבה הוא וחזי לקריאת שמע של לילה אע"פ שיקרא אותה
במזיד ואל תטעה במאי דאמרין בגמרא דרבי יהושע כל לוי לאו
בפירוש איתמר אלא מכללא דההוא זוגא איתמר דסברת מינה
דאלמא לא אמרין הכי במזיד הוי יודע כי כל שכור קרוב למזיד*

מלחמת ה'

דכתיב בקומך ורובא דאינשי לא קיימי עד שיכיר אחד את חבירו ועוד
מפני שקצו פרשת צינא בק"ש דכתיב וראיתם לו^(א) הסמך לו מפרשין
לפיכך קצו חכמים זמן קריאתה משיכיר בין חללם שצליית ללגן שזה
וכדתיב בפרק הקומך (מנחות מג.) וראיתם וזכרתם ראה מלוא וזכור
אחרת שחלליה זה ואילו זו ק"ש דתנן מאימתי קורין את שמע בשחרין
וכו' וטעמא מפורש בירושלמי (ה"ה) וראיתם אוחו מן הסמך לו
ומפרש החם מאן דאמר כדי שיהא אדם רחוק מחבירו ארבע אמות
ומכיר כמאן דאמר בין חללם ללגן כלומר דמד שיעורא הוא.

והקורא קודם לכן לא קיים מלוא וזו היא ששנו בצרייתא במסכת יומא
(ה"ה) הקורא עם אנשי משמר לא יצא ידי חובתו לפי
שמקדימין וקורין קודם לזמן הזה ולא הגיע עדיין זמן פרשת צינא ולא
זמן דברת יוצר אור שחקנו לפניה ואפשר וקריב היה הדבר לאומרו
לדרבנן לעולם לא יצא עד הזמן הזה ומשנה חסוכה היא מאימתי קורין
בשחרין כמו שהיא חסוכה בערבין אלא שבינו הגדול ז"ל מסבירה על
דברי ר' שמעון בן יוחאי שהיה אומר בשעת הדחק או דיעבד משעלה
עמוד השחר יצא והיינו דקתיי פועים שאדם קורא ק"ש שמי פעמים
צליה ופרישו לה בגמרא לעולם לילה הוא כלומר לגבי ק"ש של שמריה
לכתחלה אכל דיעבד יצא משום דמיעוטא דאינשי קיימי בההיא שעתא
וכתיב בקומך דידך והן סברא שייכא לה סברא דידה דאמר משמיה
דריה דמי היכי דהתם חיישינן למיעוטא דגנו מדכתיב בשבץ אף הכה
נמי חיישינן למיעוטא דקיימי מדכתיב בקומך וכל דכן הוא דכדפרישית
ולכא למימר כיון דהוא זמן ק"ש דשל לילה אס קרא לשל יום לא יצא
שהרי משיכיר בין חמור לערוד זמן ק"ש הוא לר' עקיבא או משהגיע
זמן אחרים קורין ק"ש של שמריה ויוצא בשל ערביה ולפי דעמי וזו
שאמרו בגמ' ה' גופא קשיא אמרת שמי פעמים צליה אלמא לילה הוא
כלומר לענין ק"ש לילה הוא דבשבץ קרינן ביה ורואי הוא אומר הזה
לק"ש של ערביה ולא לשל שמריה והדר תני איפסא דלמלא יומא הוא
ופיח לעולם לילה הוא כלומר לגבי ק"ש דאלו לכל דינים שצחורה ודאי
יוס הוא אלא לילה הוא לגבי ק"ש ויוצא הוא נמי בשל ערביה והאי דקרו
ליה יומא ללילא צ' לשל יום משום מיעוטא וכן פ' פירכא בתיבתא
ופירוקה לעולם יומא הוא שיוצאם צה לשל שמריה דשל יום ציוס הוא
וה' דקרו ליה לילה משום מיעוטא וללילא צו דיעבד משל ערביה.

ואנן השתא סמכינן אדרבן דיעבד ואדרבי שמעון בתיבתא
וכדפסק צה כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק
דגמרא בהדיא הוא וכיון דשיימי מימרי דרבי שמעון אהדי סמך רבינו
הגדול ז"ל בשל שמריה אדרבי שמעון קמייתא אע"ג דלישנא בתרא
דרבי אחא בר חנינא אדרבי שמעון בתיבתא איתמר* ועוד שלא מלאו מי
שחולק עליו בשל שמריה אלא כל שיעורי חכמים לכתחלה הם כדפרישית
וההיא ברייתא דמיימי בגמרא במסכת יומא* לא פליגי כלל דהא תלמוד
אנשי משמר יוצאין וזו ואנשי מעמד נמי לא היו מחללים עד לאחר
שלוש שעות והכי משמע בירושלמי וכן הוא באמת לפי שלא היו צריכין
לאחר כל כך מפני סדר התמיד ובודאי שלא נשנית לר' אליעזר ואם אחר
זמן ממנו היו עושין לא היו יוצאין כלל והיאך אפשר שהיו אנשי משמר
ואנשי מעמד מצטלין מלוא ק"ש ואחרי יוצי' דאורייתא לגמרי והלא
אפשר לאחר ולהקדים כדי ללילא יד הכל אלא ודאי מאי לא יצא ידי
חובתו שלא קיים מלוא כהלה שאלו מקדימין וקורין קודם שיכיר בין

למדות בגמרא בשלבי פרק הקורא את המגלה (ש"ע ע"ה) מדכתיב (וממה)
ד' טו) ואנחנו עושים במלואה חללים מחזיקים ברמזים מעלות השחר עד
לאת הכוכבים ומכאן למדו חכמים לומר ק"ש בערבין צריש פירקין* הא
כל הדברים שוין.

אבל הרוצה לפרש שיהו כל דברי חכמים קיימים יסמוך על דברי רבינו
הגדול ז"ל וזה וכך עיקרן של דברים שזמן ק"ש לקיים מלוא
חכמים עד חלות ואם עבר עליו חלות לילה צריה או נפשיה אחרת
חייב מיתה* אכל קורא הוא עד שיעלה עמוד השחר ואפילו לכתחלה
דודאי לילה הוא לכל דבר משעלה עמוד השחר נעשה יום לכל דבריו
ואעפ"כ כיון דכתב רחמנא בשבץ ולא כתב צחקר ובערב היה ר'
שמעון אומר משום ר' עקיבא שיוצא ידי חובתו של לילה דיעבד דהא
איכא אינשי דגנו בההיא שעתא ואע"ג דמיעוטא הוא כיון דאפקיה
רחמנא בלשון יחיד משמע בשבץ דידך כדדרשינן בפרק היה קורא
(לקמן טו.) בלכתך דידך וידין דאיכא דגנו ואילו נמי לא קרא
עדיין מצי קרי עד הנן החמה ומכאן ואילך ליכא דגני ואי משום צמי
מלכים נעורין הם צמטת* ואין רוצין לעמוד עד שלש שעות ואפשר
שלא אמרו כן אלא כשצטל צאונם והיינו דקתיי שמי פעמים ציוס
ופשטינן בגמרא לעולם יומא הוא כלומר שאין זמנה של ק"ש דערבין
אלא צאונם וכדתיב (לקמן טו.) הלל שצליי פסחים ואכילת פסחים וק"ש
של ערביה מלוא נמי שיעלה עמוד השחר ואיתקומא כר' עקיבא דיעבד
דרבי שמעון משמיה דר' עקיבא לכל אדם היה אומר שיהא בכל דיעבד
ואפילו ציטל צמוד אלא שלא סמכו חכמים על דבריו אלא בשנאנס
והיינו בשעת הדחק כדאסיק בגמרא הא צלא אונס הלכה כרבן גמליאל
דמתני' כדבר יהודה אמר שמואל דלא אשכחן אמורא דפליגי עליה והכי
פסוק קמאי רבינו האי ור"ח והכי אמר רבי יצחק בן גיאת משום
דכולהו רבואתא וזה כענין שאמרו בירושלמי הלכה כר' יהושע בשבירא*
וכי כה הלכה בשבירא אלא כך היה הלכה ולמה אמרו בשבירא כדי שיהא
אדם מזורז ענינו לקרואה בעונתה ודוגמת זה בגמ' דילן בפרק חפלת
השחר (כו.) אמר ר' יצחק אמר רבי יוחנן כגון שצטל צמוד אף כלאו אין
שעת הדחק ראייה לשלל ממך דוחק וכיוצא צה במסכת שבת פרק כירה
(מה.) אמרי ליה רב כהנא ורב אשי לרב הלכתא הכי אמר להו כדאי רבי
שמעון בן יוחאי לסמוך עליו בשעת הדחק אלמא אין למדין הלכה
משעת הדחק והכי נמי מוכח בהדיא בפ"ק דגדה (ו. ט.) הלכך כיון
שפסקו רבי יהודה אמר שמואל הלכה כר' גמליאל סתם ומסקנא כדריב
יהושע בן לוי כדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק און נמי
הכי פסקינן במאי דמפרש בגמ' ולא מפליגין אמוראי אהדי לתוס
וחזי זמן ק"ש של ערביה.

אבל בשל שמריה משנה שלימה שנינו (לקמן טו.) מאימתי קורין וכו'
ואף על פי שהוא קורא ק"ש של ערביה עד הנן משום דכתיב
בשבץ ויחיישינן למיעוטא דגנו מיהו ודאי משעלה עמוד השחר יום הוא
לכל דינין שצחורה ומפני שאין זמנו ידוע לכל אמרו צמילה וטבילה
והוא דצבו ספירה ציוס [מן] הנן החמה דבר שהוא צדור לכל שאם
הקדים צאלו פסל והמאחר אינו מפסיד כלום שאין הקדמתן מלוא וזמן
כל היום* ולענין תמיד במקדש דכתיב (נמדר כה, ד) צקר קצבו האיר
המזרח (יומא כה:) שהקדמתן מלוא וכלן לא אמרין אלא לכתחלה ולמלוא
אלא לענין ק"ש דשמריה אף על גב דצשינן צקר ואינה כל היום כיון

א *מ"י פ"ו מהלכות
תפלה הלכה ז טו"ש"ע
אור"ח סימן רלה טע"ף כ:

שלמי הגבורים

לשון ריא"ז

א [ה"א אות ב] אם
היה רגיל לקרות
קורא ואם לשנות שונה
וקורא ק"ש ממך דברי
מורה* ומתפלל [אות ג]
ויש מקומות שקורין
אחיה ממומר קודם
שיפתחו צרכות של
ק"ש ויש מקומות
שגוהגין לומר והוא
רחוס כמו שאלו נוהגין
עכ"ל ואפשר שזה נהגו
בקצת המקומות לומר
שיר המעלות הנה צרכו
וכו' (והלל קול):

ב דייק הטור (פ"ה רלה)
ומתקאר בגמרא
ואח"כ אכל פחו אלמא
כשהגיע זמן ק"ש
דערביה אסור לקצוע
סעודתו עד שיתפלל:

א מ"י פ"ה מהלכות ק"ש הלכה י' טו"ט א"ר סימן רלה סעיף ד: ב [מ"י] ט"ז פ"ה הלכה י' טו"ט א"ר סימן רלה סעיף ד: ג *מ"י פ"ו מהלכות תפלה הלכה י' סג ע"ש י"ט טור א"ר סימן רלה וטו"ט א"ר סימן רלה סעיף ד:

שלמי הגבורים

א ב"ב ע"ש פ"ח י"ח (נח) דק"ד רבינו עקיבא כ"ה הישר ש"ח פ"ח ה"ס יומא ל: ד"ה אמר שיעקר ק"ש של שחרית אחר הקדש שמשקל קודם לכן נחשב לילה לכל הפחות לגבי אדם ויצירושלמי דברכות (ה"א ד: ג) גרסין משאכר המורה על הקדמה ארבעת מילין ועוד מציא ראיא מדתן ביומא פרק אמר להם הממונה (ג) א"ר ה"א עשה נדרשת של וכו' בירושלמי בשעה שהמטה וירחא היו וידעו כל העם שהגיע וזו מנורה וכן בדלאל (ה) לקבל נשמתו ועוד ראיא מדתן במסכת מגילה (ב) אין מוה"ל ולא שנתן ואין מו"ל וכו' וכן שנתן המטה משמע שהדברים שנתנו ביום עיקר זמן מהלך התפלה ע"כ וצ"ל נבחרת דף ה' משנה מאימתי:

ב בראה דקדורא ליה לבינו כרבי שמעון בן אלעזר דפרק תפלה השחר לקמן דף ל' דלמר גבי המחזיק בדק"ד בין ק"ש ויין ק"ש דקדורא ק"ש ומתפלל וכן פסק הלכות גדולות (ה) נדרשת ע"י (ג) דהשמיים לקבל לדרך קודם היום ק"ש משעלה עמוד השחר (ו) ומתפלל וי"א א"ר (פ"ט ט) והטור סי' נ"ח כתב כרע"י גבי קריאת שמע וזמן החימה שצריך תפלה השחר פסק הר"ש (פ"ט ט) כחצו דשמואל ולי דהו מזלו לאחר עמוד השחר ואח"כ היו קורין ק"ש בצומת וכן הטור סי' נ"ח (נפשו) פסק כחצו ו"ל והא פליגי ה"י מ"י פסקי אהר"י ורבינו השמיט אה"ר דלפיה דשמואל ולי דפרק תפלה השחר דלמלא לא סבירא ליה כוחיה וי"ע:

[לשון ריא"ז]

ג [פ"ד ה"ד אות ה] הושבים הלכה לדרך קודם הכהן הלכה אל יקדים תפלתו לק"ש כדי להפליא בציוו צעמיה אלא מוטב שלא לדרך ויקרא ק"ש צומנה כדי לקמון גאולה לתפלה וא"ש ע"ש

להתפלל כשהוא מהלך כגון שלא היו בני התורה ממתינים אחריו (א) וכן חכם המשכים לדרוש דברים ואינו יכול לעמוד להפליא בשעה שדורש מותר לו להתפלל בשיעור אחר שקרא ק"ש בתוך הדרשה בעד שהמורה נגד משמעי דבריו ואל יתפלל בעמידה קודם שקרא ק"ש כמו שצ"ח מ"ה ואחר הדרשה חזר ומתפלל בעמידה א"ש ע"ש שער זמנה. וינאליה בעיני שאלה היה להם פניו לקרות ק"ש ולהתפלל קודם לכן הרי אלו קורין ומתפללין א"ש ע"ש שמתפללין קודם הכהן בין היוא לדרך בין חכם הדורש ובלגד שיהיו קורין ומתפללין אחר עלות השחר וא"ש

[T] ובל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. יש לתמוה למה אמרו כזה חייב מיתה יותר משאר מקומות שחקרו חכמים כמה דברים ו"ל מפני שזה אפילו חכמים מודים דמן הדין זמנה כל הלילה אלא שעשו סייג כדי להרחיק האדם מן העצירה ואולי יאמר בלבו כיון שאלו זה אלא סייג צעמיה לא אלוסם לדבר כי עדיין יש לי פנאי כל הלילה משום הכי הולכתי בנאן להזכיר יותר ולהודיע שהעובר על דבריהם אפילו נדבר שמותר מן הדין כיון שגדורו הם והוא פורץ גדר יכנסו נחש (קלמ"ה י' ט):

א נמי בשעת הדחק כגון מי שהיה מושכים לצאת לדרך וכו'. יש מדקדקים על זה הלשון שכתב הר"ף דהא אמרינן (ג) המשכים ללכת לדרך* מציאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה וכשיגיע זמן ק"ש קורא ק"ש אלא משמע שיכול לקרואה בדרך ויהא אחר בנאן שיקרא אותה קודם הכהן המטה (א) שגארה שהריכוהו לאמרה קודם הזמן שיש לה להתחלה מפני שאינו יכול לאומרה בדרך. ואומר מורי הרב שאין זו קושיא דודאי דבר פשוט הוא שיכול לקרואה בדרך ומה שכתב כגון שהיה משכים ללכת לדרך ר"ל שמשכים ללכת לדרך וידוע שהשירה הולכת במהרה ולא ימתינו לו כלל (א) ולפיכך אמרו דמיון שהוא שעת הדחק שאינו יכול לעשות צענין אחר קורא קודם הכהן (א):

איוהו בן העזריא זה הסומך גאולה ש"ע ערבית לתפלה ש"ע ערבית. יש להקשות

וכי מפני שסומך גאולה לתפלה יש לו שחר כל כך שיהיה צן עולם הצא ואומר מורי הרב שהטעם שזכה לשחר גדול כזה מפני שהק"ש כשגאלנו והואילנו ממנרים היה להיותנו לו לעצדים שנאמר (ויקרא כה, כג) כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים וצברתם גאל ישראל מוציר

וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה והא דר' שמעון דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש של ערבית קודם הגין החמה *דוקא בשעת הדחק *כגון מי שהיה שכור או חולה אבל אם עשה כן *במויד או בפשיעה לא יצא ידי חובתו* דאמרינן (א) כי אתא ר' יצחק בר' יוסף אמר הא דרבי יהושע בן לוי לאו בפירושו אתמר אלא מכללא אתמר דהנהו זוגא דרבנן דאשתכור בהלולא דבריה דרבי יהושע בן לוי ולא קרו ק"ש אתו לקמיה דרבי יהושע בן לוי אמר דהו כדאי הוא רבי שמעון בן יוחאי לסמוך עליו בשעת הדחק (א) *וכן הא דרבי שמעון בר יוחאי דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש של שחרית לאחר שיעלה עמוד השחר (א) *בדיעבד הוא אי נמי בשעת הדחק* כגון *מי שהיה מושכים לצאת לדרך וכיוצא בו אבל לכתחלה לא: [T] אמר מר קורא ק"ש ומתפלל *מסייעא ליה לרבי יוחנן דאמר איוהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית* ורבי יהושע בן לוי אומר תפלות באמצע תקנום שבשחרית קורא ק"ש ומתפלל ובשעת המנחה מתפלל תפלת המנחה ולערב מתפלל תפלת הערב ואח"כ קורא ק"ש נמצאת ק"ש של שחרית בתחלת היום וק"ש של ערבית בתחלת הלילה והתפלות כולן באמצע וליתא לדר' יהושע בן לוי* וק"ל בר' יוחנן דתניא מסייעא ליה

המאור הקטן

מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה ומתפלל ולכשיגיע זמן קריאת שמע קורא ובידוע שאין מצות שופר ולולב אלא משיעלה עמוד השחר ואף על פי כן לא הותרה לו קריאת שמע אלא בעונתה ועובדי דאברה שמואל ולוי (לקמן ל') ומר יימר ומר זוטרא ורב אשי ליכא בכולהו מאן דמקדים קריאת שמע משום יציאת הדרך ושעת הדחק:

מלחמת ה'

מציאין לו שופר ותוקע וכו' אינה קושיא דהא לאו שעת הדחק הוא לק"ש אלא לתפלה מעומד ולא ראו לרחות מפני תפלה זמן ק"ש קודם שיכיר את חציו אלא היה מקום דחוק* לק"ש עמיה מקדים וקורא משעלה עמוד השחר ויצירושלמי מלאכי דתני ב"ש ר' שמעון בן יוחאי פעמים שאלם קורא ק"ש שמי פעמים אחת לפני עמוד השחר ואחת לאחר שעלה עמוד השחר ומנא יואל ידי חובתו וכו' ושאלו הא רבן גמליאל בר' שמעון צעריה אף בשחרית כן א"ר יציה כיון דמר רבי ועירא מ"י אחי דר' חייא בר אשי ודבר דלד בר מנא הקורא ע"ס אנשי משמר לא יאל כי משכימין היו וזה נראה כסיוע לצדדיו שהקורא של שחרית קודם הזמן ששני צדדיו נדרש חכמים לא יאל וצריחא דיומא פליגי על רבן שמעון וצדדיו חכמים היא שיהיה אלא כיון שאנו רואין אנשי משמר שיואלין מפני לורך שעתן דלאו הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק וצדדיו וצני תלמוד ירושלמי כן נסתפק לכן אם מודה רבן גמליאל לדברי רבי שמעון לכתחלה או אינו סובר כן אלא דיעבד הא דיעבד הכל מודים שילאו כאנשי משמר וכן אמה מכיר מתלמוד זה שהם אינם גורסין בצריחא צלילה כמו שאמרו צמרה שלנו ולפיכך השו' להם רבן גמליאל ורבי שמעון מכל מקום כלל הדברים לשל ערבית כרגן גמליאל היא וכרבי שמעון בצריחא צעמיה בשעת הדחק כדאפסקו צמרינן צדדיה ובשל שחרית למאנה זה המוצא כוחיקין וזמנה אפילו לכתחלה כמתימין וצטלו מתלקוחיו של צעל המאור מזה:

ואילן כן זמן שיראה שעה לעצמו שיכול לקרוא בעמידה כדאמרינן (לקמן י'): עד על לבצן צעמיה וכל מה שיכול לעמוד ויקראו יעמוד כדי שלא יהיה עליו ערלי ואינו לורך להמתין [שיאה] מכיר בין תכלת לבין מפני הדיחוק והיינו כרבי שמעון אליבא דנפשיה ורבן גמליאל (נפ"ל ג) דקאי כוחיה צדדיה ואפשר דקדורא ליה כוחיה צדדיה:

יכולין לקבץ להם עשרה מקצין להתפלל בעשרה כמאור בקוטרם הראיות עכ"ל: ד רב עמרם (מונח צדדיה דאמר)

דאשתכור. וישנו ונדרתו עד לאחר עמוד השחר: זה הסומך גאולה ש"ע ערבית. וכל שכן דשחרית דעיקר גאולה (א) היתה בשחרית כדכתיב (נמדר ג' א) ממחרת הפסק יאלו בני ישראל ממנרים ודוד רמו כספר תהלים סמיכת גאולה לתפלה דכתיב (תהלים י"ט טו) ה' זכרי וגאלו וסמך ליה (ט"ז ט) יען ה' ביום צרה* ומי שאינו סומך גאולה לתפלה דומה ללוחיט של מלך שגא דופק על פתחו של מלך יאל המלך ומלא אותו שהפליג גם הוא הפליג אלא יאל אדם מקרב להקשיב אליו בשבחות וקולטוין של יציאת מנרים והוא מתקרב אליו וא"ש לו להטוע נכרי ומפסיק בדברים אחרים: תפלות באמצע. בין שני ק"ש תקנו תפלות של י"ח של כל היום כדמפרש אולי:

הנהרות וציונים

מובאין ושאר פסוקים (א) ובנו של רבן גמליאל דלא הותר להן לקרוא ק"ש אחר שיעלה עמוד השחר שלא היו אנוסים אלא נמשך לבם אחר המבטחה אש"י (חרי"י): (ב) דאמר ר' יוחאי א"ר חביון א"ר אבהו ע"י במשנה למטה (פ"ט טז) (ד"ה): (ג) נראה דשלא בדקדוק כחב כן וצ"ל אחר עמוד השחר (תנ"י): (ד) דאמר פסקו ראשון יהיה עמידה בעי כדאיא ר"פ היה וצ"ל (מ"ה): (ה) לפי הגהות תוצ"ח (נ) ל"ה הגהות תוצ"ח לעיל צ"ל אחר עמוד השחר: (ו) ג"כ גאולה מצרים (מ"ה): (ז) ג"כ ובעודו קרוב אליו [אין] (מ"ה): (ח) ערבית ושחרית (מ"ה): (ט) כוונתה הוצרך להחזיק בדרך (וכ"ה בטור סי' נח): (י) בבה"ט שלפניו מצינן וקורא ק"ש ומתפלל, ע"י ילקוט מפרשים: (יא) ברי"ד: לו:

השנות הראב"ד

(א) כתוב שם: וזה שכתב הר"ף ד"ש שמי שפשיב צצאת לדרך וכו' קשיא ע"יה הדיא דתניא וכו': אמר אברהם: וכו' התפלה תליה בעמוד השחר אלא או צנן החמה שותקין או צנן גאולה לתפלה או צנן ק"ש לכל אדם דהוא או מתמת דוחק כגון משכים ללכת בדרך צלחה שעה שיהיה הלך שופר ולולב ומגילה לחוד ומתפלל לחוד אפילו קודם עמוד השחר ולכשיגיע זמן ק"ש יקרא דהיינו מעומד השחר

להגן שאני. כלומר אין זה קרי להחזיק את שמי על אש לבן מן המוקדים: וכן תפילתי שתהא פסוקה בפסוקי. כל ימי נזירותי שלל לעשות מלאכה ושלל לעסוק בחורה מיד כשעמדתי ממטתי עד שאקרא קריאת שבע וחזרת: בין צפון דרומה. וימרגלותיה זה לצפון זה לדרום וגדלה הטעם לפי שהכיתה נמורה או במערב לכך נכון להסב שמימי לרמות אחרות:

שלמי הגבורים

פליג על זה ואומר דמש"ה אומרים קדים בין גאולה לתפלה של ערבית להודיע דאין צריך לסמוך גאולה לתפלה:

א ובתב רש"י ז"ל (משניות, ס"א פ"ג ר"ג) וכן מה שמוכרין ר"ת בין גאולה לתפלה ערבית אהיה הפסקה וה"ה ושמו (שמות לא, טו) שאומרים שבעה ופסוקים אלה מועדי (ויקרא כ, ד) ב"ט והטור א"ת ס"י רס"ו ויבין טעם לפסוקים ושמו: בהגהת הראש"ש ז"ל (פ"י) דכשתאן אין צריך לסמוך גאולה לתפלה האולי דנפקא לן (יחזקאל ה"א) מיעקב ה' ביום זה (תהלים כ, ג) דכתיב תהיה יהוה לנצח אמי (שם ע"ט, טו) ונשבע לא יוס זרה הוא:

ב כתב הראש"ש ז"ל (פ"ה) ויתמה על מנהגו של אשכנזי שערבית בפסוקים יראו עיניו וקדים ואין לומר דס"ל כד דלמך קמן פסק תפלה השחר (ס:) ומסורה הש"ס (ס) תפלה ערבית רשות ולכן אין אלו חוששין לסמוך א"ת רבי יוחנן דמלך לסמוך ק"ל דהא חובה ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן ושם גס ר' יוחנן סובר כמו רב אפילו הכי מתיב לסמוך ומנהג זה נהגו אותו ההמון לפי שמימינו המעשים היו בני כנסיות שלהם שדות והיו יראים להתעבב שם עד אחר תפלה ערבית ותקנו לומר פסוקים אלו שם בן י"ח הזכרות כנגד י"ח שבתות של שמיני ותקנו אחרי כן ברכת יראו עיניו וקדים והשתא נמי שמתפללין ערבית בבית [ההכנסה] לא נתבטל המנהג הראשון מ"מ אין להפסיק בדברים אחרים אלא כמו שנהגו ע"כ:

ומתפלל מיד והצטחון הוא עיקר היראה והאמונה ולפיכך זוכה בציבתו לחיי העולם הבא*.

ומאי דלמרינן של תפלה ערבית לאו דוקא אלא מפני שתפלה ערבית רשות* נקט ערבית וכל שכן תפלה שחרית:

ואע"ג דצריך לומר **השכיבנו** בגאולה

שאינו הפסקה מפני שהשכיבנו מעין הגאולה הוא שבעה שעבר השם לנגוף את מזרעיו היו מפתדין ומתפללין לצורא לקיים דברו ושלל יתן המשיחית לצורא אל צמיחה שדרך הצדיקים שיראים ממיד שמה יגרום החטא (ד.) וכנגד אותה התפלה התקינו לומר השכיבנו שילינו השם מכל דבר רע וישמור לאתנו וצואנו* וכיון שהתקינו לאמרו כנגד מה שהיה נשעם הגאולה אמרו דלא הוי הפסקה דגאולה אריכתא דמאי.

ויש לשאל על מה סמכו העולם להוסיף ולומר אחר כך

פסוקים של ברכת המולך* כצנצור שעל זה לא אמרו בגאולה אריכתא דמאי והוי הפסקה ומקנת החכמים היו נמנעים מלאמרם וכן היה מנהגו של מורי הרמב"ן נר"ו. אבל מורי רבינו יונה קרובו נתן טעם למנהג שנהגו כל העולם לאומרם שנתפלה שהיתה תפלה ערבית רשות היו אומרים אלו הפסוקים שיש בהם י"ח הזכרות כנגד י"ח שבתות וחותמין עליהם ואומרים קדים ויוציאן ואח"כ אע"פ שקצוה חובה נשאר הדבר כמו המנהג הראשון ולא היו הפסקה בין גאולה לתפלה דכיון שמתפלה אדעתא דהכי קצוה חובה לא מקרי הפסקה (ע"ד: תוס' דלמך):

בין דתקינו רבנן ה' שפתי תפתח בתפלה כתפלה אריכתא דמאי. פירוש זה הפסוק דצוק עס הפסוק שאחריו שאומר כי לא תחפזן זנה ואחתה וגו'

ואמר אותו דוד כשהיה מתפלל על חטא צה שבע שחטא צו צמזי ועל המזיד אין מציאין קרבן שאין קרבן צא אלא על השוגג ועל כן היה מתפלל לצורא חסייעני שאוכל לבין תפילתי ולספר מעלליך כדי שתהא תפילתי מקובלת שכיון שלא תחפזן זנה על המזיד תהיה תפילתי כפרה במקום קרבן ועכשיו ג"כ שאין לנו צמזי ואין אמתו מקריבין קרבות אלא אומרים אותה על אותו ענין שתהיה תפלתו מקובלת ורלויה במקום זנה וקרבן ומפני שנתקן על ענין התפלה אמרו דכתפלה אריכתא דמאי. מפי מורי הרב נר"ו:

והוא ת"ח הוא א"צ. משום דתורתו משמרתו וכדלמרינן צ"ק דצ"צ (ת.) ומאי דלמרינן (נד:) שלשה צריכין שימור חולה חיה חתן וכלה וי"א אף ת"ח צלילה וזה כשעומד יחיד צאשון לילה ואפלה:

שנאמר יעלו חסידים בכבוד יריגנו ע"י משכבותם. פי' אע"פ שהצדיקים אינם רודפים אחר הכבוד כי הקנאה והתאווה והכבוד מויליין את האדם מן העולם (אבות פ"ד, כח) כלומר מן העוה"ב אין זה הכבוד שלהם אלא כבוד הצורא יתברך כמו שאמר צדוק המזמור (תהלים קמט, ט) הדר הוא לכל

[ד: - ה: - ו:]

חסידיו^(א) ואותה הרוממות כמו חרב פיפיות לשמרן מן המזיקין ולעשות נקמה בגוים:

שיר ש' פגעים בכנורות ובנבלים ובתופים וכו'. פירוש

שקדים עורא את ירושלים (נחמיה יב, כו) היו הולכים

צדיקות העיר ואומרים שיר זה להצדיק הפגעים והמזיקין והיו

אומרים אותו בשמחה וצדיקים ומפרש ואזיל שאותו שיר של

פגעים הוא יושב בסתר עליון ולא גרסינן ואומר אלא אומר דפירושו

הוא דקא מפרש מהו שיר של פגעים*:

והאמר רבי יהושע בן לוי

אסור להתרפאות

בדברי תורה וכו'. מתוך כך הקשה

בכאן ולא הקשה לגבי ק"ש שעל מטמו מפני שאלו הפסוקים אינו

אומר אותן לעולם לשם חובה והם של שמירה וגדלה כמו שמתרפא

דצרי מורה אבל צק"ש שדרך הוא לאומרו לשם חובה אינו נראה

כמתרפא דצרי מורה:

על תפילתי שתהא פסוקה

פסוקה. ומיירי בתפלה שחרית שאין לו לעשות שום

מלאכה קודם שימתפלל דאי בתפלה ערבית צריך שימתפלל אותה

לכתחלה צילאת הכוכבים קודם שיאכל וישתה כדכתיבנא לעיל (פ') וכו' ה' סטור ודבריא

המלך: (ג) בכת"י: ד' (ד) ג"ב הללויה (כ"ח):

(ה) בתורה צ"ל (שנ"ט): (ו) ע"כ מרשב"א:

(ז) כ"ח ברא"ש: (ח) עין רא"ש שם בבבאור

שטויהיה: (ט) לכאורה קשה, דהא מה שפסק

התם כ"ח הוא לענין שמונת לקרות מבטור יום,

אבל לענין כמה פרשיות הוא קורא לא הכריע בזה

עיי"ש רצ"ע: (י) פי' זה כ' הראש"ש ג' ובתוס'

שלפנינו ליתא:

על גבי עיניו וקורא ק"ש וחזור ללימודו ואח"כ היה מתפלל ולא היה חושש אע"פ שהיה מגיע התחלת זמן התפלה ולא חיישין

שמה ישכח ומעבור השעה דכיון שהתפלה דרך הוא להתפלל אותה בכל יום יתן אל לבו הדבר ויחזור ויתפלל:

כל הנותן מוטב וכן צפון דדרום היוין וכו' זכרים

שנאמר וצפונך תמלא בגבם. ואין זו ראייה דודאי אינו

לשון צפון אלא סימן לזכר צעלמא וכן הרבה פסוקים שמציא אינו

אלא לסימן ואומרים שהטעם הוא מפני שהמנורה היתה דדרום ושולחן צפון (שמות כ, לה) והשולחן כנגד העושר והמנורה כנגד

התורה כדכתיב (משל ג, כג) כי נר מצוה ותורה אור וכדלמרינן (ב"ב כה:) הרואה להתחכם יורים והרואה להתעשר יפין וסימנך

שולחן צפון מנורה דדרום.

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

זכרים* ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נמכו זה לומר

שקודם שימשש מטמו שזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על צניו שיהיו מנליחים

בחורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יטרכו לצניות והתפלה

ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שצדק זה יוכה לצנים

א מיי פ"ט מהלכות
תפלה הלכה יא סג
עשן יט טוש"ע אור"ח סימן
5 סעיף טו:
ב מיי"ש פ"ה ה"ו
ופ"י"ב מהלכות רוצה
ושמירת נפש הלכה ו סג
עשן יט וטש"ע עט טוש"ע
אור"ח סימן 5 סעיף ו:
ג מיי"ש פ"ה מהלכות תפלה
הלכה ו סג עשן יט
טוש"ע אור"ח סימן 5 סעיף
ט:
ד מיי"ש פ"ה הלכה ב
ופ"י"ב מהלכות שבת
הלכה ה סג עשן יט
טוש"ע אור"ח סימן 5 סעיף
יט וסימן ע"א סעיף א:

שלטי הגבורים

א בתב"ס סמ"ג (מ"ט)
י. קב (2) ותוס' (ד"ה)
המחפז (ד"ה) היה רגיל
להמתין גס ביום וגס
בבית הכנסת שלנו:
לשון ריא"ז

[ה"ב אות ז] וגראה
צעני שלא נאמר כן אלא
בתפלה ערביה שם
יסתכן תצרו יחיד צלילה
וכן צלר ר"ח וכן נראה
צעני שלא נאמר צלר
כשנכנסו שיהיה צידה
אזל אס נכנס זה בסוף
תפלתו אינו חייב להמתין
לו כמו שצ"ל
בקיטורס
עכ"ל:

לשון ריא"ז
ב [ה"ב אות ב]
ואפ"י"ו אס היו
שנים כשרים שאין
חוששין להם מפני תשע
ומפני המזיקין חוששין
להם מפני המפלות
ואפ"י"ו אס היתה חורבה
צריחה וחוקה לא יכנסו
לה אחד או שנים פרוצין
מפני תשע ואפ"י"ו
במקום שאין אשה מנויה
שאין לחוש מפני תשע
לא יכנס לה אחד מפני
המזיקין עכ"ל:
ג וצ"א יטשנה אלא
לנזק דאין דין לו
במה יקוצע בית הכנסת
להתפלל זה חזיר אלא
גס כצ"ה שמתפלל זה
נזק שיהיה מקומם
קצו וידוע ולא יעז
היום כאן ולומר במקום
אחר כדליתא בירושלמי
(פ"ד ה"ד) טור (פ"ה):

שמתפלל קודם ההריון היא מועילה יותר מהתפלה שמתפלל
אח"כ מפני שצעת ההריון גורמן מה יהיה משפט הנער
ומעשהו כדאמרין (מ"ה טו): מלאך
ואומר טיפה זו עשיר או עני טפס
מבטלת המול כמו שאמרו (שבת
קנ). אין מול לישראל ורצונו לומר
שאין תליון צמולס שאס זכו אע"פ
שזמלס קשה הזכות מבטלת אותו
אפ"ה כדי לצטל הגזירה צריך
תפלה ותחנונים יותר אצל כשיהיה
קודם הגזירה אין צריך להרבות
בתפלה כל כך ולפיכך נחמו זה
הסימן שיתפלל על ציון קודם
התשמיש שיגיעו לאלה השמי
מעלות* גדולות ומתוך כך גס כן
יזכור זה ויקדש עצמו צעת
תשמיש ויחשוב צאטו כדי שיהיו
צנינו לראוים:

שנים שנכנסו לבית הכנסת
להתפלל וכו'. והוא הדין
אס נכנסו צני אדם הרבה לצית
הכנסת אע"פ שלא נכנסו צידה
שאותם שנשארו אחרונים יס לאחד
להמתין לחצרו. מיהו אס נכנס
יחידי צעתה שלא יוכל לסיים
עמהם תפלתו אין חצירו חייב
להמתין לו דכיון שרואה שלא יוכל
לסיים עמהם ונכנס איגלא מילתא
דאדעתא דהכי נכנס ואינו מפחד
אס יסאר יחידי. וכי אמרינן
שחצירו חייב להמתין דוקא
כשאינו מאריך בדבר אחר אלא
בתפלתו אצל אס הוא מאריך
בצקשות ובדברים אחרים אין חצירו
חייב להמתין צשום ענין:

טורפין לו תפלתו בפניו
שנאמר טורף נפשו
באפו. פ"י נפשו תפלתו מלשון
ואשפוך את נפשי (שמואל א' ה, טו)
ונפרעין ממנו מדה כנגד מדה כמו
שהוא טורף לתפלת חצירו שמתוך
שהניחו יחידי נטרפה תפלתו כך
טורפין תפלתו שלא תהיה תפלתו
מקובלת:

[1.] **לוא** הקשבת צמצות. יס
מפרשים מלשון צות.
רואה לומר חצורה כלומר אס היית

ממתין למצותי והס לאותן שעושין לי חצורה היית זוכה לכל זה.
ואומר מורי הרב נר"י שנוכל לפרשו מלשון מצות כמשמעו ור"ל
אס היית אחת מקיים שתי מצות שהיית מתפלל כראוי וממתין
אח"כ לחצריך עד שיתפלל היית זוכה לכל זה:

הא פירשוה רבנן ואוקמוה בתפלת ערבית וכו'. כחז רצונו
חננאל צצמיהם היו הצמי כנסיות חון לעיר ומתוך כך
אס מניחו יחידי שמה יסתכן מהמזיקים שצמזין שס יותר. ונראה
דאפילו צצמי כנסיות שצער יס זה הדין שדרך העולם כשאדם
עומד יחידי בתפלה⁽¹⁾ תפלתו מתצללת:

[2.] **היה** דך להתפלל תפלה קצרה. אין לפרש שתפלת נרכי
עמך ישראל מרובין קאמר מפני שתפלה זו אין
מתפללין אותה אלא במקום סכנה כדמנ' (כ"ט): המהלך במקום
גדודי חיות ולסטים אומר נרכי עמך ישראל מרובין והכא ודאי
לא איירי במקום סכנה שלא אמר מחיירא הייתי מפני הסכנה
אלא שמה יפסיקוני עוצרי דרכים הלכך אע"פ שצכל מקום
שאומר בצרכות תפלה קצרה רואה לומר תפלת נרכי עמך ישראל
מרובין הכא על כרחך אית לן למימר שתפלת הצנינו קאמר כך
פירש רצונו יתכן הוקן ו"ל (תורה"ה) ומכאן היה למד שאין
אומר הצנינו אלא צריך שמפני שהיה צריך אמר לו היה לך
להתפלל תפלה קצרה דמשמע שאס לא היה צריך לא היה לך

להתפלל אלא תפלת י"ח שהיא ארוכה יותר ומצא עוד ראייה
מדקאמר לקמן צפ' תפלת השחר (ג). מה צין הצנינו לתפלה
קצרה הצנינו כי מטי לישבז לא צריך לללוי תפלה קצרה כי מטי
לישבז צריך לללוי דמשמע שאין אומרים הצנינו אלא צריך ומה
שאמרו (כ"ט). כל השנה כולה
מתפלל אדם הצנינו חון מימות
הגשמים אינו רואה לומר צצכ"י
אלא צריך וכן נראה שסוקצו
הירא"ף שכתב לשס כי מטי לישבז
לא צריך לללוי מיהו⁽²⁾ שמעינן דלא
מללי איניס הצנינו אלא צעת
הדחק כגון מי שהיה מהלך במדבר
וכיוצא צו. ונראה שאס עומד
במקום שהוא טרוד וירא
שיפסיקוהו או שלא יוכל להתפלל
בכונה תפלה ארוכה כל כך שאפילו
צציר מתפלל הצנינו צימות החמה.
מפי מורי הרב ז"ל:

מפני חשד. פ"י שצע"פ
שהאדם לא יעשה
העצירה יס לו ליזרר ולצרות מן
הדברים שצביאין לידי חשד* שנאמר
(צמדנר לג, כג) והייתם נקיים מנ'ה
ומישראל וכן אמרו חכמינו ז"ל
(חולין מד): הרחק מן הכיעור וכו':
ומפני המפלות. כלומר שאפילו
תהיה החורבה צמקום
שאין שס חשד ולא חשש מזיקים יס
לו ליזרר שלא יסתכן צעלמו:
[1.] **כל** הקובע מקום לתפלתו
אלהי אברהם יהיה
בעזרו. לא אמר זה במקומות של
צית הכנסת* דכיון שכולה מקום
תפלה היא אין להקפיד אס יושב
פעמים צוית זו ופעמים צו אלא
צציתו שפעמים שאינו יכול ללכת
לצכ"י מתפלל צציתו ומיחד
מקום ידוע לכך והכי משמע
צירושלמי* דגרסינן תס כל הקובע
מקום לתפלתו צציתו* להתפלל
כאלו הקיפה מחילות של צרול:
ובצמית אומרים אי עניו אי
חסיד. ויס מקשים וכי
מפני זה צצצד מספרים אחר מטתו
שצח גדול כזה והלא שמואל הקטן
(דנהירין ליה שצלין דשמיא

כצצילי דנהרדעי* (נ"ג): 1) שאמרו עליו (סוטה מ"ה): שראוי שתשרה
שכינה עליו כמשה רבינו אלא שאין דורו ראוי לכך אמרו זה עליו
לצצח גדול (ס"ט) והיאך אמרו צצאן שאומרים אותו על כל אדם
שקובע מקום מיוחד צציתו להתפלל ויס לומר שלא אמרו צצצור
קציעות המקום צצצד אלא רואה לומר שכל כך מדקדק בתפלתו
שגס צזה הוא מזה שרואה שתהיה תפלתו צמקום מיוחד וכיון
שכל כך הוא ארוכך התפלה ודאי מדת ענוה יס צו כדי שתהיה
תפלתו מקובלת לפני המקום כענין שנאמר (תהלים נ"א, יט) וצחי
אלהים רוח נצצרה וגו' שאס לא יהיה לו הענוה לא יוכל
לעולם להתפלל בצונה ולא תהיה מקובלת לפני המקום צצוך
הוא וכיון שזכה לענוה יהיה זוכה למדת החסידות שהיא גדולה
יותר (ע"י ע"ז כ): שהאחת גורמת לחצירתה כדאמרין (ס"ט) ענוה
מצאה ליד חסידות נמצא שצצצור דקדוק התפלה זוכה לאלו
המעלות ויאמרו אותם עליו כשנפטר מן העולם. מפי מורי
הרב נר"י:

היניצא מבית הכנסת א"י יפסיע פסיעה גסה. הטעם מפני
שנראה כמי שיצא מן הטורח אל המנוחה והוא הפך
צצית הכנסת שהוא צית התפלה היא המנוחה⁽³⁾ ויס לו לשמות
צצציתו צה וכן אמרו ו"ל (מגילה י) כי לא צצחתם עד עתה אל
המנוחה ואל הנחלה (דברים י"ב ט) מנוחה זה שילה נחלה זה

לוא הקשבת. לשון
המנוחה הוא: צמצות.
(1) שצומך לגמול חסד זה
לזה: ושפור צי. המתין
לי כמו שמור לי צצד ע"ז
פלונית (סנהדרין ג'):
(2) תפלה קצרה. (נ"ג)
תפלת השחר (כ"ט)
מפרש לה: מפני חשד.
3) שלא יאמרו זונות מנות
עמו שס: ומפני
המפלות. שמות
חורבה רעושות והוא
מסוכן פן יפלו עליו:
ומפני המזיקין. המזיקין
שס: אלהי אברהם
בעזרו. לפי שאברהם
קצו מקום לתפלתו
דמזיקין: א"י יפסיע
פסיעה גסה. שלא יהא
נראה עליו כמו משוי:

הנהרות וציונים
מחב"ח ושאר פסישים
(א) צ"ב כך הוא ג"ר הש"ס
למדתי שאין צצצין
לחורבה ולמדתי
שמתפללין בדרך וכו'
(א"י) [וכ"ה ברי"ף כתי'
המבורג ובכתי' י-ס]:
(ב) בכתי' נוסף: ומפחד:
(ג) לצצילי פודה שמעינן
דלא כ"י כצ"ל (פ"ש):
(ד) כל זה נמוחק וצ"ל
טעות טופר כי זה היה
שמואל ירחינאי חבירו של
רב (ד"ה): (ה) בכתי'
נוסף: והנחלה: (ו) צ"ב
בשכיל מצותי (כ"ח):
(ז) צ"ב הצנינו (כ"ח):

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס: 501 הודפס ע"י אוצר החכמה

[א. - ב. - ג. - ד. - ה. - ו. - ז. - ח. - ט. - י.]

ירושלים הנה שהמקומות שהיו מקריצין צהם הקרצנות ומתפללין צהם נקראים מנוחה ונחלה:

אבל בדעייא מצוה למירחט שנאמר ונדעה נדרפה לדעת את ה' כלומר כשנדרפה נזכה לידעה שכל הדברים

[א. - ב. - ג. - ד. - ה. - ו. - ז. - ח. - ט. - י.]

אביי לא אמרן אלא בדנפיק* אבל בדעייא

מצוה למירחט שנאמר (הושע ו, ג) ונדעה

נדרפה לדעת את ה' וגו' אמר ר' זירא

מריש כי הוה חזינן רבנן דהוי רחמי לפרקא

בשבתא* אמינא קא מחללי רבנן שבתא כיון

דשמעית להא דאמר רב תנחום א"ר

יהושע בן לוי לעולם* ירוץ אדם לדבר

מצוה ואפילו בשבת שנאמר (שם יא, י) אחרי

ה' ילכו כאריה ישאג אנא נמי מרהט

רהיטנא: אמר רב חלבו אמר רב הונא כל

המתפלל* אחורי בהכ"נ נקרא רשע

שנאמר (תהלים יב, ט) סביב רשעים יתהלכון

אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה

לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי

כנישתא לית לן בה ההוא גברא דהוה

מצלי אחורי בית הכנסת ולא הוה מהדר

אפיה לבי כנישתא חלף ההוא* טייעא

חזייה א"ל כדו בר קיימת קמי מרך שקל

ספסירא ופסקיה לרישיה [ח:] א"ר יהושע

בן לוי אסור לאדם שיעבור אחורי בהכ"נ

בשעה שהצבור מתפללין אמר אביי לא

אמרן אלא דלא דארי טונא ודלא מנח

תפילין ודליכא שני פתחים ודליכא בי

כנישתא אחריתא אבל איכא חד מינייהו

לית לן בה: [ח:] א"ר יוחנן משום ר' שמעון

בן יוחאי כל הקובע מקום לתפלתו* אויביו

גופלין תחתיו שנאמר (שמואל ב, ז, י) ושמותי

מקום לעמי לישראל ונמטעתי ושכן תחתיו

וגו': [ז:] אבא בנימין אומר כ"ז אין תפלתו

של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת

שנאמר* (מלכים א, ח, כח) לשמוע אל הנה

ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה

[ח:] ואמר ר' יוחנן משום רבי יוסי בן

זמרא אין תפלתו של אדם נשמעת אלא

בבית הכנסת שנאמר (תהלים סט, יד) ואני

הכנסת כיון שעומד כותל מערבי של צהכ"נ נמצא שפניו כנגד

ההיכל למזרח וכיון שמתפלל פניו כנגד המזרח כמו כל הקהל

אע"פ שעומד צחון לית לן צה. זו היא שיטת רש"י ז"ל.

ורבינו יתחזק הזקן* מפרש צענין אחר שאחורי צהכ"נ ר"ל

אחורי כותל מזרח שאין שם פתחים דלשון אחורי הכי

משמע שעל צד ששם הפתחים אינו קורא אותו אחורי וכשעומד

אחר כותל מזרחי של צהכ"נ ואחוריו כלפי הכותל אע"פ שפניו

כנגד רוח מזרח ונמצא שמתפלל לרוח שכל הצבור מתפללין אפילו

הכי נקרא רשע מפני שני דברים מפני שכל הצבור צפנים והוא

מצחון ומפני שאחוריו כלפי צהכ"נ ומפרש דמאי דאמר אביי לא

אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא רואה לומר כי אמרינן

דנקרא רשע דוקא כשאחוריו לצהכ"נ ופניו למזרח מפני השני

דברים שאמרנו אבל כשפניו אל צהכ"נ כיון שפניו כלפי כותל

מזרחי ששם ההיכל אע"פ שעומד צחון ונמצא שמתפלל כלפי רוח

מערב וכל הקהל כנגד המזרח לית לן צה כיון שפניו כל הקהל

כלפי ההיכל ופניו ג"כ כלפי הכותל ששם ההיכל.

ומביא ראיה לזה הפירוש מדאמרין לקמן צ"ח תפלת השחר (ב.)

היה עומד אחורי צית הכפורת יראה את עצמו כאלו

עומד לפני הכפורת כלומר יחזיר פניו לקיר מערבי ששם

הכפורת ויראה עצמו כאלו היה עומד צפנים עם ישראל ופניו

לפני הכפורת עצמו הרי שאע"פ שלא היה מתפלל לרוח שכל

ישראל היה מתפללין שהכפורת היה נחון צד מערב וכל ישראל

צ"פרא. כדי לשמוע

הנשיה: קא מחללי

רבנן שבתא. דאסור

לפסוע פסיעה נסה

בשבת דכתיב (וישפיע נח,

י) אס תשיב משבת

רגלך: אחורי בית

הכנסת. כל פתחי צתי

כנסיות שלכן היה נמצא

כדאמרין במגילה* (ב)

ואחוריה היה למערב*

והמתפלל אחורי צית

הכנסת ואינו מחזיר פניו

לצהכ"נ נראה כסופר

צמי שצטור מתפללין

לפניו: חלף ההוא

טייעא. סופר ערבי:

כדו בר. דו שמים צר

זהו רשות כדאמרין

צטורה (מה): הא דעיל

צבר כלומר כשתי

רשויות: דלא דרי

טונא. שאינו טונא משוי

אבל טונא משוי רואין

שמתחת ערלה עובר

ואינו מצוה התפלה. וכן

א"י מנח מפילין רואין

שהוא ירא שמים וא"י

איכא שני פתחים ואינו

שוכן צפתה אחר וכן

א"י איכא שני פתחים:

הנהגות וצינונים

מביא וסא פפשיס

(א) ג"כ לפי דעתי שהוא

על דרך דע את אלקי אביך

ובדבריו (דה"א א, כח, ט)

כי העבירה את נקראת

דעת ה' (דברים: י) (ב) ג"כ

לשון הגמרא חלף אליהו

חזייה אידמי ליה כטייעא

אמר (ביצה): ג"א אליהו

אידמי ליה כטייעא (דברים: י)

(ג) בכתב: לתורתו וכו' (ד)

ברבינו יונה: (ד) ג"כ

בגמ' משום רבי

שפסון בן יוחאי טאי

דביבין ואני תפלתו וגו'

אימתי: עת כו' (ביצה: י)

(ה) ג"כ בעלי תוס' (ד"ה)

אחורין. ש"א על פי

שאמרנו בתי כנסיות שלהם

נתן הציור לבתי כנסיות

שלנו כדאמרין (דברים: י)

ותלמידים (דברים: י) (ו) ג"כ

זו היא שיטת רש"י (דברים: י)

(ז) ג"כ במקדש (ביצה, י)

(ח) טעות סופר

הוא שדבריו רבי יהושע בן

לוי בפי זה לקמן דף ח' ב'

ולקמן דף ס"א א' (מ"ה)

פ"ש ידען. הוא סא מימרא

דרי יוחנן (דברים: י)

(ט) ג"כ לפי רש"י (ביצה: י)

מריהם: (י) אבל במה

שהיו אחוריו כלפי הכנסת

לא משמע שהיה מחזירו

הטייעא שאין זה דר בר

(מהרי"ם): (יא) יש לו

לקבוע בביתו מקום כצ"ל

(פ"ט): (בב) ג"כ

בתוספתא (פ"ג הכ"ב)

(כ"ה): (ג) קאי על

הביהכ"נ, ובהנהגות

מיימוניות: ואחוריו:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

שאינו יכול ללך לצית

הכנסת מקבץ גשרה

ומתפלל ואם אינו מואל

עשרה יסיון להתפלל

בשעה שהצבור מתפללין

עכ"ל:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

שאינו יכול ללך לצית

הכנסת מקבץ גשרה

ומתפלל ואם אינו מואל

עשרה יסיון להתפלל

בשעה שהצבור מתפללין

עכ"ל:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

שאינו יכול ללך לצית

הכנסת מקבץ גשרה

ומתפלל ואם אינו מואל

עשרה יסיון להתפלל

בשעה שהצבור מתפללין

עכ"ל:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

שאינו יכול ללך לצית

הכנסת מקבץ גשרה

ומתפלל ואם אינו מואל

עשרה יסיון להתפלל

בשעה שהצבור מתפללין

עכ"ל:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

שאינו יכול ללך לצית

הכנסת מקבץ גשרה

ומתפלל ואם אינו מואל

עשרה יסיון להתפלל

בשעה שהצבור מתפללין

עכ"ל:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

שאינו יכול ללך לצית

הכנסת מקבץ גשרה

ומתפלל ואם אינו מואל

עשרה יסיון להתפלל

בשעה שהצבור מתפללין

עכ"ל:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

שאינו יכול ללך לצית

הכנסת מקבץ גשרה

ומתפלל ואם אינו מואל

עשרה יסיון להתפלל

בשעה שהצבור מתפללין

עכ"ל:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

שאינו יכול ללך לצית

הכנסת מקבץ גשרה

ומתפלל ואם אינו מואל

עשרה יסיון להתפלל

בשעה שהצבור מתפללין

עכ"ל:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

שאינו יכול ללך לצית

הכנסת מקבץ גשרה

ומתפלל ואם אינו מואל

עשרה יסיון להתפלל

בשעה שהצבור מתפללין

עכ"ל:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

שאינו יכול ללך לצית

הכנסת מקבץ גשרה

ומתפלל ואם אינו מואל

עשרה יסיון להתפלל

בשעה שהצבור מתפללין

עכ"ל:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

שאינו יכול ללך לצית

הכנסת מקבץ גשרה

ומתפלל ואם אינו מואל

עשרה יסיון להתפלל

בשעה שהצבור מתפללין

עכ"ל:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

שאינו יכול ללך לצית

הכנסת מקבץ גשרה

ומתפלל ואם אינו מואל

עשרה יסיון להתפלל

בשעה שהצבור מתפללין

עכ"ל:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

שאינו יכול ללך לצית

הכנסת מקבץ גשרה

ומתפלל ואם אינו מואל

עשרה יסיון להתפלל

בשעה שהצבור מתפללין

עכ"ל:

לשון ריא"ז

[ה"ב אות ד] כי

א מ"י פ"ח מהלכות
תפלה הלכה א סנה שם
טו"ש"ע א"ח סימן ז סעיף
ט:
ב מ"י שם פ"ח הלכה א
סנה עשין יט טו"ש"ע
א"ח סימן ז סעיף א:
ג מ"י שם פ"ח הלכה א
סנה שם טו"ש"ע א"ח
סימן ז סעיף ד:
ד מ"י שם פ"ח הלכה א
סנה שם טו"ש"ע א"ח
סימן ז סעיף כ:
ה מ"י שם פ"ח הלכה ג
סנה שם טו"ש"ע א"ח
סימן ז סעיף יח:
ו מ"י שם פ"ח הלכה
ט סנה שם טו"ש"ע
א"ח סימן קמו סעיף א:

שלמי הגבורים

א ואפי"ו הוא אנוס
שאינו יכול לילך
לביה"ק טוב לו לכוין
השעה שהצור מתפלל.
טור (פ' ט):

ב [טור סי' צו] יש
שעור שני פתחים קודם
שיתפלל ואומר מהר"ם
ז"ל דדוקא כשהפחת
מנצט"ב גרשות הרבים
אבל אם אינו מנצט"ב
גרי"ר אין לחוש. והטור
(סס) כתב דבכל ענין
לר"ק שייכנס לפנים מבית
הכנסת כשיעור שני
פתחים:

ג כתב הרמ"ה
(במשניותו, כלל ד ס' יח)
האידנא טוב הוא שגם
ת"ח ילכו לצה"כ
להתפלל ב זמן תפלה
לחוד חזון תורה לחוד
וגם אין תורתנו אומנתנו
וגם אם אין ת"ח מתפלל
עם הצור ילמדו אחרים
ק"ו ממנו ולא יתעור על
התפלה ומתנאלו בתי
כנסיות עטלות כי לא
ידוע אותו לכך וזאת
שאינו צא בשביל למוד
ע"כ. טור (פ' ט). ומה
רמ"ה לזאת ת"ח
שעוסקים בתורה צ"ח
הכנסת צ"ח הכפרים
בשעה שהצור מתפלל
ומשמעוים עומם
מלהתפלל אחת התחנות
והפליחות והבקשות
עמם ללאו שפיר
עבדי:

לזה ויחשוב צענינו ויכנס צלצו יראת שמים ואם אינו יודע כלל
יש לו ללכת לבתי המדרשות שלומדין ושכר הליכה בידו:
[מ] **אימתי** עת רצון בשעה שהצבור מתפלל. ואומרים
הגאונים ז"ל שאפילו כשאין האדם הולך
לצה"כ יש לו לשער שיתפלל
בשעה שמתפללין הקהל* ועוד אמרו
שאפילו כשאין הצור מתפלל יש
לו לאדם להתפלל בצה"כ* מפני
שהוא קבוע ומיוחד לתפלת צבור.
והא דאמרין (ו) אין תפלתו של
אדם נשמעת אלא בצה"כ* איירי
בשאין תורתו אומנתו אבל תורתו
אומנתו מתפלל צבית מדרשו
כדצעין למימר קמן (ד"ה אהב):

מעלה אני עליי כאי"ו פדאם

בני וכו'. פירוש
כשהיה צה"כ קיים היה זכות
המקדש במקום זכות תורה
וגמילות חסדים^(ט) ועכשיו הם
במקום צה"כ וכשעוסק צה"כ
נמצא שזכותו עומדים ישראל
כאלו היו נפדים וצ"ח המקדש צנוי
על מכונו ולפיכך אמרו שמעלה
עליו הקצ"ה כאלו הוא פדאם כיון
שעומדין בזכותו כמו נפדים:

אלא אימא נוטף שבר כנגד

בו"ף. כלומר כל אחד
ואחד מעשרה הראשונים נוטל שבר
כנגד כל הצאים אחריהם וטעם
הדבר מפני שהשניה שורה
בצה"כ כשיש שם צבור דכתיב
לעולם יכנס אדם ואח"כ
יתפ"ף. הטעם מפני שלא יראה
כמי שרואה ללכת ואינו נהנה
בישיבת צה"כ. - דוקא צ"מיהם
שלא היה מקום מיוחד לכל אחד
ואחד אבל עכשיו שכל אחד ואחד
מכיר את מקומו אם יש לו מקום
מיוחד אצל הפתח אין צדק כלום
שדבר ידוע הוא שאין יושב שם
אלא דרך קציעות ולפי דרך זה
נראה שמי שאין לו מקום ידוע אצל
הפתח שאין לו לשבת שם. וא"ת
דמפרשים שיהיה כזה השיעור:

אוהב ה' שערי ציון מב"ש

משכנות יעקב אוהב
הקב"ה שערים המצוינין בה"כה
וכו'. כלומר הפסוק לא צא
להשמיעו שאוהב הקב"ה שער
(צמי הכנסיות) [צ"ח המקדש]
משערי צה"כ אחרים שזה דבר
פשוט הוא ומה חידוש יש בזה אלא
ודאי רואה לומר שאוהב הקב"ה
שערי ציון מכל צמי כנסיות וצמי
מדרשות וכמו שאוהב [צ"ח צה"כ]
יותר מצמי כנסיות ומצמי מדרשות
כך אוהב השערים המצוינין בהלכה
כלומר ששם קציעות התורה
וההוראות צלל יום יותר מצמי
כנסיות ומצמי מדרשות שלומדים
בהם לפי שעה דרשות או פסוק
מפני שהמקומות הקבועים הם

צמקוס צה"כ* כדאמרין
צעולמו אלא ארבע אמות
יותר מצמי כנסיות ומצמי
צמי משאר צמי כנסיות

[מ] **אימתי** עת רצון *אימתי עת רצון*

בשעה *שהצבור מתפלל רבי יוסי בר
חנינא אמר מהכא (ישעיה נב, ח) בעת רצון
עניתך רב נחמן^(ט) אמר מהכא (איוב לו, ה)
הן אל כביר ולא ימאס* תניא נמי הכי מנין
שאין הקדוש ברוך הוא מואם בתפלתו של
רבים שנאמר הן אל כביר ולא ימאס וכתוב
(תהלים נה, יט) פדה בשלום נפשי מקרב לי כי
ברבים היו עמדי אמר הקדוש ברוך הוא
כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומצוי
בבית הכנסת* מעלה אני עליו כאילו
פדאם^(כ) לבני* מבין האומות עד סוף כל
הדורות*. אמר ריש לקיש^(כ) כ"כ מי שיש לו
בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל
נקרא שכן רע* שנאמר (ירמיה יב, ד) כה אמר
ה' על כל שכני הרעים וגו' ולא עוד אלא
שגורם גלות לו ולבניו שנאמר (שם) הנני
נותשם מעל אדמתם. אמרו ליה לר' יוחנן
איכא סבי בבבל תמה אמר כי כתיב (דברים
יא, כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על
האדמה^(כ) הוא דכתיב אבל בחוצה לארץ
לא כיון דאמרי ליה דמקדמי ומחשבי לבי
כנישתא אמר היינו דקא מהניא להו
כדאמר להו רבי יהושע בן לוי לבנוהי
קדימו וחשיכו לבי כנישתא כי היכי
דתורכו חיי אמר רב אחא בר חנינא מאי
קרא (משלי ה, לד) אשרי אדם שומע לי
לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות
פתחי וכתוב (שם לה) כי מוצאי מצא חיים.
גרסינן בפרק שלשה שאכלו כאחת (מנ):
אמר רבי יהושע בן לוי לעולם^(כ) ישיבים
אדם לבית הכנסת כדי שימנה מעשרה
ראשונים שאפילו מאה באין אחריו נוטל
שכר כולם שבר כולם סלקא דעתך אלא
אימא נוטל שבר כנגד כולם: [מ] אמר רב
חסדא לעולם יכנס אדם^(כ) שיעור שני
פתחים ואחר כך יתפלל שנאמר לשמור
מזוזות פתחי. אמר ליה רבא לרפרם בר
פפא לימא לן מר מהנד מילי מעליאתא
דאמרת לן^(כ) משמיה דרב חסדא במילי דבי
כנישתא אמר ליה הכי אמר רב חסדא מאי
דכתיב (תהלים פ, ב) אוהב ה' שערי ציון
מכל משכנות יעקב אוהב ה' שערים
המצוינין בהלכה יותר מכל בתי כנסיות
ובתי מדרשות והיינו דאמר רבי חייה בר
אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית
המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע
אמות של הלכה בלבד רב אמי ורב אסי
אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא
לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דיתבי
וגרסי אמר אביי מריש הואי גריסנא בגו
ביתאי ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמעיתא
להא דאמר ר' חייה בר אמי משמיה דעולא
לא הוה מצלינא אלא היכא דהוה

מיום שחרב צה"כ* אין לו להקצ"ה
של הלכה צלצו וכמו שהמקדש צמי
מדרשות כך מקום קציעות התורה
יומם ולילה מלהתפלל בצה"כ*
כצבור כדאמרין אוהב הקב"ה
שערים המצוינין בהלכה יותר מצמי
כנסיות. ור"מ ז"ל (רמב"ם תפלה פ"ח
ה"ג) פירש שלא אמרו אלא
בשעה. וא"ת כיון שצעשרה היו
מתפללין מה חידוש צא להשמיענו
שחשוב מקום קציעות התורה יותר
מצה"כ ששרי כמו צה"כ* עושין
יש לומר שצא להשמיענו שצ"פ
בצה"כ* מתקצין הרבה צמי אדם
וצרע עם הדרת מלך אפילו הכי
יותר היו רואים להתפלל בצה"כ
צלצו צבית מדרשם מלהתפלל
בצה"כ עם הצבור.
ואומר מורי הרב נר"ו שאפילו
לדעת ר"מ ז"ל אין צריך
עשרה אלא למי שדרכו ללכת
מציון ללמוד למקום אחר דכיון
שדרכו להתצטל מלימודו בשעה
שהולך ללמוד יש לו להתפלל
בצה"כ או ללכת לצה"כ* אבל מי
שנולד צמיתו כל היום במקום
קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת
לצ"ח הכנסת^(כ) אם לא ימצא עשרה
מפני שנמצא מתצטל מלימודו
בשעת הליכה וטוב לו שיתפלל
ביחיד משיצטטל כלל מדע ששרי
תפלה עצמה היו מצטלין גדולי
החכמים מפני הלימוד כמו שמנינו
שרי שמעון בן יוחי* לא היה
מתפלל אלא משנה לשנה ורבי
יהודה הנשיא* מחדש לחדש (ר"ה)
לד' כדי שלא יצטטלו מתורתם
וכיון שהלימוד לא היו מצטלין
אחוז מפני התפלה עצמה כל שכן
שאין לו לצטלו מפני ההליכה
שיותר טוב שיתפלל צמיתו צא
עשרה משיצטטל ללכת לצה"כ* או
למקום אחר. מפי מורי הרב נר"ו:

רבי אבהו נפיק בין גברא
לגברא. לכאורה משמע
דדוקא ללכת מותר בין גברא
לגברא אבל לדבר בצה"כ* אסור
כדאמרין (סוטה לו). כיון שנפתח
ספר תורה אסור לספר ואע"פ
שסוגרים הספר צינמים אפילו הכי
אסור שלא אמרו כל זמן שפתחו
אלא כיון שנפתח דמשמע דמשעה
לספר כלל עד שסיימו כל הפרשה.
מפי מורי הרב נר"ו:

בין פסוק לפסוק בואי תיקו. פי'
מנהגם היה לתרגם כל
פסוק ופסוק כדי להצין לדלת עם

מיום שחרב צה"כ* אין לו להקצ"ה
של הלכה צלצו וכמו שהמקדש צמי
מדרשות כך מקום קציעות התורה
יומם ולילה מלהתפלל בצה"כ*
כצבור כדאמרין אוהב הקב"ה
שערים המצוינין בהלכה יותר מצמי
כנסיות. ור"מ ז"ל (רמב"ם תפלה פ"ח
ה"ג) פירש שלא אמרו אלא
בשעה. וא"ת כיון שצעשרה היו
מתפללין מה חידוש צא להשמיענו
שחשוב מקום קציעות התורה יותר
מצה"כ ששרי כמו צה"כ* עושין
יש לומר שצא להשמיענו שצ"פ
בצה"כ* מתקצין הרבה צמי אדם
וצרע עם הדרת מלך אפילו הכי
יותר היו רואים להתפלל בצה"כ
צלצו צבית מדרשם מלהתפלל
בצה"כ עם הצבור.

ואומר מורי הרב נר"ו שאפילו
לדעת ר"מ ז"ל אין צריך
עשרה אלא למי שדרכו ללכת
מציון ללמוד למקום אחר דכיון
שדרכו להתצטל מלימודו בשעה
שהולך ללמוד יש לו להתפלל
בצה"כ או ללכת לצה"כ* אבל מי
שנולד צמיתו כל היום במקום
קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת
לצ"ח הכנסת^(כ) אם לא ימצא עשרה
מפני שנמצא מתצטל מלימודו
בשעת הליכה וטוב לו שיתפלל
ביחיד משיצטטל כלל מדע ששרי
תפלה עצמה היו מצטלין גדולי
החכמים מפני הלימוד כמו שמנינו
שרי שמעון בן יוחי* לא היה
מתפלל אלא משנה לשנה ורבי
יהודה הנשיא* מחדש לחדש (ר"ה)
לד' כדי שלא יצטטלו מתורתם
וכיון שהלימוד לא היו מצטלין
אחוז מפני התפלה עצמה כל שכן
שאין לו לצטלו מפני ההליכה
שיותר טוב שיתפלל צמיתו צא
עשרה משיצטטל ללכת לצה"כ* או
למקום אחר. מפי מורי הרב נר"ו:

הנהגות וצינונים

(א) מאיכא פירוש
חזקוני בר יצחק (וכו')
בבב"א י"ט ובגמרא גרסי'
רב אחא בר חנינא אמר
מחבא הן אל כביר ולא
ימאס תם ובתיב פדה
בש"ש נפשי תניא נמי
הכי ר' נתן אופר מנין וכו'
(ב) [כך הגירסא בספרי
במדבר פסוק קלח
ובש"ס דפוס שונצני.
אמנם באיוב ליתא מילת
תם:] (ג) ג"כ לי הגמ'
פאנני י"י וצ"ב מביין
אומות הפולס (כ"ח):
(ד) ג"כ א"ר לוי (א"י):
(ה) ג"כ וגו' (כ"ח):
(ו) תיבת לן ט"ס (ד"ב):
(ז) ג"כ ובית הכנסת
ועכשיו הם במקום
המקדש כצ"ל (כ"ח ד"ח)
[וכ"ה בבב"א:] (ח) ג'
דית ופשי, וכ"ה בבב"א:
(ט) שיערי בית המקדש
משערי בתי כ" כצ"ל
(פ"ט): (ט) א"א כצ"ל
(כ"ח): (י) ג"כ תפלת
היבים לא ימאס (כ"ח):
(יא) ג"כ דהיינו התורה
וכי חסדים נמי שלום כ'
(כ"ח): (יב) בטור א"י
פתוחה:

מפי מורי הרב נר"ו:
פסוק לפסוק בואי תיקו. פי'
מנהגם היה לתרגם כל
פסוק ופסוק כדי להצין לדלת עם

מיום שחרב צה"כ* אין לו להקצ"ה
של הלכה צלצו וכמו שהמקדש צמי
מדרשות כך מקום קציעות התורה
יומם ולילה מלהתפלל בצה"כ*
כצבור כדאמרין אוהב הקב"ה
שערים המצוינין בהלכה יותר מצמי
כנסיות. ור"מ ז"ל (רמב"ם תפלה פ"ח
ה"ג) פירש שלא אמרו אלא
בשעה. וא"ת כיון שצעשרה היו
מתפללין מה חידוש צא להשמיענו
שחשוב מקום קציעות התורה יותר
מצה"כ ששרי כמו צה"כ* עושין
יש לומר שצא להשמיענו שצ"פ
בצה"כ* מתקצין הרבה צמי אדם
וצרע עם הדרת מלך אפילו הכי
יותר היו רואים להתפלל בצה"כ
צלצו צבית מדרשם מלהתפלל
בצה"כ עם הצבור.

ואומר מורי הרב נר"ו שאפילו
לדעת ר"מ ז"ל אין צריך
עשרה אלא למי שדרכו ללכת
מציון ללמוד למקום אחר דכיון
שדרכו להתצטל מלימודו בשעה
שהולך ללמוד יש לו להתפלל
בצה"כ או ללכת לצה"כ* אבל מי
שנולד צמיתו כל היום במקום
קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת
לצ"ח הכנסת^(כ) אם לא ימצא עשרה
מפני שנמצא מתצטל מלימודו
בשעת הליכה וטוב לו שיתפלל
ביחיד משיצטטל כלל מדע ששרי
תפלה עצמה היו מצטלין גדולי
החכמים מפני הלימוד כמו שמנינו
שרי שמעון בן יוחי* לא היה
מתפלל אלא משנה לשנה ורבי
יהודה הנשיא* מחדש לחדש (ר"ה)
לד' כדי שלא יצטטלו מתורתם
וכיון שהלימוד לא היו מצטלין
אחוז מפני התפלה עצמה כל שכן
שאין לו לצטלו מפני ההליכה
שיותר טוב שיתפלל צמיתו צא
עשרה משיצטטל ללכת לצה"כ* או
למקום אחר. מפי מורי הרב נר"ו:

רבי אבהו נפיק בין גברא
לגברא. לכאורה משמע
דדוקא ללכת מותר בין גברא
לגברא אבל לדבר בצה"כ* אסור
כדאמרין (סוטה לו). כיון שנפתח
ספר תורה אסור לספר ואע"פ
שסוגרים הספר צינמים אפילו הכי
אסור שלא אמרו כל זמן שפתחו
אלא כיון שנפתח דמשמע דמשעה
לספר כלל עד שסיימו כל הפרשה.
מפי מורי הרב נר"ו:

בין פסוק לפסוק בואי תיקו. פי'
מנהגם היה לתרגם כל
פסוק ופסוק כדי להצין לדלת עם

מיום שחרב צה"כ* אין לו להקצ"ה
של הלכה צלצו וכמו שהמקדש צמי
מדרשות כך מקום קציעות התורה
יומם ולילה מלהתפלל בצה"כ*
כצבור כדאמרין אוהב הקב"ה
שערים המצוינין בהלכה יותר מצמי
כנסיות. ור"מ ז"ל (רמב"ם תפלה פ"ח
ה"ג) פירש שלא אמרו אלא
בשעה. וא"ת כיון שצעשרה היו
מתפללין מה חידוש צא להשמיענו
שחשוב מקום קציעות התורה יותר
מצה"כ ששרי כמו צה"כ* עושין
יש לומר שצא להשמיענו שצ"פ
בצה"כ* מתקצין הרבה צמי אדם
וצרע עם הדרת מלך אפילו הכי
יותר היו רואים להתפלל בצה"כ
צלצו צבית מדרשם מלהתפלל
בצה"כ עם הצבור.

ואומר מורי הרב נר"ו שאפילו
לדעת ר"מ ז"ל אין צריך
עשרה אלא למי שדרכו ללכת
מציון ללמוד למקום אחר דכיון
שדרכו להתצטל מלימודו בשעה
שהולך ללמוד יש לו להתפלל
בצה"כ או ללכת לצה"כ* אבל מי
שנולד צמיתו כל היום במקום
קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת
לצ"ח הכנסת^(כ) אם לא ימצא עשרה
מפני שנמצא מתצטל מלימודו
בשעת הליכה וטוב לו שיתפלל
ביחיד משיצטטל כלל מדע ששרי
תפלה עצמה היו מצטלין גדולי
החכמים מפני הלימוד כמו שמנינו
שרי שמעון בן יוחי* לא היה
מתפלל אלא משנה לשנה ורבי
יהודה הנשיא* מחדש לחדש (ר"ה)
לד' כדי שלא יצטטלו מתורתם
וכיון שהלימוד לא היו מצטלין
אחוז מפני התפלה עצמה כל שכן
שאין לו לצטלו מפני ההליכה
שיותר טוב שיתפלל צמיתו צא
עשרה משיצטטל ללכת לצה"כ* או
למקום אחר. מפי מורי הרב נר"ו:

רבי אבהו נפיק בין גברא
לגברא. לכאורה משמע
דדוקא ללכת מותר בין גברא
לגברא אבל לדבר בצה"כ* אסור
כדאמרין (סוטה לו). כיון שנפתח
ספר תורה אסור לספר ואע"פ
שסוגרים הספר צינמים אפילו הכי
אסור שלא אמרו כל זמן שפתחו
אלא כיון שנפתח דמשמע דמשעה
לספר כלל עד שסיימו כל הפרשה.
מפי מורי הרב נר"ו:

בין פסוק לפסוק בואי תיקו. פי'
מנהגם היה לתרגם כל
פסוק ופסוק כדי להצין לדלת עם

מיום שחרב צה"כ* אין לו להקצ"ה
של הלכה צלצו וכמו שהמקדש צמי
מדרשות כך מקום קציעות התורה
יומם ולילה מלהתפלל בצה"כ*
כצבור כדאמרין אוהב הקב"ה
שערים המצוינין בהלכה יותר מצמי
כנסיות. ור"מ ז"ל (רמב"ם תפלה פ"ח
ה"ג) פירש שלא אמרו אלא
בשעה. וא"ת כיון שצעשרה היו
מתפללין מה חידוש צא להשמיענו
שחשוב מקום קציעות התורה יותר
מצה"כ ששרי כמו צה"כ* עושין
יש לומר שצא להשמיענו שצ"פ
בצה"כ* מתקצין הרבה צמי אדם
וצרע עם הדרת מלך אפילו הכי
יותר היו רואים להתפלל בצה"כ
צלצו צבית מדרשם מלהתפלל
בצה"כ עם הצבור.

ואומר מורי הרב נר"ו שאפילו
לדעת ר"מ ז"ל אין צריך
עשרה אלא למי שדרכו ללכת
מציון ללמוד למקום אחר דכיון
שדרכו להתצטל מלימודו בשעה
שהולך ללמוד יש לו להתפלל
בצה"כ או ללכת לצה"כ* אבל מי
שנולד צמיתו כל היום במקום
קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת
לצ"ח הכנסת^(כ) אם לא ימצא עשרה
מפני שנמצא מתצטל מלימודו
בשעת הליכה וטוב לו שיתפלל
ביחיד משיצטטל כלל מדע ששרי
תפלה עצמה היו מצטלין גדולי
החכמים מפני הלימוד כמו שמנינו
שרי שמעון בן יוחי* לא היה
מתפלל אלא משנה לשנה ורבי
יהודה הנשיא* מחדש לחדש (ר"ה)
לד' כדי שלא יצטטלו מתורתם
וכיון שהלימוד לא היו מצטלין
אחוז מפני התפלה עצמה כל שכן
שאין לו לצטלו מפני ההליכה
שיותר טוב שיתפלל צמיתו צא
עשרה משיצטטל ללכת לצה"כ* או
למקום אחר. מפי מורי הרב נר"ו:

רבי אבהו נפיק בין גברא
לגברא. לכאורה משמע
דדוקא ללכת מותר בין גברא
לגברא אבל לדבר בצה"כ* אסור
כדאמרין (סוטה לו). כיון שנפתח
ספר תורה אסור לספר ואע"פ
שסוגרים הספר צינמים אפילו הכי
אסור שלא אמרו כל זמן שפתחו
אלא כיון שנפתח דמשמע דמשעה
לספר כלל עד שסיימו כל הפרשה.
מפי מורי הרב נר"ו:

בין פסוק לפסוק בואי תיקו. פי'
מנהגם היה לתרגם כל
פסוק ופסוק כדי להצין לדלת עם

מיום שחרב צה"כ* אין לו להקצ"ה
של הלכה צלצו וכמו שהמקדש צמי
מדרשות כך מקום קציעות התורה
יומם ולילה מלהתפלל בצה"כ*
כצבור כדאמרין אוהב הקב"ה
שערים המצוינין בהלכה יותר מצמי
כנסיות. ור"מ ז"ל (רמב"ם תפלה פ"ח
ה"ג) פירש שלא אמרו אלא
בשעה. וא"ת כיון שצעשרה היו
מתפללין מה חידוש צא להשמיענו
שחשוב מקום קציעות התורה יותר
מצה"כ ששרי כמו צה"כ* עושין
יש לומר שצא להשמיענו שצ"פ
בצה"כ* מתקצין הרבה צמי אדם
וצרע עם הדרת מלך אפילו הכי
יותר היו רואים להתפלל בצה"כ
צלצו צבית מדרשם מלהתפלל
בצה"כ עם הצבור.

ואומר מורי הרב נר"ו שאפילו
לדעת ר"מ ז"ל אין צריך
עשרה אלא למי שדרכו ללכת
מציון ללמוד למקום אחר דכיון
שדרכו להתצטל מלימודו בשעה
שהולך ללמוד יש לו להתפלל
בצה"כ או ללכת לצה"כ* אבל מי
שנולד צמיתו כל היום במקום
קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת
לצ"ח הכנסת^(כ) אם לא ימצא עשרה
מפני שנמצא מתצטל מלימודו
בשעת הליכה וטוב לו שיתפלל
ביחיד משיצטטל כלל מדע ששרי
תפלה עצמה היו מצטלין גדולי
החכמים מפני הלימוד כמו שמנינו
שרי שמעון בן יוחי* לא היה
מתפלל אלא משנה לשנה ורבי
יהודה הנשיא* מחדש לחדש (ר"ה)
לד' כדי שלא יצטטלו מתורתם
וכיון שהלימוד לא היו מצטלין
אחוז מפני התפלה עצמה כל שכן
שאין לו לצטלו מפני ההליכה
שיותר טוב שיתפלל צמיתו צא
עשרה משיצטטל ללכת לצה"כ* או
למקום אחר. מפי מורי הרב נר"ו:

רבי אבהו נפיק בין גברא
לגברא. לכאורה משמע
דדוקא ללכת מותר בין גברא
לגברא אבל לדבר בצה"כ* אסור
כדאמרין (סוטה לו). כיון שנפתח
ספר תורה אסור לספר ואע"פ
שסוגרים הספר צינמים אפילו הכי
אסור שלא אמרו כל זמן שפתחו
אלא כיון שנפתח דמשמע דמשעה
לספר כלל עד שסיימו כל הפרשה.
מפי מורי הרב נר"ו:

בין פסוק לפסוק בואי תיקו. פי'
מנהגם היה לתרגם כל
פסוק ופסוק כדי להצין לדלת עם

מיום שחרב צה"כ* אין לו להקצ"ה
של הלכה צלצו וכמו שהמקדש צמי
מדרשות כך מקום קציעות התורה
יומם ולילה מלהתפלל בצה"כ*
כצבור כדאמרין אוהב הקב"ה
שערים המצוינין בהלכה יותר מצמי
כנסיות. ור"מ ז"ל (רמב"ם תפלה פ"ח
ה"ג) פירש שלא אמרו אלא
בשעה. וא"ת כיון שצעשרה היו
מתפללין מה חידוש צא להשמיענו
שחשוב מקום קציעות התורה יותר
מצה"כ ששרי כמו צה"כ* עושין
יש לומר שצא להשמיענו שצ"פ
בצה"כ* מתקצין הרבה צמי אדם
וצרע עם הדרת מלך אפילו הכי
יותר היו רואים להתפלל בצה"כ
צלצו צבית מדרשם מלהתפלל
בצה"כ עם הצבור.

ואומר מורי הרב נר"ו שאפילו
לדעת ר"מ ז"ל אין צריך
עשרה אלא למי שדרכו ללכת
מציון ללמוד למקום אחר דכיון
שדרכו להתצטל מלימודו בשעה
שהולך ללמוד יש לו להתפלל
בצה"כ או ללכת לצה"כ* אבל מי
שנולד צמיתו כל היום במקום
קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת
לצ"ח הכנסת^(כ) אם לא ימצא עשרה
מפני שנמצא מתצטל מלימודו
בשעת הליכה וטוב לו שיתפלל
ביחיד משיצטטל כלל מדע ששרי
תפלה עצמה היו מצטלין גדולי
החכמים מפני הלימוד כמו שמנינו
שרי שמעון בן יוחי* לא היה
מתפלל אלא משנה לשנה ורבי
יהודה הנשיא* מחדש לחדש (ר"ה)
לד' כדי שלא יצטטלו מתורתם
וכיון שהלימוד לא היו מצטלין
אחוז מפני התפלה עצמה כל שכן
שאין לו לצטלו מפני ההליכה
שיותר טוב שיתפלל צמיתו צא
עשרה משיצטטל ללכת לצה"כ* או
למקום אחר. מפי מורי הרב נר"ו:

רבי אבהו נפיק בין גברא
לגברא. לכאורה משמע
דדוקא ללכת מותר בין גברא
לגברא אבל לדבר בצה"כ* אסור
כדאמרין (סוטה לו). כיון שנפתח
ספר תורה אסור לספר ואע"פ
שסוגרים הספר צינמים אפילו הכי
אסור שלא אמרו כל זמן שפתחו
אלא כיון שנפתח דמשמע דמשעה
לספר כלל עד שסיימו כל הפרשה.
מפי מורי הרב נר"ו:

בין פסוק לפסוק בואי תיקו. פי'
מנהגם היה לתרגם כל
פסוק ופסוק כדי להצין לדלת עם

מיום שחרב צה"כ* אין לו להקצ"ה
של הלכה צלצו וכמו שהמקדש צמי
מדרשות כך מקום קציעות התורה
יומם ולילה מלהתפלל בצה"כ*
כצבור כדאמרין אוהב הקב"ה
שערים המצוינין בהלכה יותר מצמי
כנסיות. ור"מ ז"ל (רמב"ם תפלה פ"ח
ה"ג) פירש שלא אמרו אלא
בשעה. וא"ת כיון שצעשרה היו
מתפללין מה חידוש צא להשמיענו
שחשוב מקום קציעות התורה יותר
מצה"כ ששרי כמו צה"כ* עושין
יש לומר שצא להשמיענו שצ"פ
בצה"כ* מתקצין הרבה צמי אדם
וצרע עם הדרת מלך אפילו הכי
יותר היו רואים להתפלל בצה"כ
צלצו צבית מדרשם מלהתפלל
בצה"כ עם הצבור.

ואומר מורי הרב נר"ו שאפילו
לדעת ר"מ ז"ל אין צריך
עשרה אלא למי שדרכו ללכת
מציון ללמוד למקום אחר דכיון
שדרכו להתצטל מלימודו בשעה
שהולך ללמוד יש לו להתפלל
בצה"כ או ללכת לצה"כ* אבל מי
שנולד צמיתו כל היום במקום
קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת
לצ"ח הכנסת^(כ) אם לא ימצא עשרה
מפני שנמצא מתצטל מלימודו
בשעת הליכה וטוב לו שיתפלל
ביחיד משיצטטל כלל מדע ששרי
תפלה עצמה היו מצטלין גדולי
החכמים מפני הלימוד כמו שמנינו
שרי שמעון בן יוחי* לא היה
מתפלל אלא משנה לשנה ורבי
יהודה הנשיא* מחדש לחדש (ר"ה)
לד' כדי שלא יצטטלו מתורתם
וכיון שהלימוד לא היו מצטלין
אחוז מפני התפלה עצמה כל שכן
שאין לו לצטלו מפני ההליכה
שיותר טוב שיתפלל צמיתו צא
עשרה משיצטטל ללכת לצה"כ* או
למקום אחר. מפי מורי הרב נר"ו:

רבי אבהו נפיק בין גברא
לגברא. לכאורה משמע
דדוקא ללכת מותר בין גברא
לגברא אבל לדבר בצה"כ* אסור
כדאמרין (סוטה לו). כיון שנפתח
ספר תורה אסור לספר ואע"פ
שסוגרים הספר צינמים אפילו הכי
אסור שלא אמרו כל זמן שפתחו
אלא כיון שנפתח דמשמע דמשעה
לס

מרבועי ואילך (פסחים ק.). צמדרש יש (חופה אליה (ס' ח) פירש"י (ד"ה ואפילו ודיבון אע"פ שאין צורך ב יודעים לשון הקודש וא"כ שמפרש זו כל מלה ומלה לו תרגום קוראו עברית ש הרי זה כמשלים עם הצנזו

א *מיי" פ"ב מהלכות
תפלה הלכות ט"ו ע"ש
א"ר"ם סימן ק"ה ע"ש
ב *מיי" שם פ"ב הלכות ט
סמך ע"ש
א"ר"ם סימן קכ"ב ע"ש
ג *מיי" שם פ"ב הלכות ד
סמך שם ט"ו ע"ש
ד *מיי" שם פ"ב הלכות ז
סמך שם ט"ו ע"ש
ה *מיי" שם פ"ב ע"ש

שלמי הגבורים

א בתב הרא"ש (פ"ד)
וה"ל ואל על (ה)
אמר רבי שמעון בן
יוחאי משום רבי עקיבא
פעמים אחדים קורא
ק"ש אחת קודם הכן
החמה ואחת אחר הכן
החמה ופסקי רבי
יהושע בן לוי הלכתא
כיוצא בזה הלכתא וכן
קריאה של יום הוא אחר
הה"ל ואל על
דיומא (ה) ואל על
אם פליגי רבי יהושע בן
לוי לאבי הלכה כחז"ל
דפסקי כותיקין דקרא
בתרא א"ר נמי לא פסקי
רבי יהושע בן לוי כרבי
שמעון אלא כהם שסבור
שקודם הכן החמה יוצא
בשל לילה כדאמר רבי
לחמא דפירוש אמר
אלא מכלל חמא
דהוא וזוג דרבנן
דלשחמא רבי אבא בנאי
דקאמר דתחלה וכן
ק"ש של יום אחר הכן
החמה לא פסקי כותיקין
א"ר נמי ואל על דרבי שמעון
גופיה מודה דזמן ק"ש
של יום קודם הכן
החמה והאי דלא נקט
פעמים אחדים קורא
ק"ש שני פעמים קודם
הכן החמה יוצא
בשל יום ובשל לילה
דחיי רשותא טפי
איכא למימר דתחלה
לשמועין שאני יוצא
בשל לילה אחר הכן
החמה א"ר נמי כדפירש
לעיל שאם היה אנוס
בפעם אחת על של
עברתו וכל שמעית אינו
יכול לקרות שניה ע"כ
וע"ש דף פ"ב ע"ב
ב ספ"ג (רש"י מ"ע י"ח)
בסם ר"ח"ו ור"ח
ז"ל פליגי ע"ז וס"ל
דזמן תחלה ק"ש
דשמעית הוא לאחר
הכן החמה לכתחלה
ובתוספות יומא (דף לו)
(ז"ל ד"ה אמר) האריכו
בדיומא ע"ז אמר
מיימון (ק"ש פ"א ה"א)
והרא"ש (פ"ד ו) ומדברי
(כ"ח) וטור (פ"ד נח)
ס"ל דבריה רבינו:
ג בתב מיימון (תפלה
פ"ה ה"ו) שיעור
הגהות שלש טפחים
ואם כי בגמרא ארבע
אמות על ארבע אמות
הרי הוא כעליה ומותר
להתפלל בו וכן אם היה
הגהות מוקף מחותם
אע"פ שאין ט ארבע
על ארבע מותר להתפלל
ט שהיה חלק רשות
לעשות ע"כ:

להנך החמה אבל לאדם אחר שאינו חושש לסמיכות גאולה לתפלה
מודה שיוכל לקרותה לכתחלה משיראה את חצירו צרחוק ארבע
אמות ויכירו וקודם לכן אין לו לקרות אלא דיעבד א"ר נחש
הדחק שקורא אותה אחר שעלה עמוד השחר כדכתבין לעיל
(רש"י ס"א ה).

הנה למדנו שיש בזמן התחלה
ק"ש שני זמנים לדברי הכל
הראשון אחר שעלה עמוד השחר
דיעבד כגון בשעת הדחק
והשני זמן קריאתה לכתחלה והוא
משיראה את חצירו צרחוק ארבע
אמות ויכירו כדכתבין וכמו כן יש
לכתחלה ואחד דיעבד ואפילו
לומדין האחד לכתחלה והוא עד
שמתן החמה והשני דיעבד והוא
עד שלש שעות כ"ר יהושע ורביה
לדבר דאין (ז"ל) זמנה לכתחלה אלא
עד הכן החמה בלדד ממתן צפרק
מי שמתן (כ"ב) ירד לטובל אם יכול
לעלות ולהתכנסות ולקרות עד שלא
תתן החמה יעלה ויתכסה ויקרא
ואם לאו יתכסה צמים ויקרא
אלמא משמע דמס"ה האריכוהו
לקרות צמים כדי שלא תעבור זמנה
ואם איחא דזמנה לכתחלה אחר
הכן החמה למה האריכו אותה
לקרותה צמים אלא ודאי מפני כך
אמרו יתכסה צמים ויקרא ולא
תששו למה שאינו קומץ גאולה

לתפלה מפני שראוי לתושב שמתן החמה צמים ויעבור זמן
ק"ש לכתחלה ואע"פ שאינו קומץ גאולה לתפלה שהרי אחר"כ יש
לו לעלות ולהתכנסות ואין לך הפסקה גדולה מזו אפילו הכי ר"ו
חכמים שיקרא ק"ש בזמנה והיינו קודם הכן החמה משיסמוך
גאולה לתפלה הרי נראה מכאן צהדיא שזמנה (ז"ל) לכתחלה עד סוף
הכן החמה* ודיעבד עד שלש שעות כ"ר יהושע דהא איפסיקא
הלכתא כותיה.

וא"ת מנין לנו דומיין סוכרין דזמן ק"ש לכתחלה אינו אלא
עד (סוף) הכן* דלמא ס"ל דאפילו אחר הכן הוא זמנה
לכתחלה* ומה שהיו מדקדקים וקורין קודם הכן לא היו עושין זה
מפני שאין זמן ק"ש לכתחלה אחר"כ אלא מפני שזמן התפלה הוא
כשתתן החמה והיו צריכין להתפלל מיד (ז"ל) מדקדקין וגומרין
אותה עם הכן החמה כדי שיתכנסו גאולה לתפלה ולעולם זמן
ק"ש הוא אפילו אחר הכן לכתחלה דייארוך עם שמש יכילין הם
לפרש גבי ק"ש כמו גבי תפלה שהכל היא בכלל יראה*.

וי"ד דזהכרח אנו למדים מדברי ומיקין דס"ל דסוף זמן ק"ש
אינה אלא עד הכן החמה לכתחלה דמסתמא לשון יירארוך
עם שמש אינו רוצה לומר צריחת השמש דוקא אלא לאחר
שנפשט השמש בעולם כדאמרין גבי תפלה (המנחה) (שבת
ק"ט): א"ר יוסי יהא חלקי עם מי שמתפלל (אוחה) עם דמדומי
חמה ודאי ר"ל צדוד שהשמש על הארץ עדיין ואם איחא שזמן
ק"ש לכתחלה אחר הכן כיון שזמן תפלה אינה בתחלת זריחת
השמש דוקא למה היו צריכין להטריח (ז"ל) ולדקדק כל כך מפני
סמיכות גאולה לתפלה הרי אפילו בלא זה הדקדוק יכולין לסמוך
שאע"פ שיקרא ק"ש אחר הכן מעט עדיין הוא זמן תפלה
לכתחלה ויכול לקרות ק"ש אחר"כ ולסמוך גאולה לתפלה אלא
ודאי אע"פ שזמן תפלה אחר הכן החמה הוא זמן ק"ש אינו
מהכן ואילך ומפני שלא יעבור זמן ק"ש לכתחלה היו מדקדקין
שיקראו ק"ש בעונתה קודם הכן ושיגיעו לגאל ישראל צהדיא
הכן שמשם ואילך זמן תפלה ויסמכו גאולה לתפלה.

וא"ת מנין לנו דומיין סוכרין כ"ר יהושע דדיעבד יוצא עד
שלש שעות דלמא ס"ל דאפילו דיעבד אינו יוצא מהכן
החמה ואילך* י"ל דזהכרח למדנו גם זה מדבריהם שסוכרים
דדיעבד יוצא אחר הכן מדחזין שהיו גומרין אותה עם הכן
החמה ואם איחא דאינו יוצא דיעבד אחר הכן היאך הם
מזמנאמין* כ"כ שיגמרו אותה עם הכן החמה ממע היה להם
לחוש שמה יעבור זמן ק"ש ולא היו מכניסין ק"ש בנפסן כזה

אלא ודאי ס"ל דדיעבד יוצא אחר הכן ולפיכך היו מזמנאמין כ"כ
שהיו חושצין אפילו אם נטעה פעם אחת בשיעור לא נחוש
שאע"פ שעבר זמן ק"ש דרבנן* עדיין לא עבר זמן ק"ש של חורה
שזמנה דיעבד עד שלש שעות.

ונמצינו למדין שאפילו לומדין
זמן ק"ש לכתחלה
משיראה את חצירו צרחוק ארבע
אמות ויכירו עד סוף (ז"ל) הכן
החמה ודיעבד בשעת הדחק יכול
להתחיל ולקרות אחר שעלה עמוד
השחר ובסוף נמי קורא ק"ש
דיעבד עד שלש שעות. ואע"פ
דאמרין שזמנה לכתחלה אינה
מהכן החמה ואילך אפ"ה אם לא
קרא אותה קודם הכן יש לו
להקדים ולקרותה צמחה כל מה
שיוכל והכי משמע צמכת יומא
(ז"ל) דתתן תחם היולי המלכה
עשהה נדבשת של זהב שפתחו
של היכל ואמרין עלה בשעה
שהחמה זורחת היו נילוות יתוין
ממנה וזה היו יודעין שהגיע זמן
ק"ש ואמר אבי (שם): לשאר עמא
דירושלם כלומר לא היה צריך וז"ל
לכהנים שהיו צמח"ק שהם היו
קמים קודם אלא לשאר עמא
דירושלם שלא היו קמים כל כך
לכתחלה (מור"ם): נ"ב
כלומר דיכול להתחיל
ולקרות אחר שעלה עמוד
השחר כיון דאירע לו
דחק זה שירצא לדרך דאם
לא היה שעת הדחק לא
יתחיל לקרות אלא
משיראה את חצירו
צרחוק כ"ר וא"כ דזה הוה
התחלה איכא שני זמנים
האחד דיעבד והשני
לכתחלה ומה דהוה
דיעבד אם כבר קרא אחר
שיעלה עמוד השחר
אפילו לא היה שעת
הדחק אינו בכלל זמנים
אלו שנתנו להתחיל
לקרות בהן וז"ל בסמוך
בד"ה ונמצינו למדין וכו'
(כ"ח): (ז"ל) דאין סוף
זמנה (א"ר): (ה) שפוף
זמנה (א"ר): (ו) דפוף זמן
ק"ש לכתחלה אינו אלא
עד הכן ויתבת סוף
מוקפת (א"ר):
(ז) וליפ"ק היו (א"ר):
(ח) נ"ב שפ"ל גבי תפלה
ולכן רשמתי חיתבת
המנחה ודוק ותפלה
המנחה לאו דוקא שהיה
לתפלה שחורית כדמוכח
בפרק תפלת השחר (כ"ט):
אמר רבי חייא בר אבא
וכ"ר מזה להתפלל על
דמדומי חמה ואמר רבי
זידא מאי קרא יירארוך עם
שמש ולפני ירח דור
דורות לייטו עלה
במערבא אפאן דמצלי עם
דמדומי חמה מ"ט דמא
מטרפא ליה שעתא
ופריש"י עם דמדומי חמה
תפלה יוצר עם הכן
החמה ותפלה מנחה עם
שקיעת החמה לייטו וכו'
על מי שמשהה תפלה
המנחה עם דמדומי חמה
שמתן חמה ליה השעה
ע"י אנוס יעבור הזמן
ע"ל (ט) צ"ל
לשחמא (א"ר): (ז) ק"ש
אחר הכן החמה ולסמוך
כ"ר כצ"ל (ר"ח):
(א) ויכירו עד הכן
כצ"ל [ותי' סוף ליתא]
(פ"ש): (יב) בכת"י
ובדפוס:
עצה:
(ג) בסמ"ג שלפנינו לא
כתוב זה בשם ר"ח:

ובתב ה"ר"ף ז"ל מיהו א"ת כ"ר איניש יב"ד לכווני וצמח
כי הא מילתא ואפ"ה מצוה למיקרי קודם הכן החמה
וכ"ר. ותמתי עלי על זה הלשון שזהו מה שהיו עושין ומיקין
עצמן שהיו קורין מעט קודם הכן כדי שיגמרו עם הכן ויתפללו
מיד ויסמכו גאולה לתפלה והכי קאמר אלא מיהו לית כל איניש
יכול לכווני וכו' דמשמע שגא לומר עת (ז"ל) אחרת.

ואומר מורי הרב נ"ר שכוונת ה"ר"ף ז"ל היא דומיין מפני
שהיו משערין בדקדוק היו מזמנאמין ומכוונין שמדי
כשיגיעו לגאל ישראל תהיה הכן החמה ושאר צני אדם אינם
צקאין לשער כל כך ואם יצאו לעשות שמה יטעו* ותתן החמה
קודם ק"ש ויעבור זמן לכתחלה* ועל כך צריך שלא יטעו צמחוס
אלא צענין שיוכלו לכל הפחות לקרוא קודם הכן פרשה ראשונה
ושמיה הכן החמה מקריאת פרשה ראשונה עד גאל ישראל כי
זה נקל הוא לכוון שמהיה הכן החמה בשיעור גדול כזה ואע"פ
שאין מכיון צענין הכן החמה שיהיה כשמיגיע לגאל ישראל אין
לחוש לזה שיותר טוב שיקדים הכן החמה מעט מלמאס ציותר
ולבוא לידי ספק שמה תעבור השעה.

ופ"י ומיקין. ר"ל מפולפלים ומחודדים מלשון מפרק הרים (מלכ"ס
פ"א י"ט, יא) דמתרגמין מותק טוריא*:

המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליו
רגל ישרה. כלומר צריך שיצטרף אותם זה אל
זה כזיוון כאלו אינם אלא אחת ומלשון רגל קא דיין דמשמע
שהיו סמוכים זה לזה כמו אחד. וצירושלמי (ה"ב) נחלקו אמוראים
חד אמר ככהנים וחד אמר כמלאכים מאן דאמר ככהנים עקב
גד גודל שהכהנים לא היו יכולין לפסוע פסיעה גסה משום לא
תגלה עריותך עליו (שמות כ, כב) והיו הולכים עקב גדל גודל וכמו
כן בתפלה יש לו להתפלל עקב גדל גודל ומ"ד כמלאכים היה
אומר שיהיו סמוכים ומכוונין זה כנגד זה שידמו רגל אחד
שנאמר ורגליו רגל ישרה והתלמוד שלנו סובר כמ"ד כמלאכים
הלך צריך שיכוין את רגליו זה כנגד זה כדי שידמו רגל אחד. ויש
שנהגין לתת ריוח למעלה אלל האלצעות משום דכתיב (יחזקאל א,
ז) וכף רגליוהם ככף רגל עגל ואין זה כלום שהרי בתלמוד לא
הזכיר אלא שיכוין אותם ויסמכם צענין שידמו אחד:

ואע"פ שאין ראיה לדבר ובר דדבר שנאמר מומעמקים
קראתך ה'. מפני שפשט הפסוק ר"ל מתוך
הדמיון והארות קראתך אמר שאין ראיה: ובת"ב תפלה צעני
כי יעשוה. פירוש שזה ודאי ר"ל שפל רוח כמה דליתמר (נפשי ג,

שיכוין את רגליו. זה
אלל זה: שנאמר
ורגליוהם רגל ישרה.
נחלקו כרגל אחד: תפלה
צעני. דרך עניות:

שיטת ריב"ב

מאי קראה. דמצוה
להתפלל עם הכן החמה.
וכן הלכתא: אלא מיהו
וכ"ר. וכבר כתבנו הפסק
הנכון בעונת ק"ש: יכירין
את רגליו. זו אצל זה:
ורגליוהם רגל ישרה.
נראות כרגל אחת: תפלה
לעני. דרך עניות:

הנהגות וציונים

מחב"ס ושאר פשרים
(א) נ"ב בבבא אברין
טעמא משום דאמר דוד
אחר ייח פרושיות גבי.
(ב) שיש
בהתחלה הזמן כ"ר (א"ר):
(ג) מפני שהריעבר של
קריאת שחרית אינו
מפורש בגמ' ושעת הדחק
דיצא לדרך מפורש.
(ד) ובכל מקום דין הריעבר
כשעת הדחק הוא ולמדנו
ממנו לכך תלה הריעבר
כשעת הדחק, ולעולם
בשעת הדחק מותר אפילו
לכתחילה (מור"ם): נ"ב
כלומר דיכול להתחיל
ולקרות אחר שעלה עמוד
השחר כיון דאירע לו
דחק זה שירצא לדרך דאם
לא היה שעת הדחק לא
יתחיל לקרות אלא
משיראה את חצירו
צרחוק כ"ר וא"כ דזה הוה
התחלה איכא שני זמנים
האחד דיעבד והשני
לכתחלה ומה דהוה
דיעבד אם כבר קרא אחר
שיעלה עמוד השחר
אפילו לא היה שעת
הדחק אינו בכלל זמנים
אלו שנתנו להתחיל
לקרות בהן וז"ל בסמוך
בד"ה ונמצינו למדין וכו'
(כ"ח): (ז"ל) דאין סוף
זמנה (א"ר): (ה) שפוף
זמנה (א"ר): (ו) דפוף זמן
ק"ש לכתחלה אינו אלא
עד הכן ויתבת סוף
מוקפת (א"ר):
(ז) וליפ"ק היו (א"ר):
(ח) נ"ב שפ"ל גבי תפלה
ולכן רשמתי חיתבת
המנחה ודוק ותפלה
המנחה לאו דוקא שהיה
לתפלה שחורית כדמוכח
בפרק תפלת השחר (כ"ט):
אמר רבי חייא בר אבא
וכ"ר מזה להתפלל על
דמדומי חמה ואמר רבי
זידא מאי קרא יירארוך עם
שמש ולפני ירח דור
דורות לייטו עלה
במערבא אפאן דמצלי עם
דמדומי חמה מ"ט דמא
מטרפא ליה שעתא
ופריש"י עם דמדומי חמה
תפלה יוצר עם הכן
החמה ותפלה מנחה עם
שקיעת החמה לייטו וכו'
על מי שמשהה תפלה
המנחה עם דמדומי חמה
שמתן חמה ליה השעה
ע"י אנוס יעבור הזמן
ע"ל (ט) צ"ל
לשחמא (א"ר): (ז) ק"ש
אחר הכן החמה ולסמוך
כ"ר כצ"ל (ר"ח):
(א) ויכירו עד הכן
כצ"ל [ותי' סוף ליתא]
(פ"ש): (יב) בכת"י
ובדפוס:
עצה:
(ג) בסמ"ג שלפנינו לא
כתוב זה בשם ר"ח:

עכ"ל:
לו לקרות קריאת
ית אבל מכאן ואילך
ז"ל: ו הדר"ש
היה מהלך בדרך
(הל' ק"ש סי' יח גמס
בצריינא* ואריך לגעו
אריך או יקצר הלכך
היו צרכי רבים ע"כ:

שלישינו ליתא והבית יוסף
קודם זמן המנחה, ועי' בטור
מובא הפי' בשםם אלא סתם
(יג) בסמ"ג לא כתוב בפיו
(יד) אולי הכוונה להגהות א

טור סי' סג] ב' רב עמרם (צמידור), ק
ז בהגהות אשר"י (סי' יב) ופירש ר
גות וכבר נחלקו צה"ר יוסף טוב ע

ה'ל' ברכות עמ' לה) והראב"ד (מונח ברא"ש פ"ג ס' ג).
קורא מהלך צריך לעמוד בפסוק הראשון ע"כ:
הנף ומטעם זה נהגו להתפלל קרובין שלש ראש

וכ"כ צעל הלכות גדולות
שמנחה מיושב* ומיהו אה
מנינו למימר אור יוס

א מר"ם פ"א מלכות ק"ש
הלכה וטו"ש ע"ה אר"ה
ב סימן נטו ע"ה א
ג מר"ם פ"א הלכה ו
מג ע"ה יט טו"ש ע"ה
ד אר"ה סימן ט ע"ה א
ה מר"ם פ"ו מלכות
תפלה הלכה ו טו"ש ע"ה
ו אר"ה סימן מז ע"ה א
ז מר"ם שס פ"ו הלכה ו
ח מ"ם שס טו"ש ע"ה אר"ה
ט סימן נט ע"ה א
י מר"ם פ"ו שס הלכה ו
יא טו"ש ע"ה אר"ה סימן מז
יב ע"ה א

שלמי הגבורים

בכונן צרכת צורא פרי הגפן וריוואל
שאמר אח"כ לחתום אינו רשאי ש
שאמר תחלה מקום שאמרו להארריך
שהיא ארוכה וזריכה חתימה אינו
כובלה^(*) מפני דאס יקאר לא יטערן
לחתום צה ואינו רשאי שיעשה
צבענין שלא לחתום וצרכה שהיא
קצרה ואין לו לחתום צה אינו
רשאי הוא להארריך צמטצע
והלוסוף צה אחר כך שאס כן
יטערן לחתום ומקום שאמרו שלא
לחתום אינו רשאי לחתום:

[י"א:] גמ' מדת צדיקה ביום יוצר
אור ובורא חשך וכו'.
יש ששואלין למה צ"ל מדת יום
צבילה ומדת לילה ביום* והלא די
כשיאמר מדת יום ביום ומדת לילה
צבילה והיה אומר הרב רבי אליהו
האפרחמי ז"ל שטעם הדבר משום
דאמרין בגמרא (חולין פז.) ההוא
מינא* דאמר לרבי מי שצבא אור
לא צבא חשך ומי שצבא חשך לא
צבא אור שנאמר יוצר אור וצורא
חשך כלומר ממה שלא אמר יוצר
אור וחשך משמע שכל אחד ואחד
היה לו צורא לבדו אמר לו שוטה
שפיל לסיפיה דקרא (עמוס ד. יג.) ה'
צבאות שמו¹ שוה לבדו צבא הכל

ב יֵשׁ הַרְבֵּה מִמֶּגֶּחֱוֹסִים
 שֶׁפָּקְדוּ שֵׁשׁ לִצְרָךְ
 הַחֲבֵה רָצָה וְהַטּוֹר (פ')
 (ס) בָּשֶׂם הַהוּא ז' ו"ל (פ')
 (י) הַכְרִיעַ (כ"ט) בְּיָמֵהָ
 וְאִמְרוּ דְּבַשְׁמִירִית אֹמֵר
 אֲהֵבֶה רָצָה וְנַעֲרֵבֶהָ
 אֹמֵר אֲהֵבֶת עוֹלָם אֲמַנֶּה
 ר"ח (מִנְהָ אֲזֹר זְרוּעַ ה')
 ק"ש ס' (ס) וְהַלְבוֹת
 גְּדוּלוֹת (ה') בְּרֻכּוֹת עַמִּי (ה')
 וּמִיָּמִינוֹ (ק"ש פ"א ה"ו)
 בּוֹלֵס שֶׁפָּקְדוּ
 רַבִּינוּ:

ג' ואם השכים קודם
היום וצריך על
התורה כתב ר"י (מונח)
בדיעבד יונה (כאן) דאינו צריך
לחזור ולצרך כשזומר
הזמירות ובשם רש"י
כתב הגהות מיימוני
(תפלה פ"ו אות כ) שצריך
לחזור ולצרך כשזומר
הזמירות* :

לשון ריא"ז
ד [ה"א אות יז]
ובתלמוד א"י (ה"ה,
ט:) מנאר שאין זרכה

של ק"ש פטרת של
חורה חלל כששנה
לאלתר חבל אם צא
לשנות אחר שעה אינו
נפטור בצרכה של ק"ש ש

לחזור וגבר, וכשגם לאלתר
 יין כמזבח בקיטרים הרר
 ושאם על אחר וגורא הר
 ושאם שנה לאלתר אל גורא
 יפסוק ויעמוד^(ב) ויחזור
 לומר והוא שגוה על אחר
 להשמיע ענינה הנפטר הבב
 לדון חילוק בין הנפטר הבב
 ואילו כשיזלזל הנפטר הבב
 שמה קבע על עמוהו הר
 וכן סתמה דלחמור לקמ
 ומימון (תפס פ"ה ה"ב)
 ו, כדו) ומברכין ענין בר
 לתברכה ופסח אחר כמ
 בר המונח אחר אש כמ
 ויחזור ויפסוק ויעמוד^(ב)

ה' א"ן לו להאריך צהם ומה
לא לחתום הוא פירוש מה
זינו רשאי לקצר ור"ל ברכה
רשאי לקצר כלל מהמטבע

מקום שאמרו *להא
לקצר אינו רשאי להא
שלא לחתום שלא
לחתום: גמ' מאי
אידי אמר רבי אוש
ובורא חשך (ישעיה מ

וְבוֹרָא נִזְגָה אִמְרָא
לְהִזְכִּיר * מִדַּת לֵילָה
מִדַּת לֵילָה בְּיוֹם יוֹצֵר
יוֹם בְּלֵילָה גּוֹלָל אוֹר *
אוֹר. בְּרַכָּה שְׁנִיָּה מֵא
אִמְרָ שְׁמוּאֵל אֶהְבֵּה ר
עוֹלָם תֵּנִיא נְמִי הִי *
אַלֵּא אֶהְבֵּת עוֹלָם וְכֵן
וְאֶהְבֵּת עוֹלָם אֶהְבֵּ
*וְהָאֵי דְאִמְרִינֵן לְקֻמְנָ
שְׁמוּאֵל *הַשְׁכִּים לְשִׁנְיָ
צִירִךְ לְבֹרֵךְ לְאַחֵר ש
לְבֹרֵךְ מֵאֵי טַעְמָא *
רַבָּה הָהוּא מִיּוֹרָא
מֵאֲרִיָּה דְשִׁמְעֵתָא
עָלֶיהָ וְכִבְר *אִידְחִיָּ

וע"כ אנו אומרים מדת יום בלילה ומדת לילה ביום להודיע
שצורא אחד ברא הכל:

רבי יוחנן אומר למשנה צריך לברך. שנמסנה ג"כ מפרש הפסוקים ומשם לומד טעמי המצות אבל לתלמוד שהוא פירוש המשנה לא דאין צריך לברך על הפירוש: ורבי אלעזר אומר דאפילו לתלמוד צריך לברך. שבתלמוד ג"כ מפרש עיקרי הפסוקים: ומסקנא דאפילו למדרש צריך לברך. שנמדרש ג"כ לומד מהפסוקים מק"ו ומג"ש ומהמדות שהמורה נדרשת בהם:

וְעַתָּה יֵשׁ מִפְרָשִׁים (ממור)
 יוֹעֵר, הַעֲשֹׂה וְעַתָּה יֵשׁ מִפְרָשִׁים
 דְּבָרֵי תוֹרָה. וְצוֹנְסָאוֹת מְדוּיָקוֹת
 מֵאֲלוֹת עַל דְּבָרֵי תוֹרָה. וְהַעֲרַצַּיִם
 מִקוֹמוֹת שְׁחוּמִין צְרוּךְ אֶתֶּה ה'־
 נוֹתֵן הַתּוֹרָה וְיֵשׁ מִקוֹמוֹת שְׁחוּמִין
 צְרוּךְ אֶתֶּה ה'־ הַמִּלְמַד תּוֹרָה לַעֲמֹ
 יִשְׂרָאֵל וְכֵן מִנְהַג מוֹרֵי הַרֵב נִרְאִי:
וְהָאֵל דְּרַב הַמְּנוֹנָא מַעֲלִיָּה
שְׁבַדְרָבוֹת. מִפְּנֵי שְׁמוֹזִיר
 שֶׁסָּע יִשְׂרָאֵל וְשָׁנָה הַתּוֹרָה.
 וְאֵעִיף שְׁמוֹכָה לְחַצְרָתָה פּוֹתַחַת
 צְרוּךְ מִפְּנֵי שְׁדָּךְ הוּא לְאִמְרָה
 צְפִי עֲלֶמָה* כְּשֶׁמְצַרְכִּין עַל הַתּוֹרָה

דתינא כותייהו דרבנן* וכל מאי דמשתכחת בתר הכי אהבה רבה אעיקרא דשמואל גריר: (א) אמר רב
 הונא (ב) למקרא צריך לברך למשנה (ג) ולתלמוד אינו צריך לברך* ורבי יוחנן אמר למשנה צריך לברך
 לתלמוד א"צ לברך ורבי אלעזר אמר אפילו לתלמוד צריך לברך למדרש אינו צריך לברך ורב אמר
 אפילו למדרש נמי צריך* לברך דאמר רב חייא בר אשי יזמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב לתנווי
 פרקין בספרא דבי רב וקדם ומשי ידיה ומברך ומתני לן פירקין וכתב רבינו הא"י גאון זצ"ל דהלכתא
 כותיה דרב ומנהגא כותיה מאי מברך אמר רב יהודה בר אשי בא"י אמ"ה אשר קב"ו על דברי
 תורה* ור' יוחנן אמר (ד) 'הערב' נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיות עמך בית ישראל
 ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל* כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה* בא"י המלמד
 תורה לעמו ישראל ורב המנונא אמר בא"י אמ"ה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך
 אתה ה' נתת התורה (ה) והא דרב המנונא מעולה שבכרכות* היא אמר רב פפא ה"לכך נימרינהו לכולהו:

המאור הקמן

אשר בחר בנו אמר רב פפא הייבך נימרינהו לכוהו. פי' שלש ברכות דרבי יהודה ורבי יוחנן ורב המנונא* כנגד תורה ומשנה ומדרש רבי ישמעאל ב"ג מדות [וזה שאנו מברכין אותם בכל ששחית על פרשת תמיד ופרק איזהו מקומן של זבחים ומדרש רבי ישמעאל כלשל עשרה מדות] אבל בספר תורה אנו תופסין כדרב המנונא שהיא מעולה שבברכות:

השגות הרמב"ד

וילמה ג'רז' זכרה לכל אחד ואחד ועוד אם ג'רז' זכרה לכל אחד כעין שלש
מחזות ויקרא והיו מתינו כלל לזכרות בשביל מחזות זכרה אבל לא אמר
לזכרות שפא אלא מחזות ומספוקא לה דבי מנייה עיקר. ואיכא מאן דקשיא לה
בתלמידי דרב שפא הא ק' נפקא דכח לבעלה לרב יונה ספק בזכרה דרב
ההנושא שהיא מעולה שזכרות ובינת הנשוא ויאלץ זה. ואפי' אומר לפי שיש
בזכרה של ר' יוחנן בקשה שלא נכשל בדברי חזרה שאנו חרשים לא לפיכך ר' יונה
אנו חרשים להחיות:

[יא.] מתני' מקום שנהגו להאריך*⁽⁸⁾ אינו רשאי לקצר וכו'. ירושלמי (ה"ה) אלו ברכות שמקצירין בהן המברך על המצות ועל הפירות וברכת הזימון וברכה אחרונה של ברכת המזון*:

[יא:] מאי מברך^(ב) אמר רב יהודה אמר שמואל על דברי תורה ורבי יוחנן אמר הערב נא. פי' רבי יוחנן מוסיף היה הערב נא על ברכה של שמואל לעשות לה חתימה*. ורב המנונא אמר

השגות

(א) כתוב שם: מתינתין מקום שנהגו להאריך וכו'; אמר אברהם: טועה בירושלמי (ה"ה) שכן קטור ברהם אחרונה של ברכה המון הדיא אומה הברכות שוקלים שם או וליין קן אלף של מקום שאמרו שלא לתמוס שוף על פי שהוא מועד ארץ אין וותמים בה משום הירצה דפועים:

(ב) כתוב שם: מאי בפרך בוי; אמר אברהם: דבריו שומרין או חל זה כי הוא מופשט דר' ויחזק חומה להדיא להשטאל והדר אמר שלם ברכות נגדו מרים ופסח ומדשם ודע לטול כל ענין מורה לאו ענין אחר שלם

ידיומה כבדס שציר על מזהו והסית אחר המברק עד שלא התחיל במצוה שציר
 למטר. כבדרס על ק"ש ואפילו אם שונה וגומר שערש פשמים כיום שטולן מזה אחת
 וזה עכ"ל. ה' בבת הרא"ש (ס"י ז') בירושלמי (סס) מסוק עלה א"ר אבא והוא
 ינו דוקא כבדרס של אכזה רבס דלא ממחיל לזס בדרס המורס כלל כבזוה על אחר
 כבדרס של עסק המורס כמו שלס על ק"ש ואז לי יטירק לנדר קל לאוהי היום אפילו
 למוד ולי המציר על המורס (יגמולא ז') לחזור ויבדר אל הפסק המציר לנדר הורק
 של המטר כבזאזה רבס ולא על המציר בדרס המורס דלי לא חימה הכי הוי לו
 שכלמנע עסק דהוי הפסק ויבדר לחזור ויבדר כ"ס הפסק כבזאזה רבס וקל אח"ל
 בזה המורס למטר כבזאזה רבס ומי מסביר שמי אדם שגריילס חמיר הפסק חמור
 מומהרין לעשות זכריס כדי לחזור וללמוד ודעס חמיר על למודס לא חשיב חמיר
 פסק ויבדר לחזור ויבדר כיזא בזה עכ"ל. ו' בבת הרא"ש ז"ל (סס"ז ז') והגאונים
 שעתמין (יג"ז) הוכיזו ראיה דכל המציר עכ"ל. ז' חמיר (סס"ח ז') והגאונים
 דברי רבנן (יג"ז) לשון ראיה דכל המציר (א"ר) ויבדר ינו חמיר ומוציא לומר
 ית הללו עכ"ל. ח' בבת הרא"ש ז"ל (סס"ח ז') וסו חמירות שחומין בל"ז המלמד
 בירובס על המורה וסחמין א"ר חייך לנדרס המורס כחמירס שחמחא שחמחא כבזוה
 וזו מכל המטימ ומוציא לזו חמיר בל"ז חמיר וזו חמיר המורס וזו חמיר המציר כבזוה
 וזו חמיר המציר כבזוה וזו חמיר המציר כבזוה וזו חמיר המציר כבזוה וזו חמיר המציר כבזוה

[illegible][illegible]

1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 2680, 26

69

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
 <יוזג ודבר> - א ברכות פדמוד ברכי ומונד מס . 507 הדפס ויוזג אונר הסרמה

51

פתח בדשכרא. נחתלת
הנכרה פתח על מנת
לומר שהכל נהיה דבריו
ויזין שגביע למלך
העולם נזכר שהוא יין:
וסיים בדשכרא. שאמר
צורא פרי הגפן פשיטא
שלא דהא אפילו סיים
כל הנכרה דשכרא
שאמר שהכל נהיה
דבריו יאל:

שיטת ריב"ב

פיסקא לתחת אינו
רשאי וכו':
גמ' פשיטא היכא
דנכריא וכו'. נמצאת
הכלה זו משובשת
בהלכות הרב דיל וכן היה
לו לכתבה פשיטא היכא
דנקט כסא דחמרא בידיה
וקסבר דשכרא הוא פתח
בדשכרא וסיים דחמרא
יצא דאפילו סיים
בדשכרא יצא כדתנן ועל
כלם אם אמר שהיין יצא
אלא נקט כסא דשכרא
וקסבר דחמרא הוא פתח
אדעתא דחמרא וסיים
בדשכרא מאי ולא
איפשיטא ולקולא עבדינן
והיכא דנקט כסא דשכרא
ופתח בדשכרא וסיים
בדשכרא לא יצא והיכא
דאכל תמרי ופתח
בדשכרא וסיים בדשכרא
לא יצא דאפילו סיים בדשכרא
יצא מאי טעמא תמרי נמי
מזין ייני. והיכא דאכל
נהמא ופתח בדשכרא וסיים
בדשכרא היכי עבדינן
לקולא עבדינן פתח
בדשכרא וסיים בדשכרא
לא יצא ובגמ' סבורה
למפישט בעיין דהתניא
בבבבב פתח בידיו אור
וכו'. ואדחתא לה. אחרי
שכתבתי זה מציאתה
כהנה בבבבב נוסחי
הלכות הרב דיל ויש לומר
זה שלא הזכיר הרב דיל
דין אכל נהמא פתח
בדשכרא וסיים בדשכרא
לפי שכבר הזכיר דין נקט
כסא דשכרא וסיים בדשכרא
והינין בעיין דעבדינן
לקולא אבל הזכיר דין
אכל תמרי לאשמועינן
דאפילו פתח בדשכרא
וסיים בדשכרא יצא דחמרי
נמי מזין ייני כלא
דשכרא נקט כסא
דחמרא אפילו פתח
בדשכרא וסיים בדשכרא
יצא וכן אכל תמרי אפילו
פתח בדשכרא וסיים
בדשכרא ונהמא דנקט כסא
דשכרא פתח בדשכרא
וסיים בדשכרא יצא פתח
בדשכרא וסיים בדשכרא
לא יצא וכן אכל נהמא
פתח בדשכרא וסיים
בדשכרא יצא פתח
בדשכרא וסיים בדשכרא
לא יצא. ואשתכח השתא
דבבבבב גוויי נפיק בר מן
נקט כסא דשכרא פתח
בדשכרא וסיים בדשכרא
ובר מן אכל נהמא פתח
בדשכרא וסיים בדשכרא:

ומסקנא דכרז פפא דאמר ניימרינהו לכלהו. וכנגד אלו השלש
ברכות התקינו לומר בצק שלש עניינים מקרא דהיינו פרשת
קרבנות ומשנה דהיינו איהו מקומן (ובחס פ"ה) ומדרש דהיינו
רבי ישמעאל אומר וכו' (ריש חורט כהנא) וברכת אשר צור
שהיא מעולה למקרא וברכת הערב
למשנה* וברכת על דברי תורה
למדרש.

וידעת רבי יעקב ז"ל (מו. תוד"ה
ג) שאומר דלא אמרינן כל
ברכה הסמוכה לחברתה אינה

פוטחת בצרון אלא כשהברכה הראשונה היא ארוכה אבל
כשהראשונה קצרה נריכה אחרת שהיה פוטחת בצרון א"כ
קשה שהרי כגון הראשונה קצרה והאחרת הסמוכה לה אינה
פוטחת בצרון ונאמר לומר לפי דבריו שאינם אלא שתי ברכות*
והערב סוף הברכה הראשונה* היא ור' יוחנן לא צא לומר שלא
יאמר הברכה הראשונה אלא שיוסיף עוד בקופה ויאמר הערב*
וכו' ואשתכח דהוה להו שתי ברכות האחת כנגד תורה שבכתב
והאחרת כנגד תורה שבעל פה שהמדרש והמשנה הוה בכלל
[תורה] שבעל פה הוה וסגי ליה בברכה אחת.

ולפי משמעות ההלכה נראה שזה אינו אמור אלא כשהשיטת
לקרות קודם שקרא ק"ש אבל לאחר שקרא ק"ש אין
צריך לצרף כדאמרינן שבר נפטר באהבה רצה אבל בירושלמי
(ה"ה) אומר דכי אמרינן שברכת אהבה רצה פוטרת דוקא
בשקרא או בששנה מיד שקורא ק"ש* ומתפלל* אבל אם לא קרא
מיד ואח"כ צא לקרות אין אהבה רצה פטור* דהכי גרסי' התם
והוא דשנה על אחת* והעולם אינן חוששין לזה הירושלמי ואפילו
כשקוראין שנה גדולה אחר קריאת אהבה רצה אינם מצריכין כלל.
והכמי לזניל ז"ל שאלו זה לרבינו יצחק הזקן ז"ל והשיב להם
דכיון שהדבר מסופק בירושלמי משמע דאין ברכת
אהבה פוטרת אלא בששנה על אחר ובתלמוד שלנו נראה
שפוטרת כל היום ואין צריך לצרף אלא כשהשיטת לקרות קודם
ק"ש כדכתבינן לעיל והעולם נוהגין שלא לצרף יש לנו למח טעם
למנהג כפי יכלתנו כמו שנאמר בירושלמי (פאה פ"ו ה"ה, מעשר שני
פ"ה ה"ב) כל מקום שאתה מוצא הלכה רופפת צא וראה היאך
נוהגין ונהוג וטעם המנהג מפני שמנהגו לומר בכל יום אלו
הברכות קודם ק"ש ובאותה ברכה שבצק פטור כל היום וכי
אמרינן בירושלמי והוא ששנה על אחר זהו בברכת אהבה רצה
שחיובה אינה אלא על ק"ש בלבד וכשקורא מיד אין צריך לצרף
ואע"פ שלא צרף בצק ברכת המורה מפני שמאחר ששונה מיד
שקורא ק"ש ומתפלל* גלה דעמו שלדעת כן קרא אותה ללא
זה ידי חובת ק"ש וידי חובת הקריאה וכשקורא אחר ששנה אינו
נפטר זה דכיון שאין תנא תנא חיובה אלא על ק"ש בלבד* נראה
שמתחלה לא קרא אותה אלא לדעת חיוב ק"ש בלבד ואינה
פוטרת* הקריאה שקורא אח"כ אלא כשקורא מיד אבל ברכת
המורה שתקנוהו לחיוב קריאת המורה פוטרת כל היום ואין צריך
לצרף לכל פעם ופעם שקורא.

ואבאורה היה נראה לחלק בין מי שקריאתו כל היום או רצו
ובין מי שאינו קורא בקציעות אלא במקרה דמי
שקורא בקציעות דין הוא שיפטר בברכת המורה שאמר בצק
מפני שלדעת כן אומר אותה שיקרא כשירצה בין מיד בין אחר
שעה כיון שכוונתו עכ"פ לקרות או לשנות ויודע שיקרא אבל
אדם אחר שאינו יודע אם יקרא אם לאו אינו מצריך לכוונה שיקרא
עכ"פ כשצא במקרה ללמוד היה לו לצרף* כיון שמתחלה לא
נחזינו לאמרה על קריאה שיקרא ציוס אלא שנהגו העולם שלא
לצרף כלל אפילו כשצאים ללמוד דרך מקרה משום דכיון דמאות
הקריאה כל היום היא אותה הברכה שבצק פוטרת כל מה
שיקרא ציוס. אלו הם דברי ר' יצחק ז"ל.

ואמר מורנו הרב גר"ו דלכתי איכא למידק דהא חזינן
בגמ' ותפליין שמונתן כל היום ואפ"ה אם חלק אותן
וחזר ומניחן פעם אחרת צריך לצרף (סוכה מו.) ובגמ' נמי אע"פ
שמונתן כל היום אם מתעטף זה הרבה פעמים ציוס צריך לצרף
על כל פעם ופעם וקבלה צדו מרבותיו שאפילו נפל מעליו ולקחו
מיד ומתעטף זה שצריך עליו ואע"פ שלא נחזינו להסירו מעליו*
והכא נמי אע"פ שמונתן הקריאה כל היום היה לו לומר שצריך
ברכת המורה בכל פעם ופעם.

וגראה לו לתרץ שאינו דומה זה לזה מפני שהתפליין כשחולטין או
הניחית כשמפשיטין מעליו נגמרה מנות* ולפיכך כשחזר
ומניחן פעם אחרת מזה אחרת היא וצריך לחזור ולצרף אבל
בקריאה כשקרא פעם אחת עדיין לא נגמרה מנות* שהיא כל
היום ולפיכך כשקורא וחזר למנותו
הוא חוזר ואין צריך לחזור ולצרף
ואפילו כשקורא צלילה לא נאמר
שהלילה מהיום האחר הוא
ושיצטרך לחזור ולצרף שאף על פי
שצאשאר הדברים אלו אומרים היום

הולך אחר הלילה (חולין פג.) גבי הקריאה הלילה הולך אחר היום
וכדאמרינן בירושלמי אחר ר' יוחנן אן אגרי דיממא אן* יופינן
דיממא ופרעינן צלילה כלומר מי שהוא שכיר אין לו להצטנול
ממלאכתו כל היום וכיון שכן ואנחנו מזה עלינו לקרוא כל היום
אם כן אנו כמו פועלים שאין לנו להצטנול מהקריאה ומה
שאנחנו מתצטנלין ממנה ציוס הוא כמו הלילה אצלנו ואנחנו
פורעינן אותה צלילה הנה שקריאת הלילה היא מהיום והוא
ולפיכך בברכה שצריך בצק להפטר ממנה שלומד ציוס באותה
ברכה נפטר גם כן נמה שלומד צלילה.

וביציא זה הורה רבי יעקב ז"ל (ע"י טור וכו' ס' תלמוד) לענין
סוכה שאמר שאינו מצריך כשנכנס לישן זה מפני
שמה לא יוכל לישן* והוא ברכה לצטלה* וכ"מ יצחק בשעה
שמתחיל להתנמנם שמה באותה שעה אין ידיו נקיות ידיים
עסקיות הן ושאלו לו א"כ היאך ישן זה בלא ברכה והשיב
שהברכה שמצריך בשעה אכילה פוטרת הכל עד אכילה אחרת
שהאכילה היא יותר עיקר מכל שאר הדברים ועל כן עשו עיקר
ממנה לחייבו שצריך בשעה אכילה כדי שיפטר השניה והטעם
וכל מה שמשתמש זה עד אכילה אחרת הכא נמי בברכה שצריך
בצק נפטר עד יום אחר:

פתח [ב"ב] וביד בדשכרא וסיים בדחמרא יצא וכו'. פירש
רש"י ז"ל שצטעה שהתחיל הברכה טעה במחשבה
שהיה צבור שהוא שכר ופתח ואמר צא"י אמ"ה על דעת שיסיים
בשכל נהיה דבריו ובינתיים הכיר שהוא יין וגמר הברכה כראוי
וסיים צורא פרי הגפן יאל כיון שחתם כראוי וכו'. וכן מפרש
באידך ברייתא* ששחרית פתח ביוצר אור וכו' ר"ל שהיה מכיר
שהוא יום והתחיל צא"י יוצר אור* ואחר שהתחיל בתצטנול דעתו
וחתם צא"י המעריץ ערבים*. פתח במעריץ ערבים וכו'. פירוש
דמתחלה הכיר שהיא לילה והתחיל לומר מעריץ ערבים ובינתיים
שכח וחתם צא"י יוצר המאורות לא יאל כיון שחתם בטעות שהכל
הולך אחר החתימה כדמפרש ואזיל*. ומאי דמדמינו לא תלמודא
אהדי* משום* דכמו דלעיל אוליין בחר חתימה ולא חיישינן למה
שנכתבו בטעות בשעה שהתחיל הברכה הכא נמי אוליין בחר
חתימה ולא חיישינן למה שאמר ההתחלה בטעות ואם היה
שחרית ופתח במעריץ וסיים ביוצר המאורות יאל.

ויפי זה הפי' יש לשאול מאי דאמרינן אלא היכא דנקט כסא
דשכרא צדיה וקסבר דחמרא הוא פתח דחמרא וסיים
דשכרא מאי בחר פתיחה אוליין או בחר חתימה אוליין ולא
איפשיטא ואם אימתא שאינו אלא במחשבה אמאי לא איפשיטא
שאע"פ שכוונתו היתה לצרף בטעות על היין מה צדק הרי נעשית
המזוה ומאות אינן נריכות כונה ולפי מה שפסק הר"ק ז"ל (רי"ה
ס' תתקמ) דמאות נריכות כוונה אחי שפיר* דמשום הכי אמרינן בחר
פתיחה אוליין שלא נכתבו לצרף על שכר ולא יאל דמאות נריכות
כוונה או בחר חתימה אוליין ואלא שהיתה החתימה כראוי.

אמנם רבינו האי גאון זכרנו לצרכה והרבה מן המפרשים
פסקו דמאות אינן נריכות כונה וקשה להם* דהוה לן
למימר שאע"פ שלא נכתבו לצרף על השכר מתחלה כיון שנעשית
המזוה יאל ואמאי לא איפשיטא וי"ל דאפילו מי שקוצר דמאות
אינן נריכות כוונה ה"מ דצד שיש בו מעשה שהמעשה הוא
במקום כוונה כגון נטילת לולב דאמרינן (סוכה מז.) מדאגבהו נפק
ציה וכן כל כיוצא בזה אבל במאות שחלטה באמירה* בלבד ודאי
נריכה כוונה שהאמירה היא בלא צלל וכשאינו מכיון באמירה ואינו
עושה מעשה נמא' כמי שלא עשה שום דבר מהמאות*.
ורבינו שמואל ז"ל קוצר שאע"פ שמונתן אינן נריכות כוונה
ויאל דביעיד וכו' כשעושה המזוה בכתם אבל
כשמכתוין בידיעה שלא לנאח ודאי אינו יוצא והכא מהאי טעמא

א מיי פ"ח מהלכות
ברכות הלכה יא סמג
עשין כן כוונת רש"י אוליין סומן
רע ספקי א ב:

שלמי הגבורים

א כתב הר"ש (פי"ד)
גבי פשיטא
היכא דנקט כסא דחמרא
צדיה וקסבר כסא הוא
ופתח דחמרא דשכרא
וסיים דחמרא יאל דאי
נמי סיים דשכרא יאל
דמנן על כלם אם אמר
שנ"ב יאל אלא נקט כסא
דשכרא צדיה וקסבר
דחמרא הוא וצריך
אדעתא דחמרא וסיים
דחמרא מאי בחר
פתיחה אוליין או בחר
חתימה אוליין ופי'
הגירסא כחוצה עמוד
לפניו (גרסי' סוף) וז"ל
הר"ש הקשה הר"ש ד'
על גירסא זו ועל פירוש
זה שלא מזינו בשום
מקום שמה הברכה
נפסקת בשביל חסרון
טובה אפילו בלא שום
כוונה הברכה עולה לו
כ"ש שהוא מתכוין לשום
ברכה בשום גורמה
דלא קושיא היא דשפי
עדיף בלא כוונה ממה
שעקר הכוונה לברכה
אחרת מהו קשיא לפי'
דהא תנן בצרייתא פתח
ביוצר אור וסיים במעריץ
ערבים דלא משמע
אדעתא דיוצר אור אלא
שאמר יוצר אור דומיא
דסיים במעריץ ערבים
הלכך נראה כגירסת ר'
אלפס פשיטא היכא
דנקט כסא דחמרא
צדיה וקסבר כסא הוא
פתח וצריך דשכרא יאל
וסיים דחמרא יאל
דאפילו סיים דשכרא
יאל וכו' וזו פירושה
פתח וצריך דשכרא
שאמר שנ"ב וזכר שהיה
יין ואמר צה"ג ג"כ וכן
היתה אמירתו צה"ג
אמ"ה שנ"ב צה"ג יאל
דאפילו סיים דשכרא
שאמר שהיין יאל אמר
צה"ג יאל דמנן ועל
כלם וכו' אלא היכא
דנקט כסא דשכרא
צדיה וקסבר דחמרא
הוא פתח דחמרא וסיים
דחמרא צה"ג וסיים
דשכרא שאמר גס שנ"ב
מאי בחר פתיחה אוליין
ולא הוה ברכה או בחר
חתימה אוליין והוה ברכה
וכיון דלא אפשיטא
אוליין לקולא ולא
מהדרין ליה עכ"ל:

הנהגות וצינונים

מובא ב"ח וס' פ"ח:
(א) דאפילו צ"ל (ביח):
(ב) נוסף בדפוס':
(ג) בבב"י ובדפוס': שקרא
ק"ש ודחמרא* (ד) לאתרי
וכן לחלק בכל המקומות
(א"י): (ה) בבב"י: שקרא
ק"ש ודחמרא* (ו) ג"כ
ואינו כן בדפוס' שלט
אלא אג פה פירוש
שהתחיל אדעתא דלימא

יצא אור וכשאמר מלך העולם נזכר שאינו פתיחתו וסיים אשר בדברו מעריץ ערבים* (ביח, מהר"ם, א"ש): (ז) ע"י בגמ' דבעי למפשט מנותא דבתר הכי ודחי לה (חז"י): (ח) דפשיטא צ"ה דכמו דלעיל (מהר"ם):
(ט) ג"כ כלומר מטעם סבא זו איכא למימר דלא אפשיטא הך בעיא במקומה. אבל לפום הסוגיא דריש היה קורא שמעין דאף בק"ש שחלטה באמירה בלבד א"צ כוונה למי"ד מצוות א"צ כוונה (ביח):

71

[10] - [10]

שלא יתן ריות כלל צניעה אין האות נכלעת בתוך חצרתה נשעת קריאתה:

אומרים שמע ישראל ואלה היו מפסיקין. כלומר שלא היו הטעמים שלה* כמו שאנו קורין אותה נחת עם

נוהגין היום שצריך מלות ק"ש הוא לקרותה עם הטעמים שלה:

(רבא) ^(טז) רבי יהודה אמר מפסיקין היו. כלומר

אומרים היו שמע ישראל נחת אלא הכריכה היתה שהיו כורכים

שמע עם ואלהבת ולא היו אומרים צריך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ורש"י ז"ל (פסחים נו. ד"ה ולא) מפרש צענין אחר דמאי דאמר רבי מאיר שלא היו מפסיקין ר"ל שלא

היו מפסיקין כלל בין אחד וצין ואלהבת שלא היו אומרים צענין דל"ת. ור"ל

וגם לא היו מאריכין צענין דל"ת. ור"ל יהודה אמר מפסיקין היו כלומר

מאריכין היו דל"ת אלא שלא היו אומרים צריך שם כבוד מלכותו

לעולם ועד. וקשה על זה שלא היה לו לומר לשון מפסיקין אלא

מאריכין היו אלא ודאי הפירוש הראשון עיקר. מפי מורי הרב

נר"י:

התקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי. ר"ל שיאמר

צריך שם כבוד מלכותו לעולם ועד צלחש ואחר כך יאמר כל השאר

צקול רס אס ירלה וכן נוהגים היום בצרעה מקומות ומנהג יפה

הוא אלא שיש לחוש מפני עמי הארץ שירגילו עצמם לדבר

צניעים*:

שהריחה ציקי קדידה. כלומר הדברים שמצמיחים

הקדירה ומתקנים אותה וגם כן זה הענין נאה לצדך צריך שם כבוד

מלכותו לעולם ועד נשעת שיקבל עליו ^(טז) עול מלכות שמים*:

באמצע ^[10] הפרק הורר ראש הפרק.

אין לפרש שאמר שקרא פסוק אחד או שני פסוקים טעה ואינו יודע

צאיה מקום טעה שאס כן לא היה

צריך להחיות כי צ"ל חסד. דלא לשתמע כל עולם וכן צריך להחיות

על קמדי: ודבריו את שמע. כלומר מדפיסין:

ולא היו מפסיקין. בין אחד לצין ואלהבת ואין להאריך צלחש כדי

להפסיק בין קבלת עול מלכות שמים לדברים

אחרים דפסוק שני לשון נושא היא: רבי יהודה אמר מפסיקין היו.

אלא שהיו שומקין ולא היו אומרים צענין דל"ת:

קין הדין. שיחזר ימינו ששכיח אומר מפני אי"ש: ציקי קדידה.

עיקר שמעטן שני אס הקדשה שפחה שואבת הושהט: חזון ר"רש.

לחלחל הפרק* וכגון שידע שצוה הפרק טעה

ודלג ואינו יודע צאיה מקום טעה: בין פרק

צפרק. שידע שצוה שפחה שואבת וידע צאיה מקום טעה: בין פרק

חזון צפרק ראשון. להפסיק ראשונה והיא

אס שמוע: בין בתריכה. שידע שצריך הוא לומר

וכתבת ואינו יודע צאיה ראשון או שני: פריה.

דך רגילותו אחר קמדי ולא טעה ואחר קמדי

לפני: היות והתאנה יש לה ענפים ואלא

לו שם פחד ליפול לפיכך מתפללים בראש אצל לא

בשאר חילנות לפי שאין דעתו מיושבת שמעטין:

ובעל הבית בין כך ובכ"ל. לפי שאל

פועלים הקילו לפי שכן נדרתו אחרים ולא הקילו

גבי צע"ה לפי שהיה נדרתו עצמו:

שלטי הגבורים לשון ריא"ו

א נה"א אות ט"ז ונראה צענין דאס

לא אמרו אין מחזירין אותו עכ"ל:

ב כתב הרא"ש ז"ל (פי' ה' הא דאמר

ואינו יודע להיכן טעה חזר לחלחל הפרק היינו

דוקא כצ"ל שידע להיכן טעה אצל אס ידע דאמר

זה הפרק וזכר שדלג צפוקא אחד ויחיה אחר

אין צריך להחליל אלא מחלחל פסוק ואין

והכי מניח במופתח דמילתין (פי' ה"ה) הקולר אס שמע וטעה

והפסיק ט פסוק אחר* לא יתחיל מלאס

הפרק אלא יתחיל מלחיות פסוק וזמור וכן בכל

וכן צמגלה וכן צמפלה ע"כ:

ג כתב הרא"ש (פי' י"ג) הא לאו הכי מני

להפסל ולא דמי להא דלמרינן לעיל (י"ג) לא

יעמוד אס לא ע"ג כסא ולא ע"ג שרפק ולא ע"ג דעמו מיושבת עליו ע"כ:

כלומר שלא היו הטעמים שלה* כמו שאנו קורין אותה נחת עם

נוהגין היום שצריך מלות ק"ש הוא לקרותה עם הטעמים שלה:

(רבא) ^(טז) רבי יהודה אמר מפסיקין היו. כלומר

אומרים היו שמע ישראל נחת אלא הכריכה היתה שהיו כורכים

שמע עם ואלהבת ולא היו אומרים צריך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ורש"י ז"ל (פסחים נו. ד"ה ולא) מפרש צענין אחר דמאי דאמר רבי מאיר שלא היו מפסיקין ר"ל שלא

היו מפסיקין כלל בין אחד וצין ואלהבת שלא היו אומרים צענין דל"ת. ור"ל

וגם לא היו מאריכין צענין דל"ת. ור"ל יהודה אמר מפסיקין היו כלומר

מאריכין היו דל"ת אלא שלא היו אומרים צריך שם כבוד מלכותו

לעולם ועד. וקשה על זה שלא היה לו לומר לשון מפסיקין אלא

מאריכין היו אלא ודאי הפירוש הראשון עיקר. מפי מורי הרב

נר"י:

התקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי. ר"ל שיאמר

צריך שם כבוד מלכותו לעולם ועד צלחש ואחר כך יאמר כל השאר

צקול רס אס ירלה וכן נוהגים היום בצרעה מקומות ומנהג יפה

הוא אלא שיש לחוש מפני עמי הארץ שירגילו עצמם לדבר

צניעים*:

שהריחה ציקי קדידה. כלומר הדברים שמצמיחים

הקדירה ומתקנים אותה וגם כן זה הענין נאה לצדך צריך שם כבוד

מלכותו לעולם ועד נשעת שיקבל עליו ^(טז) עול מלכות שמים*:

באמצע ^[10] הפרק הורר ראש הפרק.

אין לפרש שאמר שקרא פסוק אחד או שני פסוקים טעה ואינו יודע

צאיה מקום טעה שאס כן לא היה

הענין נאה לצדך צריך שם כבוד מלכותו לעולם ועד נשעת שיקבל עליו ^(טז) עול מלכות שמים*:

באמצע ^[10] הפרק הורר ראש הפרק.

אין לפרש שאמר שקרא פסוק אחד או שני פסוקים טעה ואינו יודע

צאיה מקום טעה שאס כן לא היה

הענין נאה לצדך צריך שם כבוד מלכותו לעולם ועד נשעת שיקבל עליו ^(טז) עול מלכות שמים*:

באמצע ^[10] הפרק הורר ראש הפרק.

אין לפרש שאמר שקרא פסוק אחד או שני פסוקים טעה ואינו יודע

צאיה מקום טעה שאס כן לא היה

הענין נאה לצדך צריך שם כבוד מלכותו לעולם ועד נשעת שיקבל עליו ^(טז) עול מלכות שמים*:

באמצע ^[10] הפרק הורר ראש הפרק.

א מיי פ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

ספיק ג' ב מיי שם פ"ב הלכה יג מיי שם טו"ע א"ח סימן סג ספיק ג' ג

ג מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

ד מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

ה מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

ו מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

ז מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

ח מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

ט מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

י מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

יא מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

יב מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

יג מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

יד מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

יז מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

יח מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

יט מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

כ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

כא מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

כב מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

כג מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

כד מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

כה מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

כו מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

כז מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

כח מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

כט מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

ל מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לא מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לב מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לג מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לד מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לה מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לו מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לז מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לח מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לט מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לכ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

למ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לנ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לו מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לז מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לח מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לט מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לכ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

למ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לנ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לו מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לז מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לח מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לט מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לכ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

למ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לנ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לו מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לז מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לח מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לט מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לכ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

למ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לנ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לו מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לז מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לח מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לט מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לכ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

למ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לנ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לו מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לז מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לח מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לט מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לכ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

למ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לנ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לו מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לז מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לח מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לט מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח טו"ע א"ח סימן סא

לכ מיי שם פ"ב הלכה ד ופ"ה מלכות ק"ש הלכה ד סג עשין יח ט

א מ"י פ"ב מהלכות ק"ט
הלכה ח טו"ט ע"ה
סימן סג סעף ו:

שלמי הגבורים

א מייבטון (ק"ס פ"ב
ה"ד) וסמ"ג (מ"ע יח,
קא) וטור (סי' סג)
מסכתים לדעת רבינו
והגהות מיי' (סס) ורבינו
לרפת (טו"ט) (מ"ה)
אומרים לדון לר"ך
להצטל אלף עד קריאה
פסוק ראשון:
לשון רא"י:

ה"ד אות ג] בטה
דברים אמורים בפרק
ראשון של ק"ש אלף
בשאר פסוקים מותר
לעשות לו כל תפילין וכן
היה שטת רבינו יצחק
(ר"ף) אלף מו"ה (פסקי
ר"ד ע"י נט) אומר שלא
לשאר אלף (פסקי)
[פסקין] ראשון שלר"ך ב
כוונה ושיטת רבינו יצחק
עיקר כמטאור בקונטרס:
הראיות עכ"ל:
ב ובה שניהגין להטות
הראש מעלה ומטה
ולא רצו רוחות העולם
אין זה משום רמיזה.
טור (סי' סא):

בפרק ראשון מתבטל מלמלכתם וקורין אל בפרק שני עוסקין
במלמלכתם וקורין דלא צעי כוונה אלף בפסוק^(א) ראשון.

ובתב הר"ף ו"ל דהאי פירוקא לדברי ר' יוחנן הוא אב"י
לרבא דאמר דלא צעיא כוונה אלף בפסוק ראשון אין

טעם דמבטלין ממלמלכתם בכל
הפרק משום כוונה אלף משום
דלא צעישו ליה עראי כדמפרש
ואזיל בהלכות.

אב"י רבני לרפת ו"ל מפרשין
דודאי הלכתא כרצא* דאמר
דלא לר"ך כוונה אלף פסוק ראשון
בלבד ומאי דאמרין לא קשיא כאן
בפרק ראשון כאן בפרק שני לאו
משום דלר"ך כל הפרק כוונה
דודאי לא לר"ך כוונה אלף פסוק
ראשון בלבד כרצא אלף שמירא כן
לרווחא דמילתא ואמרו אפילו לר'
יוחנן דס"ל דלר"ך כוונה בכל
הפרק לא קשיא כאן בפרק ראשון
כאן בפרק שני וכוין דלית הלכתא
כרבי יוחנן כהא כדאמרין שמעיין
דא"ל כוונה אלף פסוק^(א) ראשון
בלבד ולא חיישינן משום דלישוו ליה
עראי.

ומתוך מ"ש הר"ף ו"ל משום דלא
לישוו ליה עראי אמרו
דבטלין ממלמלכתם בכל הפרק
הראשון שמעיין דמפרק ראשון
ואילן אינו אלא מדרבנן דאם איתא
דהוא מן התורה הוה לן למימש דלא
לישוו ליה עראי לכל שאר הפרקים כי היכי דחיישינן בפרק ראשון.

[טז]

[טז]

ועוד הוצא ראיה מדאמרין בגמ' (יג:) והיו הדברים האלה על
לצדך אמר מר זוטרא עד כאן מצות כוונה וקריאה מכאן
ואילן מצות קריאה בלא כוונה וכו' ורבי יאשיה אומר עד כאן
מצות קריאה וכוונה מכאן ואילן מצות כוונה בלא קריאה

כלומר כיון שימכוין ללכת* אע"פ
שלא יתמוך בשמיו כלל והיוני זה
מאי שנא עד כאן מצות קריאה וכוונה

דכתיב (דברים ו, י) ודברת עם הסם
נמי כלומר בפרק שני הא כתיב (סס
יא, יט) לדבר עם ומתלצין הכי
קאמר [ר' רחמנא] אגמרו צניינו
מורה כי היכי דליגרוס זה כלומר
מה שכתוב בפרשה שנייה (סס)
ולמדתם אותם את צנינם לדבר
עם לא נלמוד משם דלר"ך
שימכוין בשמיו פרשה שנייה שזה
לא צא אלף להשמיענו ללמוד את
צנינו תורה ושהם ידברו זה
ויקראו אותה ממיד אלף
שאמר בפרשה הראשונה ודברת עם
לא צא אלף להודיענו שימכוין
ויקרא בפרשה ראשונה. ואע"פ
שאין הלכה כר' יאשיה צנינו
הכוונה דהא ק"ל דא"ל כוונה
אלף פסוק^(א) ראשון בלבד אפ"ה
צנינו הקריאה דאמרין דמפרק
ראשון ואילן א"ל קריאה אפשר
שהלכה כמותו וכיון דחזין
לשמואל דאמר בפרק מי שממו
(כא) דק"ש דרבנן וסוגין דעלמא
דוכתי דק"ש דאורייתא צנינו בפרשה ראשונה אמרין

המאור הקטן

משום כוונה הוא ולא משום דלא לישוו ליה עראי כדברי הר"ף
ז"ל ולטעמיה איכא לאקשוויי מאי שנא בפרק ראשון דכתיב ודברת
בם עשה אותם כקע בפרק שני הא כתיב לדבר בם ואפילו למאן
דרשי ליה אגמרינהו לבנייכו כי היכי דניגריסניהו אינו מציאו מידי
קע מדכתיב בם אלא אידי ואידי לההיא דרשה דדרשינן התם
בדברי תורה כתיבי קראי שיהא עוסק בהם בקע ולא לשויניהו עראי
ודיקא נמי מדקתני רישא ודברת בם בם יש לך רשות לדבר ולא
בדברים אחרים ואמר רבא עלה השח שיחת חולין עובר בעשה
כלומר שאין לשוח אלא בדברי תורה ועלה אמרין עשה אותה קע.

מלחמת ה'

דלית ליה כוונה אלף בפסוק ראשון אלמלא טעמו של רבינו ו"ל לא היו
מתלצין הא בפרק ראשון הא בפרק שני משום רוחא דמילתא דהא
לאו רוחא דמילתא היא אלף דוקא דמילתא היא דמיצעי להו לאקשווי
עלה ומי אית ליה לרב כוונה בפרק ראשון והא אמר רב יצחק בריה
דרב שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמע ישראל וגאנס יא' והכי
אורחא דתלמודא בכל כי האי גוונא אלף ש"מ אפילו לרב בכל פרק
ראשון אסור לרמוז ולקרוך ולעסוק בדבר אחר בעולם וזו היא דרך
מחורית בנותה שמועה אלף כאן בפועלים יש לו דעת נוטה שאין
הפירוק הזה אלף לדעת הסובר כל הפרשה כולה כוונה הא לדברי רבא
פסוק ראשון בטליון מכאן ואילן עוסקין במלמלכתם קרוך מטריחין על
הפועלים אלף ללכת ידי חובה בלבד ומכאן ואילן קרוך לאונס משיב
ורצא דשחק ליה לרב מארי משום דקביל פירווקיה ואף על גב דלא קביל
שיעוריה אלף כיון שרבינו ו"ל השום המדות אלף צהדי תרגומא דסבי
למה לי גבי פועלים נמי לא אמרין להו לשויה נפשייהו ולא אחוי

קראת יעקב ורצא קבלי קביל לפירווקיה דרב מארי מיינה לגמרי.
ובן צרכתה המזון אין עוסקין במלמלכתו ומצרכין שרי אמרו כאלו
מצרכין לאחריה שמים ולאמלא מפני ציטול מלאכה ודאי שאל
מצרכין ארבע כחקוין וכן אמרו בירושלמי (פסקין ה"ה) חני לא יהא
מרמו צעיו וקורא ותני כן הפועלים שהיו עושין מלאכה אלף בעל
הבית הרי אלו מצרכין צרכה הראשונה וכוללים של ירושלים צארכ
וחותמין צארכ ואם היו עושין עמו בעבודה או שהיה בעל הבית אוכל
עממה הרי אלו מצרכין ארבע אמר ר' מונא זאת אומרת שאסור לעשות
מלאכה (עד) [ב]שעה שצריך ולכן אמרין יעשה מלאכה ויבדך הא
למדנו שהמבדך אסור לעשות מלאכה וכן השומע מן המבדך שאלמלא
כן היו מצרכים ארבע או היה בעל הבית מצדך ופועלים עוסקין
במלמלכתו ושומעין וכל זה כדי שיעשה המלות עיקר ולא יעשה עראי
ומכאן אהא דן לק"ש כמו שמפורש בירושלמי אלף שהקלו בפרשה
שניה בגמרתיו וכן פסק רבינו הגאון וכן כתוב בסדור מר רב
עמרם ריש מתיבתא.

הלכה ברבי מאיר.
דאמר שמע ישראל ה'
אלהינו ה' אחד עד כאן
כוונת הלל הא:

הנהגות וצינונים
מוב"ח ושא"י מפרשים

- (א) ג"ב בן (כ"ה):
- (ב) צ"ע דרבא לא אמר
- מדיי הכא (חרי"י):
- (ג) בפרק כצ"ל וכן
- בכל הענין (בית) מהרי"ם.
- (ד) ג"ב בפרק
- (כ"ה): (ה) ג"י ד"ת:
- (ו) בפרק כצ"ל (כ"ה):

השגות הראב"ד

(א) כתוב שם: דלא
צריך כוונה אלף
בפסוק ראשון ובפסוק
ראשון ואילן פועלים
שפסקין במלמלכתו וכו':
אמר אברהם: אין נגאין
דבריו כי הגאון רב האי
ו"ל ור"ם ו"ל כך פסקו
כמו שכתב רב ז"ל וכן
נראה על פסוק דמפרק
הא בפרק ראשון
הא [בפרק שני] ורצא לא
פליג ובעל הגמרא נמי
לא אמר ולרצא דסבירא
ליה פסוק ראשון הוא
דעני כוונה הא בפסוק
ראשון הא בפסוק שני
מי לא אמר רב מארי
ושחק ליה רבא אלמא
קבלי קבילה לענין צטול
מלאכה וסוגין דמסכת
יומא נמי הא שמעיין
לה שהיה דאיתא הפרש
בין פרק ראשון
לשאר פסוקים והקשויה
לשקט מדכתיב לדבר
עם כי היכא דכתיב
ודברת עם לא דמי שזה
צווי לדבר זה אינו צווי
לדבר אלא ללמוד הכנים
שעסקו בחורה והדבר
שאמרו הגאונים כמה
הוא נאה ומתוקן והוא
להחמיר ואין ימלא לב
אדם להלוק עליהם וכ"ש
להקל ואין נגאין דבריו:

דף ב ע"א. **מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שההנהגות נכנסין לאכול בתרומתן**. פרש"י ואנו שקורין את שמע בבהכ"נ קודם צאת הכוכבים אין אנו יוצאין ידי חובה אלא בקי"ש שעל-מטתנו פרק ראשון ומה שאנו קורין כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, והכי תניא בברכות ירושלמי פ"א הקורא את שמע קודם לכן לא יצא, אם כן למה קורין אותה בבהכ"נ לא להוציא את הורים ידי חובתן אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, וכן כתב רב עמרם ז"ל שצריך לברך אקב"ו לקרות ק"ש כשהוא קורא לפני מטתו, וכן כתב רבינו ש"ס. מתוך דבריהם משמע שאדם יוצא ידי חובה באותה קריאה, ולא נהיירא לרי"ת שהרי ק"ש שעל מטתנו אין אנו קורין כי אם פרק ראשון ושלל בברכות"י (והא אמרינן אם כיון לכו יצא אע"פ שאין קריא בברכות"י וכפר"ח) וזכבהכ"נ אנו קורין אותה כולה ובברכותיה בלא זמנה, ועוד דקאמר בגמרא אם תלמיד חכם הוא אינו צריך לקרות על מטתו, ויש לדחות דמיירי היכא שקרא בזמנה בבית הכנסת, (*) (ואם אין אנו קורין כי אם פרק ראשון אין זה ממה שיקשה שהרי ק"ש של ר' יהודה הנשיא הוא פסוק ראשון לבד כדנתיא לקמן (י"ג ב'), ור' יהודה החסידי יודל מכוין לצאת ידי ק"ש בפסוק ראשון שאומר אחר נוסח מה אנו מה חיינו, ודעתו היה שלפעמים קורין הצבור ק"ש בלא זמנה מפני הקרובות או זולתם לפיכך היה אומר בשבטמ"ו לא היה מוכרח ברכות ק"ש, והכי מסתבר שאין הזמן מעכב מלשון הגמרא, והוא אומרים שכל מי שאינו אומר אמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו ואם הוא [מתפלל] ערבית קודם דק"ש הכוכבים ליי"ח להוי לברכות ק"ש, לכן נראה שצדק רש"י בדבריו ממנו כי כאשר קרא בבהכ"נ קודם זמנה כבר יצאו מחובות ברכות ק"ש ודקריאת פרק ראשון בזמנו סג', ועוד לק"ש דאכ"ס אנו נהנינן (הוי) כריב"ל שאמר בגמרא (ד' ב') תפלות באמצע תקנים ונתניא בגמרא כר' יוחנן דקאמר ק"ש דערבית ואח"כ תפלה וקרי' לוהי".

ופר"ת דק"ש שבבהכ"נ עיקר, ומפני שאנו קורין אותה מבעוד יום קי"ל כר' יהודה דאמר לקמן פרק תפלת השחר (כ"ו א') תפלת המנחה עד פלג המנחה והוא שעה ורביעי קודם הלילה ומשם ואילך הוי לילה לענין תפלת המנחה והי"ח לענין ק"ש. ואמרינן נמי לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ואמרי' נמי לקמן רב עלי שכתב בע"ש אלמא חשיב ל"ה לילה לענין תפלת הערב וה"ה לענין ק"ש.

וא"ת אד דפריך לקמן ר' יהודה לר"מ דאמר משעה שהנהגים טובלין לאכול בתרומתן והלא הכהנים מבעוד יום הם טובלין, אדרבה קשה טפי לדידיה שהרי קורין אותה מפלג המנחה שהוא יום גדול, וי"ל דה"ק ליה לירדן שאתה סובר כרבנן דפליגי עלי בפרק תפלת השחר ואמרי תפלת המנחה עד הערב א"כ אותה שעה הוא יום לענין ק"ש. ומה שאומר בירושלמי שהיו קורין את שמע כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה לא שהיו קורין בברכותיה אלא שהיו קורין פרשת שמע כמו שאנו גרילין לקרות אשרי קודם תפלת מנחה.

ופי"הו קשה קצת לזענין תפלת המנחה אחר פלג המנחה עבדינן כרבנן ומתפללין לפעמים תפלת המנחה אחר פלג המנחה ולענין ק"ש חשיבין ליה לילה כמו ר' יהודה והוי כמו שדרה ולגולת (עירובין ד' א') ודבר תתין אהורי, והא דקאמר לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עביד הי"פ לא איפסיקא הלכתא לא כר' יהודה ולא כרבנן ומי שירצה יעשה הכל כר' יהודה או הכל כרבנן וקל שיתפוס וקל שישניהם, וי"ל דלענין תפלה הקלו.

ו"א נהירא לי מה שהביא רביה מפלג המנחה, תפלות כנגד תמידין תקנוה ותמיד של בין הערבים היה קרב והולך עד פלג המנחה אבל לענין ק"ש לאו זמן שכיבה הוא, ומדרב דצילי של שבת בע"ש אינה רביה דילמא כריב"ל ס"ל וק"ש היה קורא אלא צאת הכוכבים, ונראה לקיים המנהג שאנו סוברים כשאר התנאים שמקדימין זמן ק"ש לצאת הכוכבים אע"ג דלית הילכתא כר' אליעזר

לגבי ר' יהושע שלא כר"מ לגבי ר' יהודה מ"מ בתפלה הקלו, וגם מתוך הדחק נהגו כן לפי שמתקבצין (עם) הצבור לתפלת המנחה ואילו לא היינו קורין את שמע ומתפללין תפלת הערב עד צאת הכוכבים היה כל אחד הולך לביתו והיה טורח להסכים לאחד במקנן ולא היו מתפללין בצבור, ולפיכך נהגו העם לקרוא את שמע ולהתפלל קודם צאת הכוכבים וסמכו על הני תנאי כדפרישתי

ושא"ל מרב גאי לענין צבור שמתפללין ערבית וקורין שמע קודם צאת הכוכבים ולא מצי איניש לעכובתהו, איהו עדיף לצלויי בהדיהו ולשבוק ק"ש עד צאת הכוכבים [או לעכובי עד צאת הכוכבים] ולצלויי ביחיד כדי לסמוך גאולה לתפלה, והשיב דבארץ ישראל עושין כן ומתפללין של ערבית ואח"כ קרין ק"ש בזמנה ולא איכפת להו למסמך גאולה לתפלה של ערבית, וחוינא דק"ש בעונתה דהיינו אחר צאת הכוכבים עדיף ממסמך גאולה לתפלה היכא דלא אפשר לצלויי, ואי צלי ראשונה דבהדי צבור רשות ויגשנה חובה שפיר דמי, כך השיב רב האי גאון משום שנראה לו שיותר טוב שיתפלל תפלתו עם הצבור מפלג המנחה ולמעלה כר' יהודה ממה שיתפלל ביחיד ויסמוך גאולה לתפלה, וכ"ש לירדן שאין אנו סומכין גאולה לתפלה של ערבית שאנו מפסיקין בפסוקים ויראו עינינו וקדיש.

עד סוף האשמורה הראשונה. בהכי פליגי ר' אליעזר סבר בשבכ"נ לא זמן שעוסקין בשכיבה דומיא דבבוקרן דלא משמע כוליה יומא (אבל) [אלא] כל זמן שעוסקין בקימה, ורי"ג סבר האי כמשמעותיה והאי כמשמעותיה דבשבכ"נ שפיר כ"ז שאדם שוכב אבל בבוקרן לא משמע אלא בשעה שהוא קם.

ל'תני דשחרית ברישא. שעיקר המצות נהוגות ביום הילכך מצוה דיוס חביבא ליה לאקדומה ויבאר נמי הקדים תמיד של שחר לתמיד של בין הערבים.

והא קמ"ל דכפרה לא מנכבא להו. ואת"מ מאי קמ"ל מתניתין היא בנגעיה ואת"מ ליה ביבמות פ' הערל טבל ועלה אוכל כמעשר הערים שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים, וי"ל כיון שאינו מאריך כ"כ בלשונו דרך התנא להשמיענו אגב אורחיה אצ"פ ששני במקום אחר, וכן בפרק נגעים בכתובות (מ"ח ב') לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לחופה מאי לעולם לאפוקי ממשנה ראשונה (אפי') [אצ"פ] שהיא משנה שלימה בפרק אצ"פ (נ"ז א') בי"ד שי אחריהם אמרו עד שתכנס לחופה, וכן בירש ב"מ (ב' א').

ומאימתי דהאי ובא השמש וטהר ביאת שמשו הוה. פרש"י ביאת שמשו שקיעת החמה דילמא הייא אורו הוא, שיאור השמש ויטהר האיש בביאת קרבנותיו, וקשה לרשב"ם שלא מצינו ביאה לגבי שמש אלשן שקיעה, כי בא השמש, עד בא השמש, ולא תבא עליו השמש, ולבשון ויחיה הוא אומר השמש יצא על הארץ, כצאת השמש בגבורות, ועוד בני מערבא דפשוטה מברייאת דלאו ביאת אורו אלא ביאת שמשו דהיינו טהר יומא לפשטוה ממתניתין דנגעים הערבי שמשו אוכל בתרומה וממתניתין נמי דקתני משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן דהיינו בערבין, ופירשבי"ם ממאי דהאי ובא השמש וטהר ביאת שמשו הוא שנשקע כל השמש ברקיע לגמרי ומאי וטהר טהר יומא דהיינו צאת הכוכבים, דילמא ביאת אורו הוא כלומר תחלת שקיעתו של שמש שנכנס הגלגל ברקיע ואור השמש כהה ועדיין יש שהות חמשת מליץ עד שיהא ללו נכנס ברקיע ומאי וטהר טהר גברא כדאשכחן קרא טובא עד הערב וטהר, ומשיני א"כ לימא קרא ויטהר אע"י דבדוכתא טובא כתיב ורחץ בשרו במים וטהר הכא דאיכא למיטעי הוי ליה למכתב ויטהר, ובעוררן כ"י כרשב"ם אך שמהפך הגיטרא וגרס ביאת אורו במקום ביאת שמשו.

דף ב ע"ב. **משעה שהעני נכנס לביתו שעומד ליפטר מתוך סודרתו**. ואת"מ ועני זה מתי יקרא את שמע וכי בענינים כותים היכי שיעורא למילתיה, ור"ח גורס עד שעה שעומד לישן, משמע לגירסתו שיתפלל ויקרא ק"ש

תוספות הרא"ש מסכת ברכות

[דף ב ע"א - ג ע"א]

אחר אכילתו קודם שילך לישן, ולא נהירא דאמרין לקמן אדם בא מה השהה וכו' וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך, וכן נמי קשה למ"ד לקמן בשעה שבני אדם נכנסין להסב דמשמע שיקרא ויתפלל אחר אכילה, וי"ל שישמע ויתפלל בשעה שיכינו לו סעודתו ולהכי נקט משעה שעני נכנס, משעה שרוב בני אדם נכנסין.

ואצ"פ שאין ראי' דלבר זכר דלבר. ואת"מ והלא רביה גדולה היא ודרשינן מניה במגילה (כ' ב') דמצאת הכוכבים עד עמוד השחר הוי לילה לענין כל דבר שמצותו בלילה, וי"ל דודאי לילה [הוא] אבל לענין שכיבה שתחת זמנה באותה שעה אינה אלא זכר, ותימה כיון דקיי"ל דצאת הכוכבים לילה הוא ואמרין בשיליה כמה מדליקין (ל"ה ב') כוכב א' יום, ב' ביה"ש, ג' לילה, א"כ למה נחלקין לענין ביה"ש נחתו אנו כוכביהם, וי"ל לפי שאין אנו בקיאים בשיעור הכוכבים דאמרין התם לא גדולים הנראין ביום ולא קטנים הנראין בלילה אלא בנינים, ותימה למה לא נחלקו קצו כן בפעור השחר ויתנו בו זמן מתי הוא, וי"ל לפי שזמנו קבוע מתי הוא, והכי איתא בירושלמי (כמה) [ור"ח] חביריהו דרבנן בעי כמה דתימר בערבית נראו ג' כוכבים אצ"פ שחתמה נתנה באמצע וימרו א"כ בשחרית כן אמר רבא כתיב השמש יצא על הארץ וכתיב ובא השמש וטהר הקיש יציאתו לביאתו מה ביאתו משתכסה כן הבריות אף יציאתו לכשתוירד לבריות אינר אבא כתיב הבקר אור התורה קראה לבוקר אור, תני ר' ישמעאל בבקר כדי ליתן תחום לבקרן של בקר, א"ר יוסי בר אבא קאמר אתה ליתן עובי ש רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין, נלפינה מדרך הארץ שרי מלכא נפיק אצ"פ דלא נפק אמרי דנפק, שרי מלכא על לא אמרי דעל עד שעתא דייצול.

ר' אחאי ואמרי לה ר' אחא משעה שרוב בני אדם נכנסין להסב. פרש"י בלשון אחר בערבי שבתות, ולא נהירא דלפי מאי דמסקין דעני וכהן ואי חד שיעורא משמע שחורר לסברתו הראשונה להא דקאמר דעני ובני אדם בערבי שבתות חד שיעורא הוי דאל"כ אלא תלתא שיעורא הוו אי"ה לו לדקדק עני ובני אדם הי מניניהו מאוחר, אלא עני ובני אדם חד שיעורא ואי"כ קשיא דר' אחא היינו ר' חנינא, הילכך נראה כפ' שני דבחול איירי ופשיט ליה שהוא מאוחר מכולם שאין דר' בני אדם למחר סעודתן בחול דהא מתספקין בצרכיהן קצת בבואם מבית הכנסת קודם שיאכלו.

ר' חנינא היינו ר' אליעזר. ותימה ולימא ב' שיעורין הן עני וקדש היום, וי"ל דלא מסתבר ליה לחלק כ"כ בשיעור דזמן שכיבה קודם צאת הכוכבים, ורב האי גאון פ"י דחלוקתם של הני רבנן שנחלקו בברייאתא כל חדא וחדא תלויה דבבר, דר' אליעזר דאמר משעה שקדש היום סבר ובא השמש ביאת שמשו הוא דהיינו תחילת שקיעתו ומאי וטהר טהר גברא, וקדש היום י"ל שהוא ראי לקדש שהוא זמן הראוי להוסיף מן הקדש אל החול ולא בבה"ש שהוא חצי מיל, ור' יהושע סבר ביאת אורו ומאי וטהר טהר יומא, ור"מ כ"ר יהושע אלא דמדקדים מעט בשיעורו טבילה, ור' חנינא אומר דלא תלינן שיעורא בתחילת הלילה אלא משעה שהעני נכנס לאכול פתו לאחר שמשפסו שם שכיניו אוזו הוא זמן שכיבה לרוב בני אדם, ור' אחא אומר משעה שרוב בני אדם נכנסין להסב שהוא מאוחר יותר לפי שמספריים תחילת הלילה ברחוב העיר על פתחיהן זה עם זה, וכיון שכן הוא אי שיעורא דר' חנינא קדים לשיעורא דר' יהושע אין לך שיעור אחר לתלות אלא שיעור דר' אליעזר דהוא ביאת שמשו.

דף ג ע"א. **תרי תנאי אליבא דר"מ**. ואת"מ אמאי לא משני דאדיד ואידי חד שיעורא הוא, וי"ל דלא מסתבר ליה למימר שימהרו בני אדם כ"כ לאכול בערבי שבתות בזמן שהענינים טובלים שהוא מבעוד יום, ועוד אישקאג דעני ובני אדם חד שיעורא הוה, ורבא הוי צאת הכוכבים, דשיעור דעני מאוחר, וגם לאידך לישנא דרש"י שבני אדם נכנסין להסב

בערבי שבתות אי"כ ר"מ היינו ר' אחאי. **ואגב אורחיה קמ"ל דאיכא משמרות ברכיענא כי היכא דאיכא משמרות בארעא**. דליכא למימר דעד סוף האשמורה הראשונה דקאמר היינו באשמרות דארעא אי"כ מאי קמ"ל עד שליש הלילה דמאי נפקא מנא דאיכא משמרות בארעא, אבל משמרות דרדיק ניהא כדמפרש בתר הכי דהקב"ה יושב ושואג ורואי לו לאדם שיהא מיעד ודואג באותם שעות ולשפוך תחנה על חורבן ביהמ"ק כמו שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורות, ואכתי לא ידעינן פירושא דמתניתין אי הוי שליש הלילה או רביע אלא אברייאתא קא סמין דתניא ר' אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה.

כי קא חשיב משמורה ראשונה במופה. כתוב בספר ר' יהודא בריילי משום דתנא בפ"ק דיומא (כ' א') בכל יום היו תורמין המזבח בקריאת הגבר או סמוך לו בין לפניו בין לאחריו וביום הכפורים מחצות ורבגלים מאשמורה הראשונה, וכשנוכר הקב"ה אותן עונות שהיו משמורת קחשיב. ואת"מ אמאי לא משמורה ראשונה ובחצי הלילה ובתחלת האחרונה כביכול אין שמחה לפניו, ויהיב בהו תנא סימנא שיכיר בהן אדם כדמפרש לקמן.

לעולם סוף משמורה קחשיב. ואת"מ אמאי לא קאמר נמי תחלת משמורה קא חשיב ונפקא מינה ליום המעונן דאין הכוכבים נראין ויהיב תנא סימנא דלא לית לית למקרי ק"ש ביבמא, וי"ל דלא אתי למיעבד דדרך העולם להמתין זמן גדול עד שיצאו מיד ספק, ועוד דמסתבר ליה למימר דלסוף משמרות יהיב ר' אליעזר סימנא כדי לידע סוף אשמורה ראשונה דקאמר במתניתין.

כיון דהוי דתינוק יונק וכו' ידע דמטי זמן ק"ש וניקום. לא שיקרא מיד דהא ר' אליעזר קאמר במתני' זמן ק"ש ששיכיר בין תכלת לכרותי אלא מתוך שיעורו בעמוד השחר יכוין לזמן ק"ש.

אוי שהערבתי את ביתי. אית דלא גריס ליה ולקמן נמי לי"ג אוי לאב, וי"ל וה"פ הרבה יש להתאונן ולהצטער על זאת, אינ' אי' למחריבי ביהמ"ק שגרמו לי.

היה דך להתפלל תפלה קצרה. תימה הא אמרינן לקמן בפרק תפלת השחר (כ"ט ב') דתפלה קצרה אין מתפללין אלא במקום גדודי חיות אבל לא בדרך שלא במקום סכנה, ואי בהביענו מיירי הא לא אשכחן לקמן דקרי ליה תפלה קצרה אלא קורא אותה מעין י"ח, ועוד דאמרין לקמן מאי איכא בין הביענו לתפלה קצרה מכלל דהביענו לא מקרי תפלה קצרה, ועוד דלקמן אמרינן בכל יום מתפלל אדם הביענו ואכ"י לייט עזה ולא אשכחן דמפליג אכ"י בין דרך לעלמא, וצ"ל דתפלה קצרה דהכא היינו הביענו ומודה אכ"י בדורך מתפללין אותה, והאי דקאמר לקמן מאי איכא בין תפלה לתפלה קצרה, במקום תפלה קצרה קרי לה הביענו אבל בתמאמא קרי לה תפלה קצרה שפיר. וכן משמע לקמן דהביענו נתקן בדרך דקאמר בפרק תפלת השחר מאי איכא בין הביענו לתפלה קצרה איכא דאילו הביענו צריך לומר שלש ראשונות ושלש אחרונות וכ"ו אחי לבית' לא הדר מצלי.

ועונין יהא שמו הגדול מבורך. כך נמצא בכל הספרים ישנים. מכאן נראה דלא כמו שכתבו בפירוש קדיש אמנן יהא שמיה רבא כלומר יהא שמו גדול פ"י שם י"ה שמשמתיש' פ"י בגלות יהא גדול ושלם, דהוא משמע שאינו אלא תרגום של שמו הגדול. ומה שאומר אותו בלשון תרגום לפי שהוא שבח נאה ויקראו מלאכי הבלה ויקטרוהו אם יביעוהו אבל בלשון ארמי אינם מכיירין. ולא נהירא האי טעמא, אלא נראה הטעם לפי שהיו גרילין לומר אותו נאה הדרשה והיו שם עמי הארץ שלא היו מכירין אלא לשון ארמי כדא' בשלהי סוטה אמאי מיקיים עלמא אסדרא דקדושא ואיהא עמיים רבא דאגנא.

מיד הקב"ה מנענע את ראשו. והוה מה שאנו אומרים בקדיש תישבחתא ותתמאט שצריך לכיכול תנחומים על צער החורבן, וגם ע"כ נהגו לומר זכור רחמיך יי' וחסדך כשמתחיל ש"ץ קדיש ע"ש מדת רחמים שזוכר באותה שעה.

^[*] הדברים המוקפים ליתא בפסקים, וכנראה הוא גליון

תוספות הרא"ש מסכת ברכות

[דף ג ע"ב - ד ע"א]

דף ג ע"ב. במקומן חיישינן. וא"ת והא אמרין בתרי ונשרי דליכא לא חשד ולא מוזיקין, י"ל דהיינו בסתם אבל הכא מיירי שידוע שמוזיקין רגילין שם, אי"נ איפכא דמסתמא ל' לחוש למוזיקין אבל התם מיירי שידוע לנו שאין מוזיקין רגילין שם כלל.

ארבע משמרות הוי ה'לילה. ודרש מקולו ושלש שאנות.

ראש האשמורה התיכונה. במלחמת מדין משתעי ומלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא.

ר' יהושע אומר עד שלש שעות. שכן דרך בני מלכים להיות ישנים עד שתי שעות ויקרא בשעת שיעור.

אלא לר"ת וכו' במילי דעלמא. וא"ת והא אמרין לקמן (י"ח א') דד"ת אסור לפני המת משום לועג לרש והא לא שייך במילי דעלמא, וי"ל דהיינו תוך ד' אמות כדאיכא לקמן ובהאי איכא איסורא והכא חזן לר' אמת ובהא ליכא איסורא אלא מפני כבוד המת אין ראוי לספר כלום אלא בדבריו של מת אה דבבית תורה וכו' שם במילי דעלמא.

כיון שהגיע חצי הלילה רוח צפונית מנשבת בו. דארבע רוחות מנשבות בכל יום, רוח מזרחית בשש שעות וארשנות רוח דרומית בשש שעות ואחרות רוח מערבית בשש שעות ואשנות של לילה רוח צפונית [בשש שעות אחרות, ואצ"ג דאמרי' בפ' לא יחפור ורוח צפונית] מנשבת עם כולם מ"מ אינה אז בגבורתה לעורר הכושר, מכאן משמע שיעורלם יש י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה וכן משמע בפרק מפנין (שבת קכ"ט ב') גבי שצ"ר חנכיל דקאי מאדיר (נזוף [בזורין], וכן ר' יהושע דקאמר בערבתי ג' שעות ושלש בפרק תפלת השחר דקאמר תפלת השחר עד ד' שעות ואם היו משתנות השעות לפי סדר היום היה לו להזכיר שליש היום ורביע היום.

אין הקומץ משיבט את הארי. פי' ובינו האי גאון הגומא שעומד בה הארי אינו משיבטו אם לא ילך לבקש את טרפו, ויורידוהו לבור מתרגם ואחתנהו לקומצא, ודרך הארי להיות בחפזיה שנאמר וימלא טרף הדרור ומענותיו טרפה. וי"מ דרך הארי כשהוא רעב ורוצה לטרוף מניח קומצו לתוך פיו ומוצץ.

ואין הבור מתמלא מחוליות. פרש"י אם עקר חוליה דבור כריות וחזרו ומליכא לתוכה אין הבור מתמלא ממנה. וקשה לר"ת דלפי זה אין המשל דומה לענין שאילו נטילין ממון מהענין וחוזרין ונותנין להם אז ה' דומה למשל, ופי' ר"ת חוליות ממקורו אין הבור מתמלא ממקום נביעתו, וכן מוכח במדרש שמאל דקאמר אין הבור מתמלא מחוליות אלא אי"כ משיכין לו אמת המים ממקום אחר וכן אין פרנסה לעניים אם לא שיבאו להם ממקום אחר. והא דאמרין בפ' הראה (נ"ט א') שנטל הקב"ה שני כוכבים מימיה והביא מכול העולם ואח"כ נטל שני כוכבים מעש החזירין לבימה ופירן ונמליה מדידה ומשני אין הבור מתמלא מחוליות, לפרש"י אחיא שפיר דאילו החזיר לו אותן כוכבים עצמן לא היה מתמלא, ולפר"ת צ"ל שאותן ב' כוכבים שנטל העברים המקום ולא היו בעולם, והא דפריך ונמליה מדידה כלומר כמכה בקורנס ומצדד להרחיב שאר הכוכבים שסביב הנקב למלאותן ומשני אין הבור מתמלא מחוליות אלא אי"כ יביאו לו ממקום אחר. ולא תקשי היכא אשכנחא בור [מים] נובעין דלא מיקרי בור אלא מים מכוסין, דטובא אשכנחא כגון בור הגולה דמדות (פ"ה ט"ד), ובור של עולי בבל (ביצה ל"ט א'), וירבי"א פי' אין הבור מתמלא מחוליות כמו חולית הבור והסלע (שבת צ"ט א') כלומר אין רגילין לעשות שפה גדולה וגבוה לבור שאם תשליך החוליה לתוך עומקא שיתמלא ממנה, ונראה לפרש שאם תחפור בבור חוליה מצד זה ותציננה בצד זה אינו מתמלא כי מה שנתן בצד זה חסר בצד זה וכן מה שנפרסם על הענינים חסר מן העשירים.

וגמליבין בסנהדרין. כדנתן (סנהדרין ב' א') אין מוציאין למלחמת הרשות אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד וגם היו בעלי עצה וגבורה.

וכן הוא אומר ונצט אחיותי. מפרש בירושלמי שהיו שואלין דבריו ושואלין אח"כ באורים ובתומים שנאמר כאשר שאלו אש בדבר האלהים.

דף ד ע"א. ה"ג ר"ת בניהו בן יהוידע וכו' פנהדרין וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ונצמח נקרא שם כרתי שבורותין את דבריהם. פי' חותכין ודנין דין אמת לאמתו, פלתי שמופלאין בדבריהם כמו מופלא שבב"ד, ואביתר אלו אורים ותומים שכן מצינו בדוד ששאל לו באורים ותומים, ומייתר ראיא כי היכא דבניהו בן יהוידע היה ראש סנהדרין כן היה אביו יהוידע.

תנא לא מפיבושת שמו אלף איש בושת שמו. כך היא הגרסא בספרים, ואינו נראה לר"ת דלא מצינו בכל המקרא אלא מפיבושת בן שאל בן רעצה בת אבי והוא נקרא איש בעל דבדרי הימים, ואיש בושת בן שאל לא נזכר עם בני שאל לא בשמואל ולא בדברי הימים וגם איש בושת בן שאל נהרג בתחלת מלכות בית דוד.

דף ד ע"ב. וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומבדל. מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן ק"ש של לילה שאין לאדם להתחיל בסעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל.

מסייע ליה לר' יוחנן דר"ר יוחנן וכו'. וקיי"ל כר' יוחנן ולא כרבי"ל וכן עמא דבר וכן פוסק בה"ג, ותימה על מנהגו שאין אנו סומכין גאולה של ערבית לתפלה שהרי אנו מפסיקין בפסוקים ויראו עינינו וקדיש, ואין לומר דסבירא לן כרב דאמר ולחכי בפרק תפלת השחר דתפלת ערבית רשות ולחכי אין אנו חוששין לסמוך דא"כ ר' יוחנן הלכה לסמוך ס"ל דהיא חובה ורב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן, ושמו ר' יוחנן נמי סבר כמו רב ואפ"ה מחייב לסמוך, ומנהג [זה] משום שבימים הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדה והיו יראים להתעכב שם אחר תפלת ערבית ותקנו להם פסוקים אלו שבי הם י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות של שמונה עשרה ותקנו אחריה ברכות יראו עינינו, והשתא נמי שמתפללין תפלת ערבית בבית הכנסת לא נתבטל מנהג הראשון. ויש מן הגדולים שנהגו שלא לאמרן והאמרם אותן נותנין לדבריהם טעם שאין בו ממש ואומרים כיון שנהגו לומר כן הוי כנאולה אריכתא.

תהלה לדרו. זהו תהלת המזמור ואשרי יושבי ביתך קבלו בתחלתו משום דמיניה נפקא לן לקמן (ל"ב ב') צריך אדם שיעשה שעה אחת קורס שיתפלל. וגם אנתנו נברך יה בסופו תהלה הללויה.

דאילו במיכאל כותב ויעא אלף אהרן מן השרפים. תימה דאמרין ביומא פ' אמר להם הממנה (ל"ז א') וכן אתה מוצא בג' מלאכים שבאו אצל אברהם מיכאל וגבריאל ורפאל התם קרי ל' מלאך והכא קרי ל' שרף ומשמע באגדתא של פסח דשני ענינים הם דכתיב ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך והכיתי כל בכור אני ולא שרף, וי"ל דודאי שני ענינים הם אלא דומינן דקרי ליה הכי וימנין דקרי ליה הכי הכל לפי השליחות.

דף ד ע"ב. ונגעיה לא והא"ר יוחנן כל שיש בו וכו'. ווא"ת [האמר] בפ' ג' דערבין (י"ז א') ובפ"ק שביעות (ח' א') על ז' דברים נגעים באים וחטאת מצורע אינו בא על חטא משום דמנגע' איכפר ליה אלמא נגעים באים בעון האדם ואינו יורחל לא אהבה, וי"ל דהכי פירן נגעים לא ויהיה הם מוזב כפרה יותר משאר יסורין אם כן פעמים הם של אהבה יותר משאר יסורין וקשה ליה דר' יוחנן דאמר איני יסורין של אהבה. כן נראה לי.

הא לן והאין לר' פירש"י בני א"י שמתפללין חוץ לערי חומה איני יסורין של אהבה, והקשה ה"ד אלחנן מהא דאמרין בערבין פ' המקדש שדחו (כ"ט א') דאין בתי ערי חומה נהוגין אלא בזמן שהיוכל נוהג ואי"כ באי עצמו יכול לחלק כאן בזמן שהיוכל נוהג כאן בזמן שאין היכול נוהג, וי"ל דשמוא אצ"פ שאין בתי ערי חומה נוהג קדושת שילוח מחנות נוהג וכשיו למ"ד קדושת הארץ קדושת לעידי לבא, ומיהו נוכל לפרש הא לן והא להו לענין טומאה שנהרגים באי"י יותר מכלל.

דין גרמא דעשיירה אר"י פירש"י ואדם גדול כר' יוחנן לא בא לו קר יסורין של אהבה. וקשה דהא מסיק דהיכא דלית ליה כלל לא הוי יסורין של אהבה והוי כמה צדיקים לא היו להם בנים וגם יהושע לא היו לו בנים ואי

משום בנות גם ר' יוחנן היו לו בנות כדאיכא פרכי דאמרי דקדושין, וי"ל דהכי פריך דין גרמא דעשיירה ביר אלמא היה רגיל לנחם אחרים בכך ואם לא היו יסורין של אהבה לא היה מנחם בהם אחרים.

ה"ג אין כל אדם זוכה לשלש שולחנות. ול"ג אין אדם זוכה דהא כמה צדיקים זוכין לשתי שולחנות כדאמרי' בפרק בתרא דהוריות אשרי צדיקים שמגיע להם כמעשה רשעים של עה"ז בעולם הזה.

ואי משום בני. תימה והא הוי ליה ר' פדת כדאמר (י"א ב') אורי ליה ר' אליעזר לר' פדת בריה אהבה רבה, וי"ל דעדיין לא נולד או שמו נפטר בחייו.

וכי עבדי קב"ה דינא בלא דינא. הרבה צדיקים יש שולקין בגופם ובממונם אבל הם היו יודעים דלא יחייב שבשעת לאריסיה הוי רועין לומר לו שלא יעשה עוד.

שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר. והארון והתיבה שמניחין עליהם ס"ת כיון שקבועין ועומדין לא מיקרי חיצא.

אלא אימא סמוך למטבלי. פי' שלא יעשה מלאכה בעמדו ממטתו עד שיתפלל, ורש"י פי' גם לתלמוד לא היה מפסיק, ותימה מנא ליה הא, ואפשר דמיירי באדם שמתפלל בבית מדרשו, ואינו הולך לבכ"ז דאיכא דאיכא למחש דילמא מיטריד בגיטרי' ועיבוד זמן קיש ותפלה.

טורפין תפלתו בפניו. פי' ר"ת דוקא בבתי כנסיות שלהם שהיו חרוקים מן העיר, ושמו גם בשלנו בלילה, ור"י היה רגיל להמתין אפילו ביום ודוקא כשהיה עומד ומתפלל. (הגה"ה פי' לאפקוי אם הוא מאריך בבכשתו ויעיין ד"ח אות ט"ו).

דף ו ע"א. כי כפלא לאוניא. פי' כעין התלמיד המקיפין את העירוגה כדאמרין בריש נדרים הדין אוגיא להר פאה.

חד לא מכתבה מיליה בספר הרכונות. פי' עם הרבים אבל בספר נכתבין דהא תנן וכל מעשיו בספר נכתבין וכו' ש' מדה טובה שהיא מרובה.

וכי מאחר דאפילו תלמא עשרה למה ל'. תימה דבמס' אבות פ' עקביה בן מהללאל תנן מנין אפילו חמשה וכיון ידיעין [שלשה] חמשה למה לי, וי"ל דמשנה דהתם מיירי בדברים שצריך ה' דיינים כגון חליצה למאן דאית ליה ומדידת עגלה וסד"א שאינן חשובין אפילו כשאר דין שאינו צריך אלא ראי' בעלמא הוא קמ"ל.

מנין שהקב"ה מלא תפילין. דמיון ישראל כמו שאנו עושין חטיבה לזכרו בשמינה כנגד הלב ועל המות, כן הקב"ה עושה חטיבה לישראל לזכורם תמיד לטובה.

וזכורו עזו אלו תפילין של יד. והכי נמי אמרין בריש נזיר (ג' ב') מנין לימין שהיא שבעה שנה' נשבע י"י בימינו, לשטאל שהיא שבעה שנאמר וזכורו עזו אלמא זרוע משמע על השמאל.

ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. פרש"י שרוב אותיות שיד כתובות בה שייך בקמט העור והד' בקשר, ולא נהרגא דהא אמרין בפ' בתרא דמגילה תשמישי קדושה נרתק תפילין ורצועותיהן אלמא לא קרי להו אלא תשמישי קדושה בעלמא, ועוד דאמרי' בשבת פ' במה מדליקין לא להכשורו למלאכת שמים אלא עור של בהמה טהורה בלבד ואמרי' למאי הילכתא אלימא לעירון והאמר מר שייך של תפילין הלכה למשה מסיני אלא לרצועותיהן והאמר ר' יצחק רצועת שחורות הלכה למשה מסיני ואי הוי הד' והייד' מן השם הוי ליה לאקשווי כמה שהקשה גבי שייך, אלמא שאין חשבותא מאותיות שם אלא קשר בעלמא כדאמרין לקמן ז' (א') מלמד שהיה הקב"ה למשה קשר של תפילין, על כן נ"ל אלו תפילין שבראש (שולפי שהן גוביה הראש ונראין לכל אבל של יד אינן נראין שנאמר לך לאות ולא לאחרים לאות.

דף ו ע"ב. בשעה שהקב"ה בא לביהכ"ג ולא מוצא שם עשרה מיד כועס. וא"ת הא אמרי' דבעשרה קדמה שכינה ואחיא וממנת להם, וי"ל דהתם מיירי בעשרה המתפללין שלא בביהכ"ז כדמשמע לישנא מנין להמתפללין ששכינה עמם דמשמע בכל מקום שמתפללין אצ"פ שאינו

מקום קבוע לתפלה אבל הכא בביהכ"ז כי לא אהו כומניוהו דרגילי למיתו מרתא רתח.

הקובע מקום לתפלתו. לא בעי למימר [שהוא רגיל להתפלל בביהכ"ז] אחת אבל [אם] הוא משפיל באחת תמיד אפילו בשני מקומות תמיד דאמרי' בירושלמי פרק תפלת השחר א"ר תנחום ב"ר חיאי צריך אדם לייחד לו מקום בביהכ"ז שנאמר ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים השתחוה לא נאמר אלא ישתחוה.

אגרא דפרקא רהטא. פירש"י זהו עיקר שכרם שיש בני אדם שאינן מכינים הדרשה מפי הרב, ותימה דר' זירא גופיה קאמר לעיל דמחליף שבתא בן הרטא והשתא קאמר דהוא עיקר השכר, ונראה לפרש שאם רוצה לעשות מצוה שלמה כמאמרה בלא חסרון יעשה כל הדברים בדסמוך.

אגרא דבי טמיא שתיקתא. אין נראה לפרש דמיירי באבל ושוחק ומקבל שכר כדכתיב וידום אהרן, דכל הני מיירי במי שעושה המצוה והאבל אינו עושה שום מצוה, היילכך אין דמיירי דאותם שבתא לכית האבל שיש להם לישב ולשחוק ולשמע דברי הגדול המנחם אותו ואם היו אחרים מדברים אין זה כבוד ותנחומין אלם, וטמאי ע"ש עצמות המת כדמכתוב בעצם אדם בטמא נפשא דאנשא ובמדרש אנדריאנוס שחיק טמיא כמו ישחקו עצמותיו. ובערך פי' טמא אבל באטב"ח הא' ט' ובאלב"ם המ' ב' הוי א'.

כל המתפלל אחורי ביהכ"ז. פרש"י שכל בתי כנסיות שלהם היו פתוחות למזרח והכי תניא בתוספתא דמגילה ואחוריהם למערב, והמתפלל אחורי ביהכ"ז ואינו מחזיר פניו לביהכ"ז נראה ככופר במי שמתפללין לפניו. וקשה לפי' דלפי שיטת התוספתא משמע שהיו משתחיים למערב או משום דילפינן ממשכן או משום ירושלם למערב ובעינן והתפללו דרך ארצם וא"כ ששומרו אחורי ביהכ"ז ופניו למערב הרי הופך פניו לאותו רוח שהצבור מתפללים ואינו נראה ככופר, ויותר היה נראה כשלי רשויות אם הופך פניו למזרח, על כן נקטי דאחורי ביהכ"ז היינו מי שהוא אחורי העם במזרח ביהכ"ז ואצ"פ שהפתח במזרח קורהו אחורי ביהכ"ז לפי שהוא אחורי העם והופכין פניהם למערב וכן משמע לקמן בפירקין ובפרק הוראה דקאמר אסור לעבד אחורי ביהכ"ז בשעה שהצבור מתפללין ומסיק ה"מ דליכא פתחא אחורי, פי' דכיון שהוא לפני הפתח נראה שאינו חושש ליכנס, משמע שבאותו צד שהיה הפתח קורהו אחורי ביהכ"ז ופתוחים שלהם ה' במזרח כדמפרש"י, ומיהו קשה דלאחורי ביהכ"ז משמע כמו אחורי המשכן שקרוין אחורי אותו צד שהופכין לו פניהם, ויש לקיים פרש"י דכי מהדר אפיה לבי נשכחא לית לן בה אצ"פ שאינו מהפך פניו לאותו רוח שהצבור הופכין פניהם לא מחזי כשתי רשויות כיון שכולן הופכין פניהם כנגד הארון ששם הן נותנות כדאמר' במכילתין (ל' א') ש' ד' רוחות הופכין פניהם כלפי הכפורת, אצ"פ שיש לחלק דמשום שכניה שא"י.

לא נענה אלא תפלת המבחה. תימה למה נקרא שמה מנחא אי משום שמה שבערב גם בבקר יש מנחה, וי"ל משום דערבית ושחרית יש להם שם אחר קראו זה תפלת המנחה.

דף ז ע"א. רגע כמימריה שנאמר כי רגע באפס. כך כתוב בכל הספרים, ותימה והאין משמע מכאן דרגע כמימריה, ופי' הוי ינחא אי גרסי' וזכמה זעמו רגע שנאמר כי רגע באפס ואומר ובה כמעט רגע ובתר הכי גרסי' וזכמה רגע כמימריה. ותימה מה היה יכול לומר בשעה מועטת כזו, וי"ל שהיה יכול לומר כלם, אי"נ אם היה מתחיל לקלטה באותה שעה הייתה הקב"ה מקיימת, וכן משמע בפ' חלק (ק"ה ב') דקאמר התם מברכותיו שם אותו רשע אתה למד מה היה בלבו לומר שלא יהיה להם בתי כנסיות ובתי מדרשות ולא תמשך מלכותם וכו'.

תחת גזרה בפניו. פי' רבי' ניסים בלב כדאמרין לקמן (י"ט א') הלב מבין. **כשרציתי לא רצית.** כלומר כשהיית מרשה לך לראות מה שהיית מרשה לך לראות לא רצית ועכשיו שאתה רוצה לראות כבודי איני רוצה, ותימה הוא למה הענישו על כך.

תוספות הרא"ש מסכת ברכות

[דף ז ע"ב - יא ע"א]

דף ז ע"ב. **עד שנבא אברהם וקראו אדון שניא ויאמר אדני אלהים במה אדע כי אירשנה.** ואע"ג דכתי' תחילה ברוך יי' אלהי שם ויהי כנען, פי' ה"ר שמעיה דנקט האי קרא משום שנכתב באל"ף דל"ת דמשמע לשון קשנה ואכתי קשה דכתיב קרא אחרינא באל"ף דל"ת מקמי האי (ויאמר אדני אלהים במה אדע כי אירשנה) אדני אלהים מה תתן לי, וי"ל תלמוד לר' דקדק כ"כ, ולפי מה דפי' בפ"ק דשבת (י' ב') דהך קרא דבמה אדע היה בבין הבתרים שהיה אז אברהם בן שבעים שנה וקרא דמה תתן לי היה אחר שכבר המליכם ואז היה בן ע"ג כמו שמוכיח בספר עולם נוחא (דמיתין) הכא מוקדם דבמה אדע דנאמר תחלה ואין מוקדם ומאוחר בתורה. **את מקדשך השמם לַעֲמֵן יי'.** האי קרא נמי נכתב באל"ף דל"ת.

דף ח ע"א. אימא כשיעור שני פתחים. פי' שלא ימחר ויתפולל מיד אם שיכנס אלא ישהה כשיעור שני פתחים אבל אם יושב סמוך לפתח שפיר דמי, ומיהו בירושלמי דפ' אין עושין גרס דר' חסאי אמר זה שנכנס לביהכ"נ צריך ליכנס לפנים משני פתחים מה טעם אשוי אדם שומע לי לשקוד על דלותיו וכו' ואם עשה כן מה כתיב אחריו כי מוציא ממצו חצו.

רב ששת מזהר אפיה וגרים. וא"ת והא אמרין בסוטה ב' אלו נאמרין כיון שנפתח ס"ת אסור לְדַבֵּר אפילו בדבר הלכה שנאמר וכתבתו עמוד כל העם, ואין לומר שאני הכא דמהדר אפיה דא"כ הוי ליה לאתניי מילתיה דרב ששת התם, ונ"ל דהא דקאמר התם אסור לדבר היינו דוקא אבל רס לפי שמעבב את אחרים מלשמוע עקב בבלש שהיה דפן, והא דמהדר אפיה ה"ה דלא מזהר אפיה מצי למגסר בלחש אלא רבותא נקט, דאפילו דמהדר אפיה שנראה כמניח ס"ת שר, והוא היה מהפך פניו כדי שיכיוון לבו לגרסתו, והוא אלפס פי' דוקא רב ששת שתורתו אומנתו אבל איניש אחרינא אסור.

ישי"ם פשוטיו עם הצבור. נראה דכל השבוע מקרי עם הצבור הואיל וממנחתא דשבתא מתחילין לקרות הפרשה אע"ג דלא מיקרי קמי שבתא אלא מרביעי ואילן. כמדרש יש צוה רבי [את] בניו אלא תאכלו לחם שבטת עד שתשלימו כל הפרשה, ומיהו אם לא השלים אותה קודם אכילה משלים אחר אכילה.

דף ח ע"ב. אפי' עטרות ודיבון. פרש"י שאין בן תרגום, וקשה דהוי מצי למימר אפילו ראובן ושמעון וכיוצא בהם, ונראה דנקט עטרות ודיבון לפי שיש נוסחא שכתוב בהן תרגום וגם (הוא) בירושלמי ונחא מתרגם, ולכן פירושם הוא נקט עטרות ודיבון אע"פ שאין צורך כ"כ בתרגום אבל ראובן ושמעון וכו' יוצא בהן אין צריך לקרותן ג' פעמים, מ"מ נהגו להחמיר כפרש"י, יי"מ דה"ה לכל הלכותות ולעו שלהם היו כמו תרגום כי התרגום הוא בשביל עם הארץ שאינן מכירין בלשון הקודש וא"כ ה"ה לעו למכירין בו, ולא נהירא משום שהתרגום מפרש כמה דברים שאין להבין מתוך המקרא כדאמר רב יוסף אלמלא תרגום דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר, ונראה דהקורא בפירוש התורה יוצא ידי תרגום כיון שהתפרש בו כל מלה.

סבר לאשמועי' להני פרשיית דכולא שאתא (השתא). ר"ח גריס פרשייתו דכלה, כי ר"ח אילול היו מתקבצים לדרוש בהלכות המעודות ואל היה להם פנאי לגמור הפרשה. **וכי בתשעה מוטענין.** הקשה ר"י שמעון מאנביילה ומא קשיא ליה הא כתיב באשכון בארבעה עשר יום לחודש ערב תאכלו מצות ופירושו ערב כל יי"ד דהיינו ליל ט"ו, הכא נמי הכי קאמר שכל של תשיעי דהיינו ליל עשירי וענינם את נפשותיהם, וי"ל דלא דמי דהתם כתיב וענינם קודם בתשעה משמע שגם בתשיעי יהיה ענינו.

ה"כבה כר"ג. ואין צריך להחמיר ולהרחיק עד חצות לגבי ק"ש כמו לשאר דברים, מ"מ אין לו לאכול ולא יאכל מתחיל הלילה עד שיקרא ויתפולל כדאמרין בריש שבתא שלא יאמר אוכל קימעא.

לַעֲוֹלֹם לַעֲוִיא הוא. פי' בלשון העולם נקרא לילה לפי שעדיין לא האיר היום, וכן

חשוב יום כדיעבד לכל מצות שמצותם ביום והא דנפיק ביה בלילה משום דאיכא איניש דגנו בההיא שעתא, הילכך מי שנאנס ולא היה יכול לקרות בלילה יכול לקרות עד הנין החמה, ועתה לא פליגי הני תרי אהרדרי, האי דקאמר ר' שמעון אליבא דנפשיה וכן ר' דק"ש של ערבית דוקא עד שיעלה עמוד השחר היינו בדלא אנוס אבל אי אנוס יכול לקרות עד הנין החמה ובנינו של ר"ג לא היו אנוסים אלא משום לבם אמר דאשמועיה, והא דקאמר ר' שמעון אליבא דר' עקיבא דק"ש של שחרית דוקא אחר הנין החמה היינו בדלא אנוס, והא דקאמר אליבא דר' עקיבא אחר הנין החמה תקשה לן דהא קאמרי קאמר ר' עקיבא משיכיר בין חמור לערוד, וצ"ל דתרי תנאי אליבא דר' עקיבא, א"נ הא דקאמר אחר הנין החמה [לאן דוקא דה"ה נמי קודם הנין החמה] אלא נקט אחר הנין החמה לאשמועיה דלאחר הנין החמה אינו יכול לקרות ק"ש של ערבית ואע"פ שנאנס.

דף ט ע"א. ואילו אבילות פסחים לא קתני. ותימה מאן לי דלא קתני ליה דילמא הוי בכלל נאכלין ליום אחד דהכי נמי אמרי' בפסחים פ' אלו דברים (ע' א') מה פסח נאכל ליום ולילה אף חגיגה וכו', וי"ל דלא דמי דהתם נקט יום ולילה פי' שחיטתו ביום ואכילתו בלילה אבל הכא שלא הזכיר לילה משמע שלא איירי כלל.

הא ראב"ע הא ר"ע. סתמא דמתניתין דהכא כראב"ע וכן סתם מתני' דשילוי פסחים (ק"כ ב') וכן סתם מתני' דאיהו מקומן. ואין לדקדק מהנך סתמות דהלכה כראב"ע דהא איכא נמי חדא סתמא במגילה (כ' ב') כר' עקיבא ואמרין נמי ב' מצות חליצה (ק"א ב') מה לי חדא סתמא מה לי תרי סתמא, ואין לדקדק דהלכה כר"ע מאה דהני לה גבי הלכתא פסיקתא דמגילה, דלא דמיא להך דהשוכר את האומנין כל החומר בו יורו על התחתונה דהתם שונה יחד דברים שהם דומין זה לזה אע"פ שכל המשנה אין מקומה לשנות שם אלא אנכ כל החומר נקטיה, אבל הכא שונה יחד כל שזמנו בלילה, אדברבא ההיא דאיהו מקומן נראה (ד')ותר הילכתא פסיקתא שהרי שונה באותה משנה זמנם של כל הקדשים, ולספריים דגרסי' לקמן והני תנאי כהני תנאי וקאמר ר' יהושע כר' עקיבא שטעמי קת הלכה כר' עקיבא, ומשום דמספקא לן כמאן הילכתא צריך להחמיר לאכול מצה של אפיקומן קודם חצות כדאיתא בפסחים (ק"כ ב') דלר' אלעזר בן עזריה צריך לאכול מצה של חובה קודם חצות.

יכול יהא נאכף קדשים ביום ת"ל בלילה. ולראב"ע ממילא שמענין לר' לילה למעוטי יום, אי נמי כמו שפי' הר"י יוסף גי'ה אינה אלא מהזה הזה ובלילה איצטרך למעוטי יום.

סד"א הוא"ל ופסח קדשים קלים ושמיים קדשים קלים. אע"ג דהורה נמי קדשים קלים מ"מ מקשינן ליה לשלמים לקולא משום דמותר פסח קרב שלמים.

והני תנאי כהני תנאי. משמעות דורשיש איכא בינייהו הני תנאי דרשי מהך קרא וראב"ע ור"ע דרשי מקראי דלעיל, א"נ הני תנאי אית להו הך דרשות דראב"ע ור"ע וכל אחד מיישב הך קרא דשם תנאי לפי סברתו.

דף ט ע"ב. בין הכלת שבה ללבן שבה. פרש"י דקאי אגבבא דעמרא שנתן ביורה שלא נקלט הדבב פיה בכל מקום. ולא נהירא דהא בבירייתא א"ל קתני גבבא, ועוד דבמנחות פ' התכלת משמע דאדריי בביצית דקאמר התם ראה מצוה זו (ונזכר) [זכור]ן מצוה אחרת ואיוזו זו ק"ש כדתנן מאימתי קורין שזמ בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן, הילכך על ביצית קאי וה"פ משיכיר בין חוליא של לבן לחוליא של תכלת המוטל בביצית, וכן מוכח בירושלמי דפרקין דמפרש על מנהגינת' כיני מתניתא בין תכלת שבה ללבן שבה מ"ט דרבנן וראיתם אותו מן הסמך לו ומיט' דרא' וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הצבועים, פי' בין שני צבועים הדומין זה לזה כגון תכלת וכרת, וכן פירש בערוך בערך תכלת. **אחרים ואומרים.** האי אחרים לאו היינו ר"מ דלעיל, וכי האי גונא בפרק שלשה שאכלו (מ"ז ב') וכן בסוטה פרק [היה] נוטל (כ"ב א'), וכן יש בפ"ק דבבא בתרא (ט"ו ב')

יש אומרים שאינו ר' נתן שהרי נזכר שם ר' נתן גבי איוב.

כדי שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויבירו. ירושלמי במה אנו קיימין אי רגיל ביה אפילו רחיק כמה הא חכים ליה ואי בשאניו רגיל ביה אפילו קרוב ליה הא לא חכים ליה אלא כן אנו קיימין ברגיל ושאינו רגיל כהנהו דאדיל לאכסניא ואחי לקצין.

לתפלה כאחרים. פי' לתפילין. תימה אמאי נקט תפילין שיש מי שאומר במנחות פרק הקומץ (ל"ו א') דמצותן בלילה וכן הלכה אלא שאין מורין כן, ושכך לציצית דקיי"ל כר"ש דהיי"מ ע' שהו"ג ואין מצותה אלא ביום, וי"ל דס"ל לאבוי דזמן ציצית הוי לאחרים משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה כדפי' לקמן.

לְק"ש כותיקין דאמר ר' יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנין החמה. פי' היו גומרין אותה קודם הנין החמה כדמוכח לקמן בסוף מי שמוה דקתני מתני' יורד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות לקרות עד שלא יאא הנין החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואלא לאו יתכסה במים ויקרא, ותימה א"כ על מה אנו סומכין שהרי אנו קורין אותה אחר הנין החמה, נהי דאמר' יהושע עד שלש שעות וא"ר יהודה כר' שמאי' יתכסה הלכה כר' יהושע וא"ר אבאי אמר הכא כותיקין והוא בתראה, וי"ל דותיקין נמי מדרו דומנה עד ג' שעות, וכן מוכח לקמן בסוף מי שמוה (כ"ה ב') דקאמר בגמ' עלה דהך משנה דידר לטבול לימא נתן סתמא כר' אליעזר דאמר עד הנין החמה אפילו תימא כר' יהושע וכותיקין דאמר ר' יוחנן ותיקין כר', אלמא משמע בהדיא דותיקין סברי כר' יהושע אלא דמהמורין לקרותה עם הנין החמה, ואבאי נמי ה"ק לתפילין כאחרים דודאי הלכה כאחרים, ותפילין שצריך להניחם קודם ק"ש יעשה כאחרים אבל ק"ש אע"פ שזמנו מתחיל כאחרים קודם ל' לאחר מנע עד סמוך להנין החמה כדי שיקרא ויגמור עם הנין החמה ויסמך גאולה לתפלה אחר הנין החמה דכתיב ייראוך עם שמש שהוא אחר זריחת השמש, והך קרא בתפלה כתיב ולקמן נמי בפ' תפלת השחר (כ"ט ב') דריש מיניה דתפלת המנחה עם דמדומי חמה מדכתיב ולפני יחד דוד דוריס, ועם משמע בסמוך או לפניו או לאחריו, עם הנין החמה מיירי קודם הנין החמה, ועם השמש משמע יותר אחר זריחת החמה. בירושלמי משמע כדפרשיית דגרסינן בירושלמי דפירקין דמאן דמר כדי שיהא רחוק מחבירו ג' אמות ומכירו כמאן דמר בין תכלת ללבן אבל אמרו מצותה עם הנין החמה כדי שיסמךו לה תפלה ונמצא מתפלל ביום א"ר זעירא ואנא אמרית טעמא ייראוך עם שמש אמר מר ערבבא ותיקין היו משמכין וקורין אותה כדי שיסמכו תפלתם עם הנין החמה, וא"ת והא אמרי' ביומא פ' אמר להם הממונה (ל"ז ב') אף היא עשתה נברשת של זהב בשעה שהחמה זורחת עליה ניצוצות יוצאות הימנה וידעו הכל שהגיע זמן ק"ש ואמר אבוי לשאר עצמא דבירושלם משמע שתחלת זמן קריאתה אחר הנין החמה, וי"ל דהך זמנא נקבע להלמן העם שאינם יכולין להקדים ולמהר כותיקין. וא"ת והא לעיל אמר ר' שמעון בן יוחאי משום ר' עקיבא פעמים שאדם קורא ק"ש אחת קודם הנין החמה ואחת לאחר הנין החמה וכו' ופסק ריב"ל היילכתא וחתנא אלמא תחלת זמן קריאה של יום הוי אחר הנין החמה כמתני' דיומא, וי"ל דאפילו אי פליג ריב"ל אבביי הלכה כאבבי דפסיק כותיקין שהוא בתראה, א"נ לא פסיק ריב"ל כר' שמעון אלא במה שסובר דקודם הנין החמה יוצא בשל לילה כדאמר' לעיל דלאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דההוא זוגא דרבנן דאשתכח וכן אבל במה דקאמר תחלת זמנו של יום אחר הנין החמה לא פסיק כותייה, א"נ י"ל דר' שמעון גופיה מודה דזמן ק"ש של יום קודם הנין החמה, והאי דלא נקט פעמים שאדם קורא ק"ש שני פעמים קודם הנין החמה ויצא בשל יום ובשל לילה דהוי רבותא טפי, איכא למימר דבא לשמוענין שאינו יוצא בשל לילה אחר הנין החמה ואע"פ שנאנס. וריח פי' דהאי גומרין קורין, ופסק דזמן ק"ש מהנין החמה עד ג' שעות כר' יהושע בן לוי דפסיק היילכתא כר"ש דאמר משום ר"ע כמתני' דיומא, ומפרש ייראוך עם שמש היינו ק"ש כלומר יקבלו

עליהם עול מלכות שמים, ולא נהירא מדקאמר כדי שיהא סמוך גאולה לתפלה ומייתי עליה קרא דייראוך עם שמש משמע דקרא בתפלה איירי וכן לקמן בפ' תפלת השחר מייחנין לה אתפלה, וגם לישנא דגומרין אותה לא משמע כפירושו.

כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניוזק כל אותו היום. פי' כגון ותיקין וכן משמע לקמן זמנא חדא סמך גאולה לתפלה.

מכדי יהיו לרצון אמרי פי וכו' עד נמימיה מעיקרא. תימה מאי קשיא ליה יותר טוב לומר יי שפתי תפתח מעיקרא והיו לרצון אמרי פי בסוף לפי שכתוב בסוף מזמור, וי"ל ומשימין דרדשינן בירושלמי סמכתה גאולה לתפלה מדכתיב יי צורי וגואלי וסמך ליה יענן [משום הכי יש] לאומרו תחילה דהוי וגואלי סמך לתפלה. ה"ר אלחנן.

דף י ע"א. כל פרשה שזיתיה הביבה על דוד פתח בה באשרי. לאו דוקא נקט אשורי וכן יש מזהרים אחרים שחתיתמן טעין פתחתן, יש שמתחילין הללויה ומשימין הללויה וכן הורו וכן יי ארזוניו מה אדיר שמך בכל הארץ, ולכך תקנו חכמים ברוב ברכות מעין פתחתן סמוך לחתימתן. **הטאים כתיב.** ואע"ג דהיינו נמי חוטאים ביי"ז דאדא לא קרינן טאים בחט"ף פת"ח, מ"מ מדשני קרא בדיבוריה ולא כתב חוטאים באוי"ו שפ' לדרושו לשון עונות. **בריוני.** לטסיט ישראל ועל שם שעומרין במדבר ללטסט את הבריות קרי להו בריוני לשון ברא, תרגום של חזק.

הזה בעי רחמי דליוטורו. אע"ג דאמר' גס ענוש לצדיק אל טוב ואפילו בצדוקין, שמא היו מצעדין אותו יותר מדאי ואם היו רשעים יותר מדאי.

מעשה דשאול הזה ברישא. אע"פ שהרבה יש בתורה מונקס ומאוחר, בהני תרתי עובדא דההו בחז ענינא קא בעי, ורשבי"ם פירש לפי הפשט דסמך מעשה דאבשלום ללמה רגשו גרים שלפי פשוטו היה בתחלת מלכותו דכתיב כתיב ופשוטו פלשתיים כי משתו את דוד ויעלו וישלמו לבקש את דוד שהיו רוצים להעבירו ממלכותו לפי שהיה עבד לאכזי ואבשלום וכן רצה להעבירו ממלכותו אבל בימי שאול לא היה מלך.

כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו הרב חדה וכו'. דכתיב בדברי הימים וישא דוד את עיניו וראו את מלאך יי' עומד בין הארץ ובין השמים וחברו שלופה בידו נטויה על ירושלם וכתיב ויפול דוד והוקנס ממכוסים בשקים על פניהם ובקשו רחמים.

דף י ע"ב. ולא ראתה קרי עליהם. וא"ת מאי האי דקאמר לעיל שהשאה מכרת באורחין יותר מהאשי דילמא היינו לפי שראתה הסדינין, וי"ל דמי"מ נתנה לב לדקדק במעשיו ולראות יותר במעלה.

רגל' ישרה. פרש"י מדכתיב רגל משמע תרייהו כחד רגל. א"ל כי לפורש מדכתיב ישרה דמשמע שמכוונים ומיושרים רגליהם.

מכאן ואילך לא הפסידו כאדם שקורא בתורה. פי' להסתפק אם ר"ל עד חצותה כשיעור תפלה לרבנן או עד ארבע שעות לר' יהודה או אפילו כל היום כולו לא הפסיד, ורב האי גאון כתב אף כל שעה רביעית ואע"פ שאינה עונתה מוכר שתיס לפניא ואחת לאחריה, משמע דוקא שעה רביעית שהוא זמן תפלה לר' יהודה אבל מכאן ואילך הפסיד הברכות ויקרא בלא ברכה.

גדול' הקורא ק"ש בעונתה יותר מן הקורא בתורה. וא"ת מאי איירא ק"ש אפי' תפלה נמי דקיי"ל פ"ק דשבת כגון אנו מפקינן בין לקש"ש כן לתפלה, וי"ל דהאי דנקט ק"ש לרשב"י וחביריו שלא היו מפקינן לתפלה כי אם לק"ש לפי שתורתין אומנתין היו מתפללים אלא מיום כפור ליום כפור, א"נ הי"פ גדול קריאת שזע בעונתה מת"ת פעם אחת, דל"ת בידען ק"ש אין זה חידוש דאפילו תפלה נמי עדיפא דזמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד.

בערב יטו ויקראו. אע"ג דאמרין לעיל בריש פרקין אדקאי בשחרית מפרש מילי דשחרית דל"ת הוי ליה למימר בבקר תחלה, וי"ל כיון דערב ובקר נפקי מקרא דובשכבן ובקומן נקט סדר דקרא.

דף יא ע"א. אי הכי אפילו כונס את

ה

()** **והיציאתה** [כרבה דאמר] המלך הקדוש וכו'. ואמ"ל דפשיטא דרבה ורב המלך כרבה, ואמ"ל הוורץ לומר הכא משום דקאמר ר' אלעזר [אפי' אמר האל] הקדוש יצא, ויכול להיות דאפי' רבה מודה לר' אלעזר בדיעבד יצא וזאן מחזירין אותו אלא כמבין... מחזירין אותו שהוא משנה ממטבע ששטבעו הכמים בברכות, והיה בזכותו כלם נכסמין וכתבו וספדו... ומוריד הגשם בכלם מחזירין אותו, ואם הוא מספק איכא בירוש' פ"ק שכל ל' יום הראשונים [מחזירין אותו] שלא אמר אל"מ שהוא למד והיה לחזור ולשאר דברים, ור"י הוה קאמר א' לחזור ולהתפטר מפני... אומר שאינו חתול.

בַּקִּשׁוֹ יִקְבְּעוּ פִּרְשֵׁת בִּלְק בִּקְשִׁי. בִּירוּשָׁלַם
 בַּעֲמֵי מַפְתִּי מִה חִקְנָה שְׁחִי פִּרְשִׁית
 הִלְלוּ בְּכָל יוֹם יִסְמֹן אוֹמֵר מַפְתִּי שְׁכֹנִי
 בְּהֵם שִׂכְיָה וְקִימָה יִרְאֵי אוֹמֵר מַפְתִּי
 שֶׁשְׁעֵרֶת הָרְבוּת כְּלוּלִים בָּהֶם אֲנִי יִרְאֵי וְכִי
 שִׁמְעֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא יִהְיֶה לִּי. יִחַד, לֹא
 תִּשְׁתַּאֲשֵׁא, וְאַחֲבֵת דִּמְאֹן דִּרְמֹת לִמְלָכָא
 מִשְׁתַּבֵּעַ בְּשִׁמְיָה לִשְׁקִיָּא, וְכוּר [נָתַן יוֹם
 הַשְּׁבִיעִת], לִמְעַן תִּזְכְּרוּ וְעִשִּׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹת
 יְיָ אֱמִי אֲמֵר וְזוֹ מִצְוֹת שֶׁבֶת שִׁשְׁקוּלָה כִּגְדָל
 הַהֲצֹאָה, כִּכֹּד אֶת אֲבִיךָ, לִמְעַן יִרְבֹּ וְיִמְכֹּס,
 לֹא תִרְצֵחַ, וְאַבְרָהָם מְהֵרָה, מֵאֵן דִּקְטִיל
 מִיִּקְטֵל. לֹא תִגְנוּב, וְאַסְפֵּת דִּגְנָן וְלֹא דִגְנִיל
 אֲבִיךָ, לֹא תִנְאֹף, לֹא תִתְנוּר וְאַחִיר לִבְכָּם,
 לִי עֵינָא וְלִיבָא סְרוּסִי עֲבִירָה. לֹא
 תִּנְעֲנֵנָה, אֲנִי יִי אֱלֹהִים וְכֹתִיב יוֹי אֱלֹהִים אֲמַת
 [מִהוּ אֲמַת שְׁהוּ אֱלֹהִים חִיִּים] וּמִלְךְ עוֹלָם.
 אֲנִי לִי אֵם הַעֲדַת בְּחִבְרָן עֲרוֹת שְׁקֵר מַעֲלֵה
 אֲנִי עֲלֵיכֶם כֹּאֲלֵי הָעֵדֶת בִּי שְׁלֹא בִּרְאִיתִי
 [שְׁמִים] אֲרִיץ. [לֹא] תַחֲמֹד בִּית רַעַךְ, וְכִתְבָּתְכֶם
 עַל מִזְבְּחוֹת בִּיתְכֶם וְלֹא עַל בֵּית בְּחִיבְרָן.

שאני התם דאדוריה קרא דכתיב
ו'יאמר יעקב יעקב שאל הגמון
 אחד לר"ת מארש דאדוריה קרא ליעקב
 מישאל ובאברהם לא אשכון דאדוריה היה
 (מאברהם) לאברהם, והשיב לו דאברהם היה
 קרוי כן קודם שנתגייר ודבר מכוער הוא
 לקרות לאדם משנתגייר (כשם של גוי, אבל)
 יעקב שהיה יהודי משגולה ושמו הראשון היה
 ביהדות ולא החליף קבוצה לקרותו ישראל
 אלא משום...

*** (זו דעת צדוקית. והאי נמי בכלל עבודת כוכבים היא וליכא אלא חמשה דברים).

דף יג ע"א. ר' אליעזר אומר עובר
בלאו. מר אמר חדא ומר
אמר חדא ולא פליגי.

הדרן עלך מאימתי
היה קורא

אם כיון לכו יצא. אע"פ שלא קראה בברכותיה וכן פ"י ר"ח, ואמרינן נמי בירושלמי אמר ר' בא זאת אומרת ברכות אינן מעכבות.

ובאמצע שואל וכו'. גרסי' בירושלמי עד כאן באמצע הפרשה ואפי' באמצע הפסוק ר' ירמי' מרמז ור' יונה משתעי רב הונא בשם רב יוסף ודברת בס' מכלל שיש לך רשות לדבר בס'.

ד' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויצו
לא יפסיק. יש להסתפק אי בעי למימר
לא יפסיק כלל אפילו להשיב דחמיר מבאמצע
הפרק או דילמא האי דקאמר לא יפסיק היינו
כדין בין הפרקים אבל לא חשיב טפי
מבאמצע הפרק.

ש"מ מצות צריכות כונה. פי' שיכול לשם המצוה אבל לא איירי בכונת הלב, דפסוק ראשון לכ"ע בעי כונת הלב והכא כיוון לבו להבין מה שאומר אבל לא כיוון לקריאה.

בקורא להגיה. פרש"י להגיה אם יש בו טעות ואפילו לקריאה אינו מתכוין, וזר"ל דלא יצא [ידי קריאה]. ואין צריך כוונה, וזר"ח פי' בקורא להגיה כלומר כמו חסרות

חזרו ומברך אשר בחר בנו אֵלֵינוּ שכבר בָּרַךְ
לְהַבְרִיחַ קֶדֶם פְּרִשְׁת הַקִּרְבָּנוֹת, לֹא דַמִּי
יְאוֹתָה בְּרִכָּה נִתְקַנֶּה לָּא קִרְיָאוֹתוֹ בְּצַבּוֹר כְּמוֹ
שֶׁנִּתְקַנֶּה בְּרִכָּה לִּי אֲחֵייה וְכִמוֹ שֶׁתִּקְנֶה בְּרִכָּה
אֲשֶׁר בָּחַר בְּנִבְיָאִים לְמַפְטִיר.

ר' יוחנן אָמַר הֵעֲרַב נָא. לִפִּי מַה שֶּׁרָוִיל
רִ"ת לִפְרֵשׁ דָּל הֵיכָא שֶׁהַבְּרִכּוֹת צִקְרוֹת
וְאִפְּלוּ בְּרִכָּה הַסְּמוּכָה לְחִתְרָתָהּ פּוֹתַחַת בְּאִיכּ
בְּגוֹן בְּרִכָּה שֶׁל הַבְּדוּלָה וּבְרִכָּה שֶׁל חוּפָה, אֲבָרִי
הִיא צִירִי דְּבְרִכָּתָה הָעֵרֵב נָא תַּהָא פּוֹתַחַת
בְּכּוֹרֶךְ שְׁאוֹתָה שְׁלִפְנֵיהּ קִצְרוֹה, וְאוֹמֵר רִ"ת
שָׂאִין זֶה חֵי אִם שִׁית בְּרִכָּה רְאוֹנוֹה וְאִינִים כִּי
אִם שְׁתֵּי בְּרִכּוֹת.

אמר להם הממונה. פרשי היינו הסגן, ולא נהייה דאמר' בירושלמי על חמשה דברים הסגן ממונה ואלו הן וכו' וכולן מפורשים בסדר יומא בתלמוד שלנו כל אחד במקומו ולא מני הך הדכא, הילכך נראה יכחן אחר היה שריה ממונה על כך, וכן אמר להם הממונה בזהו ואפסיו וכן אמר להם הממונה צאו וראו הגיע זמן שחיטה.

וְיָצִיחַ וְיַבְרִיכֵנוּ בְּכָבוֹד אֲמַת וְיִצְיִי וְעִבְדֵנוּ
וְיַבְרִיכֵנוּ כְּהֵמָּה. וְהָיָה כֹל י"ח בְּרִיכוֹת
אֲפִילוּ זֶמֶן קִשְׁיָה וְהָיָה דִּתְנֵי (יּוֹמָא לֵ"ב)
(י"ג) הַקּוּרָא וְכֵן אֲנִישׁ מִשְׁמֵר וְכֵן אֲנִישׁ מִשְׁמֵר
לֹא יֵצֵא שְׁאֵנִישׁ מִשְׁמֵר מִקְדִּימִין וְכו', וְאֵלּוּ
בְּרִיכוֹת הֵן אֲוֹמְרִים, אֲמַת וְיִצְיִי מִשּׁוּם בְּרִכָּה
שֶׁשֶּׁאֵחָד קִישְׁיָה וְעִבְדֵנוּ הֵיוּ מְסַלְּלִין עַל קִרְבָּנָם
שֶׁיִּתְחַבֵּל בְּרִצּוֹן, וְיַבְרִיכֵנוּ כְּהֵמָּה יְהִינּוּ שֵׁם
שְׁלוֹם, אוּ שְׁמָא הֵיוּ אֲוֹמְרִים פְּסוּקֵי בְּרִכַּת
הַנֵּהִים כִּמוּ שְׁאֵנוּ אֲוֹמְרִים אוֹתָם אַחֵר הוּדְאָה
הַקּוּרָא שֶׁם שְׁלוֹם וְיִמָּסִים שֵׁם שְׁלוֹם, אֲבָל אֵלּוּ
הֵיוּ נִשְׁאָלִים כְּפִיָּהם דֹּאכִי הִיָּה לוֹ לְהִתְחַבֵּל
וּלְפַרְשֵׁי דִין נִשְׁאָלִים כְּפִים בְּמִקְדָּשׁ כִּמוּ
שֶׁפִּרְשָׁם בְּתַמְדָּה פ' הַחֲלוּ עֲלֵינוּ, וְעוֹר הוּי לִיה
לְמִיתֵי תַּחְתֵּנֵי (כ"ז) אָבִי גְבִי ר' פִּעְמֵים בְּיוֹם
לְכֵהֵמָּה נִשְׁאָלִים תַּחַּת פִּעְמֵים חֵן בְּמִקְדָּשׁ ר' וְכו'
וְעַתָּה אֲחַת לִפְנֵי הַקְּטֵרָה וְאֲחַת לְאַחֵר
לְקֵטֶרֶת, וּבְכָל הַפְּסִקִּים יִרְשֵׁנוּ וְיַבְרִיכֵנוּ תַּחַת
הַגֹּגֶם רִשִׁי גִרִּים לִפְנֵי הַיָּדָה שֶׁם הֵנָּה, וְכֵן
אֲשֶׁר לְקִיָּמָה דִּתְנֵי לֹא הִזְנִי אֲפִי זֶמֶן קִישְׁיָה.

דף יב ע"א. כל מלכה שאין בה מלכות
אינה מלכה. וא"ת ברכת
 מעין שבע שאומר הש"ץ כליל שבת אמאי
 אין בה מלכות, וי"ל דהאל הקדוש שש
 נבחרו חשיב כמו מלכות כדאמר פ"ו ב"ת
 ד"ר"ה (ל"ב ב') שמע ישראל יי אלהינו יי
 אחד הוי כמו מלכות, וברכה ראשונה של י"ח
 ביון שיש בה האל הגדול הגבור והנורא הוי
 כמו מלכות, וי"מ לפי שאומר אלהי אברהם
 וערין אל המליכוהו העולם עליהם עד שבא
 אברהם והודיע טעם בעולם והיינו דכתיב
 אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי.

אמונתך באלוהים. על שם המדרש חדשים
לבקרים רבה אמונתך שהאדם
מאמין בהקב"ה ומפקיד רוחו בידו עיפה
מחזירה לו בבקר רגועה ומחדש כחו, על כן
הזכירו אמונה בערב וחסד בבקר.

דף יב ע"ב. כי כרע כרע כחזרה. פי' בערוך בשם רב האי גאון

חיוזרא הוא אחד מממיי קוצ'ין שמזוי בבבל וקור'ין אותן אלחז'ר, וה'פ וכריעה שלא יכרע אלמאצמז ממניו וראשו קוצ'ין ועומד אל צד'ין [לחלוק] וראשו כאגומן ולחוקן צווארו. כירושלמי דפרקין הני ובלבד שלא ישאז מרא', א"ר ירמיה ובלבד שלא [נעבד] כבודא חייוזנא, והצב למיתנו מהרגם כירושלמי חיוזנא, כלומר הצב דומא לצפדעו בששושה שוזה מממניו, [ואמר'] התם מעשה באדם אחד ששחה יותר מרא' והעבירו ר' ותנן, א"ר חייא בר אבא ר' העבירו ור' עבר בו.

(4) **זקיף בחייווא.** בסוף פ"ק דב"ק אמרי' שדרו של אדם לאחר שבעים שנה נעשה נחש והוא דלא כרע במדורים, והיינו מדה כנגד מדה שהיה לו לכרוע ולזקוף כנחש במדורים והוא לא עשה כן יעשה נחש).

י אליהם אין צריך לומר אמת והא בעי
לארכווי ציאת מצרים וקאמר הוי מרדים
אנחנו לך י' אלהינו שהוצאתנו מן מצרים
האנחנו מבית עבדים ועשית לנו ניסים
וגבורות על הים ושרנו לך, ואקריאת שמע
של ערביה קאי הרי מצינו שמקצר באמת
אמונה, ופי' ר"ת פירוש אחר אחת ארוכה
אחת קצרה אאמת ואמונה קאי כלומר בי
האנחנו ארוכה כי שהיא קצרה כי בשתי
מטבעות נתקנה, כשאומר פרשת ציצית הוי
ארוכה וכשאנו אומר פרשת ציצית היא
קצרה, ואגב דתנא אחת ארוכה ואחת קצרה
אנחנו נמי במקום שאמר להאריך אינו רשאי
לקצר וכו' לחתום אינו רשאי שלא לחתום
קאי אברכות קצרות השנויות בתוספתא כגון
ברכת המצות וברכת הפירות אינו רשאי
להאריך בה יותר, וברכה ארוכה אינו רשאי
לעשותה קצרה כאחת מן הברכות הקצרות
אבל הרשות בידו לקצר הארוכה מכמו שהיא
ובלבד שלא יעשה כאחת מן הקצרות, וכן
ירשות בידו להאריך יותר מכמו שהיא ובלבד
שלא תהא מהברכות הקצרות כגון ברכת
הפירות וברכה המצות.

דף יא ע"ב. כדי להזכיר מדת יום
בלילה ומדת לילה ביום.

נכתב רבינו אליהו משום דאמר ר' בחולין פ' נסיון הדם (פ"א א') א"ל הווא מינא לרבי זמין שברא רוח לא יצר הרים מי שיצר הרים א"ל ברא רוח וכתבי יוצר הרים ובורא רוח א"ל שטאי שפיל לסיפיה דקרא י"י צבאות שמו ה"נ כתבי יוצר אור ובורא חושך לכן אנו מזכירין אותן יחד שיוצר אחד בראם.

אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת
עולם. מ"מ כתבו הגאונים שיש לקיים
דברי שניהם ונהגו לומר שחירת אהבה רבה
נצריית אהבת עולם וכן סתמא דתלמודא
מזכיר לקמן אהבה רבה בשל שחירת.

משקרא ק"ש אין ציר ציר **לברך שבת**
נפטר באהבה רבה. בירושלמי
מסיק עלה א"ר אבא והוא ששנה על אתר,
נראה דהיינו דוקא בבירכה דאהבה רבה ולא
מתחזיא לשם ברכת התורה אלא כששנה על
אתר, אם שנה על אתר דא היא נגיאת ברכה
שבת, עסק התורה כמו לשם ק"ש ואז לא
צריך לברך כל אותו היום אפילו פסיק
יעמוד וילמוד, וכן המבין על התורה ולמד
ולכן הוצרך לומר וברך אם הפסיק באמצע,
ונפטר באהבה רבה ולא על המבין ברכת
התורה, דאי לא תימא הכי הו"ל להשמיענו
לעלמא דהפסק שבאמצע העסק היה הפסק
צריך לחזור ולברך וכיש הנפטר באהבה
רבה, ואפי' דאין חילוק בין ברכת
התורה ובין הנפטר באהבה רבה מ"מ מסתבר
דיבני אדם שרגלין תמיד לעסוק בתורה
ואפילו כשצוצאין לעסקתן ממנהיין דעשות
נצרכין כדי לחזור וללמוד ותמיד דעתם על
לימודם דא חשיב הפסק לענין ברכה.

כִּיּוּצָא בזה שאל רבינו יצחק מר"א אין צריך לברך על השנינה בסוכה, דיותר מזה נחמדיא שניה מאכלה, דאכלת עראי מותר ואכלת חזק לסוכה ושנינה עראי אסורא חזק לסוכה, והיה ר"י רוצה לומר הא דאין מברכין על השנינה משום דשמה לא יוכל לישן וכשנשנה בשנה אינו יכול לברך, אבל ר"ת השיב לו כדן מצות סוכה שמקיים מסעודה לסעודה כגון שניה וטויל ושינון, ברבתי בלתי נסוכה שברך על הסעודה ופטרסה מלברך ולבריו אפילו הסיה דעתו מלישן מלישן שיצא למלאכתו ושוב נמלך לישן [אין צורך לברך], כ"ש מי שדעתו תרין על אמוראם יצא למלאכתו ולעסקי לאוין חפסק, ואם רגיל לישן ביום שנינה קבע על מטתו היה חפסק וצריך לחזור ולברך, ומי שהשכים לקרות קורס שהלך לביהכ"ז וברך על התורה, ושקורא פרשת קרינות בביהכ"ז אין צורך לחזור ולברך, ואע"פ שאותו שקורא בתורה

הַמִּלְמָנָה נָמִי. פ"י כיון דאסיקנא דאפילו
הולך לדרב מצוה פגור א"כ אפילו כנס את
האלמנה נמי, ולא פטר מהחולך לדרב מצוה.
וְיֵשׁוּעוֹס נִמְרָא אֶפְיֻלָּהּ בְּעֵצָה פְּסִיתֵיהּ בִּרְסָה
נָמִי. תמיה לי במאי טעא לפטור אפילו
בטורדא דרשות היאך מצי למרשטיה מבלכתך.
חֻזִּין מִן הַתְּפִילִין בְּשֹׁמֵר בֶּרֶךְ פֶּאָר. פרשי
ואבל מעולל באמר קרן, ובפי' בראשי
מערע קטן (ט"ו א) דריש ליה מדראמא ליה
רַחֲמָנָא לַיְחֻזְקָא פֶּאָרִךְ חֲבוּשׁ עֲלֵיךְ מַכְלֵל
דְּלִכְשֵׁי אִסוּר, וְאִתּ מִשׁ דְּלִגְבֵּי תֵּינִי יִלְפִינָן
לַיְחֻזְקָא דְקֶאֱמֵר הָתֵם אַבְל אִסוּר בְּרִית
דְּמֵאֲדָמֵר לֵיה רַחֲמָנָא לַיְחֻזְקָא הָאֲנֵךְ דּוּם
אִמְאֵי אֶל אֲמִירִין מִדְּרָסֵי, וְיִ"ל דְּרַבְּבִלּוּת
לַיְחֻזְקָא לִמְכַל דְּלִכְשֵׁי שֶׁרָא, וְיִ"ל דְּרַבְּבִלּוּת
לַיְחֻזְקָא רַחֲמָנָא לֵאחֲמִיר עֲלֵיהּ יוֹתֵר מִשְׁאֵר
בְּבִלְשֵׁם אֵלָּא הִקְל עֲלֵיהּ הִילִיכְךָ מִדְּרָסֵי עֲלֵיהּ
וְיִשׁ לִשְׁמַר אַבְלִי, אֲבָל מֵאִי דְשִׁיר לִיה דְּרֵיה
שֶׁרָא אַבְלִים אִסוּר, אֵלָּא הֵכִי לֵא דְּהֵי
יִשְׁמֵר לְמִשְׁרֵי לִיה, וְיִ"מ דְּהִ"ק מִדְּרָסֵי דּוּם אַבְל
וְחִים לֵא תַעֲשֶׂה לָךְ, כְּלוּמֵר בְּרִית לֵא תְרוּם
לֵא תַעֲשֶׂה אַבְלִיתָּ שֶׁל מִתִּים בּוֹהֵ כִי אַתָּה
וְיוֹתֵר בְּרַבְרִי תוֹרָה, הִשְׁתָּ הוּי דְּרֹמֵיָּא
דְּתַפְּסִילִי.

קנך מגודל א"ל יהיה כנגד המשחיתים.
כלומר לקנות הגוים והמינים
המשחיתים את זקנם.

עֲשֵׂה כַדְבָּרִי בִשְׁ עֲשֵׂה עֲשֵׂה כַדְבָּרִי בִּה
עֲשֵׂה עֲשֵׂה תִּמְחַל הִכִּי מִיִּי אִי חָבַר וְתִ
קוֹל אֲמָר קֹאמֶר עֲשֵׂה כַדְבָּרִי בִשְׁ עֲשֵׂה וְתִ
וְדֹם בֵּת קוֹל אֲמָר רַב יוֹסֵף לֹא עֲשֵׂה
לֹא כְלֹם, וְעוֹד אֲמָר לֹא מוֹכֵחַ מִהֶן בְּרִיתָא
עֲשֵׂה בִשְׁ כַדְבָּרִי, וְעוֹד מִמֶּנּוּ מַעֲבֵרָא
יִדְרִי טַרְפָּן דְּעֵבֶר כִּבֵּשׁ הִי מְצִי לֵאחֻזִּי,
עוֹד מִנֵּי שִׁיבָא הָאִי פְלֻגָּתָא הַכֵּה טַרְפָּא
מִבְּכּוּלֵי תַלְמוּדָא, וְתִרְצִי הִי יְהוּדָה דּוֹקָא
כִּבֵּשׁ שִׁיבָא קֵן פְּלֻגָּתָא טַפִּי מִבְּכּוּלֵי תַלְמוּדָא
יִסְכְּלִי לֵאחֻר בֵּת קוֹל מְשׁוּם דְּבִי נָמִי מוֹדוֹ
שִׁיבָא לְקִרְוָתָא מוֹשִׁין וְעוֹמְדִין וְרַבֵּי נִמְרֹד
חֲלֹק, וְרַב יוֹסֵף אֲמַר דַּפְסָה לֹא עֲשֵׂה וְלֹא
יִחָסֵן וְלֹא יִצֵּא יִדְרִי רִיחָא כְּדֹאשְׁכֵּן גִּבִּי ר' **רַבִּי**
חֲלֹק בֵּת הַחֲוֹנִית שְׁהִי יוֹשֵׁב אֲרָז וְרַבִּי
סוֹכֵחַ וְקִימַי מְצוֹת סוֹכֵחַ כֵּן הִתְרוּהוּ וְאִפְסָה
וּמָוֶר לוֹ בִּשְׁ לֹא קִימַת מְצוֹת סוֹכֵחַ מִימֵךְ
גּוֹיָה שְׁמַא יִמְשָׁךְ אַחֵר שְׁחֲלֹתֵנּוּ, הִינֵּן
יִשְׁכּוּם לְמִחְשָׁתָא פְּעִמִּים שְׁלֵא יוֹכֵל לִחְסוֹת
מִמֶּנּוּ מִלְּקוֹרָתָא, לְהִכִּי אִי מִיִּיחֵי אֲרָז עֲשֵׂה
כַדְבָּרִי דְּהִרְוָא אֲתוּ מוֹטָא אִינוּ אֲוִמֵר
עֲשֵׂה שֶׁ לְעֹבֵר עַל דְּבָרֵי בִּה, וְכִי הִיא
וְהוּנָא מְשִׁנֵּין הֶלֶם בִּפְ"ק דִּרְבִּיתוֹת (י"ג ב')
וְהוּנָא אֲוִמֵר מִלֻּמְכָּה אֲוִר דְּלִית לֵיהּ הִרְוָא
אֲוִמֵר לִפְסוּשֵׁי אִירָא הוּא עֲדֵבֵר.

ו"ש פוסלין ובי"ה וכו'. בפ"ק דסוכה מפרש דבתרתי פליגי, בסוכה גדולה שיושב ומגן לפתח ובסוכה קטנה שאינה מחזקת ולא ראשו ורובו, מדנקט לשון פוסלין ולא נקט לשון אוסרין ומתירין.

מִתַּחַת אֲרוֹכָה וְאַחַת קִצְרָה. פִּרְשֵׁי אֵם
אֲמוֹנָה אֲרוֹכָה וְהַשִּׁיבֵנו קִצְרָה, וְקִשָּׁה
רַחֲמָה אֲרוֹךְ וְקוֹצֵר שֶׁבְּכָאן בּוֹזוּ יוֹתֵר
בְּבוֹזוֹ, וְעוֹד גַּם בְּשֹׂחֵהֵי נֶמֶל הָרֶשָׁתָּה אֲרוֹכָה
וְקִצְרָה, וְעוֹד הַיּוֹלֵל לְמִמֶּנּוּ וְשׁוֹתִים
לְאַחֲרֶיהָ הָאֲרוֹכָה לֹא יַעֲשֶׂה קִצְרָה וְהַקִּצְרָה לֹא
יַעֲשֶׂה אֲרוֹכָה, וְעוֹד דְּבִסְתֻפָּתָהּ לֹא מִזְכֵּר
שִׁיבֵנוּ בְּהֵרֵי קִצְרוֹת, וּפְרִיטָה דְּלֹא קָיָה
לְדַלְעֵלָה אֵלָּא תַחֲלֵת דְּבֵר הוּא לְכֹלֵמוּר אֲרוֹכָה
בֵּין קִצְרָה כְּמוֹ אַחַת בְּתוֹלוֹת וְאַחַת
עוֹלוֹת, מִקּוֹם שֶׁאֲמָרוּ לְקִצֵּר אֵינֻ רִשְׁאֵי
הָאֲרִיץ כְּגוֹן בְּרִיכַת הַפְּרִיֹת וּבְרִכַת הַמַּצּוֹת
בְּרִכַת הַיּוֹמֵן דְּקֵרִי לֹא הִרְכּוֹת קִצְרוֹת
וְתוֹסֵפֶת דְּבִרְכּוֹת, וְלֹעַ לְהוֹרֵי לֵךְ פִּירוּשָׁא
לְמַלְמֵה הַפְּסִיק בְּאַמְעָם הַלְכוֹת ק"ש לְדָבָר בְּעֵינֵי
נְכוֹחַת קִצְרוֹת [הַשְּׁנֵינִי] בְּתוֹסֵפֶת וְאֵין עֵינֵים
אֵכָא, וְעוֹד הַקִּשָּׁה רִית עַל פִּירִשֵׁי שְׁפִי
הָאֲרוֹכָה הֵינּוּ אֲמַת וְאֲמוֹנָה וְאֵינֻ רִשְׁאֵי לְקִצְרָה
כִּי מֵהָא דְאֲמָרִי לְקַמֵּן בְּפִי' (י"ד) אֵם
נִינִי י' אֲלוֹחִים צִרִךְ לֹמֵר אֲמַת לֹא אֲמַר אֲנִי

[illegible]

תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס : 826 הודפס ע"י אוצר החכמה

תוספות הרא"ש מסכת ברכות

[דף טו ע"ב - יח ע"א]

ליקשיה מר' יהודה גופיה דקא מכשיר בקטן מכלל דברוש מודה, וחייך דהא עריפא ליה לאקשווי משום דחרש חד טעמא וקטן חד טעמא, וברושא קא פליג עליה בדוכתא אחריתי דשמעין ליה במתני' דאין צריך להשמיע לאונו משום הכי לא פליג אלא בקטן משום הכי ניחא ליה לאקשווי מברכת המזון.

א"ל אי אתמר הכי אתמר וכו' עד אבא בשאר מצות דברי הכפ' יצא. צ"ל דרב יוסף פליג אסטוויא דלעיל משום דלעיל דממין ברכת המזון לק"ש, וקשה דהוה ליה למימר רב יוסף אמר.

דף טו ע"א. למה נפסקו אהלים לנחלים. פורשי' דכתוב נחלים נטוי כגנות עלי נהר כאהלים נטע ה', ופשטיה דקרא איירי בבשמים בדכתיב מור ואהלות, וטפי נראה דררשי מדכתיב לעיל מה טובו אהליך יעקב משכנותיך וישראל וסמין ל' נחלים נטוי.

הקורא שבע ואינו יודע היכן טעה יחזור לתחלת הפרק. דוקא שאינו יודע היכן טעה אבל אם ידע שאמר כל הפרק ונזכר שדילג פסוק אחד או חיבה אחת אינו צריך להתחיל אלא מאותו פסוק ואילך, והכי תניא בתוספתא דמכילתין הקורא את שמע וטעה ופסקיב בו פסוק אחד לא יתחיל בראש הפרק אלא יתחיל מאותו פסוק ואילך וגומר עד סוף וכן בחלל וכן במגלה וכן בתפלה. **חתן פטור מק"ש לילה הראשון וכו'.** ופטור בין ביום בין בלילה אם לא עשה מעשה אבל לאחר ד' לילות אע"ג דטרדיר וצעיר דלא מצי בעיל מ"מ לא טריד כולי האי כי כבר נתייאש קצת.

ומעשה ברג' שנשא, כלומר אם אדם גדול כרג' רוצה ליטול את השם הרי זה הרושת בידו ואין זה מעשה לסתור. **ובעל הבית בין כן ובין כך ירד לטמא ויתפול לפני שאין דעתו מיושבת ע"יו.** הא לאו הכי מצי להתפלל, ולא דמי להא דאמרין לעיל לא יעמוד אדם לא על גבי כסא ולא על גבי שרפרף ולא על גבי מקום גבוה ויתפול דכיון דעלה באילן לעשות מלאכתו הרי כאדם שעלה לעליה ומצי להתפלל אי לאו משום שאין דעתו מיושבת עליו.

לא קשיא כאן בפרק ראשון כאן בפרק שני. לעיל פרשתי דלרבא לאו דוקא פרק ראשון אלא די בפסוק ראשון, אבל היר"ף פירש דרבא מודה הכא דבעינן שיהו בטלין ממלאכתן בפרק ראשון דהא רבא קבלה להא דרב מרי, ולא משום דבעינן כונה בכלויה פרק אלא אי לא בטלי ממלאכתן משוו לה עראי כי הא דאמרין בפ"ק דיומא (י"ט ב') דאסור לרמוז בעינים בפרק ראשון משום דכתיב ולא אותי קראת יעקב.

אי ר' יהושע מאי איריא פוגלים אפילו כ' אדם נמי. וליכא למימר דכל אדם רשות ופועליה חייבין דהא מילתא דפרשיה היא דכיון שכל אדם יכול להתפלל לכתחלה מעין י"ח דפועלים צריכין לעשות כן.

וחותם בברכת הארץ וכו' בונה ירושלים **במבצת.** שכן כח ביד חכמים לתקן ולקצר הברכות לפועלים כדי שישכרום בעלי בתים.

דף טז ע"ב. ובמקום אסטנים לא גזור רבנן, דכיון דענין עושה להתענג מותר לחרוץ בימי אבלו, וכן מותר לחוף ראשו או קשיא ליה ערבוביא דרשיה וכן יולדת בימי אבלה דלא גרע מאסטנים דהכא, וכן מצניו ביה"כ אע"ג דסיכה אסורה אמרין מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש, ואמרין בירושלמי דפירקין אבל אסור ברחיצה כל בשעה דהא תימא ברחיצה אבל דתענוג אבל ברחיצה שיהא שלם דתענוג אסור כהא דשמואל בר בא עלו לו חטטין אתי שילוה לר' מיאשא מהו דיסחי אמר להו יסחה כמה אנן קיימין אי דברש שיש בו סכנה אפילו בטי"ב נמי אפי' ביה"כ נמי אלא בשאור בו סכנה, ודלא כמו שפי' ר' דאסטנים היינו שהוא מוסכן דכיון דלפרוהא היא בשעת הדחק שריא ליה אלא כדאמר אסטנים אני מהימננין ליה עד שאחריהם בקיאים.

ובשמת טבי עבדו קב"ל ע"יו תנחומין. מפרש עלה בירושלמי מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כבנו וכן עבדו

המשמשו כרצונו חביב עליו כבנו דאי לאו הכי תנחומין על אחד למה ואפילו הוא בן חורין.

דף יז ע"א. אני בריה וזהרי בריה. כלומר כך יש לו לבו להבחין בין טוב לרע כבנו.

כל העוסק בתורה שלא יצא שמו נוח לו שלא נברא. וא"ת הא אמרין בריש פ' מקום שנהגו רבא רמי כתיב כי גבוה עד שמים חסדך וכתיב מעל שמים לא קשיא כאן בעוסקין לשמה כאן בעוסקין שלא לשמה אלא מעליותא היא, ואמרין נמי לעולם ינסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וי"ל דתרי גוניה לשמה הם הכא איירי שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנות חבירו אבל ההם מיירי שלומד התורה ומקיים המצות כדי שיכבדוהו, וגרסי' בירושלמי דפ"ק ולא מודה ר' יעקב שמפסיקין לעשות סוכה ולולב כר' ולית ליה לר' שמעון הלומד ע"מ שלא לקיים נוח לו שלא נברא א"ר יוחנן הלומד על מנת שלא לעשות נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאורי העולם, ובכי האי גוונא מיירי בשמעתין.

דף יז ע"ב. אין פריך שלא תהא סיבתו כפיטתו ש"ל דוד שיצא ממנו אחיתופל. ושייך ביה לשון פרצה שפרץ במלכות בית דוד, יוצאת שייך גבי דואג שיצא לתרבות רעה כדאיתא באגדת פרק חלק כתיב דואג וכתוב דויג' בתחלה אמר הקב"ה דואג אני שמא יצא לו ולתרבות רעה כיון שיצא אמר הקב"ה ווי שיצא זה, ואית דמהפכי יוצאת גבי אחיתופל דכתיב ממך יצא חושב על ה' רעה יועץ בליעל, פרץ ע"ש דואג שפרץ בנבז עיר הכהנים.

רב ששת בריה דרב אידי אמר לעולם לא תיפוך. פרי"ח דהלכה כרב ששת דהוא בתראה וקיי"ל הלכה כרשב"ג משנתנו שאנו כל הרוצה ליטול את השם טיול, ומיהו אינו רגילין עתה להחמיר שלא לקרות כי בשאר פעמים אין אנו מכוונים כל כך, והיר"ף פסק הלכתא כהנה קמא.

הדרן עלף היה קורא מי שמתו

בפירוש רש"י גרס תפלת השחר אחר ה' קורא אבל בירושלמי גרס מי שמתו וכן נראה הסדר לפי התוספתא, וגם מסתבר הכי שבכל זה הפרק איירי בק"ש ובתור הכי פסיק ותני סדר תפלה ולמה יפסיק באמצע סדר ק"ש, ולעיל נמי איירי ברג' שמתא אשתו להכי תני אחריו מי שמתו.

פטור מק"ש. בירושלמי מפרש טעמא א"ר בון כתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימים שאתה עוסק בהם --בחיים ולא ימים שאתה עוסק בהם בעולם. **נושאי המטה וחז"ל וכו'.** ה"ג בסדר המשנה כתב רבינו גרשום מאיר עיני הגולה את שלפני המטה צורך בהם פטורין ושארין צורך בהם חייבין ואת שלהם המטה אפילו צורך בהם חייבין כיון שכבר יצאו ידי המת אף על פי שעדיין יהו צריכין לו.

קברו את המת וחזרו וכו'. ירושלמי האספד וכל העוסקין בהספד פטורין מק"ש והאן מפסיקין לתפלה, מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה והא תנינן אם יכולין להתחיל ולגמור מתניחא ביום ראשון והא תני תנא ביום שני.

ואין מברך. פ' ברכת המוציא. ואין מזמן. לברך ברכת המזון. ואין מברכין עליו. דלא תימא הוא אין לו לברך אבל אחריים יאכלו ויברכו ברכת המוציא ויצא הוא בשמיעה. וכן אין מזמנין עליו.

פריש"י שאין צריך לברך ברכת המוציא, ומשמע שאם רצה לברך חרשה בידו, ולא משמע כן בשמעתין דקדמו הכא חזין לדי' אמות נמי אסור מכלל שאינו יכול לברך, ויש שנוהגין לברך ואומרים דהא דמשמע דאסור לברך היינו כשצריך לעסוק בצרכי המת אבל אם כבר עסק איך אם יש פוסקים אחריים יכול לברך. ובירושלמי לא משמע כן דגרסינן ההם אינו אוכל כל צרכו ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ולא מברך ואם אירך אין עונין אחריי אמן ואחריים שברכו אין ענין אחריהם אמן, ובעניית אמן אינו מתבטל מצרכי המת ואפ"ה אסור. ועוד אמרין לקמן בפירקין אין המת מוטל לפנייהם הם עומדין ומתפללין והוא

יושב דוומם ומצריך עליו את הדין ואינו עוסק בצרכי המת מרקאמר יושב דוומם והיה יכול לכרוך בפסוק ראשון, הילכך נראה שאסור להתפלל כל מי שמוטל עליו האבלות, וכן משמע בירושלמי דפירקין דגרסינן ההם תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו [למה] מפני כבודו של מת או משום שאין לו מי שישא משאו, מאי נפיק מביניהון כשיש לו אסור ואי תימא מפני שאין לו מי שישא משאו הרי יש לו מי שישא משאו, והא תניא פטור מנטילת לולב תיפתר בחול והא תני פטור מתקיעת שופר אית לך למימר בחול ולא ביי"ט אמר ר' חנניא מכיון שהוה זקק להביא לו ארון ותכריכים כדתנן ההם מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכים כמי שנושא משאו דמי, ולא דסבירא ליה לירושלמי דאנינות נהא בשבת דהא בירושלמי נמי קתני בד"א בחול אבל בשבת מיסב ואוכל כל צרכו בדרכו ושותה כל צרכו אוכל בשר ושותה יין ומזמנין עליו ואם בריך ענין אחריו אמן, אלא מיירי ראיא משבת ק"ו ליי"ט שיותר להתעסק בו בדבור ולעבור עליו משום שבות, הילכך ביי"ט שיותר לקוברו ע"י העוסקין וגם הוא יכול להתעסק עממה ולהחשיך על התחום נושא משאו קרינא ביה וכל דין אנינות נוהג בו אבל בשבת כיון שאין קוברין אותו בשבת אף ע"פ שיותר להחשיך עליו חייב במצות. כן כתב הרמב"ן.

דף יח ע"א. רשב"ג אמר מותר שנתחייב בא"ל נחתיב בכ"ף.

פסק כרשב"ג ובה"ג כתב דהלכה כהנה קמא דאסור ליתא לדרשב"ג, ולא שייך כאן הלכה כדברי המיקל באבל משום דאכתי לא חל עלה אבלות ואם איתא דתלמוד דידן סבר דהלכה כרשב"ג הוה פסק כוותי'. **רב אשי אמר כל זמן שמוטף עליו לקוברו כמוטף לפניו דמי.** מעשה באחד שחנפו המושל ומת בתוך התפיסה ולא נתנו המושל לקבורה כמה ימים ופסק ר"י ז"ל שאין אנינות חל על הקבורים דלא קרינן ביה כי האי גוונא מי שמתו מוטל לפניו כיון דאין עליהם לקבורו, ומכל מקום אין לדמותו לנתיאשו מלקברו לענין שחיול עליהם אבילות כגון בברוגי ביתר, דהתם ודלא נתיאשו מלקבורו ע"פ המלכות ומדי חלה עליהם אבלות וכן בדביהו דר' אלעזר ב"ר שמעון (ב"מ פ"ד ב') כיון שלא היה עומד ליקבר חלה עליה אבלות מיד, אלא האי עובדא נהי שאין בידיה להוציאו מן הגהים מ"מ אין מתיאשין לגמרי מקבורתו ומצפים לישועת השם אולי יתרחצ המושל ליתנו לקבורה, ואוננין מיהא לא הוה כיון שאינם יכולים להתעסק בקבורתו, ואפילו למאן דאמרינן שחיתוש המטה בשבת לאי שמתו מוטל לפניו שאני ההם דשייך ביה קצת עסק קבורה להחשיך על התחום כדאיתא בירושלמי, ודמיא להא דאיתא בירושלמי פרק בתרא דמועד קטן דמת שפנינן אותו מקבר לקבר כשהיה בדעתם מתחלה לפנותו שאין מונין לו אבלות משיסתם הגולל הראשון אלא משיסתם הגולל השני, דמסתמא כשנקבר בקבר הראשון פסקה האנינות, וגם אין שעומד בבית האסורים נמי שמתו לאכול בשר ולשתות יין כיון שאין מוטל עליו לקבורו, ודמיא להא דאמרין בירושלמי דפירקין משנסמר המת לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כמי שנמסר לרבים דמי, וכיון שעומד בבית האסורים לא גרע מנמסר לכתפים כיון שאין מוטל עליו לקבורו. וכונשפטה אחות ר"ת הירושיתא בעיר אחות שהיה שם ואכל בשר ושתה יין, ונתן טעם לדבריו דכיון שיש לה בעל שחייב בקבורתה אינו אסור בבשר ויין, ולפי טעם זה אף אם היה בעיר ה' מותר, ומילתא דמיהא היא דא"כ לא נהיגא אנינות אלא בבנייה שחייבין בקבורת אביהם ולא באביו ולא באחיו, ולישאנא דתלמודא לא משמע הכי אלא כל המתאבלין הוו נמי ואננין.

ומכ"כ מצות האמורות בתורה. אמרו שפעם אחת היה רבינו יהודה אונן ואכל בלא הבדלה ואמרו לו תלמידיו ונדיל לנפיק ותצא בשמיעה אמר להם לא אמרין בירושלמי שאם ברכו לפניי אין ענהא אחריהם אמן, ולמחרתו כשבא מבית הקברות אמרו לו למה ניאך עושה הבדלה הא אמרין טעם מבדיל והשיב להם מאחר שהיה אמש פטור משום שהיה אונן

גם עתה נמי פטור שכן מצניו בפ"ק דחגיגה חזר שנתפשט ביום שני כיון שנודעה ביום ראשון מלעלות לרגל ידחה ושוב אינו חייב.

וב"ת בורזנו וקורא. וה"ה בעל פה שאסור לקרות.

אבל ר' עזריהם. אבל ר' ממשילן לאחריו על החמור שפיר דמי, וכן בספר תורה, ואפילו אם נפסך לאסור בס"ת, בנביאים ובכתובים שפיר דמי, ומיהו נראה דאף בס"ת שפיר דמי מדנקט כך אמרו בס"ת דלא ממתבר למימר דמשום שריותא דמפני גרים ולסטים דוקא נקטיה, דהא מילתא דפשיטא היא שינהג בהם מנהג בינון ולא ימסרו ביד גרים ולסטים, אלא משום דנקט דרישא נמי נקטיה דשרי להפשילן לאחריו, ובהדיא אמר בירושלמי דיקסיא שהיא מליאה ספרים או שהיו עצמות המת בתוכה הרי זה מפשילן לאחריו ורובכ.

דל"ה דלא ימירו **במחר באים אצליו.** ועכשיו מלעיגים עליו. מכאן אין ראה שאין להטיל ציציות לתמים דאפילו היה ראה ציצית כיון שאין מקיימין המצות קרי מלעיג, ומעובדא דרבה בר בר חנה ב"פ המוצא את הספינה (ע"ד א') שהיו למתי מדבר ציצית אין ראי' שצריך להטיל ציצית לתכריכי מתים דשאני התם שהיו נכנסין לקבריהם במלבושיהו כדאמרין במדרש איכה רבתי, ויש להביא ראי' מהא דאמרין במנחות פ' התכלת (מ"א א') אמר שמואל כלי קופסא חייבין בציצית וכו' ומודה שמואל בוקן שעשאה לכבודו שפטרה מן הציצית פ' שעשה בגדים לתכריכין וההיא שעתא דרבי רמינן ליה משום לועג לרש פ' לכשימות מטילין לו ציציות לתכריכיו. ויש דוחין ראיא זו ומפרשים וההיא שעתא כלומר כשמתעסקין בו כשהוא לקברו מטילין לו ציצית משום לועג לרש, שאותם המתעסקים בו יש להם ציצית כנגדיהם והוא אין לו, אבל בקבר אין צריך להטיל לו ציצית משום לועג לרש.

ותימא לאותן המפרשים שצריך לעשות להם ציצית משום לועג לרש מאי שנא מכלאים דתנן במס' קלאים ומייתי' בהם בפסחים ובע"ז ובנדה בגד שאבו בו כלאים כי אבל עושין אותו תכריכין למת, וה"ה בלא אבד כדתנן במס' קלאים תכריכי המת ומרדעת החמור אין בהם משום כלאים ולמה אין כאן לועג לרש, ואומר ר"ת דשאני מצות ציצית שהיא שקולה כנגד כל המצות כדאיתא במנחות (מ"ג ב') ורמז לדבר דציצית עם ח' ותימן' ע"ש קשרים עולשין הילכך יש כאן לועג לרש יותר. ורשב"ם תירץ דלא שייך לועג לרש בכלאים דאפילו לחי בכי האי גוונא שאינו נהנה אין כאן עבירה דאמרין מוכרי כסות מוכרי כדרכן, ולא נהירא דציצית נמי לא אשכחן בכי האי גוונא שיתחייב אם אינו נהנה דמוכרי כסות נמי פטורין מציצית. וה"ר יהודה תירץ דההיא דציצית דאמרין בשמנחות ההיא שעתא דרבי רמינן ליה אליבא דשמואל איירי והיא דשמואל לטעמי' דאית ליה בשבת פ' שואל מצות אינן בטילות לעתיד לבא ואם לא יטילו לו ציצית נמצא לעתיד לבא שיעמדו עומדים בלבושיהן יהיה בלא ציצית, והא דחלי טעמא בללועג לרש ולא בהא דמצות אינן בטילות, לפי שבא ליתן טעם שהעומדים שם מוטל עליהם לעשות לו ציצית דאם לא כן הו' לועג לרש שאין חוששין עליו והוא אינו יכול לעשות לעצמו, ומתני' דכלאים דעושין אותו תכריכין למת מוקי שמואל כר' ינאי דאמר בנדה פ' האשה (ס"א ב') לא שנו אלא לסופרה בלא לקבורו אסור, ור' יוחנן פליג עליה ואית ליה מצות בטלות לעתיד לבא ושרי אפילו לקברו דדרשי במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות.

ומה שנהגו האידיאן להסיר הציצית מטלית של מתים אמר ר"ת כי שמע מוקני לות"ר כי ציצית עזות שקייא את התורה אין הדור עכשיו ראי' לאותו עזות, ונראה דהיינו טעמא לפי שבימי חכמים האחרונים שהיו רגילין להתעטף בטלית בת ארבע כנפות והיה להם ציצית בחייהם היו עושים להם בממות אבל עכשיו אין לכולם ציצית בחייהם אם יעשו להם בממות מן שלא קיימו בחייהם אין לך לועג לרש גדול מזה, ואם יעשו לאותן שהיה להם בחייהם ולאותם שלא קיימו בחייהם לא יעשו היו מתחיישין האחרים כדאמרין בפרק

מסכת ברכות

פרק ראשון

דף ב עמוד א

המקרא כדאמר רב יוסף (מגילה דף ג, א) אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר:

ישלים פרשיותיו עם הצבור. נראה דכל השבוע קרוי עם הצבור ואע"ג דלכאורה משמע דכל קמי שבתא דהיינו מיום רביעי ואילך קרי עם הצבור, מ"מ כיון שמתחיל בה ממנחתא דשבתא הכל קרוי עם הצבור. וזמן השלמה כתוב במדרש שציוה רבינו הקדוש לבניו שלשה דברים בשעה שנפטר לבית עולמו ג' ליראת שמים וג' לדרך ארץ. אלו הם של יראת שמים שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה, משמע שקודם אכילה היה לו להשלים, מיהו אם השלים לאחר אכילה שפיר דמי:

הני פרשיות דכולי שתא. יש ספרים דגרסי דכלה, וכן גריס ר"ח ז"ל. פי' שבתות הכלה שהיו דורשים בהלכות מועד ואז לא היה להם פנאי. וכן נראה יותר: כאלו התענה תשיעי ועשירי. פירוש אם נצטווה:

דאמר מר לוחות ושברי לוחות מונחים בארון. כדדרשינן בפ"ק דבבא בתרא (דף יד, ב) מושמתם בארון, וזה היה כשהניחו הארון בבית עולמים בימי שלמה ואז לא היו מוליכין הארון למלחמה, אבל עד בית עולמים הי' שברי לוחות לבד בארון שעשה משה ולא בשל בצלאל, אותו של בצלאל לא היה הולך עמהן למלחמה אלא פעם אחת בימי עלי ונענשו עליו ונשבה, והא דאמרין בעירובין בפ' הדר (דף סג, ב) גמירי דכל זמן שארון ושכינה שלא במקומן ישראל אסורין בתשמיש המטה זהו הארון שעשה בצלאל שנשאו הכהנים

רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. בגמרא (ח':) אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' גמליאל, אע"ג דרבנן פליגי עליה ומצריכי עד חצות לק"ש לחומרא מ"מ הלכה כר"ג ואין צריך להחמיר ולהרחיק מחצות לגבי ק"ש כמו לגבי שאר דברים. מ"מ צריך למהר לכתחלה מתחלת הלילה, כדאמרין בריש פרקין שלא יאמר אדם אוכל קמעה וכו':

דף ח עמוד ב

ואפי' עטרות ודיבון. פירש רש"י ז"ל שאין בו תרגום, וקשה דהוה מצי למימר אפי' ראובן ושמעון וגו' וכיוצא בהן. ואומר רבי שיש ספרים שכתוב בהם תרגום בעטרות ודיבון וכן תרגום ירושלמי, ועתה צריך להשמיענו ואפי' עטרות ודיבון שאין כל כך צורך בתרגום שלו, אע"פ כן יש לומר שנים מקרא ואחד תרגום. ומ"מ אנן מחמירין כפירש"י לומר במקום שאין תרגום שלש פעמים מקרא. ותרגום של ברכת כהנים יברך יאר ישא, מפורש בגמרא שאין מתרגמין משום ישא, כלומר שאין לפרסם שהקב"ה נושא פנים לישראל שאומות העולם מליזין עליו, אע"פ שתירצנוהו בנדה פ' בתרא (דף ע, ב) ולקמן במכילתין (דף כ, ב) מ"ר: שנים מקרא ואחד תרגום. יש מפרשים דה"נ בכל הלועזות בלעז שלהם שהתרגום מפרש להבין לעמי הארץ שאין מבינים לשון הקדש וה"ה לשון לעז להמכירי' בו. ואין נראה כעניי רבי שהרי התרגום מפרש כמה דברים שאין ללמוד מתוך

[1134567]

דאחר הנץ החמה יממא הוא ואינו יוצא בו בשל לילה, אי נמי תרי תנאי אליבא דר' עקיבא ולקמן בשמעתין דותיקין נפרשנה בס"ד. מ"ר:

דף ט עמוד א

ואלו אכילת פסחים לא קתני ורמינהו כו'. משמע דהלכתא כר"א בן עזריה מדסתם הא משנה כותיה וההיא דשלהי ערבי פסחים (דף קכ, ב) ובאיזהו מקומן, (זבחים דף נו, ב) מיהו במגלה פ' הקורא למפרע (דף כא, א) מוקי לה לסתם משנה כר' עקיבא ומאי אולמיה האי סתמא מהאי סתמא ואע"ג דהכא חדא, והכא תלת דהכי פרכינן בעלמא מה לי חד מה לי תרי וגם אין לפסוק כר' עקיבא מכח דתני לה גבי הלכתא פסיקתא במגלה, דלא דמיא כל כך לההיא דהשוכר את האומנין (ב"מ דף עו, ב) כל החזור בו ידו על התחתונה, ואם הלכה כר' אליעזר בן עזריה צריך למהר לאכול מצה קודם חצות, כדאמרינן בערבי פסחים (פסחים דף קכ, ב) אכל מצה אחר חצות לר"א בן עזריה לא יצא י"ח, מיהו מדמוקמינן הכא פלוגתא דר"א ור' יהושע בפלוגתא דראב"ע ור' עקיבא, ומוקמינן ר' יהושע כר' עקיבא משמע קצת דהלכה כר' עקיבא, וגם שמא להרחיק אדם מן העבירה (שמא) היה מודה ר' עקיבא דהוי פסח עד חצות לכתחלה. מיהו גבי מצה אין לנו להחמיר כל כך הגה"ה א"ה עיין הגהות מיימוני הל' חו"מ פ"ח סי' יו"ד מביא דברים אלה בשם תוס' ר' יהודה ז"ל: וגם לשון מצותה עד עמוד השחר משמע שאינו חושש בהרחקה ואפילו באכילת פסח, אבל אי הוה שייך הרחקה בהלל וקרית שמע, כל שכן במצה, ואפי' נקל בקרית שמע יש לנו להחמיר במצה כיון שהיא מן התורה אבל ק"ש דרבנן, ואפי' למ"ד לקמן בפ' מי שמתו ק"ש דאורייתא. שמא רוצה לומר דאסמכוה אקרא. ומ"מ נוהג רבינו לאכול מצה קודם חצות וכן מצה של אפיקומן, ואפי' בהלל היה נכון להקדימו קודם חצות, ואע"פ שאין בו חומרא יותר מבק"ש דפסקינן לעיל הלכה כר"ג, והא דמוקי

סביב יריחו, וההיא דאוריה דכתיב הארון וישראל יושבין בסוכות כו', דמשמע שדוד שימש מטתו ואוריה נמי מחמיר על עצמו היה דהא אותו הארון היה ששברי לוחות מונחין בו, והוא הולך עמהם למלחמה ששני ארונות היו וכדפרישנא, וכדתניא בספרי (במדבר פיסקא פ"ב) וארון ברית ה' נוסע לפניו זהו ארון ששברי לוחות מונחים בו, והא דכתיב ושמתם בארון שהיו לוחות ושברי לוחות יחד בימי שלמה שהכניס הארון לבית קדשי הקדשים ושוב לא יצא עמהן במלחמה, ובירושלמי דסוטה פ' משוח מלחמה (פ"ח - ה"ג) איכא פלוגתא בהא מילתא, איכא מ"ד שני ארונות היו ואיכא מ"ד ארון אחד היה וזה לשון הירושלמי קרא מסייע ליה לר' יהודה בן לקיש, פירוש שאמר שתי ארונות היו, הארון וישראל ויהודה יושבין בסוכות, מה עבדון ליה רבנן, פירוש שהם אומרים שלא היה כי אם ארון אחד שהיה בקירוי שעדיין לא נבנה בית הבחירה, כלומר קירוי של חול בעלמא שלא היה יושב כי אם בתוך היריעה:

לעולם ליליא הוא. והאי דקרי ליה יממא וכו' ואם ^{אוצר החכמה} תאמר כיון שלאחר עמוד השחר נמי ליליא היא א"כ היה לו לומר פעמים שאדם קורא ק"ש ב' פעמים אחר עמוד השחר ויוצא אחד של לילה ואחד של יום. דהא דקאמר דליליא הוא משמע לענין שכיבה, ושמא יש לתרץ דלענין דבר אחר קרוי ליליא כמו לתפילין וציצית ולא לק"ש, אי נמי הכי קאמר לעולם ליליא הוא שאין דרך בני אדם לעמוד באותה שעה ומ"מ יממא הוא לענין ק"ש דהוי זמן קימה דאיכא מיעוטא כו', מ"ר. וכן יש לפרש ברייתא שלאחר כך, לא לעולם יממא הוא פירוש קודם הנץ החמה. ולא מיירי לאחר עמוד השחר מיד. דהא ר' עקיבא אית ליה לקמן בפרקין משיכיר בין חמור לערוד. ואע"פ שיוצא בק"ש של לילה קודם הנץ מ"מ קאמר בסמוך ר' עקיבא (דף ט, ב) דמשיכיר בין חמור לערוד יממא הוא. והוה מצי למינקט תריווייהו קודם הנץ החמה, אלא אשמועינן

מצודת דגים ובמצולה דגן ולא נהיר דמה שייך דגן למצולה שהוא עמקי ימים:

אלא בין תכלת שבה ללבן שבה. פירש"י ז"ל דקאי אגבבא דעמרא שנתנוהו ביורה ולא נקלט הצבע יפה בכל מקום, ואין נראה לרבי דהא בברייתא לא קתני לגבבא שאין זה לשון הברייתא, ועוד דמשמע במנחות פ' התכלת דמיירי בציצית, דקאמר (דף מג, ב) ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת ואיזו זו ק"ש, כדתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן וא"כ ע"כ הכי פירשו משיכיר בין חוליא של לבן לחוליא של תכלת המוטל בציצית. וכן מוכח בירושלמי דפרקין כיני מתניתין בין תכלת שבה ללבן שבה ודבר מועט הוא ומוטל בין שתי חוליות של תכלת ואינו ניכר כמו שתי גבבות זו מזו, מאי טעמא דרבנן וראיתם אותו מן הסמוך לו ומאי טעמא דר"א וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הצבעים. פירוש בין תכלת לכרתי, וכן פירש בערוך בערך של תכלת:

אחרים אומרים כדי שיראה חברו ברחוק ד' אמות. והאי אחרים לאו היינו ר' מאיר דלעיל, וכי האי גונא איתא לקמן בפ' ג' שאכלו (דף מז, ב) דקאמרי איזה עם הארץ. וכן בסוטה פ' נוטל, (דף כב, ב) וכן יש בפ"ק דבבא בתרא (דף טו, ב) יש אומרים שאינו ר' נתן שזכרו שם עם ר' נתן גבי איוב. ירושלמי מה אנן קיימין אי ברגיל אפי' רחיק כמה חכים ליה, ואי בשאינו רגיל אפי' קריב נמי גביה לא חכים ליה. אלא אנן קיימין ברגיל ואינו רגיל דאזיל ליה לאכסניא ואתי לקייצין:

לתפלה כאחרים. פירוש לתפילין תימא אמאי שבקיה לציצית ונקט תפילין שיש אומרים במנחות ס"פ הקומץ (דף לו, ב) שמצותן בלילה, דהלכה ואין מורין, ושבקיה לציצית דקיי"ל כר' שמעון (שם דף מג, א) דאמר מצות עשה שהזמן גרמא היא ואין מצותן אלא ביום, מיהו אומר רבי כי יכול להיות שזמן ציצית נמי הוי לאחרים משיכיר

בירושלמי (בפירקין סוף ה"א) משנה דערבי פסחים כר' עקיבא חולק על התלמוד שלנו שמעמידה שם דלא כר' עקיבא. מ"ר:

יכול יהא נאכל ביום כקדשים ת"ל לילה. וא"ת לר"א הך דרשא מנא ליה כיון דאיצטריך ליה לילה לילה לג"ש, ואין לומר דמהוה ממעט יום שלפניו מדקאמר ר' עקיבא הזה למה לי, משמע דמוקי ליה לכולה לג"ש. יש לומר דממילא שמעינן מינה דלילה אתא למעוטי יום. הגה"ה א"ה אי נמי כמו שפירש ה"ר יוסף כי הג"ש אינה אלא מהוה הזה. ובלילה איצטריך למעוטי כמו לרע"ק. אי נמי ימעט יום מדרשא לקמן דשם תזבח את הפסח בערב וכו' וכבא השמש אתה אוכל, ובקר לא איצטריך לדרשא דפ' ר"א דמילה לאשמעינן דאין שורפין קדשים ביום טוב. אלא נידרשיניה כמו שדורשין אמוראין דלשם. דלית להו בקר שני לשריפתו. ע"כ הגה"ה:

ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד. וא"ת ואימא ליום ולילה כתודה, ויש לומר דיש להקישו לשלמים משום דמותר הפסח קרב שלמים. ועוד דלא קאמר שיהא נאכל ממש אלא שלא יהא נפסל עד יום שני:

והני תנאי כהני תנאי כו' וא"ת וכי חולקות דרשות זו על זו, דלעיל מפיק לה מלילה וחפזון והכא מפיק ליה מתזבח הפסח בערב, יש לומר דמשמעות דורשין איכא בינייהו, ורבי אמר דלא פליגי, אלא כל אחד מיישב פסוק דמשנה תורה לפי סברתו:

דף ט עמוד ב

בעל כרחם דמצרים. לפי שלא היו ישראל רוצים לצאת:

וינצלו את מצרים. משמע שהסירו מן המצולה כל מה שבה והם הדגים. וכן ריקנו אותם מן ממונם. ומאן דדריש וינצלו כמצודה דריש וינצלו כמו וינצדו, ויש מהפכים וגורסים במצודה דגים כמו

בין תכלת שבה ללבן שבה, כדאמר במנחות פ' התכלת (דף מג, ב) ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת ואיזו זו ק"ש. מ"ר:

לק"ש כוונתיקין דא"ר יוחנן וותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. וא"ת על מה אנו סומכין שאנו קורין אותה אחר הנץ החמה, נהי דא"ר יהושע עד ג' שעות ואמר רב יהודה אמר שמואל לקמן הלכה כר' יהושע הא אביי אמר לק"ש כוונתיקין והוא בתראה, ואמר רבי דוותיקין נמי מודו דזמנה עד ג' שעות, אע"פ שהיו ממהרין אותה לקרות עם הנץ החמה, והכי מוכח לקמן בסוף גמ' דמי שמתו, דקתני במשנה על בעל קרי ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות עד שלא יהא הנץ החמה יעלה ויקרא, וקאמר בגמ' לימא תנן סתמא כר"א דאמר עד הנץ החמה אפי' תימא כר' יהושע דילמא כוונתיקין דא"ר יוחנן וכו', משמע בהדיא שהם סוברים כר' יהושע, ומוכח נמי דגומרין אותה עם הנה"ח היינו קודם הנץ החמה, דמוקי המשנה שצריך לקרותה קודם הנץ החמה כוונתיקין, ואביי נמי לא נקט לק"ש כוונתיקין אלא לומר דאע"ג דהלכה כאחרים לק"ש צריך לאחר מעט קודם הנץ החמה כוונתיקין כדי שיסמוך גאולה לתפלה וכו', וכן הדין שזמן ק"ש מתחיל כאחרים וזמנו עד שלש שעות כר' יהושע, אלא שוותיקין מקדימין למצות ומשכימין לקרותה קודם הנץ החמה כדי שתהא תפלה ביום אחר הנץ כדכתיב ייראוך עם שמש שהוא אחר זריחת השמש, ומן הדין היה להקדימה כאחרים שאז הוא זמן קימה. וכן לתפלין דלא חיישינן תו שמא יפיח בהם כיון שהוא זמן קימה אלא שמאחרין אותה עד מעט קודם הנץ כדי לסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. וכן משמע בירושלמי דקאמר מ"ד כדי שיהא רואה את חברו ברחוק ד' אמות ויכירנו כמ"ד בין תכלת ללבן, אבל אמרו מצוה עם הנה"ח כדי שיסמוך וכו' וזהו כפירוש רבי, ולקמן נמי בפ' תפלת השחר מוכח דהאי ייראוך עם שמש אתפלה קאי, גבי מתפלל עם

דמדומי חמה דכתיב ייראוך עם שמש ואתפלת מנחה קאי התם, ואל תתמה דעם הנץ החמה משמע קודם, ועם שמש משמע אחר הנץ החמה, דהיינו אחר זריחת השמש, דעם בסמוך משמע, כמו ערב שבת עם חשכה, וגם עם שמש משמע בשעת זריחה, והא דאמר לקמן בפ' תפלת השחר דקאמר במשנה תפלת השחר עד חצות, ופריך בגמ' מהא דתנן מצוה עם הנץ החמה. פירוש מצוה דק"ש עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה, ומשני ההיא כוונתיקין:

מיהו אע"פ שאינו יכול להמתין ק"ש בברכותיה עד חצות ואינו יכול לסמוך גאולה לתפלה, מ"מ שחר תפלה בזמנה יהבי ליה עד חצות, ולא תיקשי הא דאמרינן ביומא פ' אמר להם הממונה (דף לז, ב) אף היא עשתה נברשת של זהב בשעה שהחמה זורחת בה ניצוצות יוצאין ממנה וידעו כל העם שהגיע זמן של ק"ש, ואמר אביי לשאר עמא דבירושלים, משמע שאינו מתחיל עד לאחר הנץ, והא לא אשכחן שום תנא שיקבע זמן אחר הנץ, אלא ודאי הוקבע אותו זמן לצבור, לפי שאינו יכולין להקדים ולמהר כוונתיקין כי רוב בני אדם אינם בקיאים לכיוון, וא"ת והא"ר שמעון בן יוחאי משום ר' עקיבא לעיל פעמים שאדם קורא כו' אחד קוד' הנץ החמ' ואחד אחר הנץ החמה ויוצא בה א' משום לילה וא' משום יום, ופוסק ריב"ל כרשב"י שאמר משום ר' עקיבא אלמא קודם הנץ החמה לילה הוא, ותחלת זמנה דיום הוי אחר הנץ כאותה משנה דיומא, וי"ל דאפילו פליג ריב"ל אאביי הלכה כאביי דפסיק כוונתיקין דהוא בתראה, ועוד י"ל דלא פסיק ריב"ל כרשב"י אלא במה שסובר שקודם הנץ החמה יוצא בשל לילה, כדקאמר בתר הכי דלא בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דהנהו זוגי דרבנן דאשתכור וכו' אבל במה שתחלת זמנו דיום אחר הנץ לא פסיק כלל, אי נמי יש לומר דאפי' ר' שמעון מודה שזמן ק"ש של יום קודם הנץ החמה, והא דלא נקט פעמים שאדם קורא ק"ש שני פעמים קודם הנץ ויוצא בשל יום ובשל לילה, והוי רבותא טפי איכא למימר דבעי לאשמעינן שאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ, ואפי'

[דף קכ"א]

נאמר דר"ש סבר דזמן ק"ש הוא אחר הנץ, מ"מ אין נכון להעמיד המשנה דיומא כר"ש, ודלא ככל הנ"י תנאי, דא"כ היה לו לגמ' דיומא לדקדק כך ולהעמידה כרשב"י אליבא דר' עקיבא:

ורבינו תם פירש בתשובתו להה"ר שמשון בן ה"ר יוסף, דזמן ק"ש הוא אחר הנץ החמה כההיא משנה דיומא, וכרשב"י דאמר משום ר' עקיבא, דפסק ריב"ל כותיה דשל יום הוא אחר הנץ החמה, והותיקין היו ממהרין שלא כדין קודם הנץ החמה כדי שיסמכו גאולה לתפלה ונמצאו מתפללין ביום ובשביל חביבות התפלה שתהא עם השמש היו ממהרין ק"ש, ואע"ג דתפלות כנגד תמידין תקנום והתמיד היה קודם הנץ החמה, מ"מ זמנה של תפלה בשעת הנץ עם השמש והיינו דפריך בפ' תפלת השחר ורמינהו מצותה דק"ש עם הנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום פ', ולא עד חצות דזמן תפלה עם הנץ החמה משמע ליה דקא מיירי בחביבות התפלה ולא בעיקר ק"ש, ולהכי לא פריך מיניה גבי ק"ש שהיה יודע שהיו קורין אותה שלא כדין מפני חביבות התפלה וממהרין אותה קודם זמנה והכי אית ליה לר"ש משום ר' עקיבא דזמנו הוא אחר הנץ, ופסיק ריב"ל כוותיה וכן משנה דיומא, מיהו קשה לשון מצותה דקאי אק"ש משמע שזהו המצוה ועיקר הזמן, וגם אביי דבתראה הוא פסק כאחרים וכותיקין, ורבינו יעקב פירש דאביי סימנא בעלמא נקט, כלומר סמוך להנץ החמה כמו שעושים ותיקין יש לו לעשות אך הם מקדימין מעט קודם הנץ, ואביי קאמר אחר הנץ כמשנה דיומא, ואמר נמי במגלה פ' הקורא (דף כ, א) ואין טובלין אלא ביום וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנץ החמה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, אלא דבר שמצותו ביום מצותו עם הנץ החמה, אבל קשה לפרש כן שאביי יאמר לק"ש כותיקין וליה לא ס"ל. והא דאמר לקמן בגמ' דבשחר מברך דזמן יוצר אור לא מטא בעמוד השחר כשהיו קורין אותו אנשי משמר, לא בעי למימר דלא הוי עד הנה"ח דהוי ה' מילין לאחר עמוד השחר אלא יכול להיות בזמנים

השנויים במשנתנו שאז צריך לומר יוצר אור. ובתוספות ה"ר יוסף שפירש לפני רבינו שמואל משמע שסובר כפירוש רבי, ור"ח פירש דהאי גומרין קוראין ופוסק דזמן ק"ש מהנץ החמה עד ג' שעות כר' יהושע, ומפרש ייראוך עם שמש שיקבלו עליהם עול מלכות שמים, ואינו נראה דלישנא דכדי שיסמוך גאולה לתפלה, משמע דמיירי בעיקר תפלה וגם קרא דייראוך עם שמש מוקמינן ליה גבי תפלה פ' תפלת השחר, ועוד דלשון גומרין לא אתי שפיר ושמא יש לפרש שלא היו גומרין אותה בעונתה וכדפירשנו (לקמן בפ"ב) ניתא טפי. מ"ר:

כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק כל היום. פירוש כותיקין דוקא, והכי משמע לישנא דבסמוך זימנא חדא סמיך גאולה לתפלה וכו'.

אלא אפי' לקראת מלכי אומות העולם וכו'. בירושלמי דפרקין (פ"ג - ה"א) מצוה לראות גדולי מלכות וכו', משמע אפי' גדולי אומות העולם קאמר:

מכדי יהיו לרצון אמרי פי וכו' נימריה מעיקרא. וא"ת ומאי קושיא יותר נכון לומר ה' שפתי תפתח מעיקרא, ויהיו לרצון בסוף שכתוב בסוף המזמור, ויש לומר דדרשינן בירושלמי סמיכת גאולה לתפלה מדכתיב ה' צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה על כן נכון היה לומר אותו תחלה דהוי וגואלי סמוך לתפלה, רבינו אלחנן:

אשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשתא היא. מכאן קשה לפירש"י שפירש במגילה פ"ב (דף יז, ב) גבי ברכות השנים ודוד כי אמרה בפרשה תשיעית אמרה, וא"ת שמינית היא אשרי האיש ולמה רגשו תרתי נינהו, דהכא מוכח דחדא נינהו, אלא יש לפרש למה ה' תעמוד מרחוק שיש שם פרשה, הויא תחלת המזמור:

דף י עמוד א

כל פרשה שהיתה חביבה כו' פתח באשרי, דוקא נקט אשרי אלא לישנא דקמייתא נקט. כלומר חתימה מעין פתיחה כמו אותן שמתחילין בהללויה, ומסיימין בהללויה וכן הודו וכן אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ, וכן כיוצא בהן, וכן הוא דרך שבח יותר, ולכך תקנו חכמי' ברוב ברכו' מעין פתיחתן סמוך לחתימתן, ודלא כפיר' ה"ר יוסף. חטאים כתיב אע"ג דהיינו נמי חוטאים דהא לא קרינן חטאים בחטף פת"ח. מ"מ מדשני קרא ולא כתב חוטאים, דריש ביה חטאים כמו עונות, וכן שמא יש לדרוש בחרב ימותו כל חטאי עמי מדלא כתיב חוטאי:

מעשה דשאל הוה ברישא. שמא היה יודע שיש הרבה בתורה אין מוקדם ומאוחר, אלא הני תרי עניני הוו כחד ענינא קא בעי, ורבינו שמואל פירש לפי הפשט דסמיך מעשה דאבשלום ללמה רגשו גוים שהיה בתחלת מלכותו לפי פשטו כדכתיב וישמעו פלשתים כי משחו את דוד ויעלו פלשתים לבקש את דוד שהיו רוצים להעבירו ממלכותו לפי שהיה עבד לאכיש ואבשלום כמו כן רצה להעבירו ממלכותו, אבל בימי שאל לא היה מלך:

מסיפא דענינא תוסף רוחם. ולא גרסינן מרישא דענינא:

כך מקובלני מבית אבי אבא. אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים כדכתיב בדברי הימים וישא דוד את עיניו וירא את מלאך ה' עומד בין השמים ובין הארץ, וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים, וכתיב ויפלו דוד והזקני' מתכסים בשקים ובקשו רחמים:

דף י עמוד ב

שם גאולה לתפלה. משום הך מילתא מייתי לכולה מלתא דחזקיהו:

וגנותי על העיר הזאת. אחר שחלה חזקיהו כתיב:

שלא ראתה קרי עליהם. וא"ת מאי האי דקאמר לעיל שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש דלמא היינו לפי שראתה הסדין, ויש לומר דמ"מ נתנה לב להכיר ולראות יותר מבעלה שלא נתן לב:

בהוד יופיה. זה כתוב אחר כך כשהלכה אל אלישע שיחיה בנה, אבל כענין הזה הכירה בו מתחלה:

רגל ישרה. פירש"י ז"ל דדייק מדכתיב רגל דמשמע תרווייהו כחד רגל, אי נמי י"ל מדכתיב ישרה, שמכוונות רגליהן ומיישרות. בירושלמי דפרקין פליגי בה תרי אמורא חד אמר ככהנים דכתיב לא תעלה במעלות על מזבחי, כלומר שאין להם להרחיב את פסיעותיהן אלא מהלכין עקב בצד גודלו, חד אמר כמלאכים דכתיב רגליהם רגל ישרה, מכאן נראה לרבי דהא דאמרינן בסוכה (דף כב, ב) אמרו עליו על בנה של מרתא בת בייתוס שהיה נוטל שתי יריכות משור גדול הלכות באלף זוז והיה הולך עקב בצד גודל, שלא להראות כחו היה עושה כן אלא שכן יש לו ללכת כשאר כהנים:

מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה. מספקא ליה לרבי. אי בעי למימר עד חצות כשיעור תפלה, ועד ד' שעות לר' יהודה, או כל היום כולו לא הפסיד:

גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מעוסק בתורה. וא"ת מאי איריא ק"ש אפי' תפלה נמי דקיי"ל בפ"ק דשבת (דף יא, א) דכמו אנן מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה. יש לומר כמו ר' שמעון ב"י וחבריו קאמר התם שהיו מפסיקין לק"ש ולא לתפלה, אע"פ שהיתה תורתם אומנותם, והשתא נקט דוקא ק"ש, אי נמי ה"פ גדול הקורא ק"ש בעונתה מתלמוד תורה פעם אחרת, דלתלמוד תורה בעידן ק"ש אין זה חידוש אי ק"ש עדיפא, דאפילו תפלה נמי דזמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד וה"ק

לגבי ק"ש דהכא שייכא הך פלוגתא ואפי' לאחר בת קול דהא ב"ה נמי מודו שיכולין לקרותה מוטיין ועומדין, ואין נראה כחולק עליהם, ורב יוסף אמר דאפילו הכי לא עשה ולא כלום כמו שאנו אומרים לקמן גבי ר' יוחנן בן החורנית שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית שאמרו לו שלא קיים מצות סוכה אע"פ שאינו אסור מן התורה אלא מדרבנן גזרה שמא ימשך אחר שלחנו, אבל מ"מ הוא יושב בסוכה, ואפ"ה לא קיים מצות סוכה, ה"ה נמי גבי ק"ש שלא יצא כלל ורב נחמן בר יצחק אמר אפי' בכי האי גונא נמי חייב מיתה מדר' טרפון ולהכי לא מייטו מינה ראייה דעשו ב"ש כדבריהם דהרואה אותו מוטה אינו אומר שעשה כן לעבור על דברי בית הלל, וכי האי גונא משני התם בפ"ק דיבמות (דף יג, ב):

הרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה. הרואה אומר לאפוי אורא הוא דעבד:

ב"ש פוסלין. בפ"ק דסוכה (דף ג, א) מפרש דבתרתי פליגי בסוכה גדולה שישב סמוך לפתח ובסוכה קטנה שאינה מחזקת אלא ראשו ורובו, מדנקט לשון פוסלין ומכשירין ולא נקט אוסרין ומתירין:

אחת ארוכה ואחת קצרה. פירש"י אשתים דלאחריה דערבית קאי. אמת ואמונה ארוכה והשכיבנו קצרה, והקשה לרבינו תם דמה קוצר ואורך יש בזו יותר מבזו, ועוד היאך אנו אומרים אור יום הנף בהשכיבנו והלא קצרה היא, ועוד הכי הו"ל למיתני ושתים לאחריה וארוכה לא יעשה קצרה וקצרה לא יעשה ארוכה, ועוד מאי שנא משל שחר ושלפניה שכולן שוות, ועוד דלא מדכר לה בתוספתא בהדי קצרות, ובשביל שהיה נזכר במשנה לא היה נמנע מלהזכיר בתוספתא, ועל כן פירש רבינו תם דלאו אדלעיל קאי אלא מילתא באפי נפשה אחת ארוכה וכו' כלומר בין ארוכה בין קצרה, כמו אחת בתולות ואחת בעולות, הו שוות שאין

מכאן ואילך לא הפסיד כקורא בתורה אחר ג' שעות, אבל בעונתה עדיף מקורא בתורה שלא בשעת ק"ש:

מתני' **בש"א** בערב כל אדם יטה ויקרא. ואע"ג דאמר לעיל בריש פרקין דפריש מילי דשחרית מ"מ פתח כאן במילי דערבית משום דמייתי קרא דבשכבך:

דף יא עמוד א

אי הכי אפי' כונס את האלמנה נמי. פי' כיון דאסיקנא דאפי' הולך לדבר מצוה פטור, א"כ אפי' כונס את האלמנה נמי, דלא גרע מהולך לדבר מצוה:

תנין מן התפילין שנאמר בהן פאר. פירש"י ז"ל ואבל מעולל באפר קרנו, ובמועד קטן בפ' בתרא מפי' לה מדאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש על ראשך מכלל דכולי עלמא אסור, וא"ת א"כ מאי האי דקאמר התם אבל אסור בדברי תורה מדקאמר רחמנא ליחזקאל האנק דום, ואמאי לא אמרינן מדקאמר רחמנא ליחזקאל האנק דום מכלל דכ"ע שרי, ויש לומר שה"ק לא בא להחמיר על יחזקאל אלא להקל עליו, ויש מפרשים קרא הכי האנק דום אבל מתים לא תעשה, כלומר בדברי תורה לא תדום ולא תעשה אכילות של מתים מזה כי אם אתה מותר בדברי תורה:

א"ל זקנך מגודל. א"ל יהא כנגד המשחיתים, כלומר כנגד המינים שהם משחיתים את זקנם. ורש"י ז"ל פירש בענין אחר, עשה כדברי ב"ש עשה, עשה כדברי ב"ה עשה, וא"ת מאי קאמר אי קודם בת קול אמאי קאמר רב יוסף לא עשה כלום ואי לאחר בת קול אמאי קאמר עשה כדברי ב"ש עשה, ועוד אמאי לא מוכח מהך ברייתא דעשו ב"ש כדבריהם, ועוד ממתניתין נמי היה יכול להוכיח כן, מדעשה ר"ט כדברי ב"ש, ועוד מאי שייכא הכא הך פלוגתא מבכל התלמוד, אך יש לדחות משום דמייתי עלה מתניתין. ומ"מ נראה בעיני לפרש דהכא דוקא

רשאיין לשנות ממטבען כדמפרש ואזיל, מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך כמו ברכת הפירו' וברכת המצות וברכו' המזון, כמו שמונה אותם בתוספתא דברכות, מכאן שאין אומרים אות מבראשית הוכתרה, שאומרים בברכת הזן, מיהו נראה לרבי דברכת הזן לא הוי ברכת זימון שאין זה אלא גברך^{שער הכספות} שאכלנו משלו אבל בברכת הזן יכול להאריך, ולא שייכי מידי להא דאמרינן בפ' ג' שאכלו עד היכן ברכת זימון וכו' עד הזן וכו' כמו שנפרש לפנינו בעז"ה, ושפיר אמרינן אות מבראשית:

ועוד אומר רבינו תם דפירש"י שפירש ארוכה אמת ואמונה ליתא דהא אמרינן לקמן בפ"ב אמר אני ה' אלהיכם צריך לומר אמת לא אמר אני ה' אלהיכם אין צ"ל אמת, והא בעי לאדכורי יציאת מצרים דקאמר הכי מודים אנחנו לך ה' אלהינו שהוצאתנו מארץ מצרים והוצאתנו מבית עבדים ועשית לנו נסים וגבורות ושרנו לך מי כמוכה וכו', ואלילה קאי הרי שאין לך קצרה יותר מאמת ואמונה, ועוד פירש רבינו תם אחת ארוכה ואחת קצרה, אאמת ואמונה קאי כלומר בין ארוכה בין קצרה שכשאומר פרשת ציצית אומר אמת והוי ארוכה, וכשאינו אומר פרשת ציצית אומר מודים אנחנו לך כדאיתא לעיל והויא קצרה, והא דתניא בתוספתא דברכות למה אמרו אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך, כלומר למה הוזכר במשנה אחת קצרה כלומר בין ארוכה ובין קצרה, מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך וכו' ובכולהו מקצרין ומאריכין לכד מאותן ברכות שמונה בתוספתא:

והא דאמרינן לא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות. פירש ר"ת וה"ג ור"ת דהיינו דוקא צרכי יחיד אבל צרכי צבור שרי דהא כל שלש אחרונות צרכי צבור נינהו ועם מה שעבד מסדר שבח לפני רבו יכול לישאל צרכי צבור שהם רבים דהיינו שבח וכבוד הרב שרבים צריכים לו שכן מצינו בעבודה והודאה ושים שלום

ויעלה ויבא שכולם צרכי רבים הם, ועוד אל ישאל אדם צרכיו, כמו אל יפיל אימה יתירה בתוך ביתו, וכמו אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות, וכמו אל יוציא עצמו מן הכלל, וכן אל יעמוד אדם במקום סכנה, ורוב שב ואל תעשה כגון אלו אינן דוקא ואי עבד עבד, ומה שכתב בה"ג גבי ההיא דאל ישאל אדם וכו' לא בג' ראשונות ולא בשלש אחרונות, מכאן איכא רבנן דנהיגי דלא אמרי זכרנו בריש שתא, אין נראה כלל, דהא צרכי רבים של כל ישראל שפיר דמי כדפרישנא ומטעם זה אנו נוהגין לומר קרובות בג' ראשונות, וכבר נחלקו בהן ר' יוסף טוב עלם ור' אליהו הזקן ועלתה בידם מותר ומצוה מן המובחר וגם ר' אלעזר הקליר ייסד קרובות, שהיה מארץ ישראל ומקריט ספר ובימיו היו מקדשין על פי הראיה ותנא היה, וראיות יש מדאמר בפסיקתא כד דמך ר"א ב"ר שמעון קרא עליו דורו מכל אבקת רוכל דהוה תנא וקורא ופייטן ודרשן ולעולם לא תמצא שיסד שום קרובה ביום שני, ואותה של יום שני של סוכות כתוב עליה במחזורים ישנים קדושתא כעין קלירית, ואחות אשר לך כספה, שאנו אומרים ביום שמחת תורה, נעשית ליום טוב ראשון של גשם תדע שמוזכר טל בברכת מחיה המתים ואלו היה ליום אחרון היה מזכיר גשם, וכל האומר שעשה הוא אומן שלא קם כמותו, אינו אלא טועה, וכל אותם פרשיות שבמגלה בגמ' בימים טובים שנים אינו מזכיר, ומצאתי בפסיקתא שבתחלתו היה מוליך משאות, ואוכל מלא התנור פת, פעם אחת כעס עם הסוחרים והשליכם עם משאם ועם חמוריהם על הגג, ושמא על שם אכילתו נקרא קלירי, ובההיא שעתא תיקן קרובות הללו, ושוב נעשה תלמיד חכם כדאיתא התם בפסיקתא, ואפי' אם תאמר שלא היה ר' אליעזר ב"ר שמעון, אלא אחר היה, מ"מ משמע שמקריט ספר היה, ובימיו היו מקדשין על פי הראיה. ובכמה מקומות חולק על תלמוד שלנו, ותופס שיטת ירושלמי, וא"כ עליו יש לסמוך לומר קרובות ופיוטין, ועוד משמע בפ"ק דע"ז(דף ח, א), דאל

לשנות קודם ק"ש צריך לברך לאחר ק"ש אינו צריך לברך וא"ר בא והוא ששנה על אתר, ולהכי מיבעיא ליה למר מי שבירך ועסק בתורה והלך לעסקו או לצרכיו וחוזר ועוסק בתורה צריך לברך או לא, מי אמרינן מידי דהוה אמניח תפלין שמברך עליהן בכל שעה שמניחן או לא, ואם לא היה המנהג שלא לברך לא היה מסופק אם יש לסמוך על המנהג או שמא מנהג בטעות הוא, ודאי משמע מתוך הירושלמי שצריך לחזור ולברך לכאורה. אבל מתוך המנהג נראה כי הירושלמי לא הצריך והוא ששנה על אתר אלא בנפטר באהבה רבה דלא אתחזיא אהבה רבה לשם ברכת התורה אלא כששונה על אתר או היא נראית ברכה לשם עסק תורה כמו לשם ק"ש ואז לא יצטרך לברך כל אותו יום אפילו יפסוק ויחזור ויעסוק דכל המברך על התורה אין לחזור ולברך בשביל הפסק שבאמצע העסק, ולכך הוצרך לומר והוא ששנה על אתר על הנפטר באהבה רבה ולא על כל מברך ברכת התורה, אבל אם בכל ברכת התורה היה כן הדין היה לו להשמיענו בעלמא דהפסק שיפסיק באמצע העסק יצריכנו לחזור ולברך, וכש"כ הנפטר באהבה רבה, אי נמי יש ללמוד מתוך המנהג מדלא פירש כן בתלמוד שלנו חולק הוא כזה על תלמוד ירושלמי, דאל"כ היה לו לחלק כמו שמחלק בירושלמי, אי נמי אפילו אם תימצי לומר שאינו חולק וצריך לחזור ולברך גם לתלמוד שלנו וגם תאמר שאפי' בירך ברכת התורה והפסיק באמצע העסק שצריך לחזור ולברך, איפשר בני אדם שתדירין לעסוק בתורה וממהרין עסקיהן לחזור וללמוד ותדיר דעתם לחזור עוד ללמוד אין הפסקם חשוב הפסק לענין ברכה זאת.

וכבר שאלתי מרבינו תם מנוחתו כבוד, על ברכת הסוכה אם צריך לברך כשנכנס לישן בה כי הייתי מחשב כי אין צריך לברך כי שמא לא יוכל לישן בה וכשהוא ממש סמוך לשינה אין יכול לברך מפני השינה שקפצה עליו ולכך נהגו שלא לברך, והשיבני כי על כל מצות סוכה שקיים מסעודה אחת ועוד סעודה אחרת כגון שינה וטיול ושנון ברכת

ישאל אדם צרכיו משמע צרכי יחיד דקאמר אעפ"י שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה וכו' אבל אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים, אם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים, דהיינו צרכי יחיד לעצמו אבל ג' ראשונות צרכי רבים דכל ישראל נינהו, ולפיכך האריכו בהם בקדושת היום שזהו כבוד ושבח לרב שכל ישראל צריכי' רחמיו כפיר"ת מ"ר: מיהו אם ר' אליעזר קלירי הוא ר' אליעזר בר' שמעון מצינו שחולק בפיוטו על ר' אליעזר ב"ר שמעון שהרי יסד בפ' החודש מועד מזמן לנדגלין, נועדים בו עצימה צידי רוגלים. ספור הוא למלכים ולרגלים, פירוש דפסח הוא ראשון לרגלים לענין בל תאחר, ואיהו פליג אדאבוה בפ"ק דראש השנה (דף ד, ב), דבתיב הסוכות דוקא עובר בכל תאחר, ושמא מ"מ יסד בפיוטו אליבא דהלכתא, דס"ל כאבוה ר"ש בן יוחאי דאמר שלשה רגלין כסדרן וחג המצות תחלה:

דף יא עמוד ב

כדי להזכיר מדת יום כלילה ומדת לילה וכו'. ^{אוצר החכמה}שמעתי בשם רבינו אליהו משום דאמרינן בחולין פ' כסוי הדם (דף פז, א) א"ל מינא לרבי מי שיצר הרים לא ברא רוח מי שיצר רוח לא ברא הרים דכתיב יוצר הרים ובורא רוח, א"ל שטיא שפיל לסיפא דקרא דכתיב ה' צבאות שמו, הכא נמי הא כתיב יוצר אור ובורא חשך, לכך אנו מזכירין אותן יחד לומר שיוצר אחד בראם:

תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם. הנה"ה א"ה כ"ה גם גירס' בעל ה"ג ור"ח ור"י אלפסי והרמב"ם ז"ל: מ"מ כתבו הגאונים ז"ל שיש לנו לקיים דברי שניהם, ונהגו לומר בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם וגם סתם התלמוד מזכיר לקמן אהבה רבה בשל שחרית:

משקרא ק"ש אינו צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה. אעתיק תשובת רבי שהשיב לרבינו אשר מלונל, ירושלמי השכים

לישב בסוכה שבירך בסעודתו פוטרנו מלברך עליהם, ואם שם אין צריך לברך על השינה מטעמו של רבינו יעקב ואפי' הסיח דעתו משינה והלך למלאכתו ושוב נמלך לישן, כש"כ בכאן שדעתו כל שעה לחזור אל הלמוד שיש לומר מתוך המנהג שלא יצטרך לברך, ועל הטיול ועל השנון לא שאלתי ממנו כי אם על השינה לפי שבשינה מצינו שאסור לישן חוץ לסוכה שינת עראי והחמירו בה יותר מבאכילה שאכילת עראי מותרת חוץ לסוכה, וכיון דברכינן על האכילה כש"כ על השינה אלא א"כ יהא טעם לחלק אבל בטיול ושנון לא מצינו איסור חוץ לסוכה, ואמנם בפסקי ה"ר שמעיה תלמידו של רבינו שלמה ראיתי שכתב על רבינו שלמה ז"ל, כשמשכים רבי לעסוק בתורה מברך ברכת התורה וכשהולך אחרי כן לבית הכנסת ואומר ברכות ופסוקי דזמרה חוזר ומברך ברכת התורה כמו באותן הימים שלא היה משכים ללמוד, ונותן טעם לדבר שכמו שהקורא בתורה מברך על התורה ולא חשיבא ברכה לבטלה אעפ"י שכבר בירך קודם שקרא פרשת קרבנות ואיזהו מקומן ור' ישמעאל ה"ה נמי הכא דלא חשיבא ברכה לבטלה, ואלו הביא הירושלמי טעם לדבריו לומר שבשביל שהפסיק חוזר ומברך על זה לא נפלאתי, אבל תמהתי על טעם זה אם אמרו רבינו שלמה ז"ל. כי בלא טעם של הפסק שיזיקנו לחזור ולברך א"כ יברך כמה פעמים, כי למה לא תהיה ברכה לבטלה דלא דמי לעומד וקורא בתורה כי אותו אפי' אם בירך מיד על עסק התורה שעסק בפני עצמו צריך הוא לחזור ולברך על קריאתה בצבור כי נתקנה שם ברכה לפניה כמו שנתקנה לאחריה, וכמו שנתקנה ברכה אשר בחר בנביאים טובים על ההפטרה, ועוד אפי' במקום דשייכא ברכה אפי' בספר תורה הקפידו שלא לגרום ברכה שאינה צריכה גבי ובעשור דחומש הפקודים קורא על פה, כן השיב רבי:

הכי גרסינן בסדר רב עמרם למקרא צריך לברך ולמשנה אין צריך לברך, ור' אלעזר אומר אף

למשנה צריך לברך אבל לתלמוד א"צ לברך, ור' יוחנן אמר אפי' לתלמוד דא"ר חייא וכו'. פירוש מדרש חלופי תלמוד, ובפ"ב גרסינן לתלמוד ולא גרסינן למשנה:

הכי גרים ר"ת ור' יוחנן אמר והערב נא וכו', לפי שרגיל ר"ת לפרש דכל היכא שהברכות שלפניהם קצרות, אפי' ברכה הסמוכה לחברתה פותחת בברוך כגון ברכות של הבדלות וכן אותן ברכות של שחרית, א"כ הי' צריך לברכת הערב לפתוח בברוך כי אותה שלפני' היא קצרה. אבל ר"ת היה אומר כי אין זה כי אם סיום של ברכת אקב"ו לעסוק בדברי תורה ואינם כי אם שתי ברכות, אבל פירושו לא יתכן כמו שפי' בערבי פסחים ובכתובות, וצריך עיון בסדר רב עמרם אם מונה אותן ג' ברכות, ולקמן בפ' ג' שאכלו נאריך עליה בס"ד:

תנן התם אמר להם הממונה. פירש"י ז"ל הסגן, ואינו נראה דקאמר בירושלמי על ה' דברים הסגן ממונה ואלו הן אומר לו אישי כהן גדול הגבה ימינך כשהיה מטיל גורלות ביום הכפורים הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו והניף הסגן בסודרין ואחז הסגן בימינו והעלהו, לא היה כהן גדול מתמנה להיות כהן גדול עד שנעשה סגן, וכולן מפורשין בסדר יומא על מקומן, על כן נראה דכהן אחר היה ממונה על כך, וכן אמר להם הממונה באו והפיסו צאו וראו אם הגיע זמן שחיטה וכו'. מ"ר:

ה"ג וברכו ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. ולא היו מתפללים כי אם אותם ג' ברכות ולא כל י"ח ברכות דאפי' זמן ק"ש לא הגיע כדתניא (יומא דף לו, ב) קראה עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא, שאנשי משמר מקדימין וכו' אלא היו מתפללין ברכו' אלו כדי שיתקבל קרבנם ברצון וברכת כהנים היינו שים שלום או היו אומרים ממש פסוקי דברכת כהנים כמו שאנו אומרים אותן אחר הודאה לפני שים שלום, אבל

נושאים כפיהם לא היו, דא"כ היה לו להאריך כאן על משנה זו כמו שמאריך בתמיד פ' החלו עולין (פ"ז – מ"ב), אלא שבמדינה אומרים ג' ברכות ובמקדש אומרים ברכה אחת וכו', ועוד א"כ הו"ל למיתני בתענית גבי ג' פעמים ביום הכהנים נושאים כפיהם בשחרית ובמוסף וכו' הו"ל למיתני ובמקדש ד' פעמים אחת לפני הקטרה ואחת לאחר הקטרה, אבל בספרים שלנו גרסי' וגם בפ"י רש"י וברכו את העם. ופירש"י ז"ל עם העם ולא ידענא מאי קאמר דהא אכתי לא הגיע זמן ק"ש כדפרישנא, ור' מאיר שליח צבור יסד בפיוט של תפלה תקח אמת ויציב וברכת כהנים וברכו את העם ברכת כהנים, וצריך עיון פירושו:

דף יב עמוד א

אלא דנקיט כסא דשכרא וסבר דחמרא הוא וכו'. והשתא דלא איפשיטא למסקנא אזלינן לחומרא:

כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. וא"ת ברכה אחת מעין שבעה ששליח צבור אומר בכל ערב שבת הלא אין בה מלכות, וי"ל דהאל הקדוש שאין כמוהו זהו מלכות, כלומר שהוא אחד בעולמו ואין זולתו:

ואמונתך כלילות. ואמרינן במדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך שהאדם מאמין בהקב"ה ומפקיד רוחו בידו ומחזירו אליו ומחדש כחו ממה שיגע כל היום, אי נמי כפירש"י:

דף יב עמוד ב

רב ששת כי כרע כרע כחזירא וכו'. ירושלמי תני ר' חלפתא בן שאול הכל שוחחין עם שליח צבור בהודאה, ר' זעירא אמר ובלבד במודים ר' זעירא סבר לקרובה כדי לשוח עמו תחלה וסוף וקאמר נמי התם בירושלמי דפ"ק דברכות ר' שמואל בר. נתן בשם ר' אחא בר חנינא מעשה באחד ששחה

יותר מדאי והעבירו רבי ר' אמי אמר ר' יוחנן העבירו אמר ליה ר' חייא בר בא לא היה מעבירו אלא גער ביה:

כרע כחזירא. פירש בערוך בשם רב האי גאון ז"ל, חיזרא הוא אחד ממיני קוצים שמצוי בבבל וקורין אותו אלחור וכריעה שלא יכרע מאמצע מתניו וראשו זקוף ועומד כברייתו אפי' בשחותו מתציו אלא צריך שיכוף את ראשו שיהיה כאגמון שכפוף ראשו ולעולם צריך לכוף צוארו עכ"ל הערוך דחזירא, ובירושלמי דפרקין גבי מודים תני ובלבד שלא ישוח יותר מדאי א"ר ירמיה ובלבד דלא יעביד כהדין חדרונא אלא כל עצמותי וכו'. ופירש בערוך בערך חדר והצב למינהו תרגום ירושלמי וחדרונאי כעין פירושו שפירש כי הצב דומה לצפרדע כששוחה שוחה ממתניו וראשו זקוף כברייתו:

זקיף כי חיויא. בפ"ק דכ"ק (דף טז, ב) בסופו אמרינן שדרו של אדם לאחר שבעים שנה נעשה נחש והוא דלא כרע במודים דהיינו מדה כנגד מדה לפי שיש לו לכרוע כי חיויא במודים והוא לא עשה כן נעשה נחש:

והלכתא כרבה דאמר המלך הקדוש והמלך המשפט. ומיהו פשיט לן כרבה בכולא תלמודא אלא משום דר' אלעזר קאמר דאם אמר האל הקדוש יצא הוצרך לומר הלכתא כרבה שאמר הלכה המלך הקדוש, ויכול להיות שמודה לר' אלעזר שיצא בדיעבד ואם לא אמר אין מחזירין אותו, אבל רבה חולק על ר"א שצריך לומר לכתחלה המלך הקדוש ולר' אלעזר אין צריך לאמרו אפי' לכתחלה, והא דנקט יצא לפי שאין ר"א מקפיד מה יאמר, או המלך הקדוש או האל הקדוש ורבה מצריך לומר המלך הקדוש לכתחלה ומזה פוסק התלמוד כרבה אבל כהמלך המשפט מחזירין אותו לפי שהוא משנה ממתבע שטבעו חכמים בברכות, וכן בזכרנו מי כמוכה אב הרחמים, וכתוב לחיים, וכו' בספר חיים

וכו' שמוסיפין לומר בעשרת ימי תשובה אומר רבי שמחזירין אותו לפי שהוא משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות, ואם ספיקא הוא בידו אם אמר ואם לאו יחזור ויתפלל ובין ביחיד בין בצבור מחזירין אותו, ובירושלמי דתענית פ"ק תני התפלל ואינו יודע אם הזכיר א"ר יוחנן חזקה כל ל' יום מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שצריך מזכיר גבי משיב ומוריד הגשם, וה"ה לכל הדברים שצריך להחזיר בו הוא הדין, ובספר הריא"ף ז"ל ראיתי שפוסק שצריך לומר המלך הקדוש, ואם לא אמר מחזירין אותו דאין הלכה כר' אלעזר, וס"ל דרבה פליג אר"א בדיעבד ודלא כפירושנו:

שמים וארץ, לא תחמוד בית רעך על מזוזות ביתך ולא על מזוזות בית חברך:

זו מינות. והאי נמי בכלל ע"ז הוא וליכא אלא חמשה דברים:

מתני' מזכירין יציאת מצרים כלילות. אבל רבנן ס"ל דאין מזכירין דכל ימי חיך כתיב ועיקר גאולה היתה ביום כדאמר לעיל:

דף יג עמוד א

אלא שיהיא ישראל עיקר, דבכ"מ כתיב בני ישראל:

עד שהיה מספר מעשה ארי פגע בו דוב. לפי שהדוב עז יותר ובעל תחבולות להזיק יותר מארי, ובכך מיישב רבי מאי דאמר בריש ע"ז שאחר מלכות רומי באה מלכות פרס דחשיבה ליה לפי שנמשלה לדוב דכתיב וארו חיות תנינא דמיא לדוב וגו' וקשה אדרכה מלכות בבל חשיבא טפי שנמשלה לארי, והשתא אתי שפיר, לפי שהדוב בעל תחבולות להזיק יותר כדמשמע הכא:

ר' אלעזר אומר עובר בלאו. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ויש לפרש דבר קפרא לא חשיב ליה לאו משום שניתק לעשה דכתיב והיה שמך אברהם. ואידך לא דמי ללאו דנותר שניתק לעשה לפי שמתקן הלאו, ולא נהירא, ומה שהזכיר בר קפרא עשה ולא הזכיר הלאו אי סבר לה לדר' אלעזר משום דלא משמע עשה כל כך אלא קריאת השם, פירש שהוא עשה, בירושלמי דהאי פרקין למה נשתנה שמו של אברהם ושמו של יעקב ושמו של יצחק לא נשתנה, אלו אבותיו קראו אותו בשמו, אבל יצחק הקב"ה קראו יצחק שנאמר וקראת את שמו יצחק:

בקשו לקבוע פרשת בלק בק"ש. ירושלמי מפני מה ב' פרשיות הללו בכל יום, ר' לוי ור' סימן ר' סימן אומר מפני שכתוב בה שכיבה וקימה, ר' לוי אומר מפני שעשרת הדברות כלולים בהן. אנכי ה' אלהיך, שמע ישראל ה' אלהינו (ה' אחד). לא יהי לך אלהים אחרים על פני, ה' אחד. לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, ואהבת וכו' מאן דרחים למלכא לא משתבע בשמיה ומשקר, זכור את יום השבת למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי, רבי אומר זו מצות שבת ששקולה כנגד כל המצות שנאמר ועל הר סיני ירדת ותתן לעמך תורה ומצות ושבת קדשך להם הודעת א"ר אלעזר בר אבינא לומר ששקולה כנגד כל המצות כבד את אביך וכו' למען ירבו ימיכם לא תרצח ואבדתם מהרה מאן דקטיל מתקטיל לא תנאף לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, דא"ר לוי ליבא ועינא תרי סרסורי דעבירה שנאמר תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצרנה, אמר הקב"ה אי יהבת לי ליבא ועינא אנא ידע דאת ידידי, לא תגנוב ואספת דגנך ולא דגן חבירך, לא תענה אני ה' אלהיכם אמת וכתיב וה' אלהים אמת מהו אמת שהוא אלהים חיים ומלך עולם אמר הקב"ה אם אתה מעיד על חברך עדות שקר מעלה אני עליך כאלו אתה מעיד עלי שלא בראתי

סליק פרקא קמא בס"ד. בגל"ך ואע"י בילא"ו.

פרק היה קורא

דאמרי בכל לשון שאתה שומע, ור' יוסי תרתי שמעת מינה לפי שלא היה רוצה שיחלוק על רבנן, ובכאן לא חש אם נעמיד רבי אליבא דלא כהלכתא:

בכל לשון נאמרה. פירש"י ז"ל בפ"ב דמגילה (דף יז, ב) לקרות בספר תורה. מיהו לא אשכחן שתהא קריאת ספר תורה מן התורה. אך יכול להיות שהיא מה"ת כגון פרשת זכור ופרשת פרה אדומה וכיוצא בהן. ורבי פירש בכל לשון נאמרה, כל קריאות צריך לומר בלשון הקודש כגון מקרא ככורים וידוי מעשר ומקרא חליצית כולן בלה"ק למ"ד בלה"ק נאמרה או בכל לשון למ"ד בכל לשון נאמרה. וא"ת בסוטה פ' ואלו נאמרין (דף לב, א) דקא חשיב במשנה הנאמרין בלשון הקודש והנאמרין בכל לשון ומייתי קראי טובי בגמ' לנאמרין בכל לשון ולנאמרין בלשון הקדש, מה נפשך אם בלשון הקודש נאמרה אין צריך פסוק לנאמרה בלשון הקדש, ואי בכל לשון נאמרה אין צריך פסוק לנאמרה בכל לשון. וי"ל דודאי אין צריך פסוק להאי ולהאי, אבל התלמוד מצריך שם פסוקים אליבא דכולי עלמא להאי ולהאי:

עד כאן (מצות) [צריכה] כוונה. עד בכל מאדך ששני פסוקים הללו מדברים ביחוד השם באהבתו ויראתו. מיהו רש"י ז"ל לא פי' כך:

דף יג עמוד ב

אשר אנכי מצוך. דאי כדקאמרת הו"ל למימר אשר צויתך מצוך משמע לפניך [מכאן ואילך]. ומ"מ האלה איצטריך דאי לאו הכי הו"א אפי' פרשה שניה בכלל:

אם כיון לכו יצא. ואע"ג דלא קראה בברכותיה. וכן פירש ר"ח ואמר נמי בירושלמי א"ר אבא זאת אומרת ברכות אינן מעכבות:

ובאמצע שואל וכו'. ואמר בירושלמי עד כאן באמצע הפרשה ואפי' באמצע הפסוק, ר' ירמי' מרמז ר' יונה משתעי רב הונא בשם ר' יוסף ודברת במ' מכלל שיש לך רשות לדבר במ'. והיינו נמי הא דאמר בפ"ק דיומא (דף יט, ב) ודברת במ' ולא בתפלה. פירוש שאין משיבין בתפלה מפני הכבוד, ורש"י ז"ל פירש שם שהתפלה בלחש:

ש"מ מצות צריכות כונה. וא"ת אמאי לא דייק מהא דאמר בפ"ב דמגילה על הא דתנן היה קורא דורשה ומגיהה אם כיון לכו יצא ואם לאו לא יצא, ויתרץ כמו כן בקורא להגיה. וי"ל דהתם פשיטא ליה דקורא להגיה דומיא דדורשה אבל הכא לא מיירי מידי ^{אוצר החכמה} בהא ולכך היה סבור שהמשנה מצרכת כונה:

בקורא להגיה. פירש"י ז"ל לראות אם יש בו טעות. ואפי' לקריאה לא מכיון. ור"ח ז"ל פירש בקורא להגיהה שקורא כעין חסרות מזוזת לטטפת, כאדם המגיה ומדקדק באותיות שלא לכתוב יותר כמו על פי המסורת:

וחכמים אומרים בכל לשון. אומר רבי דקיי"ל הלכה כחכמים דהלכה כרבי מחבירו ולא מחבריו. ועוד דאמרין בסמוך ורבנן סברי לה כמ"ד הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא, והכי פסקינן לקמן הלכתא. ועוד דקאמר ורבי ס"ל כר' יוסי דאמר לא יצא ולא קאמר תרתי שמעת מיניה כדקאמרין לקמן בפרקין דר' יהודה סבר לה כרבנן

צריכה שתהא שימה כנגד הלב. פירש"י ז"ל על גובה היד כנגד הלב, על קיבורת הזרוע שקורין ברדו"ן. יש שהיו רוצין לומר שמניחין תפילין בקנה שלמעלה מן היד לפני האציל שקורין כושר"א וזה קרוי זרוע. ואינו נראה לרבינו תם דהא הכא משמע שהנחת תפילין של יד כנגד הלב ואי אפשר להיותה כנגד הלב אלא אם כן יניחם על הקיבורת שהוא אחר האציל. ועוד אמר ר"ת דבכל מקום מזכיר זרוע גבי תפילין והזרוע הוא למעלה מן האציל שקורין קובר"א, כמו שמוכיח במס' אהלות בפ"ק (מ"ח) שמונה שם רמ"ח איברים שבאדם וחשיב שלשים בפיסת היד ששה בכל אצבע שנים בקנה ושנים במרפק אחד בזרוע ואחד בכתף, משמע שמה שאחרי היד הוא הקנה ומה שאחר המרפק הוא האציל שקורין קובר"א כמו שאפרש והוא הזרוע והוא שמניחין בו תפילין. והוא שכתוב באיוב כתפי משכמה תפול ואזרועי מקנה תשבר. ותדע דמרפק הוא האציל שקורין קובר"א, דתנן בערכין פ' האומר משקלי (דף יט, א) משקל ידי עלי ממלא חבית של מים ומכניס ידו עד מרפיקה וכו' ובמקום מרפיקה של משנה מזכיר בברייתא אציל ואציל היינו קובר"א. דאמר במס' סופרים (פ"ג - ה"א) לא ישמיט אדם ספר תורה מחיקו ויחליצנו מפני שנוהג בו מנהג בזיון ולא יתננו על גבי ארכבותיו ויתן אצילו עליו, וזהו קובר"א ולא בית השחי שאין רגילות להניחין על ספר, וכן לא יחגרו ביזע ואמר בפ' שני דזבחים (דף יח, ב) כשהן חוגרין אין חוגרין לא למטה ממתניהם ולא למעלה מאציליהם אלא כנגד אצילי ידיהם. ואם הוא בית השחי אדרבה שם מקום זיעה ושם אין שום אדם חוגר. ועוד תדע דמרפק היינו אציל דכתיב בירמי' (צ"ל יחזקאל יג - יח) על כל אצילי ידים ומתרגמין מרפוקי ידוהי. והא דכתיב בירמי' (לב - ב) שם בלויי הסחבות תחת אצילי ידך, היינו קושר"א ולא בית השחי, שלועזין איש"ל"ש. והכי נמי משמע בערכין מדפריך בגמ' וביד עד האציל ורמינהו קדוש ידים ורגלים עד הפרק. ומשני דאורייתא עד הפרק בנדרים הלך אחר

לשון בני אדם, ומדאורייתא עד הפרק והתנא דבי מנשה ידך זה קבורת, אלא דאורייתא קיבורת וכו' ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם, אלמא קיבורת למעלה מן האציל, ובנדרים הוי עד האציל. והא דאמרין בנדה בס"פ המפלת (דף ל, ב) גבי תינוק במעי אמו ושני אציליו על שני ארכבותיו וראשו מונח בין ברכיו. ואם הוא בית השחי ניחא טפי שאז הוא נוח להניח ראשו בין ברכיו, ושמא מחמת שהתינוק רק יכול הוא להניח ראשו בין ברכיו, כשהאצילין על ארכבותיו. ובפירוש חומש פירש"י ז"ל בפ' ואתה תצוה שאצילין קובר"א גבי לא יחגרו ביזע, ובפירוש ר"ח פירש שתי לשונות, בלשון אחד פ' קיבורת הזרוע שכנגד בית השחי והוא בצפ"ת אדער"ע (בלשון ערבי הוא) ויש אומרים טה"ר אלכ"ף, ולשון ראשון הוא מה שפירשנו:

עד כאן כונת הלב דברי ר' מאיר. שפסוק ראשון הוא קבלת מלכות שמים. וקיימא לן כרבא דהוא

בתראה: אוצר החכמה

ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. והוא הדין שלא יאריך באל"ף דהוה משמע אי חד כלומר אין חד:

עד על לבבך בעמידה. פירש ר"ח ובירושלמי ר' אידי רב הונא רב יוסף ורב יהודה בשם שמואל צריך לקבל עליו עול מלכות שמים מעומד. מיהו אם יושב אינו עומד, אלא אם מהלך עומד. ולדידן דס"ל כרבא שאין צריך כונה אלא פסוק ראשון כר' מאיר גם לא היה צריך לעמוד כי אם בפסוק ראשון, דעמידה אינו אלא מטעם דבהליכה אינו יכול לכוין. והא דאמר בפ"ק דיומא (דף יט, ב) מתני ליה רב הונא כחייא בר רב קפוטל ואחוי ליה בידיה. קפוטל בבי"ת, ולימא ליה, רב ק"ש הוי קרי, פ' ולכך אחוי ליה בידיה. והתניא ר' אליעזר בן יעקב הקורץ בעיניו והמרמו באצבעותיו עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב וגו' ומשני לא קשיא כאן בפרק ראשון וכאן בפרק שני, פ' בפרשה ראשונה אסור לרמו בשניה מותר. וכן לקמן בפרקין גבי עוסקים

במלאכתן וקורין הא בפרק ראשון הא בפרק שני, לא דוקא נקט פרק ראשון שאין צריך כי אם בפסוק ראשון שהוא מצות כונה אלא משום דאיכא מ"ד דכל פרק ראשון צריך כונה, נקט פרק ראשון:

פרקדן פניו למעלה. אפוריא קדל. ונו"ן מתחלפת בלמ"ד. כמו אל פשטתם (בש"א כ"ז) כמו אן פשטתם נשכה לשכה בספר עזרא. וכן מוכח בבבא בתרא ב' המוכר את הספינה (דף עד, א) גבי מתי מדבר דהוה חד גני אפרקיד וחלף טייעא כי רכיב גמלא ורומחיה בידיה תחת ברכיה וכו'.

לוי' עליה אביי [לפנינו הגרסא ריב"ל] אמאן דגני אפרקיד. פרש"י ז"ל שמא יישן ויתקשה ויראה קשיו ויתגנה על הבריות, ורבי מפרש משום שבא בקרוב לידי הרהור, ולהכי מייתי לה בגדה ב' כל היד ולשם כתבתי:

השתא מישאל שאיל אהדורי מיבעיא. ובכי האי גונא לא שייך למימר זו. ואין צריך לומר זו שהכל דבר אחד הוא. ועוד שמוצא ברייתא שניה כמו שמגיה:

דף יז עמוד א

ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל. פירש בה"ג לא דוקא יחיד אלא אפילו צבור קורא יחיד כיון שאין כל ישראל יחד כגון בשחיטת ערבי פסחים וכגון שתקנו נביאים ראשונים שיאמרו הלל על כל צרה שנגאלין ממנה שכל ישראל ביחד. וכן פירש רבינו תם. והא דתניא בפרק בתרא דתענית (כ"ח:) יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר, יש לפרש יחיד כלומר דלא כניפי כל ישראל אם בא עליו צרה וניצול הימנה לא יתחיל לקרות הלל לגומרו. אבל צבור דכל ישראל בכל עת שנגאלו ואפי' בשאר ימים מתחילים וגומרים, ור"ח פירש יחיד ממש לא יתחיל בכרכה ואם התחיל בכרכה בהני י"ח גומר:

וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל. מכאן משמע שאין לפסוק אפי' בימים שאין

היחיד גומר בהן את ההלל אלא מפני הכבוד, וא"כ משמע שצריך לברך עליו, ומכאן קשה לר"ת על מ"ש במחזורים בשם רש"י ז"ל שלא היה מברך על ההלל בתחלתו לקרוא את ההלל משום דאמרינן בתענית פרק בתרא (כח:) מנהג אבותיהם בידיהם גבי הלל דראש חודש, ואמנהגא לא מברכינן, כדמשמע בסוכה פ' לולב וערבה (מ"ד:) גבי אמר אייבו הוה קאימנא קמי דר' אליעזר בר צדוק אייתו ערבה קמיה, פירוש ביום שביעי של ערבה, חביט חביט ולא בריך. אמר מנהג נביאים הוא, אלמא דאמנהגא לא מברכינן, והכא משמע מדאסור להפסיק בו אם לא מפני הכבוד ש"מ שהיו מברכין עליו. ועוד קשה מההיא דתענית פרק בתרא גופיה דקאמר התם רב איקלע לבבל חזינהו דהוו קרו הלל בראשי חדשים סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דמדלגי דלוגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם, ואי לא מברכינן בתחלת הלל למה לא ידע רב דמנהגא בעלמא הוא כיון שלא היו מברכין עליו, כי דוחק הוא לומר שרב לא בא בתחלת הלל דא"כ הוה ליה למימר רב איקלע לבבל ועל לבי כנישתא ושמעינהו דהוו קרו הלל, דהוה משמע שלא בא בתחלה. אלא משמע דאמנהגא מברכינן. ועוד הרי י"ט שני שמנהג אבותינו כדאמרינן בפ"ק דביצה (דף ד, ב) ואפי' הכי מברכין ומקדשין עליו כמו ביום טוב ראשון ולא שייך הכא ההוא מנהגא של ערבה דלא מברכינן עליה משום שאינה אלא חבטה בעלמא. ועוד דאמרו בירושלמי אם הלכה רופפת בידך ראה היאך הצבור נוהגין ונהוג כך, ומנהג הוא שמברכין עליו, ר"ת:

ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל. אומר ר"ת ז"ל שאין לדקדק מכאן דדוקא ב"ח גומר אבל בשאר ימים חייב לקרותו בדילוג כמו בר"ת, דהאמר בתענית פרק בתרא (דף כח, ב) הלל דר"ח לאו דאורייתא. ועוד מדבעי רב לאפסוקינהו ש"מ שלא היו חייבין לקרותו אפי' בדילוג שאם היה חובה לקרותו בדילוג אמאי בעי רב לאפסוקינהו כי האיך ידע שיגמרוהו. וכי תימא ששמע רב מתחלה שברכו

לגמור את ההלל והיה סבור שיגמרוהו הא ודאי ליתא שלא היו מברכין לגמור את ההלל אפי' בשאר ימים כשגומרין אותו ומברכין היו מברכין לקרות כמו שאנו מברכין על מקרא מגילה ואע"ג שאנו גומרין אותה אין אנו מברכין לגמור. וגומרין נמי היינו קורין כמו ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה אבל האחרונים חלקו בלשון לקרות ולגמור להבחין להדיוטות בין ימים שהיחיד גומר לימים שאינו גומר.

ועל קריאת הלל שבלילי פסחים פירשו הגאונים ז"ל שאין מברכין עליו לגמור את ההלל בתחילתו לפי שמפסיקים בו ואוכלין סעודתן ואינו אלא כקורא בעלמא, אבל במס' סופרים כתוב דבשני לילות של פסח גומרים את ההלל. אבל בפ' שני דערכין (דף י, א) לא חשוב להו. ועוד כתב שם צריך לברך עליהם ולקרותם בנעימה דתני ר' שמעון בן יהוצדק י"ח ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל ובגולה כ"א יום ושני לילות. ומצוה לקרות את ההלל בשני לילות של גולה ולברך עליהם ולאמרם בנעימה לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו, ובתוספותי לביצה כתבתיה בס"ד:

טועם ואין בכך כלום. פירש ר"ח ז"ל כגון שחזור ופולט דלא חשיבא הנאה מן הטעימה, וגם אין צריך ברכה, ולהכי רב אמי ורב אסי טעמי עד רביעתא:

ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת, ויציב לא יפסיק. לא ידענא אי בעי למימר לא יפסיק כלל ואפילו להשיב לא דחמיר טפי מבאמצע הפרק. או דילמא לא רצה אלא לומר דלא מחשבינן ליה כמו בין הפרקים אבל יכול להשיב כמו באמצע הפרק:

ויאמר אינה נוהגת אלא ביום. דקסבר דציצית מצות עשה שהזמן גרמא כר' שמעון דפליג אדרבנן במנחות פ' התכלת. ומכאן אומר ר"ת דהלכה כר' שמעון דקרי לה לציצית מצות עשה שהזמן גרמא. וכולהו שמעתא נמי אית ליה דציצית

אינו נוהגת אלא ביום. וכן משמע בשבת בפ' במה מדליקין גבי ר' יהודה בר' אלעאי שהיו תלמידיו מחבאין כנפי כסותם מפניו מפני שלא היו ציצית בכסותן. דקאמר אינהו סבור משום כסות לילה, ומדנקט האי טעמא ושבק כל הני טעמי אחריתי דמנחות שמא יקרע סדינו וכו' ש"מ דאליבא דהלכתא מסיק טעמא, וכן בשבת פרק במה מדליקין (דף כז, ב) מייתי הך דרשה דוראיתם אותו פרט לכסות לילה, ולא מייתי. דרשה דממעט מינה בעלת חמש משום דאיתא כרבנן דר' שמעון בפרק התכלת (דף מג, ב). ועוד דבזבחי' (י"ח:) פליגי תנאי ומרבי חד כסות סומ' מאשר תכסה בה ואידך מאשר ולא קאמר דס"ל כרבנן דר' שמעון ודחיק לאוקומי תרווייהו כר' שמעון משום דהלכתא כותי'. ועוד תניא בפ"ק דקדושין [דף ל"ג, ב] ברייתא דסברה דציצית מצות עשה שהזמן גרמא, מיהו יש ספרים דלא גרסי התם ציצית, ועוד מדדרשי רבנן דר' שמעון פ' התכלת (שם) וראיתם אותו וזכרתם, ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת ואיזו זו ק"ש, אלמא ק"ש דאורייתא, ולקמן בפ' מי שמתו (דף כא, א) פליגי אמוראי אי ק"ש דאורייתא או דרבנן, ומשמע לכאורה כמ"ד דרבנן וא"כ לא דרשי לקראי כרבנן, ומיהו לאו מילתא היא דהוה מצי למידרש מיניה דרשה אחריתי דדריש התם ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת והיינו כלאים. וע"כ אנו צריכין לומר כן דהא רב יהודה הוא דאית ליה לקמן בפ' מי שמתו דק"ש דרבנן ואיהו ס"ל פ' התכלת דציצית מצות עשה שלא הזמן גרמא, מדהוה רמי תכילתא לפורזמי דאינשי ביתיה וכו' וא"כ ע"כ לא ידרוש וזכור מצוה אחרת ואיזו זו ק"ש כרבנן, דהא אית ליה לקמן ק"ש דרבנן אלא יעמידנו לדרשה דכלאים. ועוד ראה מדקאמר בפ"ק דסוכה (דף יא, א) רב עמרם חסידא רמי תכילתא לפורזמי דאינשי ביתיה, וכן דרב יהודה בפ' התכלת משמע שאחרים לא היו עושין כן. וקשה למ"ד ציצית חובת טלית הוא היכא אשכחן זמן גרמא בציצית והלא בכל הטליתות יש לו להטיל ציצית, ובשלמא למ"ד חובת גברא אתי שפיר

ולתפלה ולנטילת ידים ד' מילין כמו ששנויה בפסחים בפ' אלו עוברין (דף מו, א) ובחולין פ' העור והרוטב (דף קכב, ב) ואינו בספרים ישנים וגם במקצת חדשים. ורש"י ז"ל לא פירש כאן כלום דודאי ה"ה נמי בעידן צלותא מטעם שלא יעבור זמן תפלה דמאי שנא האי מהאי. וגם רש"י ז"ל לא פירש טעמא דלתפלה משום נטילת ידים אלא כדי להתפלל בבית הכנסת במנין. וגם בספרים כתוב לקמן בפ' מי שמתו גבי בטלוח לנטילוחא כדרכ חסדא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמאי בעידן צלותא ולא הזכיר ק"ש וגם מתוך לשון הערוך משמע שלא היה כתוב בספרים שפירש כן מסברא דנפשיה דדוקא לק"ש ולא לתפלה מההיא דריש לקיש אלא ודאי בכל ענין מותר בין לק"ש בין לתפלה. מ"ר:

דילמא ר' יהודה היא. במשנה לא נזכר ר' יהודה גבי לא השמיע לאזנו יצא, אלא פשיטא לי' מדאיירי ר' יהודה בסיפא, דת"ק דרישא נמי היינו ר' יהודה:

להודיעך כחו דר' יוסי דאמר דיעבד נמי לא. וא"ת לישמענין כחו דר' יהודה דאפילו לכתחלה שפיר דמי דכח דהיתירא עדיף. כדאמרין בכמה דוכתי, ויש לומר דהא לא חשיב ליה כח דהיתירא כיון דלא דריש שמע השמע לאזניך וכו' פשיטא דלכתחלה נמי שפיר דמי דמהיכי תיתי שישמיע לאזנו. ועוד דהא בשאר מצות לכ"ע יצא כדקאמר לקמן:

חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה. אי ר' יהודה האמר דיעבד אין לכתחלה לא. ולא בעי למימר ה"מ ק"ש דאורייתא אבל תרומה דרבנן שרי אפי' לכתחלה כדמפלגינן לעיל בין ק"ש דאורייתא לתרומה דרבנן, דלענין לכתחילה אין להתיר בדרבנן יותר מבק"ש:

אלא הא דתניא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו וכו' עד אי ר' יוסי אפי' דיעבד נמי לא. תימא היכי מדמי ברכת המזון לק"ש, בשלמא

שבוים חייב וכלילה אינו חייב, אלא למ"ד חובת טלית הוא מה שייך זה ללילה. י"ל כיון שכסות המיוחד ללילה אינו חייב בציצית הוי זמן גרמא, ובירושלמי דקדושין (פ"א – ה"ז) יש אמר להם ר' שמעון לחכמים אי אתם מודים לי שציצית מצות עשה שהזמן גרמא, שהרי כסות לילה פטורה מן הציצית א"ר הילא טעמא דרבנן שכן אם הוא טלית שמיוחדת ליום ולילה שחייבת בציצית:

דף עמוד ב

דף יד עמוד ב

פטור מק"ש. כיון שהזכיר פטור מכל מצות האמור' בתורה הוי ק"ש בכלל, אלא הזכירה לאשמועינן דאפי' הני שזמנם קבוע פטור מהן ואם לא הזכיר אלא מצות האמורות בתורה הו"א דמיקרי בהני שאין זמנם קבוע ותפלה נקט אגב תפלין:

שליחא הוא דעוית. כתוב במחזורים כי פעם אחת שלח רבינו יצחק בר' יהודה אחר טלית שלו ושהה השליח וכבר התפלל ק"ש בברכותיה ונתעטף בטליתו והתפלל, והביא ראיה לדבריו מדאנח רב תפלין בין ק"ש לתפלה דמאי שנא ציצית, ואינו נראה דהא ודאי ציצית לא דמי לתפלין דהאמר בסמוך דהקורא ק"ש בלא תפלין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו, וה"ה נמי אין נכון לו להתפלל בלא תפלין, ואמר נמי בסמוך יטול ידיו ויניח תפלו ויקרא ק"ש ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלימה. אבל ברכת ציצית לא שייכא לק"ש ודומה הפסק ואפי' מותר לישאל שלום בין הפרקים, במצות ציצית אין לו להפסיק כי כמו כן יכול ללובשו לאחר תפלתו:

דף טו עמוד א

דרב חסדא הוה לייט אמאן דמהדר אמאי בעידן ק"ש. כתוב בספרים וה"מ לק"ש אבל לצלותא בעי לאהדורי, דאמר ריש לקיש לגבל

תרומה דלעיל ומגילה דלקמן שהם מדרבנן יש לדמות לק"ש שתיקנו שישמיע לאזנו כמו בק"ש, אבל ברכת המזון דאורייתא היכן מצינו שצריך שישמיע לאזנו והא לא כתיב ביה שמע, ולמה יש לתקן דלא יצא אם לא ישמיע לאזנו כיון דמן התורה יצא. יש לומר דפשיטא ליה דגמרינן ברכת המזון מק"ש, ואע"ג דבסוטה מפקינן מתרי קראי ב' ואלו נאמרינן (סוטה דף לב, ב. לג, א) דברכת המזון ושמע אם אמרן בכל לשון יצא, שמע בכל לשון שאתה שומע, וברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת בכל לשון שאתה מברך, לא איצטריכו אלא משום דהוו שני כתובים הבאים כאחד דלא גמרינן אחריני מינייהו. ועוד דלא צריכי אלא למ"ד כל התורה כולה בלשון הקודש נאמרה וצריכי הני קראי להכשירם בכל לשון, דלא ילפי מהדדי. אי נמי כיון שתיקנו שצריך להשמיע לאזנו כמו בק"ש תיקנו ממש דלא יצא אם לא ישמיע לאזנו כמו בק"ש, כך פירשו במגילה בשם רבי:

הכי. יש לומר דשאני גבי ברכת המזון שהיא חומרא יתירא כדאמרי' לקמן ולא אשא פנים לישראל וכו'. ועוד יש לומר דלא דמי הלל ומגילה לברכת המזון דבהני איכא תרתי דרבנן שמגילה והלל עצמן אינן אלא מדרבנן והקטן דרבנן ולכך אינו מוציא גדול דליכא אלא חד חיובא דרבנן, אבל גבי ברכת המזון ליכא אלא חד חיובא דרבנן, שאביו חייב מדאורייתא שהוא גדול אך לא אכל אלא שיעורא דרבנן והקטן אכל הרבה ואין בו אלא אחת לפטור מדרבנן, ולכך יוציאנו, מ"ר. אבל קשה לי על פירוש זה מדאמר בערבי פסחים (דף קטז, ב) גבי רב ששת ורב יוסף דהוו אמרי אגדתא, וסברי דמצה בזמן הזה דרבנן וסומא אינו חייב במצות אלא מדרבנן כמו שמפרש. וא"כ היאך היו מוציאין אחרים דליכא בהו אלא חד חיובא דרבנן. ובדידהו איכא תרתי. ואמר לי רבי כי יש לחלק בין מי שלא נתחייב מעולם כמו קטן לסומא שכבר הגיע לכלל חיובא דאורייתא:

דף טו עמוד ב

דילמא כולה ר' יהודה היא וחסורי מחסרא וכו'. משום דפסקינן לקמן כר' יהודה, ומתניא נמי מתניתין סתמא אליביה נחא ליה לאוקומה מתניתין דמגלה כולה כותיה, ורבינו שמואל ז"ל פירש משום שהמשנה קצרה דבריה שהיה לה לפרש דר' יהודה מיירי בקטן שהגיע לחינוך דאי לא הגיע פשיטא דלא מהני: הגה"ה [גליון]. אי נמי משום קושיין דלעיל דמאי טעמייהו דרבנן דפסלי. כך מצאתי בגליון [תוספת שאנץ]

לעיל הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא, בדיעבד אבל לכתחלה לא. אבל לתפלה הוי איפכא כדמפרש בפ"ק דיומא ודברת בם ולא לתפלה. פירוש שלא יוציא הדבור מפיו שישמיע לאזנו. והכי איתא לקמן יכול ישמיע קולו (לאזנו) בתפלתו. כבר מפורש ע"י חנה, רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע:

חזין מחרש. סתם חרש דעלמא הוי אינו שומע ואינו מדבר אבל זה מדבר ואינו שומע כיון שיכול לקרות במגילה. ואע"ג דבעלמא הוי כפקח לכל דבר הכא לא כיון שאינו יכול להשמיע לאזנו: ור' יהודה מכשיר בקטן. תימא באיזה קטן מיירי אי בקטן שלא הגיע לחינוך מאי טעמא דר' יהודה דמכשיר והאמרינן בראש השנה בפ' ראוהו ב"ד (דף כט, א) כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן ואי בהגיע לחינוך מאי טעמא דרבנן דפסלי והלא האחרים נמי אין חייבין אלא מדרבנן. וכן ק"ש והלל דאמר כלולב הגזול (סוכה דף לח, ב) שאם קטן מקרא אותם שעונין אחריו מה שאומר ומשמע בקטן שהגיע לחינוך מיירי מדקרי הלל ואמאי לא אתי דרבנן ומפיק גדול שגם הוא אינו חייב אלא מדרבנן, דהכי נמי אמרינן לקמן בפרק מי שמתו וכן מברך לאביו. ומוקי לה התם כגון שלא אכל אביו אלא שיעורא דרבנן כזית או כביצה דאתי דרבנן ומפיק דרבנן ומאי שנא דלא אמרינו הכא

דאמר לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל כגון על גבי כסא ועל גבי שרפרף. אבל כאילן שעלה שם לעשות מלאכתו כעליה דמי ושפיר דמי אי לאו טעמא שאין דעתו מיושבת עליו:

ר' מרי בריה דבת שמואל. פירש"י ז"ל בכמה מקומות קורא לו ר' מרי בר רחל ובת שמואל היתה ונשבית לבין הכותים ובא עלי' כותי ונתעברה ממנו ואח"כ נתגייר ושמו איסור גיורא. ואינו נראה דאמר בירושלמי דא"ל ר' יוחנן לרב שמן בר אבא איטפל בקרובתך נסב קדמייתא ומתה תניייתא ומתה שקרון חס ושלום לא שקרון אלא בגין חטאיה דחנניא בן אחי ר' יהושע שהיה מעבר שנים וקובע חדשים בח"ל. אלא ודאי לא היה מהן. ואחרינא הוה [בנתיה דשמואל לא הוה אלא תרתי שנשבו, ונשא אותם ר' שמן בר אבא שהיה כהן הרי ודאי לא בא עליהם כותי]:

הא בפרק ראשון. לאו דוקא פרק ראשון דהא רבא נמי דאיירי הכא לא מצריך כונה אלא בפסוק ראשון וכותיה קי"ל כדפירשנו לעיל:

אי ר' יהושע מאי איריא פועלים אפי' כל אדם נמי. וליכא למימר כל אדם רשות ופועלים חייבים. דהא פשיטא כיון שכל אדם יכול להתפלל מעין שמנה עשרה אין זה שום חידוש אם פועלים עושים דוקא כך:

וחותם בברכת הארץ וכולל בונה ירושלים באמצע. כי יש כח ביד חכמי' לתקן כן בשביל שישכרום בעלי בתים:

חתן פטור מק"ש לילה הראשונה. ונראה נמי דביום אם לא עשה מעשה פטור כדתניא בתוספתא. ומייתי לה בפ' הישן בסוכה (סוכה דף כה, ב) השושבינין ובני חופה פטורין מן התפלה ומן התפלין כל שבעה וחייבין בק"ש, ר' שילא אומר חתן פטור וכל בני חופה חייבין, וחתן דפטור מן התפלין היינו ביום:

אלא אי איתמר הכי איתמר וכו' אבל בשאר מצות דברי הכל יצא. ותימא והא בכולה סוגיא דלעיל מדמינן ברכת המזון לק"ש. וי"ל ר' יוסף פליג אסוגיא דלעיל. ואע"ג דאי הכי הוא הו"ל למימר ור' יוסף אמר. מ"ר:

שאל שמכניסין בו בקולי קולות אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות. כדאמר במדרש שעתידי הקב"ה לתקוע בשופר בשעת תחיית המתים תקיעה ראשונה עפרם ננער וכו':

מצננין לו גיהנם. כלומר אפי' נתחייב לידון בגיהנם מצננין לו באותו זכות:

למה נסמכו אהלים לנחלים. פירש"י ז"ל כדכתיב כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע ה'. ונטיעה שייכא באוהלים דכתיב ויטע אהלי אפדנו. ויש ספרים שמביא זה הפסוק מיהו פשטיה דקרא מיירי בבשמים דכתיב מור ואהלות. ולכאורה הי' נראה לרבי לומר דדריש מדכתיב לעיל מיניה מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל וסמך ליה כנחלים נטיו וכו':

דף טז עמוד א

הקורא ק"ש ואינו יודע היכן טעה יחזור לתחלת הפרק. ודוקא שאינו יודע להיכן טעה, אבל אם היה יודע שאמר כל הפרק בטוב ונזכר שדילג פסוק אחד או תיבה אחת אינו צריך להתחיל אלא מאותו פסוק ואילך. ובהכי איירי מתניתין דקתני חוזר למקום שטעה. והכי תניא בתוספתא דמכילתין הקורא את שמע וטעה והפסיק בה פסוק אחד לא יתחיל אלא מאותו פסוק ואילך וגומר עד סופה וכן בהלל וכן במגלה הקורא את שמע וטעה ואינו יודע היכן טעה יחזור לראש, טעה באמצע הפרק חוזר לתחלת הפרק:

ובעל הבית בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל. שאין דעתו מיושבת עליו. ולא דמי להא

מעשה בר"ג וכו'. כלומר אם אדם גדול רוצה לטול את השם כר"ג הרשות בידו ואין זה מעשה לסתור:

דף טז עמוד ב

ובמקום איסטנים לא גזרו ושרו רבנן. ומותר לרחוץ בימי אבולו ^{שומר החלום} בחמין היכא דאינו עושה לתענוג, וכן לחוף ראשו היה נראה מותר אי קשי ליה ערבוביתא דרישא וכן יולדת בימי אבולה דלא גרע מאיסטנים דהכא, וכן מצינו ביוה"כ אעפ"י שסיכה אסורה דמי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש. ואמר בירושלמי דפרקין אבל אסור ברחיצה כל שבעה הדא דתימר ברחיצה של תענוג אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר כהדא דשמואל בר בא עלו ליה חטטין בראשו אתון שאילון לר' יוסי מהו דיסחא א"ל יסחא מה אנן קיימין אי בדבר שיש בו סכנה אפי' בט' באב ואפי' ביום הכפורים אלא באין בו סכנה. ודלא כפירש ר"ח ז"ל שפירש איסטנים שהוא מסוכן דהואיל ולרפואה הוא בשעת הדחק שרינן ליה ולא כל דאמר איסטנים שרינן ליה עד שיאמרו בקיאיין. ולא נהירא כדפירשנו:

ואין עומדין עליהן בשורה. דילמא אתו לאסוקינהו ביוחסין:

דף יז עמוד א

ובפמליא של מטה. דאמר מר במסכת אבות (פ"ג - מ"ב) הוי מתפלל בשלומה של מלכות:

אני בריה וחברי בריה. כלומר כך יש לו לב כמוני להבחין בין טוב לרע:

וכל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. וא"ת והא אמר בריש פרק מקום שנהגו (פסחים דף נ, ב) רבה רמי כתיב עד שמים חסדך יכתיב מעל שמים חסדך לא קשיא, כאן בעוסקין

לשמה כאן בעוסקין שלא לשמה, אלמא מעליותא היא. ואמר נמי לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לידי שמה. וי"ל דהכא מיירי שאינו לומד כדי לקיים אלא כדי לקנות את חברו, אבל התם שמקיים מצות ושונה כדי שיכבדוהו. ואמר בירושלמי דפ"ק ולא מודה ר"ש שמפסיקין לעשות סוכה ולולב, ולית ליה לר' שמעון הלומד על מנת שלא לעשות נוח לו שלא נברא, א"ר יוחנן הלומד על מנת שלא לעשות נוח לו אלו נהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם, ובכי האי גונא מיירי בשמעתין, מ"ר:

דף יז עמוד ב

אין פרץ שלא תהא סיעתינו כסיעתו של דוד שיצא ממנו אחיתופל. וביה שייכא לשון פרצה, שפרץ במלכות בית דוד יוצאת שייכא גבי דואג שיצא לתרבות רעה כדאמר בחלק כתיב דואג וכתוב דוייג, אמר הקב"ה בתחלה הייתי דואג שמא יצא לתרבות רעה, כיון שיצא לתרבות רעה אמר הקדוש ברוך הוא וי יצא זה. ואית דמהפכי יוצאת גבי אחיתופל דכתיב ממך יצא חושב על ה' רעה יועץ בליעל צוחה גבי גחזי כשנצטרע וכתוב וטמא טמא יקרא: הגה"ה [גיליון ויש מפרשים יוצאת על שהתיר פלגשי דוד לאבשלום לעיני השמש, ופרץ. בדואג שפרץ ברחיצה, תוס' רבינו ברוך ז"ל]:

והם ניוזנין בזרוע. פירוש מחמת מעשיהן באין בכח. ומכאן הגיה ר"ת בתפלות של ראש השנה כי הם בזרוע עדיך באו, רוממותיך בפיהם שמו לזכרון. ובמתזורים כתיב כי הם בזרוע עדיך לא באו, וכלשון הזה יסד הפייט בפיוט אמנם אשמינו, דוברי בגאווה נעשינו עשה לנו כרחמך. דחה משפט בחרב המתהפכת שהן באין בזכות מעשיהן:

דקא חזו בשבחא דאורייתא תרי זימני בשתא. אבל בעצרת שאינה אלא יום אחד לא היו כל כך נאספין, ושמא ניסי מתרחשי להו:

ליטול את השם יטול. מיהו אין אנו רגילין עתה להחמיר שלא לקרות שבשום פעם אין אנו מכונין כל כך:

רב שישא בריה דרב אידי אמר לעולם לא תיפוך וכו'. פי' ר"ח דהלכה כרב שישא דהוא בתראה, וקיי"ל דהלכה כרשב"ג במשנתנו דלא כל הרוצה

סליק פרקא בס"ד

פרק מי שמתו

הם עומדין ומתפללין והוא דומם ומצדיק עליו הדין, ועתה אינו מתבטל כלל מצרכי המת דקאמר יושב ודומם, ואעפ"י שהיה יכול לכיין פסוק ראשון. על כן נראה לפרש שאסור להתפלל לכל מי שמוטל עליו האבילות. וכן משמע בירושלמי בפרקין תנא אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו מפני כבודו של מת או משום שאין מי שישא משאו, אי תאמר מפני כבודו של מת אסור ואי תאמר שאין מי שישא משאו הרי שיש לו מי שישא משאו חייב, והתני פטור מנטילת לולב תיפתר בחול. והתני פטור מתקיעת שופר אית לך למימר בחול ולא ביים טוב, א"ר חנינא מכיין שהוא זקוק להביא לו ארון ותכריכין, כדתניא בפ' שואל בשבת מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין כמי שהוא נושא משאו. מיהו בזה חולק על התלמוד שלנו, דבי"ט ושבת מותר בכולן לקמן בשמעתא. וכן במס' שמחות יש ברייתא שנויה כן, שאם רצה להחמיר על עצמו אינו רשאי מפני כבודו של מת. יש ללמוד מן הירושלמי שבחול המועד שייך אנינות כשמתו מוטל לפניו, מדקאמר שפטור מנטילת לולב בחול דהיינו בחול המועד:

דף יח עמוד א

רב אשי אמר כיין שמוטל עליו לקוברו כמי שמוטל לפניו דמי. לא אתא למעוטי הא אם

בפירש"י גרס תפלת השחר אחר היה קורא. אבל בירושלמי גרס מי שמתו. וכן נראה הסדר לפי התוספתא ולפי הענין שכל זה הפרק מיירי בק"ש. ואח"כ פסיק ותני סדר תפלה. ואיך יפסיק בסדר ק"ש. ולעיל נמי מיירי במת גבי רבן גמליאל שרחץ לילה הראשונה שמתה אשתו. וכן גרס רבינו שמואל מנוחתו כבוד:

פטור מק"ש וכו'. בירושלמי מפרש טעמא א"ר בון כתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. ימים שאתה עוסק בהם בחיים ולא ימים שאתה עוסק בהם במתים:

אוכל בבית אחר ואינו מברך. פרש"י ז"ל ואין צריך שיברך ברכת המוציא. ומשמע מתוך פירושו שאם רצה לברך הרשות בידו, מיהו לא משמע כן לקמן בשמעתין, דקאמר התם תוך ד' אמות הוא דאסור מכלל דאינו יכול לברך. ותימא שעתה נוהגין לברך. ואומר רבי דמה שמשמע כאן שאסור לברך זהו כשעוסק בצרכי המת, אבל אם כבר עסק או יש שם אחרים שעוסקים שפיר דמי. מיהו בירושלמי לא משמע הכי, דגרסינן התם אינו אוכל כל צרכו ואינו שותה כל צרכו ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ולא מזמנין עליו ואם בירך אין עונין אחריו אמן, ואחרים שברכו אין עונה אחריהם אמן, ואי משום עסקי המת הלא בעניית אמן לא יתבטל. ועוד דקאמר לקמן בגמרא, אין המת מוטל לפנייהם

מה אהבתי תורתך ספר אהבה כל היום היא שיחתי

והוא

ספר שני

הלכותיו שש. והו סדורן.

הלכות קריאת שמע. הלכות תפלה וברכת כהנים. הלכות תפילין ומוזוה וספר תורה. הלכות ציצית. הלכות ברכות. הלכות מילה.

והמצות הנכללים בהם מפורשים בשמותם במקומם:

הלכות קריאת שמע

מצות עשה אחת והיא לקרות קריאת שמע פעמים ביום. וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

בספ משנה

פרק ראשון

בספ משנה

זו על זכירת כל המצות דהא לימא שעל המעשה זה בזה וזהו על הזכירה כללית
זה טעם רבינו בקדמתו והיה אם שמוע ליהאמר שיהיה אם שמוע יש זה זיוו על המעשה
ויהאמר אין זה זיוו על מעשה כל המצות אלא על זכירתן וראוי להקדים הזיוו על המעשה
לזיוו על הזכירה ופירוש המשנה לדעת רבינו כך היא למה קדמה והיה אם שמוע ליהאמר
לפי שמעשה המצות שזכר בזה היה אם שמוע ניהא
בין זיוו בין בלילה חזירת המצות ש"י ציית
שזכר ביהאמר אינו ניהא אלא זיוו רצוני המזכיר
שהוא הציית אינו אלא זיוו וא"כ ראוי להקדים
והיה אם שמוע ליהאמר ורבינו רצה לומר לנו טעם
למה אנו קוראים פרשת ציית ואגב גררר נהן
לנו טעם למה נחאמרה. וא"כ למה לי טעם שיש
בה זיוו וזכירת המצות תיפוק ליה משום שיש בה
זכירת ציית מציית ומזהו להזכיר ציית מציית
ביום ובלילה י"ל שאילו לא היינו קורין אותה אלא
מטעם ציית מציית לא היינו מצייתים אותה עם
שמע והיה אם שמוע שאינה מעניינת אבל לפי
שיש בה זיוו וזכירת כל המצות נעטרפה עם
פרשיות אלו וכיון שנעטרפה להם בקריאת היום
א"ע"פ שמות ציית אינה ניהא אלא זיוו לא
ראו חכמים לחלק בין יום ללילה:
ג אף ע"פ שאין מצות ציית וכו'. כלומר
בין

משנה למלך

פרק א א פעמים בכל יום קוראין ק"ש בו. (א"ה הנה מנה קריאות ג"פ אלו למצוה אחת
ועיין מ"ש בזה ה' המהבד בספר דרשומיו בדרך מלומד ח"א דף ס"ג ע"ב):
קראה

רבי יהושע בן קרחה למה קדמה וכו' (ועיין בנספ משנה) ובגמרא (דף י"ד):
אין זו אלא לעשות ע"כ. ורבינו לא כתב א' מאלו הטעמים וא"כ יש לחמוה עליו כיון שכונתו למה טעם לקדימתן זה לזה כמו שנראה מתחילת לשונו שכבד ומקדימין לקרות וכו' משמע
שזה למה טעם לקדימתו וא"כ היה לו לומר למה טעם לקדימתו והיה אם שמוע ליהאמר א' מן הטעמים האמורים בגמרא וקשה עוד מזה שהטעם שנתן הוא אינו טעם כלל שהרי כתב ואח"כ
פ' ציית שגם הוא יש זה זיוו וכו' ואין זה טעם לאחזרה לזה היה אם שמוע ניהא אלא זיוו וזכירת כל המצות כמ"ש ואחריה והיה אם שמוע שיש בה זיוו וכו'.
וגרסה לתוך שלא רצה רבינו לומר למה טעם לקדימתו והיה אם שמוע ליהאמר שזו אינה קושיא כלל שהרי כתובה פרשת והיה אם שמוע אחר פרשת שמע ושמוע אחר ליהאמר וא"כ אם
נקדים ויהאמר אם שמוע אין כאן שום קשר מהכתוב בתורה אבל עתה יש קצת קשר שהרי והיה אם שמוע הוא אחר שמע ככתוב בתורה בלי שום הפסק ויהאמר ציית. אבל הקושיא
שהיה ראוי להקדים ויהאמר לשמע מפני שכן כתובה בתורה וכתבתו התוספות. לזה מירך שטעם קדימת שמע מפני שיש בה יחוד ה'. וכיון שנתן טעם לקדימתו אין לורך למה טעם
לאחזר פרשת ויהאמר שצדיק נחאמרה כדי לשמור קצת קשר הכתוב בתורה שהוא והיה אם שמוע ולא נפסקין צייתם כלל וכדכתיבנא. ומ"ש ואח"כ פרשת ציית שגם הוא וכו' הכוונה למה
טעם למה אנו קוראים זאת הפרשה אם מפני שיש בה יציאת מצרים שהרי לא הוזכר כאן יציאת מצרים אלא אגב גררר לזה
אמר שאין זה הטעם לבד מספיק אלא הטעם הוא מפני שיש בה זכירת כל המצות:

ג אע"פ שאין מצות ציית וכו'. וא"כ מה בכך מ"מ ראוי לאומרה בלילה מפני שיש בה זיוו וזכירת כל המצות וי"ל כיון שאין הזכירה בזה אלא ע"י ציית כמ"ש וראיתם אותו
וחברתם וציית אינו ניהא זיוו ניהא אלא זיוו וכו' והיה ראוי להזכירה אלא מפני שיש בה יציאת מצרים שזכירתן אותה אפילו בלילות לכן מוזכרין אותה בלילות שנאמר למען חזכור את
יום

מגדל עז

פרק א א ב פעמים בכל יום קורין ק"ש בו. עד ויהאמר. פ"ק דברכות (דף י"א) ונחאמרה: ומקדימין לקרות פ' שמוע בו. עד כל המצות. פרק היה קורא (דף י"ג): ג אע"פ שאין מצות ציית
בלילה בו. עד הנקראה ק"ש. סוף פ"ק דברכות (דף י"ב):

המורה

פרק א א פעמים בכל וכו'. מפורש פ"ק דברכות (דף י"א). דין לז"ש בין
לז"ה פעמים ביום קוראים את שמע אלא שנחלקו היאך קוראין
אומה ח"ל ב"ש אומרים בערב כל אדם יעו ויקראו ובבקר יעמדו שנאמר בשכבך ובקומך
וב"ה אומרים כל אדם קורין כדרכן שנאמר ובלכךך בדרך א"כ למה נאמר בשכבך ובקומך
בשעה שדרך בני אדם שוכנים ובשעה שדרך בני
אדם עומדים. ורבינו נקט לשנא דב"ה והקדים
ק"ש של לילה כלשנא דקרא של לילה ברישא
וטעמא דקרא משום דתחלת היום מן הלילה הוא
כדכתיב ויהי ערב וכו':

ב ומה הוא קורא וכו'. כך מהבאר ממון
המשנה שאכתוב בסמוך:

ומקדימין לקרות וכו'. פ"ק דברכות (דף
י"ג). אמר רבי"ק למה קדמה
פרשת שמע לזוהיה כדי שיקבל עליו עול מלכות
שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות והיה
אם שמוע ליהאמר שיהיה אם שמוע ניהא בין
זיוו בין בלילה ויהאמר אינו ניהא אלא זיוו כלומר
דמשמע ציית שאינה ניהא אלא זיוו. ודע
שגירסת רבינו הנכונה ואחריה והיה אם שמוע
שיש בה זיוו על שאר כל המצות וכן מנאחי
בספר מדויק ולא כמו שכתוב בספריו שיש בה

לחם משנה

פ"א א פעמים בכל יום וכו'. משנה פרקא קמא דברכות (דף י'): ב"ש אומרים
בערב כל אדם יעו ויקרא וכו' וב"ה אומרים כל אדם וכו' והלכה כב"ה:

ב ומה הוא קורא וכו'. ריש פרק ב' דברכות (דף י"ג). היה קורא בתורה וכו' אמר
רבי יהושע בן קרחה למה קדמה וכו' (ועיין בנספ משנה) ובגמרא (דף י"ד):

אין זו אלא לעשות ע"כ. ורבינו לא כתב א' מאלו הטעמים וא"כ יש לחמוה עליו כיון שכונתו למה טעם לקדימתן זה לזה כמו שנראה מתחילת לשונו שכבד ומקדימין לקרות וכו' משמע
שזה למה טעם לקדימתו וא"כ היה לו לומר למה טעם לקדימתו והיה אם שמוע ליהאמר א' מן הטעמים האמורים בגמרא וקשה עוד מזה שהטעם שנתן הוא אינו טעם כלל שהרי כתב ואח"כ
פ' ציית שגם הוא יש זה זיוו וכו' ואין זה טעם לאחזרה לזה היה אם שמוע ניהא אלא זיוו וזכירת כל המצות כמ"ש ואחריה והיה אם שמוע שיש בה זיוו וכו'.
וגרסה לתוך שלא רצה רבינו לומר למה טעם לקדימתו והיה אם שמוע ליהאמר שזו אינה קושיא כלל שהרי כתובה פרשת והיה אם שמוע אחר פרשת שמע ושמוע אחר ליהאמר וא"כ אם
נקדים ויהאמר אם שמוע אין כאן שום קשר מהכתוב בתורה אבל עתה יש קצת קשר שהרי והיה אם שמוע הוא אחר שמע ככתוב בתורה בלי שום הפסק ויהאמר ציית. אבל הקושיא
שהיה ראוי להקדים ויהאמר לשמע מפני שכן כתובה בתורה וכתבתו התוספות. לזה מירך שטעם קדימת שמע מפני שיש בה יחוד ה'. וכיון שנתן טעם לקדימתו אין לורך למה טעם
לאחזר פרשת ויהאמר שצדיק נחאמרה כדי לשמור קצת קשר הכתוב בתורה שהוא והיה אם שמוע ולא נפסקין צייתם כלל וכדכתיבנא. ומ"ש ואח"כ פרשת ציית שגם הוא וכו' הכוונה למה
טעם למה אנו קוראים זאת הפרשה אם מפני שיש בה יציאת מצרים שהרי לא הוזכר כאן יציאת מצרים אלא אגב גררר לזה
אמר שאין זה הטעם לבד מספיק אלא הטעם הוא מפני שיש בה זכירת כל המצות:

ג אע"פ שאין מצות ציית וכו'. וא"כ מה בכך מ"מ ראוי לאומרה בלילה מפני שיש בה זיוו וזכירת כל המצות וי"ל כיון שאין הזכירה בזה אלא ע"י ציית כמ"ש וראיתם אותו
וחברתם וציית אינו ניהא זיוו ניהא אלא זיוו וכו' והיה ראוי להזכירה אלא מפני שיש בה יציאת מצרים שזכירתן אותה אפילו בלילות לכן מוזכרין אותה בלילות שנאמר למען חזכור את
יום

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

משנה תורה >מהדורה חדשה< - ב (אהבה) משה בן מימון (רמב"ם) עמוד מס : 2 הודפס ע"י אוצר החכמה

112

היה מפסיק כדאמרין שמע ישראל וכו' ק"ש של רבי יהודה הנשיא שאני רבי יהודה הנשיא שמורו אומנו אוני נמי רבי יהודה הנשיא שהיה מלמד מורה לרבים אינו פוסק:

היה עוסק בצרכי רבים. ג"ל שלמד כן מדמסקין בגמרא אלא דמק (שס) מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש ומשני כי תניא הוהא בעיבור החדש וסובר

רבינו דעומה הוה לפי ששם עוסקים בצרכי רבים וצירושלמי פרק אין עומדין א"ר ירמיה כל העוסק בצרכי ציבור אפילו עוסק בצרכי מורה וכו' וכו' רבינו דפרק ו' מהלכות תפלה. ומאחר שפסק רבינו בסמוך שמפסיקים מח"מ לקריאת שמע הל"ל דמפסיקים מוצרי רבים לק"ש אם היה סובר דירושלמי מיייר לענין להפסיק לק"ש אלא ע"כ צריך לומר שסובר רבינו דירושלמי לא מיייר אלא לענין תפלה בלד ויהיו דמיייר לה בפרק אין עומדים דמיייר דיני תפלה. ומ"ש רבינו דהיה עוסק בצרכי רבים לא יפסיק משמע מדקדוק לשוני דאפילו אם יעבור זמן ק"ש שעדו עוסק בצרכי רבים לא יפסיק:

וכתב ה"ר מנחם ודוקא בדורות הראשונים

שהיו עוסקים עם הציבור לש"ש מיהו ליכא ספיקא דהשתא נמי אם עוסקים עם הציבור אפילו להלל המזמור ואין מי שישתדל בדביהא אלא הוא שאינו פוסק שהעוסק במצוה פטור מן המצוה עכ"ל. ומ"ש ודוקא בדורות הראשונים אין לו טעם:

ו היה עוסק באבילה וכו' כתב הרמב"ד היה עוסק באבילה וכו'. א"ל לא כי אלא מפסיק וקורא וכו' ורמזא נמי במסכת ברכות עכ"ל. זה משנה פ"ק דשבת (דף י') לא יבא אדם לפני הספר קמור שיהפיל ולא יכנס לא למרחק ולא לצורסין ולא לאכול ולא לדון ואם התחילו אין מפסיקין ובפרק לולב הגזול (דף ל"ח). מן מי שבה בדרך ולא היה צריך ללוב לטובל לכשיכנס לביתו יטולו על שלתו כלומר אם שבה ולא נטל קודם אכילה צריך להפסיק בסעודה וליטול לולב ובגמרא אמרי' נטולו על שלתו למימרא מפסיק ורמינא אם התחילו אין מפסיקין א"ר ספרא הא דאיכא שהות ציוס הא דליכא שהות ציוס אמר רבא מאי קושא דילמא הא דאורייתא הא דרבנן אלא אמר רבא אי קשיא הא קשיא לכשיכנס לביתו יטול על שלתו אלא דמפסיק והדר תני לא נטל בשחרית יטול בין הערבים אלא לא מפסיק א"ר ספרא לא קשיא הא דאיכא שהות ציוס הא דליכא שהות ציוס א"ר וירא מאי קושא דילמא מזה לאפסוקי ואי לא מפסיק יטול בין הערבים שכל היום כשר ללובל אלא א"ר וירא לעולם דקאמרת מעיקרא ודקשא לך הא דאורייתא הא

לחם משנה

מי שאין תורתו אומנותו אפילו לתפלה פוסק ולהכי סתם רבינו כאן בק"ש ולא חילק בין תורתו אומנותו לאין תורתו אומנותו ולא חילק כמו שחילק בתפלה משום דכאן בכל גווי פוסק: היה עוסק בצרכי רבים וכו'. כתב הרמב"ם בסי' ע' דזה יא' לו לרבינו ממאי דאמרין דירושלמי דפרק אין עומדין העוסק בצרכי רבים כאלו עוסק בצרכי מורה כלומר שרבינו מפרש כמו שכתב הטור בסיון ג"ג שיש מפרש דירושלמי לענין שא"ס לפסוק כדי להפסיק כמו שא"ס לפסוק ממלמוד מורה להפסיק מי שמורו אומנותו ע"כ. ולא הבינו דברי הרב"י דודאי נודה לו שמה שכתב רבינו ו"ל בפרק שמי מהלכות תפלה אלא העוסק בצרכי ציבור כעוסק בצרכי מורה כלומר כעוסק בצרכי מורה שמורו אומנותו שכתב קודם שאינו מפסיק שיא' לו זה מהירושלמי הנזכר אצל מ"ש כאן מהלכות ק"ש א"ל שיא' לו משם דכאן צרכי רבים עדיף מצרכי מורה בתורתו אומנותו שרי כאן בק"ש אפילו מי שמורו אומנותו פוסק וצרכי רבים אינו פוסק ומהירושלמי הוהא לא למדנו אלא שזה כזה אצל כאן שאין ח"מ מושיל לגביה מאין למד רבינו דלרבי רבים עדיף מיהו. על כן היה ג"ל לומר שלמד כן רבינו ו"ל ממה שאמרו פ"א דשבת [שס] שבעיבור השנה לא היו מפסיקין לתפלה ולא לק"ש סובר רבינו ו"ל דהטעם מפני שהוא צרכי רבים אצל אין זה מפסיק כלל דילמא שאני הסם דהוא צורך רבים שלא יתקלקלו המועדות וכו' שכתבו החס"ד אצל שאר צרכי רבים מנין. ונראה דודאי למד כן מפני שראינו שכל עוסק בגמרא פטור מק"ש כדאמרו בגמרא בפ"ק דברכות (דף י"א). ובלכתך בדרך בלכת דידך הוא דמחייבך אצל דמלוה פטירה ולכן קוברים אם המה פטורים מק"ש וא"כ ס"ל לרבינו ו"ל דלא גרידי צרכי רבים משאר מצוה ולכן כתב דאין מפסיקין לק"ש ואפילו דלכתא שהות חוה שכתב ויקרא אם נשאר עת כלומר דאם לא נשאר עת לא יפסיק וכו' ואלא מיהו:

ו היה עוסק באבילה וכו'. פרק קמא דשבת (דף ט' ע"ב) לא יבא אדם לפני הספר קמור למנהא וכו' ואם התחילו אין מפסיקין. וסובר רבינו ו"ל שהוא אפילו לקריאת שמע ומה שכתב אחר כך ומפסיקין לק"ש וכו' מילתא באנשי נפשה היא דאירי בצרכי מורה וכו' שפירא אצל כל הני דלעיל אפילו לק"ש אין מפסיקין וכל זה אירי בדאיכא שהות כדאמרו בסוכה פרק לולב הגזול (דף ל"ח). ויפסק דקאמר ונפסיקין לק"ש דאירי בצרכי

מגדל עז

היה עוסק בצרכי רבים בו' עד לקרות. פרק קמא דשבת (דף י'): ו היה עוסק באבילה או שהיה במרחץ בו' עד ואם היה מורא שמה יעבור זמן הקריאה ופסק וקרא הרי זה מביח. פ"ק דשבת שם ופ' לולב הגזול (דף נח): כתב הרמב"ד ו"ל לא כי אלא מפסיק וקורא וכו' ואימא לא מילתא וכו' במסכת ברכות עכ"ל: ואני אובר יודע אני שהרמב"ד ו"ל בקי בחדרי מורה וממולא דברא כנגד רמ"ל ודברים אלו אינו יודע מה לו והלא הלכות אלו פ"ק דשבת בגמרא ומתניין דלא יבא אדם לפני הספר ושם שנינו ואם התחילו אין מפסיקין ומייחין לה פרק לולב הגזול גבי גמ' ומתניין דמי שבה בדרך ואין צריך ללוב וכו' לאקשיא על מאי דקאמי מתניין נטולו על שלתו דמשמע דאפי' התחילו מפסיקין ובהי דפרק קמא דשבת קמי אם התחילו אין מפסיקין ופרקיין הא דאיכא

השגת הרמב"ד

* היה עוסק באבילה. כתב הרמב"ד ו"ל לא כי אלא מפסיק וקורא ואע"פ שיש שהות לקרות מפני שהיא מן המורה ואם אין שהות אפילו לתפלה דרבנן מפסיק ואימא לא מילתא במסכת סוכה פרק לולב הגזול ורמזא נמי במסכת ברכות:

א טור ס' פ"ט וע"ש: ופסק

בדרך היינו על ידי עירוב או על ידי בורגין או על ידי שהיה גירסאנו זמן רבינו דאפי' נמי שרבינו סובר כדברי הר"ן שהעלה דכל שהיה קודם זמן חיובו אפילו דאורייתא אינו מפסיק אי איכא שהות. ובודאי שלשון רבינו כך מוכיח דהשתא קודם זמן חיובו עסקין שכתב היה עוסק בחלמוד מורה והגיע זמן ק"ש וכו' היה עוסק באכילה וכן מאי דאמר רבי וירא מזה לאפסוקי אע"ג דנלשון דילמא אמריה הלכתא הוא דמכה אותה קושא דר מדרבא וזמר לעולם דקאמרת מעיקרא ולכן פסק גבי קריאת שמע דכיון שיש שהות גומר ואחר כך קורא וכן מזה לאפסוקי כדי שלא ישכח ויעבור זמן הקריאה וחוה שכתב ואם היה מחייב וכו' ופסק הרי זה משויב. ומה שכתבנו לרבינו דפרש כן משום דקשיא ליה דאם אימא שסובר הגמרא כן קשיא היא גופא דמקשיין לעיל דממאי דאמרין נטולו על שלתו משמע דמפסיק וממאי דאורייתא כסיפא שכל היום כשר ללובל משמע שאינו מפסיק דאקשיין לעיל ואין שניין דרישא למזה וסופא הוא אי לא בעי למעבד מזה ואי מתניין דלכתא שהות היכי אמרינן דלמזה בלמוד הוא דמפסיק והלא חובה הוא שיפסיק כדי שלא יעטל המזה כיון דליכא שהות אלא ודאי מתניין דאיכא שהות היא ולהכי ליכא בהפסקה אלא מזה לבד וחוה שאמר רבינו שאם ראה להפסיק הרי זה משויב ועל כן השמיט הר"ק סוגיא זו כי סובר

לחם משנה

מורה דמפסיקין כתב הרמב"ד ו"ל דאירי דלכתא שהות דאי איכא שהות וכו' גרע תלמוד מורה מכל הני שאזכיר קודם דאין מפסיקין ואין נראה כן דעת רבינו ו"ל אלא דסיפא דמפסיקין לתלמוד מורה דומיא דרישא אירי דאיכא שהות וכו' ממה מכל הני מכתב ונפסקות וכו' יש לומר דפוסק דח"מ לא מיקרי פוסק מעניינו דק"ש נמי קריאת המורה היא ומאי שבה היא קריאה מהאי קריא' אצל הכה פוסק מעניינו לגמרי ולכן אין מפסיקין כיון שהתחיל. ובעל קריא ספר כתב דשמי תלמוד מורה דיכול לחזור אח"כ ללימודו מיד אחר שקרא אצל הכה להפסיק שהתחיל או מלאכתו צריך שגמרה ואולי לא ימא' לגמרה ולכן אמרו שגמרה חמלה. ואין זה מירוד שגם כשעודו ומלאכתו אטו מי לא עסקין דיכול לגמרה אח"כ אלא ודאי העיקר דפרישית. א"כ ו"ל דהקריאה בחורה מושך טפי ואפשר שישנה ולא יקרא מה שא"כ במלאכתו וסעודתו וכל הני דמתניין. ובהשגות כתב א"ל לא כי אלא מפסיק וקורא ואע"פ שיש שהות לקרות מפני שהיא מן המורה ואם אין שהות אפילו לתפלה דרבנן מפסיק ואימא לא מילתא וכו'. והרב דים יוסף בסי' ע' פירש טעמו של הרמב"ד ו"ל ופשוט הוא דהוא סובר דמחייבא דאמר רבא הא דאורייתא הא דרבנן ק"ל דהא גס רבי וירא מוקי מתניין ציו"ט שני דרבנן. וז"ש דדוקא ציו"ט שני דרבנן קאמר מתניין דלכתא שהות מפסיק הא דאורייתא אע"ג דאיכא שהות מפסיק. ונראה למד דעתו של רבינו ו"ל דלפי המסקנא דאוקמה ציוס טוב שני דרבנן הוא הדין דאורייתא ומאי דנקט מתניין דרבנן להודיענו דאפילו דרבנן היכא דליכא שהות מפסיקין וכל שכן דאורייתא אצל דאיכא שהות בין דאורייתא בין מדרבנן לא מפסיקין ומשום הכי נקט מתניין י"ט דרבנן. והרב"י דחק עמנו למד דעת רבינו ו"ל דמתני' בכל גוויי אירי ונדחק כמה שאמרו בגמרא דיקא נמי דקאמי וכו'. ועוד חירך מירוד דרבנן סובר כדברי רבינו והוא מחלק בין מטא זמן חיובא ללא מטא זמן חיובא דהיכא דהשתא קודם דמטא זמן חיובא אפילו דאורייתא לא מפסיק אצל היכא שהתחיל אחר דמטא זמן חיובא דאורייתא מפסיקין ובדרבנן לא מפסיקין ורבינו אירי קודם דמטא זמן חיובא ובהכי כתב דאפילו דאורייתא לא מפסיקין. ומ"ש ואם הפסיק הוא זה משונה יא' לו ממה שאמר ר' וירא מזה לאפסוקי. וקשה לי עליו טובא, חדא דאם דעתו של רבינו כך למה לא ביאר דהיכא שהתחיל בטר דמטא זמן חיובא דאורייתא

מגדל עז

שהות ציוס הא דליכא שהות ציוס וקשיא וטרי עד דאסיק דילמא מזה להפסיק ואי לא פסיק כי' עד דמסיק אלא א"ר וירא לעולם כדאמרין מעיקרא והא דאורייתא והא דרבנן הכי סתקא שמעתיא דמוקי לה ציוס טוב שני מדרבנן והדין מזה רמז"ל שכלו הדין לענין ק"ש דהוי דומיא דלולב דאורייתא שפסיקין למזה דהיינו מזה מן המוכתר דשמתניין ונלשון ר"מ ו"ל הרי זה משויב ואע"ג דהדר מסיק אלא דמשמע שכתב כל הראשונים היינו דוקא לחייב הפסקה שאין שם שהות ציוס בודאי ששעט עוברת בלי פסק אצל כשהוא מחייב לא קא הדר ציוס והדקדוקי פה הוא ולשון נח וכמדתה לי שראמי כן בלשון דירושלמי. ומה שרמז פ"ק דברכות ופרק פ"ל מברכין אין בו נפקותא לענין זה ואם הרמב"ד ו"ל ראה לפרש חובה יכול ומאי הוא. אף כדברי רמז"ל דין:

וצריך להשמיץ לאזנו וכו'. משנה פ' שני דברכות (דף טו.) הקורא שמע ולא השמיע לאזנו יא' רבי יוסי אומר לא יא' הראש ולא דעה באתוספיה' כ' יוסי אומר יא'

ופקס וקרא הרי זה משוכה: וְ מִי שִׁירָד לִמְבּוֹל אִם יִכּוֹל
 לַעֲלֹת וּלְהִתְכַסּוֹת קֹדֶם שְׁתֵּנִי הַחֲמֵה יַעֲלֶה וְיִתְכַסֶּה
 וְיִקְרָא. וְאִם הָיָה מִתִּירָד שְׁמָא תֵּנִן הַחֲמֵה קֹדֶם שִׁיקְרָא
 וְיִתְכַסֶּה בָּמִים שְׁהוּא עֹמֵד בְּהֵן וְיִקְרָא. *וְלֹא יִתְכַסֶּה לֹא
 בְּמִים הָרַעִים שִׁרוּחַן רָע וְלֹא בְּמִי הַמְּשֵׁרָה וְלֹא בְּמִים
 צָלוּלִין מִפְּנֵי שְׁעֵרוֹתוֹ ^[1]נִרְאִית בְּהֵן. אֲבָל מִתְכַסֶּה הוּא
 בְּמִים עֲכוּרִין שְׁאֵין רִיחוֹן רָע וְקֹרָא בְּמִקְוֵמוֹ: וְ הָהִקְרָא
 קְרִיאַת שְׁמֵעַ לֹא יִמְכּוּ בְּעֵינָיו וְלֹא יִקְרֹץ בְּשַׁפְּתָיו וְלֹא
 יִרְאֶה בְּאֲצָבְעוֹתָיו כְּדִי שְׁלֹא תִהְיֶה קְרִיאַתוֹ עֲרָאִי. וְאִם
 עָשָׂה כֵן אַע"פ שִׁינָא יְדֵי חֻבְתּוֹ הָרִי זֶה מְגֻנָּה. בְּיוֹצֵרֵךְ
 לְהַשְׁמִיעַ לְאֹנּוֹ כִּשְׁהוּא קֹרָא וְאִם לֹא הַשְׁמִיעַ ^[2]לְאֹנּוֹ
 יִצָּא. וְצִרִיךְ לְדַקֵּק בְּאוֹתוֹתָיו וְאִם
 לֹא ^[3]דַּקֵּק יִצָּא: מִ כִּיצַד
 וְדַקֵּק יִשְׁמֹר שְׁלֹא יִרְפֶּה הַחֹזֶק
 וְלֹא יַחְזִיק הַרְפָּה וְלֹא יִנָּח הַנֶּדֶךְ
 וְלֹא

*כִּיצַד יִדְקֹק יִזְהַר כּו' עַד
 וְלֹא יִנָּח הַנֶּדֶךְ וְלֹא יִנָּח הַנֶּדֶךְ.
 לְפִיכֵךְ צִרִיךְ לִיתֵּן רִיחוֹן כּו'
 עַד הַבְּנֵן פְּתִיל. סֵכֵן הַנֶּלֶכֶד"
 וְיִלֵּךְ לֹא יִדְעִי עוֹד הֵנּוּ מֵה

חֲשֵׁנֶת הָרֶאֱבֵד

* ביצר ירקרק וזהר בו' עד
ולא יניח המה ולא יניח הגר.
לפיכך צריך ליתן ריוח בו'
עד הכנף פתיל. כחז הרלנד"
ו"ל לא ידעתי נוד הגז מה
הפסד יש בו אם יאמר לנכר
נזוד הב"מ השנים כדי
להטעמיהם שלא תראה ו"ו וכן
ידי הנשים ומבא עליו ברכה.

א טור סי' פ"ו סמ"ג עשין שס: ב טור סי' ס"ב סמ"ג
עשין שס:

אם יתעדים יו"ד של ישראל שלא תראה אל"ף וכן כל מיוצא ב
וכן נשבע צריך להפרידה כדי שלא תבלי

שְׁתָּקוּהוּ כְּכֹהֵן עֹלֵם
מִיָּצִיר יִקְרָא רֹבֵל שֶׁסּ מֵי רֵב עֹשֶׂה
 קָמִיָּה דְרַבָּא וְלִמְדָתָם שִׁיחָא לְמוֹדֵק
 הָם שִׁיחַ רִיחַ בֵּין הַדְּבָקִים עֵי רַבָּא בְּתֵרִיָּה בְּנוֹן
 עַל לִבָּךְ עַל לִבָּכֶם כָּל לִבָּךְ כָּל לִבָּכֶם עַשְׂבִּי
 בְּשִׁדְךָ וְאִשְׁדָּכֶם מִהֲרֵה הִנֵּךְ אֶחָד וְאֶחָס מֵאֶרֶץ
 וּבְרַבִּי הָרֹאֵב ר"ל הָא' עֲדִמִּי וְר"ל עַד זֵלָה
 שְׁלָא חֲזַלְתָּ הָא' בְּעִינִי ע"ל. וְאִי אֹמֵר
 שְׁלָא נִתְחִיבֵי דְרֵבִי לִבִּי לִבִּי אֲלָא לְמִי"ד כָּל נָהָה וְאִס
 יִסְמֹךְ לְמִי"ד כָּל לִבָּךְ נִמְאָר אֹמֵר כָּל לִבָּךְ
 וְאִס מִנֵּי מִנֵּי לְמִי"ד כָּל שְׁמַסְפֵּטָה לְהִיּוֹת נָהָה
 וְאִס יִסְמֹךְ בְּעִינִי שִׁירָאָה כְּאוֹמֵר כָּל בָּךְ הָרִי
 הָיָה מִנֵּי לְמִי"ד לִבָּךְ שְׁמַסְפֵּטָה לְהִיּוֹת נָהָה.
 וְחִוּשׁ יִפְסִיךְ לְכוֹמֵר כִּיּוֹן שְׁמֵךְ שְׁלָא יִיחַ
 הִגְדֵּי וְלֹא יִיחַ הִנֵּה לָרִי לִיחַ בֵּין הַדְּבָקִים
 וּבְרַבִּי הָרֹאֵב ר"ל הָא' יִפְסֵה הַחֹזֶק אִתּוֹ שִׁיחָא
 דְּגוֹשָׁה לֹא יִקְרָאָהּ בְּרַפָּה וְשִׁיחָא רְפוּיָה לֹא יִקְרָאָהּ
 בְּדָבָר וְלֹא יִיחַ הִנֵּה שֶׁסּ אֲחִיּוֹת וְקִרְאוֹת בְּבִשְׁלָה
 כְּבִי"ח דְּרֹאֲבָתָה וְכִי"ח שִׁנֵּי דְלִבָּךְ לֹא יִיחַס וְלֹא
 יִיחַ הִנֵּה בְּנוֹן וְי"י דְּמוֹנִיךְ לֹא יִבְלַעְתָּהּ
 וְיִקְרָא

ובדאורייתא מפסיקין ובדרבנן לא ולמה סתם דבריו. ועוד איך כחז דלא לז' מדברי ר' זירא? הא ר' זירא מאי דקאמר מזה לאפסוקי הוא על מנתי' דלולב ומנתי' דלולב אחר דמטא ומן חיובא איירי בכרבת הר"ן וז"ל דמפלה מטא ומן חיובא וא"כ מאין לו לרבינו דהיכא דהחיל קודם דמטא? מן חיובא דמזה לאפסוקי. לכן נראה ודאי דרבינו אינו מלהב כך ודעתו דלמסקנא לא שני לן בין דאורייתא לדרבנן בפרישתי. ומה קשה מאין לו מ"ש ואם היינו ממירה וכו' הרי זה משום דלכך נראה לתרץ הכל ולומר דרבינו ודאי דס"ל כהרשב"ד וז"ל דלמסקנא ק"ל כמירוצא דרבה הא דאורייתא לא דרבנן ובדאורייתא אפילו בדאיכא שבות מפסיקין ומ"מ הוא וקשה לו על מירוצא דרבה הקושטא ששקטו המסופות וז"ל שחרי קדושו דהוי דאורייתא ואיפסיקא הלכתא כרבי יוסי דלין מפסיקין לכך מתרץ הוא וז"ל דמטא דקאמר רבה הא דאורייתא י"ל ממנהיך דקאמר נוטל וכו' הוי גבול דהוי דאורייתא ואיירי למזה כלומר מזה לנטול על שנתנו אע"ג דמן הדין אינו מפסיקין כר' יוסי מ"מ מזה לאפסוקי אפילו בדאיכא שבות ומנתי' דלפי האמת קאומה ר' זירא דרבנן וי"ל דוקא דבדרבנן גבליה שבות מפסיקין הא בדאיכא שבות אינו מפסיקין כלומר מזה לאפילו מזה לאפסוקי הא הוי דאורייתא אפילו דאיכא שבות מזה לאפסוקי אבל מן הדין ודאי דלין מפסיקין מדברי יוסי ומכאן יאל לו לרבינו מה שכתב הרי זה משום דהוה נראה לי נכון וצדו דעתו של רבינו וז"ל:

ז' מי שיריד לטבול וכו'. במשנה פרק מי ששמו (דף כ"ב ע"ג) אם יכול לעלות ולהחטוף ולקרות עד שלא תזל אוקמה בגמרא (דף כ"ה ע"ג) כומיקן שגומרין אותה עם הן החמה ולפיקן רבינו וכו' שפירש גומרין דמא ש"ל דמאי קדאמר כאן ולקרות רוצה לומר לגמור אותה בגמרא (דף כ"ה ע"ג) רבינו מנחם וכו' שגומרין אותה ר"ל אומר אותה עם הן החמה קשה האי ממני' דלמה נצרך לקרות קודם שמתן החמה די שיקרא אותה עם הן החמה דהא כומיקן אוקמה בגמרא ופירושו גומרין דומיקן ר"ל אומרים: ולא יתבסח אין במים וכו'. במשנה: אבל מתבסח הוא וכו'. שם אמרין בגמרא שלא ידע לכו רואה את עיניו:

הקורא קריאת שמע לא ירמוז בענינו וכו'. בפ"ק דיומא (דף י"ט ע"ב) הסיק לרב דהוה מחוי בק"ש דהיינו עניד הכי האמר רב יוחנן בר שמואל בר מרחא הוה קורא את שמע לא ירמוז בעניינו וכו' ומירא לא קשיא אלא בפרק ראשון הא בפרק שני ע"כ. וקשה על רבינו למה לא חלק כאן דדוקא בפרק ראשון לא יקרוך אצל בפרק שני אלא בזה כמ"ש בגמרא. ונראה לנא הוצרך להוכיחו מפני שרבינו מפרש הדין לאומנין דלעיל דלאומניה בגמרא (ברכות ט"ו.). בפרק היה קורא בפרק ראשון דוקא דנענין ממלאכתו דלא הוי טעמא משום דנענין כוונה בפרק ראשון כמ"ש ההפסוק דלפי ה' לדין דקרי"ל דפסוק ראשון דוקא בעי כוונה לא בעי ביטול מלאכה אלא בפסוק ראשון אלא טעמא משום דלא מהא קריאתו עראי וכדכחז הר"ק ז"ל ולהכי בפרק ראשון אע"י דהפסוק הראשון לבדו הוא מן המורה מ"מ נענין כל הפסוק הראשון משום דלא האה קריאתו עראי אלא בשאר הפסוקים אפילו בקריאת עראי כגי וכן נפיק דלא יקרוך בשפתיו דלאומניה בגמרא בפרק ראשון סבור רבינו מדקח טעמא הוא ודלא פסוק ההפסוק דהך גמי משום כוונה הוא ולדין דקרי"ל בעי כוונה בפסוק ראשון לחוד לא יקרוך ולא ירמוז מהאי טעמא משום דלא מהא קריאתו עראי וכמ"ש להכי לא הוצרך כאן לפרש דליידי בפרק ראשון דיכין דכבר ביאר לנו למעלה דלא קפדין אקריאת עראי אלא בפרק ראשון לבד ממילא משתמע דהכא דטעמא הוי משום קריאת עראי לא הוי אלא בפסוק ראשון דוקא דבשאר הפסוקים לא קפדין בזהי כמו שכתב גבי לאומנין:

וצריך לחשמיס לאוניו וכו'. שם בפרק היה קורא (דף ט"ו.) וכן מה שאמר צריך לדקדק באומנימיה ומוחיויה ממוחקר ר' יוסי ורבי יודא דבשמה וסבלה תרמויהיה ללפל: **מ כיצד** יקדק וכו'. כבר ביאר מוה"ר"ק ז"ל טעמו של רבינו ז"ל וקמחל שגמנו על הראב"ד ז"ל ועוד הוסיף הראב"ד ז"ל שצריך לשהות בין נגשע ה' מפני שלא נכלע הא"ף בעי"ן כלומר שאימאר העי"ן יכלע בתוכה הא"ף של חמילת השם שקורא אותו בלאו"ן אדוות ויש א"ף בתחילת קריאתו והיא נכלעת עס העי"ן. וכל מ"ש רבינו ז"ל הוא בפרק היה קורא (ט"ו.):

הגהות מיימוניות

ז' מי שירד לטבול ובו' עד וקורא בתקומו. פ' מי שטחו (דף כב:) ח' הקורא ק"ש לא ידחו
בניינו ב' עד היו זה מנוחה. פקח קמח דיומא (דף עי) ובהלכות ר"י אלפס ז"ל הביא פ'
היה קורא: ואצרך האשמיני לאוניו ב' עד ואם לא קדקד ילא. פקח היה קורא (דף עי): כיבד
ירדקו יזהר ב' עד ולא יטח ענד לשפיק צריך ליתן ריוח כ' עד הפקח פתיל. פקח היה קורא (שם):
כתב הראב"ם ז"ל ולא ידעמי כ' כדי שלא תחלל האל"ף בעי"ן עכ"ל: ואני אומר אין זו חסד
דיעה חלילה וזי מי שגדולת עליוט ונעורו תחסימו מנוטיל זו יאמר לא ידעמי קדקדק הקדקס
והסמך הרי"ד אדו קמחי ז"ל ענד קרא שער שמר שב"ע' תחללנו שער סופר עד סופר עד קבלנו
דרכו שכל שב"ע' תחטפת נקראה נחה וכן כל אות תחטפת בין כסוף חיבה בין תחללנו חיבה ונחשיא
מנוגעתנו כגון הנהא בראש מיהא אדו הנהא תחללנו מיהא אחר מנוטע גדולה קדקדק גדה ופקח עיין
וראה לשון הגמרא כמו שפירשו רמז"ל יפה שכתב לשפיק צריך ליתן ריוח כ' עד לאו אומית הדומה
ההשנה קדקדא אדו קדקדא י' ושם כתב שאל"ה להסביר כמ"ל אלא י' אלא חסד ויברר לו והניח
והטענה מן מלת בכל ויחנה מלת לבדק ויהא כמו שקורא כהן לבדק וכן אם יטח למ"ד לבדק צדוד
בכוכן ומהו תפין לנשבה ה' ולכל היוצאים ממואל אחת עם כל הנוספים בירושלמי עד הבבלי אלא הראש
לא חיבר אלא שם שחטפתו ואין לו

ז [א] וכן פסק ר"י מי שלבו רואה את הערות אסור לקרות ואם ישב במים צלול צריך
 שיתבסס כנגד לבו ויהא נוהג ריבוי את ולא במהרה"י שמעיה פירש שמצא בחישוב
 התנאים הבבליים דלבו רואה את הערות מותר מדכרס"ק ד"א הכי דתיי כריבוי לנבי
 יחיד וכו' ע"ש בחוס' אמנם רא"מ ג"כ כתב דלבו רואה את הערות לקרות "שלו מותר:
 [ב] "טור סימן ס"ג עין במור סימן ס"א דנשיית הראש ל"ל רוחות טובה אלא שח"א לצורך
 כוונה: [ג] אמר רב הוסיא אסור רב שילא הלכה כר' יהודה דאמר לא יאז וכוונתו לנבי
 ו' בפרק הקורא את המגילה עמוד: [ד] כר' יודאנא ר' יודת דאמר רב טובי אמר
 רב אשי הלכה כדברי שנים חלק:

ירושלמי

[illegible]

ואריך

118

אהבה. הלכות קריאת שמע פ"ב

וב"ש קראה מתנבנים וכו'. והוא שיהיה ער בפסוק ראשון. נחבאר למעלה צבא דהיה יס' מעשרין אותו וכו'.

יג ספק קרא ק"ש וכו'. בפרק מי שמתו (ש"כ א'). אמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא מ"ט ק"ש דרבנן ורבי אלעזר אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא. וכתבו ה"י"ף והר"ש וליה הלכתא כשמואל דאמר ק"ש דרבנן דק"ל ק"ש דלוריימא:

וג"ל דנפקא ליה מדאשכחן כמה דרייתו דדיני דיני ק"ש מקראי ומשמע דרשיות גמורות יניהו ולשמואל נטעין לומר דאשכחיה הס. וכתב הר"ש ז"ל דמדאמר שמואל אינו חוזר וקורא מ"ט ק"ש דרבנן ספק בשאלות דכל צרכות דרבנן אי מקפא ליה אי אמרן א"י לחזור ח"ש רבינו שאם נקפא לו אם צריך אינו חוזר ומבקר. ומ"ש חוזר וקורא ומבקר לפניה ולאחריה כ"כ ה"ר יונה שם שכל ספק שהוא של מורה צדק עליו והביא ראיה לדבר: ובתשובת הרשב"א סימן ש"כ כתב שעדיין קשה על דברי רבינו שהוא ז"ל כתב מפורש שכל הצרכות דרבנן וכל שנקטקא אס עשה המילה אע"פ שיעקר עשיית המילה דלוריימא או שהוא מקופא אס הוא חייב בה כמילת מי שנוגד מהול או בשמיני דקוסה שהוא ספק שניע' לא מברכין כלל וכן השיב לחכמי לוי"ל. ואני אומר צבאי לדעת הרב שהוא קוצר דמשיקרא כן היסוד מקנה דכל שיהיה חייב לקרות קורא לכתחלה עם צרכותיה אלא אם יגרום לו קשה בענין קריאתו מקדש שאינו מבקר אלא ברכה אחת א"י משום עסק מורה דרבינו שהיה מעביר ידיו על עניו ומקבל מלכות שמים בקריאת פסוק ראשון הא במקום אחר כשהוא קורא צריך הוא לקרות לכתחלה בצרכותיה וכו' שאמרו בנאחר לקרות לאחר זמנו מכאן ואילך לא הפסידו כלום שקורא בצורה ופירשנו מאי לא הפסידו לא הפסידו הצרכות. ואולי למדה עוד

הרב ממה שאמר ר' אלעזר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ומדקאמר סתם חוזר וקורא משמע דכל פרשייתיה הוא קורא אע"פ שאין דלוריימא אלא פסוק ראשון ולא אמרו שיחזור ויקרא פסוק ראשון והשאר דהיי דרבנן לא וטעמא דכל שהוא חייב לקרות קורא הוא כעיקר חקתו. וכמוכמות אפי' שטעם זה שמעתי מפי מורי הרב המסיד ז"ל בנחור וקורא כל פרשייתיה ולא קני לן בנחור וקורא פסוק ראשון ואולי מהסכמה זו כתב הרב כן אפילו בצרכות עכ"ל: קרא וטעה וכו'. משנה פ"ב בצרכות דף ט"ו. וכתב ה"ר מנחם כלומר אס

יב קראה ומתנבנים וכו'. כבר נחבאר למעלה:

יג ספק קרא וכו'. שם (דף כ"א). ב'פ' מי שמתו כרבי אלעזר דק"ש דלוריימא וא"מ התינה פסוק ראשון שהוא דלוריימא חוזר וקורא אלא השאר מדרבנן למה יחזור ויקרא דהא ודאי כיון דלא בעינן כוונה מדרבנן הוי וכמ"ש הרב"י בסתמן ס"ג וא"פ ה"ר יונה לא קאמר אלא דפסוק א' הוי מדלוריימא. וי"ל כיון דחוזר וקורא מקלף אתרעותו רבנן דיגמור אורח מחקתו. ובעל קריאת ספר מירך דבקריאת ג' פרשיות קיים מילה דלוריימא ואע"ג דבפסוק ראשון נפטר מ"מ מידי דהוה אקריאת הסורה דנפטר בקציעת איוו שעה ציוס וציליה שנאמר והיית בן וגו' ור"י אמר אפילו לא קרא אלא ק"ש וכו' ומ"מ אס לומר כל היום וכל הלילה מקיים מצוות מ"מ מדלוריימא:

אבל אם יודע שקרא ונסתתב וכו'. כן מוכח שם: **קרא** וטעה וכו'. בפרק היה קורא (דף ט"ו). * (קרא וטעה באמצע הפרק יחזור לתחילת הפרק) בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון בין כמינה לכמינה יחזור לכמינה ראשונה א"ל רבי יוחנן לא שנו וכו'. ופירש"י ז"ל יחזור לפרק א' להפסק ראשון והיה אס שמוע עד כאן. ובודאי שהדעת מוכחת כן דכיון שידע שהשלים פרשה אחת עכ"פ כבר קרא פרשה ראשונה וא"כ ודאי שאין לחזור אלא ליהיה אס שמוע אלא הלשון קשה טובה על רש"י ז"ל דפרק ראשון לא מיקרי אלא פרשה שמוע דשם כמותה סוגיה גבי אומנין שמירטו כאן בפרק א' כאן בפרק ב' פירש"י ז"ל עצמו דפ"א היינו שמוע וכן בריש פרק היה קורא שאמרו דכיון שכיון לבו בפרק א' ילא פירש"י ז"ל דהוי פ' שמוע וכמ"כ שהחזיר פרק א' פ"י כן ואתא נשנה להדעת רש"י ז"ל מכל המקומות וכבר הרגיש רש"י ז"ל זה שכתב להפסק ראשון כלומר אין לשון פרק האמור כאן ככל המקומות שפירש הפרשה הראשונה אלא כאן ר"ל פרק הפסק וזה דוחק גדול בלשון. ורבינו ז"ל ראה להשגח מקושא זו וכתב יחזור לפרשה ראשונה שהיא ואהבת וכו'. ומה * (גירסתו היא קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה יחזור לראש).

מגדל עז

יג ספק קרא ק"ש בו עד למקום שטעה. פ' מי שמתו: יג יז נעלם פמנו עד סוף הפ'. הכל פרק היה קורא (דף טו):

ואין מברך אפילו בהרהור לא יברך וטעמא דק"ש דלוריימא וברכות דרבנן: [ס] אבל אם פסוק ואילך וכן תניא בתוס' הקורא ק"ש והפסיק בין פסוק אחד לא יתחיל אלא מאותו מקום דהר שיתחיל מפסוק ואהבת ולשון הגמרא טעה בין פרק לפרק חוזר לפרק ראשון ורש"י ז"ל פ' שם לפרק ראשון להפסק ראשון וזהו אס שמוע וכן כתב הטור ס' ס"ד אבל הסמ"ג כתב טעה בין פרשה לפרשה חוזר לפרשה ראשונה ע"כ: [ע] אמר רבי אברהם אביר ר' יוחנן תלבה כר' יהודה ודלא כר"מ דאמר בין הפרקים שואל ומשיב מפני הרהור ואין חילוק בין באמצע הפסוק לבין פסוק לפסוק כן איתא בירושלמי רק באמצע הפרשה ע"כ:

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

משנה תורה > מהדורה חדשה > ב (אהבה) משה בן מילאן (רמב"ם) עמוד מס : 11 הודפס ע"י אוצר החכמה

דק"ש ומה קצ' ואולי יעבור אצל תפלה ומה ארוך יותר ולא יחשיבין כולי האי שמה שעבור נבקשו מים. וכמו דלגמ"י לק"ש ותפלה דעת הר"ם והראש"ד לברך עניני ורבינו יעקב כחב ללא מנכר אלא צעידן מיכלא וצפרא דלא מזי פטר נפשיה בלא מים אצל צק"ש ותפלה דמזי פטר נפשיה בכל מידי דמנקי אינו מנכר. וכן הו"א בספיקא מקנה ידיו בצדוני הספיקה אלו בצדוני קשים וכן אמה דרצשנת שאינו רשאי בטלעול לרור או עפר עכ"ל:

ב אין קורין לא בבית המרחץ וכו'. פ"ק דשבת (דף י"ז.) וסוף פרק מי שמתו (ברכות דף כ"ו.) א"ר יוסי בר חנינא מרחץ שאמרו כלומר שאין קורין בו ק"ש ואין מתפללין בו אע"פ שאין בו אדם בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה: ולא צדק הקבירות ולא צדק הבית וכו'. קוטה פרק משות מלחמה (דף מ"ג.) כי אסא רב דמיא א"ר יוחנן מת מופס ד' אמות לק"ש ובריש מי שמתו (י"ח.) משות בית הקברות למת עלמו. וסובר רבינו שכל מי שקורא במקום שאין קורין בו לא עלמה לו קריאה:

כתב הראש"ד א"א אס אמר על מי שקרא צדק המה שיחזור ויקרא לא אמר כלום עכ"ל. וטעמו משום דכיון דלא היו אלא משום לועג לשם אינו צדיק ויחזור ויקרא וכו' הרמ"ך. ואפשר לומר שאף רבינו לא אמרה אלא אציק ולא אמת. א"ר דכיון דעבר על דברי חכמים קנסוהו לחזור ואפי' אס היה שוגג כדי שיהיה פסע אחרת:

ג בית הכסא החדש וכו'. צקוף מי שמתו (דף כ"ו.) מן כמה ירחיק מן הצואה ארבע אמות ובגמרא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחרי אצל לפיו מרחץ מלא עיניו וכן למפלה אינו והא אמר רפרס אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל הצ"ע צדית הכסא שאין בו צואה אינו והאמר ר' יוסי בה"כ שאמרו אע"פ שאין בו צואה וצדית המרחץ שאמרו אע"פ שאין בו אדם אלא הצ"ע צדדתי והא מיעביא ליה לרבינא הומוני לית הכסא מהו י"ש ויזמן או אין ויזמן כי קא מיעביא ליה לרבינא למיקס עליה לללוי בגויה אצל כנגדו לא: ובכתב הראש"ד הרב כחצ' וכן הילך ספיקא לקולא עכ"ל. ורבינו פוסק צהאי צעידא לחומרא מדקאמר רפרס בר פפא אמר רב חסדא מתפלל אדם כנגד בית הכסא לית ביה צואה ומוקי לה צדדתי משמע דכחוכו אסור וכן כתב הראש"ד ז"ל. ועוד דיש בגויה אצל הזמנות בית הכסא שכתב רבינו בצמקן ואס איתא דנקטין צהאי צעידא לקולא וכדברי הראש"ד ז"ל א"כ בטלו להו דיני הזמנות הללו:

מרחץ

משום לועג לרש וכו' וא"כ כיון דאין צה האיסור מחמת המקום שהמקום ראוהו הוא לקרות בו אלא מפני שלועג מן המה א"כ משום הכי לא מייחיד למיחד. אצל רבינו סובר דאפילו הכי כיון דאין קורין צדדתי מקום לא יאז צדדתי קריאה:

בית הכסא החדש וכו'. סוף פרק מי שמתו (דף כ"ו.) אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל וכו' אינו והאמר ר' יוסף וכו' אלא הכא צ"ע צדדתי והא מיעביא ליה לרבינא הומוני לית לרבינא למיקס עליה לללוי בגויה אצל כנגדו לא עכ"ל:

מרחץ

מגדל עז

פרק ג א הקורא את שמע בו' עד קודם שקרא. פרק מי שמתו (דף כ"ז.) הגיע זמן קריאתה בו' עד וקולא. פ' היה קורא (דף ע"ו.) ב אין קורין לא בבית המרחץ בו' עד צואה. פרק קמא דשבת (דף י'.) ולא בבית הקברות בו' עד לקרות. פרק מי שמתו (דף כ"ו.) ופרק משות מלחמה (דף מ"ג.) וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא: כתב הראש"ד ז"ל אס אמר על מי שקרא צדק המה שיחזור ויקרא לא אמר כלום עכ"ל: ואני אוסר מתאר שאין אדם מהם מנכר דעמו ורבינו צדדתי צהאי אציק עליו ורואה מימרא דרב דימי אמר רבי יוחנן כסר רבי יהושע צ"ל מת מופס ד' אמות פרק משות מלחמה ותפלה לה גבי הלכתא פסיקתא וסמך קאמר מופס דמיא דבית הכסא ולשון מופס לגמרי משמע דאס קרא חוזר וקורא ולי משום דמשמע ריש פרק מי שמתו (דף כ"ו.) דטעמא משום לועג לרש הא גברא ואחרת חזו מכל מקום תיך לברר מי שרואה להפטר כד"ן: ג בית הכסא החדש שהובין ויעדיין לא נשתמש בו מותר לקרות ק"ש כנגדו אבל לא בחיוב. פרק מי שמתו ופ"א דשבת (דף י'.) כתב הראש"ד ז"ל הרב כחצ' וכו' הילך ספיקא לקולא עכ"ל: ואני אוסר דהאי צעידא לרבינא היא צקוף פרק מי שמתו ויש שגורס רב פפא לרבינא ואקטין מינה למרחץ ופיקוקן הסה להפסל בו הכא כנגדו ומייסין לה גמי פרק קמא דשבת משמעא דמרחץ לאקטין מינה לרב אלא בר אכזה דשרי בנמחץ חדש ואמרין מאי לאו ה"ה למרחץ וקטין ליה ומרחץ שאין בית הכסא דנפיש וזהמיה ומעמא הגע עמך אס הרב ז"ל כיון להלך צהאי מיקו לרבינא א"כ מתאלת אומר ק"ו הדברים אס להפסל צדדתי מותר לרש ואס כן מאי נפיש וזהמיה ומרחץ דקא משני פ"ק דשבת ומה איתא לפלוגי צימיה צימיה דפרק מי שמתו אלא דהא לחומרא רנה לפסוק ר"י אלפס ז"ל כסא מיקו דאסורא לחומרא ולא הולך לפרס דלמי כי רובא לא יתכחו וליחיל ודי לכל משיל מה שכתב צואה צדדתי ונפישו הך תלמודי ז"ל וכו'. ושוב מתאלת לר"מ ז"ל ור"י יונה ז"ל שפסקו כן סוף פרק מי שמתו וסמך הניחו גס כן הרב ז"ל:

מרחץ

כתבו ה"ר יונה והראש"ד ז"ל שאין מפסיק ורוב הפוסקים הסכימו שמפסיק אפילו באמצע הפרק דלא גרע ממה שמפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. ורבינו יונה כחב דלמודים נמי מפסיק ומיחו דהא כשיחזה לצד די שאס יאמר יוצרנו יוצר בראשית ה"ל הפסקה גדולה עכ"ל. ומקפא לו אס כוונתו שישנה ולא יאמר דבר וקרי הפסקה לשחיה או אס יאמר מודים ולא עוד ולזה דעתי נוטה יותר. ולענין להניח צדדתי ותפילין אס הכניסו לו צדדתי שעה ולצדק עליהם כתבו הסו' והגהות מחלוקת בדבר והיומר ג"ל הו"א שישנה בלא צדדתי ואחר שיסיים תפלתו ממשמש צה ומנכר עלייהו: **יז וא"ר הן בין הפרקים וכו'.** משנה שם אסא דקמתי בין ויאמר לאמת ויציב

הה"ר סהא כיון הפרקים וי' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק ובגמ' (שם יד.) א"ר אבהו א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה דכמיב ור' אבהו א"ר אבהו כלומר דבעי למסמך ה' אלהים לאמת. ומהלך המפרשים רבינו יונה כחצ' נסר רבני צדדתי שאין מפסיק כלל אלא מיקף לה' אלהים יאמר אמת ואח"כ אס יצטרך לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד יפסיק כמו באמצע שאר הפרקים ולזה נוטה דעת הראש"ד ז"ל. אצל דעת רבינו שאין להלך בין מ"ק ור"י כולי האי דלמ"ק פוסק כמו בין פרק לפרק ולר"י אפי' באמצע הפרק לא יפסיק אלא היינו פלוגמיהו דלמ"ק חשיב כמו בין פרק לפרק ולר"י דאין באמצע הפרק. וכמה ה"ר יונה ואפי' חזין מפסיקים בין הצדקה וצין הדבר שמצדקין עליו הכא כיון דלא מנכרין לקריאה שמע לא קפדין כולי האי. וכמה עוד דצין אמת ויציב לתפלה כמקדמה דלמלכא הפרק הו"א. וכמה עוד דכחצ' פשוט הו"א דשאול שום והשכחו דאמרין הכא מותר אפי' בלעז וכ"כ רש"י ז"ל עכ"ל:

פרק ג א הקורא את שמע וכו'. פרק היה קורא (ברכות ט"ו.) א"ר יוחנן היראה לקבל עליו עול מלכות שמים שלמה נטול ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל א"ל ההוא מרבנן לרבא חיי מר ההוא לורכא מרבנן דלמא מנעירא ואמר מי שאין לו מים לטויל יקנה ידיו צדדתי או צעפר ובקסמית א"ל שפיר קאמר מי כחבי צמים צנקין כחבי כל מידי דמנקי לייט רב חסדא אמאן דמהדר אמיא צעידן ללואה ור"מ לענין קריאת שמע אצל לתפלה צעידן להדור ויחבאר פ"ד מה' תפלה צ"ד. וטעמא דמילתא משום דכיון דק"ש דלוריימא חתמיו צה שמה יעבור

הזמן: ובכתב הראש"ד מנוח דטעמא משום

לחם משנה

פ"ג א הקורא את שמע וכו'. פרק היה קורא (דף ט"ו.) כל הנפנה ונטול ידיו וכו': אלא מקנה ידיו וכו'. שם ההוא לורכא מדרבנן דלמא וכו': **ב אין קורין לא בבית המרחץ וכו'.** סוף פרק מי שמתו (דף כ"ו.) מימרא דרב יוסף בר חנינא בית הכסא שאמרו וכו': וכל מי שקרא וכו'. נראה מדברי רבינו מדקמא ואמר כל מי שקרא במקום שאין קוראין וכו' דאפילו קרא צדק המה שחזר וקורא. והראש"ד ז"ל בהשגות אינו סובר כן וטעמא מפני שאמר בצרייתא ליש פרק מי שמתו (דף י"ח.) לא יהלך אדם צדדתי ותפילין צדדתי ואס עושה כן עובר

הנהגות מיימניות

פ"ז [פ] כתב ר"מ בתשובה דכ"ש לענות דא שמה רבא וקריש וברכו דאין ק"י דאיה גדולה מו להבליך ויצרנו ולפארו וכן מצאתי בתשובת נאונים אחרים ג"כ עכ"ל: [כ] פירש"י ז"ל מפני היראה ור"ל הראש"ד ז"ל דמילתא דפשימא היא שאין ק"י דבר עומד בפני פקוח נפש ופ"י מפני היראה יראת אביו או רבו דתנן ומורא רבך כמורא שמים וכן פ"י הנאונים והסמ"ג כתב כר"מ ז"ל: [ז] לא יפסיק כלל אפילו כמי באמצע הפרק. אלא יאמר אני ה' אלהיכם אמת ואו יפסיק כמו באמצע הפרק עכ"ל: [ח] כתב המנהגים הקורא שמע וקראו הוון לקרא בתורה שמופסק שק"י מנכדו הבריות ויראיהו שמפסיק בשבילם עכ"ל: **א** [א] אמר ליה רבא לרב נחמן חזי מר האי צורבא מרבנן דהתי ממוערבא ואמר בו' אמר ליה שפיר קאמר מי כחבי ארחין במים בגוקין כחבי בו' עכ"ל: [ב] רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן ק"ש: כתוב במחזורים שר"י בר' יהודה שלה אחר המידה ושהה השולח עד כעבר קרא ק"ש עם ברכותיה ונתעמף בטליתו והתפלל והביא ראה מהא דרב משה ידיה וקרא ק"ש ומנה תפילין ומצלי ואין נראה דשאני תפילין דאמר הקורא ק"ש בלא תפילין באילו מעיד עדות שקר בעצמו וה"ה בתפלה שגם היא צריכה תפילין בראמיותן טויל ידיו ויניה תפילין וקרא ק"ש ויחפלה וזו היא מלכות שמים שליטה ולהביא לא חשיב הפסק בין נאולה לתפלה אבל ברכת ציצי' לא שייכא כלל לק"ש והוי הפסק ואפילו היה מותר בשליטה שלום או לו להפסיק בברכת ציצי' כי כמו כן יכול ללבוש אחר המידה ע"כ בתוס'. שוב מצאתי הנה"ה אדרבא גבי ציצי' יש לוטר דהוי תפלה גמי עיקר מצוה משום עטוף בטעם הבין וה"ה משה מקצו' היה אומר דאפילו מבאין אינה ראה דמיצ' למישר דמנה תפילין בלא ברכה ולאחר שהתפלל בהן מנשמש בהן ומבדך עליהן וכתבי סני שגם מותר להתעמף בטלית בעת שירי טבויפות ואחר כך ימשמש בטליתו ויבדך עכ"ל:

ואין

אהבה. הלכות קריאת שמע פ"ג

מרחץ החדש וכו'. פ"ק דשבת (דף י'). א"ר אדא בר אבהו מתפלל אדם תפלתו בציט המרחץ ואוקמה דוקא בחדמי שלל דחך זו אדם מעולם ותפלה וק"ש צריב דייס אלו שוין הס: היו שני בתים וכו'. עד ואין קורין בהם. פ"ק דנדרים (דף י'). חצר המרחץ וכו'. פ"ק דשבת (שם) מנהג הנכנס לבית המרחץ מקום שצ"א עומדים לנשים שם קריאת שמע ותפלה מקום שצ"א עומדים ערומים ולנשים יש שם שאלת שלום ואין שם ק"ש ותפלה:

ובתב ה"ר מנחם וכו' ד' דיון דאסור מרחץ מפני שעומדים שם ערומים ה"ה להני מקואות שטובלות בהם הנשים אסור לצרף או לקרות בחובו ולא מתכבד דעיקר אסור המרחץ אינו אלא משום אסור וזהו מהלך דלית ביה על ידי שהשמישו בחמין אלא הני מקואות שהמים שלהן זנוגין ליכא וזהו מהלך ונמנע וכו' דהא לענין מוחה בית המרחץ ה"ה ע"כ:

ד ולא ק"ש בלבד בוי' כלומר הא דאין קורין לא בבית המרחץ ובית הכסא לא ק"ש בלבד וכו' דלמרחץ סוף מי שמתו (דף י') וצפרק כירה (דף מ'). וצפרק לא כללית (דף מד'): אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ככל מקום מותר להרהר דנ"ס סוף מצית הכסא ובית המרחץ ומדנקט סתם בית המרחץ ובית הכסא משמע שאע"פ שאין בבית הכסא לואה ולא במרחץ אדם ואפי' חש אסור להרהר בו דומיא דק"ש ותפלה ובירושלמי ואסור דלמר לך אסור וכו' וס' אמרו דה"ה למנחות המטונפות ופשוט הוא. ומ"ש ואפי' אמרו בלשון חול וכו' מ"ש דברים של חול וכו' אמר מנחם לו להפריש מן האיסור וכו' צפרק כירה (שבת דף מ'): **ובתב** ה"ר מנחם דלמרחץ דומה להרהר דנ"ס

מרחץ החדש מותר לקרות בתוכו. היו שני בתים זימן אחד מהם לבית הכסא ואמר על השני וזה. הרי השני ספק אם הוסיפו לכך אם לא. לפיכך אין קורין בו לכתחלה ואם קרא יצא. אמר גם זה הרי שניהם מזומנין ואין קוראין בהן. חצר המרחץ והוא המקום שבני אדם עומדין בו לבושין מותר לקרות בו קריאת שמע: ד ולא קריאת שמע בלבד אלא כל ענין שהוא מדברי הקדש אסור לאומרו בבית המרחץ ובבית הכסא ואפילו אמרו בלשון חול. ולא לאמרו בלבד אלא אפילו *להרהר בלבד מדברי תורה [ג] בבית הכסא ובבית המרחץ ובמקום המטונפות והוא המקום שיש בו צואה וכו' רגלים אסור: ה *דברים של חול מותר לאמרו בלשון קדש בבית הכסא. וכן הכנויים כגון רחום וחנון ונאמן וכיוצא בהן מותר לאמרו בבית הכסא. אבל השמות המיוחדים והן השמות שאין נמחקין אסור

א טור א"ח סי' פ"ה: ב ר"ה דף ל"ד: ג שבת דף מ':

ובתב ה"ר מנחם דלמרחץ דומה להרהר דנ"ס

לחם משנה

ג מרחץ החדש וכו'. פ"ק דשבת (דף י'). אמרו א"ר אדא בר אבהו מתפלל אדם תפלתו בציט המרחץ ואוקמה בחדמי והקשו והא מיעבא ציט וכו' ומירלו שאני בית הכסא דמאס: היו שני בתים וכו'. פ"ק דנדרים (דף י'). ציט רבינא יש יד לנה"כ או לאו ופירש שם כגון דלמר והדין ולא אמר ממי מהי והדין דלמר ודין נמי לנה"כ או דילמא מהי והדין לתשמיש בעלמא קאמר והקשו מכלל דפשיטא ליה לרבינא דיש זימון לנה"כ והא מיעבא ליה לרבינא דמיעבא ליה זימון ומירלו חלף מנו דלמר קא מיעבא ליה זימון מועיל או אין זימון מועיל ואם מ"ל יש זימון יש יד או אין יד וכו' ונתבאר דברי רבינו ז"ל. ויש להקשות דלמה צביע דיש זימון והיינו להפסל בחובו פסק בירא לחומרא וצביע דהדין פסק דהוא ספק ולפיכך אין קוראין וכו' ואם קרא יצא מיהו לזה י"ל דשאני צביע דזימון דנדרים אמרו א"ל יש זימון וכבר ידוע שטעם של רבינו ז"ל דכל א"ל פשיטא הוא והוא שיטת הגאונים. אבל מ"מ קשה דמ"ש הכא גבי והדין פסק דהוא ספק וגבי לואה דבוקה בסנדלו דהיא צביע צפרק מי שמתו (דף כ"ה ע"ג) ולא איפשיטא ופסק לחומרא בודאי שכתב שם והוא שלא יהיה סנדלו נוגע בו דמשמע דאם סנדלו נוגע דלא יצא היה לו לומר דאם סנדלו נוגע היה לו ספק ואין קוראין אלא אם קרא יצא כדאמר הכא. וי"ל דשם פסק לחומרא כיון כל חיקו דאסורא אלא הכא דהוא צביע דהדין א"ל מכלל צביע אחרת א"ל הרי דבר זה דומה קצת לספק ספיקא אע"ג דצביע דזימון כבר אסיק בלא תמלא לומר והוא פשיטא מ"מ י"ל דלא הא"ל הוה א"ל הצביע שהוא רבינא הוה א"ל דהוי פשיטא אלא כיון דרבינא צביע מרי הצביע סתם אע"פ שהגמרא קאמר דבא"ל קמיעבא ליה כיון דהוא עומד א"ל אמרו כי שפסקו צביע דזימון כפשיטא אלא לא הוי פשיטא גמורה לא כי כד שפסקו צביע דהדין הבאה מכללה לחומרא אלא דיינין צביע דזימון ספק קצת כדי לפסקו הצביע דהדין ספק כיון שגמרא מכללה דהדבר דומה לספק ספיקא ומיהו לא פסק לקולא צביע דהדין משום דלא הוי ספק ספיקא גמורה אלא פסק דהוי ספק והוה כעין פשרה זה י"ל לחם טעם לדברי רבינו ז"ל. ועי' לדעת רבינו ז"ל דבשלמא גבי לואה דבוקה הוי ספק במידי דאורייתא דמקום הלואה הוא מן התורה אסור אלא בית הכסא ספק הוי מדרבנן כדכתב ה"ר יונה ז"ל, ולכן דוקא גבי זימון דאיפשיטא בא"ל כבד רבינו לחומרא אלא גבי והדין דלא איפשיטא והוה מיד דרבנן לקולא ומ"מ אע"ג דהוי מיד דרבנן לכתחילה מיהא חיישין ולא כבד רבינו ספק. והוה עיקר. ובהשגחה כחוב על דין בית הכסא שכתב מותר לקרות וכו' אלא לא בחובו. אמר אברהם והזמנה לבית הכסא כו' ספיקא לקולא ע"כ. ובדאי דיש כאן חסרון לשון וז"ל הרב ז"ל כתב והזמנה וכוונתו על הרי"ף וז"ל שכתב גבי הך צביע דהזמנה והזמנה לבית הכסא ללויי בגויה צביע ולא איפשיטא וגבי צביע דבבוקה בסנדלו כתב חיקו וכל חיקו דאסורא לחומרא ומדלג כתב גבי צביע דהזמנה לחומרא כמו שכתב גבי לואה דבוקה בסנדלו י"ל שכוונתו דהא פסקין לקולא מהך טעמא שכתב הראב"ד ז"ל

מגדל עז

מרחץ חדש מותר לקרות בתוכו. סוף פ' מי שמתו ופ"ק דשבת: היו שני בתים בוי' דאין קורין בהן. פ"ק דנדרים (דף י'): ג. ח. חצר המרחץ בוי' עד ומי רגלים אסור. פ"ק דשבת (דף י'): דברים של חול בוי' עד וכן הכנויים כגון רחום וחנון ונאמן וכיוצא בהן מותר לאמרו בבית הכסא. פ"ק דשבת (דף י'): בתב הראב"ד ז"ל לא מלאנו שם רחום כי אם על הגורל ואסור לאמרו בבית הכסא ע"כ. ואני אמר נראה מהלך לטוב שהוא עושה רחום ואם כן מהי הא דקא מיעבא ליה זימון מהלך הנאמן כחיי ומתרגמין אלא מהימנא דמשמע להדיא דבעינן דליקרי שאני עושה רחום וכו' וז"ל מותר לומר נאמן לפי שאני ע"כ. אלא בעינן שם. ומאי דשרי רב חמא לומר מהימנא לאו דוקא אלא ה"ה לכל הכנויים ומד מיידיה נקט וכן דעת רבותינו בעלי המוס' ז"ל כיון: אבל השמות המיוחדים אינם עד ובבית המרחץ ישן. פסק קמא דשבת:

דלא פליג אגמרא דילן דמי אמרין אסור להרהר דנ"ס ה"מ לכתחלה כלומר לשום משכנתו ולכו לחשוב דנ"ס אלא אם היה תלמודו שגור צפוי והרהר לאונסו מותר ע"כ. מנחם הוא גמרא דידן דגרסין פרק טבול יום וצחים (ק"ב ז') אמר רבא האי דיוא מר' אלעזר בר"ש גמירנא דלמר צנה"כ כו' והיו עבדי הכי וכו' וימנן בכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ ובה"כ לאונסו שאני. ופירש"י לאונסו שהיה שמועמו שגורה צפוי ומהרהר זה על כרחו:

ה אבל השמות המיוחדים וכו'. מתיאלי י' מילתא דרבינו טונא שלל הוכרי שאסור לומר שלום בבית המרחץ ובהדיא אמרין בפ"ק דשבת (דף י' ע"ג) אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור ללשון שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ שנאמר ויקרא לו ה' שלום אלא מעשה הימנונא נמי אסור דכחיד האל הנאמן והא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב שרי למימר הימנונא בבית הכסא הכסא שם גופיה לא חיקרי הכי דמתרגמין אלא מהימנא הכא שם גופיה אקרי שלום ולמה כתב רבינו שמות המיוחדים וכו' לא ולא אשכחן הכסא מאן דפליג עליה אדרבא ברייתא מקייצא ליה: בתב הראב"ד ז"ל לא מלאנו שם רחום כי אם על הגורל ואסור לאומרו צנה"כ ע"כ:

וה"ר יונה ז"ל כתב דאשכחן רחום וצדיק דכחי (מהלל קינ) וזה נחשף אור לשרים חנון ורחום וצדיק דלעיל מהאי קרא מיידי צדק והלכתו ואמר [שם] הון ועושר צדיקו וצדיקו עומדת לעד כי כשהצדיק יש לו הלכה מעושר וכבוד ועושה אדם יזרח במעושר והלכתו והצדקות שעושה לזר לשרים שמתפארים בהלכתו מפני שהוא חנון ורחום וכליל

וא"כ דעמו להשיג על רבינו ז"ל דאין פסק בשמיהן לחומרא שלא כדעת הרי"ף ז"ל זה נראה ודאי כיוונתו. ורבינו יונה צפי' הלכות כתב ג"כ דמדלג כתב הרי"ף בהזמנה דהוי לחומרא דדעמו לפסקו לקולא וכדפי' הראב"ד ז"ל אלא רבינו נראה דדעמו לפסקו צה לחומרא ואדרבא יומר נראה לפסקו כהדיא דהזמנה לחומרא מפני דסקלקא בא"ל דכדחינא. ועם זה יש תימה על הראב"ד ז"ל ורבינו יונה ז"ל א"ל פ' הרי"ף כן כיון דסקלקא הך בא"ל צדיקים א"כ ודאי דיש לפסקו צה לחומרא שרי דרכו של הרי"ף ז"ל ג"כ הוא דכל א"ל פשיטא הוא ואולי י"ל לדעתו ז"ל דשאני הך א"ל דלא אמרו הצביע עמו וכדכחינא לעיל לחם טעם לרבינו ז"ל. ומ"מ דעת רבינו ז"ל נראה עיקר:

חצר המרחץ וכו'. פ"ק דשבת אמרו צדיקא"ה (דף י'). הנכנס לבית המרחץ מקום שני אדם עומדים לנשים יש שם מקרא ק"ש ותפלה וא"ל שאלת שלום ומיניה תפילין וא"ל שאני חולך מקום שני אדם עומדים לנשים יש שם שאלת שלום ואין שם מקרא ק"ש ותפלה וא"ל מקרא ק"ש ותפלה וחולך תפילין וא"ל שאני מניח. ויש נוסחאות צדיק רבינו ז"ל שלא הוזכר צדיקו אלא החלוקה הראשונה הוא חצר המרחץ והוא צביע צדיקו שני אדם עומדים צה אדם לנשים מותר לקרות ק"ש ולא הוצרך להוכיח הצי' חלוקות מהשני הצדיקים אחרים דאסור לקרות ק"ש ולקרוק צמורה דמאחר שהוא חצר שצדיק תפילין מותר אחר לחד שצדיק האחרים אסור וצדיק האחרים אין הפרש בין אחד לאחר אלא לענין תפילין בלבד וכבר כתבו רבינו ז"ל בפ"ה מהל' תפילין א"ל יש נוסחא אחרת צדיק רבינו ז"ל שהוכרי השמי חלוקות והאמצעות היא הוכרי והכי איתא חצר המרחץ וכו' אלא מקום שני אדם עומדים ערומים אסור לקרות קריאת שמע ולא ק"ש בלבד וכו'. וכפי נוסחא זאת אמי שפיר טפי מה שאמר א"ל ולא ק"ש בלבד וכו' שיש לו קשר עם מה שאמר אלא מקום וכו' דלפי הנוסחא דידן לא קאי למאי דסליק מניה. אלא קשה אמאי לא הוכרי החלוקה האמצעית שהוא מקום שני אדם עומדים ערומים לנשים אסור לקרות ק"ש. ואולי י"ל דגמלד זה מן החלוקה הראשונה שכיון שלא הותר אלא המקום שעומדים לנשים אחרת למד שצדיק הצדיקים אסור ומה שהוצרך להוכיח דין הצדיק השלישי מפני שהוא סובר דהרהור מותר בבית המרחץ כדכתב הר"ן צפרק כל הצלמים והוא רצא לומר אחר כך דין ההרהור שאסור וזה אינו אלא צדיק הצי' לכן הוכרי צדיק השלישי אלא מ"מ הנוסחא הא' עיקר. ומכל מקום יש לתמוה על רבינו ז"ל למה לא הוכרי דין שאלת שלום דאמרו שם צדיקא דאסור בבית השלישי אלא בראשון ושני מותר ופירשו בגמרא [שם]: הטעם משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום. וקשה עוד מזה שכתב למטה אלא השמות המיוחדים והן השמות שאין נמחקין וכו' משמע דשליש דלא הוי משמות שאינם נמחקין דמותר לאומרו בבית המרחץ וז"ל ע:

ה דברים של חול וכו'. פרק כירה (דף מ' ע"ג) אמר רב יצחק רב אבדימי פסם א' נכנסים

הגהות מייבונות

ד [ג] ואין חילוק בדבר זה בין בתי כסאות שלהן שהיו ענין לבתי כסאות שלנו המכוסין דהא גירולה מו' אמרו בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה כדלעיל בעמוד. עוד האריכו התוספות קצת במהרהרין פרק כ"ג:

אמר

אמר רב חמא לומר מהימנא לאו דוקא אלא ה"ה לכל הכנויים ומד מיידיה נקט וכן דעת רבותינו בעלי המוס' ז"ל כיון: אבל השמות המיוחדים אינם עד ובבית המרחץ ישן. פסק קמא דשבת:

ואם

ובדלעיל בסמוך: ואם נודמן לו וכו'. פרק כירה שנת (דף מ:). אמר ר"י בר אבדימי פסע אחת נכנסתי אחר רבי לזית המרחץ וא"ל טול כבלי שני ומן ש"מ חלת וכו' והיכי עבדי הכי וזה אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא וכו' כלשון חול א"ל והאמר אביי דברים של חול מותר לאומנם כלה"ק דברים של קודש אסור לאומנם כלשון חול אפרושי מאיסורא שאני מדע דא"ר יהודה אמר שמואל מעשה בתלמידיו של ר' מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ וביקש להדיח לו קרקע א"ל אין מרחצון כלשון אין סקין אלמא אפרושי מאיסורא שאני. ופרש"י והיכי עבדי הכי להורות הוראה שהיא דבר מורה צבים המרחץ. דברים של קדש ד"מ עכ"ל. הרי מעשה דר"מ עדיף מדברי רבני אמר ליעול כבלי שני ולא אמר ליה שאסור לעשות כדאזן אחר ור"מ א"ל צ"ל אין סקין וכבר היה אפשר לומר לי אל תסור או איני רואה שתסור אלא משמע דשני כל ענין. וז"ש רבני ואפי' כלשון קודש ובעיני הקדש כלומר שאמר הדין כמו שעשה ר"מ:

ו צואת האדם וכו'. ברייתא פרק מי שמתו (כ"ה) דע שמה שכתב שזמן שיש בזה עורות לא קאי אלא לזושה כלבים וחזירים שדרך לעבד עורות כזושה אצל זואת האדם כלל ענין ש' לה רית רע. וכבר רבנו וכל זואת שריחה רע כגון אלו. ממה שאמרנו בירושלמי שמתחילת זואת אדומה של תרנגולין ומגללי חמור הבא מן הדקן. ומ"ס וכן כנגד מי רגלי אדם. פשוט הוא שם בגמרא. וכבר אצל מי רגלי בהמה קורין כנגדן עטמא לפי שלא מנינו שאסור בשום מקום. ואף על פי שכתב הראב"ד ז"ל זה הרב וכו' וכן זואת התרנגולין האדומה עכ"ל. מ"ס שכתב בירושלמי שצריך להרחיק ממי רגלי חמור הבא מן הדקן נראה שלא היה כן בנפסק:

רבני אלא מגללי חמור וכן מאלף שכתבו המפרשים וא"כ שום איסור מי רגלים של בהמה לא הוחרג ואיסור גללי חמור נכלל במה שכתב רבנו וכל זואת שריחה רע כגון אלו. ולא הצמינו דעם ה"ר יונה והרא"ש ז"ל בדברי רבנו שכתבו שאינו מותר אלא כנגד מי רגלי בהמה כלומר ואסור כזושה ועל כן מהמה עליו. ואני בעיני נראה לי דלא אסר רבנו זואת כל בהמות אלא דוקא אותן שריחן רע כגון אלו והניח הדבר לאומד הדעת אם דרך צ"ל להטעיר בריחה הרע או לא וזה לפי שהוא קוצר שמה שאמרנו בירושלמי מלואה אדומה של תרנגולין וזואת חמור הבא מן הדקן לאו דוקא הני אלא ה"ה כל זואת שריחה רע וגם ה"ר יונה ז"ל אסר כזושה מחללים משום דריחם רע מאד אע"פ שלא הוחרג בשום מקום: קבן שאינו יבול וכו'. ברייתא ס"פ לולב הגזול (סוכה מ"ג). ונפסק שם שגדול אע"פ שאינו יכול לאכול כות כבלי צבים מרחיקין מלואתו וממנו רגליו ורבנו לא כתב אלא קטן וממילא משמע:

ו היתיה צואה יבשה וכו'. סוף פרק מי שמתו (ברכות כה). אמר רבא הלכתא זואת כחרס אסורה ומי רגלים כל זמן שמטפחין ולעיל מהא אמרין ה"ד זואת כחרס א"ר בר בר חנה כל זמן שזורקה ואינה נפרכת ואמרי לה כ"ו שגוללה ואינה נפרכת. פירש"י דלשנא בחרסא הוי חומרא אצל ה"ר יונה ז"ל כחז דלשנא בחרסא הוי קולא ורבנו פסק כלשנא קמא לחומרא משום דהוי איסורא דאורייתא כלומר מוהיה מחניך קדוש והכי דייק

לחם משנה

נכנסתי אחר רבי וכו' ואמר לי רבי טול כבלי שני וכו' והקשו היכי עבדי הכי והאמר רבה בר בר חנה כ"מ מותר להרהר וכו' ובי תימא כלשון חול א"ל והאמר אביי דברים של קדש וכו' ומירלו אפרושי מאיסורא שאני ע"כ. ונפסקא דברי רבנו ז"ל והוא אסור דכשחירלו בגמרא אפרושי מאיסורא שאני לא מפיך מותר דר' יצחק מפשטה דכלשון הקדש קאמר ליה דהכי נראה פשט המימרא ולכן כתב מפרשי ואפי' כלשון הקדש:

ו צואת האדם וכו'. פרק מי שמתו (דף כ"ה). אמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא כלל הני שמעתתא אלא כי הא דמניא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד וכו'. והראב"ד ז"ל כתב בהשגות דרכו להיות סומך וכו' וכן זואת התרנגולין האדומה עכ"כ. וא"ת למה לא השיגו הראב"ד ז"ל דהו"ל למיני זואת תרנגולין דלמיה בגמרא דידן בביריתא דלעיל תניא כושיה דרב חסדא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד זואת אדם וכו' ולא כנגד זואת תרנגולין וכו' תימא הא אדחיא לה מהיחא דלמך רבא לית הלכתא כי הא מתניתא הא ליתא שהרי הראב"ד ז"ל כתב בהשגה האחרת לקמן בפרק זה דלא אמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא אלא לזואת כלבים וחזירים דענינא נתינת עורות אצל כלל השאר קיימא מתניתא קמייתא. וי"ל דמ"מ אין לו השגה כל כך דיכול להיות דרבנו מפרש דכשחמך רבא לית הלכתא כי הא מתניתא הוא דמי לגמרי בביריתא ולכן השיגו מהירושלמי שהיה פשוט ואין

הנהגות מייבנות

ו [ד] אמר רבא לית הלכתא כהא מוחי דאסור כנגד צואת כלבים וחזירים אע"פ שאין בהן עורות וכן אסור צואת תרנגולין אלא כי הא דמניא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד וכו'. וכתבו החוספית אפילו אם נפרש שיש לנו לאסור צואת תרנגולין דוקא בלול שלהן שיש שם סרחון אבל כשגדילין בבתי' אין שם כי אם מנעם אלא לאסור כי אין שם סרחון. ובירושלמי אמר מרחיקין מצואת חזירים ומצואת תרנגולין ד' אמות וצואת בהמה רבי וי' בר בון אוטרי ובבבד בארומין רבי וי' בן עזריא אוטרי נבלה שנסרחה צריך להרחיק טמנה וכו'. אמות וכו'.

קיימא

בחר בני כלל גריר מד"ן: קבן שאינו יבול לאכול בידת בו' עד ממי רגליו. סוף פרק לולב הגזול

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

לשון רבנו שכתב עד שאם זרקה וכו' כלומר אע"פ שנפרכת בגלילה לא ילפת ממורת חרס עד שאם זרקה מתפרק: וכתב ה"ר מנחם פי' אם זרקה מתפרק דוקא פירושין אצל חס לא מעשה פירושין אלא שהשכר לחיה אסור לקרות כנגדה ועוד כתב דהא דשרי במתפרק דוקא בשאין לה רית רע שאם לא כן אע"פ דעפרא בגלילה הוא רית רע שיש לו עיקר הוא: כי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבין חיד אסור לקרות כנגדן ואם לאו מותר. כבר כתבתי בסמוך דאסור דלמך רבא הלכתא (שם) מי רגלים כל זמן שמטפחין וכבר הרא"ש שם גאון כל זמן שמטפחין היינו טופס על מנת להטפח כמ"ק דר"י עכ"ל:

ביאור הדברים דגמרא אמרין לימא כמנאי נבלעו ומחרים לא נבלעו אסורים ר' יוסי אומר כל זמן שמטפחין מאי נבלעו ומאי לא נבלעו אלימא נבלעו דאין מטפחין וכו' ר' יוסי היינו ח"ק אלא נבלעו דאין רישומן ניכר לא נבלעו דרישומן ניכר ואח"כ ר' יוסי למימר כל זמן שמטפחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי והכא בטופס ע"מ להטפח איכא צינייהו ופירש"י ח"ק צ"ע ע"מ להטפח ורבי יוסי מחמיר ומשמע ליה לגאון דמאן לן לאוקומי מסקנא דרבא כמ"ק וטעמא דמאן דלי תימא דלמי כר' יוסי אמאי דמי לא דכ"ע כל זמן שמטפחין הוא דאסור וכו' הא כי הוה מוקמינן נבלעו דאין רישומן ניכר וכו' הוה אחי כר' יוסי אלא דלמי כה"י טעמא דדמי להיכי דלמי כמ"ק. אצל מדברי רבנו משמע דכל טופסין אע"פ שאין בהם כדי להטפח אסור וכדמשמע פשטא דלשנא דרבא והא דלמרינן בטופס ע"מ להטפח א"צ ה"פ דמ"ק לא צ"ע ע"מ להטפח וה"ק נבלעו דאין מטפחין מותר ר' יוסי אומר כ"ו שמטפחין מותר עד שהיה בהם ע"מ להטפח והשמה א"ש רבא כמ"ק דר"י ואע"פ דלשנא דרבא כלשנא

השגת הראב"ד
* צואת האדם וצואת כלבים בו' עד קורין כנגדן. כח הראב"ד ז"ל זה הרב דרבי ליהוית קומן על הירושלמי וכו' לא סמך כי שם אמר מי רגלים של חמור שכל מן הדקן אסור לקרות כנגדן וכן זואת התרנגולין האדומה עכ"ל:

י קטן שאינו יכול לאכול כות דגן בכדי שיאכל הגדול כשלשה ביצי דגן אין מרחיקין לא מצואתו ולא ממי רגליו: ו היתיה צואה יבשה כחרש אסור לקרות כנגדה. ואם היתה יבשה יותר מחרש עד שאם זרקה תתפרק הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה. מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבין חיד אסור לקרות כנגדן ואם לאו מותר: ח יבמה ירחיק אדם מצואה וממי רגלים ואחר כך יקרא ארבע אמות. במה דברים אמורים בזמן

א טור יו"ד סי' ע"ט: ב סמ"ג עשין י"ח טור סי' פ"א: ג טור א"ח סי' פ"ג: ד טור סי' ע"ט:

דר"י כיון דר"י קאי אח"כ אית לן לפרושי דע"מ להטפח קאמר. ועי"ל דהא דקאמר לימא כמנאי לא ארבע קאי אלא אסמורלי דלפליגו לעיל דמר אמר כ"ו שמטפחין ומי אמר כ"ו שרישומן ניכר ודמי לא דכולי עלמא רישומן ניכר שרי ומטפחין אסור וטעמא ע"מ להטפח הוא דלפליג דמ"ק לא צ"ע ע"מ להטפח ור' יוסי צ"ע וד"מ כ"ו שמטפחין כמ"ק ואע"פ שהשאה נמי לא אחי ככ"ע דהא דקאמר דרישומן ניכר שרי מיהא אחי ככ"ע וד"מ רישומן ניכר אסור על כרחיה מוקי לה כמנאי ואח"כ. ומי"מ לרבא ליתא לאקשויי לימא כמנאי דלמיה מסקנא דהלכתא קאמר דהוה כל זמן שמטפחין וצ"ן תימא דלמי כר' יוסי צ"ן תימא דלמי כמ"ק לא קאי דלמא לאשמועינן דהלכה כההוא מנה הילכך אין לנו לפרש שמטפחין דלמך רבא אלא כפשוטו דהיינו שמרטיבין חיד ואפי' אין בו ע"מ להטפח ואי אחי כר' יוסי כפירושא דרש"י וא"ל למאי דצניי אסמורלי דלמך ר"י למימר שרי' שמטפחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי אשמועינן דהלכתא כושיה אע"פ דיחידא הוא ואי אחי כמ"ק וכפי הפי' שפירש אשמועינן דלמך ר' יוסי נמוקן עמו לית הלכתא כושיה בלא: ודע שבקת ספרי רבנו כחז במקום כ"ו שמטפחין כ"ו שרישומן ניכר וט"ס הוא שהוא היפך

ח במה ירחיק אדם וכו'. משנה שם (כג:). וכמה ירחיק מהן ומן הזואה ארבע אמות פי' מהן ממי רגלים וצממא [כו]. אמר רבא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחריו אצל

להכחישו אצל לקמן שהשיגו גבי מקום שפסק הריח אין כוונתו שם להקשות לו אלא לגלות דעמו שאין האמת בדברי רבנו ז"ל אצל כלל נראה להקשות לו ולא הוי קושיא אלא מהירושלמי דפרישית. ונראה דרבנו כלל כל זואת שריחה רע כ"ל להא דתרנגולין האדומה וכן מי רגלים של חמור לא הולך להזכיר דיוקן דיש רית רע פשטא דלא יקרא כנגדן: קבן שאינו יבול וכו'. סוף פרק לולב הגזול (דף מ"ג):

ו היתיה צואה יבשה וכו'. פרק מי שמתו (דף כ"ה). זואת כחרס אסורה ופירשו (שם) והיכי דמי זואת כחרס וכו'. כל זמן שזורקה ואינה נפרכת ואיכא דלמרי כל זמן שגוללה ואינה נפרכת. ודעת רבנו לפרש כפירוש ה"ר יונה ז"ל שאע"פ שם שגוללה נפרכת אפשר שזורקה ואינה נפרכת ולשנא בחרס לקולא ולכן פסק לחומרא באיסורא דאורייתא: מי רגלים וכו'. הגירסא הנכונה בדברי רבנו ז"ל היא לא הוי מרטיבין חיד ופסק רבנו כרבא דלמך הכין בפרק מי שמתו (שם) וכפי הפירוש שפירש מהר"ק ז"ל באורח חיים סימן פ"ג וכבר ביאר שם כל הנידון:

ח במה ירחיק וכו'. משנה בסוף פ' מי שמתו (דף כ"ה): במה דברים אמורים וכו'. בגמ' שם (דף כ"ו). אמר רבא וכו' לא שנו אלא לאחריו אצל לפניו מרחיק מלא ענינו:

צ"ד

מגדל עז

ואם נודמן להפריש מן דבר האסור בו' עד ובעיני קדש. שנת (דף מ:). ו צואת אדם וצואת כלבים בו' עד קורין כנגדן. פרק מי שמתו (דף כה): כתב הראב"ד ז"ל זה הרב וכו' וכן זואת התרנגולין האדומה עכ"ל. ואני אומר כי ענין הזואה האדומה של תרנגולין כבר כללה כלשון שכתב וכל זואת שריחה רע כגון אלו אסור כי לשון הירושלמי כזה אינו אלא מפרש בגללי ושמא הוא מורה שאסור וכן דעת מקצת רבותי בעלי החוספית אמנם בני רגלים שם חמור שכל מן הדקן יפה עשה שלא סמך על הירושלמי כי בגללי לא חלק בני רגלים שם חמור צ"ל חמור לשאר בהמות צ"ל מן הדקן ליושב צבים ונמלא הירושלמי חולק על בגללי וסמך על בגללי שהוא אחריו ועוד דכל בגללה

הדקן ליושב צבים ונמלא הירושלמי חולק על בגללי וסמך על בגללי שהוא אחריו ועוד דכל בגללה (דף מ:). ו היתיה צואה יבשה בו' עד בתוך ארבע אמות. הכל פרק מי שמתו (דף כה):

היתיה

124

אהבה. הלכות קריאת שמע פ"ג פ"ד

וכאז רבינו שאין לרץ הפסק טלית אלא מממנו ולמטה וכן דין דממנו ולמטה אע"פ שנוגע בשר זה נבשר זה לא אחי ליד הרסור: ובה"ר מנחם מ"ש אשמו כגופו כלומר דכיון דגם זה לא מהרהר ומ"מ מחזיר פניו דלילי פנים כפנים או פנים כחשור א"ל דליכא הרסור. ורבינו דרפ"ה והר"ש מולקין ופוקקים דלא כר"י אלא כרבייתא דסברה אפילו באשמו צעין טלית מפסקת:

י"ב עד איתר דהם קטנים וכו'. שם אמאי דמניא אס' היו בניו ובני ביהו קטנים אין לרץ הפסקת טלית ועד כמה אמר רב חסדא מיעוקם דג' שנים ויום אחד ומיעוק דן ט' שנים ויום אחד איכא דאמרי מיעוקם דג' ויום אחד ומיעוק דן י"ב ויום אחד אידי ואידי עד שיהיו שדים נכזו ושערך נמא. ופסקו רבינו והר"ף והר"ש ז"ל כלישנא דברא ומפרש רבינו דהא דצעין שדים נכזו ושערך נמא היינו למיעוק פסומה מ"ב ומיעוק פסומה מ"א אבל כיון דהגויי לשים הללו גדולים היו ובניו הקטנים מניא והיו גדולים ינאחו וכן פסקו רבינו ור"ם ואם הביאו סמינים אלו קודם י"א למיעוק וי"ב למיעוק לא חיישינן להו ומוחזר:

פ"ד א נשים ועבדים וכו'. משנה פרק מי מעבד (דף כ"ז.). ומ"ש ומלמדים את הקטנים הוא מדין מיעוק שחייב אצלו לחנכו במצוות כדאמרי סוף פרק לולב הגזול (דף מ"ג.). ומ"ש מדרכין וכו' בס"פ אלו דברים (בבב"ב נ"ג.) אמרינן דענין אמן אחר מיעוקם צעידן מפטריהו: מי שהיה לבו וכו'. משנה פרק היה קורא (דף י"ו.). מן פטור מק"ש לילה הראשון ועד מו"ש אס' לא עשה מעשה ובגמרא מניא הכונן את המנוח פטור ואם האלמנה חייב משום דלא טריד וטבעה ספינתו חייב אף ע"ג טריד משום דצעין טרידא דמנא וליכא. וסובר רבינו דה"ה שפטור מכל המצוות דעוסק במצוה פטור מן המצוה. וכתב ה"ר מנחם בשם הראש"ד דוקא בלילות שמחיה עמה אבל אם היטה נדה או חולה או שלא היה מקום ליחוד חייב. וכתב עוד דמדברי רבינו משמע שפטור בין מק"ש ללילות בין מק"ש דיוס והא דמן פטור לילה הראשון היינו לאפוקי יוס ראשון דחייב דקודם שיקדש יתפלל ואפשר דדוקא בלילות פטור אבל ביומים חייב דשחאל קדושים הם ומשם דעמיה מינה ואין כאן טרידא והכי מסתבר ע"כ:

ג' מי שמת לו בת וכו'. משנה ריש פ"ג דברכות (שם י"ז.). מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע והקשו בגמרא מוטל אין שאינו מוטל לא והתניא שאע"פ שאינו מוטל לפניו

שמבלבל דעתו וכן כל כיוצא בזה: **ג' מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל** עליו פטור מקריאת שמע עד שיקברו

א טור ס' ע"ד: ב עין בסופה דף י': ג טור ס' ע"ב: ד סמ"ג עשין י"ח טור א"ח ס' ע' וע"ש: ה סופה דף כ"ה סמ"ג עשין י"ט טור א"ח ס' מ"ג:

לחם משנה

רואה את הערוה אסור וכן פסק רבינו וכן פסק ר"י. והעטם כדפירש ר"י שם בחספוס:

יח שנים שהיו ישינים וכו'. שם (דף כ"ד.). ופסק כר"י יוסף דאמר דוקא אשמו אבל אחר לרץ הפסקת טלית ואחרים פסקו כשמואל ומנחם: שם צבים יוסף ז"ל: עד אימתי הם קטנים וכו'. שם מניא עד סוף הפרק:

פ"ד א נשים ועבדים. ריש פרק מי שמתו (דף י"ז.). אמרו גוים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש. וסובר רבינו ז"ל דאע"פ שהם פטורים מן הדיון בין מדאורייתא בין מדרבנן מ"מ מחנכין את הקטנים: מי שהיה לבו וכו'. בפרקא קמא דברכות (דף י"א.) אמרו וכללנן בדרך פרט לחסן מכלן אמרו הכונן את המנוח פטור ואם האלמנה חייב: ואם שהה עד מוצאי שבת וכו'. בפ"ג דברכות במשנה (דף ט"ו.): **ג' מי שמת לו מת.** משנה ריש פרק מי שמתו (דף י"ט.):

הנהגות מייבונות

י' (ע) וכן פירש"י דלבו רואה את הערוה לק"ש מותר וכן רא"מ ע"כ: **א** [א] בן פ' ר"י אלפס וה"ל: [ב] ואפילו מק"ש של יום וכו' ה'הו"ם וכן משמע בפרק הישן דפטור חתן מן התפילין והיינו ביום ע"ש. עוד כתבו ה'הו"ם אנו שבשום פעם אין אנו מבוזים היבב נבם חתן יש לקרות דאדרבה נראה כיורא אס' לא יקרא כלומר אני מבוז בל שעה וכן ר"י אלפס פסק דהלכתא בת"ק דאמר אס' רוצה לקרות קורא ודלא כרשב"ג דאמר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול:

טור

באשמו ולק"ש. ומ"ש ואס' היה מגולה טפה מגופה היינו דוקא ממקום מוכסה שבה ולשנא דמגולה דייק הכי. ואמרו שם בסמוך קול ושער באשמו ערוה וסובר רבינו שלא לענין ק"ש נאמר אלא לענין שאסור ליהנות בקולה ולהסתכל בשערה ולכן לא הזכירם פה: **יז ובשם** שהוא אסור וכו'. זה פשוט ומתבאר מהמשנה (שם כ"ב:.) שכחתי בפ"ב יתכסה בזים עכורים ויקרא וממ"ש בסמוך:

היתה חגורה וכו'. שם (כ"ד:.) מימלא דרב הונא ומניא כותיה. ופי' על ממנו מממנו ולמטה אע"פ שמממנו ולמטה הוא ערוה קורא ק"ש וכן פירש"י ומוכרם הוא. ומ"ש וכללד שלא יהא עקבו וכו' שם (כ"ה.) מסקנא בגמרא והלכתא אעקבו רואה את הערוה מותר נוגע אסור. וכתבו ה"ר יונה והר"ש ז"ל דה"ה לכל איברים נוגעים בערוה שאסורים והא דנקט עקבו משום דקאמר רואה את הערוה אע"פ שהוא כנגדו ורואה מותר:

היה ישינו וכו'. כרייתא שם (כ"ד:.) היה ישינו בטליתו ואינו יכול להניח ראשו מפני הגנה מולן בטליתו על זאורו וקורא ק"ש וי"א על לבו ומ"ק הכי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר. ופסקו רבינו ור"ם והר"ף והר"ש ז"ל וי"א מדפריך סתמא דהתלמודא הכי לבו רואה את הערוה ועוד דמשמע הכם בגמ' (כ"ה:.) דלכא ורבה דכתבא אינון קבירא להו הכי:

יח שנים שהיו ישינים וכו'. עד וחוצין מתחת לבו וקורא. שם (כ"ד:.) בעא רב יוסף בריה דרב נחמיה מרב יהודה שנים שהיו ישינים בטליתו אשת מהו שחזר זה פניו לכאן ויקרא ק"ש ויחזיר זה פניו לכאן ויקרא ק"ש א"ל הכי אסור שמואל ואפילו אשמו עמו מתקין לה רב יוסף ולא מיעבא אחר אדרבא אשמו כגופו אס' לאו כגופו מימיני שנים שהיו ישינים בטליתו אשת זה מחזיר פניו וקורא ק"ש זה מחזיר פניו וקורא ק"ש ומניא אידך היה ישינו במטה ובניו ובני ביהו צלדו לא יקרא ק"ש אלא"כ היתה טלית מפסקת ביניהם ואס' היו בניו ובני ביהו צלדו לא יקרא ק"ש אלא"כ נאשמו הא נבשר אלא לשמואל קשיא אמר לך שמואל ולרב יוסף מי ניחא והא מניא היה ישינו ונאשמו היתה ישינה צלדו לא יחזיר פניו ויקרא אלא אס' כן היתה טלית מפסקת ביניהם אלא מאי אית לך לך למימר אשמו לרב יוסף תנאי היא לגדי נמי אחר תנאי היא ופסק הר"ף כר"ב יוסף דאשמו כגופו ומותר להחזיר פניו וקירות אכל אחר לאו כגופו הוא ואסור וכן פסק רבינו.

והנהגות

והנהגות

והנהגות

מגדל עז

פרק ד א נשים ועבדים וקטנים וכו'. עד כדי להנכן מצוות. מממנו הוא פרק מי שמתו (דף כ"ה.) והנה הוא מפרשה קטן שנוגע למיעוק כפירש"י ז"ל: ואומר אני דפטורים מן התורה קאמר אבל מחנכין מדרבנן מיהא דאמרינן במסכת סוכה ס"פ לולב הגזול (דף מ"ג.) לגני קטן היודע לנענע דממנן מדרבנן ואין לרץ לדחוק כפי' ר"ם ז"ל כד"ן: **א** ב מי שהיה לבו מרוד וכו' עד וכן כל כיוצא בזה. פרק היה קורא (דף ט"ו.): **ג' מי שמת לו וכו'.** עד ומשמר ונשמר האחר. פרק מי שמתו (דף י"ז.):

וכו

משנה תורה <מהדורה חדשה> - ב (אהבה) משה בן מימון (רמב"ם) עמוד מס: 18 הודפס ע"י אוצר החכמה

חידושי הרמב"ן

ברכות

הדפסה

בילמדנו בפרשת קדושים תהיו, א"ר מני ברבי לא תהא ק"ש קלה בעיניך מפני שיש בה רמ"ח תיבות כמנין איברים של האדם, אמר הקדוש ב"ה אם למדת ושמרת את שלי לקרותה כתקנה אני אשמור את שלך, לכך דוד מקלס שמרני כאישון בת עין אמר לו הקב"ה שמור מצותי וחיה.

ועכשיו אני צריך להודיעם הענין הזה ומהיכן נולד להם דורות הראשונים לא היו הצבור מברכין בעצמן כל הברכות, אלא שליח צבור העתיד לירד לפני התיבה אומר לפניך ברכות כולן והן עונין אמן, ולפיכך היה החזן הזה מברך אהבת עולם והצבור עונין אמן, וקורין ק"ש בפהם שהיא המצוה המוטלת על כל יחיד ויחיד שיהא משגן בפיו, ולהשלים למנין אברים כפי המדרש הזה היו אומרים אל מלך נאמן במקום אמן, ממה שאמרו (שבת ק"ט ב') מאי אמן אל מלך נאמן, ואיפשר שהיו עונין אמן ממש אלא שהמדרש מונה אותיות של אמן רמז לתשלום האיברים דכיון שהוא נוטריקון לשלש תיבות עשו אותו כשלש תיבות ברמז המנין הזה.

ואני אובין לפניך, כל מה שנהגו עכשיו שהחזן אומר בקול ומשמיע לצבור, להוציא אותן ידי חובה הוא עושה ואין עליהן חיוב אלא שיהיו עונין אחריו אמן, וכל שנהגו בו בלחש כל יחיד ויחיד חייב בו, אלא בפריסת שמע וסדר קדושה מפני שאין קדושה ביחיד אומרים הכל בקול כאחד, ונהגו בפסוקים של סדר קדושה פסוקים בקול ותרגום שלהן בלחש, כיון שאין בתרגום משום דבר שבקדושה ואינו צריך עשרה, ומ"מ דבר ברור הוא במברך אהבת עולם בפיו שאינו עונה אחר עצמו אמן בין ביחיד בין בצבור, ואם ענה ה"ז בור וטועה גמור הוא.

לדף כ"ב ע"ב. מצאתי בתוספות רבותינו הצרפתים ז"ל במס' עירובין פרק הדר (ס"ד א') גבי ההוא דאמרינן התם שתי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה, שלא יצא וצריך לחזור ולהתפלל,

לדף י"א ע"ב. כבר היה מנהג בעיירות לומר בין אהבת עולם לק"ש אל מלך נאמן, ובילדותי נתקשה עלי, לפי שהדבר ידוע שאהבת עולם ברכת המצוה היא לק"ש, שכל המצות כולן טעונות הן ברכה עובר לעשייתן, וכן בהלל וכן במגלה וכן בקריאת התורה, וכ"ש [ק"ש], וזהו שאמרנו בהשכים אחר שקרא א"צ לברך שכבר נפטר באהבה רבה, דברכת שנון תורה היא, אלא שתיקנו בק"ש שתים לפניו מפני שזמנה תלוי ביצירת האור ובעריבתו, אבל ברכת יוצר אור ומעריב ערבים ברכת השבח הן, כדמוכח (מגילה כ"ד ב') בפלוגתא דכל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע וכדפרישית לעיל (*), וברכת אהבת עולם ברכת המצוה לחובת קריאה של שמע, וה"נ מוכח בשמעתא דאמר להם הממונה ברכו ברכה אחת כו', לפיכך עשו נמי ברכת אמת ויצייב ברכה הסמוכה לחברתה, וכיון שזו ברכת המצוה היא הדבר ברור בכל שמברך על המצות או על הפירות ועונה אמן אחרי עצמו בין ברכה למצוה שהוא טועה גמור, וכבר פרטנו זה בפירוש כירושלמי תני הפורס על שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו והקורא בתורה והמפטיר בנביא והמברך על אחת מכל המצוות האמורות בתורה לא יענה אחר עצמו אמן, איני צריך לבאר ענין זה שהוא מפורש לראשונים, וכמדומה שהוא הפסק וצריך לחזור ולברך, וה"נ [משמע] בשמעתא דטול ברוך טול ברוך (ברכות מ' א'), ומפני שנהגו הוצרכתי לשאול מן הרב רבי מאיר הלוי והשיב דבר ברור שהוא טעות ואינו נהוג בספרד אלא בארץ ישראל, ונתבטל השבוש הזה ממקומו.

ואחר זמן ראיתי תלמידי צרפתים מקשים ואומרים בדינו מדרש אגדה דק"ש יש בה רמ"ח תיבות כנגד איבריו של אדם וכשמנו אינן אלא רל"ט, וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שהצריכו חכמים לומר כדאיתא בפסחים (נ"ו א') ואל מלך נאמן זה משלימין אותם, ובודאי שכך אמרו חכמים

(*) גרסא לקמן פרק אלו דברים.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

חידושי הרמב"ן <זכרון יעקב> - ברכות, מועד, דרשה כר"ה, הלכות כולב, תורת האדם משה בן נחמן (הרמב"ן) עמ

[ב, א] מאימתי קורין את שמע בערבין. מה שהביאו בכאן מעשה ובאו בניו, נראה לי דלאו למימרא דסבירא להו דפליגי רבנן עליה, אלא אדרבא אתא לאשמועינן מדעשה מעשה דלא פליגי רבנן עליה אלא בלכתחלה ומשום סייג. דאלו נחלקו עליו לא היה עושה מעשה כדבריו וכדמשמע בגמרא¹ וכדבעינן למכתב עליה קמן². וכדמוכח נמי סיפא דמתני' דקתני ולא זו בלבד אלא כל שאמרו חכמים עד חצות מצותה עד שיעלה עמוד השחר, משמע דלא פליגי רבנן עליה אלא בלכתחלה, אבל בדיעבד קורא³. אבל בירושלמי⁴ פירשוהו כמו שאר מעשה שהביאו בתלמוד, משמע דפליגי אדרבנן ועשה מעשה כדבריו. דגרסינן התם מעשה ובאו בניו פליגי אדרבנן ועבד עובדא כותיה, והא רבי עקיבא⁵ פליגי על רבנן ולא עביד עובדא כותיה והא רבי שמעון פליגי על רבנן ולא עביד עובדא כותיה וכולה כדאיתא התם, ומשני שניא היא הכא שהיא לשנון. מעתה משיעלה⁶ עמוד השחר, ואית דבעי מימר

תמן בשהיו יכולין לקיים דברי חכמים ברם הכא כבר עבר חצות ולא היו יכולין לקיים דברי חכמים, אמר לון עבדון עובדא כותיה ע"כ בירושלמי. ואנו אין לנו אלא כגמרתנו⁷, ושמא אף מסקנא דירושלמי כן דבדיעבד דאי אפשר לקיים דברי חכמים לכ"ע קורין אפילו לאחר חצות⁸.

ולענין מאימתי. הרב אלפסי ז"ל⁹ פסק כסתם מתני' שהוא משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. דרישא דמתני' אליבא דרבנן כדאיתא בגמ'¹⁰ סיפא ר' אליעזר רישא לאו ר' אליעזר. ואע"ג דאפליגו תנאי בברייתא¹¹, סתם במתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם. ואפילו ללישנא אחרינא דמוקי לה אליבא דר' אליעזר, ואמרי תרי תנאי אליבא דר' אליעזר, מ"מ כיון דאפליגו ר"ג וחכמי' בסיפא דמתניתין ולא אפליגו עליה ברישא במתני' מאימתי, משמע דכולהו מודו בה שהוא משעה שהכהנים נכנסין ברישא דמתני'. ובבריית' אי תניא¹² בלשון חכמי' משעה שהכהנים נכנסין וכו' משמע

1 לקמן ט, א. תיבות "וכדמשמע בגמרא" אינן בכת"י, והוספנו ע"פ דפו"ר. 2 שם בד"ה ובני. 3 כ"ה בכת"י, ובנדפס: דאלמא בהא אף רבנן מודו בה. שיטת רבינו וכ"ה שיטת רש"י לקמן ג, א בד"ה לאו, והרא"ש סי' ט שר"ג וחכמים לא נחלקו אלא לכתחילה. וכ"כ המאירי וכ"ה לפי מש"כ הב"י בסי' רלה בדעת הרמב"ם. אבל דעת תר"י דחכמים פליגי על ר"ג ולשיטתם לאחר חצות לא יקרא, ועיין בדברי רבינו לקמן ט, א ובהערות שם בביאור שיטות הראשונים בזה. 4 בפרקין הלכה א. 5 מכאן ועד סוף הדבור הכת"י מחוק בחלקו, והשלמנו ע"פ דפו"ר. 6 צ"ל: מעתה אף משיעלה. (והוא דחיית התירוצ' לשינון, דא"כ אף משיעלה עמוד

השחר יקרא - פני משה). 7 עיין בשאגת אריה סי' ד שהאריך להוכיח כשיטת רבינו וכתב שהירושלמי חולק על גמ' דידן ועי"ש שכתב במה חולק. וכ"כ בביאור הגר"א סי' רלה ס"ג. 8 עיין בפירוש מבעל חרדים על הירושלמי שם שפירש כן למסקנת הירושלמי, וכ"כ בשאג"א שם שלמסקנת הירושלמי חכמים ור"ג חולקים רק בלכתחילה לחוד. 9 בהלכותיו כאן. בדפו"ר נוסף כאן: וכל הגאונים, וכן עוד שינויים בקטע זה בין הכת"י והנדפס, וכאן העתקנו מהכת"י. 10 לקמן ג, א, וגירסת רבינו ככ"מ, ולפנינו שם בשינוי מעט, ועיין דק"ס. 11 לקמן עמוד ב. 12 צ"ל: איתניא.

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

חידושי הרשב"א <מוה"ק> - ברכות בן אדרת, שלמה בן אברהם (רשב"א) עמוד מס: 12 הודפס ע"י אוצר החכמה

ולקרות. נשמענה מן הדא הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו, וקודם לכן לא ספק הוא ותימר¹⁹ צריך לקרות, הדא אמרה ספק קרא ספק לא קרא צריך לקרות²⁰. וכתבו בתוספות²¹ דלפי זה צריך לברך על ק"ש שעל מטתו לקרות את שמע. וכן כתב רב עמרם²² וה"ר יצחק ב"ר אשר ז"ל²³.

ור"ת ז"ל²⁴ לא נראו לו דברים אלו. חדא דק"ש שעל מטתו אין אנו קורין אותה אלא פרק ראשון ושלא בברכותיה. ועוד דא"כ מנהג שלנו כריב"ל דאמר²⁵ תפלות באמצע תקנום, ואנן קי"ל כרבי יוחנן דאמר צריך לסמוך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית²⁶. ולפיכך פירש הוא ז"ל דק"ש של בית הכנסת עיקר. אלא דאנן כרבי יהודה עבדינן דאמר²⁷ תפלת המנחה עד פלג המנחה, דאלמא משם ואילך הוי לילה והוא שעה ורביע קודם לצאת הכוכבים. ואמרין בגמ'²⁸ מאן דעבד כרבי יהודה עבד. ורב נמי²⁹ צלי של שבת בערב שבת כר"י. ואע"ג דעבדינן כרבי יהודה בק"ש ובתפלה כרבנן, ודמיא לשדרה וגלגלת³⁰ דתרי קולי דסתרי אהדדי, י"ל דלגבי תפלה הקלו³¹. ומה שאמרו בירושלמי שאין קורין אותה אלא

דהכין הלכתא. ואם כן מה שנהגו לקרותה קודם לכן לא יצא ידי חובה. ולא נהגו כן מתחלה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. לפי שאלו לא היו מתפללין ערבית בבית הכנסת, כל אחד היה הולך לביתו ולא היו מתפללין בצבור ופעמים היו שוכחין ולא היו מתפללין כלל, ולפיכך משום טורח הצבור התירו להתפלל תפלת הערב קודם הזמן הזה וקורין את שמע בברכותיה כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה וחוזרין וקורין אותה סמוך למטתן בשעת שכיבה. וכן כתב רש"י ז"ל¹³ והראב"ד ז"ל¹⁴ והרב רבי יצחק בן גיאת¹⁵ והרבה מן הגאונים ז"ל¹⁶. וכן נראה מן הירושלמי¹⁷ דגרסינן התם תני הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו א"כ למה קורין אותה בבית הכנסת אמר ר' יוסה אין קורין אותה בבית הכנסת אלא לעמוד בתפלה מתוך דבר של תורה, ואפילו קרא אותה תוך בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה חוזר וקורא [אותה]¹⁸ משום דה"ל כספק קרא ספק לא קרא שהוא חוזר וקורא]. ולא עוד אלא שבירושלמי למדו מכאן לספק קרא שהוא חוזר וקורא. דגרסינן התם ספק קרא ק"ש ספק לא קרא צריך לחזור

צאה"כ. אולם מביאור הגר"א שם סעיף א' משמע דהוי ספק. ועיין לקמן הערה 82. 21 התוס' שלפנינו בד"ה מאימתי הקשו כן על רש"י מדוע אין מברכין על ק"ש שעל מטתו. 22 כ"ה בסדר רב עמרם (סדר"ע השלם ח"א עמ' 386 ועי"ש במגן האלף) והו"ד גם בתר"י, ברא"ש ובטור סי' רלה. 23 הו"ד ברא"ש. ועיין במאירי שהביא שיטה זו וכתב שבטלה דעתם אצל רוב המפרשים, ועיין לקמן הערה 43. 24 הו"ד בתוד"ה מאימתי וברא"ש וכ"ה בתוס' לקמן כו, ב ד"ה יעקב. 25 לקמן ד, ב. 26 עיין בדברי רבינו לקמן ד, ב ד"ה מסייע. מקושיית ר"ת מבואר דסמיכת גאולה לתפילה הוא רק שקורא ק"ש שיוצא בה יד"ח, וכ"כ הגר"א בסוף סי' מו, ועי"ש בביאור הלכה ד"ה כי שתמה על זה. 27 לקמן כו, א. 28 שם כו, א. 29 שם כו, ב. 30 עירובין ז, א. 31 כן תירץ הרא"ש, ובתוס' שלפנינו לא תירצו קושיא זו. ועיין בצ"ח שהעיר שתירוצו זה צ"ל גם לרש"י שהרי התיר להתפלל מעריב מבעוד יום, ולא נחלקו רש"י ור"ת אלא בזמן קריאת שמע. והקשו האחרונים (עיין תוס' רעק"א למשניות, מעדני יו"ט על הרא"ש אות ק, שו"ת עונג יו"ט סי' יד) שתירוצו זה מהני רק לתפילה

13 בד"ה עד. 14 בתמים דעים סי' קיח, בהשגות הראב"ד על בעל המאור בריש פרקין, ובתשובות ופסקים לראב"ד סי' קמז וסי' קצד. 15 הו"ד בהשגות הראב"ד שם וברא"ש סי' א. 16 כ"ד רב האי גאון ורב עמרם גאון מביאם רבינו בסמוך, רב פלטי גאון הו"ד בטור או"ח סי' רלה, ר"ח הו"ד בהשגות הראב"ד שם ובאו"ז ריש הלכות ק"ש. וכ"ה בפירושי ר"ח למס' ברכות (מהדורת מצגר) וכ"ד הרמב"ם פ"א מהלכות ק"ש הלכה ט, פסקי הרי"ד וריא"ז, חינוך מצוה תכ וכ"פ השו"ע בסי' רלה סעיף א. וכתב בביאור הגר"א שדעה זו היא העיקר, ועי"ש בשער הציון אות ט. 17 בריש פרקין, והובאו דברי הירושלמי בראשונים כאן. 18 המוסגר אינו בכת"י. ונוסף ע"פ דפו"ר. 19 לפנינו: ואת אמרת. 20 עיין בפמ"ג סי' רלה במשב"ז סק"ב (וכ"ה בראש יוסף כאן ד"ה וסבור) שחקר האם קודם צאת הכוכבים לא הוי זמן שכיבה, וא"כ בבין השמשות בודאי לא יצא. או שהקורא בבהש"מ ספק אם יצא, וכן עמד בחקירה זו באבן האזל פ"א מהלכות ק"ש ה"א. וכתב הפמ"ג דמהירושלמי אין להוכיח דהוי ספק, דאפ"ל דכוונת הירושלמי דהוי ספק דרבוותא דיש תנאים הסוברים דזמן ק"ש קודם

אלא עד אותו זמן, ומשם ואילך ראוי לתפלת הערב מפני איברים ופדרים שקרבין והולכין, אבל ודאי אינו לילה³⁸. ותדע לך שהרי עדיין השמש על הארץ כדי מהלך שתות המיל³⁹ והיאך הוא לילה וזמן שכיבה. ועוד שהרי לר' יהודה בין השמשות אינו אלא שני חלקי מיל סמוך לצאת הכוכבים⁴⁰, וקודם הזמן הזה כהנים טובלים בו ויום הוא, ופלג המנחה קודם ליציאת הכוכבים מהלך ארבעת מילין ושתות⁴¹, וכיון שכן היאך אפשר שקורא בו לר' יהודה, ולכשתמצא לומר דאין הכי נמי דכל שעבר זמן תפלת המנחה הוי זמן שכיבה ואע"ג דאכתי יממא הוא ובשכבך כתיב לומר דבזמן שכיבה תלה רחמנא, א"כ מאי קא פריך לר"מ והלא כהנים מבעוד יום הן טובלין, דדילמא אע"ג דמבעוד יום הם טובלין, מאותה שעה ואילך זמן שכיבה הוי לר"מ. ומה שהקשה ר"ת ז"ל מדקי"ל כר"י דאמר שצריך לסמוך גאולה לתפלה, אין הכי נמי מדינא הכי הוי כשמתפלל שלא בבית הכנסת, אי נמי כשהגיע זמן המקרא קודם שיתפלל תפלת הערב, הא לאו הכי מתפלל עם הצבור משום דתפלת הרבים עדיפא מסמיכת גאולה לתפלה של ערבית שהיא אינה חובה אלא רשות⁴¹. ומה שאין אנו קורין אותה על מטותנו בברכותיה, משום שאין הברכות מעכבות כדמוכח בהדיא בירושלמי⁴² ממתני' דהיה קורא בתורה והגיע זמן המקרא⁴³. ומה שאין אנו קורין אלא פרשה

כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, מנהג אחר היה להם שהן היו רגילין לקרות ק"ש שלא בברכותיה קודם לכל תפלה שאינה סמוכה לברכות, כמו שאנו נוהגים באשרי, וכמו שנראה קצת בירושלמי בפרק הזה³². דגרסינן התם ר' יוסה ורבי אחא נפקין לתעניתא אתא צבורא בעין מקרא את שמע, בתר תלת שעין בעיא רבי אחא מימחיא בידון, א"ל ר' יוסה ולא כבר קראו בעונתה כלום הן קורין אותה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דבר של תורה, אמר ליה מפני ההדיוטות שלא יהו אומרינן בעונתה הן קורין אותה. והיא כתו' לראיה לפירוש זה בספר המאור³³.

והקשו בתוספות³⁴ לדברי ר"ת ז"ל מדפריך לקמן³⁵ רבי יהודה לרבי מאיר והלא כהנים מבעוד יום טובלין, אדרבה ליקשי איהו לנפשיה שהרי קורין אותה לדבריו מפלג המנחה ואילך שהוא יום גדול³⁶. ודחקו עצמן בקושיא זו דלטעמיה מקשי ליה, כלומר לדידך דסבירא לך כרבנן דפליגי עלאי ואמרי תפלת המנחה עד הערב, א"כ לא קרינא בשכבך עד לאחר חשיכה, והלא כהנים טובלין מבעוד יום. ואינו נראה כלל דהא ודאי לר' יהודה אע"פ שאינו מתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ואילך, לא מפני שהוא לילה קאמר, אלא משום דתפלות כנגד תמידין תקנום³⁷, ותמיד של בין הערבים היה קרב והולך עד פלג המנחה, ומשום הכי תפלת המנחה שהיא כנגדה אינה

ובפנ"י כאן. 39 דעת רבינו כפי שמבואר בהמשך דבריו שפלג המנחה הוא שעה ורביע קודם צאת הכוכבים, וכ"ד התוס' לקמן כז, א בד"ה דרב ועוד ראשונים, וכ"פ השו"ע או"ח סי' רלה ס"א וסי' רסג ס"ד, ועיין גם במג"א סי' רסא סק"י. וא"כ לפני השקיעה הוא שיעור שתות המיל. ועיין בספר מנחת כהן שם מאמר שני פרק שישי שהוכיח מדברי רבינו כשיטתו של בעל תרומת הדשן לשער שעות היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים, ודעת הלבוש והגר"א שפלג המנחה הוא שעה ורביע קודם השקיעה, עיין משנ"ב סי' רלג סק"ד וסי' רסג סק"ט. 40 עיין שבת לד, ב ושם נחלקו אמוראים בד"ז. 41 עיין לעיל הערה 39. 42 דברי רבינו הובאו בב"י סי' רלו, וכן פסק השו"ע שם ס"ג. 43 פ"ב ריש הלכה א. ושם מבואר כן להדיא: א"ר בא זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. 43 כ"כ

דרבנן ולא לק"ש דאורייתא. ובשאגת אריה סי' ג כתב מכה קושיא זו שר"ת סובר שק"ש דרבנן. 32 הלכה ה (י, א בדפי הירושלמי) ועיין במאירי מש"כ בבבאור דברי הירושלמי. 33 בריש פרקין. עיין במרדכי סי' א בשם ראבי"ה שני"ל דברי ר"ת עיקר, גם בתרומת הדשן סי' א מבואר כר"ת, ועיין במהרי"ק שורש קעג ובט"ז סי' רלה סק"ב. 34 כ"ה ברא"ש ובתוס' הרא"ש. ובתוס' שלפנינו ליתא לקושיא זו. 35 עמוד ב. 36 עיין במעדני יו"ט אות ח שהעיר מדברי התוס' לקמן עמוד ב ד"ה אמר שכתבו דר' יהודה לא דריש בשכבך ובקומך. ועיין מש"כ בזה הב"ח בסי' רלה. 37 עיין לקמן כז, ב. 38 רבינו מחלק בין זמן תפלת ערבית לבין זמן ק"ש, וכ"כ הרא"ש, המאירי והראב"ד בתשובות ופסקים סי' קצד. ועיין מש"כ בזה במנחת כהן ספר מבוא השמש מאמר שני פרק עשירי

הן התנאים האחרים לסמוך עליהן בשעת הדחק של צבור. ואינו מחזור בעיני דהא משמע דלמסקנא דאסיקנא דכהן לחוד ועני לחוד, דבני אדם היינו עני וכדכתבין לקמן⁴⁹, ואם כן אין לך בברייתא מוקדם ליציאת הכוכבים אלא או ר' אליעזר או ר' מאיר, ושיעוריה דר' מאיר אי אפשר לעמוד עליו קודם יציאת הכוכבים, וכדאיתא בגמרא⁵⁰ דבין השמשות דר' יוסי קאמר, וכיון שכן ליכא אלא ר' אליעזר, ור' אליעזר לגבי ר' יהושע ליתיה דשמותי הוא⁵¹, ועוד דהוה ליה יחיד לגבי רבים, וכשתמצא לומר נמי דבין ר' מאיר לרבי יהושע איכא כל בין השמשות דר' יהודה וכמו שאני כותב לפנינו⁵² משם הראב"ד ז"ל, מ"מ לית הלכתא כר"מ במקום רבי יהודה⁵³, וכל שכן במקום ר' יהושע ור' יהודה ור' אחא ור' חנינא דרבים ניהו.

גמרא. איבעית אימא יליף מברייתו של עולם. פי' אקושיא דליתני שחרית ברישא קא מהדר לתרוצי⁵⁴. ובתוספות⁵⁵ פירשו דאקרא דובשכבך ובקומך קא מהדר, כלומר וקרא גופיה דאקדים שכיבה לקימה מברייתו של עולם יליף. ואינו מחזור בעיני כלל, דליכא למימר

ראשונה מפני שהיא של תורה⁴⁴ אבל של דבריהם כיון שקראהו בבית הכנסת לא חייבוהו עוד לחזור ולקרות⁴⁵. ומנהגנו אנו ודאי נראה שהוא התפוש בידינו ובא מאבות ראשונים והיא מה שאמרו בירושלמי.

ונשאל מרבינו האיי גאון ז"ל⁴⁶ לענין צבור שמתפללין ערבית וקורין שמע קודם צאת הכוכבים ולא מצי איניש לעכובריהו אי זהו עדיף, לצלויי בהדיהו ולשבוק קרית שמע עד צאת הכוכבים, או לעכובר עד צאת הכוכבים וצלויי ביחיד במסמך גאולה לתפלה. והשיב דבארץ ישראל עושין כן מתפללין ערבית ואח"כ קורין בזמן ק"ש ולא איכפת להו למסמך גאולה לתפלה של ערבית, וחזינן דק"ש עדיף יותר בעונתה וסימן לדבר צאת הכוכבים דאורייתא עדיף ממסמך גאולה לתפלה היכא דלא אפשר לצלויי, ואי צלי ראשונה דבהדי צבור רשות ושניה חובה שפיר דמי ע"כ. ובתוספות⁴⁷ אמרו דאיכא למימר דמה שנהגו לקרותה עכשיו קודם צאת הכוכבים, משום דסבירא לן כשאר התנאים דברייתא דמקדימין זמן ק"ש לצאת הכוכבים. וכן כתב הרב בעל המאור ז"ל⁴⁸ כמותם דכדאי

וכ"פ המג"א בסי' צ סקי"ט ובסי' רצג סק"ה שיחיד המתפלל בביתו לא יקדים להתפלל לפני צאת הכוכבים. ועיין במשנ"ב סי' רלה סקי"ב ובבאור הלכה שם ד"ה ואם, וכ"כ בקצור שו"ע סי' ע ס"א דאשרי למי שמתפלל ערבית בציבור בזמן לילה ודאי. ⁴⁶ כ"ה בתשובות הגאונים שערי תשובה סי' עו, והו"ד גם בתמים דעים סי' קעב, בתר"י, ברא"ש, בשטה"ג ובטור סי' רלה. ⁴⁷ כ"ה בתוס' הנ"ל בשם ר"י וכ"כ הרא"ש לקיים המנהג שמתפללים מבעוד יום. ⁴⁸ בריש פרקין (דף א, ב בדפי הרי"ף) ודעתו לקיים המנהג משום הציבור שהיו מקדימים וחשו רבנן לטרחא, אבל יחיד הקורא אותה בביתו קוראה בצאת הכוכבים, וכ"כ הרא"ש בדעת הר"י שמהני רק בשעת הדחק וכ"ה בשו"ת הרא"ש כלל ד סי' ה וכ"כ המאירי. ועיין לעיל הערה ⁴⁵. ⁴⁹ עמוד ב ד"ה רבי אחאי. ⁵⁰ עמוד ב. ⁵¹ עיין נדה ז, ב. ⁵² לקמן עמוד ב ד"ה אנא. ⁵³ עיין עירובין מו, ב. ⁵⁴ כ"כ גם רש"י בד"ה ואיבע"א, שטמ"ק והריטב"א. ⁵⁵ לפנינו בתוס' ליכא (ומדברי התוס' בד"ה אי מבואר דס"ל כמ"ש רבינו). וכתב בספר זרע יעקב שדברי הכס"מ בריש הלכות ק"ש הם כדברי התוס' שמביא רבינו.

רבינו גם בתשובותיו ח"א סי' מט; סי' סט; ובמיוחסות סי' קד והוכיח כן שהרי אין ברכות אלו ברכת המצות שהרי אין מברכין לקרוא את שמע, ועיין לקמן הערה 278 והערה 358. ובזה ביאר מדוע קוראין הברכות בבית הכנסת ואין חוששין לברכה לבטלה. ובאור"ז שם בשם הר"י מקורבי"ל כתב שהברכה שמברכין בבית הכנסת עולה לק"ש שעל מטתו. וע"ע בביאור הגר"א סי' רלה ס"א מש"כ בזה. ⁴⁴ בפרי חדש סי' סז הקשה שדברי רבינו כאן סותרים למש"כ בחידושי ריש פרק שני ובתשובותיו שרק פסוק הראשון מדאורייתא. וע"ע בשאגת אריה סי' ב. ⁴⁵ כ"כ גם רש"י. ודעת תר"י (בד"ה ואיפסיקא) שצריך לקרוא בביתו שתי פרשיות, ולא יסמוך על ק"ש שעל מטתו אלא יקדים לקרוא לפני האכילה. וכ"פ המשנ"ב סי' רלה סקי"א. ובשאגת אריה סי' ג ביאר את שיטת רש"י ומסקנתו שירא שמים יקרא אחר צאת הכוכבים כל ג' פרשיות. וכ"כ הפנ"י בדעת רש"י שלכתחילה יש לקרוא מיד בצאה"כ כל ג' פרשיות. וכל זה כתב רבינו ליישב המנהג שהיו מתפללים מבעוד יום, אבל לכתחילה ודאי עדיף להתפלל לאחר צאת הכוכבים כדי לסמוך גאולה לתפילה. ועיין גם בדברי רבינו לקמז כז, א ד"ה השתא.

בפרק אע"פ⁶⁰ זו משנה ראשונה ב"ד של אחריהם אמרו אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה.

ה"ג רש"י ז"ל: וממאי דהאי ובא השמש ביאת שמשו הוא ומאי⁶¹ וטהר טהר יומא דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא. פ"י האי וממאי אברייא דקתני ובא השמש ביאת שמשו מעכבתו ואין כפרתו מעכבתו קא מקשה, כלומר מנא לן דאין כפרתו מעכבתו ואתה מפרש ובא השמש דהיינו שקיעת החמה וטהר יומא מן השמש לגמרי דהיינו צאת הכוכבים, דילמא ביאת אורו כלומר זריחת אורו של יום השמיני הוא, ומאי וטהר, טהר גברא בקרבנותיו הכל כמו שפ"י הוא ז"ל בפירושו⁶². ואינו נכון חדא דאין ביאה בכל מקום גבי שמש זריחה אלא שקיעה⁶³, כי בא השמש⁶⁴, ויהי השמש לבא⁶⁵, לא יבא עוד שמש⁶⁶. ואע"ג דכתיב⁶⁷ קומי אורי כי בא אורך, גבי שמש מיהא לא אשכחן. ועוד דההוא גופיה היינו שקיעה, כלומר כי נשקע אורך שהיית משתמשת בו ושוב אינך צריכה לו כי כבוד השם יתעלה עליך יזרח. וכענין שכתוב⁶⁸ לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם. ועוד דאם כן במערבא דאיבעיא להו, אמאי פשוטה מברייא, ליפשוטה ממתני' דנגעים⁶⁹ דתנן בהדיא העריב שמשו אוכל בתרומה. אי נמי לידוק ממתני' דידן⁷⁰ דקתני משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. ואי אמרת דדילמא מתני' איכא לדחויא בכהנים שאינן מחוסרי כפרה, א"כ ברייתא נמי דקתני סימן לדבר צאת הכוכבים דילמא בשאינן מחוסרי כפרה⁷¹. אלא ודאי הכי גרסינן וממאי דהאי ובא השמש

בקראי יליף מברייתו של עולם, ועוד דמאי איבעית אימא.

הא קא משמע לן דכהני אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים וכפרה לא מעכבא להו. פ"י מדיהיב סימנא לקרית שמע של ערבית באכילת תרומה, אלמא אין לך טמא שאינו אוכל תרומה מבערב. שאם יש מעוכב מלאכול עד שיביא קרבנותיו ביום השמיני, א"כ היאך יהיב סימנא לשל ערבין, הא איכא דלא אכיל עד צפרא, אלמא כלהו חד שיעורא אית להו דהיינו מבערב עד אחר צאת הכוכבים. ומ"מ זמן יציאת הכוכבים לאכילת קדשים⁵⁶ לאו ממתני' ילפינן, דאדרבא ק"ש אתי למילף מאכילת קדשים ליציאת הכוכבים. אלא יציאת הכוכבים לאכילת קדשים מובא השמש וטהר ילפינן, וכדמשמע בסמוך דאקשינן על הא וממאי דהאי ובא השמש ביאת אורו הוא, וכדכתיב⁵⁷ בסמוך⁵⁷. ובמתני' אשמועין דכולהו אכלי מאחר ביאת השמש. ופירושא דלישנא הכי הא קמ"ל דכל כהני אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים. דאפי' מחוסרי כפרה, כפרה לא מעכבא להו. וא"ת אכתי דיוקא דמתני' דהכא למה לי, מתני' היא בהדיא בנגעים⁵⁸ טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים. וי"ל דאורחא דתנא הוא בהכין, דאע"ג דתני מתני' בהדיא, כי משכח דוכתא דמצי לאנוחי ביה דיוקא דלידוק מינה הכין עביד ולא נמנע. ודכותה בכתובות בפרק נערה שנתפתתה⁵⁹ לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לחופה, מאי לעולם לאפוקי ממשנה ראשונה וכו'. ואע"ג דמשנה שלימה שנינו

66 ישעיה ס, כ. 67 שם פסוק א. וכתב בעה"מ שזו ראייתו של רש"י. 68 ישעיה ס, יט. וכן פירש האבן עזרא שם בפסוק א, וכע"ז פירש המאירי כאן. גם בעה"מ דחה דברי רש"י כיון שיש פירוש אחר לפסוק. 69 פרק יד מ"ג. וכן הקשו התוס'. 70 כן הקשה גם בעה"מ. ועיין במהרש"א שהעיר שהתוס' לא הקשו כן על רש"י, ועיין בהערה הבאה. 71 עיין בפנ"י שתירץ קושיית המהרש"א (עיין בהערה הקודמת) כיון שאת המשנה אפשר להעמיד בכהנים שאינם מחוסרי כפרה ולא כמ"ש רבינו כאן. ובצל"ח הוכיח מלשון

56 צ"ל: לתרומה, וכן בהמשך דברי רבינו. 57 בר"ה ה"ג. 58 פרק יד מ"ג. וכן הקשו גם התוס' בר"ה והא. 59 מח, ב ועי"ש ד"ה לאפוקי, ובתוס' זבחים כח, א ד"ה אמר ובמנחות צג, א ד"ה הכל. 60 שם נז, א. 61 כ"ה בכי"מ, ולפנינו: ביאת השמש והאי וטהר וכו'. ועיין דק"ס. 62 בעמוד ב ד"ה דלמא. ובעל המאור בריש פרקין הביא פירוש זה בשם אית דמפרשי ובמאירי הביא פירוש זה בשם גדולי הרבנים. 63 כן הקשו גם התוס' בד"ה דלמא, תוס' הרא"ש והמאירי. 64 בראשית כח. א. 65 שם טו. יב.

ביאת אורו הוא, ומאי וטהר טהר יומא, דילמא ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר גברא. וכן גירסת הגאונים ז"ל⁷². ואמאי דאמרין לעיל הא קא משמע לן דכהני אימת אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים קא מהדר, כלומר וממאי דלא אכלי בתרומה עד צאת הכוכבים וקא דרשת ובא השמש ביאת אורו שנסתלק אורו לגמרי מחללו של עולם דהיינו סוף השקיעה ומאי וטהר טהר יומא שנטהר היום לגמרי מן השמש, דילמא ביאת שמשו הוא כלומר תחלת השקיעה שבא השמש בעוביו של רקיע בלבד, ואע"פ שאין יציאת הכוכבים עד לאחר מכן כשיעור ארבעת מילין⁷³, ומאי וטהר טהר גברא, כלומר שטבל והעריב עליו השמש, והיינו דלא פשטוה במערבא אלא מברייטא דקתני בהדיא סימן לדבר צאת הכוכבים⁷⁴.

[ב, ב] משעה שהעני נכנס לאכול פתו. איכא למידק ועני מתי יקרא קרית שמע, קודם לזמן הזה אינו יכול שלא הגיע זמנו⁷⁵, ואינו נכון לומר דבעניי גוים קא יהיב שיעורא⁷⁶. ועוד

המשנה שמדובר בכהנים מחוסרי כפרה. 72 הו"ד בבעה"מ והסכים שם לגירסא זו. וכ"ה בחי' הריטב"א והמאירי, ועיין בערוך ערך אר. 73 כדעת ר' יהודה בפסחים צד, א. והתוס' כתבו חמשת מילין כדעת רבה בר בר חנה שם. 74 כן פירשו גם התוס' ותוס' הרא"ש אע"פ שגירסתם בגמ' כגירסת רש"י (ועיין בפני יהושע בזה). ועיין בביאור הגר"א לאו"ח סי' רסא סוף ס"ב מש"כ בדברי התוס'. 75 כן הקשו גם תוס' הרא"ש והריטב"א. והתוס' בד"ה משעה הקשו כן לגבי תפילה. ורבינו שלא הקשה מתפילה, י"ל משום שהיו רגילים להתפלל מבעוד יום וכמבואר בדברי רבינו בריש פרקין, ועיין בזה בפנ"י. ועיין בספר ברכת ראש שמבאר מדוע הקשו התוס' מתפילה ולא כמו שהקשה רבינו מק"ש. 76 כ"ה בתוס' הרא"ש, בתוס' ר"י שירליאון ובריטב"א. וכן הביא בגליון הש"ס מתוס' בכ"י. 77 כן הקשו גם תוס' הרא"ש והריטב"א. והתוס' לא הקשו קושיא זו. והמהרש"א הקשה מדוע לא הקשו מהמשנה שכהנים אוכלים תרומה בזמן ק"ש. והצל"ח תירץ שאכילת תרומה היא מצוה ומותרת בזמן ק"ש. עוד תירץ שאכילת תרומה הוי רק טעימה בעלמא ומותרת לפני ק"ש כמ"ש מג"א סי' רלה סק"ד. 78 ד, ב. ועיין בתוס' ר"י שירליאון שהביא גירסת ר"ח (וכ"ה בר"ח למס' ברכות מהדורת מצגר) שגירסתו בגמ': משעה שהעני וכו' עד שעה שעומד לישן, ופירש כוונת הר"ח

למאן דיהיב שיעורא בשעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות, הנהו אימת קרו⁷⁷. ואין לומר דיקראו אחר אכילה, דהא תניא לקמן⁷⁸ לא יאמר אוכל קימעא ואשתה קימעא ואח"כ אתפלל. ועוד דהא כיון שהגיע זמן המקרא ואפי' סמוך לו⁷⁹ קצת מלפניו לא יסב עד שיקרא, ואפשר דאפילו התחיל מפסיק לקרית שמע וכדמוכח בפ"ק דשבת⁸⁰. וי"ל דמשעה שהן נכנסין לאכול קתני ולא משעה שהן אוכלין, אלא הן נכנסין לאכול ואחרים מתקנין להם והן קורין בשעה שאחרים מכינין להם⁸¹.

ואע"פ שאין ראיה לדבר. כלומר שאין ראיה שיהא זה זמן המקרא⁸². ר' אחאי ואמרי לה ר' אחא אומר משעה שבני אדם נכנסים להסב. פי' רש"י ז"ל⁸⁴ אית דאמרי בחול ואית דאמרי בשבת. ובודאי משמע כפירוש הראשון. דהא כיון דאסיקנא הכא דשיעורא דעני לחוד ודכהן לחוד, מסתמא נראה דהדרין למאי דסבירא לן מעיקרא דעני ובני אדם בערבי שבתות חד שיעורא אית להו.

שיכול לקרוא ק"ש לאחר אכילתו וליישב בזה קושיית רבינו והראשונים. ודחאו מהגמ' לקמן שהביא רבינו כאן. 79 כ"ד תר"י בריש פרקין (ד"ה וחכמים) שגם קודם זמנה אסור לאכול ודעת תוס' לקמן ד, ב ד"ה וקורא שאיסור האכילה רק שהגיע זמנו ולא קודם לכן, וכתב הב"י בסי' רלה בד"ה ומכלל שיש להזהר בדבר כשיטת רבינו, וכ"פ בשו"ע שם סעיף כ ועי"ש בט"ז סק"ג. 80 ט, ב. ולשון "אפשר" שכתב רבינו צ"ע שהרי לקמן ט, א בד"ה ובני כתב רבינו כדבר פשוט שאם התחיל מפסיק, וכ"ה בדברי רבינו בחידושו למסכת שבת שם, וכדעת הר"ן שם ובסוכה לח, א ועוד ראשונים וכ"פ גם בשו"ע סי' רלה ס"ב, וכתב המשנ"ב בסי' ע ס"ק כג שכן דעת רוב האחרונים ודלא כרמב"ם בפ"ב מהלכות ק"ש ה"ו שפסק שאין מפסיקין ואולי כוונת רבינו שהסתפק בזה אם מפסיקין גם בתוך הזמן הסמוך לק"ש, ועיין בפמ"ג סי' רלה במשב"ז סק"ג שדן בזה, ובמשנ"ב שם סק"כ. 81 כן תירצו גם התוס', תוס' הרא"ש והריטב"א, ועיין ברש"ש. 82 משום שזמן ק"ש אינו תלוי בזמן לילה אלא בזמן שכיבה. וכע"ז כתבו התוס' בד"ה אע"פ ובמגילה כ, ב ד"ה והיה, תוס' הרא"ש, תר"י, הריטב"א ושטמ"ק. ועיין לעיל הערה 20. 83 כ"ה בכי"מ, ולפנינו: שרוב בני אדם. 84 בד"ה נכנסין, ועיין בתוס' לעיל עמוד א ד"ה מאימתי בשם ר"י שפירשו נכנסין להסב

אליעזר קדים בברייתא תלה ליה בד' אליעזר והוא הדין בד' מאיר⁹³.

ומ"מ לדברי רבינו האי גאון ז"ל נמצינו למדין דשעה שקדש היום היינו תחלת השקיעה דהיינו ביאת שמשו. ואם כן לא נפרש שקדש היום מעצמו, דהיינו בין השמשות, אלא שראוי ליקדש שהוא זמן הראוי לתוספת קדש מן החול⁹⁴. והשתא ניחא לי אמאי לא אמר דילמא שיעורא דר' חנינא משעה שתשקע החמה דהיינו ביאת שמשו. אבל מה שפירש רש"י ז"ל⁹⁵ משעה שקדש היום דהיינו בין השמשות, קשיא לי דילמא שיעורא דעני קודם כדאמרן. וי"ל לפי פירוש רש"י ז"ל דאם איתא דר' חנינא יהיב שיעורא⁹⁶ בביאת השמש, לא הוה נקט ליה בההוא לישנא דשעה שהעני נכנס לאכול פתו, דשקיעת החמה ידיע טפי וסימנא דמינכר ומתפרסם לכל טפי משיעורא דעני. אבל מ"מ מהכא איכא למשמע דליכא תנא דס"ל מפלג המנחה, ואפי' ר' יהודה גופיה, דאי איתא דילמא היינו שיעורא דעני. וי"ל דהא לא אפשר, דעני ודאי לא מקדים כולי האי משום דמשכיר עֲצָמוֹ הוא אצל אחרים ואינו נכנס עד לאחר השקיעה מיהא⁹⁷.

אנא בין⁹⁸ השמשות דרבי יוסי קאמינא. הקשה הראב"ד ז"ל⁹⁹ א"כ כיון דשלים בין השמשות דר' יהודה מאי איכא תו עד צה"כ, וא"כ היינו ר' יהושע דכל בין השמשות דר' יהודה לר'

וכיון שכן רבי אחאי היינו ר' חנינא⁸⁵. אלא דמשעה שבני אדם נכנסין להסב בימות החול קאמר והן מתאחרים יותר⁸⁶.

ר' חנינא היינו ר' אליעזר. פירשו בתוספות⁸⁷ משום דלא מסתברא לחלוק בשיעורא דזמן שכיבה קודם צאת הכוכבים. אבל בפירושי רב האיי גאון ז"ל⁸⁸ משום דחלוקתן של הני רבנן דנחלקו בברייתא כל חדא וחדא תלויה בדבר. דרבי אליעזר דאמר משעה שקדש היום סבר ובא השמש ביאת שמשו, דהיינו תחלת השקיעה⁸⁹ ומאי וטהר טהר גברא. ור' יהושע סבר ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר יומא⁹⁰, ואין ביניהם שעה⁹¹ שאפשר להיות שיעורא אחר אלא ר' מאיר דיהיב שיעורא קודם שיעורא דר' יהושע כשיעור טבילה. ור' חנינא אומר דלא תלינן שיעורא בתחלת הלילה אלא שעת שכיבה, ואין דרכן של בני אדם לישכב בתחלת הלילה אלא משעה שהעני נכנס לאכול פתו לאחר שמספר עם שכניו. ור' אחא⁹² משעה שבני אדם נכנסין להסב שהוא מאוחר יותר לפי שמספרין בתחלת הלילה ברחוב העיר ועל פתחיהן זה עם זה. וכיון שכן אי שיעורא דר' חנינא קודם לשיעורא דר' יהושע, אין לך שיעור אחר לתלות בו אלא שיעורא דרבי אליעזר שהוא ביאת שמשו. ולכל הפירושים נראה לי דלאו דוקא נקט היינו ר' אליעזר, דהוא הדין דהוה מצי למימר היינו ר' מאיר שאף הוא קודם לר' יהושע, אלא כיון דר'

היינו סעודת ע"ש, וכפירוש השני ברש"י. 85 כן הקשו גם תוס' הרא"ש והמאירי. 86 משום שמתעסקין בצרכיהן קצת בבואם מבית הכנסת קודם שיאכלו, כ"כ תוס' הרא"ש. 87 בד"ה ואי וכ"ה בתוס' הרא"ש, ועיין במהרש"א. 88 הו"ד גם בתוס' הרא"ש, (ובדברי רבינו צריך להוסיף: כתב). 89 עיין בדברי רבינו לעיל עמוד א בד"ה ה"ג. וזה לא כמ"ש רש"י בד"ה משעה דהיינו בין השמשות, ועיין בדברי רבינו לקמן בזה ובהערה 94 שם. 90 עיין בפנ"י שהקשה מה ענין זמן ק"ש דתלי בזמן שכיבה לאכילת תרומה דילפינן מ"ובא השמש". ותירץ דזמן ק"ש הוא בזמן אכילה שהוא סמוך לשכיבה. ובאבן האזל ריש הלכות ק"ש אות ב-ג האריך בדברי רה"ג כאן ובקושיית הפנ"י ותורף דבריו דר"י ור"א באמת סוברים דזמן ק"ש תלוי בעיקר דין לילה. ועיין בזה בשו"ת עונג יו"ט סי' יד

ד"ה ומעתה. ועיין לעיל הערה 20 והערה 82. 91 כ"ה בכת"י. ובנדפס: שיעור. 92 צריך להוסיף: אמר. 93 כע"ז כתב גם המאירי. 94 דעת רבינו ה"ג כאן וכ"ה בחידושי רבינו למס' שבת דף לד, ב כשיטת ר"ת בספר הישר סי' רכא ובתוס' שבת לה, א ד"ה תרי ובעוד מקומות ששתי שקיעות הן. ובשקיעה ראשונה עדיין יום הוא ורק לאחר שקיעה שניה מתחיל בין השמשות. וכתב הר"ן ביומא פא, ב (דף ב, ב בדפי הרי"ף שם ד"ה דת"ר) שזמן תוספת שבת הוא מתחילת שקיעה הראשונה, וכתב שכ"כ גם הרמב"ן, וכ"כ גם הריטב"א בר"ה ט, א וכ"פ השו"ע בסי' רס"א ס"ב, וזו דעת רה"ג כאן. 95 בד"ה משעה. 96 כ"ה בכת"י, ובנדפס: טעמא. 97 עיין ב"מ פג, ב ובתוס' שם ד"ה פועל. 98 כ"ה בכ"מ ובשטמ"ק. ולפנינו: אבין. 99 הביאו רבינו לעיל עמוד א סוף ד"ה

מאוחר מדר' יהושע, ור' מאיר הא קדים לרבי יהושע.

מאי קא חשיב אי תחלת משמרות קא חשיב וכו' עד אלא קא חשיב משמרה ראשונה בסופא¹⁰⁴. ונפקא מינה שיש על ישראל במשמרות¹⁰⁵ הלילה להפיל רנה ותחנונים על חרבן הבית, כענין שנאמר¹⁰⁶ קומי רוני בלילה לראש אשמורות כך פי' רבינו האי גאון ז"ל¹⁰⁷. ומאי דקא חשיב משמרה אמצעית באמצעיתא, נפקא מינה לאכילת קדשים שהן נאכלין עד חצות¹⁰⁸.

ירושלמי¹⁰⁹ כמה כוכבים יוצאים והוא לילה רבי מנחם בשם רבי בא בר פפא כוכב אחד ודאי יום, שנים [ספק יום]¹¹⁰ ספק לילה, ושלשה לילה. שנים ספק והא כתיב עד צאת הכוכבים ומציאת הכוכבים ואילך הוי לילה, אלא מיעוט כוכבים שנים קדמאי לא מתחשב. וגרסין תו התם הדא דתימר באילין דלא ארחיהון דמתחמיין ביממא ברם באילין דארחיהון דמתחמיין ביממא לא משערין בהון. אמר ר' יוסי בר' בון ובלבד דיתחמיין תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא¹¹¹. ותו גרסין התם¹¹² רבי חנינא חבריהון דרבנן בעי כמה

יוסי יממא היא וכהנים טובלין ב¹⁰⁰. ותירץ הוא ז"ל דר' מאיר כר' יהודה ס"ל¹⁰¹. והכי קאמר אנא לאו משעה שטובלין לדידי ולדידך קאמינא, דההוא ודאי יממא הוא, אלא משעה שטובלין לרבי יוסי קאמינא דלית ליה בין השמשות קודם צאת הכוכבים אלא כהרף עין, ונמצא לר' יוסי שטובלין בבין השמשות דר' יהודה, וזמן טבילה דר' יוסי דהיינו כל בין השמשות דר' יהודה איכא בין ר"מ לרבי יהושע.

[ג, א] והא דאקשינן מדר' מאיר אדר' מאיר ופרקינן דתרי תנאי גינהו ואליבא דר' מאיר. איכא למידק לימא אידי ואידי חד שיעורא הוא¹⁰². ויש לומר דכיון דאסיקנא דעני לחוד ודכהן לחוד, מסתמא הדרינן למאי דס"ד מעיקרא דעני בחול ושאר בני אדם בערבי שבתות חד שיעורא הוא¹⁰³. ואי איתא דשעה שהכהנים טובלין ובני אדם בערבי שבתות חד שיעורא, א"כ הו"ל עני ובני אדם בערבי שבתות וטבילת כהנים בחד שיעורא והוה ליה ר' מאיר דהאי ברייתא כר' חנינא. ועוד דאי אפשר לומר כן דהא אסיקנא דעני

ונשאל. 100 קושיית הראב"ד שר"מ סובר שקוראים ק"ש לפני זמן ביה"ש דר' יוסי שזה סמוך מאד לזמן צאת הכוכבים, וכ"כ רבינו לעיל שם בד"ה ונשאל, וביאר המאירי שהכהנים היו מאחרים טבילתם ככל האפשר שמא יטמאו אח"כ ונמצאו טובלים בחינם. 101 רש"י בד"ה בין השמשות ור"ג גאון בספר המפתח כתבו שר"מ סובר כר' יוסי. 102 כן הקשו גם התוס' בד"ה קשיא, תוס' הרא"ש, הריטב"א והשטמ"ק. 103 כ"כ רבינו לעיל ב, ב בד"ה ר' אחאי. 104 לפנינו: אלא חשיב סוף משמרה ראשונה. 105 כ"ה בכתב יד, ובנדפס: משמרות. 106 איכה ב, יט. 107 לשון הטור והשו"ע או"ח סי' א ס"ב: שיכוין לשעות שמשתנות המשמרות שהן בשליש הלילה ולסוף שני שלישי הלילה וכו'. ומקורו בדברי הרא"ש כאן סי' ב. והמאירי כתב שנפק"מ במי שנדר לקרות או לשנות עד סוף אשמורה ראשונה וכן לכל כיו"ב. 108 המג"א שם סק"ד כתב שהמקובלים האריכו בענין תפלת חצות, ובגמ' דילן לתירוצן הראשון שנתן סימן לחצות משמע שהוא עת רצון, ולתירוצן השני לא משמע כן. וכתבו הפמ"ג שם, ישוע"י והצל"ח כאן שבדברי רבינו שגם בתירוצן הראשון כתב שהנפק"מ בחצות היא לאכילת קדשים, א"כ אין ראיה לזמן חצות. וכתב שם במחצית השקל

שלרבינו לא היה ספר הזוהר כי עדיין לא התגלה, לכך הוצרך לומר נפק"מ לענין אכילת קדשים, אבל עתה שהתגלה הזוהר טפי עדיף להשוות גמ' דידן עם הזוהר. והצל"ח הקשה אף שהפוסקים הקדמונים אין להם עסק עם הזוהר כי לא היה בימיהם, מ"מ דברי רבינו צ"ע שלא אמר נפק"מ לענין תפילה, שהרי מפורש בגמ' יבמות עב, א שחצות הוא עת רצון. ועיין בספר זרע יעקב שתירץ קושייתו. 109 בפרקין הלכה א (דף א, ב בדפי הירושלמי) בשינויים קלים. 110 המוסגר נוסף בכת"י ואינו בגירסת הירושלמי. 111 גירסת הגהות מיימוניות בפ"ה מהלכות שבת אות ג והר"ן בשבת סוף פרק שני (דף טו, א בדפי הרי"ף שם) והגר"א בשו"ע או"ח סי' רצג: דיתחמן תלתא כוכבין דדמאי כחדא כוכבתא, כלומר שצריך שיהיו הכוכבים רצופין. וזה מ"ש השו"ע שם סעיף ב דבעינן כוכבים רצופין, ועיין בב"י שם שהעיר על הטור שהשמיט דין זה. אמנם הב"י מפרש שצריך רצופין רק משום תוספת שבת, וכ"כ המג"א שם סק"ב והדגמ"ר, אבל באמת לילה גמור הוי בג' כוכבים אע"פ שאינם רצופין, ולכן בסי' רלה ס"א לענין זמן ק"ש של ערבית כתב השו"ע שהוא משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים, ולא כתב שצריך שיהיו רצופין. 112 דף ג, ב בדפי הירושלמי.

קרי תפלה קצרה¹²², שאף היא נתקנה להתפלל בדרך¹²³ וכדמשמע לקמן¹²⁴. דאמרינן התם מאי איכא בין הבינו לתפלה קצרה, איכא דאלו הבינו צריך לומר שלש ראשונות ושלש אחרונות וכי אתי לביתיה לא הדר ומצלי.

^{אוצר החכמה}

[ג, ב] הכנור היה מנגן מאליו. פירש רב האי גאון ז"ל שהיה לדוד סימנא בכנור למידע חצות לילה כגון פנגאן שהוא אבן שעות, אף כנור יש לומר מחמת רוח צפונית¹²⁵. ויש לומר דברים אחרים שתנודותיה¹²⁶ משוערות במים או באויר מצד אחד וכל לילה ולילה מציבים אותו לפי שיעור אותו הלילה שבשעת חציה נשמע קול מאותו הכנור ע"כ.

אין הבור מתמלא מחוליתו. פרש"י ז"ל¹²⁷ אם עקר חוליא מבור כרויה וחזר והשליכה לתוכה אין הבור מתמלא ממנה. והקשה ר"ת ז"ל¹²⁸ שאין המשל דומה לענין, שאלו היו נוטלין מן העניים וחוזרין ונותנין להם היה דומה זה המשל. לפיכך פ"י הוא ז"ל¹²⁹ שאין הבור מתמלא מים מן המקור הנמשך ונובע מתוך חוליתו, וכן מוכח במדרש שמואל¹³⁰ דאמרי התם אין הבור מתמלא מחוליתו אא"כ ממשיכין לו מאמת המים ממקום אחר.

דתימ' בערבית נראו שלשה כוכבים אף על פי שהחמה נתונה באמצע הרקיע¹¹³. ויימר אף בשחרית כן, אמר רבי בא כתיב¹¹⁴ השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה וכתיב¹¹⁵ ובא השמש וטהר, הקיש יציאתו לביאתו, מה ביאתו משיתכסה מן הבריות אף יציאתו לכשיתודע על הבריות. אמר רבי בא כתיב¹¹⁶ הבקר אור, התורה קראו לאור בקר. תני רבי ישמעאל בבקר בבקר¹¹⁷ כדי ליתן תחום לבקרו של בקר. אמר רבי יוסה בר' בון אם אמר את ליתן עביו של רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין. דתני¹¹⁸ באחד בתקופת ניסן באחד בתקופת תשרי היום והלילה שוין. אמר רבי חייא נילפינה מדרך הארץ שרי מלכא נפק אע"ג דלא נפק אמרין דנפק, שרי מלכא עליל לא אמרין דעל עד שעתא דיעול¹¹⁹. למאן דגני בבית אפל וכו'. ולקרי בזמנה אותו שקבע רבי אליעזר, דהיינו שיכיר בין תכלת לכרתי¹²⁰.

היה לך להתפלל תפלה קצרה. לאו תפלה קצרה ממש קאמר, דההיא לא שרינן לצלויה אלא במקום גדודי חיה ולסטים דוקא כדמשמע לקמן בפרק תפלת השחר¹²¹ אלא הכא להבינו

בסי' ג ותר"י. ובתוס' הרא"ש כתב שבסתמא גם להבינו קוראים תפילה קצרה (ובמעדני יו"ט אות י כתב דכלפי תפלת י"ח נחשבת הבינו כתפילה קצרה). 123 אף דאביי לייט אמאן דמצלי הבינו (לקמן כט, א), מ"מ בדרך אפשר להתפלל הבינו, וכ"כ התוס' לקמן כט, א ד"ה לייט. וכתבו תר"י שגם במקום שהוא טרוד וירא שיפסיקוהו או שלא יוכל להתפלל בכוונה יכול לומר הבינו. וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מהלכות תפילה הלכה ב והשו"ע סי' קי ס"א. ועיי"ש בביאור הלכה ד"ה או שכתב שהיום אין נוהגים להתפלל הבינו אם הוא טרוד. 124 ל, א. 125 עיין בפנ"י לקמן ד, א ד"ה בגמ' מש"כ בביאור דברי רה"ג. 126 כ"ה בכת"י, ובנדפס: שכינורותיהן. 127 בד"ה אין ובסנהדרין טז, א ד"ה ואין. 128 כ"כ תוס' הרא"ש בשם ר"ת וכן הקשו התוס' כאן בד"ה ואין. ועיין בחכמת שלמה (מהרש"ל) שהעיר שהתוס' שהביאו פ"י רש"י אין זה פירוש רש"י שלפנינו, ומ"מ קושייתם נכונה גם על פירוש רש"י שלפנינו. 129 בספר הישר סי' תיט, בתוס' כאן ובסנהדרין שם בד"ה אין. 130 פכ"ז ג. והתוס' הביאו כז מהתוספתא.

113 לפנינו נוסף: לילה הוא. 114 בראשית יט, כג. 115 ויקרא כב, ז. 116 בראשית מד, ג. 117 שמות טז, כא. 118 ויקרא רבה פרשה כו, ד. ועיין במראה הפנים לירושלמי ובמנחת כהן מאמר ראשון פ"ד שביארו דברי הירושלמי. 119 מסקנת דברי הירושלמי שבלילה מיד עם כניסת השמש בעובי הרקיע הוי לילה, ורבינו בחידושו לשבת (לד, ב ד"ה ואזדור) הקשה מהירושלמי על שיטת ר"ת שמשקיעת החמה עדיין הוי יום, עיי"ש. ובבאור דברי הירושלמי כאן עיין עוד באבן האזל הל' ק"ש פ"א (פרק ג סי' א) שהאריך בזה ודן בדברי המנחת כהן ובדברי ספר בין השמשות כמה שביארו דברי הירושלמי. 120 בנדפס: ללבן, והוא ט"ס, דר' אליעזר סובר (לקמן ט, ב) בין תכלת לכרתי, ועיין בתוס' בד"ה למאן ובתוס' הרא"ש ועפ"ז יתבארו דברי רבינו. ועיין במגן אברהם סי' נח סק"א, בפמ"ג, בדגמ"ר, חת"ס, לבושי שרד ומחצית השקל שם מש"כ להוכיח מדברי התוס'. 121 במשנה כח, ב ובגמ' כט, ב. וכ"כ התוס' בד"ה היה ולקמן ל, א ד"ה מאי. 122 כן פירש גם רש"י בד"ה תפילה. וכן מסקנת התוס' בד"ה היה. הרא"ש

כנסיות שלהן היו רחוקין מן הישוב והיו מתיראין להתעכב שם עד לאחר תפלת ערבית ולפיכך תקנו להם פסוקים אלו שיש בהן י"ח הזכרות כנגד י"ח ברכות של שמונה עשרה וכשהיו בבתייהם היו מתפללין שמונה עשרה¹³⁶, ועל כן יש לתמוה מפני מה לא פתחו בברכה שלאחריהן בברוך¹³⁷.

[ה, ב] הא דאמרי' במי שיש בו אחד מארבע מראות נגעים הללו דהוי מזבח כפרה, ואמרינן הא לן והא להו. פירש רש"י ז"ל¹³⁸ בני ארץ ישראל שבתי ערי חומה שלהן מקודשות ומצורע טעון שלוח חוצה להן אינן יסורין של אהבה. והקשה עליו הרב רבי אלחנן ז"ל¹³⁹ דהא משמע בערכין בפרק המקדיש¹⁴⁰ שאין בתי ערי חומה נוהגין אלא בזמן שהיובל נוהג, וא"כ אף בא"י גופה הוה מצי לאיפלוגי כאן בזמן שהיובל נוהג כאן בזמן שאין היובל

[ד, א] וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע וכו'. כלומר וכשם שהיה אביו סנהדרי נחשב ליהוידע כן ומשום שאף הוא היה סנהדרי כתו' כאן¹³¹.

[ד, ב] מסייע ליה לרבי יוחנן דא"ר יוחנן איזהו בן העה"ב זה הסומך גאולה לתפלה. ואיכא למידק אנן דעבדי' כמאן, דהא מפסיקים בפסוקי דברוך ה' לעולם ויראו עינינו וחותמין בה ואומרינן קדיש אחריה, ועל כן נמנעו הרבה מן הגדולים שלא לאמרה כל עיקר¹³², וכן כתבו בתוס' בשם רבינו שמואל ז"ל¹³³ שלא היה אומרם כל עיקר. אבל מי שאומרן סומך על מה שאמרו לקמן¹³⁴ דתפלת ערבית רשות¹³⁵. ומ"מ היא בעצמה הויא דבר של תימה, שכיון שתקנו בה ברכה למה אינה פותחת בברוך שהרי אינה סמוכה לברכות של קרית שמע, דתקנה היתה לומר פסוקים אלו שיש בהן שמנה עשר הזכרות מפני שבתי

שקבעוה חובה נשאר הדבר כמו המנהג הראשון ולא הוי הפסקה בין גאולה לתפילה, כיון שמתחילה אדעתא דהכי קבעוה. וכע"ז כתבו הרא"ש בסי' ה והטור בסי' רלו שמתחילה תקנו לומר הפסוקים (עיין לקמן הערה הבאה בטעם התקנה) ועתה שחזרו להתפלל בבית הכנסת לא נתבטל טעם הראשון, ומ"מ אין להפסיק בדברים אחרים. ועיין במעדני יו"ט אות ש. ¹³⁶ טעם זה כתבו גם הריטב"א והרא"ש. ורבינו בתשובותיו ח"א סי' יד ובמיוחסות לרמב"ן סי' קפח כתב שנתקנה בימי השמד שגזרו שלא להתפלל. ובתרי"י כתבו כיון שתפלת ערבית רשות לא היו נוהגים להתפלל תפלת י"ח אלא פסוקים אלו, וכתב במעדני יו"ט אות ג שלכך תקנו לומר קדיש אחר הפסוקים. (ועיין בהערה הקודמת מש"כ בשם סדר רב עמרם גאון, התוס' לקמן ובמגילה ונטרונאי גאון), והתוס' כאן וכן לעיל ב, א ד"ה מברך כתבו שתקנו לומר כן מפני המאחרים, וכ"כ המאירי. והקשה במעדני יו"ט הנ"ל לטעם זה מדוע תקנו לומר קדיש. ¹³⁷ המאירי כתב כיון שעשאוה לענין זה סמוכות לברכות שמע. ובפירוש הרשב"ן תירץ דכיון שנתקנה מהטעם שהזכרנו עשאוה כסמוכה להשכיבנו ולא פתחו בה בברוך, או מפני שרצו להתקינה במטבע קצר כמו אמת ואמונה. ¹³⁸ בד"ה הא. ¹³⁹ הו"ד בתוס' הרא"ש, בתוס' רבינו יהודה ובחי' הריטב"א. וכעין זה הקשו התוס' בד"ה הא. ועיין בצל"ח שכתב שאע"פ שקדושת ערי חומה תלויה ביובל, אבל שלוח מצורעים מירושלים נוהג גם בזמן שאין יובל. ¹⁴⁰ כט, א.

¹³¹ אולי צ"ל: בתוס' כאן. וכוונת רבינו לבאר הגמ' כגירסת ר"ת בספר הישר סי' תיח, תוס' כאן בד"ה בניהו ובסנהדרין טז, ב ד"ה אחרי שגרסו בגמ': ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו. וראיית הגמ' דכי היכי דבניהו בן יהוידע היה ראש הסנהדרין כמו כן היה אביו. ¹³² כ"כ רבינו גם בתשובותיו (מיוחסות לרמב"ן סי' קפח) שיש תקנה מן הגדולים שאין אומרים אותה ובתשובותיו ח"א סי' יד כתב שיש מקצת מן הגדולים שאין אומרים אותה, וכ"כ המאירי שיש שמוחין על המנהג לומר פסוקים אלו. וכתבו תר"י, הריטב"א והשטמ"ק שהרמב"ן לא היה אומרם. ¹³³ בתוס' שלפנינו לא הביאו דברי רבינו שמואל. ועיין במאירי שכתב שהתוס' העידו על גדוליהם שלא היו אומרים אותה כלל. וכתב הגר"א בביאורו לשו"ע סי' רלו ס"ב שדעת רשב"ם ורמב"ן עיקר. (וכ"ה המנהג בא"י, ולפ"ז גם קדיש לא היו צריכים לומר, ועיין בערוך השלחן סי' רלו ס"ח שביאר מדוע המנהג לומר קדיש). ¹³⁴ כז, ב. ¹³⁵ כ"כ התוס' בד"ה דאמר בשם סדר רב עמרם, וכ"כ הטור בסי' רלו בשם נטרונאי גאון וכ"כ התוס' לקמן כז, ב ד"ה והלכתא ובמגילה כג, א ד"ה כיון והריטב"א כאן. ובראשונים כאן יש עוד טעמים. התוס' כאן כתבו שהיות ותקינו להו רבנן, ה"ל כגאולה אריכתא, וכ"כ בשו"ת הרא"ש כלל ד סי' ו ובתוס' הרא"ש. המאירי כתב שהיות ותקנו לאומרה, א"כ תפילה היא והרי היא אחת עם אותה תפילה הבאה אחריה. בתרי"י כתבו שבתחילה סברו שתפילת ערבית רשות וקבעו פסוקים ואמרו קדיש ויצאו. ואח"כ

שלמדו מעשה המשכן שנאמר¹⁴⁹ ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן, ככל אשר אתה מראה בהר¹⁵⁰. וכן לענין מה שאמר¹⁵¹ שנתעטף הקב"ה כשליח צבור שיורד לפני התיבה ולימד את משה בפרשת ויעבור ה' על פניו ויקרא¹⁵², וכן הוא אומר¹⁵³ אני אעביר כל טובי על פניך וגו' ועל אותה שעה אמר¹⁵⁴ מנין שהקב"ה מתפלל, והלא¹⁵⁵ בתורה פורש כי כן אמר ה' ה' אל רחום וחנון, וקאמר משה אתה הוריתנו¹⁵⁶ לומר שלש עשרה מדות שנאמר¹⁵⁷ כאשר דברת לאמר. וכן אמר¹⁵⁸ יהי רצון שיכבשו רחמי את כעסי ללמדנו לומר יהי רצון שיכבשו רחמיך את כעסך, עד כאן לשון רב האי גאון ז"ל. ומיהו מאי דקאמרי תפלי דקודשא בריך הוא מאי כתיב בהו, קשיא טובא לפירוש זה בעיני. ויש לשאר החכמים ענין אחר נעלם בזה¹⁵⁹ והאלהים יראנו איזה הדרך ישכון אור.

נוהג. ותירץ הוא ז"ל דשמא התם לא מיירי אלא לענין בתי ערי חומה ממש אבל לענין שלוח מחנות נוהגין עכשיו למאן דאמר קדשה לעתיד לבא¹⁴¹. ובמסכת כלים¹⁴² שנינו ערי חומה מקודשות שאין זבין וטמאי מתים נכנסין לשם¹⁴³, וגם מקצת מרבני צרפת פירשו לפני רשב"ם ז"ל שאף בזמן הזה נוהג כן בארץ¹⁴⁴ למאן דאמר קדשה לעתיד לבא. ורבינו האי גאון ז"ל פירש הא לן לבני בבל שאנו בארץ טמאה הוי מזבח כפרה, אבל דרבי יוחנן דאמר דאינן יסורין של אהבה לבני ארץ ישראל משום טומאה¹⁴⁵. והקשה הוא ז"ל כיון שיש יסורין של אהבה, מאי קא אמרי ליה רבנן לרב הונא וקודשא בריך הוא מי עביד בלא דינא. ותירץ משום דנודע להו לרבנן דלא יהיב שבישתא¹⁴⁶ לאריסא ועביד שלא כהוגן קא אמרו ליה הכין¹⁴⁷.

[ו, א] ולענין מה שאמרו שהקב"ה מניח תפילין. פי' רב האי גאון ז"ל¹⁴⁸ זה לשונו הכי פירשו רבנן שהראהו הקב"ה למשה קשר תפילין והנחת תפילין¹⁴⁹ ולימדו במראית העין, כדרך

גם התוס' בד"ה הא, רבינו חננאל והרמב"ן בתורת האדם שער הגמול (מהדורת שעוול עמ' רעא). וביאר הרמב"ן שהנגעים מרחיקין את בעליהם מכל אדם ומכל מגע. ומבואר בדברי הראשונים שבא"י היו עסוקים בטהרות גם לאחר החורבן, וכ"כ התוס' בנדה יב, ב סוף ד"ה דמתני', ומפורש כן בגמ' בנדה ו, ב. ובזה מיושב מה שהקשה המהרש"א בחדושי אגדות. ¹⁴⁶ לפנינו: שבישא. ¹⁴⁷ כ"כ גם התוס' בד"ה דינא. ¹⁴⁸ הו"ד גם בחדושי הריטב"א ובשטמ"ק, והביאו רבינו בפירושו לאגדות הש"ס לקמן ז, א. ¹⁴⁹ שמות כה, ט. ¹⁵⁰ שם פסוק מ, בלי תיבת: ככל. ובכת"י איתא ככל אשר אני מראה בהר. ויתכן לפ"ז שאינו פסוק נוסף אלא ביאור הפסוק הקודם. ¹⁵¹ ר"ה יז, ב. ¹⁵² שמות לד, ו. ¹⁵³ שם לג, יט. ¹⁵⁴ רה"ג מפרש את דברי הגמ' לקמן ז, א מנין שהקב"ה יושב ומתפלל וכו' כהמשך לגמ' בראש השנה הנ"ל שהקב"ה הורה לנו לומר שלש עשרה, א"כ הקב"ה מתפלל. ¹⁵⁵ בפירוש רבינו לאגדות איתא: וכן מפורש בתורה כי כן וכו'. ¹⁵⁶ כ"ה בכת"י. ובנדפס: הראתנו. ¹⁵⁷ במדבר יד, יז. ¹⁵⁸ נדצ"ל: מה שאמרו. לקמן ז, א. ¹⁵⁹ עיין בפירוש רבינו על אגדות הש"ס כאן, בפירוש ר"ח ובריטב"א פירושים נוספים. ועיין במהרש"א ובפנ"י מש"כ בביאור הגמ'

¹⁴¹ יבמות פב, ב; נדה מו, ב, עיין ברמב"ם פי"ב מהלכות שמיטה ויובל הלכה טו שכתב שכשבטלה קדושה ראשונה בטלה קדושת ערי חומה, ובקדושה שניה בימי עזרא נתקדשו הערים המוקפות חומה. ובמל"מ פרק י מהלכות שמיטה ויובל הלכה ט הסתפק בדעת הרמב"ם אם סובר כרש"י וכפי שמבארו רבינו שדין שלוח מצורעים לא תלוי בדין יובל. ובאבן האזל בפרק ו מהלכות בית הבחירה הלכה טז אות ב הוכיח שהרמב"ם סובר כרש"י, ובשו"ת בנין ציון החדשות סי' ס אות ג הביא ראיה לשיטה זו שהרי בבית שני לא נהג היובל, ואעפ"כ קדשו ערי חומה, ואם לא היה שלוח מצורעים נוהג א"כ לא היו צריכים לקדש ערי חומה. ובעצם הנידון אם דיני נגעים נוהגים בזה"ז עיין בהלכות א"י (המיוחס לטור) אות ג, בהקדמת תפארת ישראל למסכת נגעים (מראה כהן אות לט) שאילת יעב"ץ ח"א סי' קלו ד"א מיהו שנסתפק ובאור שמח פרק יא מהלכות טומאת צרעת הלכה ו. ¹⁴² פרק א משנה ז. ¹⁴³ כ"ה גם בריטב"א ובתוס' רבינו יהודה, אבל לפנינו שם איתא: שמשלחין מתוכן את המצורעין (ונראה שט"ס נפלה בהעתקה כאן, שהרי אין איסור לטמאי מתים להכנס לעיר מוקפת חומה). ¹⁴⁴ רבינו מביא ראיה ממקצת רבני צרפת שפירשו שדין המשנה בכלים נוהג גם בזה"ז. ¹⁴⁵ כן פירשו

אלא נראה לפרש דכולה לקרית שמע קאמר. כלומר לילה הוא לענין קריאה דלא אמר רחמנא בבקר ובערב ואי נמי ביום ובלילה אלא בשכבך ובקומך, והלכך כיון דרובא דאינשי גנו עדיין לילה הוא לענין קריאה. ואלא הא דנפיק בה ידי קריאה דיום משום דאיכא קצת אינשי דקיימי מההיא שעתא ולא דרך מקרה אלא התחלת קימה לקצתן היא והילכך הוי זמן שכיבה וזמן קימה מעורבין זה בזה. והוא הדין דהוה מצי למקרייה יממא, אלא משום דקודם שיעלה עמוד השחר לילה גמורה היא, לא הוי רבואתא ולישנא דתמיהא אי אמר פעמים שאדם קורא אחת בלילה ואחת ביום. אבל השתא דקאמר שתי פעמים בלילה ונפיק בה ידי חובתו אחת של יום הוי לישנא דתמיהא ורבואתא. והא דקאמר אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ולא נקט להו תרווייהו לאחר שיעלה עמוד השחר דהוי רבואתא טפי כי נפיק בה ידי חובת שניהן, איכא למימר דדילמא לר' שמעון משמיה דנפשיה נפיק לאחר שיעלה עמוד השחר בשל יום ואפילו עבר וקרא במתכוין לאחר שיעלה עמוד השחר מיד, מה שאין כן בשל לילה דאם עבר ושהה במזיד לא שרינן ליה דהוה ליה מעוות, ואי נמי עבר דרך פשיעה¹⁶⁶ לא, וכדאמר להו ר"ג לבניו צאו וראו אם לא עלה עמוד השחר, דמשמע שאם עלה עמוד השחר לא היו חייבין לקרות, ור"ג ור"ש משמיה דנפשיה בחדא שיטתא קיימי לגמרי בין בקודם שיעלה עמוד השחר בין לאחר שיעלה עמוד השחר וכדמשמע בירוש' ¹⁶⁷, ולתרווייהו כיון דהתחיל זמן קימה, ועוד דלשאר מילי יממא הוא, אע"ג דרובא

ידי חובה דיום בשל לילה. נראה לי משום דעדיפא מינה אקשי ליה, דהא דקא מקשה אלמא יממא הוא הויא קושיא חדא דאית בה תרתי, דמדקאמר אחת של יום ונפיק בה דיום אלמא יממא הוא, דאי לא לא נפיק ביה ידי יום. ומ"מ עיקר קושיא משום דינא הוא, דאי לאו משום דינא, מאי קושיא אלמא יממא הוא, דמאן קאמר דיממא הוא, אנן לא קאמרין אלא דנפיק ביה ידי חובתו של יום ואע"ג דהוי לילה, והיינו נמי דאנן לא תרצינן לישנא אלא דינא לעולם לילה הוא והאי דנפיק ביה דיממא¹⁶⁰ משום דאיכא אינשי דקיימי.

הכי גרסינן: לעולם לילה הוא והא דנפיק ביה דיממא וכו'. וכן היא ברוב הספרים¹⁶¹. ואיכא למידק טובא דהא כתיב¹⁶² מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, וכתיב¹⁶³ והיה לנו הלילה משמר, ועוד דתנן במגילה¹⁶⁴ אין טובלין ולא מזין ולא מוהלין וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד שתנץ החמה וכלן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, אלמא יממא הוא¹⁶⁵. ויש מפרשים דהכי קאמר לעולם לילה הוא לשאר דברים כגון מילה והזאה וטבילה, ולא לילה ממש קאמר אלא לילה דלכתחילה לא ימול ולא יזה. ואינו מחזור בעיני דאם כן לענין קרית שמע הוי יממא אפילו לכתחילה. וכי תימא הכי נמי, אם כן מאי פעמים דקאמר ר' שמעון דמשמע דלכתחילה לא, ועוד מאי קא משנינן משום דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא כלומר והתורה אמרה ובקומך מזמן קימה, דאטו הנך כגון מילה וטבילה מי לא שרא רחמנא משעלה עמוד השחר, אלא דרבנן עשו סייג לתורה עד שתנץ החמה והכא נמי מאי שנא.

לקמן בד"ה איכא דמתני' ובהערה 185 שם. ¹⁶⁷ פרק א ה"ה (ו, א בדפי הירושלמי). דעת התוס' כאן בד"ה לא שלשיטה זו בגמ' אי אפשר לקרוא ק"ש של לילה אחר עלות השחר (עיין מהרש"א ומעדני יו"ט אות ק מש"כ בביאור שיטת התוס' ובפנ"י שכתב מדוע לא ניחא לתוס' לתרץ כמ"ש רבינו כאן) וכ"כ בעל המאור (דף ב, א בדפי הרי"ף) והראב"ד בהשגות על בעל המאור. ולהלכה כתבו הראשונים שזמן ק"ש של לילה עד הנץ החמה (באופן שהיה אנוס ולא היה יכול לקרוא

כאן. ¹⁶⁰ כ"ה לגירסת רבינו (עיין להלן בדבור הבא), ולפנינו הגירסא: והא דקרי ליה יום. ¹⁶¹ כ"ה גם ברא"ש סי' ט. ולפנינו: והא דקרי ליה יום וכו'. ¹⁶² נחמיה ד, טו. ¹⁶³ שם פסוק טז. ¹⁶⁴ כ, א. ולפנינו שם: לא מלין ולא טובלין ולא מזין וכן שומרת יום וכו'. ¹⁶⁵ התוס' בד"ה לא כתבו דלילה הוא לענין תפילין וציצית. וכתב הפנ"י בדעת התוס' שודאי לענין שאר מצוות נחשב יום, ותוס' כתבו כן רק לגבי ציצית ותפילין. ¹⁶⁶ עיין בדברי רבינו

דאינשי גנו, בקומך קרינן ביה ומדאורייתא שרינן למיקרי לכתחלה, אלא מדרבנן לא יקרא לכתחלה להרחקה בעלמא וכענין שהרחיקו במילה והזאה וטבילה. אבל של לילה לא יקרא לאחר שיעלה עמוד השחר כל שעבר במזיד או בפשיעה. וא"ת כיון דאחר שיעלה עמוד השחר אכתי גנו רובא דאינשי והתורה אמרה בשכבך, היאך אפשר דשרינן טפי בההוא שעתא בשל יום מחמת מיעוטא דקיימי ממאי דשרינן בשל לילה משום רובא דגנו בה. יש לי לומר דכיון שזה נתעכב ושהה עד השתא דהוי יממא לשאר מילי, איכא למיגזר בה טפי דילמא יפשע ויתאחר עד שתנן החמה ואי נמי שעה דקיימי רובא דאינשי, מאי דליכא למיגזר כולי האי בשל שחר דילמא מקדים וקרי קודם זמנו.

איכא דמתני' לה¹⁶⁸ וכו' הא גופא קשיא וכו' קודם עלות השחר) ושל יום משעלה עמוד השחר וכמ"ש רבינו כאן. (כן דעת התוס' לקמן ט, א ד"ה לעולם, תוס' יומא לז, ב ד"ה אמר, רי"ף וראב"ד שם, רמב"ן במלחמות, תר"י, רא"ש סי' ט, רמב"ם פ"א מהלכות ק"ש הלכה י והלכה יב, וכ"ה בשו"ע סי' נח ס"ד וסי' רלה ס"ד) אלא שלכתחילה אין לקרוא ק"ש של יום קודם זמן משיכיר בין תכלת ללבן, וכמ"ש רבינו לקמן בד"ה איכא. וכתב הרמב"ן (שם בסוף דבריו) שלא התירו חכמים שיהיה קורא ק"ש של ערבית ושחרית בבת אחת זו אחר זו אא"כ הנך החמה בינתיים, וכ"כ הרא"ש שאע"פ שזמן ק"ש של לילה גם לאחר עלות השחר, מי שקרא ק"ש של לילה לאחר עלות השחר לא יקרא אז ק"ש של יום אפילו היה אנוס לצאת לדרך ולא יוכל לקרוא בדרך, דכיון שעשה לאותה שעה לילה אי אפשר לחזור ולעשותה יום, וכ"פ השו"ע בסי' נח ס"ה. והקשה הב"י על הטור שם שהשמיט דינו של הרא"ש. וכתב הט"ז שם סק"ג שהטור לא כתב כן כיון שזה דבר פשוט ולא הוצרך לכותבו כלל. והקשו המאמר מרדכי שם סק"ה ואלוה רבה אות ט שאין דין זה פשוט שהרי רבינו כאן חולק וסובר שלאחר עלות השחר אפשר לקרוא גם של לילה וגם של יום, וכ"ה דעת התוס' לקמן ט, א ד"ה לעולם והראב"ד שם שהקשו כקושיית רבינו ולא תירצו כמ"ש הרא"ש. ובשו"ת משכנות יעקב (מקורלין) סי' עח כתב שהטור לא הביא את דינו של הרא"ש משום שסובר כתוס' וכמ"ש רבינו. וכתב שם שכ"ה גם דעת רש"י, ובסוף דבריו שם כתב דאפשר שאף הרמב"ן לא אמר דבריו אלא שלא במקום האנוס, אבל במקום אנוס וביטול מצוה איז ראייה שלא יוכל לקרוא פעמים ק"ש.

לעולם יממא הוא והאי דנפיק¹⁶⁹ ביה ידי לילה משום דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא. כלומר אע"ג דרובא קיימי, כיון דאיכא דגנו אכתי נפיק ביה ידי לילה דאכתי בשכבך קרינא ביה. וקשיא לי אי משום מיעוטא דגנו קרי ליה בשכבך אע"ג דיממא ממש הוי, אי הכי לישרי אפי' לאחר הנך החמה ואפי' עד שלש שעות כיון דאיכא בני מלכים דגנו¹⁷⁰. וי"ל דבני מלכים מיעוטא דמיעוטא אינון¹⁷¹. ואם תאמר והא שרינן של שחר עד שלש שעות משום בני מלכים אע"ג דהוו מיעוטא דמיעוטא ומחמתיהו קרינן בקומך עד אותו זמן, ומאי שנא שכיבה. י"ל דכיון דמחמת יממא חייבה תורה לקרות בשחר אע"ג דתלה ליה בזמן קימה, דינא הוא דנשרי כל זמן קימה ואפי' של בני מלכים, ועוד דאינו בדין דלא יקראו בני מלכים בשל שחר¹⁷². אבל בשל לילה

וע"ע בביאור הגר"א שם ובמשנ"ב סק"א שצינו שיש חולקים על דין השו"ע שם. ועל עיקר טענת הרא"ש איך אפשר בזמן אחד גם של לילה וגם של יום כתב בשטמ"ק שזמן ק"ש אינו תלוי בלילה או יום אלא בזמן שכיבה וקימה, וכיון דבאותה שעה תרווייהו איתנהו, א"כ זמן שכיבה וזמן קימה עולה לכאן ולכאן, ונראה שלזה כיוון רבינו שכתב שזמן שכיבה וזמן קימה מעורבין זה בזה. 168 כ"ה בכת"י. ובנדפס: דמתני לה אסיפא, ואינו בגירסת הגמ' שלפנינו. 169 כ"ה גם גירסת הרא"ש בסי' ט. ולפנינו: והא דקרי ליה ליליא וכ"י. 170 כן הקשה גם הרמב"ן במלחמות, ועיין מש"כ בראש יוסף כאן. ובמעדני יו"ט אות ק כתב שלאחר הנך החמה צריך לפרש שאינו יוצא בשל לילה, כיון שמסברא היה מקום לומר שיצא בשל לילה לאחר הנה"ח כיון שהוא עדיין זמן שכיבה לבני מלכים. ובערוך השלחן סי' נח סק"ח כתב שאין התחלה לשאלה זו שהרי דעת הרא"ש וכ"פ השו"ע שלאחר עלות השחר אי אפשר לקרוא ק"ש של לילה ושל יום (עיין לעיל הערה 167), וא"כ אם יקרא ק"ש של לילה לאחר הנה"ח לא יוכל לקרוא ק"ש של יום. ודבריו צ"ע שהרי רבינו חולק בזה על הרא"ש, ועוד קשה שהרי גם הרמב"ן סובר בזה כרא"ש (עיין בהערה 167), ואעפ"כ הקשה כקושיית רבינו. (ומיהו לפי מש"כ המשכנות יעקב בדעת הרמב"ן שם, עיי"ש בהערה הנ"ל, לא קשה). 171 הרמב"ן במלחמות שם כתב שבני מלכים נעורים הם במיטתן ואינם רוצים לעמוד עד שלש שעות ביום, ועיין במג"א סי' נח סק"ו שכתב שהעיקר כדברי רבינו שבני מלכים היו ישנים עד שלש שעות ביום. 172 עיין בדברי רבינו לקמן ט, ב ד"ה מתני' שהקשה לדעת ר"א

הנכנס בשל יום אע"ג דתלה ליה בשכיבה, כיון דיממא הוא וכולהו אינשי כבר קמו, משום מיעוטא דבני מלכים לא שרינן.

והא דרבי שמעון משמיה דרבי עקיבא משמע דאפי' שלא בשעת הדחק קאמר דקודם הנץ החמה קורא הוא של לילה ואפי' בשפשע ונתעכב ואי נמי בשנשתהא במתכוין. ותדע לך דמדקאמר ר' יהושע כדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק אלמא ר' שמעון אפי' שלא בשעת הדחק קאמר. ואפשר דר' שמעון משמיה דר' עקיבא פליג אדנפשיה דוקא בשל לילה, דלר' שמעון דנפשיה לא קרי בשעבר במזיד ואי נמי בפשיעה כבני דר"ג שנתעכבו מחמת המשתה, אלא א"כ נאנס ומשום שעת הדחק, ואפילו לאחר שיעלה עמוד השחר מיד וכל שכן סמוך להנץ החמה. ולר' שמעון משמיה דר' עקיבא קרי אפי' סמוך להנץ החמה ואפי' עבר ונתעכב במזיד, אלא דלכתחלה אינו רשאי. אבל בשל יום לא פליגי כלל דבין למר ובין למר משעלה עמוד השחר הוי זמן קימה וזמן קריאה של שחר. ומיהו לא מסתברא דלגמרי קיימי בההיא שעתא בחדא שיטתא דלר' שמעון משמיה דנפשיה הא משמע דלא שרי לכתחלה לקרות של יום מיד בסמוך לעלות השחר עד זמן קימה לרובא דאינשי דהיינו עד שיכיר בין תכלת ללבן או חד מהני זמני דאיכא במתניתין או בברייתא¹⁷³, ולר' שמעון משמיה דר' עקיבא לכשתימצי לומר דלדידיה זמן שכיבה וזמן קימה מעורבין זה בזה אפי' שלא בשעת הדחק יוצא משום יום לאלתר¹⁷⁴ שעלה עמוד השחר, דהשתא סמוך להנץ החמה שרינן לקרות של לילה

משום מיעוטא דגנו ואע"ג דהוי יממא לשאר מילי, ועוד דאיכא למיגזר ביה טפי משום פשיעותא, בשל שחר דאיכא רובא דקיימי ועוד דיממא הוא לכל מילי לא כל שכן דשרי למיקרי ואפי' שלא בשעת הדחק, אלא שאין ראוי לעשות כן לכתחלה עד שיכיר בין חמור לערוד. וכדקתני בברייתא ר' עקיבא אומר כדי שיכיר בין חמור לערוד, אבל מ"מ לכשיכיר בין חמור לערוד מותר לכתחלה לר' עקיבא ואע"ג שלא תנן החמה עדיין¹⁷⁵. וכן נראה מן התוספתא¹⁷⁶ דקתני אמר ר' יהודה פעם אחת הייתי מהלך אחר ר' עקיבא ואחר ר' אלעזר בן עזריה הגיע זמן קרית שמע כמדומה אני שנתיאשו מלקרות אלא שהן עסוקים בצרכי צבור, קריתי ושניתי ואחר כך התחילו הן ואחר כך נראתה החמה על ראשי ההרים¹⁷⁷, אלמא ר' עקיבא מודה הוא דקורין של שחר קודם להנץ החמה. אלא שבירושלמי¹⁷⁸ מצאתי גירסא זו בהפך. דהתם אמרו וכבר נראתה החמה על ראשי ההרים דמשמע דלר' עקיבא אינו קורא עד שתנן החמה, ושמא גירסא שבירושלמי משובשת. וא"ת א"כ לימא פעמים שאדם קורא שתי פעמים ביום קודם שתנן החמה ויוצא בה ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. תירץ הראב"ד ז"ל¹⁷⁹ משום דשל לילה קאמר הכין דתרוייהו נקט להו בדיעבד, דשל לילה ודאי קודם הנץ החמה דוקא בדיעבד היא, וכן נמי של יום לאחר הנץ החמה בדיעבד הוא¹⁸⁰, אבל קודם הנץ החמה כמצותה היא לר' עקיבא משיכיר בין תכלת ללבן¹⁸¹ לכל אדם ולותיקין סמוך להנץ החמה. ולי נראה דמשום רבותא דשל לילה

בירושלמי שמביא רבינו להלן וכתב עליה שהיא גירסא משובשת. ועיין במראה הפנים לירושלמי שם שעמד בזה. 178 בפרקין הלכה ב. ומדברי הירושלמי הזה הביא בעל המאור ראיה לשיטתו שזמן ק"ש של יום מתחיל בנץ החמה, עיין לקמן הערה 204. 179 בהשגות על בעל המאור כאן. 180 דעת הראב"ד שלאחר הנה"ח יוצא ידי ק"ש של יום רק בדיעבד, ובראש יוסף (ט, ב בד"ה ר"י) דייק כן גם מדברי הרמב"ם, וכ"כ הפר"ח סי' נח סק"א. 181 צ"ע הרי ר"ע סובר בין חמור לערוד.

שזמן ק"ש עד הנץ החמה איך יקראו בני מלכים. וברשב"ץ (עמ' כג) כתב על דברי רבינו שטעם זה אינו מספיק שהרי מוכח שבני מלכים לא היו ישנים אלא שתי שעות, ויכולין לקרוא כל שעה שלישית. 173 לקמן ט, ב. 174 כ"ה בכת"י, ובנדפס: לאחר. 175 דעת רבינו שזמן ק"ש של יום מתחיל בעמוד השחר ולכתחילה יכול לקרוא משיכיר בין חמור לערוד או בין תכלת ללבן, ועיין בזה לקמן הערה 203. 176 ברכות פ"א ה"ד. 177 לפנינו שם: וכבר נראתה חמה על ראשי ההרים, וזו הגירסא שכתובה

שיכיר בין תכלת ללבן, ואפי' רשב"י לאו לכתחלה קאמר אלא בשעת הדחק דהא פעמים שאדם קורא קאמר. ואפי' תאמר דר"ש שלא בשעת הדחק קאמר אלא שקדם מדעת וקרא, מ"מ כיון דרובא דאינשי גנו לא שרינן לכתחלה אלא בשעת הדחק, ומיהו בשעת הדחק במי שהשכים לצאת לדרך במקום גדודי חיה ולסטים שלא יוכל לעמוד ולא לכוין אפי' לפרשה ראשונה ואפי' עד על לבבך הרי זה מותר לקרות משעלה עמוד השחר. דהא ודאי לא גרע לענין קריאה של שחר מיעוטא דקיימי לאחר שיעלה עמוד השחר ממיעוטא דגנו סמוך להנץ לענין קריאה של ערב. אלא עדיף טפי משום דהכא איכא תרתי, חדא דמיעוטא מיהא קיימי ועוד דהוי יממא לכולהו מילי דעלמא, והתם הויא איפכא דהוי מיעוטא דגנו ויממא הלכך במקום אונס מיהא שרי. וא"ת והא תניא¹⁸⁶ השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה ומתפלל וכשיגיע זמן קרית שמע קורא, דאלמא אפי' ביוצא לדרך לאחר שיעלה עמוד השחר אינו קורא, ומדתני שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה ודאי לאחר שיעלה עמוד השחר היא. יש לי לומר דהתם ביוצא בשיירה, אי נמי במקום שאין שם גדודי חיות וליסטים, ואפ"ה מתפלל קודם צאתו משום דכולה תפלה בעיא עמידה בשאפשר וכוונה ואפשר שלא יזדמן לו בדרך, אבל קרית שמע שאינו צריך אלא פסוק ראשון אי נמי עד על לבבך כדאיתא בפרקין דלקמן¹⁸⁷ מזדמן הוא לו בסתם דרכים, הלכך מתאחר הוא למצוה מן המובחר עד

נקט לה. דאי נקיט להו תרוייהו קודם הנץ החמה הוה אמינא דבעינן שיקרא של לילה מיהא רחוק מהנץ החמה כדי קריאה אחת, אבל השתא אשמעינן דקורין של לילה אפי' סמוך ממש להנץ החמה¹⁸². ואפי' לגירסא זו שבירושלמי איכא למימר דלר' עקיבא התחלת קרית שמע לכל אדם ואפי' לכתחלה משיכיר בין חמור לערוד ולמצוה מן המובחר לאחר הנה"ח, ואיהו לית ליה דתפלה עם שמש כותיקין. ואי נמי תפלה עם שמש למיקרי קרית שמע בעונתה לאחר הנץ החמה טפי עדיפא ליה לרבי עקיבא. דאפי' לותיקין נמי הא משמע דמצותה לאחר הנץ החמה, ולא אמרו קודם הנץ החמה אלא משום תפלה דאית להו ייראוך עם שמש וכדי שיסמכו גאולה לתפלה הא משום מצותה דקרית שמע גופא¹⁸³ לא.

ולענין פסק הלכה קיי"ל בשל לילה כר' עקיבא ובשעת הדחק דוקא, וכדאמר ר' יהושע בן לוי כדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק, ואפי' סמוך להנץ ממש, הואיל ואיכא אינשי דגנו. אבל במי שעבר במזיד ונשתתה לא, ואפי' בפושע נמי¹⁸⁴. ולאו דוקא סמוך להנץ אלא כל לאחר שעלה עמוד השחר אסור, וכמעשה דר"ג דאמר להו לבניו אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם הא עלה לא, ואינהו ודאי משמע דלאו שוגגין גמורין היו אלא פושעים לפי שנמשכו אחר עניני המשתה¹⁸⁵.

ולענין קריאה של שחר נמי מעמוד השחר עד שיכיר בין תכלת ללבן לכתחלה לא יקרא, דהא לא אשכתן מאן דשרי לכתחלה קודם

כלל אלא נמשך לבם אחר המשתה, אבל שכור נחשב אנוס אפילו התחיל לשתות לאחר שהגיע זמן ק"ש, כיון שהיה סבור שיש לו עוד שהות לקרוא. וכע"ז כתב הט"ז בס"י רלה סק"ד (אלא שכתב שם דזוגא דרבנן השתכרו לפני שהגיע זמן ק"ש, ואם היו משתכרים לאחר שהגיע זמן ק"ש לא היו נחשבים אנוסים, ובזה חולק על המג"א הנ"ל). ועיין בפנ"י כאן שכתב ללמד זכות על בניו של ר"ג שהיו עושים הכל כדין וכהלכה. (וע"ע בזה במאירי בתחילת הפרק סד"ה ונשוב). ¹⁸⁶ תוספתא ברכות פ"ג ה"ט, והובאה בגמ' לקמן ל, א. וכן הקשה בעל המאור. ¹⁸⁷ יג, ב.

¹⁸² התוס' (ט, א בד"ה לעולם) והרא"ש תירצו שנקט באופן זה להשמיע שאחר הנה"ח אינו יוצא יד"ח בשל לילה, ועיין לעיל הערה 170. ¹⁸³ במראה הפנים לירושלמי שם כתב שאין ראיה מהירושלמי כיון שר"ע היה טרוד בדבר מצוה ולכן לא קרא ק"ש לפני כן. ¹⁸⁴ כ"פ גם הרי"ף, הראב"ד שם, רא"ש, רמב"ם פ"א מהלכות ק"ש הלכה י ושו"ע סי' רלה ס"ד. ¹⁸⁵ דזוגא דרבנן שהשתכרו וקראו לאחר עלות השחר, כתב הב"י בס"י צט שהיו שכורים ונרדמו (וכ"מ ברש"י בד"ה דאשתכרו), אבל בני ר"ג השתכרו כל הלילה אבל לא נרדמו, והמג"א בס"י צט סק"ג תירץ שבני ר"ג לא היו שכורים

זמן המקרא¹⁸⁸. וכענין שאמרו בירושלמי¹⁸⁹ גבי הפסקה, דגרסינן התם תמן תנינן מפסיקין לקרית שמע ואין מפסיקין לתפלה, אמר רבי בא¹⁹⁰ קרית שמע אינה צריכה כוונה ותפלה צריכה כוונה, אמר רבי מונא קשיתא קומי רבי יוסה ואפי' תימא ק"ש אינה צריכה כוונה שלש פסוקים הראשונים אינן צריכין כוונה¹⁹¹ מן גו דאינון ציבחר הוא מיכוין. ואי קשיא לך עוד הא דתניא במס' יומא¹⁹² הקורא עם אנשי משמר לא יצא מפני שהן מקדימים, ואנשי משמר בודאי לאחרי עלות השחר היו קורין, ואפי' הכי קתני שהקורא עמהם לא יצא. איכא למימר דההיא ליחא. ואי נמי איתא, לאו למימרא שלא יוצא בשעת הדחק במשכים לצאת לדרך, אלא שלא יצא ידי מצוה מן המובחר. ואי נמי אפשר במי שקורא שלא בשעת הדחק אלא מדעת שלא יצא כלל וצריך לחזור ולקרות בעונתה¹⁹³. ואע"ג דמברך יוצר אור, אין בכך כלום דמכיון שעלה עמוד השחר שפיר מצי קרי יוצר אור וכאנשי משמר. והא דאמרינן לקמן¹⁹⁴ גבי אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת אילימא דאמר אהבה רבה ולא אמר יוצר אור דילמא לא מטא זימניה, ההיא דיחויא בעלמא, אבל למסקנא הא אסיקנא התם דאמר יוצר אור¹⁹⁵.

קצרו של דבר בשל ערבית לאחר שיעלה עמוד השחר עד שתנן החמה לא יקרא אלא בשעת הדחק, הא בשעת הדחק קורא ובלבד שלא יאמר השכיבנו. לאחר שתנן החמה אינו קורא של לילה כלל והרי זה מעוות לא יוכל לתקן. ושל שחר משעה שעלה עמוד השחר עד שיכיר בין תכלת ללבן לכתחלה לא יקרא אלא בשעת

הדחק, הא בשעת הדחק קורא וקורא בברכותיה ואפי' יוצר אור. משיכיר בין תכלת ללבן רשאי לקרות ואפי' לכתחלה כסתם מתני', ונמשך אותו זמן והולך עד שלש שעות ביום כר' יהושע וכדפסק רב יהודה כוותיה¹⁹⁶. ואלא מיהו למצוה מן המובחר ממתין כותיקין עד שעה הסמוכה להנץ החמה כדי שיגמור עם הנץ החמה ויסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום, וכדפסק אביי לקמן¹⁹⁷. וזהו למצוה מן המובחר ולא לעיכובא, דותיקין לא פליגי אשיעורי דמתני' ודברייתא. אלא דמשום תפלה שתהא עם הנץ החמה הוא שמצריכין לאחר עד סמוך להנץ ומדכתיב¹⁹⁸ יראוך עם שמש, הא משום חובת קרית שמע לא. וכלהו תנאי נמי למצוה מן המובחר כותיקין סבירא להו וכדמשמע לקמן בריש פרק תפלת השחר¹⁹⁹ דתנן תפלת השחר עד חצות, ורמינן עלה מדתניא מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום, ופרקינן כי תניא ההיא לותיקין, אלמא מדקאמר כי תניא ההיא לותיקין, ולא קאמר הא מגי ותיקין היא, משמע דותיקין לאו מפלג פליגי. ואמרינן נמי לקמן בפרק מי שמתו²⁰⁰ לימא תנן סתמא כרבי אליעזר, אפילו תימא כר' יהושע ולותיקין וכו', אלמא דותיקין מודין לר' יהושע, אלא שהותיקין למצוה מן המובחר אמרו וליכא מאן דפליג בה. ועוד מצאתי כן בירושלמי²⁰¹ בהדיא. דגרסינן התם אית תני' תנו בין זאב לכלב בין חמור לערוד אית תני' תנו כדי שיהא אדם רחוק ארבע אמות מחבירו ויכירונו, הוון בעיי מימר מאן דמר בין זאב לכלב בין חמור לערוד כמאן דמר בין תכלת לכרתן ומאן

וטור שבדיעבד יוצא אפילו שלא בשעת הדחק. וכתב הב"ח שאת קושיית רבינו אפשר לתרץ שבאמת מי שרגיל לקרוא מיד שעלה עמוד השחר לא יצא, אבל באקראי בעלמא יצא (וכע"ז תירץ המאירי בשם יש מפרשים) וכן פסק המשנ"ב שם סק"ט וכתב שם שאקראי נחשב פעם בחודש. 194 יב, א. 195 כ"כ רבינו גם לקמן יב, א ד"ה ושמע מינה. 196 לקמן י, ב. 197 ט, ב. 198 תהלים עב, ה. 199 כו, א. 200 כה, ב. 201 בפרקין הלכה ב.

188 כ"כ גם הרמב"ן במלחמות, המאירי (לקמן ט, ב). ועיי' בב"י ס"י נח שהביא כן גם בשם מהר"י אבוהב, אבל הב"ח כתב שכל שצריך לצאת לדרך מותר לו לקרוא ק"ש משעלה עמוד השחר, דמוטב לקרוא ק"ש בביתו בכוונה מלקרות ק"ש בדרך בעונתה שלא בכוונה, וכתב שכן גם דעת הטור שם, הרמב"ם והרי"ף. והט"ז שם סק"ח דחה את דבריו. 189 בפרקין הלכה ב. 190 לפנינו שם: יוסי. 191 לפנינו שם: שלשה פסוקים הראשונים צריכים כוונה. 192 לו, ב. 193 כתב הב"י בס"י נח שדעת הרי"ף, רמב"ם

והא דאמר אביי כאן²⁰⁵ לקרית שמע כותיקין
[לא²⁰⁶ למימרא שיהא הלכה בק"ש עצמה
כותיקין] אלא לסימנא בעלמא נקט לה. וה"ק
לקרית שמע לדידן כותיקין לתפלה, דהיינו
סמוך להנץ החמה מלאחריו.²⁰⁷ וכדאמרינן נמי
לתפילין כאחרים, ואף על גב דאחרים לא
דברו כלל מתפילין, אלא דזמנן של אחרים
בקריאת שמע נקט לה לסימנא בעלמא לתפילין
לדידן. וכן נמי תנן במגילה²⁰⁷ אין טובלין
ולא מזין ולא מוהלין אלא ביום וכן שומרת
יום כנגד יום לא תטבול עד הנץ החמה וכלן
שעשו משעלה עמוד השחר כשר, אלמא דבר
שמצותו ביום מצותו למובחר משעת הנץ
החמה²⁰⁸. ויש בזה כמה גמגומין²⁰⁹, והראשון
נראה עיקר.

[ט, א] אמר רבי זירא ובלבד שלא יאמר
השכיבנו. פי' הרב רבי יצחק ז"ל בן גיאת²¹⁰
לא שלא יאמר כל אותה ברכה כלל, דהא
בעינן שתים לאחריה, אלא שלא יאמר אותן
המלות מפני שאינו זמן שכיבה, אלא מתחיל
הברכה תקננו בעצה טובה מלפניך²¹¹. והא

דמר כדי שיהא רחוק ארבע אמות מחבירו
ומכירו כמאן דמר בין תכלת ללבן אבל אמרו
מצותה עד הנץ החמה כדי שיהא סומך, אלמא
כולי עלמא מודו דלמצוה מן המובחר כותיקין.
והא דאמרינן ביומא פרק אמר להם הממונה²⁰²
אף היא עשתה נברשת של זהב בשעה שהחמה
זורחת ניצוצות יוצאות ממנה וידעו כל העם
שהגיע זמן קרית שמע ואמר אביי לשאר עמא
דבירושלים, דמשמע שאינו מתחיל עד אחר
הנץ החמה. לא קשיא דהתם לציבור שאי
אפשר להם להתקבץ ולכוין כותיקין. ועל זה
אנו סומכין שלא לעשות כותיקין כל זה נראה
לפי שיטתו של הרב אלפסי ז"ל²⁰³.

אבל רבינו תם ז"ל כתב בתשובה²⁰⁴ דזמן
קרית שמע אינו אלא עד לאחר הנץ החמה
וכהיא דיומא דנברשת של זהב, וכו' שמעון
בן יוחאי משמיה דרבי עקיבא דאמר פעמים
שאדם קורא שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ
החמה ואחת לאחר הנץ החמה, ודוקא לאחר
הנץ החמה קאמר וכדפסק ר' יהושע בן לוי
כותיה, והותיקין היו ממהרין קודם זמנה ומשום
חביבות התפלה כדי שיסמכו גאולה לתפלה.

סי' עד כתב שכ"ה שיטת רש"י לקמן ט, ב בד"ה
דכתיב שפירש הפסוק יראוך עם שמש דקאי על ק"ש
וכשיטת ר"ת (ולא כפירוש רבינו דפסוק זה קאי על
תפילה), ועי"ש שהאריך להוכיח כשיטה זו. 205 ט,
ב. 206 המוסגר אינו בכת"י (ונראה שנשמט בגלל
טעות הדומות) והועתק מהנדפס. 207 כ, א.
208 כ"כ גם התוס' ביומא שם, ומבואר דאף ר"ת מודה
שבדיעבד אם קראה קודם הנץ החמה יצא (כמו שאר
מצוות שזמנם לכתחילה לאחר הנה"ח ובדיעבד שעשאן
קודם יצא), ועיין במשכנות יעקב שם מש"כ בזה. ודעת
בעל המאור שקודם הנה"ח אפילו בדיעבד לא יצא.
209 הראשונים הקשו על שיטת ר"ת והר"ח, עיין תוס'
ביומא שם, ברא"ש וברמב"ן במלחמות כאן. ועיין
בפר"ח סי' נח סק"א שדחה את שיטת ר"ת. 210 הו"ד
גם ברא"ש סי' ט, בריטב"א, ברבינו מנוח פ"א מהלכות
ק"ש (והו"ד בכס"מ שם הלכה י) בטור ס"ס רלה וכ"כ
המאירי (לעיל ב, א בד"ה והוספנו) בשם קצת גאונים.
211 הרא"ש והמאירי שם תולקים משום שאין משמע
כן בגמ'. וכתב במעדני יו"ט שם אות ת שקושיית
הרי"ף גיאת אפשר לתרץ דכשקורא שלא בזמן שכיבה
עדיף לסמוך גאולה לתפילה ולא להאריך בגאולה
אריכתא. והריטב"א (וכ"ה בשטמ"ק) כתב שאינו אומר
הברכה שנתקנה לגאולה מזו המזיקים. וכיון שקורא

202 לו, ב. 203 דעת רבינו שזמן ק"ש לכתחילה
הוא משיכיר בין תכלת ללבן אלא שהרוצה לסמוך
גאולה לתפילה ולהתפלל כותיקין קורא ק"ש סמוך לנץ
החמה, וכ"ה שיטת התוס' לקמן ט, ב ד"ה לק"ש (אלא
שם כתבו שזמן ק"ש מתחיל לאחר עמוד השחר, אמנם
כאן בד"ה לא כתבו שלאחר עמוד השחר לאו דוקא
מיד דהא צריך להמתין לכל הפחות שעורא דמתניתין),
תוס' ביומא לו, ב ד"ה אמר, רמב"ן במלחמות כאן,
הראב"ד כאן, תר"י (בתר"י כתבו שזמן ק"ש משיראה
את חבירו, ועיין בב"י סי' נח שהסתפק האם זה אותו
הזמן שכתב רבינו ועיין לקמן ח, ב בדברי רבינו שם
בד"ה אמר ובהערה 264 שם) רא"ש סי' י וכ"פ הטור
והשו"ע סי' נח ס"א. אבל דעת הרמב"ם בפ"א מהלכות
ק"ש הלכה יא שזמן ק"ש לכתחילה קודם לנץ החמה,
וכתב הב"י שם שכ"ה גם דעת הרי"ף כאביי ולא
כאחרים, וכן פסק הפר"ח שם סק"א. ובברכי יוסף שם
תמה על השו"ע שפסק דלא כרי"ף ורמב"ם. ועיין
בשו"ת איש מצליח או"ח סי' טו שהביא דעות של
הרבה ראשונים הסוברים כן וביאר דעת השו"ע שלא
פסק כשיטה זו. 204 ספר הישר חלק השו"ת סי'
ח, והו"ד בתוס' ביומא שם, וכ"ה שיטת הר"ח (הו"ד
בתוס' ביומא שם, ועיין בפירושי ר"ח למסכת ברכות)
והרז"ה כאן. ובשו"ת משכנות יעקב (מקורליו) או"ח

פשיעה, ואפילו רבן גמליאל מודה בדבר זה מפני שהן דברים שמביאין לידי פשיעה, וכיון שנכנס אדם בתוך זמן חובתו אינו רשאי לאכול ולישן עד שיקרא ויתפלל. ולא עוד אלא אפילו התחיל מפסיק לקריאת שמע דאורייתא כדמשמע התם בפ"ק דשבט²¹⁸ וה"ה לכל השנויין שם בפ"ק דשבט בכניסה למרחץ וישיבה לפני הספר. הא לשאר דברים לא, שלא מצינו שיחייבו בשום מקום להתפלל תפלת הערב משעה שנכנס בתוך זמנו, אלא שלא יתחיל במלאכות המביאות לידי פשיעה והוא הדין כאן. וכן נ"ל ממה שאמרו בירושלמי²¹⁹ דגרסינן התם רבי יוסה מפקד לחבריא אן²²⁰ בעיתון מתעסקא באורייתא תהוון קריין שמע קודם לחצות ומתעסקין מלתא אמרה שהלכה כחכמים, אלמא אפילו לחכמים אינו צריך לקרות משהעריב אלא קודם לחצות, ומחצות עד עלות השחר לרבן גמליאל כעד חצות לרבנן, וכי היכי דלרבנן יכול להתעכב עד חצות, יכול להתעכב עד שיעלה עמוד השחר לר"ג. ועוד דמהא דרישא²²¹ גופא שמעינן לה, דאם איתא דלרבן גמליאל רשא²²² מחצות ולהלן מאי קאמר זאת אומרת הלכה כחכמים דילמא כרבן גמליאל ובהא כולי עלמא מודו שצריך לקרות לכתחלה קודם חצות כנ"ל. אלא שלא כתב כן הרב אלפסי ז"ל²²³ ושאר

דאמר רבי זירא אפשר לומר דלאו דוקא בקורא קודם הנץ החמה ממש קאמר, אלא כל שקורא לאחר שיעלה עמוד השחר, דכיון דקיימי אינשי תו ליכא למימר השכיבנו. ואפשר לומר דכל זמן דרובא גנו אמרינן, והראשון נראה לי עיקר.

ובני רבן גמליאל עד השתא לא שמיע להו וכו', אמר להו רבנן כותי²¹² סבירא להו והא דקאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה. נראה לי מכאן דהא דאודי²¹³ להו רבן גמליאל אפי' רבנן מודו בה דלא פליגי אלא בלכתחילה. שאלו נחלקו עליו בהא מ"מ אינהו לא הוו עבדי כיחידא²¹⁴. וכיון דאיפסקא הלכתא כרבן גמליאל²¹⁵ אלמא אפילו לכתחלה יכול להתעכב מלקרות עד שעה הסמוכה לעליית השחר²¹⁶. ואפי' לרבנן נמי לאחר חצות הוא דאינו יכול להתעכב מדעת, אבל אלו רצה להתעכב לקרות ולשנות ולהתעסק במלאכתו עד חצות רשא. והא דתניא²¹⁷ חכמים עשו סייג לדבריהם שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי אוכל קימעה ואישן קימעה ואח"כ אתפלל וכו' אלא הולך לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא לשנות שונה וקורא קרית שמע ומתפלל, דוקא אוכל וישן קאמר דלא, כדי שלא יבא לידי

ביום אינו צריך. ועיין במשנ"ב סי' רלה סקל"ב שפסק כרא"ש. וכתב ראבי"ה (הו"ד במרדכי סי' ב ובהגהות מיימוניות שם אות ז) שאומר ברכת אמת ואמונה עד השכיבנו. וכ"פ הרמ"א בסי' רלח ס"ד. ²¹² צ"ל: כוותי. ²¹³ אולי צ"ל: דאורי. ²¹⁴ כ"כ רבינו גם ריש פרקין וכ"כ הריטב"א וכ"ה שיטת הרא"ש בסי' ט שחכמים לא נחלקו על ר"ג אלא בלכתחילה, וכ"ה שיטת הרמב"ם כפי שביארו הב"י בסי' רלח, אבל דעת תר"י בריש פרקין שחכמים נחלקו על ר"ג ולשיטתם לאחר חצות לא יקרא ק"ש או שיקרא בלי ברכות. ועיין ב"ח סי' רלה ובפנ"י כאן שמבארים הגמ' כאן ע"פ שיטת תר"י, ולדבריהם נדחית ראיית רבינו מהגמ' כאן. ²¹⁵ לעיל ת, ב. ²¹⁶ כ"כ גם הרא"ש בסי' ט. אבל לדעת תר"י, אף שהלכה כר"ג, הרי לכתחילה צריך לקרותה קודם חצות. והרמב"ם בפ"א מהלכות ק"ש הלכה ט כתב שמצותה עד חצי הלילה ואם אחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא, וכ"פ השו"ע בסי' רלה ס"ג, וכתב הב"י שם שדעת הרמב"ם

לפסוק כחכמים, וכהבנת רבינו שחכמים ור"ג לא נחלקו אלא בלכתחילה. אבל הב"ח שם, שאגת אריה סי' ד ובאור הגר"א שם כתבו שהרמב"ם מפרש כתר"י ופוסק כר"ג. ועיין במאירי שהביא שתי השיטות בזה, ועיין בביאור הלכה שם בד"ה זמנה שהביא שיטות הראשונים בזה. ודעת השאגת אריה לפסוק כר"ג וכהבנת רבינו שיכול להתעכב עד עלות השחר. וכתב בביאור הלכה שם שבמקום הדחק כגון שהוא מלמד תורה לאחרים יכול לסמוך על שיטות רבינו והרא"ש לאחר ק"ש עד אחרי חצות. ועיין לקמן הערה ²²⁴. ²¹⁷ לעיל ד, ב. ²¹⁸ ט, ב. ועיין בדברי רבינו לעיל ב, ב ד"ה משעה ובהערה 80 שם. ²¹⁹ בפרקין הלכה א (דף ה, ב בדפי הירושלמי). ²²⁰ צ"ל: אין, וכ"ה בב"י בסי' רלה שמעתיק דברי רבינו. ²²¹ כ"ה בכת"י. ובנדפס: דירושלמי. ²²² כ"ה בכת"י, ובנדפס: אינו רשאי. ²²³ דף ב, א (בדפי הרי"ף) שכתב שם שאם קרא ק"ש קודם עלות השחר יצא אלא שאסור לעשות כן דתניא חכמים עשו סייג וכו'. ועיין בביאור

הגדולים ז"ל²²⁴. ונראה מדבריהם שכיון שנכנס בתוך זמנו אינו רשאי להתעכב אלא צריך לקרות, כפשטה דההיא ברייתא דאדם בא מן השדה בערב וכו', ומה שנ"ל כתבתי²²⁵. ומ"מ למה שכתבתי וכ"ש לדעת הראשונים ז"ל הא דאמרינן בגמ'²²⁶ חכמים כמאן סבירא²²⁷ להו וכו' לעולם רבנן כר"ג ס"ל והא דקתני עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם, וכמו שעשו סייג זה כך חצות²²⁸ סייג מחצות ולמטה, שאם אתה מתיר לו פעמים שהוא חושב שלא עלה עמוד השחר ועלה, ור"ג אע"פ שהוא עושה סייג באוכל וישן אינו עושה סייג לאחר חצות שאינו מצוי כנ"ל.

ורמינהו הלל²²⁹ שבלילי פסחים ואכילת פסחים וק"ש ערבית מצותן עד שיעלה עמוד השחר. ואוקי' למתני' כר' אלעזר בן עזריה. ומדלא²³⁰ קתני בברייתא ולמה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כמו ששנינו במשנתנו, משמע דהא ברייתא אפילו מדרבנן קאמר. ומדאוקימנא פלוגתיהו בפלוגתא דרבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, משמע דלרבי עקיבא אפי' אכילת פסחים אפילו מדרבנן עד שיעלה עמוד השחר. וקשיא לי דאם כן בזבחים דתנן התם²³¹ הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואוקימנא²³² אפי' מדאורייתא ורבי אלעזר בן עזריה היא. ואקשינן ודילמא מדרבנן, כלומר ואפי' לרבי עקיבא דאמר דמדאורייתא נאכל

עד שיעלה עמוד השחר מודה הוא דמדרבנן מיהא אינו נאכל אלא עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, ודחינן א"כ מאי אלא עד חצות. אלמא אפילו לרבי עקיבא אינו נאכל אלא עד חצות מדרבנן מיהא. ועוד קשיא לי עלה דא"כ האי ברייתא כמאן תרמיה. ויש לי לומר דהוה ליה²³³ לתרוצי התם דלרבי עקיבא אפילו מדרבנן נאכל עד שיעלה עמוד השחר דאי לא הא ברייתא כמאן תרמיה, אלא דעדיפא מינה תריץ ליה התם. דאפי' למאי דקא סלקא דעתי' דמקשה דרבי עקיבא אסר מדרבנן, התם אי אפשר להעמיד אלא כרבי אלעזר בן עזריה. חדא דדומיא דהנך קתני, כלומר דומיא דאינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא למנויו דכל הני דאורייתא נינהו, ואי נמי משום דקתני אינו נאכל אלא עד חצות ולא קתני נאכל עד חצות כדאיתא התם²³⁴.

עוד יש לומר²³⁵ דברייתא דקתני מצותה עד שיעלה עמוד השחר מדאורייתא קאמר, אבל מדרבנן אפילו לתנא דברייתא אינו נאכל אלא עד חצות. והילכך אפילו לרבי עקיבא אין אכילת פסחים מדרבנן אלא עד חצות. ותדע לך דאלו ברייתא דוקא קתני דאפילו מדרבנן מצותה עד שיעלה עמוד השחר, אם כן מאי קא מקשה ליתני במשנתנו אכילת פסחים, והא אי אפשר למיתני אכילת פסחים בהדי אכילת קדשים קלים דמשנתנו, דאלו קדשים

הלכה שם שכתב שגם דעת הרי"ף כמ"ש הרמב"ם שלכתחילה יש לקרוא קודם חצות. ²²⁴ שפירשו כתר"י דחכמים ור"ג פליגי בדיעבד, וא"כ גם לר"ג לכתחילה יש לקרוא מיד, עיין לעיל הערה 216 וכ"פ השו"ע שם ועי"ש בביאור הגר"א. אמנם המשנ"ב שם סקכו כתב בשם הלבוש שצריך לקרותה מיד בצאת הכוכבים משום זריזין מקדימים למצוות, וא"כ אין זה הטעם הנידון בגמ' לעיל ד, ב שמא יפשע. ועיין בראש יוסף בריש פרקין בד"ה וחכ"א בביאור שיטות הראשונים בזה. ²²⁵ עיין בב"י סי' רלה שהביא כל דברי רבינו כאן. ²²⁶ לעיל ד, א. ²²⁷ מתיבה זו ועד סוף הדיבור אינו בכת"י והועתק מהנדפס. ²²⁸ צ"ל: כך עשו סייג מחצות וכו'. וכ"ה בתשב"ץ (עמ' כד) שמעתיק שם דברי רבינו. ²²⁹ כ"ה גם בכי"מ וברא"ש סי' ט. ולפינו: ק"ש ערבית והלל וכו'.

²³⁰ בכת"י חסר ההתחלה, גם בנדפס חסר הרבה. והעתקנו דיבור זה מתשובות רבינו ח"א סי' תמה שם כתב רבינו את תשובתו ממה שכתב בחידושי. וכך כותב רבינו שם: ומפני שאמרת שאכתוב לך מה שאני סבור באותה הלכה הריני כותב לפניך מה שרחש לבי ומה שכתבתי שם במקומה. ²³¹ נו, ב. ²³² שם נו, ב. ²³³ כ"ה בתשובה הנ"ל. ובנדפס: דהוא הדין דהוה ליה וכו'. ועיין בצל"ח שתירץ קושיית רבינו שהסוגיא כאן כר' יהושע הסובר שלא עשו סייג בקרבן פסח כלל, אבל רבי עקיבא עצמו סובר שעשו סייג כסוגיא בזבחים. ²³⁴ דעת רבינו שבגמ' בזבחים שם יש שתי ראיות שהמשנה עוסקת בדין דאורייתא. ולגירסת רש"י שם יש רק ראיה אחת, עי"ש בתוס' ובתוס' בפסחים קכ, ב ד"ה אמר. ²³⁵ מכאן ואילך נשמט גם מהנדפס.

אפילו לכשתמצא לומר דברייתא דאכילת פסחים דוקא עד שיעלה עמוד השחר ואפילו מדרבנן לערבה בהדי הקטר חלבים ומינה קא מקשה. לא היא, דאילו שנאה במשנתנו לא עם הקטר חלבים דלא מינה קא מערב לה אלא בהדי אכילת קדשים דבת מינה. ומעתה ההיא דאיזהו מקומן אתיא שפיר וזה נראה לי יותר נכון. וחוזר אני כי דודאי עיקר הקושיא אינה אלא מדלא תני לה גבי הקטר חלבים ואברים דמצותן עד שיעלה עמוד השחר, והתירוץ הראשון עיקר²³⁸.

וכיון²³⁹ דסתם תנא הכא ובזבחים כרבי אלעזר בן עזריה משמע דהלכתא כותיה²⁴⁰. ואע"ג דסתם תנא חדא סתמא כר"ע בפרק הקורא את המגילה²⁴¹, הכא חדא סתמא והתם תרתי. ומיהו בפר' מצות חליצה²⁴² אמרין מה לי חדא סתמא מה לי תרי סתמי, ואי לא אלימי תרי מחדא מספקא לן אי זה סתמא בתרייתא והלכך אזלינן לחומרא כרבי אלעזר בן עזריה²⁴³. ונפקא מינה

קלים דמשנתנו מדאורייתא עד שיעלה עמוד השחר ומדרבנן עד חצות, ואלו אכילת פסחים עד עמוד השחר אפילו מדרבנן. ועוד דא"כ מתניתין דלא קתני אכילת פסחים לכולי עלמא היא דאי אפשר לערבה עם משנתנו לא למר ולא למר. דאלו לר' אלעזר בן עזריה קדשים קלים מדאורייתא עד עמוד השחר אלא דעד חצות הרחקה, ואלו אכילת פסחים אפילו מדאורייתא אינה אלא עד חצות. ולרבי עקיבא נמי אינה כמשנתנו, דאלו קדשים קלים דמשנתנו אינן נאכלין מדרבנן מיהא אלא עד חצות, ואלו פסחים אפילו מדרבנן עד שיעלה עמוד השחר וא"כ מאי קאמר הא רבי אלעזר בן עזריה הא רבי עקיבא דמשמע²³⁶ מתניתין ר' אלעזר בן עזריה ברייתא ר' עקיבא, אדרבה מתניתין ככולי עלמא, ולא היה לו לומר אלא ברייתא מני ר' עקיבא היא. וא"ת והא הקטר חלבים עד שיעלה עמוד השחר דקתני במשנתנו דוקא שלא עשו בהן רבנן הרחקה²³⁷, וא"כ

אות י הביא שכ"ה במכילתא פרשת בא (פרשה ו) וכ"כ השאגת אריה בס"ד סוף ד"ה תשובה. ²³⁹ מכאן ואילך נמצא גם בנדפס. ²⁴⁰ כ"כ גם תוס' במגילה כא, א ד"ה לאתויי, התוס' בפסחים קכ, ב שם בשם יש מפרשים ובזבחים שם בד"ה ואיבעית, ר"ח בפסחים שם, הר"ן בפסחים שם בשם איכא מ"ד וכ"כ בהגהות מיימוניות שם בשם סמ"ג וראבי"ה ומרדכי סוף פסחים. ²⁴¹ מגילה כ, ב וכמבואר שם כא, א. ²⁴² יבמות קא, ב. ²⁴³ כ"כ גם הרא"ש כאן ס"ט ובפסחים שם ס"י לח, ר"ן בפסחים ובמגילה שם וכ"כ בהגהות מיימוניות שם בשם היראים. אבל דעת הרמב"ם בפ"ח מהלכות קרבן פסח הלכה טו ובפ"ו מהלכות חמץ ומצה הלכה א שהלכה כרבי עקיבא, וכ"כ בשלטה"ג בפסחים שם והב"ח באו"ח ס"י תעז בדעת הרי"ף, וכ"ה שיטת תוס' ר"י החסיד כאן, הגהות מיימוניות שם בשם רבינו שמחה ואו"ז הלכות פסח ס"י רלא בשם ר' יעקב מקורביל. ועיין בביאור הלכה ס"י תעז ס"א ד"ה ויהא שהביא שיטות הראשונים בזה. ובשו"ת משכנות יעקב (מקורלין) או"ח ס"י קנא הביא ראיה שנמנו וגמרו הלכה כרבי עקיבא ממעשה דר"ג ור"א ורבי יהושע וראב"ע ור"ע שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, ומצות סיפור יציאת מצרים תלויה בזמן פסח, ולמ"ד שפסח נאכל עד חצות גם סיפור יציאת מצרים עד חצות (כ"כ גם המנחת חינוך במצוה כא). ובקהילות יעקב כאן ס"י ג דחה את הראיה.

²³⁶ מכאן ואילך נמצא גם בכת"י. ²³⁷ דעת רבינו כדעת רש"י במשנה בד"ה הקטר שבהקטר חלבים לא עשו רבנן סייג עד חצות, וכ"פ הרע"ב במשנה, וביאר המאירי במשנה משום שכהנים זריזים הם. אבל דעת הרמב"ם בפ"ד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ו ובפ"א מהלכות תמידין ומוספין הלכה ו שגם בהקטר חלבים עשו סייג עד חצות, וכ"כ התוס' בפסחים קכ, ב שם, השטמ"ק כאן, המאירי בשם גדולי המפרשים, הגר"א בשנות אליהו והשאגת אריה ס"י ד (ד"ה תשובה) ותמה שם על פי' רש"י. ועיין בתוס' יו"ט, במלאכת שלמה ובצל"ח במשנה שהאריכו בזה. ²³⁸ דעת רבינו בשיטת רבי עקיבא שקרבן פסח נאכל כל הלילה ולא עשו בו סייג עד חצות, כמו בהקטר חלבים שלא עשו סייג. והטעם שבכל הקרבנות עשו סייג עד חצות ובקרבן פסח לא עשו עיין פני יהושע, צל"ח ובית הלוי ח"א ס"י לד סק"ה. אבל דעת רש"י בפסחים צג, ב ד"ה בשעת, רשב"ם פסחים קכ, ב ד"ה ר"א והרא"ש בפסחים פרק עשירי ס"י לח שגם לרבי עקיבא עשו סייג בקרבן פסח עד חצות, וכ"כ המאירי במשנה בד"ה כל שאע"פ שלגבי הקטר חלבים יש מחלוקת אם עשו סייג עד חצות, באכילת קרבן פסח עשו סייג כמו בכל הקרבנות, וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מהלכות קרבן פסח הלכה טו (ומיהו הרמב"ם סובר גם בהקטר חלבים שעשו סייג, עיין לעיל הערה 237) ובאו"ז הלכות פסח ס"י רלא כתב שכן משמע בירושלמי ברכות פ"א סוף הלכה א. ובהגהות מיימוניות פ"ח מהלכות חמץ ומצה

וכענין שאמרו לגבי תפלה לקמן בפ' תפלת השחר²⁵².

בין תכלת שבה ללבן שבה. פי' רש"י ז"ל²⁵³ בין תכלת שבגבבא דעמרא ללבן שבגבבא. ואינו מחזור דהא במתניתין ובמתניתא לא קתני בגבבא כלל. אלא בין תכלת שבציצית ללבן שבה קאמר שאינו ניכר אלא באור גדול מפני שהחוליות מעורבות זו בזו²⁵⁴. וכן משמע

בפ' התכלת²⁵⁵, וכן מצאתיה בירושלמי מפורש. דגרסינן התם²⁵⁶ כיני מתני' בין תכלת שבה ללבן שבה, מ"ט דרבנן וראיתם אותו מן הסמוך לו ומה טעם דר' אליעזר וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הצבועין.

אחרים אומרים כדי שיהא רחוק מחברו ארבע

לדידן לאכילת מצה לאחר חצות וכדאמרינן בפר' ערבי פסחים²⁴⁴ אכל מצה לאחר חצות לראב"ע לא יצא ידי חובתו. ועל כן צריך ליהדר ולאכול קודם חצות²⁴⁵, וכן מצה של אפיקומן²⁴⁶. ואפילו בקריאת ההלל החמירו בתוספות שלא לקרות לאחר חצות²⁴⁷ ואף על פי שאינו חמור יותר מק"ש לרבן גמליאל דפסקינן כותיה²⁴⁸.

[ט, ב] מתני'. רבי אליעזר אומר בין תכלת לכרתי עד²⁴⁹ הנץ החמה. קשיא לי וכי בני מלכים אינן קורין לרבי אליעזר²⁵⁰. ויש לומר דעד הנץ החמה נותנין לו שכר קריאה בזמנה, מכאן ואילך עד חצות²⁵¹ שכר קריאה יהבינן ליה שכר קריאה בזמנה לא יהבינן ליה.

להחמיר כ"כ שהוא מדרכנן. ובערוך השלחן שם סק"ד הקשה על פסק הרמ"א דמאי ענינא דהלל לחצות. ובכף החיים שם אות יד כתב שצריך לקרוא הלל עד חצות לפי שקרבן פסח טעון הלל באכילתו, וכמו אפיקומן שהוא זכר לקרבן פסח צריך להקדים קודם חצות הוא הדין בהלל שנאמר באכילתו. ובביאור הגר"א שם כתב שצריך להקדים ההלל קודם חצות בשביל כוס רביעי. ועיין בשו"ת בנין שלמה סי' כט מש"כ על דברי הגר"א. ²⁴⁸ נראה שכוונת רבינו להעיר שהרי בק"ש פוסקים כר"ג שאפשר להתעכב עד עלות השחר עיין בדברי רבינו לעיל בד"ה ובני. ובבית הלוי שם סק"ב ובפרי יצחק ח"ב סי' ג הקשו כן על הרא"ש שפסק שמצה נאכלת עד חצות וגבי ק"ש פסק שיכול להתעכב עד עלות השחר. ²⁴⁹ כ"ה גם גירסת התו"ט. ולפנינו: גומרה עד וכו'. ועיין דק"ס. ²⁵⁰ אבל לר' יהושע לא קשה כיון שבני מלכים קמים בתחילת שעה שלישית כ"כ הפר"ח בסי' נח סק"א בדעת רבינו, וכ"כ רש"י לעיל ג, ב בד"ה ור' נתן. והרמב"ם בפיהמ"ש והרע"ב פירשו שבני מלכים ישנים עד סוף שלש שעות, ועיין בשאגת אריה סוף סי' ה מש"כ על דברי הפר"ח, ועיין בדברי רבינו לעיל ח, ב בד"ה איכא ובהערה 172 שם. ²⁵¹ צ"ע מנין לרבינו זמן עד חצות, דלקמן כו, א אמרינן כן לגבי תפילה, אבל מנין לומר כן גם על זמן קריאת שמע. ²⁵² כו, א. ²⁵³ בד"ה בין, וכ"כ הריטב"א בשם י"מ וכן פירש הרע"ב בפירוש נוסף, ועיין בתוס' אנשי שם שהביא דברי רבינו ומבאר את שיטת רש"י. ²⁵⁴ כן פירשו גם התוס' בד"ה אלא, ובמנחות מג, ב בד"ה בין, הרא"ש, תוס' הרא"ש, הר"ח, הריטב"א ותר"י. ²⁵⁵ מנחות מג, ב. ²⁵⁶ בפרקין הלכה ב. גם התוס' במנחות שם והראשונים המצויינים בהערה

²⁴⁴ פסחים קכ, ב. ²⁴⁵ מכאן מדברי רבינו שכיון שהלכה כראב"ע צריך לאכול מצה קודם חצות, אבל אם הלכה כרבי עקיבא אפשר לאכול מצה כל הלילה, ורבינו לשיטתו בדעת רבי עקיבא שקרבן פסח נאכל כל הלילה עיין לעיל הערה ²³⁸. והרמב"ם בפ"ו מהלכות חמץ ומצה הלכה א כתב שמצות מצה כל הלילה, וכתב רבינו מנוח שם שאף שבקרבן פסח עשו הרחקה עד חצות, במצה לא עשו. וכ"כ הצ"ח כאן והמנחת חינוך (מצוה ו) בדעת הרמב"ם, וכ"כ בתוס' ר"י החסיד כאן, ועיין בבית הלוי ח"א סי' לד סק"ג. אבל הרא"ש בפסחים שם כתב דאפשר דר"ע מודה שגם במצה עשו סייג, וכ"כ הגר"א בסי' תעז והפר"ח שם ועיין בביאור הלכה שם. ²⁴⁶ דעת רש"י ורשב"ם בפסחים קיט, ב שעיקר מצות מצה יוצאים באכילת אפיקומן, א"כ צריך להזהר באכילת אפיקומן קודם חצות לפי ראב"ע, כ"כ בערוך השלחן סי' תעז סק"ב. ואף לסוברים שעיקר מצות מצה היא בכזית הראשון, מ"מ האפיקומן נאכל לזכר קרבן פסח, וא"כ כמו שקרבן פסח נאכל עד חצות כן גם אפיקומן. וכן פסק השו"ע בסי' תעז ס"א. ועיין בשו"ת זכרון יהודה ח"א סי' קמה שהקשה מדוע בעיקר אכילת מצה שהיא מהתורה גם בזמן הזה לא הזכיר השו"ע שצריך לאוכלו קודם חצות ורק לגבי אפיקומן שהוא זכר לקרבן פסח הזכיר שיש לאוכלו קודם חצות. ובבית הלוי שם סק"ג כתב לפוסקים כרבי עקיבא שמצה נאכלת כל הלילה עיין לעיל הערה ²⁴⁵, אבל בקרבן פסח עשו סייג עד חצות, א"כ אפיקומן שהוא זכר לקרבן פסח נאכל רק עד חצות, ועיין משנ"ב שם סק"ו. ²⁴⁷ כ"ה בתוס' ר"י החסיד כאן וכ"כ הר"ן בפסחים ובמגילה שם בשם התוס', וכ"פ הרמ"א בסי' תעז ס"א. אבל התוס' במגילה שם כתבו שאע"פ שפוסקים כראב"ע, אבל הלל איז

מכדי יהיו לרצון אמרי פי משמע מעיקרא ומשמע לבסוף נימריה מעיקרא²⁶⁸. וא"ת ומאי קושיא אדרבה שפיר דמי למימר ה' שפתי תפתח בראש התפלה ויהיו לרצון לבסוף לפי שהוא סוף מזמור. ויש לומר משום דעיקר סמיכת גאולה לתפלה מיניה ילפינן ליה. כדרשין בירושלמי²⁶⁹ גאולה לתפלה דכתיב ה' צורי וגואלי וסמך ליה יענך ה' ביום צרה²⁷⁰.

[י, א] פתח באשרי וסיים באשרי. כתבו בתוספות²⁷¹ דלאו דוקא אשרי, אלא במה שפתח סיים כגון שמתחיל בהללויה וסיים בהללויה, וכן בה' אדוננו²⁷², כי הוא דרך שבח יותר. ומכאן סמכו חכמים ברוב הברכות לעשות חתימתן מעין פתיחתן²⁷³.

[י, ב] כל האוכל ושותה ואח"כ מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גוך. ודוקא בשעתחיל לאחר שהגיע זמן תפלה, אבל התחיל קודם לכן אינו צריך להפסיק²⁷⁴, וכ"כ בתוספות²⁷⁵.

הלכות תפילין סי' יא. 266 כ"כ גם המאירי והשטמ"ק וכו"פ השו"ע בסי' ל סעיף א-ב. 267 הו"ד גם בחי' הריטב"א. וכ"כ גם התוס' בד"ה כל וכו"ה בפירושי רבינו חננאל. 268 נוסחת הגמ' שלפנינו בשינוי. 269 בפרקין הלכה א (ו, א בדפי הירושלמי) 270 כן הקשה ותירץ תוס' הרא"ש, תוס' הר"י והריטב"א. וכוון לזה המהרש"א בח"א, וע"ע בפנ"י. 271 כ"ה בתוס' הרא"ש ובתוס' הר"י, וכע"ז בתוס' ד"ה כל. 272 בתהלים ח הוא הפסוק השני במזמור וגם סיום המזמור. 273 כ"כ תוס' הרא"ש, תוס' ר"י והריטב"א. 274 הרא"ש בסי' י כתב בשם ר"י וכ"כ תר"י שאם התחיל לאכול קודם עלות השחר, כשהגיע עלות השחר פוסק. והטור בסי' פט כתב בשם הרמב"ם שאין צריך להפסיק. וכתב הב"י שברמב"ם לא נמצא כן, ואולי התחלף לטור בין רמב"ם לרשב"א. ובשו"ע שם סעיף ה הביא שתי הדעות. וכתב המג"א שם סקט"ו דמ"ד הסובר שאין צריך להפסיק זה אפילו אם התחיל לאכול לאחר שעלה עמוד השחר, וכ"פ המשנ"ב שם סקט"ט. והקשה הפמ"ג שם הרי הדעה הסוברת שאין צריך להפסיק היא דעת הרשב"א, והרשב"א כתב שאין צריך להפסיק בהתחיל קודם עלות השחר. ובשער הציון שם אות לד הזכיר דברי הפמ"ג. 275 כ"כ גם הריטב"א בשם התוס'. ובתוס' שלפנינו ליתא.

אמות ומכירו. גרסין בירושלמי²⁵⁷ רב חסדא כהדא דאחרים מה אנן קיימין אם ברגיל אפי' רחוק כמה חכים הוא ליה, אי בשאינו רגיל אפילו קרוב גביה לא חכים ליה, אלא כן²⁵⁸ אנן קיימין ברגיל ושאינו רגיל כההוא דאזיל ליה לאכסניא ואתי לקייצין.

אמר אביי לתפלין כאחרים. הקשו בתוס'²⁵⁹ אמאי שבקיה לציצית ונקט תפילין, דאיכא למאן דאמר בעירובין²⁶⁰ וכן במנחות פרק התכלת²⁶¹ דמצותן בלילה והלכה ואין מורין כן²⁶². ותירצו דאפשר דזמן ציצית אינו משיראה את חברו אלא משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה, וכדאמרין בפ' התכלת²⁶³ וראיתם אותו וזכרתם ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת ואי זו זו קרית שמע²⁶⁴. והראב"ד ז"ל²⁶⁵ כתב דאפשר דלא אמרו בתפילין הלכה ואין מורין כן אלא במי שהיה מניח מבעוד יום שאינו צריך לחולצן בלילה, אבל להניח לכתחלה לכ"ע ביום ולא בלילה²⁶⁶.

זימנא חדא סמך גאולה לתפלה. כלומר כותיקין, והיינו רבותיה והיינו דלא פסק חוכא מפומיה. וכ"כ רבינו האי גאון בפירושו²⁶⁷.

254 הביאו דברי הירושלמי. 257 בפרקין הלכה ב, והביאוהו גם התוס' בד"ה אחרים והראשונים. 258 לפנינו: כי. 259 כ"ה בתוס' הרא"ש ובתוס' ר"י החסיד. ובתוס' שלפנינו ליתא. 260 צו, א. 261 לו, ב. 262 בתוס' הרא"ש נוסף כאן: ושבק לציצית דק"ל כר' שמעון דהוי מצות עשה שהזמן גרמא ואין מצותו אלא ביום. 263 מג, ב. 264 מדברי רבינו כאן מבואר שזמן משיכיר בין תכלת ללבן וזמן משיכיר את חברו אינו אותו זמן, וכ"כ הב"י בסי' נח והפ"ח שם סק"א בשם רבינו. והפמ"ג שם במשב"ז סק"א הסתפק בזה, ומיהו בסי' ל במשב"ז סק"א כתב דזמן משיכיר בין תכלת ללבן מוקדם לזמן משיכיר את חברו. והב"י בסי' נח כתב בשם הרא"ש דמשיכיר בין תכלת ללבן ומשיכיר את חברו הוא אותו זמן, וכ"ה בירושלמי בפרקין ה"ב, וכן פסק המשנ"ב בסי' יח סק"ט ובסי' נח סק"ב. ובחי' הריטב"א והרא"ה תירצו קושיית רבינו שאביי נקט תפלין משום שציצית יכול ללבוש בלילה (אלא שאין מברך אלא ביום), ותפילין, אפילו למ"ד לילה זמן תפילין הוא אינו מניחן לכתחילה בלילה אלא ביום. וע"ע באו"ז הלכות תפלין סי' תקפד תירוץ נוסף. ולדבריהם אפשר שזמן משיכיר בין תכלת ללבן וזמן משיכיר את חברו הוא אותו זמן. 265 הו"ד גם בספר המכתם עמ' כג ובאורות חיים

הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אבל מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה. כתב רבינו האי גאון ז"ל²⁷⁶ בפירושו ואף כל שעה רביעית אע"פ שאינה עונתה מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה. ומשמע מדבריו דלאחר ארבע אינו מברך כלל. ואיני יודע זמן ארבע שעות מנין, ושמא משום דזמן תפלת השחר לר' יהודה עד ארבע שעות²⁷⁷ ונסיב לה כר' יהודה²⁷⁸. וכן מצאתי מפורש לרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל²⁷⁹ דמהא דרב האי גאון ז"ל שמעינן דדוקא בשעה רביעית, דזמן תפלת השחר עד ארבע שעות, אבל הקורא לאחר ארבע שעות כקורא בתורה אלא שהפסיד ברכות, ואם בירך עבר על לא תשא²⁸⁰. אבל ראיתי בתוספות²⁸¹ שנסתפקו אם לא הפסיד בברכות אפי' כל היום²⁸² או שמא עד חצות כזמן תפלה לתנא קמא²⁸³. הא דאמר רבי מני גדול קורא קרית שמע

בעונתה יותר מן העוסק בתורה מדקתני לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אלמא בעונתה עדיפא²⁸⁴. נראה דלאו דוקא תורה, דאלו כן פשיטא דאף היא תורה ועדיפא משום דבעונתה, אלא אפילו מן השונה קאמר, ונפקא מינה להפסיק ולבטל זה מפני זה. וכי איצטריך דוקא במי שתורתו אומנותו²⁸⁵, הא לאו הכי מפסיק וקורא ואפילו אי עדיף שונה מק"ש בעונתה, לפי שיכול הוא לקרות בעונתה ואח"כ ישלם אותה שעה שהיה שונה מן השעות שהוא מתבטל ומתעסק בהן בצרכיו. והכין משמע בירושלמי²⁸⁶. ומיהו בירושלמי²⁸⁷ איפליגו אי עדיף מן הקורא בתורה דוקא ולא מן השונה או אפי' מן השונה. דגרסינן התם א"ר יוחנן בשם ר' שמעון בן יוחאי כגון אנו שאנו עוסקין בתלמוד תורה אפילו לק"ש אין אנו מפסיקין. רבי יוחנן אמר על גרמיה כגון אנו שאין אנו עוסקין בתלמוד תורה אפילו

סי' י שהסתפק בזה. ²⁸² כיון שברכות ק"ש אין להם קשר לתפילה, וכן דעת הרמב"ם פ"א מהל' ק"ש הלכה יג והחנינוך במצוה תכ, וכתב הב"י בסי' נח בדעת הרמב"ם שאפילו אם איחר במזיד או בפשיעה. והפרי"ח שם סק"ו פסק כרמב"ם. ²⁸³ נראה שאין כוונת התוס' לפסוק כת"ק הסובר שזמן תפילה עד חצות, שהרי בגמ' לקמן כז, א פסקו הלכה כר' יהודה, אלא נראה בכוונת התוס' שהרי להלכה אם לא התפלל עד ד' שעות יכול להתפלל עד חצות. ובשו"ת משכנות יעקב סי' עז פסק כשיטה זו שיכול לברך ברכות ק"ש עד חצות, וכתב בביאור הלכה סי' נח ס"ו ד"ה קוראה שאם היה אנוס יכול לסמוך על שיטה זו ולברך עד חצות. ובגליון חת"ס על השו"ע שם הקשה מדוע פסק השו"ע שלאחר ד' שעות לא יברך ברכות ק"ש, הרי לגבי תפילה פסק בסי' פט שבדיעבד זמנה עד חצות (אמנם לטעם הלבוש, עיין לעיל הערה 278, לא קשה). ובשו"ת ארץ צבי סי' לו תירץ שדין תפילה לאחר ד' שעות עד חצות הוא בגדר תשלומים, וא"כ דין תשלומים נאמר על תפילה אבל לא על ברכות ק"ש. ²⁸⁴ לפנינו הגירסא בשינוי מעט. ²⁸⁵ כ"כ גם הריטב"א וע"ע במאירי. וכ"ה בשבת יא, א דרשב"י וחבריו מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה. וכע"ז כתב בתוס' הרא"ש כאן שחדוש הגמ' שגדול הקורא ק"ש בעונתה זה אפילו לרשב"י וחבריו. ²⁸⁶ בפרקין הלכה ב. ²⁸⁷ שם, וכ"ה בירושלמי שבת פ"א סוף הלכה ב, והו"ד הירושלמי בתוס' מועד קטן ט, ב בד"ה כאן, ברא"ש בפסחים פ"ד סי' ב ובבעל המאור שבת פ"א (ג, ב בדפי הרי"ף

²⁷⁶ הו"ד גם ברא"ש, בחי' הריטב"א, בשטמ"ק, באורחות חיים הל' ק"ש סי' ה באבודרהם סוף שער א וכ"כ המאירי כאן בשם מקצת גאונים. ²⁷⁷ לקמן כו, א. ²⁷⁸ דעת רבינו שברכות ק"ש אינם שייכות לק"ש וכמ"ש רבינו לעיל ב, א ועי"ש בהערה 43, ולקמן הערה 358 וכ"כ הגר"א בביאורו לשו"ע סי' נח סי' ובסי' ס ס"ב, ולכן הקשה רבינו למה מברך רק עד ארבע שעות ואמנם הלבוש בסי' נח כתב שהטעם שמברך כל שעה רביעית דהוי קצת זמן קימה, ובמעדני יו"ט על הראש אות צ דחה את דבריו, גם בישועות יעקב שם העיר עליו מדבריו רבינו כאן. ומבאר רבינו שברכות ק"ש הם כתפילה. וכתב הר"ח (פירושי הר"ח למסכת ברכות, והו"ד גם באו"ז הל' ק"ש סי' טז) בביאור דין זה כיון שצריך לסמוך גאולה לתפילה לכן צריך לברך בשעת תפילה. ²⁷⁹ הו"ד גם באורחות חיים ובאבודרהם שם, בחי' הריטב"א ובשטמ"ק. (אלא שבריתב"א ובשטמ"ק מובא בשמו שיברך עד חצות כיון שזמן תפילה לרבנן עד חצות, עכ"פ מבואר שברכות ק"ש שייכים לזמן תפילה). ²⁸⁰ כ"כ גם הרא"ש בשם רבנו האי גאון וכ"ד הטור בסי' נח והשו"ע שם סעיף ו, וכ"פ הב"ח ביו"ד סי' שמא בד"ה ראיתי בשם מהרש"ל, הפמ"ג בסי' עא בא"א סק"א ובסי' תפח בא"א סק"ד, שו"ע הרב סי' נח והמשנ"ב בסי' נח סק"ו ובסי' עא סק"ד ועיין לקמן הערה 283 אם נאנס ולא היה יכול לברך בתוך ד' שעות. ²⁸¹ כ"ה בתוס' הרא"ש ובתוס' ר"י החסיד וכ"כ באורחות חיים בשם התוס' ובתוס' שלפנינו ליתא. ועיין גם ברא"ש

משום דטריד. והא דקא פריך ומי לא עסקינן דאזיל לדבר מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי, הכי קאמר אמאי קא מיתרת ליה להאי בלכתך ולמעוטי חתן, דילמא לגופיה איצטריך ולרבוויי היכא דלא עסיק במצוה ממש אלא דאזיל לדבר מצוה, ומדקא פטר עוסק בדבר מצוה ממש מבשבתך בביתך איצטריך הכא לחיוביה מאן דלא עסיק במצוה ממש אלא דקא אזיל ליה לדבר מצוה. ופריך א"כ לימא קרא בלכת, השתא דכתיב בלכתך לא משמע אלא בלכת דידך דהיינו שלא לדבר מצוה, ולאפוקי מאי אי לאפוקי דבר מצוה ממש הא אפיקתיה מבשבתך, הא לא איצטריך אלא למעוטי חתן. והשתא הוה ס"ד דלמעוטי דקא אזיל לישא את הבתולה קאמר ומשום דאיצטריך למעוטי דקא אזיל לדבר מצוה אע"ג דלא עסיק ממש בדבר מצוה, ומשום הכי פריך אי הכי אפילו כונס את האלמנה נמי דבכניסת אלמנה נמי מצוה איכא ומאי שנא אזיל למכנס את הבתולה, ופריך דלאו דאזיל לכנוס קאמר דההוא מבשבתך נפקא דכל דאזיל לדבר מצוה היינו עוסק במצוה, אלא משום טרדא הוא דפטרין ליה²⁹⁷ וקס"ד דמשום טירדא בלחוד הוא דקאמר ומשום שאינו יכול לכוין הלכך פריך אי הכי אפי' טבעה ספינתו בים, ואמר ליה לאו טירדא דרשות קאמינא אלא טירדא דמצוה, והיא היא דקאמרינן מעיקרא פרט לחתן שעוסק במצוה כלומר בטירדא דמצוה. אבל ראיתי רבי' האי גאון ז"ל שכתב בפירושו לקמן בפרק היה קורא²⁹⁸ גבי ההיא דחתן פטור וכו' וכלל ללמדנו היכא דטריד טירדא

לתפלה אנו מפסיקין וכו', ולית ליה לר' שמעון בן יוחאי שמפסיקין לעשות סוכה לעשות לולב, ולית ליה לר' שמעון בן יוחאי הלמד לעשות לא הלמד שלא לעשות שהלמד שלא לעשות נוח לו אלו לא נברא²⁸⁸, אמר רבי יוחנן הלמד שלא לעשות נוח לו אלו נהפכה שיליתו על פניו ולא יצא לעולם. טעמא דר' שמעון בן יוחאי זה שינון וזה שינון אין מבטלין שינון מפני שינון. והא תניא הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה הא בעונתה חביבה הוא יותר מדברי תורה, אמר רבי יודן ר' שמעון בן יוחאי על ידי שהיה חרד²⁸⁹ בדברי תורה לפיכך אינה חביבה עליו יותר מד"ת. אמר רבי אבא מרי ולא תני' אלא כאדם שהוא קורא בתורה, הא בעונתה כמשנה היא, ר' שמעון בן יוחאי כדעתיה, דר' שמעון בן יוחאי אומר²⁹⁰ העוסק במקרא מדה שאינה מדה, ורבנן עבדין מקרא כמשנה.

[יא, א] אם כן לימא בבקר ובערב. נ"ל דלאו דוקא בבקר ובערב, דבערב משמע אפילו מבעוד יום מן המנחה ולמעלה כדכתיב תזבח את הפסח בערב²⁹¹, וכן בין הערבים²⁹², אלא ה"ק בבקר ובערב א"נ ביום ובלילה²⁹³. ובלכתך בדרך פרט לחתן כדתניא וכו'²⁹⁴, מאי משמע אמר רב פפא בדרך²⁹⁵ וכו' לאפוקי²⁹⁶ האי דבמצוה קא עסיק. נראה לי דבטרדא דמצוה קא עסיק קאמר וכמסקנא. ולא בלכת דמצוה ממש קאמר אלא בלכתך יתירא קא דרשינן. דאי לא תימא הכי במסקנא דקאמר הכא טריד הכא לא טריד הוה לן למימר אלא

אריה סי' ה ובצל"ח. 294 לפנינו: מכאן אמרו. 295 לפנינו: כי דרך. 296 כ"ה הגירסא בסוכה כה, א (ושם איתא רב הונא). ולפנינו כאן ליתא, ועיין דק"ס. 297 דעת רבינו שמהפסוק בשבתך בביתך ממעטים עוסק במצוה והולך לדבר מצוה ששניהם פטורים מק"ש, וגם בהולך לכנוס אלמנה נחשב עוסק במצוה. ומהפסוק ובלכתך בדרך ממעטים חתן לאחר שכנס את הבתולה שפטור משום טרדה. ובה שונה כונס בתולה מכונס אלמנה. וכ"מ ברש"י בד"ה ובלכתך ובסוכה שם בד"ה ובלכתך. וכ"כ הריטב"א כאן ובסוכה שם, המאירי לקמן טז, א ובסוכה שם והשטמ"ק כאן. 298 טז, א.

שם). 288 עיין ברכות יז, א. 289 לפנינו בירושלמי כאן: תדיר. ובבעה"מ בשבת שם: מחודד. 290 עיין ב"מ לג, א. 291 דברים טז, ו. 292 שמות יב, ו. עיין פני יהושע ומגן גבורים סי' נח סק"ח שהקשו שערב משמע יום היכא שלא נכתב בוקר, אבל שכתוב ערב ובקר א"כ ערב זה לילה. והצל"ח כתב שכל מקום שכתוב ערב הכוונה לילה חוץ מפסח שאי אפשר לפרש לילה ממש כיון שלילה פסול לשחיטת קדשים. וע"ע באבן האזל ריש הלכות ק"ש. 293 כ"כ גם הריטב"א ועיין בראש יוסף. ובאבן האזל שם הקשה על רבינו איך אפשר לכתוב "ביום" הרי היה מקום לטעות ולומר שזמן ק"ש כל היום. ועיין עוד בשאגת

תנן א"ר טרפון פעם אחת הייתי בא בדרך והייתי כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי ואמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה.

אחת ארוכה ואחת קצרה. פי' רש"י ז"ל³⁰⁷ דאשתים לאחריה של ערבית קאי, ואחת ארוכה היינו אמת ואמונה ואחת קצרה היינו השכיבנו. והקשה עליו ר"ת ז"ל³⁰⁸ מה אורך וקוצר יש באלו. ועוד³⁰⁹ שלא הזכירו אותם בתוספתא עם אותן שהזכיר שם כשמונה הארוכות והקצרות. דתניא בתוספתא דמכלתין³¹⁰ אלו ברכות שמקצרינן בהן המברך על הפירות ועל המצות וברכת הזימון³¹¹ פי' ברוך שאכלנו וברכה אחרונה שבברכת המזון³¹², ואלו ברכות שמאריכין בהן ברכות תענית וברכות ראש השנה וברכות יום הכפורים. ועוד שהרי נהגו להוסיף החזנים פיוטין בהשכיבנו בפסח. ועוד דהא אמרינן לקמן³¹³ בפרק היה קורא לא אמר אני ה' אלהיכם אינו אומר אמת, והא בעי לאדכורי יציאת מצרים דאמר הכי מודים אנחנו לך ה' אלהינו וכו', הרי שזו קצרה יותר מהשכיבנו וחזרה אמת ואמונה קצרה והשכיבנו ארוכה. ועל כן פר"ת ז"ל³¹⁴ דלא קאי אדלעיל, אלא מילתא באפי נפשה היא. והכי קאמ' בין ארוכה בין קצרה מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך. ואחת כמו בין, וכדאמרי' בעלמא אחת זו ואחת זו³¹⁵, אחת בתולות ואחת

דמצוה פטור כגון כונס את הבתולה וכיוצא בו אבל העוסק במצוה ולא טריד כגון כונס אלמנה או דטריד ולא במצוה כגון מי שטבעה ספינתו בים וכגון אבל חייב. ונראה מדבריו גם כן שאין הפרש בין הולך לדבר מצוה ובין עוסק במצוה אלא שהוא מפרש כונס את הבתולה ואת האלמנה כפשטו כלומר אפילו בעודו מתעסק בנישואיהן דאיכא מצוה ואפי' כן בכונס את האלמנה כיון דמצוה דלית בה טרדא היא חייב בק"ש²⁹⁹.

אומרים לאחד זקנך מגודל אמר להם יהא כנגד המשחיתים. כלומר אומרים לאחד מפני מה אתה מגדל זקנך, אמר להם כנגד אותם שהם משחיתים זקנם ולהוציא מלבם³⁰⁰. וכן היא שנויה בתוספתא³⁰¹. ובירוש' ³⁰²אומרי' לאחד מפני מה זקנך מגודל אמר להם כנגד המשחיתים, ורש"י ז"ל³⁰³ לא פירש כן.

אמר רב יחזקאל עשה כדברי ב"ש עשה. ואע"ג דנפק בת קלא ואמר ב"ש במקום ב"ה אינה משנה³⁰⁴, קסבר רב יחזקאל ה"מ בדבר שהוא כנגד ב"ה כגון צרות ודכותיהו³⁰⁵, אבל הכא דב"ה נמי הא שרו כדברי ב"ש, כלומר בין יושב בין עומד, א"כ אפי' לכתחילה יטה כדברי ב"ש ואין בכך כלום³⁰⁶. ואפי' הכי לא קי"ל כותיה אלא כרב יוסף דאמר עשה כדברי ב"ש ואפי' בכי הא לא עשה ולא כלום. ואני תמה היכי ס"ד דרב יחזקאל למימר הכין והא

306 כ"כ גם תר"י, תוס' הרא"ש, תוס' ר"י החסיד והריטב"א. 307 בד"ה אחת. 308 כ"ה בריטב"א. בתוס' הרא"ש, בתוס' ר"י, בשטמ"ק ובאור"ז הלכות ק"ש סי' יט שהביאו דברי ר"ת. והריטב"א הוסיף להקשות דהשכיבנו שהיא קצרה יש בה יותר מקידוש והבדלה שהם ארוכות. והמאירי כתב שקראו אמת ואמונה ארוכה מפני שצריך להזכיר בה ענין יציאת מצרים, קריעת ים סוף ומכת בכורות. ואילו השכיבנו נקראת קצרה שלא הזכיר בה אלא תפילה על המזיקים, ולא נקראת קצרה אלא מצד הענין. 309 קושיא זו נמצאת גם בתוס' ד"ה אחת וכו' בראשונים המצויינים בהערה הקודמת. 310 פ"א הלכה ת. 311 בגירסא שלפנינו: הזמן. ועיין אור הגנוז לתוספתא שם. 312 בגירסא שלפנינו: שבק"ש ושכבהמ"ז. 313 יד, ב. 314 כ"כ תוס' הרא"ש ותוס' ר"י בשם ר"ת. 315 יבמות קיד, ב.

299 דעת רה"ג שאין חילוק בין עוסק במצוה ממש להולך לדבר מצוה וכמ"ש רבינו לעיל. אלא שרבינו חולק על רה"ג בעוסק במצוה, ולדעת רה"ג רק בעוסק במצוה שיש בה טרדה פטור מק"ש, ולכן הכונס את האלמנה, גם בשעה שכוונס חייב בק"ש. וכן דעת הר"ח לקמן טז, א (פירושי הר"ח למסכת ברכות, והור"ד גם באור"ז סי' פג) והמאירי כתב על זה שאין הדברים נראים כלל. 300 כ"ה גם בפירושי רבינו חננאל למסכת ברכות, בחי' הריטב"א, בתוס' הרא"ש ובתוס' ר"י החסיד. 301 בפרקין הלכה ו. 302 בפרקין הלכה ג. ועיין במראה הפנים שם שכתב שראיית רבינו מהגירסא שכתוספתא ובירושלמי ששואלים אותו מפני מה זקנך מגודל וכשהוא אומר כנגד המשחיתים זה תשובה לשאלתם, מה שא"כ לפי רש"י אין שאלה ותשובה. 303 בד"ה לאחד. 304 עירובין יג, ב. 305 עיי' יבמות יג, ב.

שאוּמַר כָּל נֹסֶחַ הַבְּרָכָה אֵלָא שְׁאִינוּ מִתְחִיל אִמְתָּ וְאִמּוֹנָה אֵלָא מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ כְּמוֹ שֶׁכָּתַב שֵׁם בְּפִירוּשׁוֹ. אֲבָל מ"מ לְדַבְּרֵי כּוֹלָם קֶשֶׁה מֵה שְׁאִינוּ מֵאֲרִיכִין בְּבִרְכּוֹת שֶׁל קְרִית שִׁמְעַ וּמִקְצָרִין בִּהְיוֹן וְכֵן בְּשֵׁל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה.

וְעוֹד פ"י רַבְּנֵי תַּם ז"ל³²⁴ דֹּאחַת אֲרוּכָה וְאִחַת קְצָרָה אִמְתָּ וְאִמּוֹנָה קֵאִי, כְּלוּמַר פְּעָמִים שֶׁמִּקְצָרָה פְּעָמִים שֶׁמֵּאֲרִיכָה. וְהֵינּוּ כְּשֹׁאֲמַר פְּרִשְׁתָּ צִיצִית הוּא אֲרוּכָה שֹׁאֲמַר אִמְתָּ וְאִמּוֹנָה, וְכִשְׁאִינוּ אֲמַר פְּרִשְׁתָּ צִיצִית הוּא קְצָרָה שְׁאִינוּ אֲמַר אֵלָא מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ, וּבְכוּלָן מֵאֲרִיכִין חוּץ מֵאוֹתָן הַשְּׁנוּיִין בְּתוֹסַפְתָּא. וְגַם זֶה אִינוּ מַחְזִיר בְּעִינֵי דְכִּיּוֹן דְּתַנְן אַחַת קְצָרָה וְעֵלָה קֵא תַנִּינָן בְּמִתְנֵי מְקוֹם שֹׁאֲמַר לְקַצֵּר אִינוּ רִשְׁאִי לְהֵאֲרִיךְ מִשְׁמַע וְדֹאִי דְעֵלָה קֵאִי. וְא"כ עֲדִיין אֵין פִּירוּשׁ זֶה מוֹצִיאֵנוּ מִיְּדֵי קוּשִׁיא³²⁵.

וְנִרְאֶה לִי דְמֵאִי דְקִתְנֵי מְקוֹם שֹׁאֲמַר לְקַצֵּר אִינוּ רִשְׁאִי לְהֵאֲרִיךְ מְקוֹם שֹׁאֲמַר לְהֵאֲרִיךְ אִינוּ רִשְׁאִי לְקַצֵּר, לֹא לְמִימְרָא שְׁאִינוּ רִשְׁאִי לְקַצֵּר וּלְהֵאֲרִיךְ בְּנוֹסֶחַ הַבְּרָכָה כְּלוּמַר לְרַבּוֹת וּלְמַעַט בְּמִלּוּתִיהָ, דְּא"כ הִיא לְהֵם לְתַקֵּן נֹסֶחַ כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה בְּמִלּוּת מְנוּיֹת וּבְעֵינִים יְדוּעִים וּלְהַשְׁמִיעֵנוּ כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה בְּנוֹסֶחַתָּה, וְזֶה לֹא מְצִינוּ כְּשׁוּם מְקוֹם. וְלֹא אֲמַרְוּ אֵלָא הַמִּלּוּת שֵׁשׁ הַקְּפָדָה בִּהְיוֹן לְבָד, כְּמַחְלוּקְתָן בְּהִזְכָּרְתָּ גְשָׁמִים³²⁶ וְטַל וְרוּחוֹת³²⁷, וְכֵן בְּבִרְכַּת הַמְּזוֹן שֹׁאֲמַרְוּ³²⁸ כָּל שֶׁלֹּא אֲמַר בְּרִית בְּאֶרֶץ אוֹ שֶׁלֹּא הִזְכִּיר מַלְכוּת בֵּית דּוֹד בְּבוֹנָה יְרוּשָׁלַיִם מַחְזִירִין אוֹתוֹ, וְאִם³²⁹ לֹא הִזְכִּיר תוֹרָה בְּאֶרֶץ. וְכֵן בְּכִיּוּצָא בְּזֶה בְּקִצְתָּ מִלּוּת בְּאִמְתָּ וְיִצִּיב כְּגוֹן

בְּעוֹלּוֹת³¹⁶, וְקִצְרוֹת הֵינּוּ בְּרַכַּת הַפִּירוֹת וְהַמְצוֹת וּבְרַכַּת הַזִּמּוֹן וּבְרַכַּת אַחֲרוֹנָה שֶׁבְּבִרְכַּת הַמְּזוֹן כְּמוֹ שֶׁמֵּנוּ אוֹתָן בְּתוֹסַפְתָּא שֶׁבָּאֵלוּ בְּלִבָּד אֲמַרְוּ לְקַצֵּר בִּהְיוֹן³¹⁷. וְאִינוּ מַחְזִיר בְּעִינֵי כָּלֵל שֶׁאֵלּוּ כֵּן גַּם שֵׁם בְּתוֹסַפְתָּא מִנּוּ אוֹתָן שֶׁמֵּאֲרִיכִין בִּהְיוֹן וְלֹא מִנּוּ אֵלָא בְּרַכּוֹת שֶׁל תַּעֲנִיּוֹת וּבְרַכּוֹת שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּיּוּפּוּרִים, וְאִם בָּאֵלוּ דוּקָא מֵאֲרִיכִין אִכְתִּי תִקְשִׁי לָן מֵה שֶׁנִּהְיָ לְהֵאֲרִיךְ בְּפִיּוּטִין בְּהַשְׁכִּיבְנוּ וּבְאִמְתָּ וְאִמּוֹנָה, וְכ"ש בְּשֵׁל שֹׁחַר וְכֵן אֲפִילוּ בְּשְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שֶׁבְּתַפְלָה³¹⁸. וְעוֹד דְּתִקְשִׁי לָן כָּלֵל דְּרִישָׁא דְתוֹסַפְתָּא אֲדַסִּיפֵא³¹⁹. וְעוֹד דְּאִיכָא לְמִימַר דְּמִשּׁוּם הַכִּי לֹא מִנִּי הַשְׁכִּיבְנוּ מִשּׁוּם דְּבִרְיִיתָא פִּירוּשָׁא דְּמִתְנֵי הִיא וְעֵלָה קֵאִי. וְתַדַּע לָךְ מִדְּקִתְנֵי בְּהִיא בְּרִייתָא לְמֵה אֲמַרְוּ אַחַת קְצָרָה מְקוֹם שֹׁאֲמַר לְהֵאֲרִיךְ וְכו' דְּאֵלְמָא עֵלָה קֵאִי, וְאֲדַרְבָּה מֵהֶתֶם מִשְׁמַע לְכַאוּרָה כְּדַבְּרֵי רִש"י ז"ל³²⁰. וְעוֹד דְּאִינָה קוּשִׁיא כְּשֶׁלֹּא מִנָּה הַשְׁכִּיבְנוּ בְּקִצְרוֹת, שֶׁהִרִי גַם לְדַבְּרֵי ר"ת ז"ל צִרְיִכִין אֲנִי לֹמַר שְׁאִינוּ כָּלֵל אֵלָא תִנָּא וְשִׁיר³²¹. וְגִדּוּלָה מִזּוּ אֲמַרְוּ בִּירוּשָׁלַיִם³²² הַמְּבָרֵךְ עַל הַמְצוֹת וְעַל הַפִּירוֹת וּבְרַכַּת הַזִּמּוֹן וּבְרַכַּת אַחֲרוֹנָה שֶׁלֹּאֲחֵר הַמְּזוֹן הֵא שֶׁאֵר כָּל הַבְּרַכּוֹת אֲדָם מֵאֲרִיךְ. וְאִפִּי הַכִּי אֲמַרְוּ שֵׁם שֶׁאֵין זֶה כָּלֵל, דְּגִרְסִינָן הֶתֶם אֲמַר רַבִּי חֲזַקִּיָּה מִן מֵאֵן דְּתַנִּי הַמֵּאֲרִיךְ הִרִי זֶה מִגּוֹנָה וְהַמְּקַצֵּר הִרִי זֶה מִשּׁוּבָח דְּהֵא אֲמַרָה שֶׁאֵין זֶה כָּלֵל. וְמֵה שֶׁהִקְשָׁה מֵהֵהוּא דְּהִיא קוּרָא שֹׁאֲמַרְוּ לֹא אֲמַר אֲנִי ה' אִינוּ אֲמַר אִמְתָּ וְאִמּוֹרִי דְּאֲמַר מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ דְּהוּא אִזְ קְצָרָה, לֹא קִשִּׁיא דְּרִש"י ז"ל כְּבָר פִּירֵשׁ שֵׁם³²³

הַתוֹסַפְתָּא לְכָתוּב קִצְרוֹת וְאֲרוּכּוֹת מְלִבָּד אֵלּוּ שֶׁהוֹזְכְּרוּ בְּמִשְׁנָה. 321 שֶׁהִרִי יֵשׁ עוֹד בְּרַכּוֹת אֲרוּכּוֹת שֶׁלֹּא הוֹזְכְּרוּ שֵׁם כְּגוֹן בְּרַכַּת הַמְּזוֹן וּבְרַכַּת חֲתָנִים. וְעוֹד שֶׁהִרִי כָּל הַקִּצְרוֹת לֹא נִשְׁנוּ שֵׁם, כ"כ הַמֵּאֲרִי. 322 בְּפִרְקִין הַלְכָה ה'. 323 בְּד"ה וְשִׁרְנוּ. 324 הו"ד בְּתוֹס' ד"ה אַחַת, בְּרִיטְב"א, בְּתוֹס' הַרְא"ש, בְּתוֹס' הַר"י, בְּשִׁטְמ"ק, בְּמִרְדְּכִי ס' כֵּה וּבִאֲו"ז שֵׁם. 325 הַרְאִשׁוֹנִים הִבִּיאוּ בְּשֵׁם ר"ת פִּירוּשׁ נֹסֶחַ, עֵיין בְּתַר"י, בְּרִיטְב"א בְּשִׁבְלֵי הַלֵּקֶט ס' כח, בְּמַחְזֵר וְיִטְרִי ס' שְׁכָה, בְּשִׁטְמ"ק וּבִאֲו"ז שֵׁם שֶׁפִּירִישׁ אַחַת אֲרוּכָה וְאִחַת קְצָרָה הַכּוּוֹנָה עַל בְּרַכּוֹת ק"ש שֶׁאִם יִרְצֶה יֵאֲרִיךְ בֵּהֶם וְאִם יִרְצֶה יִקְצֵר בֵּהֶם. 326 לְקַמֵּן לָג, א. 327 עֵיין תַּעֲנִית ג', א. 328 לְקַמֵּן מֵט, א. 329 נִדְצ"ל: וְכֵן אִם לֹא הִזְכִּיר

316 יְבָמוֹת מֵא, א. 317 דַּעַת ר"ת שֶׁהַכּוּוֹנָה אֲרוּכָה וְקִצְרָה הֵינּוּ נֹסֶחַ אֲרוּךְ וְקִצֵּר וְכַפִּי רִש"י. אֵלָא שֶׁמִּש"כ בְּמִשְׁנָה אַחַת אֲרוּכָה וְכו' אִינוּ הַמֶּשֶׁךְ לְרִישָׁא, אֵלָא דִּין אַחֵר שֶׁהַבְּרַכּוֹת שֶׁמֵּנוּ בְּתוֹסַפְתָּא כְּקִצְרוֹת אִינוּ רִשְׁאִי לְהֵאֲרִיךְ בֵּהֶם חוּץ מֵאוֹתָם שֶׁמְנוּיִים בְּתוֹסַפְתָּא בְּאֲרוּכּוֹת. 318 לְפִי הַבֵּנָה ר"ת שֶׁרַק הַמְנוּיִים בְּתוֹסַפְתָּא בֵּהֶם רִשְׁאִי לְהֵאֲרִיךְ, א"כ נִשְׁאֵר קֶשֶׁה אֵיךְ מֵאֲרִיכִים בְּשֹׁאֵר דְּבָרִים. וְהִרְיטְב"א תִּירֵץ שֶׁלֹּא אֲסִרוּ לְהֵאֲרִיךְ אֵלָא דוּקָא בְּתוֹרַת קִבְעָה, אֲבָל שֶׁלֹּא בְּקִבְעָה מוֹתֵר. וְסִבְרָא זֶה כָּתַב ר"ת בְּסִפְרֵי הַיִּשָּׁר חֶלֶק הַשּׁוֹרֵת ס' סג אוֹת יג. וְעֵיין לְקַמֵּן הָעֵרָה 353. 319 מֵהִרְיֵשׁ מְדוּיִיק שֶׁבְּכָל שֹׁאֵר הַבְּרַכּוֹת אֲפִשֵּׁר לְהֵאֲרִיךְ, וְאִילוּ בְּסִיפֵא מְבוּאֵר שֶׁרַק בְּמְנוּיִים שֵׁם אֲפִשֵּׁר לְהֵאֲרִיךְ. 320 כ"כ גַּם הַמֵּאֲרִי, וּבִיּוֹר שְׁכוּוֹנָת

שאוּמר אני ה' אלהיכם וכמו שאמרנו למעלה. אלא ודאי נראה שאין ההקפדה ברבוי הנוסח ומיעוטו, אלא במטבע שטבעו חכמים. והוא שיש ברכות שפותחות בברוך וחותמות בברוך והיא שנקראת בכל מקום ארוכה, וגרסין בירושלמי³³⁹ אמר רבי יודן מטבע קצור פותח בברוך ואינו חותם בברוך מטבע ארוך פותח בברוך וחותם בברוך. ויש מן הקצרות שפותחות ואינן חותמות כברכת הפירות והמצות וברכת הזימון דהיינו ברוך שאכלנו וברכה אחרונה שכברכת המזון. ויש שחותמות בברוך ואינן פותחות בברוך כברכת הערב נא למאן דאית ליה שהיא ברכה בפני עצמה³⁴⁰ ותפלה קצרה³⁴¹ וברכת גשמים³⁴² ותפלת הדרך³⁴³ וכן ברכה סמוכה³⁴⁴. ואלו אם הן סמוכות לברכות שיש להן סדר כגון ברכות של שמונה עשרה הרי אלו כמטבע ארוך, שכל אחת כיון שהיא סמוכה לחברתה והראשונה פותחת בברוך הרי אלו כולן כאלו פותחות בברוך, וכן ברכות אמצעיות שבברכת המזון. אבל אם הם סמוכות ואין להן סדר כברכות שניות שלפני קריית שמע דשחרית ודערבית שאלו רצה להקדים ברכה לחברתה מקדים ואין בכך כלום כדאיתא בסמוך³⁴⁵, הרי אלו כאלו מעיקרן נתקנו לחתום ושלא לפתוח, ואף היא נקראת קצרה, וכ"ש

יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכת בכורים³³⁰. אבל בשאר נוסח הברכות לא נתנו בהן חכמים שיעור שיאמר כך וכך מלות לא פחות ולא יותר, ולא אמרו כמה מלות יאמר בזו ותקרא ארוכה או קצרה. ולא עוד אלא שבפירוש אמרו³³¹ בשמונה עשרה של תפלה שאלו רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מעין הברכה מוסיף, ואפי' יהיו מלות התוספות יתרון על העיקר. ואע"פ שאותן הברכות הויין קצרות. ובברכת הפירות אמרו בסמוך³³² נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא פתח בדשכרא וסיים בדחמרא יצא, כלומר אפילו אמר בהדיא שהכל נהיה בדברו בורא פרי הגפן כדעת הגאונים ז"ל³³³, ואע"פ שברכת הפירות היא קצרה ועכשיו האריכה. וברכת הזן ארוכה קרינן לה בתוספתא³³⁴ ובירוש' ³³⁵ ואפי' הכי אסיקנא גבי מנימין רעיא בפרק שלשה שאכלו³³⁶ דאפילו אמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא יצא, ומשמע התם בגמ' דאפי' לכתחלה מדמיתין עלה אלו נאמרים בכל לשון, וההיא אפילו לכתחילה וכדמשמע עלה נמי בירושלמי³³⁷. וכן ההיא דאמרי' לקמן³³⁸ בפרק היה קורא לא אמר אני ה' אלהיכם אינו אומר אמת ואומר מודים אנחנו לך, ואע"פ שאותו נוסח קצר מאד מן הנוסח המתוקן למי

ובהערה 267 שם. 337 במכלתין פ"ו הלכה ב. 338 יד, ב. 339 בפרקין סוף הלכה ה. 340 עיין לקמן יא, ב ובדברי רבינו שם בד"ה ורבי יוחנן. 341 לקמן כט, ב. 342 לקמן נט, ב. 343 לקמן כט, ב. תוס' בפסחים קד, ב ד"ה כל כתבו שתפלת הדרך אינה פותחת בברוך לפי שאינה אלא שבח ותפילה בעלמא. ותר"י בתחלת המסכת (ד"ה אלא) כתבו שהיות וחותם בה שומע תפילה, והיות ובתפלת י"ח ברכת שומע תפילה סמוכה לחברתה לא תישינן. והמאירי לקמן נד, א בד"ה כבר כתב שבברכות שאינם קבועות לא הצריכו פתיחה וחתימה. והטור בס"י קי הביא דעת מהר"ם מרוטנבורג שגם תפלת הדרך צריכה להיות סמוכה (כן כתבו הפרישה שם והמגן אברהם שם סק"ג בביאור דברי המהר"ם מרוטנבורג) וכדעה זו פסק השו"ע שם בסעיף י. וכתב המשנ"ב שם סק"ה שבמקום שאינו יכול להסמיכה לברכה יאמר בלי להסמיק, שהרי כמה ראשונים סוברים שאין צריך שתהיה סמוכה. 344 לקמן מו, א. 345 לקמן יב, א ובהמשך דבריו

וכו'. 330 כ"ה גם בתוספתא במכלתין פ"ב הלכה א שצריך להזכיר מכת בכורות, וכ"כ בהגהות רעק"א לשו"ע או"ח סי' סז בשם המדרש. אמנם המשנ"ב בס"י סו סקנ"ג הקשה על רבינו שהרי לקמן יד, ב מבואר שלא צריך להזכיר מכת בכורות (וכן הקשה מלא הרועים על הגמ' שם). והמשנ"ב תירץ שאולי היה לרבינו נוסח אחר שהיה נכלל בו סיפור מכת בכורות. אמנם מדברי רבינו לקמן בגמ' שם לא משמע כן. 331 ע"ז ח, א. 332 לקמן יב, א. 333 עיין בדברי רבינו שם בד"ה הכי גריס שהביא דברי הגאונים. 334 בתוספתא שלפנינו (ברכות פ"א הלכה ח) מובאים הברכות הארוכות ולא מוזכרת שם ברכת הזן. ואפשר שכוונת רבינו היות ובברכות הקצרות מונה ברכה אחרונה שבברכת המזון, א"כ משמע שהברכה הראשונה נחשבת לארוכה. 335 עיין הערה קודמת. 336 לקמן מ, ב. ובגירסת הגמ' שם: בנימין. (רבינו גורס מנימין גם לקמן מת, ב ד"ה הא ולקמן נד, א ד"ה הרואה ועיין דק"ס לקמן מ, ב) ועי"ש בדברי רבינו בד"ה והא

אמת ויציב שהיא אינה סמוכה וכדעת הגאונים ז"ל³⁴⁶ וכדמשמע בתוספתא³⁴⁷, ואינה פותחת בברוך, והוא הדין לשתיים אחרונות של ערבית. ואחת ארוכה דקתני במתני' היינו ברכה ראשונה של קרית שמע בין דשחרית בין דערבית, ואחת קצרה היינו ברכה שנייה שבזו ושבזו לפי שאין להן דין ארוכה אף על פי שהיא סמוכה לארוכה. והוא הדין לשתיים אחרונות שבערבית והאחרונה שבשחרית. וכדתניא לקמן בפרק שלשה שאכלו³⁴⁸ כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך חוץ מברכת הפירות וברכת המצות וברכה הסמוכה לחברתה וברכה אחרונה שבקרית שמע יש מהן פותח בברוך ויש מהן חותם בברוך, דאלמא ברכה סמוכה חדא וברכה אחרונה שבקרית שמע חדא ולא מדין סמוכה היא, ואע"פ שנראה שלא פירש שם כן רש"י ז"ל³⁴⁹.

והא דלא קא חשיב התם תפלה קצרה ותפלת הדרך וברכת גשמים, איכא למימר דלאו כללא הוא לכלהו ואין למדין ממנה. ואף ע"ג דקא מיייתי מינה סייעתא התם בגמרא, היינו משום דקתני בה בהדיא דברכה הסמוכה אינה פותחת בברוך וכל מאי דקא מני בגוה קושטא הכין, אלא דמאי דקא כאיל ואמר דהני דוקא ולא אחרינא ליתא ולא גמרי' מינה, ולכולי עלמא אית לן למימר הכין. דאף לכשתמצא לומר דמאי דקתני ברכה אחרונה שבק"ש אע"פ שאף היא סמוכה לחברתה משום תדושה ולאשמועינן שאע"פ שק"ש מפסיק בנתים אפילו הכי סמוכה היא, מ"מ היכי קא כאיל ותני דכל שארא פותחין בברוך, הא איכא ברכה אחרונה דפסוקי דזמרה וברכת השיר³⁵⁰ דאצטריך לאשמועינן כיון דבעלמא לא חשבינן דכוותיהו סמוכה, כברכה אחרונה של תורה וברכה אחרונה של קריאת המגילה.

ומקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר דקתני היינו שאם היה מטבע ארוך שפותחת וחותמת בברוך אינו רשאי לקצר ולפתוח ולא לחתום

או לחתום ולא לפתוח שהן מטבע קצר. ומקום שאמרו לקצר היינו אם פותחת או חותמת לבד אינו רשאי לפתוח ולחתום כדי שלא ישנה את המטבע ויחזיר מטבע קצר לעשותו ארוך.

והא דקתני מקום שאמרו לחתום אינו רשאי שלא לחתום בקצרות קא מיירי, ולאשמועינן דלא תימא שאין ההקפדה אלא בין ארוכה וקצרה שלא לשנות את המטבע, אבל בקצרות עצמן אין הקפדה וכיון שברכה שפותחת בברוך ואינה חותמת, וברכה שחותמת ואינה פותחת שתיהן קצרות ניהו, הלכך אלו רצה לפתוח מקום שאמרו שלא לפתוח או לחתום מקום שאמרו שלא לחתום עושה ואין בכך כלום, קמ"ל דלא דאין לו לשנות מן המטבע שטבעו כלל. והיינו דלא תנינן במתני' אלא להאריך ולקצר ולחתום ושלא לחתום, שהכל נכנס בכלל זה. ומיהו בתוספתא³⁵¹ תני תלת, להאריך ולקצר, לחתום ושלא לחתום, לפתוח ושלא לפתוח. ולפי פשוטן של דברים יראה מן התוספתא דלהאריך ולקצר היינו בנוסח מלות הברכה בין בקצרה בין בארוכה, ולחתום ושלא לחתום היינו פותחת וחותמת, ולפתוח ושלא לפתוח היינו שלא לשנות מפתחה לחתימה ומחתימה לפתיחה. ואפי' הכי נראה לי שאינו כן דלישנא דמתניתין דוקא, אבל בתוספתא האריכו בה יותר לפי שהיא כפירושא למתניתין, והני תרי בבי דלחתום ושלא לחתום לפתוח ושלא לפתוח תרויהו בקצרות קא מיירי, וארווחי הוא דארווחו בלישנא, ושלא לחתום היינו לפתוח ושלא לפתוח היינו לחתום. ולא הוה להו למתני אלא לחתום אינו רשאי שלא לחתום לפתוח אינו רשאי שלא לפתוח, אי נמי לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום כלישנא דמתני' שכולם בכלל זה. והיינו דבסופה דתוספתא³⁵² דהדר ומפרש להו לא קתני אלא אלו ברכות שאין חותמין בהן ואלו ברכות שפותחין בברוך,

דבריו מאריך רבינו בזה. 350 עיין פסחים קיח, א מאי ברכת השיר. 351 בפרקין הלכה ז. 352 שם הלכה ט והלכה י.

מאריך רבינו בזה. 346 מביאם רבינו בהמשך דבריו. 347 בפרקין הלכה י ומביאה רבינו בהמשך דבריו. 348 מו, א. 349 שם עמ' ב בד"ה ויש. ובהמשך

ואילו אלו ברכות שחותמין ואלו ברכות שאין פותחין לא קתני שכלן בכלל השתים הן, ולעולם אין ההקפדה ברובי לשון הברכות ומיעוטן. ועל כן נהגו בבתי כנסיות להאריך בתשבחות באמצע ברכות, וכן באמצע ראשונות ואחרונות בראש השנה ויום הכיפורים זכרנו ומי כמוך³⁵³. וכענין שכתבתי נראה לי גם מדברי הראב"ד ז"ל בפ' היה קורא³⁵⁴. אלא שעדיין קשה לי קצת מה שאמרו בירושלמי. דגרסינן התם בפרקין³⁵⁵ תני צריך להאריך בגואל ישראל בתעניות הא בשש שהוא מוסיף אינו מאריך, פי' בתמיה, אמר רבי יוסה שלא תאמר הואיל והוא מעין שמונה עשרה לא יאריך בה לפום כן צריך מימר להאריך בגואל ישראל בתעניות, דאלמא משמע מיהא לכאורה דמאריך היינו בנוסח הברכה ולא דוקא בשנוי המטבע.

ולענין ברכות הפותחות בברוך ושאין פותחות בברוך תניא בתוספתא³⁵⁶ כל הברכות כולן פותחים בהן בברוך חוץ מברכה הסמוכה לשמע וברכה שסמוכה לברכה אחרת שאין פותחין בהן בברוך ע"כ בתוספתא, ומייתו לה בגמרא בריש פר' שלשה שאכלו³⁵⁷, ומשמע מיהא דאמת ויציב ואמת ואמונה אינן סמוכות לברכות שלפני קרית שמע אלא כך נתקנה מעיקרא שלא לפתוח בברוך ולחתום בברוך וכדכתבין לעיל. והדין נותן, שאלו מחמת סמיכותה לברכות של קודם קריאה, הרי הפסיקה הקריאה בינה ובין הברכה שלפניה,

וכל שמעשה מפסיק בין הברכה שלאחר המעשה לברכה של קודם המעשה דין הוא שתהא פותחת בברוך ולא תקרא סמוכה לברכה הראשונה שלפני המעשה. דהא ברכת התורה שלאחריה פותחת היא בברוך ואע"פ שכבר בירך לפניו, וכן ברכת המזון פותחת היא בברוך ואע"פ שקדמה לה ברכת הלחם, וכן ברכת כסוי וכן ברכת המגילה וכן כלם. אלא שהיא ודאי אינה סמוכה, ואפילו כן לא ראו לפתוח בה בברוך. וכן נראה מדברי הגאונים ז"ל³⁵⁸ כמו רב יוסף ורב צמח ורב האיי ורב יצחק בן גיאת זצ"ל שאמרו שהברכות הראשונות של שמע אינן ברכות שמע, וברכה שלאחריה היא ברכת שמע³⁵⁸. ואע"פ שאמרו בפרק בא סימן³⁵⁹ כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו, אינו כלל לפי שאין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בהן חוץ³⁶⁰. וא"כ על כרחין דין הוא שתהא קרית שמע מפסקת כיון שהברכות שלפניה אינן ברכות ק"ש. וכן ודאי נראה לי כדבריהם מן התוספתא שכתבתי.

אלא דקשיא לי ברכות של פסוקי דזמרה שכל אותן פסוקים מפסיקין ואפילו הכי ישתבח שהיא האחרונה אינה פותחת בברוך אלא כברכה הסמוכה לשלפני פסוקי דזמרה היא, וכן ברכה אחרונה של קריאת ההלל. ונראה לי דשאני הנך לפי שהברכות והקריאה כולן ענין אחד, כלומר שברכות פסוקי דזמרה ופסוקי דזמרה הכל ענין שבח וזמרה, וכן ההלל

357 לקמן מו, א. 358 דעת רבינו שיש ברכות שמעיקרא נתקנו כברכות קצרות בלי פתיחה. וראיית רבינו מברכה שלאחר קריאת שמע שאינה פותחת בברוך אע"פ שאינה סמוכה לאחרת. אמנם דעת רש"י לקמן מו, ב ד"ה ויש שברכת אמת ויציב סמוכה לברכה שלפני ק"ש אע"פ שק"ש מפסקת ביניהם. וכ"כ התוס' שם מו, א בד"ה כל, רשב"ם בפסחים קד, ב ד"ה וברכה, התוס' שם בד"ה חוץ והטור בסי' רלו. אבל דעת רבינו כאן ולקמן מו, ב וכ"ה בתשובותיו (במיוחסות לרמב"ן סי' רב) שברכת אמת ויציב אינה סמוכה כיון שק"ש הפסיקה ביניהם וכן משום שברכות ק"ש שלפני ק"ש אינם ברכות ששייכות לק"ש (ע"ע לעיל הערה 43 והערה 278). 359 נדה נא, ב. 360 כדאיתא בעירובין כז, א.

353 עיין בשבלי הלקט בסי' כח שהאריך בזה, וכ"כ רבינו בתשובה ח"א סי' תסט שנהגו לומר פיוטים בין יוצר לאהבה רבה, וכ"כ הטור אור"ח סי' סח וכ"פ שם הרמ"א. אבל דעת הרמב"ם בפ"א מהלכות ק"ש הלכה ז ופ"א מהלכות ברכות הלכה ה שאין להוסיף בברכות וכ"ה דעת הרמ"ה שהביא הטור בסי' סח לגבי הפיוטים שביוצרות. ועיין בביאור הגר"א שם שהאריך לבאר דעת הרמב"ם ושיטות הראשונים בזה. וע"ע בדברי רבינו לקמן לד, א וברא"ש שם סי' כא, טור וב"י סי' קיב לגבי הוספת זכרנו וכו' בתפילה אע"פ שאמרו שם בגמ' שאין שואלים צרכים בג' ראשונות. 354 הו"ד בשלטי הגבורים על הרי"ף כאן שכתב דלמעט או להרבות באמצע הברכה אין קפידא. 355 הלכה ח. 356 ברכות פ"א ה"י.

יכול להקדים ברכה לחברתה. ולפעמים שהוא צריך לעשות כן כגון שהיו עושין אנשי משמר שהיו קורין אהבת עולם ולא היו קורין יוצר אור משום דאכתי לא מטא זימניה כדאיתא בסמוך³⁶³, שהרי בכל מקום שפעמים אומרים אותה ברכה בפני עצמה אף ע"פ שרוב פעמים היא סמוכה, אפי' הכי נהגו בהן לפתוח בברוך כמטבע ארוך משום שאינן לפעמים סמוכות³⁶⁴. כגון ברכת אשר ברא ששון ושמחה, שאף על פי שהיא סמוכה לחמש שלמעלה ממנה, כיון דאיכא דוכתא דמברך לה לחודה וכגון דליכא פנים חדשות תקנוה כעין שאינה סמוכה³⁶⁵. ודכוותה ברכת קדוש היום אע"פ שסמוכה לברכת היין, וטעמא משום דאלו היה אוכל ושותה מבעוד יום וקדש עליו היום אינו חוזר ואומר בורא פרי הגפן אלא פותח בקדוש היום³⁶⁶ ואז לא היא סמוכה. וכן נמי בברכה ראשונה של המזון, שאע"פ שהיא סמוכה לברוך שאכלנו³⁶⁷, אפילו הכי פותחת בברוך משום שאלו היה אוכל יחידי אינו אומר ברוך שאכלנו. ויש אחרות מלבד אלו כדאיתא בירושלמי דגרסינן התם כל הברכות פותחין בהן בברוך ואם היתה ברכה סמוכה לברכה אין פותחין בה בברוך. התיב רבי ירמיה הרי גאולה, שנייה היא דאמר רבי יוחנן הלל אם

ויהללך הכל שבח וזמר וכענין אחד ממש הן ולפיכך אין הקריאה מפסקת³⁶¹. מה שאין כן בשאר ברכות המצות כברכת המגילה וקריאתה שהקריאה ספור המאורע, והברכה לשבח והודאה על המאורע וכן כולן, ולפיכך מפסיקים והוא הדין והוא הטעם לק"ש וברכותיה. והא דגרסינן בירושלמי³⁶² כל הברכות פותחין בהן בברוך ואם היתה ברכה סמוכה לברכה כגון ק"ש ותפלה אין פותחין בה בברוך, לאו מברכה אחרונה שאחר ק"ש קאמר, אלא מאהבת עולם קאמר שהיא סמוכה לברכה שלפניה בין בשל ערב בין בשל שחר. ומ"מ אף היא לאו בדוקא נקט לה, שהרי לא מעיקר דין סמיכותיה אינה פותחת בברוך, אלא דמעיקרא תקנוה כמטבע קצר וקצרה מקרי וכדאמרן לעיל, ומההוא טעמא דאמרן לפי שהוא רשאי להקדים ברכה לחברתה שאין להן סדר, אלא איכא למימר דבגררא דתפלה נקט לה. ואי נמי איכא למימר דכיון שברוב היא סמוכה לחברתה לא תקנו אותה אלא מטבע קצר וכעין סמוכה. ומ"מ לאו מעיקר סמיכותה, אלא משום דעשאוה כמטבע קצר כיון שרוב פעמים היא סמוכה. שאלו היתה מן הדין פותחת אלו לא היתה סמוכה, היה בדין שתהא עכשיו פותחת בברוך כיון שהוא

יוצר אור. וכ"כ גם בתשובותיו ח"א סי' שיז-שיח (ושם ציין לדבריו בחידושיו כאן) ובמיוחסות לרמב"ן סי' רב. אמנם הכלבו בסי' ח כתב שאהבת עולם אינה פותחת בברוך כיון שנחשבת סמוכה לברכת יוצר אור וכ"כ הטור בסי' ס והשו"ע שם בסעיף א. וע"ע בתר"י בתחילת המסכת ד"ה אלא. ³⁶⁵ כ"כ רבינו גם בחידושי למסכת כתובות ח, א וכ"כ רש"י ותוס' שם. ³⁶⁶ עיין פסחים קב, א. ³⁶⁷ צ"ע הרי באמירת ברוך שאכלנו אין הזכרת שם ומלכות וא"כ אינה נחשבת ברכה. ומקור דברי רבינו בירושלמי שמביא רבינו בהמשך דבריו. ובחידושי רד"א על הירושלמי ביאר שזו שאלת הירושלמי מדוע לא תיקנו בברכת הזימון ברכה עם שם ומלכות ואז לא היו צריכים לפתוח את ברכת הזון בברכה. אמנם רבינו לקמן נד, א הביא בשם הראב"ד (ודברי הראב"ד הם בהשגות על בעל המאור שם בדפי הרי"ף דף מז, א) שבברכות שאינם קבועות כגון ברכת הזימון לא צריך שם ומלכות וכן הביא המאירי שם סברא זו בשם גדולי המפרשים. אלא שרבינו שם כתב שהראב"ד דחה סברא זו.

³⁶¹ כ"כ גם התוס' לקמן מו, א ובפסחים שם, וכתבו שעל כן אין להפסיק בדבור בין ברוך שאמר לישתבח וכ"כ הרי"ף לקמן בפ"ה (כג, א בדפי הרי"ף) והרא"ש שם בסי' ה, הגהות מיימוניות פ"ז מהלכות תפילה אות ע, טור ושו"ע סי' נד סעיף א וסי' נא סעיף ד. אלא שעל שיטת רבינו צ"ע מה הוקשה לו מישתבח הרי רבינו סובר שיש ברכות שלכתחילה תקנו אותם כמטבע קצר כמו ברכה שאחרי ק"ש. ואולי אפ"ל שהיות ובתוספתא לא הוזכרו ברכות אלו כקצרות, משמע לרבינו שהם נחשבות כארוכות. אמנם רבינו בתשובה (במיוחסות לרמב"ן סי' רב) כתב שברכת יהללך וישתבח אינה פותחת בברוך אע"פ שאינה סמוכה לחברתה, כיון שתקנו אותה כמטבע קצר וכמו ברכה שלאחר ק"ש שאינה פותחת בברוך (עיי"ש שהביא גם התירוץ שכתב כאן). ³⁶² בפרקין סוף הלכה ה. ³⁶³ לקמן יב, א. ³⁶⁴ דעת רבינו שברכת אהבת עולם אינה פותחת בברוך כיון שתקנוה כמטבע קצר כמו ברכה שאחרי ק"ש. ואינה נחשבת סמוכה לברכת יוצר אור כיון שלפעמים מברכים אותה בלי להסמיכה לברכת

שמעה בבית הכנסת יצא. התיב רבי אלעזר והא סופא, אמר ליה שתים הנה אחת לבא ואחת לשעבר. התיבון הרי הבדלה, שנייה היא דמר רבי בא בר זבדא רבי היה מפזרן וחוזר וכוללן על הכוס, רבי חייא רובא³⁶⁸ הוה מכנסן. התיבון הרי נברך, שנייה היא שאם היו שנים יושבין ואוכלין שאינם אומרים נברך. הרי הזן את הכל קשיא. הרי הטוב והמטיב, שנייה היא דמר בר רב הונא משנתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב, הטוב שלא נסרחו המטיב שניתנו לקבורה. הא קדושא, שנייה היא שאם היה יושב ושותה מבעוד יום וקידש עליו היום שאינו אומר בורא פרי הגפן. והא סופא, אמר ר' מונא טופס ברכות כך הוא. אמר רבי יודן מטבע קצר פותח בברוך ואינו חותם בברוך מטבע ארוך פותח בברוך וחותם בברוך, עד כאן גירסא ירושלמית, וממנה אנו למדין מה שכתבתי, ואי נמי בדוקא קאמר בירושלמי דסמוכה היא י"ל דבירושלמי סבורה כמאן דאמר מאי ברכה אחת יוצר אור ולית³⁶⁹ להו דר"ל דאמר זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו, ואין מעכבות כלל קאמר והלכך לא משכחת שנאמרת לעולם בפני עצמה.

ומפני שיש ללמוד ממנה לברכת הלל שבליילי פסחים שהיא מחלוקת ישנה בידן של ראשונים ז"ל, אני כותב מה שנראה לי בפירוש ירושלמי זה. והוא שהן כללו כאן שני ענינים. האחד שהברכות שאינן סמוכות לברכה אחרת פותחת בברוך, והשני שהברכה הסמוכה לברכה אחרת לעולם אינה פותחת בברוך. והקשו על זה, יש מי שהקשה על הכלל הראשון ויש מי שהקשה על הכלל השני. ותחלה השיב רבי ירמיה על הכלל הראשון והקשה מאשר גאלנו וגאל את אבותינו שאנו אומרים לאחר ההלל בערבי פסחים, ומשמע מכאן שכבר בירך על

קריאת ההלל לגמור את ההלל, וכמו שאמרו גם כן במסכת סופרים³⁷⁰ היחיד גומר את ההלל בשמונה עשר יום ובגולה עשרים ואחד יום ושתי לילות ומצוה לקרות את ההלל בשתי לילות ולברך עליהם בנעימה לקיים מה שנאמר³⁷¹ ונרוממה שמו יחדיו, כשהוא קורא בבית הכנסת³⁷² אין צריך לברך שכבר בירך ברכים, ומשום כך הקשה בכאן רבי ירמיה מאשר גאלנו שהיא סמוכה לברכת ההלל ואפי' הכי פותחת בברוך. ומשני שנייה היא דמר רבי יוחנן הלל אם שמעה בבית הכנסת יצא, כלומר יצא מידי קריאת ההלל ואין צריך לברך עליו בבית דהשתא לא הויא אשר גאלנו סמוכה ולפיכך תקנו אותה בפתיחה לעולם. ורבי יוסה התיב מסופא דברכת אשר גאלנו³⁷³ למה חותמת בברוך שהיה סבור שהפותחת בברוך אינה חותמת והחותמת אינה פותחת. והיה יכול לתרץ שטופס ברכות כך הוא שמטבע ארוך פותחת וחותמת וכמו שתירץ לבסוף, אלא שתירץ לו תירוצא אחר לפי סברת המקשה, ואמר שברכת גאולה אינה ברכה אחת אלא שתים הן מעורבות זו בזו אחת לברך על שעבר ואחת לבקשת רחמים ולברך על העתיד. ובודאי יש בנוסח אותה ברכה הזכרת שעבר והבא, דאשר גאלנו הוא לשעבר, וכן ה' אלהינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים ונאכל שם מן הפסחים הוא להבא, ונמצאת הראשונה פותחת ואינה חותמת והשניה חותמת ואינה פותחת, ובודאי שהיה יכול להקשות על זה שאם כן היה לו לחתום בה גואל ישראל ולא לחתום גאל ישראל ולא דק, אי נמי כיון דעיקר ברכות אלו משום גאולה ראשונה ואגב גאולה ראשונה הוא דמברכין ומבקשים על העתיד חותם גאל שהיא היא העיקר כאן. ואחרים הקשו עוד על הכלל הראשון והרי הבדלה כלומר שהיא פותחת בברוך ואע"פ שהיא סמוכה לברכה

פירשו גם התוס' לקמן יד, א ד"ה ימים ובפסחים קד, ב ד"ה חוץ. אמנם התוס' לקמן יד, א הביאו שיש מפרשים שכוונת הירושלמי להקשות מברכת יהללך. וכן פירש הרמב"ן בפסחים קיז והו"ד בר"ן שם. וכ"פ המאירי לקמן מו, א ובפירוש החרדים על הירושלמי שם.

368 לפנינו: רבה. 369 כ"ה בכת"י וכ"ה בתשובת רבינו ח"א ס"י שיח. ובנדפס: אית. 370 פרק כ הלכה ט. 371 תהלים לד, ד. 372 כ"ה בכת"י ובנדפס. אבל במסכת סופרים שם הגירסא: כשהוא קורא אותו בביתו, וכ"ה בר"ן בפסחים פרק עשירי (כו, א בדפי הרי"ף שם) שהביא תוספתא זו. 373 כן

להם בקושיא. והקשו עוד הרי הטוב והמטיב שהיא סמוכה ופותחת בברוך, ופריך שהיא ברכה שנתחדשה על מעשה שהיה ונתוספה על הברכות ולהיכר בעלמא עשאוה כאן כאלו לא נסמכה. הקשו עוד הרי קדושא קדוש היום שעל הכוס שבשבתות וימים טובים שפותח בברוך אע"פ שברכת היין קודמת לו, ופריך לפי שאף היא לפעמים אינה סמוכה וכגון שהיה אוכל ושותה מבעוד יום וקדש עליו היום שאינו חוזר ומברך על היין. והא סופא כלומר קדוש היום בעצמו שהיא חותמת בברוך, וכאן גילה רבי מונא דטופס ברכות כך הוא שמטבע ארוך פותח בברוך וחותם בברוך, ומעתה לא קשיא סופא דהזן, וכן אין אנו צריכין לדחוק ולומר בברכת גאולה שהנה שתיים, אלא ברכה אחת וטופס ברכות כך הוא והיינו דחותם גאל ישראל, זהו שנראה לי בפירוש הירושלמי.

ומ"מ למדנו מכאן להלל שבילי פסחים שמברכין עליו, וכן נהגו קצת מן הרבנים האחרונים³⁷⁵. אבל הגאונים ז"ל כרב צמח³⁷⁶ ורב יוסף ורב יצחק בן גיאת ז"ל הסכימו שאין מברכין עליו עכשיו בהלל שקורין בבית מפני שחולקין אותו באמצע. וכתב רב עמרם משמיה דרב צמח³⁷⁷ ומה שאמרו³⁷⁸ רביעי גומר עליו את ההלל לומר שאינו מדלג כדרך שהוא מדלג בראש חדש. והא דתנן בפ' בא סימן³⁷⁹ כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו, הא אמר רבי יוחנן³⁸⁰ שאין למדין מן הכללות ואפי' במקום שנאמר בהן חוץ, ויש לנו כיוצא בה ברכה אחרונה של קרית שמע³⁸¹. וכן השיב רב האי ז"ל בתשובה³⁸² שהדברים

שלמעלה ממנה, ותירץ לפי שאינן סמוכות מדינן³⁷⁴ אלא יכול הוא לפזרן ולאומרן כל אחת בפני עצמה כדרכי שהיה מפזרן. התיבון עוד הרי נברך כלומר הזן שפותחת בברוך אף על פי שהיא סמוכה לנברך שאכלנו. ובדין היה שיאמר הרי הזן אי נמי הרי ברוך שאכלנו שהיא עיקר הקושיא שהיא שנסמכה לה, אלא מפני שאין אומר ברוך שאכלנו לעולם אלא אם כן קדמה לה נברך נקיט ליה נברך שהיא התחלת הענין כולו ושהכל נגרר אחריה. וכן נמי לא ניחא ליה לאקשווי והרי הזן, לפי שאין בהזן קושיא שהדין נותן שתהא פותחת בברוך כל זמן שאינה סמוכה לנברך, לפום כן לא אקשי והרי הזן דהוה אמינא ומאי קושיא מהזן והוה צריך למהדר ולגלווי משום דסמוכה לנברך כשהיו שם מסוכין שלשה או יותר הלכך אקשי הרי נברך שהוא העיקר ובאור הקושיא בקוצר. ותירץ שנייה היא שאלו היו שנים לבד אין אומרים נברך ואז לא הויה ברכת הזן סמוכה ופותחת מן הדין בברוך, וכיון שלפעמים פותחת בברוך תקנו אותה בפתיחה לעולם. הדר אקשי מסופא דהזן דהיינו ברוך אתה ה' הזן את הכל, ואמאי חותמת בברוך, שגם המקשה הזה היה סבור דלעולם לא תהא פותחת וחותמת, אבל ההוא דאקשי מהבדלה הוה ידע דטופס ברכות ארוכות כך הוא שפותחת וחותמת בברוך והילכך לא אקשי ליה אלא מפתיחתה כיון שהיא סמוכה, אבל מכיון שתירץ לו שאינה סמוכה הואיל ויכול לפזרן שוב לא הקשה לו מסופא דחותמת בברוך. אבל מקשה זה היה מקשה אחר ולא היה יודע כן ואף המתירן לא ידע כן ועמדה

תשובה סי' קב. אמנם הטור בסי' תעג כתב בשם רב צמח ורב עמרם ורב האי שנהגו לברך. ועיין באוצר הגאונים לפסחים שם ובהערה שם שעמד על זה שבכל המקורות מפורש שרב צמח ורב האי גאון כתבו שאין לברך. ³⁷⁷ עיין סדר רב עמרם גאון סדר ליל פסח סי' פו ובתשובות הגאונים שם. ³⁷⁸ פסחים קיז, ב. ³⁷⁹ נדה נא, ב. ³⁸⁰ עירובין כז, א. ³⁸¹ רבינו לשיטתו שברכות שלפני ק"ש אינם ברכות ק"ש, עיין לעיל הערה ³⁵⁸. ³⁸² תשובות הגאונים שם, והו"ד בר"ן בפסחים שם, באורחות חיים ליל פסח

³⁷⁴ כ"ה בנרפס. ובכת"י תיבה זו אינה. ³⁷⁵ כ"כ הרמב"ן בפסחים שם וכתב כן גם בשם רבי יהודה שקיבל מרבי יצחק ב"ר אברהם הצרפתי, וכ"כ תוס' הרא"ש לקמן מו, ב והטור בסי' תעג בשם ריצב"א. וכ"כ התוס' שבמרדכי פסחים קד, ב. המאירי לקמן מו, א ובפסחים קיז, א והריטב"א בהלכות סדר ההגדה שיש הסוברים שצריך לברך. ³⁷⁶ הו"ד ברמב"ן ובר"ן בפסחים שם, בבה"ג הלכות מרור וד' כוסות, אורחות חיים ליל הסדר סי' כא, הגהות מיימוניות פ"ח מהלכות חמץ ומצה אות ה ותשובות הגאונים שערי

ראה היאך הצבור נוהג ונהוג כן. ובודאי אלו רצה לקרות כלו בבת אחת בבית הכנסת או בביתו אז חייב לברך עליו כההיא דמסכת סופרים ודירושלמי. תניא בתוספתא בפ' ערבי פסחים³⁸⁹ בני העיר שאין להם מי שיקרא את ההלל ^{היה הולכין} לבית הכנסת וקורין פרק ראשון הולכין אוכלין ושותין חוזרין ובאין וגומרין את כלו אם אין אפשר להם כן גומרין את כלו. ולפי הסכמה זו של גאוני עולם ז"ל נראה פירוש הירושלמי שכתבתי למעלה דהכי קאמר שנייה היא שאם שמעה בבית הכנסת יצא, והלכך עיקר תקנת קריאתו בבית הכנסת היה ולא בבית, ובקריאת בית הכנסת הוא שתקנו לברך שהיא עיקר התקנה ומצות הקריאה אבל בבית לא. וכן בדין הוא שאלו מי ששמעה בבית הכנסת יצא ואינו מברך על שלחנו ומי שלא שמעה בבית הכנסת גומר על שלחנו ומברך, יאמרו שנים בבית אחד³⁹⁰ זה קורא ומברך וזה קורא ואינו מברך, הלכך ברכת גאלנו לאו סמוכה היא ולפיכך פותח בה בברוך.

[יא, ב] תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם³⁹¹ וכן הוא אומר אהבת עולם אהבתך. וכן פסק רבינו האיי³⁹² ורבינו אלפאסי ז"ל³⁹³. והא דאמרינן שכבר נפטר

כמו שאמר רב צמח שאין מברכין עליו בליל פסחים לגמור ואין אנו קורין אותו בתורת קוראין אלא בתורת אומרים שירה³⁸³. שכך שנינו³⁸⁴ ר"ג אומר וכו' ובסופה לפיכך אנו חייבים להודות להלל לאלהינו ולומר לפניו הללויה, כך היא שנויה משנתינו³⁸⁵ וכן מנהג כל ישראל ולפיכך אם בא אדם לברך משתקין אותו. ויפה אומר שיש טעון ברכה אחריו כזה ואין טעון לפניו קרית שמע שאין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על ק"ש, ואף על פי כן הרי מברכין לאחריה אמת ויציב וזו ודאי ברכה לאחריה שהרי על כל פרק ופרק אומרים אמת ועל חותמה שהוא פרשת ציצית אומרים אמת ויציב ממצרים גאלתנו. ויפה אמר נמי שאין למדין מן הכללות, וכיון דכולי עלמא כך הוא דבר וכך ירשו ישראל מאבותיהן אין למדין מן הכלל הזה לדחות מעשיהן עד כאן לשון התשובה. ולמדנו ממנה שכך הוא הסכמתן בדבר זה, וכן רבותינו בעלי התוספות³⁸⁶ מסכימין לסברא זו מפני שחולקין אותו באמצע דהיאך אפשר שמפסיקין בו באכילה ושתיה אם מברכין עליו בתחלתו לגמור, שהרי אפילו בימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אין מפסיקין בו אלא מפני הכבוד³⁸⁷. ור"ת ז"ל לא היה מברך עליהן, וכן המנהג ואמרינן בירושלמי³⁸⁸ אם הלכה שהיא רופפת היא בידך

שהלל הוא מדרבנן והם תקנוהו בלילה הזה על הסדר הזה. ובתוספות שבמרדכי פסחים קד, ב כתב מכת קושיא זו שבאמת מברך שתי ברכות, אחת בתחילת ההלל, ואח"כ לאחר הסעודה מברך פעם נוספת לפני שממשיך את ההלל, ודעה זו הובאה גם בתוס' לקמן יד, א ד"ה ימים וביארו התוס' שזו כוונת הירושלמי שהביא רבינו לעיל... ומשני שנים הן אחת להבא ואחת לשעבר. וד"ז הוזכר גם במאירי לקמן מו, א ובפסחים קיז, א. 388 פאה פ"ז הלכה ה. 389 פסחים פ"י הלכה ה. 390 כ"ה בנדפס. ובכת"י: בבת אחת. 391 כ"ה גם גירסת הרי"ף, הרא"ש סי' יב, הר"ח (פירושי רבינו חננאל למסכת ברכות), פסקי הרי"ד והריא"ז והריטב"א. ולפנינו: אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה ורבנן וכו'. 392 הו"ד גם בחי' הריטב"א. ועיין אוצה"ג חלק התשובות עמ' 29. 393 כאן (ה, ב בדפי הרי"ף) וכ"פ הר"ח, הרא"ש פסקי הרי"ד וריא"ז, רמב"ם פ"א מהלכות ק"ש הלכה ו, המאירי והשו"ע בסי' ס סעיף א. וכתב הלח"מ בביאורו

סי' כא ובריטב"א בהלכות סדר ההגדה. ועיין לעיל הערה 376 מש"כ הטור בשם רב האי. 383 כ"כ גם הריטב"א בסוכה לט, א ד"ה מקום. ועיין טורי אבן מגילה יד, א ד"ה יציאת שכתב לבאר מדוע בליל פסח אומרים הלל בלילה הרי המשנה במגילה כ, ב מביאה את הדברים הכשרים רק ביום והלל הוא מהדברים הנאמרים ביום (וכן הקשה הרש"ש שם) ותירץ שהלל של קריאה נאמר רק ביום אבל הלל של שירה נאמר גם בלילה, ויסוד דבריו מבואר כאן בדברי רה"ג. וכעין זה כתב גם בשו"ת חת"ס או"ח סי' נא ובברכי יוסף סי' תפז. ועיין בכתבי הגרי"ז ערכין יא. 384 פסחים קטז, א. 385 צ"ל: במשנתינו. וכ"ה בתשובות הגאונים שם. 386 לקמן יד, א ד"ה ימים. 387 הרמב"ן בפסחים שם והו"ד גם בר"ן שם כתב שאין הפסק הבא מחמת מצוה מבטל הברכה, וכמו בתקיעת שופר שמברך על תקיעות דמיושב אע"פ שאח"כ מפסיק באשרי וכו'. וכ"ה בברכות של קריאת התורה בציבור. והריטב"א בהלכות סדר ההגדה תירץ

באהבה רבה, מרה דשמעתא שמואל וכבר אדחייה ממתנית³⁹⁴. ויש מי שפוסק כשמואל³⁹⁵ משום שבסוגין דבסמוך נקט לה הכין, דאמרינן אילימא דאמר יוצר אור ולא אמר אהבה רבה, לעולם דאמר אהבה רבה ולא אמר יוצר אור, אלמא ההוא לישנא דוקא. ומקצת מן הגאונים ז"ל³⁹⁶ נסתפקו בדבר זה ונהגו בעצמן לומר בשחר אהבת עולם ובערב לומר אהבה רבה³⁹⁷.

השכים לשנות עד שלא קרא קריאת שמע צריך לברך משקרא קריאת שמע אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה. וגרסינן עלה בירושלמי³⁹⁸ אמר ר' בא והוא ששנה על אתר. וכתב הראב"ד ז"ל³⁹⁹ שיש גרסאות שגורסים בירושלמי והוא שקרא על אתר. ולאותה גירסא כל שקרא קריאת שמע סמוך לאהבה רבה יצא ידי ברכה כל היום לפי שכבר בירך על התורה פעם אחת בבקר. אבל לספרים דגרסי והוא ששנה על אתר, אין הברכה מוציאתו אלא ידי

על הרמב"ם שפוסקים כן לשיטתם שגרסו בגמ' תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה. ³⁹⁴ כ"כ גם הרי"ף, הרא"ש והריטב"א, והיינו מהברייתא שהביאו ראייה שאומרים אהבת עולם. ³⁹⁵ כ"ה בראב"ן למסכת ברכות סי' קמא. ³⁹⁶ ה"ד בתוס' ר"י, בתוס' הרא"ש, ברא"ש שם, בריטב"א ובא"ז הלכות ק"ש סי' כא, בהגהות מיימוניות פ"א מהלכות ק"ש אות ב ובטור סי' ס. ובפסקי הרי"ד ובשבלי הלקט ח"א סי' יד כתבו שכ"ה דעת רב צמח גאון, ועיין באוצה"ג חלק התשובות עמ' 29. ³⁹⁷ כ"כ גם הריטב"א. אמנם ברא"ש שהביא דברי הגאונים, בתוס' הרא"ש, בהגהות מיימוניות שם וכן בתוס' כאן ד"ה ורבנן כתבו הפוך דבשחרית לומר אהבה רבה ובערבית אהבת עולם, וכ"פ הרמ"א שם. ועיין בביאור הגר"א שם שכתב ע"פ דברי הרא"ש בהסבר שיטה זו דבשחרית אומרים אהבה רבה כיון שבכל המקומות שהוזכר שאומרים אהבה רבה זה בשחרית, אבל בערבית לא מצאנו שתמא כשמואל הלכך הלכה כרבנן. וכע"ז כתב גם הפנ"י וביאר שהפסוק אהבת עולם אהבתך שייך יותר לערבית. והצל"ח כתב שבשחרית נכון לומר אהבה רבה ע"ש הפסוק חדשים לבקרים רבה אמונתך, וכ"כ המשנ"ב סי' ס סק"ב, ובערבית כתב הצל"ח טעם מדוע יש לומר אהבת עולם. ועיין בהגהות לראב"ה עמ' 21 הערה 16 שכתב שבדברי רבינו יש ט"ס וצ"ל איפכא כמו שנמצא בכל הראשונים. אמנם לקמן מט, א בד"ה ואידי מכאור בדברי רבינו שבבוקר היו רגילים לומר

אותה קריאה הסמוכה לברכה, הא אם הפסיק וחזר וקרא צריך הוא לחזור ולברך⁴⁰⁰. ובתשובה לרבותינו הצרפתים⁴⁰¹ השיבו שלא הצריכו בירושלמי לחזור ולברך בשלא שנה על אתר אלא בשנפטר באהבה רבה לפי שהיא אינה נראית ממש כברכת התורה, אבל במברך אשר בחר בנו יצא ידי חובת כל היום ואפי' הפסיק והלך למלאכתו וחזר לקרא. והיינו שהוצרך להשמיענו בירושלמי בברכת אהבה רבה ולא השמיענו כן בעלמא ואנן ידעינן דכ"ש בנפטר באהבה רבה. ואפשר נמי דירושלמי פליגא אגמרינן מדלא אמרו כן בגמרא. ומ"מ במי שרגיל לקרות ולעסוק בתורה והולך למלאכתו קצת ודעתו על הלימוד למהר עניינו ולחזור על למודו אינו צריך לחזור ולברך אפילו לדעת הירושלמי. והביאו ראייה מרבינו תם ז"ל⁴⁰² שלא היה מצריך ברכת לישב בסוכה אלא מסעודה לסעודה, ואפילו הלך לעסקיו ולאחר מכן נמלך לישן אינו חוזר ומברך⁴⁰³ וכ"ש

אהבת עולם. ואולי שם כתב לפי הפוסקים הסוברים שגם בשחרית אומרים אהבת עולם. ³⁹⁸ בפרקין הלכה ה. ³⁹⁹ עיין במאירי שהביא כן בשם יש גורסים בתלמוד המערב. ⁴⁰⁰ התוס' בד"ה שכבר דנו האם הבבלי חולק על הירושלמי או שגם הבבלי סובר שנפטר באהבה רבה צריך ללמוד אחרי כן. עכ"פ כשיצא ידי ברכת התורה בברכת אהבה רבה דהיינו כשלומד מיד לאחר התפילה, אם אח"כ מפסיק ללמוד, כשחוזר ללימודו אין צריך לחזור ולברך וכ"כ הרא"ש כאן. אבל הראב"ד סובר שדבר זה תלוי בגירסאות, ולגירסא: "והוא ששנה על אתר" אם הפסיק מלימודו כשחוזר ללמוד צריך לחזור ולברך. והטור בסי' מז פסק שאם למד לאחר אהבה רבה ואח"כ הפסיק מלימודו א"צ לחזור ולברך (ע"ש בב"י שהביא דברי רבינו) וכ"פ המג"א שם סק"ו והמשנ"ב שם סקט"ז ועיין בפמ"ג ובלבושי שרד על המג"א הנ"ל שמבארים דברי המג"א ומוכיחים שכן היא כוונת השו"ע. ועיין בפר"ח שם סק"ז ובביאור הגר"א שם שהביאו דברי רבינו. ודעת הפר"ח שם לפסוק כשיטת הראב"ד. ⁴⁰¹ כ"ה בתוס' בד"ה שכבר ובראשונים. ⁴⁰² ה"ד ברא"ש כאן ובסוכה פ"ד סי' ג, בתוס' ר"י ובתוס' הרא"ש כאן, במרדכי בסוכה סי' תשסה ובטור או"ח סי' תרלט. ודעה זו הובאה בתוס' כאן. ⁴⁰³ דעת ר"ת שרק על אכילה בסוכה מברכים ולא על ישיבה ולא על שינה, ונראה שכן היא דעת הראב"ד בהשגות פרק ו מהלכות סוכה הלכה יב וכ"פ השו"ע בסי' תרלט ס"ה.

שנתקנה ברכה לאחריה וכמו שנתקנה ברכת אשר בחר בנביאים טובים על ההפטרה. ועוד דאפילו במקום דשייכא ברכה אפילו בספר תורה הקפידו שלא לגרום ברכה שאינה צריכה וכדאמרינן⁴⁰⁷ ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה.

ורבי יוחנן אמר⁴⁰⁸ הערב נא. פירש"י ז"ל⁴⁰⁹ שאין זו ברכה בפני עצמה, אלא חתימה לברכת על דברי תורה, דרבי יוחנן מסיים בה הכי דבעי פתיחה בברוך וחתימה בברוך⁴¹⁰. וכן אמרו נמי משמו של ר"ת ז"ל⁴¹¹. והרב בעל המאור ז"ל⁴¹² אמר שהן שלש ברכות כנגד מקרא ומשנה וברייתא שקורין בבקר⁴¹³. וברכת כהנים. היינו שים שלום⁴¹⁴, אי נמי

כאן שאינו מסיח דעתו מן הלימוד ועל כן נהגו שלא לברך⁴⁰⁴. ובשם רש"י ז"ל אמרו תלמידיו⁴⁰⁵ כשהיה משכים לקרות היה מברך לקרות בתורה, וכשהוא הולך לבית הכנסת חוזר ומברך כמו אותן הימים שלא השכים לקרות. ונותן טעם לדבריו כמו שהקורא בתורה מברך ברכת התורה ולא חשיבא ברכה לבטלה ואף על פי שכבר בירך קודם פרשת קרבנות ואיזהו מקומן ורבי ישמעאל, והוא הדין דהכא לא חשיבא ברכה לבטלה. והשיבו עליו בתוספות⁴⁰⁶ דלא דמי לקורא בתורה, דהתם אפילו בירך על עסק התורה שעסק בפני עצמו צריך הוא לחזור ולברך על קריאתו בצבור, שכן תקנו לברך שם אשר בחר בנו כמו

סי' כב ובתוס' ר"י כאן, בהגהות מיימוניות פ"ז מהלכות תפילה אות כ ובשלטה"ג כאן. ועיין בעמק ברכה סי' א ובדבר אברהם ח"א סי' טז אות יט שביארו את שיטת רש"י. 406 כ"ה בתוס' ר"י ותוס' הרא"ש וכ"כ גם הרא"ש בס"י יג. 407 יומא סח, ב ושם ע, א. 408 כ"ה גם גירסת הריטב"א. דלפנינו: ור' יוחנן מסיים בה הכי וכו'. ועיין דק"ס. 409 בד"ה ור' יוחנן. 410 ואינה נחשבת כברכה הסמוכה לחברתה, כיון שבברכות קצרות לא אומרים שנחשב ברכה סמוכה לחברתה, כ"כ התוס' המצויינים בהערה הבאה. 411 ה"ד ברא"ש כאן סי' יג, בתר"י כאן, בתוס' פסחים קד, ב ד"ה חוץ, בכתובות ח, א ד"ה שהכל, וכ"ה בתוס' לקמן מו, א ד"ה כל, בריטב"א כן, בתוס' הרא"ש, בתוס' ר"י ובמאירי בשם יש מפרשים, וכ"ד המרדכי סי' לא והטור סי' מז. וכתב הטור שהיות והוי המשך הברכה צריך לאומרה עם וא"ו - והערב. (וכ"ה בתוס' לקמן מו, א ברא"ש ובמרדכי) וכ"פ השו"ע שם סי' וכו' הרמ"א שיותר טוב לאומרה עם וא"ו. וכתב הטור שלפ"ז אין לענות אמן אחר לעסוק בדברי תורה, וכ"כ הפמ"ג בא"א שם סק"ה וכ"פ המשנ"ב שם סק"ב. 412 בעל המאור בסוגיין, וכ"ד הרא"ה (בחי' הרא"ה) וכתב שזו ברכה אחרת ואינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לחברתה וכ"כ המאירי, וכ"פ הרמב"ם בפרק ז מהלכות תפילה הלכה י (עיי"ש בלח"מ). וכתב הרמ"א בשו"ע שם שכן נהגו לומר הברכה בלא וא"ו. 413 בתר"י בארו ענין זה שמקרא הכוונה לפרשת הקרבנות, ומשנה הכוונה לפרק איזהו מקומן ומדרש הכוונה למדרש ר' ישמעאל ד"ג מדות שהתורה נדרשת. וע"ע במהרש"א בח"א. ולדעת ר"ת שיש רק שתי ברכות - האחת כנגד תורה שבכתב והאחרת כנגד תורה שבעל פה. 414 כ"כ גם הרמב"ם בפרק ו מהלכות תמידין ומוספין הלכה ד ובפירושו למשנה במסכת תמיד פ"ה משנה א, הראב"ד בפירושו למשנה

ודעת הרי"ף בסוכה פ"ד (כב, א בדפי הרי"ף), הגאונים (ה"ד ברא"ש בסוכה שם סי' גובמ"מ בהלכות סוכה שם) וכ"כ המ"מ בדעת הרמב"ם שם שכל פעם שנכנס לסוכה צריך לברך וכ"פ הגר"א בביאורו לשו"ע שם. ומדברי רבינו כאן שהביא את דברי ר"ת כסיוע לדין שמי שמברך ברכת התורה פעם אחת א"צ אח"כ לברך אף שהפסיק בינתיים נראה שסובר שאף בסוכה, יש חובה לברך על הישיבה והשינה, אלא הברכה שמברך על האכילה פוטרת את הישיבה והשינה (כמו בברכה"ת שיש חיוב לברך על הלימוד שלומד במשך היום, אלא שהברכה בבוקר פטרה את הלימוד של כל היום) וזה כמו שפסק ה"ט"ז בס"י תרלט סק"כ שמי שאינו אוכל פת כל היום כולו חייב לברך על הסוכה בכל פעם שנכנס לה, וכ"פ המשנ"ב שם סקמ"ח, ובפשטות זו גם שיטת המג"א שם בסק"ז והביאו המשנ"ב שם שאם שכח לברך לישב בסוכה עד שגמר סעודתו ובירך ברכת המזון יכול לברך כיון שגם הישיבה היא מצוה, ועי"ש בלבושי שרד. אולם המאמר מרדכי שם חולק על ה"ט"ז וסובר שלדעת ר"ת אין מברכים אלא על אכילה בלבד, א"כ אם אינו אוכל לא יברך. ובחיי אדם כלל קמז, הביאו המשנ"ב שם כתב בדעת ר"ת שמי שבירך לישב בסוכה ואכל ואח"כ יצא יציאה גמורה וחוזר לסוכתו ובישיבה זו אינו אוכל ג"כ צריך לברך, ומדברי רבינו כאן משמע שלא כדבריו אלא הברכה שמברך על האכילה פוטרת את הישיבה והשינה אח"כ אף אם באמצע יצא והסיח דעתו. 404 כ"כ גם הרא"ש, תר"י וכ"פ הטור והשו"ע סי' מז ס"י. ועי"ש במג"א סק"ט שמשמעות לשון השו"ע שהכוונה למי שדעתו לחזור ללימודו, אבל מי שאין דרכו ללמוד ונמלך ללמוד צריך לחזור ולברך וכמשמעות לשון הרא"ש בתשובה כלל ד ס"ב. והט"ז שם כתב שאין הדבר תלוי בדעתו ותמיד א"צ לחזור ולברך. 405 רבינו שמעיה ז"ל תלמידו של רש"י, ה"ד באו"ז הל' ק"ש

והתם ביחיד⁴³⁰. ויש מקצת מן הגאונים ז"ל⁴³¹ שאמרו דבין ביחיד בין בציבור אין מעכבות, כסתמא דמתני' דהיה קורא דלא חלקה בין יחיד הקורא לציבור הקורין. וכך נראה בעיני כדבריהם. דמה שאמרו כאן לא לעולם דאמר אהבה רבה ולא אמר יוצר אור, דחיייה בעלמא הוא דדחינן לה ולאוקמי דלאו בפירוש אתמר אלא מכללל. ואורחא דתלמודא בהכין דכי אמרינן לאו בפירוש איתמר אלא מכללל, ואיתחזי להו לבעלי הגמרא דמתברר שפיר מההוא כללל נקטי ליה כמפורש, ומקשו ואלא מאי מכללל כלומר כיון דדבר מוכרח הוא כן ממשמעו לאו מכללל הוא אלא בפירוש, ודחו משום דאיכא למימר הכין כלומר שיש לבעל הדין לחלוק ולמימר ביה טעמא אחרינא, אבל מ"מ לא שבקינן מאי דנקיט מכללל מרה דההיא שמעתא ותפסינן מאי דאיכא לדחויי ביה. והכא נמי ר' זריקא דאיפשיטא ליה הכין מכללל דריש לקיש איהו תפסינן ולא מאי דדחינן. כלומר דאיכא לדחויי מאי אין מעכבות להקדים [דההיא⁴³² סברא רבי יצחק בר יוסף] בעצמו הוא דחש לה ועלה קא סמיך למקרי לה מכללל ולא פלוגתא היא אדרבי זריקא כנ"ל⁴³³. ומיהו לענין פרושא דירושלמי דדייק

פסוקים של ברכת כהנים ממש⁴¹⁵. אבל לשאת את כפיהם לא, דא"כ בתענית⁴¹⁶ גבי שלש פעמים ביום כהנים נושאים את כפיהם וכו' ^{הערה 417}התם ה"ל למיתני ובמקדש ארבעה⁴¹⁷.

הכי גרסינן⁴¹⁸: וברכו שלש ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. ויש ספרים⁴¹⁹ דגרסינן וברכו את העם שלש ברכות, ומפרשי לה רבנן⁴²⁰ כמו וברכו עם העם, וכמוהו את האלהים התהלך נח⁴²¹, את הארץ⁴²² שהוא כמו עם הארץ. ואינו מחזור דאכתי לא מטא זמן ק"ש לעם וכדאמרינן⁴²³ הקורא עם אנשי משמר לא יצא.

ושמע מינה⁴²⁴ ברכות אין מעכבות זו את זו. לעולם⁴²⁵ דאמר אהבה רבה ולא אמר יוצר אור וכי מטא זמניה מימר אמר, ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו להקדים⁴²⁶. ופסק רבינו האי גאון ז"ל כך בפירושו⁴²⁷ דסדרן אינו מעכב אבל ודאי צריך הוא לקרות את שתיהן. והא דתנן⁴²⁸ היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיוון לבו יצא דשמעת מינה שאין הברכות מעכבות, דהא התם לא קרא בברכותיה דהא קורא להגיע כדאוקימנא לה התם, והכין דייק מינה התם בירושלמי⁴²⁹. תירץ רבינו האי ז"ל דהכא בציבור וכדקתני אמר להם הממונה

שם הנידון לצאת ידי חובת ק"ש שאם קרא ק"ש בלא ברכות יצא ידי חובת ק"ש, אבל אין ראייה משם שאין צריך לברך הברכות. עיין ב"ח סי' ס, שאגת אריה סי' כו, משכנות יעקב סי' עח ופרי יצחק ה"א סי' א. ובשאגת אריה כתב שדעת רב האי גאון שמצות ק"ש צריכה ברכות, ואם קרא ק"ש בלי ברכות לא יצא ידי חובת ק"ש ועל כן הקשה מהירושלמי, וכע"ז כתב הפמ"ג שם במשב"ז סק"א בדעת רב האי גאון שאם קרא ק"ש בלא ברכות, ידי מצוה כתקנה לא יצא וכשחזור ואומר הברכות צריך לחזור ולקרוא ק"ש (ובזה יש הבל בין ציבור ליחיד כדלקמן) ושם בא"א כתב שמש"כ השו"ע שם שטוב לחזור ולקרות ק"ש עם הברכות כיון שחשש לדעת רב האי גאון, ועי"ש במשנ"ב סק"ד ובביאור הלכה ד"ה ונ"ל שפירש כוונת השו"ע באופן אחר. 430 כ"כ גם התוס' לקמן יג, א ד"ה היה. והמאירי כתב על זה שהם דברי נביאות. 431 כ"ה גם במאירי. 432 המוקף אינו מהכת"י והועתק מהנדפס. ובכת"י: סבר ר' זריקא בעצמו וכו'. 433 ולפ"ז גם אם לא אמר הברכות יצא ידי חובת ברכות, וכ"כ הרא"ש לקמן ריש פרק שני וכ"כ הטור בסי' ס.

שם, הריטב"א כאן, תוס' הרא"ש ותוס' ר"י. ופירש התוס' יו"ט במשנה שם שנקראת ברכת כהנים היות ובברכה זו אומרים בחזרת הש"ץ ברכת כהנים. 415 כ"כ גם התוס' בד"ה וברכת, הרא"ש והרע"ב בפירושם למשנה במסכת תמיד שם, וכ"כ גם הריטב"א ותוס' הרא"ש כאן. 416 כו, א. 417 שהרי היו נושאים כפיהם לאחר הקטרת האימורים, כן הוכיחו גם התוס'. ורש"י בד"ה וברכת כתב לברך את העם. 418 כ"ה גם גירסת הרא"ש בפירושו למסכת תמיד (פ"ה משנה א), וכ"ה גם בתוס' הרא"ש ותוס' הר"י כאן. 419 כ"ה גם הגירסא שלפנינו. 420 כ"כ גם רש"י בד"ה וברכו. 421 בראשית ו, ט. 422 שם פסוק יג וכ"פ רש"י על התורה שם בפירושו השני. 423 יומא לז, ב. כן הוכיח גם הרא"ש בתמיד שם. 424 לפנינו: זאת אומרת. 425 לפנינו בשינוי קצת. 426 לפנינו: סדר ברכות. 427 הביאו רבינו בחידושי לקמן יג, א ד"ה היה והו"ד גם ברא"ש לקמן תחילת פרק שני, בחי' הריטב"א כאן ובטור סי' ס. ועיין אוצה"ג. 428 לקמן יג, א. 429 פ"ב הלכה א. האחרונים הקשו מה קושיית רבינו מהירושלמי. הרי

מהתם אין ברכות מעכבות, יש לי לפרש דמאי אין מעכבות להקדים לקריאתה, אבל חוזר הוא ומברך אותן לאחר מכאן בלא ק"ש, וכענין שאמרו בברכת יוצר אור דכי מטי זימנא מימר אמר⁴³⁴.

[יב, א] הכי גריס רש"י ז"ל⁴³⁵: פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא פתח וברך אדעתא דשיכרא וסיים בדחמרא יצא וכו', אלא נקיט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא מאי וכו'. ופי' הוא ז"ל⁴³⁶ וברך אדעתא שאמר בא"י אלקינו על דעת שיאמר בורא פרי הגפן ולא הספיק לומר בורא פרי הגפן עד שנזכר ואמר שהכל נהיה בדברו. ונראין דברי רבנו ז"ל. שאלו אמר בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו⁴³⁷, מאי קא מיבעיא לן בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן, דכיון דמטבע קצר הוא כיון שאמר בורא פרי הגפן כבר סיים כל הברכה, ומה שאמר לבסוף שהכל נהיה בדברו תוספת הוא לאחר הברכה ומה מעלה לברכה ומה מוריד והאיך קורא אותה חתימה, אבל השתא דלא אמר מעיקר הענין כלום אלא שהוציא לשון הברכה על דעת להזכיר עליו הפך המין שהוא תפוס בידו ולא הזכירו אלא נזכר והזכיר המין שהוא תפוס בזה יש להלוך אחר החתימה דהיינו הזכרת המין. ואתינן למפשטה מהא דתניא בשחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא, במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא, ומסיפא קא דייק דאע"ג דפתח ואמר ברוך אתה על דעת שיאמר המעריב ערבים בחכמה פותח שערים, כיון שנזכר ואמר יוצר אור ובורא חשך עושה

שלום וכולה ברכה עד יוצר המאורות יצא אלמא בתר חתימה אזלינן. אבל מרישא דפתח אדעתא דיוצר אור וסיים המעריב ערבים דקתני לא יצא ליכא למידק מינה, דפשיטא דהיכא דחתימה לא היה כתקנה דלא אמר כלום דלכ"ע חתימה עדיפא. אלא דמבעי בעו אי עדיפא כולי האי דכי הויא כתקנה איגרירא פתיחה בתרה והויא ברכה, ופרקינן שאני התם דאמר בא"י יוצר המאורות, כלומר דחתימה עצמה הויא ברכה. ולא שלא תהא צריכה פתיחה דזה מטבע ארוך. הוא ובעיא פתיחה וחתימה, אלא הכי קאמר הואיל וחתימתה יש לה תורת ברכה גמורה כפתיחתה, דינא הוא שתגרור את פתיחתה. דהא איכא תרתי לטיבותא, חדא דאף היא תורת ברכה גמורה אית לה, ועוד דעדיפא דהיא חתימה, אבל בדנקיט כסא דשיכרא חתימתה לא עדיפא למיגרר בתרה פתיחתה. ואקשינן הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם לא שמה ברכה שפיר, כלומר דמינה שעיקר הברכה בהזכרת השם וכיון שכן הכא נמי דאית ביה הזכרת השם הויא ברכה גמורה כדאמרן, אלא דמאן דאמר שצריכה מלכות מאי איכא למימר דפתיחתה יש בה מלכות והויא ברכה גמורה אבל חתימתה לית בה מלכות ולא הויא ברכה [גמורה]⁴³⁸ והלכך לא עדיפא לגרור פתיחתה טפי מחתימה דשיכרא. ופרקינן אלא כדרכה, ואלא גרסינן דפירוקא אחרינא הוא ולומר דאף פתיחה הוא משום יוצר אור נמי נאמרה שהרי צריך הוא להזכיר מדת יום במדת לילה וא"כ זו פתיחה וחתימה יש לה. ומ"מ אם סיים במעריב ערבים לא יצא דאדכורי הוא דמדכרינן מדת לילה ביום אבל מחתם בדיום חתמינן. וא"ת

ועיין גם במאירי שהאריך לבאר שיטת רש"י, והר"ז (במאור הקטן) הסכים לפירושו של רש"י. ובב"י סי' רט כתב שכ"ה גם שיטת הרמב"ם בפרק ח מהלכות ברכות הלכה יא. ⁴³⁶ בד"ה פתח ובד"ה אלא. ⁴³⁷ כ"ה לפי פירוש הגאונים שמביא רבינו בהמשך דבריו. ⁴³⁸ המוסגר אינו מהכת"י ונוסף ע"פ הנדפס.

⁴³⁴ כ"כ רבינו בתשובה ח"א סי' מז וכ"כ הריטב"א בשם יש אומרים. ורבינו לשיטתו לעיל ח, ב שברכות ק"ש אינם על מצות ק"ש, ע"ש הערה ³⁵⁸. וכ"פ השו"ע שם ס"ב וע"ש בא"ר סק"ב שפירש דברי הטור שם ע"פ דברי רבינו כאן. ⁴³⁵ כ"ה הגירסא שלפנינו וכ"ה גירסת רש"י כפי שמבארה רבינו בהמשך דבריו, וכ"ה גירסת התוס' בד"ה פתח

ערכים גרסי' פתח במעריב ערכים פתח ביוצר אור, וזה ראייה למה שכתבתי, ומה שהקשה עליו מדאמרינן פתח ואמר, הרבה ספרים יש דגרסי הכי בהדיא אדעתא, ודרכו של רש"י ז"ל נכון.

אבל הגאונים ז"ל⁴⁴² גרסי נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא פתח ובריך בדשיכרא וסיים בדחמרא יצא וכו' אי נמי נקיט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא יצא⁴⁴³, אלא פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא מאי. וזה דבר רחוק מאד שיהא הפסד בתוספת שהוסיף לאחר שסיים ברכתו ואפילו אמר לאחר מכן כמה דברים, ועוד שיועיל יותר כשיאמר כולה ברכה בטעות ויוסיף לאחר מכן ענין הברכה כגון שאמר בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו [דהשתא משמע שהברכה כולה בטעות ומפני שהוסיף שהכל נהיה בדברו] יועיל אף על פי שהברכה סמוכה לבורא פרי הגפן ונראה שהעיקר על חמרא הוא דמברך, וכשהברכה סמוכה למין שהוא מברך עליו לא יועיל מפני התוספת שהוסיף לבסוף שהוא מובדל מן הפתיחה וזה דבר רחוק. גם במה שהן צריכין לדחוק בסוגית הא דפתח במעריב ערכים וסיים ביוצר אור יש כמה גמגומין, ולדבריהם מביא ראייה מפתח ואמר יוצר אור וסיים במעריב ערכים לא יצא, אבל פתח במעריב ערכים וסיים ביוצר אור דקתני יצא לא הוי ראייה דהא פשיטא להו דכל שהחתימה כתקנה יצא, והם גורסין בדחיית הראיה הזו של יוצר אור שאני התם דהא בריך פירוש בההיא דשיכרא כלומר וכבר יצא ידי ברכה.

[יב, בן כל השנה כולה מתפלל אדם האל הקדוש ואוהב המשפט⁴⁴⁴ חוץ מראש השנה⁴⁴⁵ ועד יום הכיפורים שמתפללין המלך הקדוש

א"כ מאי קאמר כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום, דהכא לאו משום דאזלינן בתר החיתום הוא אלא משום דפתיחתה וחתומה הויא כתקונה, הא אמרינן בסמוך דלא תוויי היכא דאכל תמרי וקסבר דנהמא אכל הוא דאתי, [ואקשינן⁴³⁹ מסיפא הכל לאיתוויי מאי לאו לאיתוויי כהאי גוונא לא כגון דאכל תמרי וכו'] כנ"ל לפי שיטתו של רש"י ז"ל. אלא דק"ל קצת הא דאמרי' לאתוויי דאכל תמרי וקסבר דנהמא אכל למה ליה לשנויי בלישניה, לימא לאיתוויי דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא דדא ודא חד גוונא נינהו וכיון דאיירינן ביה עד השתא אמאי שבקיה ונקיט אכל תמרי⁴⁴⁰.

והראב"ד ז"ל⁴⁴¹ הקשה על רש"י ז"ל ואמר דפתח ובריך בדחמרא לא משמע אדעתא דחמרא אלא שאמר בהדיא בורא פרי הגפן. ועוד דהא דקתני פתח במעריב ערכים וסיים ביוצר אור לא משמע שפתח אדעתא דמעריב ערכים אלא פתח במעריב ערכים דומיא דסיים במעריב ערכים, מה סיים במעריב ערכים דאמר בהדיא אף פתח במעריב ערכים דאמר בהדיא. ונ"ל דאין הכי נמי ואף רש"י ז"ל לא כתב כן אלא באשגרות לישן ומשום דההיא דשיכרא דוקא באדעתא, פי' נמי הא באדעתא ולא דוקא. דכל עצמנו אין אנו צריכין להעמידה דוקא באדעתא אלא משום דברכת הפירות כיון שהיא קצרה כל כך אלו פתח בהדיא בדחמרא הויא כולה ברכה בדחמרא דפתיחתה וחתומה באין כאחד. אבל בברכת המאורות שהוא מטבע ארוך אף על פי שפתח ואמר בהדיא המעריב ערכים אכתי צריכה היא לחתימה ויש בחתימתה עדיין לתקן בברכה כי אזלינן בתר חתימה. ומצאתי מקצת ספרים דגרסי בההיא דשיכרא וחמרא אדעתא, ובהא דיוצר אור ודמעריב

רבי אריה לייב ח"א סי' ג אות ז. ⁴⁴² הו"ד בבעל המאור כאן, ברמב"ן במלחמות כאן, במאירי ובריטב"א כאן, והביאם רבינו לעיל יא, א בד"ה אחת. ⁴⁴³ לגירסת הרי"ף והרא"ש הבעיא בגמ' באופן זה וכ"ה לגירסת הגאונים שכתב הראב"ד שם. ⁴⁴⁴ לפנינו: מלך אוהב צדקה ומשפט. ⁴⁴⁵ לפנינו: מעשרה ימים

⁴³⁹ המוסגר אינו מהכת"י ונוסף ע"פ הנדפס. ⁴⁴⁰ בחדושי הצ"ח כאן תירץ קושיית רבינו. ⁴⁴¹ בהשגות הראב"ד על בעל המאור כאן והו"ד גם ברא"ש סי' יד ובריטב"א. והראב"ד הקשה על פי' רש"י הרי קי"ל מצוות אינן צריכות כוונה, ועיין מש"כ בזה התוס' בד"ה לא, בתר"י, חזו"א סי' כט סק"ט ובחדושי

יציאת מצרים כלילות נמצא שלא היו אומרים לא פרשת ציצית ולא אמת ואמונה, אם כן שנים לאחריה היכא משכחת לה⁴⁵⁰. ונראה לי כי מה שאמר ולא זכיתי שתאמר, מן התורה קאמר, ולעולם היו קורים פרשת ציצית ואמת ואמונה מדברי חכמים, ע"כ⁴⁵¹. ואני תמה על זה על הקושיא ועל תירוצה. דודאי לא היו קורין אותה פרשה כלל, ואפי' הכי היו אומרים שנים לאחריה, אלא שלא היו אומרים אמת ואמונה אלא מודים אנחנו לך כדאיתא לקמן בפר' היה קורא⁴⁵² גמ' אלו הן בין הפרקים. ולא שיהיו אומרים כאותו נוסח שאמרו שם שמזכירים בו יציאת מצרים, אלא שמשם אנו למדים שלפי שהפרשיות שהיו קורין היו עושין נוסח הברכה שלאחריה ולעולם לא היו קורין פרשת ויאמר כלל. שאלו היו קורין, לא היה אומר לא זכיתי שתאמר. ולקמן בפרק היה קורא⁴⁵² משמע שבמקצת המקומות לא היו קורין אותה כלל. והכי נמי משמע בירושלמי⁴⁵³. דאמרו שם מפני מה תקנו בשחר שנים לפנייה ואחת לאחריה ובערב שנים לפנייה ושנים לאחריה, ואמרו חד אמר כדי להשוות מדת יום ומדת לילה, כלומר דבשחר קורא שלש פרשיות ושלש ברכות הרי שש ובערב שתי פרשיות וארבע ברכות הרי שש כדי להשוות מדת יום למדת לילה, וחד אמר משום שבע

והמלך המשפט, ורבי אלעזר אומר אפילו אמר האל הקדוש יצא. יש לפרש דבלכתחלה פליגי דרב סבר דלכתחלה צריך לומר המלך הקדוש והמלך המשפט ור' אלעזר סבר דהמלך המשפט צריך לומר לכתחלה אבל בהמלך הקדוש פליגי ואמר דאפילו לכתחלה יכול לומר האל הקדוש. והא דנקט יצא, לאו דוקא ולומר דרב דפליגי עליה סבר דלא יצא, אלא משום דרבי אליעזר מתיר בין בהכי בין בהכי לא ניחא ליה למנקט ורבי אלעזר אמר אומר האל הקדוש דמשמע דדוקא הכי ולא המלך. והא דאמרינן מאי הוי עלה א"ר יוסף האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט רבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט והלכתא כרבא⁴⁴⁶, לומר דלכתחלה צריך לומר כן הא לא אמר אין מחזירין אותו⁴⁴⁷. ומכל מקום הא דאמר ר' אלעזר יצא לא משמע הכין דאם איתא הוה ליה למימר ר' אלעזר אומר אומר הוא אפילו האל הקדוש, אלא ודאי בדיעבד פליגי וכיון דאפסיקא הלכתא כרבא טעה ואמר האל הקדוש והאל המשפט מחזירין אותו, וכן פסק רבינו אלפסי ז"ל⁴⁴⁸.

מתני'. אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים כלילות עד שדרשה בן זומא. כתב הראב"ד ז"ל⁴⁴⁹ תמה אני בתחלה שלא היו מזכירים

חיוב הזכרת יציאת מצרים כלילה הוא מדאורייתא או מדרבנן, אבל לכו"ע יש חיוב להזכיר. ואם פוסקים כראב"ע א"כ החיוב הוא מדאורייתא. וכ"כ הפר"ח בסי' נח בדעת הראב"ד המוכח כאן, וכ"כ הצ"ח כאן והוכיח כדעת הראב"ד שלכו"ע יש חיוב להזכיר (והרי"ף והרא"ש שלא הזכירו דין מזכירין יציאת מצרים אפשר ג"כ שסוברים שחיוב מדרבנן יש, עי"ש). וכבר דנו האחרונים להלכה אם חיוב הזכרת יציאת מצרים כלילה הוא מדאורייתא, עיין פמ"ג בפתיחה להלכות ק"ש אות ד שהקשה אם החיוב מדאורייתא, א"כ מה החיוב המיוחד בליל פסח עי"ש בתירוציו. ועיין גם בשאגת אריה סי' יב שדן אם חיוב הזכרת יציאת מצרים הוא ביום ובלילה, א"כ הוי מצות עשה שלא הזמן גרמא, וא"כ מדוע נשים אינם חייבות. 452 יד, ב. 453 בפרקין ריש הלכה ה, ועי"ש במראה הפנים שלזה התכוון רבינו כאן.

שבין ראש השנה ויום הכיפורים. 446 צ"ל: כרבה, וכן בהמשך. 447 כ"פ גם בעל המאור כאן, וכ"כ תר"י והריטב"א בשם רבני צרפת, הראב"ד בהשגות בפרק י מהלכות תפילה הלכה יג וכ"כ הטור בסי' תקפב בשם ראב"ה. 448 בהלכותיו כאן, וכ"פ רבינו בתשובותיו ח"א סי' לה, תוס' בד"ה והלכתא, רמב"ם בפרק י מהלכות תפילה הלכה יג, רמב"ן במלחמות, רא"ש בסי' טז וכ"פ השו"ע בסי' תקפב סעיף ב. ותר"י כתבו שאם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט א"צ לחזור הואיל והזכיר לשון מלכות, וכ"פ הרמ"א בסי' קיח, ועי"ש בט"ז סק"ב. 449 הו"ד גם בחידושי הריטב"א וכ"כ המאירי בשם גדולי המפרשים. 450 כוונת הראב"ד להקשות שבגמ' לקמן יד, ב מבואר שאם לא אמר אני ה אלתיכם אינו אומר אמת, וא"כ אם אינו אומר פרשת ציצית אינו יכול לומר אמת ואמונה. 451 מדברי הראב"ד כאן מבואר שמחלוקת חכמים וראב"ע האם

ביום הללתיך⁴⁵⁴. דאלמלא פעמים שלא היו קורין פרשת ויאמר כלל ואפי' כן היו מברכין שתים לאחריה. ופירוש שבע כלומר שבע ברכות. ובמדרש תלים מצאתי במזמור שגיון לדוד⁴⁵⁵ זהו שאמר הכתוב שבע ביום הללתיך, אמר ר' יהושע בן לוי אלו שבע מצות שבקריאת שמע יוצר אור ואהבה רבה שמע והיה אם שמוע ויאמר אמת ויציב וגאל ישראל, ולפי שאין מצות ציצית ערבית מוסיף פורש סוכת שלום⁴⁵⁶.

סליק פרק מאימתי נס"ד

454 תהלים קיט, קסד. 455 לפנינו במדרש תהלים (והוא מדרש שוחר טוב) ריש מזמור ו. 456 המאירי כתב שהזכיר סוכת שלום שהיא חתימת השכיבנו גם בחול, אלא שמעולם לא נהגו, ואפשר שגם בעל הדרש - מפני שהיא חתימת שבת היתה חשובה אצלו והזכירה. והראב"ה סי' לג וסי' קצו הביא מהירושלמי שבחול מסיים שומר עמו ובשבתות פורס סוכת, וכ"כ בשבלי הלקט סי' נא והטור בסי' רסז וביאר שם שבשבת אין צריך שמירה לכן לא מסיימים שומר עמו.

^{אוצר החכמה}

חידושי הרשב"א <מוה"ק> - ברכות בן אדרת, שלמה בן אברהם (רשב"א) עמוד מס': 51 הודפס ע"י אוצר החכמה

פרק היה קורא בתורה

ואקשינן תו ודידיה לא והא ר' אבהו הוה שקיל ואזיל בתריה דרבי יוחנן והוה קרי ק"ש כי מטא מבואות⁷ המטונפות פסק⁸, בתר דחלף אמר ליה מהו לגומרה אמר ליה אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש, ופרקינן דהכי קאמר ליה לדידי לא סבירא לי כלומר לא סבירא לי במהלך במבואות המטונפות שצריך לפסוק, אלא אתה שפסקת להחמיר גם בזה החמיר וחזור לראש. וקיי"ל כרבי יוחנן וכן פסק רבינו אלפסי ז"ל⁹. וכן נחלקו בה בירושלמי¹⁰ אלא שאמרו שם דרבי יוחנן מודה בקריאת שמע. ועוד פירשו שם בירושלמי למאן דאמר אם שהה כדי לגמור את כולה חזור לראש אם משערין בקורא או בכל אדם משערין ואמרו דבקורא משערין. דגרסינן התם רבי מונא אמר בשם ר' יהודה שאמר משום רבי יוסי הגלילי הפסיק בה כדי לקרות את כולה לא יצא ידי חובתו, רבי בא רבי ירמיה בשם רב הלכה כרבי מונא שאמר בשם ר' יהודה שאמר משום רבי יוסי הגלילי. רבי יוחנן בשם ר' שמעון בן יהוצדק אף בהלל ובקריאת המגילה כך. אבא בר רב הונא ורב חסדא הוו יתבין אמרין בתקיעות כן, סלקן לבית רב ושמעין רב הונא בשם רב אפילו שמען כל היום עד תשע שעות יצא. אמר רבי

[יג, א] מתני'. היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיוון לבו יצא. אוקימנא בגמ' אפילו כיוון לקרות, ושמעין מהכא חלת, חדא דאין הברכות מעכבות, וכבר כתבתי למעלה¹ דלדעת רבינו האי גאון ז"ל דוקא ליחיד, הא לצבור הברכות מעכבות. וכדעת מקצת הגאונים בין ליחיד בין לצבור אין מעכבות ולזה הדעת נוטה וכמו שכתבתי בשלהי פרקין קמא. ועוד נראה לי מכאן שהקורא הפרשיות למפרע יצא, וכן דעת הר"מ במז"ל² כמו שאכתוב למטה³ שאין סדר פרשיות כתוב בתורה כסדרן בקריאת שמע. ועוד איכא למשמע מהא לכאורה דאפילו הפסיק בין פרשה לפרשה שיעור כדי שיקרא את כולה ואת ברכותיה יצא, דהא בקורא להגיה כדאוקימנ' להא מתני' בגמרא טובא איכא בין פרשה לפרשה ואפילו הכי יצא⁴. והכי נמי משמע בגמרא בההיא דרבי דהוה קרי פסוק ראשון ושונה לתלמידיו ולאחר מכן חוזר וגומרה כדעת רבי שמעון ברבי. ומיהו פלוגתא היא בפר' בתרא דראש השנה⁶. דגרסינן התם גבי שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום דאמר רבי יוחנן יצא. ואקשינן עלה והא אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק בהלל ובמגילה אם שהה כדי לגמור את כולה חזור לראש, ופרקינן הא ידידיה הא דרביה.

ולפ"ז אין ראייה למש"כ רבינו שיש הפסקה בין פרשה לפרשה. 5 לקמן עמוד ב. 6 לד, ב. 7 צ"ל: למבואות. 8 צ"ל: אישתיק. 9 בראש השנה שם (יא, ב בדפי הרי"ף) ובמגילה פרק שני (ה, א בדפי הרי"ף שם). 10 בפרקין הלכה א בשינויי לשון מעטים.

1 יא, ב ד"ה ושמע מינה. 2 פרק ב מהלכות ק"ש הלכה יא. 3 לקמן טז, א ד"ה הקורא. 4 בחידושי הרא"ה כתב שאין ראייה לדין הקורא למפרע כיון שאפשר לומר בקורא בתורה שאינו קורא בסדר הכתוב בתורה, אלא שקורא בתורה מעט כאן ומעט כאן ושלא כסדר ונזדמן לו וקרא הפרשיות כסדר יצא.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

חידושי הרשב"א <מוה"ק> - ברכות בן אדרת, שלמה בן אברהם (רשב"א) עמוד מס: 52 הודפס ע"י אוצר החכמה

זעירא עד דאנא תמן אצרכת לי וכד סלקית להכא שמעית רבי יוסה בשם ר' יוחנן אפילו שמען כל היום יצא והוא ששמען על הסדר וכו', ר' בון בר חייא בעי כגון קריאת שמע וברכותיה היא ולא ברכותיה ברכותיה ולא היא, הפסיק שלשה וחזר שלשה בקורא משערין ובכל אדם משערין. א"ר מתניא לא מסתברא בקורא. רבי אלעזר סליק מבקרא לר' שמעון בר אבא א"ל כגון דאנא תשיש ואנא קרי שמע ומתנמנמ נפק אנא ידי חובתי א"ל אין. רבי ירמיה בעא קומי ר' זעירא כגון דר' אלעזר ידע דר' שמעון בר בא מדקדק במצוותיה סגין הורי ליה או כגון דהוא תשיש הורי ליה, א"ל בפירוש פליגין דרבי אלעזר אמר יצא ורבי יוחנן אמר לא יצא, מה פליגין בקריאת שמע מפני שהיא עשויה פרקים פרקים אבל בהלל וקריאת מגילה אף ר' אלעזר מודי. עד כאן גירסת ירושלמית. וקיימא לן כר' אלעזר דירושלמי ואפי' במגילה. דר' מונא הוא דאמר בפרק הקורא את המגילה¹¹ בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה לא יצא, וכבר אידחיה הא דרבי מונא התם מהלכתא. ואלא מיהו לגבי קרית שמע איכא מרבוותא ז"ל¹² דפסקו כמ"ד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, ובמקומה בפ' מי שמתו¹³ נכתוב בה בסייעתא דשמיא.

בקורא להגיה. פירשו רבי האי גאון ורש"י ז"ל¹⁴ לפי שצריך לכוין מיהא לקריאתה. וכ"כ הרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל דהויא ליה כוונה זו כנתכוון שומע לשמוע ומשמיע להשמיע שאינה כוונה גמורה אלא שצריך מיהא כוונת שמיעה¹⁵. ויש מי שפירש¹⁶ קורא להגיה שקורא התיבות ככתיבתן בחסרות ויתרות, ואם קרא כן לא יצא עד שיתכוין ויקרא כקריאתו. ואינו מחזור דהא פשיטא שאם קרא ככתיבתן דלא יצא, והראשון עיקר.

ורבנן סברי לה כרבי יהודה דאמר הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. ונראה לי דלאו דוקא כרבי יהודה קאמר¹⁷, דהא למסקנא¹⁸ ר' יהודה כרבי אלעזר בן עזריה רביה סבירא ליה דמוקי שמע להשמיע לאזנך אלא דבדיעבד יצא¹⁹, אלא כמאן דאמר אינו צריך להשמיע לאזנו קאמר. ותמיה לי אמאי לא אמר סברי לה כרבי מאיר דאית ליה הכין²⁰ שאינו צריך להשמיע לאזנו שיצא ואפילו לכתחלה²¹.

לימא קסבר ר' כל התורה בכל לשון נאמרה. כתב רבינו האי גאון ז"ל לכולן ברור שלא כתב משה את התורה אלא בלשון הקדש כסדר הזה שהוא בידינו בלא שינוי, אלא כך הן אומרים הנאמרו לו עוד תרפיה²² בלשון אחר אם לא²³ ע"כ. ורש"י ז"ל פי' בפרק שני

17 כל זה לגירסת רבינו, וכ"ה הגירסא בכ"מ, עיין דק"ס. אבל לפנינו: סבר לה כמ"ד לא השמיע וכו'. 18 לקמן טו, ב. 19 כתב הצ"ח שראב"ע סובר שמדאורייתא אין צריך להשמיע לאזניו ורק מדרבנן צריך, ומה שלמדו מהפסוק: שמע, זה רק אסמכתא, דאי הוי דרשא גמורה, לא שייך לחלק בדאורייתא בין לכתחילה ודיעבד. וכ"כ השאגת אריה ריש סימן ז והטורי אבן במגילה יז, ב ד"ה ורבנן. ועיין לקמן הערה 150. 20 לקמן טו, א. 21 עיין תוס' ד"ה כחכמים שכתבו דהלכה כחכמים משום דס"ל כמ"ד לא השמיע לאזנו יצא בדיעבד והכי הלכתא, וא"כ י"ל שמשום כך לא העמיד כר"מ. וכ"כ הצ"ח. 22 נראה הכוונה: תורף, עיקר. 23 כע"ז כתבו גם הראב"ד (הו"ד בשטמ"ק ובריטב"א) והמאירי שהתורה ודאי נתנה בלשון הקודש, אלא הנידון במה שמשה רבינו היה מלמדה לאחרים, האם מלמדה גם בשאר לשונות (כגון לגרים וכד') או רק בלשון הקודש, ונפק"מ אם מקיים מצות והגית בשאר לשונות (ולפ"ז המהרהר בדברי

11 מגילה יח, ב. 12 עיין ב"י סי' סה שהביא שיטות הראשונים בזה. 13 לקמן כג, א ד"ה אלא, ושם יבוארו שיטות הראשונים בזה. 14 בד"ה בקורא. ובראש השנה כת, ב כתב רש"י (בד"ה קורא) שקורא להגיה אף קריאה אין כאן אלא מגמגם. והריטב"א כתב כאן בשם יש מפרשים שקריאה להגיה כמתעסק ואינה חשובה קריאה ונראה שמפרש כן בדעת רש"י. וכ"כ המאירי שהקורא להגיה אין כוונתו לקריאה שהוא קורא אלא עיקר כוונתו להגיה את האחר. ועיין בצ"ח מש"כ לבאר שיטת רש"י ובתרי"י כתבו על פירוש זה שהוא דוחק. 15 עיין טורי אבן ר"ה כת, ב ד"ה בקורא שהביא דברי רבינו כאן וביאר דאף למ"ד מצוות אין צריכות כוונה, אפילו הכי כוונת שומע ומשמיע צריך. 16 כ"פ התוס' בד"ה בקורא, וכ"כ תר"י בשם יש מפרשים, וכ"פ הר"ח הנדפס על הגלין בר"ה שם והו"ד גם בתוס' הרא"ש כאן וכ"פ הטור או"ח סימן ס. ולפ"ז אם קורא כהלכתו אף בקורא להגיה יצא, וכ"כ מג"א שם סק"ד, ועי"ש במחצית השקל.

הא לא כיון יצא, דהא קיימא לן דמצות אין צריכות כוונה³¹ ואפילו פסוק ראשון. דאם איתא דכל הני אפילו בדיעבד קא מיירו, לידוק מיניהו מצות צריכות כוונה כדדייקינן ממתניתין דקתני אם כיוון לבו יצא, אלא ודאי כדאמרן דמשום דקתני במתניתין אם כיוון לבו יצא משמע הא לא כיון לא יצא, ולפום כן אתי למידק מינה דמצות צריכות כוונה, אבל הני צריך קא אמרי וצריך לכתחלה ולמצוה כתקנה הוא, הא דיעבד יצא. ותמהני על הרמב"ם ז"ל שכתב³² הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא ידי חובתו והשאר אם לא כיון לבו יצא ואפילו היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות עכ"ל. ואי איתא כי דייקינן ממתניתין שמעת מינה מצות צריכות כוונה אמאי דחינן לה לימא אין הכי נמי ובפסוק ראשון. ולולי שהוא ז"ל בעצמו פסק מפסוק ראשון ואילך שאפילו קורא להגיה יצא היה אפשר לחרץ דהא דקתני במתניתין היה קורא את שמע אם כיון לבו יצא משמע שצריך כוונה בכלי קריאת שמע והיינו דקשיא ליה ופריך דכוליה בעינן שלא יהא קורא כמגיה, אלא שהוא ז"ל פסק תרתי דכל חדא מגלה על חברתה דליתה³³. אבל בתוספתא³⁴ יראה קצת שאם לא כיון לא יצא

דמגילה²⁴ לקרות בספר תורה. והקשו עליו²⁵ שלא מצינו שתהא קריאת ספר תורה מן התורה. אלא א"כ יאמר רש"י ז"ל שתהא קריאת הפרשיות כגון פרשת פרה ופרשת זכור וכיוצא בהן מן התורה²⁶. והנכון שנאמר דהיינו כל הקריאות שאדם חייב לקרות כגון מקרא בכורים וידידי מעשר ומקרא חליצה וכל אותן שנשנו בסוטה בפ' אלו נאמרין²⁷, ואותן שאמרו שם שנאמרין בלשון הקדש לרבי היו צריכין לידרש מן המקרא, אבל אותן שנאמרין בכל לשון אין צריכין לידרש שכך דינן. ולרבנן אותן שנאמרין בלשון הקדש אינן צריכין קרא אבל אידך צריכין קרא. ואותן פסוקים שמביא לשם לנאמרין בכל לשון ולנאמרין בלשון הקדש, י"ל דלרבי אותן פסוקים שמביא לנאמרין בכל לשון לא צריכי להאי ודריש להו לדרשא אחרינא. וכן נמי רבנן אותן פסוקים שמביא לנאמרין בלשון הקדש כדדרשינן כל חד וחד הכא שמע וכן והיו.

[יג, ב] שמע ישראל ה' וכו' עד כאן צריך כונת הלב דברי רבי מאיר אמר רבא וכן הלכתא²⁸. וכדאמר נמי רב יצחק בריה דרב שמואל בר שילא²⁹ וכן רבה ורב יוסף כדאיתא בסמוך³⁰. וכוונה זו מסתברא לי דוקא לכתחלה,

בו קריאת התורה מפני שהיא גנותן של ישראל, ומטעם זה תקנו לקרוא פרשת פרה שכל מעשיה היה כנגד העגל. ועיין עוד בערוך השלחן שם סעיף ז ובמשך חכמה פרשת חקת (בד"ה הנה מג"א) שהביאו עוד מקורות לחיוב הקריאה מהתורה. ²⁷ לב, א. וכ"כ התוס' במגילה שם והריטב"א כאן. ²⁸ לפנינו: אמר רבא הלכה כר"מ. ²⁹ לפנינו: ר' אילא בריה דרב שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמע וכו' ונאנס בשינה וכו'. ועיין דק"ס אות ש. ³⁰ לקמן מבואר שרב יוסף שאל את בנו של רבה איך אביו היה נוהג, אבל לא מוזכרת דעתו של רב יוסף. ³¹ בדבר זה נחלקו הפוסקים, עיין שו"ע סי' ס"ג שתי הדעות ובביאור הגר"א שם, וכתבו הפנ"י וראש יוסף כאן שבסוגיא בר"ה כח, ב מבואר דרבא הוא זה שסובר מצוות אין צריכות כוונה וא"כ קושיית רבינו מרבא על רבא. ³² פרק ב מהלכות קריאת שמע הלכה א. ³³ עיין בפנ"י שכתב שהיה אפשר לפרש שהרמב"ם סובר שרק פסוק ראשון מדאורייתא ולכן צריך כוונה רק בפסוק ראשון. ³⁴ במכלתין פרק ב הלכה ב.

תורה לא מקיים מצות והגית, שאם כן מקיים א"כ פשוט שמדבר בלשון אחר לא גרע מההורו. והר"ח (הו"ד בתוס' סוטה לג, א ד"ה כל) כתב שודאי התורה נתנה בלשון הקודש, אלא הנידון אם אפשר להעתיקה ללשון אחר. ²⁴ יז, ב ד"ה בכל, ועיין רש"י כאן בד"ה לימא ובסוטה לג, א ד"ה לימא. ²⁵ תוס' כאן בד"ה בלשון ובמגילה שם בד"ה כל. ²⁶ כ"כ תוס' הרא"ש, תוס' ר"י החסיד והריטב"א במגילה שם, וכן כתב הב"י או"ח סי' תרפה שקריאת פרשת זכור ופרשת פרה הם מהתורה וכ"ה בשו"ע שם ס"ז. ובתוס' כאן ובמגילה כתבו פרשת זכור ולא הזכירו פרשת פרה, והוא ע"פ הגהת מהרש"ל כאן שאין לגרוס פרה, וכ"כ בביאור הגר"א בשו"ע שם שהנוסחא שכתוב בה פרשת פרה היא נוסחא משובשת. ועיין מג"א שם סק"א שהביא גירסת רבינו וכתב שהיא הגירסא הנכונה. אלא שהקשה מה טעם בקריאתה שיהיה חיובה מהתורה והיכן רמוזה. ובארצות החיים (מלבי"ם) סי' א כתב שהוא לזכור מעשה העגל שכתוב בו זכור אל תשכח את אשר הקצפת וכו', וכתב המג"א סי' ס סק"ב שלכך לא תקנו

היא³⁹ כונת קריאה מיהא בעינן וכן נראה מדברי הראב"ד ז"ל.

א"ר נתן בר מר עוקבא עד על לבבך בעמידה. פי' לאו בעמידה ממש קאמר שאלו היה יושב עומד, אלא שאם היה מהלך עומד כדי שתתיישב דעתו עליו, וכדגרסינן בירושלמי⁴⁰ מה אם היה יושב עומד אלא אם היה מהלך עומד.

ור' יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה ואזדא רבי יוחנן לטעמיה וכו'. מהכא משמע דהאי פלוגתא באידך פלוגתא דעד היכן צריך כוונת הלב שייכא, וכיון דאיפסיק הלכתא כר' מאיר דאמר פסוק ראשון בלבד, אף לעמידה נמי אינו צריך אלא פסוק ראשון וכן כתב רבינו אלפסי⁴¹ והרמב"ם ז"ל⁴². אבל מקצת מן הגאונים⁴³ פסקו כמר עוקבא בר נתן⁴⁴. ואיכא מרבוותא ז"ל⁴⁵ דרמו שמעתתא אהדדי. דרבא פסק הכא כרבי מאיר דאמר פסוק ראשון צריך כוונת הלב ותו לא, ולקמן⁴⁶ גבי פועלים קורין בראש הזית וכו' אמרו דדוקא פרק שני אבל פרק ראשון לא, וכן לא יקרוץ בעיניו ולא ירמוז באצבעותיו⁴⁷, והכא לגבי עמידה אמרו עד על לבבך בעמידה. והרבה תירוצין נאמרו בהא. והנכון מה שכתב ה"ר יצחק ב"ר יהודה בן גיאת ז"ל בהלכותיו. וזה לשונו הלכה כר"מ בסתם או יושב או עומד או מוטה שדעתו מיושבת עליו אבל מהלך שאין דעתו מיושבת עליו. והעוסק במלאכה צריך לבטל ממנה עד שיקרא פרק ראשון ואח"כ יחזור למלאכתו. שכיון שעוסק במלאכתו, אם אי אתה מצריכו כל כך נמצאת מצוה קלה עליו הילכך בטל ממלאכתו עד סוף פרק ראשון ואח"כ יחזור למלאכתו. נמצא היושב והעומד כיון שאין

דתניא התם הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו רבי אחאי אומר משום ר' יהודה אם כיון את לבו בפרק ראשון אע"פ שלא כיון את לבו בפרק אחרון יצא. אלא מיהו לאו ראייה היא דיצא דקאמר לאו למימרא אלא שאם לא כיון לבו לא יצא ידי מצוה כתקנה קאמר, וצריך ואינו צריך קאמר וכדקתני לה לההיא בגמרינן³⁵.

ואפשר לי לומר עוד דפסוק ראשון צריך כוונה ואפילו בדיעבד ואין דבר זה תלוי באידך דמצות צריכות כוונה. דהתם בכוונה לצאת הדברים אמורים, אבל כאן צריך כוונת הענין כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים כדי שיקבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב. וכענין שאמרו ג"כ בברכה ראשונה של תפלה בשלהי פרק אין עומדין³⁶. והטעם שבשאר מצות שהן מצות עשה³⁷ כל שעשה מצותו אע"פ שלא נתכוין לה הרי קיים מצותו אלא שאין זה מן המובחר, וכל שכן שיצא אם כיון לצאת אף על פי שהרהר באמצע המצוה. אבל אלו שהן קבלת מלכות שמים או סדור שבחים אינו בדין שיהא לבבו פונה לדברים אחרים. וזו היא שחלקו בין ברכה ראשונה לשאר הברכות או בין פסוק ראשון לשאר. שאם הדברים תלויים במצות צריכות כונה או אין צריכות מה לי ברכה ראשונה מה לי שאר הברכות. וזה נראה יותר וזה דרך האמת, והא דקא בעי שמעת מינה מצות צריכות כוונה משום דמשמע ליה דבכולי ק"ש קאמר ואפשר היה לו לתרץ כאן בפסוק ראשון כאן מפסוק ראשון ואילך. וכן נראה גם דברי הראב"ד ז"ל בשלהי פרקינן³⁸. ומפסוק ראשון ואילך אפילו קורא להגיה ממש יצא דהא מכאן ואילך אין צריך כוונה כלל וכמ"ש הרמב"ם ז"ל. ואפשר דאע"ג דמדרכנן

ובראשונים. 41 בהלכותיו כאן (ז, ב בדפי הרי"ף).
42 פרק ב מהלכות ק"ש הלכה ג, וכ"כ התוס' בד"ה על, וכ"פ השו"ע בסי' סג סעיף ג. 43 כ"כ בה"ג הלכות ברכות פרק א, וכ"כ הרא"ש בסי' ג שהראב"ד כתב כן משמו של גאון, והרי"ף הביא שיטה זו ודחאה, ועיין הערה 48. 44 צ"ל: כר' נתן בר עוקבא. 45 כ"ה ברי"ף לקמן (ט, ב בדפי הרי"ף). 46 טז, א. 47 עיין יומא יט, ב שדין זה נאמר בפרק ראשון.

35 לעיל: ר' אחא משום ר' יהודה אומר כיון שכיוון לבו בפרק ראשון שוב אינו צריך. 36 לקמן לד, ב. 37 בדפו": עשיה. וכ"ה בב"י סי' סג שהעתיק לשון רבינו. 38 כ"כ רבינו גם בתשובותיו ח"א סי' שדמ וכ"פ השו"ע סי' סג סעיף ד. 39 מכאן הוכיח הפר"ח בסי' סז שדעת רבינו שרק פסוק ראשון הוא מדאורייתא. ועיין לעיל פרק ראשון הערה 44. 40 בפרקינן הלכה א, והו"ד גם בתוס' ד"ה על, ברי"ף

כי הא דרבי דהוה מהדר אשמעתא דאית בה יציאת מצרים כדי להזכירה בזמנה, ושמא אין מפסיקין מיד אלא תוך זמנו דהיינו תוך שתי שעות⁵⁴.

פרקדן. פי' בין שוכב ופניו למעלה בין שוכב ופניו למטה⁵⁵.

מתני'. בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב ובאמצע שואל מפני היראה. פי' רש"י ז"ל⁵⁶ אדם שהוא מתירא שמא יהרגו וכ"כ הרמב"ם ז"ל⁵⁷. ותמיה לי אי מפני סכנת נפשות צריכא למימר, פשיטא שאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש, והא לא צריכה הכא למתני⁵⁸. וכדאקשינן

מיימוניות פרק א מהלכות קריאת שמע אות ט ובב"י סי' נח שזמן קריאת שמע עד תחילת שלש שעות, אבל אין זו דעת הראשונים. ועיין לעיל פרק ראשון הערה 171. 55 כ"כ גם הריטב"א, הרא"ה והמאירי וכ"פ הרמב"ם בפרק ב מהלכות קריאת שמע הלכה ב והשו"ע בסי' סג ס"א. ורש"י כאן בד"ה פרקדן ובגדה יד, א בד"ה אפרקיד פירש שוכב על גבו ופניו למעלה, וכן פירשו רשב"ם ותוס' בפסחים קח, א ד"ה פרקדן ובב"ב עד, א, הר"ח כאן בשם הגאונים (ובערוך ערך פרק כתב כן בשם רב האי גאון), פסקי רי"ד וריא"ז כאן, תוס' ר"י והטור בסי' סג. והערוך שם והו"ד גם בתוס' בגדה שם כתב בשם יש מפרשים שהכוונה שוכב ופניו למטה, וכ"כ הר"ח כאן ובפסחים שם בשם י"א. והרמב"ם בפרק כא מהלכות איסורי ביאה הלכה ט לגבי האיסור לישן פרקדן פסק שהאיסור לישן על ערפו ופניו למעלה וכ"פ השו"ע באבן העזר סי' כג ס"ג. ובביאור הגר"א באבן העזר שם אות י עמד על סתירת פסקי הרמב"ם והשו"ע מהלכות ק"ש לכאן. ובספר אפי זוטרי באבה"ע שם סק"ז הקשה על הרמב"ם ושו"ע שחלקו בין ק"ש לשינה, והרי בגמ' כאן משמע שק"ש ושינה דין אחד הוא. ובקצור שו"ע סי' עא ס"ה ובסי' קנא ס"ב פסק גם לגבי שינה לישן בין פניו למעלה ובין פניו למטה. ובפרק ז מהלכות חמץ ומצה הלכה ח לגבי האיסור להסב פרקדן פסק הרמב"ם שהאיסור בין על גביו ובין על פניו (עי"ש במ"מ) וכ"פ השו"ע בסי' תעב ס"ג. אמנם לגבי הסיבה אין זו קושיא כמ"ש בביאור הגר"א שם בשם הר"ן בפסחים (דף כג, א בדפי הרי"ף בד"ה פרקדן) שיש לחוש לשני הפירושים כיון שבשיניהם יש את הטעם שמא יקדים קנה לושט. 56 במשנה לעיל יג, א ד"ה מפני. 57 פרק ב מהלכות ק"ש הלכה טז, וזה לשונו שם: מי שהוא מתיירא ממנו כגון מלך אנס, וכע"ז גם בפירוש המשניות כאן. ועיין הערה הבאה. 58 כן הקשו גם הרא"ש בסי' ה והריטב"א במשנה על רש"י. והב"ח בסי' סו

עוסק בכלום ודעתו מיושבת עליו ואימת המצוה עליו דיו לכיון פסוק ראשון ותו לא, והמהלך שאין מלאכה בידו להתעסק בה דיו לעמוד וליישב דעתו עד על לבבך⁴⁸, אבל המתעסק במלאכתו כיון שהוא טרוד במה שלפניו צריך להתיישב ולהתבטל עד סוף פרק ראשון, ורמיזה וקריצה כעסק מלאכה דמו ועד פרק ראשון⁴⁹ ע"כ.

אמר ליה⁵⁰ בר פחתי בשעה שמעביר ידיו ע"ג עיניו⁵¹ מקבל מלכות שמים. כלומר שמפסיק וקורא פסוק ראשון. ושמעינן מינה שמפסיקין מדברי תורה לקריאת שמע⁵². ודוקא לפסוק ראשון שהוא מן התורה⁵³, וכן ליציאת מצרים

48 זה כפסק הבה"ג, עיין לעיל הערה 43. אלא שמלשון בה"ג משמע שסובר שיש מחלוקת בין רבא לרב נתן ורב נתן סובר שצריך כוונה עד על לבבך וכן נראה מדברי רבינו שהביא את דעת מקצת הגאונים. אבל דעת הרי"צ בן גיאות שאין מחלוקת ביניהם. גם מהראב"ד שהביא דברי הגאון (הו"ד ברא"ש שם) משמע שהדין שצריך לעמוד עד על לבבך אינו משום כוונה אלא משום שלא יחשב כקורא עראי. ועיין ביאור הגר"א בשו"ע סי' סג סעיף ג. ועיין מג"א סי' נח סק"ד שהקשה שאף שבסימן סג פסק השו"ע כרי"ף ורמב"ם שא"צ לעמוד רק בפסוק ראשון, מ"מ בסי' נח נראה שפסק כבה"ג ורי"צ בן גיאות שצריך לעמוד עד על לבבך וכן העיר הגר"א בסי' סג שם. 49 כ"פ גם הרי"ף, הרמב"ם בפרק ב מהלכות ק"ש הלכה ד וכ"פ השו"ע בסי' סג סעיף ו-ז. וכתב הרי"ף שאינו משום שצריך כוונה בכל הפרק אלא שלא יהיה נראה כקורא עראי. אבל התוס' לקמן טז, א ד"ה הא כתבו שלהלכה אין צריך לבטל ממלאכתו אלא בפסוק ראשון וכ"כ בעל המאור בהשגותיו על הרי"ף וכ"כ בהגהות מיימוניות פרק ב מהלכות ק"ש אות ו. ועיין במאירי שהביא שיטות הראשונים בזה. ועיין בדברי רבינו לקמן טז, א בד"ה לא קשיא. 50 קטע זה הועתק מהכת"י ואינו נמצא בנדפס. ועיין לקמן הערה 53. 51 כן הוא בכי"מ. ולפנינו: שמעביר ידיו על פניו. ועיין דק"ס. 52 עיין בדברי רבינו לעיל י, ב ד"ה הא דאמר. 53 כ"כ גם הריטב"א והשטמ"ק, ועיין לעיל פרק ראשון הערה 44 ולעיל הערה 39. והפנ"י כתב שאין להוכיח מהגמ' שרק פסוק ראשון מהתורה דאף אם כל הפרשה מהתורה, מ"מ מי שמלמד תורה לרבים אין צריך להפסיק אלא בפסוק ראשון כדי לקבל עול מלכות שמים. ולא הזכיר את דברי רבינו הכותב שלא כדבריו, אף שרגיל להביא את דברי רבינו, ונראה שדברים אלו של רבינו לא היו לפניו, עיין לעיל הערה 50. 54 נדצ"ל: שלש שעות. אמנם דעת רבינו שמחה. הו"ד בהגהות

[יד, א] רבי יהודה אומר בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב לכל אדם וכו'. ואוקימנא פלוגתייהו בגמרא דלר' מאיר אינו משיב אלא למי שהוא מותר לשאול, ולר' יהודה מיקל דרגא במשיב טפי משואל. ואני תמה לכ"ע מפני מה אינו משיב ואפילו שואל לכל אדם בין ברכה לברכה, דהא אין ברכות מעכבות, ואנשי משמר היו קוראין אחת ומניחין את השניה ואפי' לכתחלה⁷⁰, וא"כ בין ברכה ראשונה לשניה יפסיק אם רצה ואפילו לשאול שלום לכל אחד. ושמא נאמר דאע"פ שאין הברכות מעכבות, מ"מ לכתחלה מעכבות ואסור להפסיק ביניהם. ואנשי משמר כיון דלא מטא זמן יוצר אור כדיעבד דמי. ומיהו לא ניחא בהכי אלא כמאן דאמר ברכה אחת היא אהבה רבה, אבל למ"ד יוצר אור קשיא לי⁷¹. באמצע שואל מפני היראה וכו'. ירושלמי⁷² עד כדון באמצע הפרשה, ואפילו באמצע הפסוק⁷³, רבי ירמיה מרמז⁷⁴, רבי יונה משתעי, רב חונא בשם רב יוסף ודברת בם מכאן יש⁷⁵ לך רשות לדבר בם⁷⁶.

בפ' במה מדליקין⁵⁹ גבי המכבה את הנר בשביל החולה שישן. ועוד דמה שהתירו בק"ש אסרו בתפלה, ואפילו הכי בסכנת עקרב התירו⁶⁰. ועוד שהרי בברייתא⁶¹ שנינו היה קורא את שמע ופגע בו אביו⁶² או רבו או מי שגדול ממנו בחכמה⁶³ בפרקים שואל מפני הכבוד ואין צריך לומר שמשיב ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב, דאלמא משמע לכאורה דבהני דמיתי בברייתא אית בהו מפני הכבוד ואית בהו מפני היראה, ובכל הני דהיינו אביו ורבו ומי שגדול ממנו בחכמה ליכא חד שמתירא ממנו שמא יהרגהו. אלא ודאי מפני הכבוד היינו מי שגדול ממנו בחכמה⁶⁴ וכדאמרין לקמן⁶⁵ בגמ' גבי רב בר שבא שאני רב בר שבא דלא חשיב עליה דרבינא, כלומר כיון שאינו גדול כמוהו בחכמה. ואביו ורבו היינו מפני היראה שהוא מצוה ביראתם, גבי אב דכתיב⁶⁶ איש אמו ואביו תיראו, ורבו דכתיב⁶⁷ מפני שיבה תקום ויראת, ותנן⁶⁸ מורא רבך כמורא שמים וכן פירשו הגאונים ז"ל⁶⁹.

וכ"ה בשו"ע סי' סו ס"א. 70 עיין לעיל יא, ב. 71 כוונת רבינו להקשות שלמ"ד שברכו אהבה רבה הסיבה שלא בירכו יוצר אור דעדיין לא הגיע זמן יוצר אור, אבל למ"ד שברכו יוצר אור, א"כ יש דאיה שברכות אינם מעכבות, ועיין מחצית השקל סי' סו סק"ב ועיין רשב"ץ עמ' עט שחירץ קושיית רבינו. 72 בפרקין סוף הלכה א והו"ד גם ברא"ש כאן סי' ה, בכס"מ פ"ב מהלכות קריאת שמע הלכה טו בשם הרמ"ך ובב"י סי' סו. 73 הירושלמי שואל מגין שאפילו באמצע פסוק מותר להפסיק. 74 כ"ה הגירסא בהרבה מספרי הירושלמי. ויש ספרים שהגירסא: מדמי. ועיין במראה הפנים לירושלמי שכתב שגירסת רבינו היא הגירסא הנכונה. 75 צ"ל: שיש. 76 ואם כן מותר להפסיק אף באמצע פסוק. וכ"פ השו"ע בסי' סו ס"א. ועיין בכסף משנה שם שהביא בשם הרמ"ך שםפורש בירושלמי שבאמצע פסוק ראשון אין להפסיק. וכ"כ בב"י שם ופסק כן בשו"ע שם. ועיין בבבאורי הגרי"פ לרס"ג (ריש עשה ג-ד) שכתב שהירושלמי שהביא הרמ"ך אינו נמצא לפנינו וגם כל הראשונים סתמו ולא חלקו בין פסוק ראשון לשאר. ובביאור הגר"א לשו"ע שם הביא מקור לדין זה מדברי המדרש (הביאו רש"י על החומש בראשית מו, כט) שיעקב לא נפל על צוארי יוסף כיון שהיה קורא את שמע ועיין בפירוש צדה לדרך על רש"י מש"כ בזה.

כתב שהעיקר כרש"י, דלשיטת רבינו והרא"ש קשה איך נתיר מפני יראת אביו או רבו, הרי להקדים שלום אינו מורא אלא כבוד. והכסף משנה שם כתב בדעת הרמב"ם שכתב "מלך או אנס" שאין הכוונה שמתירא שיהרגנו אלא שמתירא שיצערנו. וכע"ז תירץ בראשון לציון (על המשניות) ותמה על רבינו שכתב שהרמב"ם כרש"י. ועיין במאירי שכתב שהרמב"ם כרש"י, והקשה עליהם כמו שהקשה רבינו, ופירש מפני היראה - חשש שנאה ויראת איזה נזק. ועיין עוד ברש"ש מש"כ לתרץ שיטת רש"י. 59 עיין שבת ל, א. 60 לקמן לג, א. 61 לקמן יד, א. ועיין בצ"ח שתירץ את רש"י והרמב"ם שלא יקשה מהברייתא. 62 בברייתא לא כתוב אביו, וביאר רבינו בתשובותיו (ח"א סי' שכא) דאע"פ שבברייתא לא כתוב אביו, מ"מ כוונת התנא לכלול גם אביו, ונלמד בק"ו ממי שגדול ממנו בחכמה. 63 כ"ה בכ"מ, ולפנינו: או גדול הימנו. ועיין דק"ס. 64 מבואר בדברי רבינו שמי שגדול הימנו בחכמה נחשב מפני הכבוד, וכ"כ המג"א בסי' סו סק"ב בשם רבינו. ולא כמ"ש הב"י בשם רבינו וכ"כ בשו"ע שם שמי שגדול הימנו בחכמה נחשב מפני היראה. והפר"ח שם כתב שמדברי רבינו בתשובה הנ"ל משמע כר"י. ועיין בפמ"ג שם ובראש יוסף כאן. 65 יד, א. 66 ויקרא יט, ג. 67 שם פסוק לב. 68 אבות פ"ד משנה יב. 69 כ"כ רבינו גם בתשובה הנ"ל, וכ"פ הרא"ש

מלתא במנהג אבותיהן בלחוד. ועוד דהא אמרינן הכא וכן בפרק בתרא דתענית⁸⁴ דהלל דראש חדש לאו דאורייתא, ומההיא דרב שמעינן דאפילו מדרבנן ליתיה אלא במנהגא תליא מילתא. ומיהו אע"ג דבמנהגא תליא, באתרא דנהוג אין מפסיקין בו אלא מפני הכבוד ולהשיב לכל אדם. והא דקאמר הכא ימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל, מאי גומר אומר וכדאמרינן⁸⁵ ותיקין היו גומרינן אותה דהיינו אומרינן. ואי נמי י"ל דמשום דקתני יחיד גומר נקיט נמי בסיפא אין היחיד גומר. ואי נמי משום דבבבלי קורין אותו בדילוג נקט אינו גומר, וזה יותר נכון דהא במקום שקורין אותו איירינן מדאמרינן באמצע הפרק פוסק. והא דתני⁸⁴ יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר, איכא מרבוותא ז"ל⁸⁶ דאמר דההיא לבני ארץ ישראל היא, דכיון שלא נהגו לא יתחיל בין יחיד בין רבים כדאמרן, ומיהו אם התחיל גומר. ויש מן הגאונים ז"ל⁸⁷ שפירשו יחיד לא יתחיל בברכה, ואם התחיל גומר כדי שלא תהא ברכה לבטלה, ומיהו אינו אומר יהללך. ויש מי שאומר⁸⁸ דההיא אפילו לבני בבל היא, דבצבור נהגו לאומרו אבל כל יחיד ויחיד לא ומשום הכי קאמר דאפילו בבבל יחיד לא יתחיל כלל, ואם התחיל גומר. אבל

ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק. פי' גאון ז"ל⁷⁷ כקריאת שמע שהוא פוסק בין פרק לפרק לשאול מפני הכבוד ולהשיב לכל אדם, ובאמצע הפרק שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד⁷⁸. וימים שאין היחיד גומר אפילו באמצע הפרק שואל מפני הכבוד ומשיב לכל אדם⁷⁹, ורב בר שבא דאקלע לקמיה דרבינא בימים שאין היחיד גומר באמצע הפרק הוא דאקלע, ואיהו לא אקדים שלום לרבינא דלאו אורח ארעא⁸⁰, ורבינא נמי לא פסק לשאול משום דלא חשיב ליה⁸¹.

וימים שאין היחיד גומר דקאמר, האי יחיד לאו דוקא, דאפילו רבים נמי לא גמרי ליה בראש חדש. אלא כל שאין ישראל מקובצין יחד קרי יחיד⁸². ומשום הכי קרי להו יחיד דכי מכנפי כולהו ישראל בעינן למימר הלילא על כל צרה שנגאלין ממנה, כן פי' הרב בעל ההלכות ז"ל⁸³. והראיה דהא רב כי איקלע לבבל⁸⁴ וחזא דהו קארו הלילא סבר למפסקינהו ואע"ג דבצבור הוה, ועוד שמעינן מההיא דלאו דוקא אינו גומר ולומר דבדלוג מיהא קורא, דהא רב סבר לאפסוקינהו, ואי איתא דבדילוג חייבין לקרות, אמאי בעי לאפסוקינהו עד דישמע אי מדלגי ביה אם לאו. ועוד דהא אפילו כי חזנהו דמדלגי תלא

(ודלא כרמב"ם, עיין הערה 79) וכתב הראב"ה סי' מז שזה הבאור בגמ' שאני רב שבא דלא חשיב עליה דרבינא הכוונה שאם לא מפני הכבוד אסור להפסיק. 82 כ"כ גם תוס' בד"ה ימים. 83 בה"ג סוף הלכות לולב ועיין אוצה"ג חלק התשובות הערה י, והו"ד גם ברא"ש סי' ה, בתר"י, בר"ן על הרי"ף למסכת שבת פרק שני (יא, ב בדפי הרי"ף בד"ה ובשאר) 84 תענית כח, ב. וראיה זו כתב גם הר"ן שם ועיין גם בתוס' כאן. וכ"כ התוס' בערכין י, א ד"ה י"ח. 85 לעיל ט, ב. וכ"כ הרא"ש והריטב"א כאן וכ"כ התוס' בסוכה מד, ב ד"ה כאן. 86 דעה זו הובאה בר"ן בשבת שם בד"ה תנא. 87 נטרונאי גאון ורב האי גאון (עיין אוצה"ג לתענית שם חלק התשובות) והו"ד גם בתר"י כאן. ועיין לקמן הערה 100 שיטות הראשונים הסוברים שיחיד לא מברך. 88 דעה זו הובאה בר"ן בשבת שם, וכ"כ המאירי בשם יש פוסקים וכ"ד הרמב"ם בפרק ג מהלכות חנוכה הלכה ז, ופירש שם: אם התחיל גומר - ישלים ויקרא בדלוג כדרך שקוראים בציבור. ועיין בטור סי' תכב שהביא דעה זו בשם י"א.

77 בספר המאורות וההשלמה הובאו הדברים בשם רב האי גאון. 78 כ"כ גם הרא"ש בסי' ה, המאירי, הריטב"א והרא"ה וכ"פ הטור וש"ע בסי' תפח ס"א ובסי' תרמד ס"א. אבל דעת תר"י שבאמצע הפרק אינו פוסק לעולם ואפילו מפני היראה דאינו פוסק בשבחו של מקום, וכ"כ המאירי בשם יש מפרשים דאינו פוסק כלל דהוא שבח והודאה ודומה לתפילה. 79 כ"כ גם הראשונים שבהערה הקודמת והטור וש"ע בסי' תכב ס"ד. אבל בדעת הרמב"ם בפרק ג מהלכות חנוכה הלכה ט כתב המ"מ שם שפוסק לכל דבר ואינו כק"ש, ועיין בזה לקמן בדברי ר"ת. 80 במג"א סי' סו סק"ב כתב בשם רבינו שמואל לשואל לכתחילה לשאול אע"פ שיודע שהקורא ק"ש יצטרך להפסיק ולענות, ובמחצית השקל שם דן בזה היכן כתב כן רבינו. וכתב בביאור הלכה שם (ד"ה לכל אדם) שמדברי רבינו כאן מוכח כן שרב בר שבא לא שאל רק משום דלאו אורח ארעא, אבל בלי טעם זה מותר לשאול אף שיודע ששיבו. 81 דעת רבינו שבימים שאין גומר ההלל ומפסיק לשאול מפני הכבוד, אבל סתם אינו מפסיק

צבור אפי' לכתחלה מתחילין. ומיהו כללא דכל הני מילי דאזלינן בה בתר מנהגא, דהא רב כד איקלע לבבל וסבר לאפסוקינהו כיון דחזא דמדלגי וידע דמנהג אבותיהון היתה שתק. והראב"ד ז"ל⁸⁹ כתב יחיד הוא דאם התחיל גומר משום דאין קבע ליחיד, אבל צבור אפי' התחילו מפסיקין ואפילו התחילו בברכה, שמא יעשו אותו קבע.

ולברך עליו בימים שאין היחיד גומר כתבו בשם רש"י ז"ל⁹⁰ דכיון דבמנהגא בלחוד תליא מילתא אין מברכין עליו, שאין מברכין על המנהג, כדאמרינן⁹¹ בערבה חביט חביט ולא בריך אלמא קסבר מנהג נביאים היא, וש"מ שאין מברכין על המנהג. אבל רב האי גאון⁹² וה"ר יצחק בר' יהודה בן גיאת ז"ל⁹³ אמרו שהצבור קורין בדילוג ומברכין, וכן אמר ר"ת ז"ל⁹⁴ והביא ראיה מדאמרי' הכא דאפילו בימים שאין היחיד גומר בהן אין מפסיקין אלא מפני הכבוד, ואי לא מברכי אמאי אינו פוסק. ועוד מההיא דרב דאיכלע לבבל⁹⁵ דהא ודאי משמע דאיהו בתחלת קריאתו הוה תמן, מדלא קאמר איקלע לבי כנשתא שמעינהו דהוו קרו הלילא, אלמא

מעיקרא הוה תמן, ואי חזא דלא מברכי אמאי בעי לאפסוקינהו הא מחזא חזא דמנהג בעלמא הוה. ואי קשיא לך דמ"מ כיון דחזא דברכו לקרוא ולא מברכי לגמור הא מידע ידע דבדילוג בעו למקרי ומנהג בעלמא הוא. לא היא דאנן דאית לן מנהג למקרי ולדלג הוא דתקינן לן האבות לחלק בברכות בין לגמור ולקרוא כדי להבחין בין ימים שגומרין בהן לימים שאין גומרין⁹⁶. ולגמור נמי היינו לקרות כדאמרי' ⁹⁷ותיקין היו גומרין אותה. אבל בארץ ישראל שלא היו קורין אלא באותן שמונה עשר ימים בלבד לא היו מברכין אלא לקרוא את ההלל כמו שאנו מברכין במגילה על מקרא מגילה, ומה שלא היו מברכין על חבוט ערבה היינו משום דאינה אלא חבטה בעלמא⁹⁸. ועוד דכלל אמרו בירושלמי⁹⁹ בכיוצא בזה אם הלכה רופפת היא בידך ראה איך הצבור נוהג, ונהוג כן ומנהג הוא שמברכין על ההלל¹⁰⁰.

רב אמי ורב אסי טעמי עד שיעור רביעתא. כתב רבינו האי גאון ז"ל¹⁰¹ דאפי' בפעם אחת אם יודע בעצמו שיכול להעמיד עצמו שלא¹⁰² יבלע כלום¹⁰³.

חביטת ערבה תקנו בתורת "מנהג", ועל מנהג אין מברכים, אבל הלל תקנו בתורת מצוה, ועל מצוה מברכים. 99 פאה פרק ז הלכה ה, והו"ד הירושלמי גם ברא"ש כאן ובר"ן בשבת שם. 100 כ"פ גם הראב"ד בפרק יא מהלכות ברכות הלכה טז והובאה דעה זו בשו"ע סי' תכב ס"ב וכ"פ שם הרמ"א. ויש ראשונים הסוברים שאף שציבור מברך יחיד אינו מברך, וכ"ה דעת רב האי גאון כפי שהובאה בתר"י, וכ"כ במרכבת המשנה בהלכות חנוכה בדעת הראב"ד, והו"ד זו בתוס' כאן ובערכין שם, וכ"כ תר"י, הרא"ש והב"י בסי' תכב בדעת הר"יף במסכת שבת שם. ודעת הרמב"ם בהלכות ברכות שם ובפרק ג מהלכות חנוכה הלכה ז כדעת רש"י שאף בציבור אין מברכים, וכתב השו"ע שם שכן נוהגים בכל מלכות א"י וסביבותיה. 101 הביאו רבינו גם בתשובותיו ח"א סי' רסז, וכן הו"ד בחי' הריטב"א, בפרושי דבינו חננאל וכ"כ הראב"י בשם יש מפרשים. ועיין אוצה"ג חלק הפירושים. וכתב רבינו בתשובה שם שיותר מרביעית אסור שמתוך שמלא לוגמיו פעם רביעית, ויותר מרביעית אסור שמתוך שמלא לוגמיו מלאים יש חשש שמא יבלע. 102 בכת"י: ושלא. 103 כ"כ גם ר"ח הו"ד בתוד"ה טועם, וכ"כ הר"יף במסכת תענית (ד, א בדפי הר"יף) וכ"פ הרמב"ם בפרק

89 עיין ראב"ד בפרק ג מהלכות חנוכה הלכה ז, ובמרכבת המשנה שם ביאר דעת הראב"ד אם התחיל גומר כל ההלל בלי דילוג, כיון שרק ציבור שמברכים צריכים לקרוא בדילוג, אבל יחיד שאינו מברך יכול לקרוא גם בלי דילוג. 90 כ"ה בתשובת רש"י שבמחזור ויטרי סי' רכו (בתוס' ר"י החסיד כתב: מ"ש במחזורים בשם רש"י) וכ"כ הראשונים (עיין רא"ש סי' ה, ר"ן על הר"יף במסכת שבת שם, ריטב"א כאן וב"י בסי' תכב) בשם רש"י. 91 סוכה מד, ב 92 תשובת רב האי גאון הובאה ברי"ף גיאות סוף הלכות הלל והו"ד גם בחי' הריטב"א כאן. ועיין לקמן הערה 100. 93 רי"ף גיאות סוף הלכות הלל. 94 בספר הישר (מהד' שלזינגר סי' תקלז) והו"ד גם במחזור ויטרי שם, בתוס' כאן ד"ה ימים, בסוכה שם ד"ה כאן, בתענית כח, ב ד"ה אמר, בערכין י, א ד"ה י"ח, בראשונים כאן ובטור סי' תכב. 95 תענית כח, ב. 96 כ"כ גם התוס' כאן שמעיקר הדין יכול לברך לקרוא או לגמור. וכ"כ הב"י בסי' תכב בשם שבלי הלקט שאם בריך בראש חודש "לגמור" אין צריך לחזור, וכ"פ שם הרמ"א בסעיף ב ועי"ש במשנ"ב סקי"ג. 97 עיין לעיל הערה 85. 98 בחידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם הלכות ברכות פי"א הלכה טז ביאר שמנהג

ליה משה לא פסקין ליה, ועוד דהא שפיר למעבד הכי משום דבההוא פסוקא אית ביה יציאת מצרים ותו לא הוה קשיא לן מאי דאקשינן הכא והא בעי לאדכורי יציאת מצרים, אבל במאי דכתיבת ניחא לי. דאי הוו אמרי חד פסוקא לא הוה להו רשותא למימריה אי לא אמרי כולה פרשתא¹¹⁰.

הא דאמרי דאמר מודים אנחנו לך. פירש"י ז"ל¹¹¹ דלאו האי בלחוד קאמר אלא דלא מתחיל אמת ואמונה אלא מתחיל מודים אנחנו וכו' ושרנו לך מי כמוכה באלים וכו' עד גאל ישראל ואומר אח"כ השכיבנו. ואחרים פירשו¹¹² שכך בלחוד הוא מברך וחותרם בה. ודברי הרב ז"ל נראים עיקר¹¹³.

אמרי שלוחא הוא דעוית. כתבו בתוספות¹¹⁴ שרבינו יצחק בן יהודה שלח בשביל טליתו ושהה השליח וכא בין ק"ש לתפלה ופסק ונתעטף בטליתו והתפלל, והביא ראיה מהא דרב. ובתוספות אמרו שאינה ראיה, דשאני תפילין שהוא צורך תפלה כדאמרי בסמוך כל

אמר להו אנא אסור¹⁰⁴ אמרי. כלומר ואפי' במוצא חברו בשוק כדי שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל¹⁰⁵. וכתב הראב"ד ז"ל¹⁰⁶ דהיינו שנהגו לומר בבקר צפרא דמרי טב כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל, ומפני שהוא משנה בלשונו יזכור.

[יד, ב] אמר רב פפא קא סברי במערבא ואמרת אליהם לא¹⁰⁷ הויא התחלה. קשיא לי תיפוק לי' דכל פרשה דלא פסקיה משה לא פסקין ליה וכדאמרינן לעיל¹⁰⁸ גבי פרשת בלעם, ואם כן היאך היו קורין מיהא אני ה' אלהיכם¹⁰⁹. וי"ל דכמו שאין דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם התחלה כיון שלא התחיל בעיקר המצוה, הכי נמי אני ה' אלהיכם לא חשבינן ליה בהפסק פרשה כיון שלא אמר מעיקר המצוה כלום. ובהכי נמי ניחא לי הא דפסקין ליה לקרא דאני ה' אלהיכם ולא אמרי ליה כוליה ואע"ג דקיימא לן דכל פסוקא דלא פסקיה

לא הוי התחלה. 108 יב, ב. 109 כעין זה הקשה רעק"א בדו"ח איך חלקו הפסוק ולא אמרו רק עד ועשו להם. ומיהו רבינו הקשה איך הש"ץ חוזר ואומר אני ה' אלהיכם ומתחיל באמצע הפסוק. ועיין שו"ת חת"ס או"ח סי' י שכתב שמשום כך לא ניחא לרבינו כתיבון שתירצו הריטב"א והשטמ"ק בשם יש אומרים ויד המלך, עיין הערה הבאה. 110 הריטב"א והשטמ"ק תירצו על עצם קושיית רבינו שכיון שהיו קורין אותה בבוקר כמות שהיא, לא נחשב שמפסיקים בפסוק. ובשם יש אומרים תירצו דהוא פסוק שלם בסוף פרשת אחרי מות: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם, וכ"כ ביד המלך ריש הלכות ק"ש הו"ד גם במהר"ץ חיות כאן, ועיין לעיל הערה הקודמת מש"כ בשם החת"ס. ובשו"ת יכין ובועז ח"ב (הו"ד בהגהות על המסכת מהגאון בעל הלבוש ובמגן גבורים על או"ח סי' נא סק"ג) תירץ דבמקום שיש פיסוק טעמים מותר להפסיק. 111 בד"ה ושרנו. 112 הריטב"א ושטמ"ק הביאו מאן דסבר שאינו אומר אלא מודים אנחנו לך (אלא הם כתבו שדעה זו סוברת שאינו חותרם כלל, ורבינו שמביא שיטה זו כתב שחותרם בה) ונראה שזו גם דעת ר"ת שהביא רבינו בפרק ראשון יא, א בד"ה אחת ורבינו דחאו מדברי רש"י כאן. 113 הריטב"א ושטמ"ק הביאו דברי הראב"ד שהסכים לרש"י. ועיין לעיל פרק ראשון הערה 330. 114 בד"ה ומנח.

א מהלכות תענית הלכה יד. וכתב המאירי שדבר זה אין ראוי להקל בו. ודעת הגה"מ (פרק א מהלכות תענית אות ל) שאסור לטעום רביעית בפעם אחת אלא מעט מעט ולרוקקן, ומה שאמרו רביעית הכוונה מעט מעט עד שיצטרף לרביעית וכל היום מצטרף לרביעית. ועיין מגן אברהם סי' תקסז סק"ה ובפמ"ג שם. ובשו"ע שם סעיף ב הביא דעת ההגה"מ ודעת רה"ג, ובביאור הגר"א שם הכריע כרב האי גאון ועי"ש במשנ"ב סק"ח. 104 לפנינו: א"ל לא, אסור קאמינא וכו'. ועיין הערה הבאה. 105 הב"י בסי' פט וכ"כ בביאור הגר"א בשו"ע שם סעיף ב שדברי רבינו הם על מה שאמרו שאסור לעשות חפציו קודם שיתפלל ובכלל זה גם אמירת שלום, ולכן גם במוצא חברו בשוק אסור לומר לו שלום ולא רק במשכים לפתחו ועיין משנ"ב שם סקט"ז. אמנם בכ"מ הגירסא: א"ר יונה כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל כאילו בנה במה, ואמרי לה כאלו עשאו במה, במה אמרת, א"ל אנא אסור אמינא כדרב אידי בר אבין דא"ר אידי בר אבין א"ר יצחק בר אשיאן אסור לו לאדם שיתן שלום לחברו קודם שיתפלל שנאמר צדק לפניו יהלך, ועי"ש בדק"ס. ולפ"ז רבינו קאי על דין הקדמת שלום. 106 הו"ד גם בחי' הריטב"א ובאורחות חיים סי' יד. ובתרי"י כתבו בשם חכמי פרויבניציא שהאיסור להזכיר שלום משום שזה משמותיו של הקב"ה אבל לומר צפרא דמרי טב מותר כיון שאינו מזכיר לו שלום. 107 לפנינו: נמי

טומאה¹²¹, אבל לתפלה החמירו עליו עד פרסה, ובתוספות¹²² לא גרסי ליה כלל ואמרו דבין בק"ש בין בתפלה אינו צריך לחזור כלל אמיא. ולקמן בפרק מי שמתו¹²³ גבי בטלוח לנטילות אמרי' רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא, דמשמע אפילו לתפלה. וגם בההיא דר"ל דאמר לגבל ולתפלה פי' רש"י ז"ל בפסחים בפ' אלו עוברין¹²⁴ לתפלה כדי להתפלל בבית הכנסת בעשרה, ולא פירש משום נטילת ידיים לתפלה. אבל רבינו האיי גאון ז"ל¹²⁵ פירש כן בפירושו דלתפלה צריך לחזור אמיא לפניו ארבע מילין ולאחריו פחות ממיל¹²⁶.

ורבי יוסי אמר לך ממילא שמעת מינה בכל לשון שאתה שומע¹²⁷. פירש רש"י ז"ל¹²⁸ תרתי שמעת מינה כי דרשת נמי שמע בכל לשון שמיעה נמי שמעת מינה דצריך

הנוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל זו היא מלכות שמים שלימה. ונראים דבריהם¹¹⁵. שאם אתה אומר כן, אף הוא פוסק לשאר כל המצות, דמאי שנא טלית¹¹⁶.

[טו, א] והני מילי לק"ש אבל לתפלה חוזר¹¹⁷. כך כתוב בספרים¹¹⁸. ומפרשים¹¹⁹ אמרו טעמא משום דלקרית שמע שזמנו קבוע אם יטרח אחר המים שמא יעבור זמנו, אבל תפלה שאין לה קבע לא. ותמיהא לי דא"כ קריאת שמע של ערבית יחזור כתפלה. ועוד תפלה של שחר נמי הרי יש לה קבע עד ד' שעות¹²⁰. ועוד דאי משום קביעות זמן, אף בקריאת שמע כל כמה דמצוי למיהדר אמאי לא ליהדר. אלא נראה לי לפרש דבק"ש שהיא דאורייתא לא החמירו עליו למהדר אמיא, כמו שהקלו בה לגבי בעל קרי, לפי שאין דברי תורה מקבלין

בתפלת המנחה, וסברא זו כתב גם הב"ח בס"ס צב ובסי' רלג ועיין מש"כ בזה הנחלת דוד. ¹²¹ עיין לקמן כב, א. ובנחלת דוד כתב שנט"י חיובה מדרבנן. ולגבי ק"ש שחיובה מהתורה לא אמרו שנט"י יעכב ק"ש, אבל בתפילה דרבנן תקנו נט"י והם אמרו והם אמרו. ¹²² בד"ה אמאן ותוס' הרא"ש. ובתרי' כתבו כן בשם רבני צרפת, וכ"כ הרא"ש בס"י יא ועיין בב"י בס"י צב שכתב בכוונת התוס' שאין לחזור אחר מים רק שחושש שיעבור זמן תפילה. ועיין מש"כ בזה הדרישה שם. ¹²³ כב, א. ¹²⁴ מו, א בד"ה לגבל וכ"ה בחולין קכב, ב ד"ה ולתפילה. ולכאורה רש"י סותר עצמו למה שפירש כאן לתפילה - לנט"י לתפילה. ועיין בדרישה ס"ס צב שעמד בסתירת דברי רש"י. אמנם לפי מש"כ תוס' הרא"ש והר"י, מהרש"ל ומעדני יו"ט (עיין הערה 119) שמש"כ אינו מפי' רש"י לא קשה. ¹²⁵ עיין אוצה"ג חלק הפירושים וכן פירש הערוך (הו"ד בתוס' בפסחים שם ובחולין שם) והר"ח בפסחים שם. וכ"ה גם דעת הר"י והרמב"ם וכ"ד רב עמרם גאון הביאו הטור בס"י רלג. אמנם הראש יוסף כאן ביאר דעת רב עמרם שאף אם יעבור זמן תפילה לא יתפלל בלי שיטול ידיו, אבל דעת ר"י ורש"י שצריך לחזור על מים רק אם לא יעבור זמן תפילה, ולתוס' אפילו אם לא יעבור זמן תפילה לא יחזור אחר מים, וא"כ נמצא שיש שלש שיטות בראשונים. ועיין גם בפמ"ג ס"י צב על הט"ז בסק"א. ¹²⁶ ומהרמב"ם משמע שגורס: הא מיל חוזר, עיי' בכס"מ ובב"י ס"י צב. ¹²⁷ כגירסת כ"מ, ולפנינו: ור' יוסי תרתי שמע מינה. ועיין דק"ס. ¹²⁸ בד"ה תרתי.

¹¹⁵ כ"פ גם הרא"ש בס"י י ותר"י. ועיין בב"י ס"י סו שכתב שמהתוס' משמע שהאיסור להתעטף בטלית הוא להתעטף ולברך אבל בלי ברכה מותר. אבל רבינו סובר שאף בלי ברכה לא יתעטף כיון שגם לעמוד בשתיקה בלי להתחיל תפילת י"ח נחשב הפסק בין גאולה לתפילה, אבל קודם שגמר גאל ישראל יכול להתעטף בלא ברכה וכ"פ בשו"ע שם ס"ח. ¹¹⁶ המאירי דחה קושיית התוס' שהרי אף הציצית צורך קריאת שמע, ומניעתו עדות שקר בעצמו, וכ"כ המג"א בס"י כד סק"ג בשם הזוהר והר"ד גם במשנ"ב שם סק"ג. ¹¹⁷ לפנינו: מהדר. ¹¹⁸ כ"ה הגירסא לפנינו וכ"ה גירסת הר"י כאן והרמב"ם פ"ד מהלכות תפילה הלכה ב-ג עיי' בכס"מ. ¹¹⁹ כ"כ רש"י בד"ה לק"ש. אמנם בתוס' ר"י ותוס' הרא"ש כתבו שרש"י לא פירש כלום, וכ"כ מהרש"ל ומעדני יו"ט על הרא"ש כאן (אות צ) שאינו מפי' רש"י. אמנם האו"ז ח"א ס"י נד, ב"י ס"י צב והגר"א שם סעיף ד כתבו שהוא פי' רש"י. ועיין לקמן הערה ¹²⁴. ¹²⁰ כר' יהודה לקמן כו, א. (וכע"ז הקשו התוס' בד"ה אמאן, אלא שתוס' לא הקשו רק מתפלת שחרית אלא סתם שלא יעבור זמן תפילה. וצ"ע על רבינו אמאי הזכיר רק שחרית) ובמעדני יו"ט שם, בראש יוסף ובנחלת דוד כאן תירצו שבאמת תפלת שחרית יכול להתפלל כל היום שהרי אם טעה ולא התפלל שחרית יכול להשלים כל היום, ואם אין לו מים לתפילה נחשב אנוס ויכול להתפלל כל היום. ובחי' הרא"ה פירש אבל לתפילה - תפלת מנחה. ובספר הבתים הלכות תפילה שער ז כתב ששחרית וערבית היות וא"צ לחזור אחר מים לק"ש, אם יחזור אחר מים לתפילה לא יסמוך גאולה לתפילה, וטעם זה אינו

לדרבנן, דלמא ר' יהודה ואין הפרש בין דאורייתא לדרבנן, אלא דבין בהא ובין בהא לכתחלה צריך להשמיע לאזנו אבל בדיעבד יצא בכלהו. והא דאמרינן דילמא ר' יהודה היא, אע"ג דלא נזכר ר"י במתני' ברישא, כיון דבר פלוגתיה דר' יוסי דבסיפא ר' יהודה, ממילא שמעינן דבר פלוגתיה דברישא גמי היינו ר' יהודה¹³⁷.

להודיעך כחו דר' יוסי דאפי' ¹³⁸דיעבד גמי לא. ואע"ג דבכל דוכתא כח דהתירא עדיפא, הכא כיון דלאו בדוקא אמרינן אלא בכי תימא, לא דייקי' בה, דהא מ"מ לא קמה אלא כדקתני הקורא דיעבד אין לכתחלה לא¹³⁹.

השתא דאתית להכי אפילו תימא ר' יהודה כרביה סבירא ליה. והא דתני ר' יהודה בריה דר"ש בן פזי ר' מאיר היא¹⁴⁰, מסתברא דהא לכ"ע קאמר כלומר ואפילו לרב חסדא¹⁴¹. דעד כאן לא הוה דחיק רב חסדא נפשיה ומפליג בין דאורייתא לדרבנן ומוקי לה לר' יהודה אפילו בלכתחלה אלא משום דקשיא ליה הא דר"י בריה דר' שמעון בן פזי דלא מצי למירמי יתה אלא כר' יהודה, וכיון שכן על כרחין הא דתרומה ר' יוסי היא ומפליג בין דאורייתא לדרבנן. אבל השתא דצי לאוקמוה לדר' יהודה בריה דר' שמעון בן פזי כר"מ, ההיא דתרומה מוקמינן לה כר' יהודה ורבי יהודה כרביה דקי"ל כותיה. והשתא אתי שפיר, דהא רב

להשמיע לאזנו. ואינו מחזור בעיני דמנא לן דשמעת מינה תרתי¹²⁹, ועוד דלאו היינו ממילא¹³⁰. ונראה לפרש דהכי קאמר כיון דדרשת מינה כל לשון שאתה שומע, ממילא שמעת מינה דהוא צריך להשמיע לאזנו. דאי לא, למה לי דאצטריך רחמנא למשרי כל לשון שהוא שומע, פשיטא שהרי אם אינו צריך להשמיע לאזנו אפילו בהרהור הלב בעלמא שרי, וכדמשמע לקמן¹³¹ גבי בעל קרי, ובהרהור הלב לא שייך לשון¹³², וממילא שמעי' שאין קפידא בין לשון הקודש לכל שאר הלשונות, אלא ודאי מדאצטריך רחמנא למשרי כל לשון, ממילא שמעינן דצריך להשמיע לאזנו. ואפשר דר' יהודה דלית ליה הכין משום דסבירא ליה דאע"ג דאין צריך להשמיע לאזנו, מ"מ צריך להוציא בשפתים ולא בהרהור לבו, ומשום הכי איצטריך רחמנא למשרי בכל לשון שהוא שומע, כן נראה לי.

חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום. ושמיעא להו טעמא משום שאינו יכול להשמיע הברכה לאזנו כך כתב רבי' האי גאון ז"ל¹³³. אבל מצאתיה בירושלמי מפורשת במקומה. דגרסינן התם¹³⁴ יש מהן משום ברכה ויש מהן מפני שאין יכולין לתרום מן המובחר, אלם וערום ובעל קרי מפני ברכה, שכור וסומא¹³⁵ מפני שאין יכולין לתרום מן המובחר¹³⁶. וממאי דר' יוסי היא. ומחלק בין דאורייתא

ועיין שם בתוס' אנשי שם. ¹³⁴ תרומות פרק א הלכה ד. ¹³⁵ כן היא גם הגירסא שכתב במראה הפנים שם. ויש ספרים שהגירסא: הסומא והשוטה והשכור. ¹³⁶ נראה שכוונת רבינו בהביאו את הירושלמי לא כמו שכתב רבינו האי גאון, שהרי הירושלמי לא הזכיר חרש באלו שלא יתרמו בגלל ברכה, אמנם הריטב"א על דברי הגמ' שחרש לא יתרום כתב: פירש בירושלמי מפני שאינו יכול להשמיע הברכה לאזנו. ¹³⁷ כ"כ גם תוס' בד"ה דילמא. ועיין בפנ"י שהעיר שרבינו הוסיף על דברי התוס' וכתב שר' יוסי הוא בר פלוגתיה דר' יהודה. ועיין בצ"ח שביאר מדוע לא הוזכר שמו של ר' יהודה ברישא. ¹³⁸ כ"ה בכי"מ. ולפנינו: דאמר. ¹³⁹ כ"כ גם הריטב"א ועי"ש תירוצ' נוסף ועיין בתוס' ד"ה להודיעך תירוצ' נוסף. ¹⁴⁰ כ"כ גם רש"י בד"ה אפילו. ¹⁴¹ שהעמיד משנת חרש דלכתחילה לא יתרום כר' יוסי, ולפי אוקימתא זו אפשר להעמידה כר' יהודה וכ"כ רש"י

¹²⁹ קושיית רבינו היא לגירסתו בגמ', ודברי רש"י הם כפי הגירסא שלפנינו. ¹³⁰ הריטב"א והשטמ"ק פירשו כיון דהתורה אמרה השמע לאזנך, א"כ כוונת התורה שביין מה שאומר וא"כ ממילא למדנו גם בכל לשון שאתה שומע, שאם לא יבין מה שאומר לא יועיל מה ששומע באזנו. ¹³¹ כ, ב. ¹³² עיין שאגת אריה סימן ז בסופו שהוכיח שבהרהור ג"כ שייך לשון, וכן הוכיח הרש"ש במסכת שבת מ, ב מתוס' שם ד"ה וכי. ועיין מש"כ בדברי רבינו והשאג"א בתהלה לדוד סי' סב אות ג ובחזו"א אר"ח סי' יד וסי' כט סק"ח. ¹³³ עיין אצח"ג חלק הפירושים עמ' 16. וכ"כ רש"י בד"ה לא יתרום, הרע"ב בפרק א מתרומות משנה ב והר"ש שם, וכ"פ הרמב"ם בפרק ד מהלכות תרומות הלכה ד. אבל הרמב"ם בפירוש המשניות שם כתב כי כשנולד באדם החרשות אחר ששמע או נשתתק אחר שהיה מדבר מותר לו לתרום. ובתוס' רעק"א שם כתב שזה תמוה דהרי אינו יכול לברך או לשמוע הברכה,

חסדא גופיה פסק לקמן¹⁴² כר' יהודה, ואפ"ה הוה דחי הא דתרומה מהלכתא ומוקי לה כר' יוסי, אלא טעמא כדאמרן וכן כתב הראב"ד ז"ל¹⁴³.
מאן תנא חרש דיעבד נמי לא. [פירוש¹⁴⁴ משום דס"ל דחרש דומיא דשוטה קתני¹⁴⁵. דאמר¹⁴⁶ רב מתנה רבי יוסי היא. ומסתברא לי דרב מתנה לא קאי בשיטתיה דרב חסדא דלעיל דס"ל דר' יהודה אפי' לכתחלה קאמר¹⁴⁷, דאם איתא למה ליה למימר מאן תנא חרש דיעבד נמי לא] דמשמע דמש"ה מהדר לאוקמה כרבי יוסי הא לאו הכין אתיא אפילו כר' יהודה. דאי לא הול"ל מאן תנא חרש רבי יוסי היא. ועוד דאם איתא דסבירא ליה דר' יהודה אפילו לכתחלה נמי שרי בחרש, אמאי נקט קטן ושבקה לחרש, הוה ליה למיתני ר' יהודה מתיר בקטן ובחרש. אלא משום דמשמע ליה דחרש דומיא דשוטה קתני ולומר דאפילו דיעבד נמי לא יצא, משום הכי אוקי לה כרבי יוסי וכדאקשינן וממאי דר' יוסי ודיעבד נמי לא דילמא ר' יהודה ולכתחלה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי, ופריק לא ס"ד דקתני חרש דומיא דשוטה וקטן ולעולם רב מתנה מסבר סבר דר' יהודה דיעבד קאמר. והיינו דשבקה ר' יהודה לחרש ונקט קטן ולא ערבינהו ותנינהו, משום דבקטן מכשיר לכתחלה ובחרש לא מכשר אלא בדיעבד. והא דאקשינן לקמן במאי אוקימתה כרבי יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא, אלא הא דתני ר' יהודה בריה דר' שמעון בן פזי, לאו רב מתנה קא מקשה לה, אלא תלמודא הוא דקא מקשי לברורי מתניא אתא כלהו הא כמאן והא כמאן. וכי אסיקנא הא ידידיה הא דרביה, מתני' דמגילה רבי יהודה אליבא דרביה הוא מדלא תני רבי יהודה מכשיר בחרש ובקטן כך נ"ל.
אבל הראב"ד ז"ל כתב דרב חסדא ורב מתנה

[טו, ב] אמר רב יוסף מחלוקת בקרית שמע אבל בשאר מצות דברי הכל יצא. והלכך מתני' דמגילה לצדדין קתני חרש לכתחלה ושוטה אפילו בדיעבד והא כדאיתא והא כדאיתא, ותרומה וברכת המזון אתיא בין לר' יוסי בין לר' יהודה, ודברי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי כרבי מאיר. והקשה הראב"ד ז"ל לרב יוסף דאמר דביעבד יצא והסכת ושמע בדברי תורה כתיב, א"כ לכתחלה אמאי צריך להשמיע לאזנו. ותירץ דהא דאמר' בדברי תורה הוא דכתיב, בהסכת לחודיה קאמר, כלומר הסכת כדי שתקיים אותם, אבל שמיעת האזן צריך לכתחלה משום דכתיב ושמע. וגבי קרית שמע פליגי, דרבי יוסי סבר כיון דבשאר מצות נמי

דאית להכי אפי' תימא ר' יהודה כרביה ס"ל ולא קשיא הא ר' מאיר הא ר' יהודה, דלמסקנת הגמ' כתב רבינו בדיבור הקודם דרב חסדא סובר דר' יהודה מתיר בדיעבד. ¹⁴⁸ בפרקין הלכה ד, בתרומות פ"א הלכה א ובמגילה פ"ב הלכה ה. ¹⁴⁹ צ"ל: לשון.

שם. ¹⁴² בעמוד ב. ¹⁴³ עיין בהשגות הראב"ד על בעל המאור כאן שהשיג עמ"ש בעל המאור שבמסקנא נדחו דברי רב חסדא. ¹⁴⁴ המוקף נשמט מהכת"י והושלם ע"פ הנדפס. ¹⁴⁵ הריטב"א כתב דלישנא דחוץ משמע אפילו דיעבד. ¹⁴⁶ צ"ל: אמר. ¹⁴⁷ היינו לפני שהגמ' אמרה השתא

עייין בהשגות הראב"ד על בעל המאור כאן שהשיג עמ"ש בעל המאור שבמסקנא נדחו דברי רב חסדא. ¹⁴⁴ המוקף נשמט מהכת"י והושלם ע"פ הנדפס. ¹⁴⁵ הריטב"א כתב דלישנא דחוץ משמע אפילו דיעבד. ¹⁴⁶ צ"ל: אמר. ¹⁴⁷ היינו לפני שהגמ' אמרה השתא

כדברג שניהם להקל, אלא בגין דשמע דתני לה ר' חייא בשם ר"מ לפום כן צריך למימר הלכה כדברי שניהם להקל.

[טז, א] למה נסמכו אהלים לנחלים. פרש"י ז"ל¹⁵⁵ דכתיב¹⁵⁶ כנחלים נטיו כאהלים נטע. ואינו מחזור דההוא בשמים הוא כתרגומו מלשון מור ואהלים¹⁵⁷. אלא נסמכו אהלים לנחלים דכתיב¹⁵⁸ מה טובו אהליך יעקב, וסמך ליה כנחלים נטיו¹⁵⁹.

הקורא למפרע לא יצא. כגון שהשמיט פסוק וקרא פסוק וחזר וקרא אותו פסוק שהשמיט¹⁶⁰. וכתב הרמב"ם ז"ל¹⁶¹ שאם קרא את הפרשיות שלא כסדר שסדרו חכמים יצא, דהא מוהיו דרשי לה¹⁶² ופרשיות לאו הכין כתיבי באורייתא¹⁶³.

אבל אמר¹⁶⁴ למען ירבו ימיכם סירכיה נקט ואתא. פירש"י ז"ל¹⁶⁵ אין לטעות מכאן ועד אמת ויציב ואין צריך לחזור אלא לאמת ויציב שהפרשה שגורה בפיו ע"כ. ונ"ל מלשונו שהוא מפרש שאם מצא עצמו מלמען ירבו ימיכם ולמטה, והוא מסתפק אם קרא מה שלמעלה ממה שהוא מוצא בו עצמו כגון שמצא עצמו בועשו להם ציצית ואינו יודע אם קרא תחלת

לכתחלה צריך שמיעת האזן מדכתיב ושמע, א"כ שמע ישראל דכתיב גבי ק"ש למה לי, ש"מ לעיכובא, ור' יהודה סבר שמע דכתיב לגבי קרית שמע בכל לשון שאתה שומע הוא, ושמיעת האזן לכתחלה נפקא לן משאר כל המצות דכתיב ושמע¹⁵⁰. ולדידי קשיא לי דהא ר' יהודה משמיה דרביה דמצריך שמיעת האזן בקרית שמע לכתחלה משמע ישראל מפיק ליה, ואפ"ה בדיעבד יצא. וגדולה זו דר"מ אפי' לכתחלה שרי בלא שמיעת האזן וכל שכן בשאר מצות ואע"ג דכתיב הסכת ושמע. אלא שנצטרך עוד לומר דבהסכת ושמע גופיה פליגי דר' יוסי ור' יהודה משמיה דרביה דרשי ושמע להשמיע לאזנך ולכתחלה, ור' יהודה משמיה דנפשיה ור"מ לא דרשי ליה כלל אלא לדברי תורה כלומר הסכת וקבל, ובשמע ישראל נמי פליגי דר' יהודה דריש מיניה שמיעת האזן ולכתחלה, ור"מ מוקי לה לכל לשון שאתה שומע, אבל השמעת האזן לא צריכה כלל דכתיב על לבבך אחר כוונת הלב הדברים אמורים.

אמר רב¹⁵¹ הלכה כדברי שניהם להקל. ירושלמי¹⁵² דלכן מה¹⁵³ נן אמרין סתמא ורבי יוסה הלכה כסתמא, רבי יוסה ור' יהודה הלכה כרבי יוסה¹⁵⁴, ומה צריכה דיימר רב הלכה

כד, ה. 159 כ"כ גם התוס' בד"ה אהלים, תוס' הרא"ש, תוס' ר"י החסיד, הריטב"א וכ"ה בספר המפתח לרב נסים גאון. ועיין בתורה תמימה עה"ת שם שביאר דברי רש"י בגמ' כאן. 160 כן פירשו גם הרמב"ם בפיהמ"ש והרע"ב. ורש"י לעיל יג, א פירש שלא יקרא מהסוף להתחלה, ובטורי אבן במגילה יז, ב ד"ה שלא יקרא הקשה על פי' רש"י והכריח כפירוש שכתב רבינו. 161 פ"ב מהלכות קריאת שמע הלכה יא והביאו רבינו בתחלת הפרק והוכיח את דבריו, וכ"כ המאירי וכ"פ השו"ע בסי' סד ס"א. 162 לעיל יג, א. 163 בתר"י הקשו על הרמב"ם מדברי המשנה לעיל יג, א למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע וכו', ותירצו שסדר זה לכתחילה אבל לא לעכובא ודברי הרמב"ם הם רק בדיעבד, כ"כ גם הרא"ש בסי' יב, הכסף משנה שם והטור בסי' סד. ועיין בביאור הגר"א בשו"ע שם סעיף ב שהקשה על הרמב"ם מלשון התוספתא, ועיין בביאור הלכה שם סעיף א ד"ה אע"פ מש"כ על דברי הרמב"ם. 164 בגירסת כ"י פ' ולפנינו: אבל פתח בלמען וכו', ועיין דק"ס. 165 בד"ה סרכיה

150 מדברי הראב"ד מבואר שלכתחילה צריך להשמיע לאזניו מדאורייתא, ובדיעבד יצא. והפנ"י הביא דברי הראב"ד וכתב שהיה אפשר לתרץ קושייתו שמה שלכתחילה צריך להשמיע לאזניו זה רק מדרבנן, וכ"כ הב"ח בסי' סב, ועיין משנ"כ שם סק"ד שהביא דברי הראב"ד והב"ח. ועיין לעיל הערה 19. 151 לפנינו: א"ר טבי א"ר יאשיה. והגירסא שכתב רבינו היא בגירסת הירושלמי שמביא רבינו. 152 בפרקין הלכה ד. 153 לפנינו שם: מה כן, ועי"ש בפני משה. 154 עיין במראה הפנים לירושלמי שם שדן בכללים אלו. 155 בד"ה אהלים, גירסת רבינו בגמ' וכ"ה גירסת הראשונים המובאים בהערה 159 בגירסת כ"מ שלא גורסים בגמ' כנחלים נטיו וכו' כאהלים נטע וכו' ולכן כתבו רבינו בשם רש"י, אולם בגירסתנו הוא בנוסח הגמ' ועיין דק"ס. 156 במדבר כד, ו. 157 בתרגום אונקלוס שם תרגם: כבוסמא, וכ"כ רש"י בפירושו לתורה שם: כתרגומו לשון מור ואהלות. וכ"ה בסנהדרין קה, ב: אמר ר' יוחנן מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו... לא יהיה ריתן נודף - כאהלים נטע ה'. 158 במדבר

שגורה יותר משאר הפרשיות, אדרבא שאר הפרשיות שגורות יותר שנוהגות בכל מקום בין ביום ובין בלילה¹⁶⁸. ועוד דגרסינן בירושלמי¹⁶⁹ גבי האי עובדא דר' אלעזר נחית וסליק אמר לון כן אמר רבי יוחנן קרא ומצא עצמו בלמען חזקה כיון, רבי לא בשם ר' אחא רבה נתפלל ומצא עצמו בשומע תפלה חזקה כיון.

ומתפללין¹⁷⁰ בראש הזית ובראש התאנה. גרסינן בירושלמי¹⁷¹ לפי שטרחתן מרובה¹⁷².

בעל הבית בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל. פי' אבל בקרית שמע דינו כפועלים¹⁷³.

לא קשיא כאן בפרק ראשון כאן בפרק שני. ורב מרי מפרש לה משום כוונה, אבל רבא מודה בה ולא משום כוונה אלא משום שלא תהא קריאתו בפרשה ראשונה בעראי, כן דעת הרב אלפסי ז"ל¹⁷⁴ ודעת הגאונים ז"ל¹⁷⁵. וכן נמי ההיא דלא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתותיו דפ"ק דיומא¹⁷⁶ וכמו שכתבתי למעלה¹⁷⁷. ויש לי לומר לפי דבריהם דמה שהחמירו בפרשה ראשונה דלא לשויה עראי

הפרשה אם לא, חזקה אמרה כיון שהוא זכור שאמר למען ירבו ימיכם, לפי שכל אותה פרשה שגורה בפיו עד אמת ויציב וחזקה סירכיה נקט בה ולא השמיט ממנה כלום¹⁶⁶. ומכלל דברים אלו שאם מצא עצמו באמצע שאר הפרשיות והוא מסתפק אם אמר מה שלמעלה ממנו אם לאו צריך הוא לחזור עד המקום שהוא ברור לו שקרא, לפי שאין שאר הפרשיות שגורות בפיו כ"כ ושמא השמיט בהן. וכעין ראייה לדבריו מדנקט למען ירבו ימיכם, דאם לא כן הוה ליה למימר מצא עצמו באמצע פרשה חזקה סירכיה נקט ואתא, ומאי שנא למען ירבו ימיכם דנקט. ומיהו לא מסתברא, ^{אוצר החכמה} דהוא הדין ודאי לכל שאר המקומות אם מצא עצמו בהן שהוא חזקה שאמר כל שלמעלה ממנו משום דסירכיה נקט, ולמען ירבו דנקט משום טעה בין כתיבה לכתיבה נקט ליה. כלומר אם ידע שאמר כתיבה ומסופק אם ראשונה ואם שניה, אם אמר אחריה למען ירבו חזקה מכתיבה שניה סליק וסירכיה נקט¹⁶⁷. ותדע לך דמאי שנא פרשת ציצית שתהא

משה על הירושלמי והשו"ע בסי' צ ס"ג פירשו שיש להם ענפים הרבה וטורח גדול בעלייתן ובירידתן ובין כך יתבטלו ממלאכתן לפיכך הקילו בהם. עוד פירשו הריטב"א והמאירי שטורח גדול לגדל עץ זית ותאנה, ואם ירד כל כך ויעלה שמא ישכר העץ ונמצא הפסד מרובה. רש"י בד"ה ומתפללין פירש מפני שענפיהם מרובים ויכולים לעמוד שם שלא מדוחק ואין שם פחד ליפול. וכעין זה כתב בחי' הרא"ה שהם אילנות חזקים ואין לחוש לשבירתן. וכתבו הריטב"א וראש יוסף (בד"ה משנה) שאינו כפירוש הירושלמי. אבל הרא"ה, וכן המאירי בפירוש נוסף, פירשו שזו כוונת הירושלמי, שכובדן היינו טרחתן מרובה כלומר סבוכים בענפיהם. 173 כ"כ גם תר"י, הריטב"א, המאירי וכ"פ הטור ושו"ע סי' סג ס"ח. אבל דעת רבינו מנוח הו"ד בכסף משנה פרק ב מהלכות קריאת שמע הלכה ד' וכ"כ המאירי בשם יש מי שאומר שאף לק"ש לא הקילו בבעל הבית, וכ"כ הגר"א בשנות אליהו. וכתב הרש"ש שדברי הגר"א הם נגד תר"י ושו"ע, אך מצא לו חבר הר"ר מנוח הנ"ל. 174 כאן, דף ט, ב בדפי הרי"ף. 175 הרמב"ן במלחמות כאן כתב שכ"ה דעת רבינו הגאון וכן כתוב בסדור מר רב עמרם, וכ"כ הראב"ד בהשגותיו כאן על בעל המאור שכ"ה דעת רב האי גאון ור"ת. 176 יט, ב. 177 יג, ב בד"ה ור' יוחנן, ועיי"ש בהערה 49.

166 כ"כ גם המאירי בכוונת רש"י ובמראה הפנים לירושלמי (שמביאו רבינו להלן) כתב שמדברי רש"י משמע שמדובר באופן שמוצא עצמו לאחר אמת ויציב ולא ידע אם אמר פרשת ציצית או שנסתפק לו אם השמיט בה איזה פסוק, כיון שאמר למען ירבו ודאי סרכיה נקט שהפרשה שגורה בפיו ואין צריך להתחיל אלא מאמת ויציב. וכ"כ בספר ברכת ראש וכתב שבזה מיושב מה שמקשה רבינו להלן על פי' רש"י. 167 כן פירשו גם הריטב"א, המאירי, הרמב"ם פ"ב מהלכות ק"ש הלכה יד, טור ושו"ע סי' סד ס"ה. ועייין בפרי מגדים שם בא"א סק"ג שלפי רש"י כפי שהבינו רבינו יש שתי חומרות. א - אם נמצא באמצע פרשה (לא בפרשה אחרונה) ויודע שהתחיל אותה פרשה אבל ספק לו אם אמר מה שלפניו חוזר לראש, ולשיטת רבינו אינו חוזר לראש, ועייין משנ"ב שם סק"ח. ב - אם ידע שאמר כתיבה ומסופק אם אמר ראשונה או שניה והתחיל למען חוזר, ולשיטת רבינו אינו חוזר. ובביאור הגר"א כתב שמדברי כל הפוסקים משמע לא כרש"י, ועייין בפרי"ח שם סק"ד מש"כ בדברי רבינו ורש"י. 168 עייין לעיל יד, ב שבמערבא לא היו אומרים בלילה את כל פרשת ויאמר רק תחלתה וסופה. 169 בפרקין סוף הלכה ד. 170 דיבור זה אינו בכת"י והועתק מהנדפס. 171 בפרקין הלכה ה. 172 בביאור דברי הירושלמי נאמרו כמה פירושים. תר"י, הריטב"א, המאירי, הפני

מילתא דההוא איניש מעיקרא דאית ביה הא מילתא ושאם אינו רוחץ בא לידי סכנה רוחץ בלילה דדמיא לשעת הדחק ולרפואה, משום דאיסטניס ודאי בא בחולי גדול ממדה זו. ולא כל מי שנוהג בנקיות בשרו איסטניס, אלא מי שבא לידי סכנה אם אינו רוחץ. עד כאן לשון הגאון ז"ל. ולא סכנה ממש קאמר, שאלו כן אפי' הוא אנינות לילה דאורייתא רוחץ, אלא סכנת חולי קאמר ומחמת רפואה ולאפוקי רחיצה דנקיות ותענוג בלבד¹⁸⁷. והכין איתא בירושלמי דפרקין¹⁸⁸ בהדיא דגרסינן התם הדא דתימר ברחיצה של תענוג אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר. כהדא דשמואל בר אבא עלו בו חטטין אתון שאלון לרבי יסא מהו דיסחי, אמר לון דלא יסחי מאית¹⁸⁹ הוא אין כיני¹⁹⁰ אפילו בתשעה באב אין כיני אפילו ביום הכיפורים¹⁹¹.

אלא כל רחיצה שהיא לצורך מותרת. ומדברי רבינו והראשונים משמע שכל רחיצה מותרת חוץ מרחיצה של תענוג, עיין גם בתוס' כאן ד"ה אסטניס, רא"ש, תר"י והריטב"א וכ"פ השו"ע בס"י תריג ס"א. אמנם דעת הב"ח שם שלא רק רחיצה של תענוג אסורה אלא גם להעביר הזוהמא אסור, ולא התירו אלא למי שהוא מלוכלך דומיא דחטטין בראשו, ועי"ש ברמ"א סעיף ד, במשנ"ב סק"ב ובשער הציון סק"ד. 188 הלכה זו וכ"ה במועד קטן פ"ג הלכה ה. 189 מלשון הירושלמי משמע שרק במקום שיש חשש שימות מותר, ונראה שכך הבין הגר"א באור"ח סי' תריג סעיף ב את דברי הירושלמי, אלא דקשה דאם כן זו ראייה לסתור את דברי רבינו. וצריך לומר בכוונת הירושלמי כמו שכתב שם בפירוש החרדים על הירושלמי שלשון "מאית הוא" הכוונה לשון צער כמו: ואם אין מתה אנכי. וכ"ה כוונת רבינו בהביאו דברי הירושלמי. ועיין גם בנשמת אדם כלל קמה סק"א שביאר הירושלמי באופן אחר, עכ"פ גם הוא מפרש הירושלמי שלא דווקא במקום סכנה מותר, אלא כל שאינו לתענוג מותר. 190 כ"ה במועד קטן שם. ובירושלמי כאן: אין בעי. 191 בגמ' כאן מבואר שאיטניס מותר ברחיצה כיון שאנינות לילה דרבנן, אבל אי הוי דאורייתא היה אסור, ולפ"ז צ"ל שביזה"כ מותר כיון שרחיצה ביוה"כ אסורה רק מדרבנן, וידוע שנחלקו בזה ראשונים ביזמא תחילת פרק שמיני, עי"ש בר"ן על הרי"ף וברא"ש סי' א. ובחי' הרא"ה כאן כתב שבדין היה להתיר גם ביום הראשון מהטעם הנ"ל דרחיצה כזאת לא נאסרה כלל, אלא משום דאסטניס אינו דבר הנראה לעין ואינו דבר הניכר החמירו עליו ביום גופיה דהוא מדאורייתא ולא

טפי משאר הפרשיות משום דכתיב בה¹⁷⁸ אשר אנכי מצוך היום על לבבך, ונהי דלא קיימא לן הכי לכוונה ממש, מ"מ בעי' שיהא הלב נח מלהתעסק בדברים אחרים.

הכי גריס רש"י ז"ל¹⁷⁹: ואוכלין פתן ואין מברכין לפנייה. ופירש הוא ז"ל לפי שאינה דאורייתא¹⁸⁰, אבל מברכין לאחריה שהיא דבר תורה. אבל בכל הספרים שלנו גרסי ומברכין אחת לפנייה¹⁸¹, וכן היא בפירושי הגאונים ז"ל ובהלכות הרב אלפסי ז"ל¹⁸² וכן היא שנויה בתוספתא¹⁸³.

בלכתך בדרך פרט לחתן וכו'. האי שמעתא כולה פרשתיה למעלה בפרק ראשון¹⁸⁴ בס"ד.

[טז, ב] ובמקום אסטניס לא גזרו רבנן. כתב רבינו האי גאון ז"ל¹⁸⁵ ולא כל מאן דאמר אסטניס אני שומעין לו¹⁸⁶. אבל ודאי אי מגליא

178 דברים ו, ו. 179 בד"ה ואין, וכ"ה בתוס' ביומא ע"ט, א ד"ה ולא, בסוכה כו, ב ד"ה ולא, בחולין קז, א ד"ה ולא, וברא"ש לקמן פרק ו סי' טז. גם בפירוש רבנו חננאל לא הזכיר שמברכין לפנייה (ובנספחים לאוצה"ג פיר"ח עמ' 16 הגירסא: ואוכלין פתן ואין מברכין לפנייה), וכ"ה בפסקי ריא"ז, המאירי בשם יש מי שאמר וברמב"ם פרק ב מהלכות ברכות הלכה ב. 180 כ"כ גם תוס' לקמן לה, א ד"ה לפניו וד"ה אלא וכ"כ התוס' ביומא, בסוכה ובחולין שם. 181 כתבו הריטב"א והמאירי משום שאין עכובא ובטול בברכה ראשונה. (וא"כ גם גירסא זו סוברת דברכה ראשונה אינה מהתורה). 182 כאן (ט, ב בדפי הרי"ף) וכ"ה גירסת הרא"ש כאן סי' יד (ועמדו בזה במעדני יו"ט על הרא"ש ובביאור הגר"א לשו"ע סי' קצא ס"א שהרא"ש בפרק ו נמשך אחרי התוס'), פרי"ד, חדושי הרא"ה והטור בס"י קצא. 183 פרק ב הלכה ח, וכ"כ המאירי והגר"א בשו"ע שם (וכ"ה בהגהות הגר"א הנדפס עה"ג כאן) בשם התוספתא. ובהערה להגהות הגר"א נכתב דליתא בתוספתא שלנו. ואפשר שכוונת הערה לתוספתא בפרק ה הלכה כה שם לא הוזכר שמברכין לפנייה. 184 יא, א בד"ה ובלכתך. 185 הו"ד גם בספר תורת האדם לרמב"ן ענין האבילות, בטור יו"ד סי' שפא ובשלטי הגבורים כאן על הרי"ף, ועיין אוצה"ג חה"פ עמ' 21. 186 כ"כ גם הר"ח (פירושי הר"ח למסכת ברכות). 187 מלשון רבינו האי גאון והר"ח משמע שהותרה רחיצה רק משום סכנה, וכן כתבו בשמו הרא"ש כאן בס"י טו, תר"י ושלטה"ג הנ"ל. אבל רבינו והרמב"ן בתורת האדם שם מפרשים דבריו דלאו בסכנה ממש,

דאפי' לרבי יהודה דאית ליה אנינות לילה דאורייתא אפ"ה אתי עשה דרבים ודחי ליה²⁰², ודעת הראב"ד ז"ל כן²⁰³.

ירושלמי²⁰⁴ רבי יוסי בן חנינא ראו אותו טובל לקריו לא ידעי אם להקר גופו שאין רחיצת צונן רחיצה לא ידעין הורי ר' בא כהין תניא, הורי ר' אחא בבא מן הדרך והיו רגליו קהות עליו שמותר להרחיצן במים.

וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין. ואם תאמר ולא יהא אלא בן חורין מי מקבלין תנחומין על הרחוקים. כבר פירשו בירושלמי²⁰⁵ שתלמידו חביב עליו כבנו, וכן עבדו המשמשו כרצונו חביב עליו כבנו²⁰⁶.

אין קורין אבות אלא לשלשה. פי' הראב"ד ז"ל²⁰⁷ שאין אומרים מי שענה ראובן אבינו או שמעון אבינו, ואם אמר לא הפסיד אלא שאין עלינו חובה לכבוד זה אלא לשלשת האבות. ואינו מחזור בעיני דאין קורין אמהות אלא לארבעה מאי איכא למימר. אלא הפירוש הנכון כמו שפירש רבי' האיי גאון ז"ל²⁰⁸ דלכבוד בעלמא קאמר, ולומר שאין חשובין להקרא אבות לכל ישראל ואמהות לכל ישראל אלא שלשה אבות וארבע אמהות²⁰⁹.

ובהמשך הירושלמי שם איתא: כד דמך ר' חייא בר אדא... נימר תלמידיה דבי נשא חביב עליו כבריה, והרמב"ן בתורת האדם (שער האבל, ענין קרובים המתאבלים) כתב שכוונת הירושלמי שרב מתאבל על תלמידו ואולי זו כוונת רבינו בהביאו הירושלמי. 206 בפירוש מבעל ספר חרדים לירושלמי, בתוספות רעק"א ובמלאכת שלמה על המשניות הביאו דברי רבינו. והגר"א בשנות אליהו פירש שתלמידי רבן גמליאל הקשו לו שטבי אינו קרובו ועל זה ענה להם כשר היה וכל אדם חייב לקבל עליו תנחומים. ולעצם דין אבילות לא על קרובים כתב בשו"ת הרא"ש כלל כו סימן ט שעל אוהבו נמי אם רוצה להצטער... הרשות בידו וכן מצינו בדוד שקיבל הבראה על אבנו, וכן פסק הרמ"א ביו"ד סי' שעד סעיף ו, ועי"ש ברעק"א שזה רק בדבר הרשות חליצת מנעלים וכדו' אבל לא לבטל מדברי תורה או למנוע מאשתו עונת תשמיש. ועי"ש גם בפתחי תשובה. 207 הו"ד גם בחי' הריטב"א. 208 הו"ד גם בחי' הריטב"א וכן פירש גם הרא"ה ועיין באוצה"ג חה"פ עמ' 21. 209 עיין בפירוש רבינו חננאל והו"ד גם באו"ז ח"א סי' קו

ולענין פסק הלכה כתב רבינו האי גאון ז"ל¹⁹² דלא קיימא לן כרבן גמליאל אלא אנינות לילה דאורייתא היא. ואע"ג דכתיב¹⁹³ ויעש לאביו אבל שבעת ימים, לילות בכלל¹⁹⁴. אבל רבינו אלפסי ז"ל כתב בהלכות¹⁹⁵ דכר"ג קיימא לן דלית לן מאן דאית ליה אנינות לילה דאורייתא אלא ר' יהודה, ור' שמעון פליג עליה התם בזבחים פרק טבול יום¹⁹⁶. ורבי נמי סביר' ליה התם¹⁹⁷ דאנינות לילה דרבנן. דתניא הן היום הקריבו את חטאתם אני היום אסור לילה מותר, ולדורות בין ביום ובין בלילה אסור דברי ר' יהודה. רבי אומר אנינות לילה אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים והלכך הוה ליה ר' יהודה יחיד לגבי רבים ולא קיימא לן כותיה. ועוד דסתם מתני' כר' שמעון. דתנן התם בפרק טבול יום¹⁹⁸ אונן נוגע ואינו מקריב ואינו חולק לאכול לערב, ואמרין עלה בגמרא¹⁹⁹ מיפלג לא פליג וכי לא מני²⁰⁰ ליה אכיל, ורמינהו אונן ומחוסר כפורים טובל ואוכל פסחו לערב אבל לא בקדשים וכו' מאן תנא אנינות לילה דרבנן ר"ש היא. וההיא דמועד קטן²⁰¹ דאמרין אי אבילות דמעיקרא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד, כבר תירצה הרב ז"ל בהלכות דלרבנות קאמר הכין ולומר

הקילו עליו עד הלילה שהוא דרבנן. 192 הרי"ף והרא"ש כאן כתבו כן בשם מקצת רבותא וכ"ה במאירי בשם קצת מפרשים, ועיין אוצה"ג חה"פ עמ' 21. 193 בראשית ג, י. 194 כתב הרי"ף שדעה זו סוכרת דכל שבעת ימי אבילות דאורייתא. 195 כאן והו"ד גם ברא"ש סי' טו. 196 צט, ב. 197 ק, ב. 198 צח, ב. 199 צט, ב. 200 צ"ל: וכי מזמני ליה. 201 יד, ב דמשמע שם שיש אבילות מהתורה לאחר יום המיתה. 202 עיין בתר"י (ד"ה ויש להקשות) שתירצו באופן אחר. 203 בהשגותיו על בעל המאור כאן (ט, א בדפי הרי"ף אות ב). 204 בפרקין הלכה ז. 205 כ"כ גם תוס' הרא"ש, ריטב"א ושטמ"ק בשם הירושלמי. ובירושלמי שלפנינו (בפרקין הלכה ח) ליתא. והכי איתא התם: הא בני חורים אחרים מקבלין תנחומים עליהם, כיני מתנייתא אין מקבלין תנחומין על העבדים. ובהמשך שם: אם על בני חורין אחרים אין מקבלין תנחומין כל שכן על עבדים. אמנם הרידב"ז בפירושו על הירושלמי ביאר דברי הירושלמי שלפנינו שעל אחרים באמת מקבלין תנחומים וכתב שלפי פירושו מובנים דברי רבינו כאז.

מדאמרינן בפרק תפלת השחר²¹⁵ טעה ולא הזכיר של ראש חודש בעבודה חוזר לעבודה נזכר בהודאה חוזר לעבודה וכו' סיים חוזר לראש, ואמרינן עלה הא דאמרת סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו וכו', ואי איתא דיהיו לרצון אומר בסוף תחנונים כי אינו רגיל לומר מאי הוי הא בעי למימר יהיו לרצון אמרי פי²¹⁶.

[יז, א] מר בריה דרבינא בתר צלותיה²¹⁰ אמר הכי אלהי נצור לשוני מרע וכו' יהיו לרצון אמרי פי וגו'. כך כתוב בספרים. ומשמע מיהא שכל אותן תחנונים שאמרו כאן לאחריהן היו אומרים יהיו לרצון²¹¹. והראב"ד ז"ל²¹² כתב שאין נכון לומר יהיו לרצון לאחר תחנונים אלו אלא קודם להן לאחר סיום שמונה עשרה ברכות²¹³ כמו שאמרו דוד לאחר שמונה עשרה מזמורים²¹⁴. ועוד

סליק פרק היה קורא בתורה במ"ד

גם בחי' הריטב"א ובמאירי בשם גדולי המפרשים. ^{המאירי} 213 כן הוכיח גם תר"י שם וכן פסק רבינו בתשובות ח"ז סי' תה (והובאה התשובה בב"י סי' קכב) וכ"פ השו"ע בסי' קכב ס"ג. והרמ"א בדרכי משה כתב שהמנהג לומר יהי רצון לאחר תחנונים, ועיין ברמ"א שם סעיף א. ודעת הט"ז שם בסק"ב שנכון לומר ב' פעמים יהיו לרצון, אחד קודם אלהי נצור ואחד אחריו וכ"פ המשנ"ב שם סק"ג, ועיין בצל"ח כאן שפירש הגמ' שלכו"ע הן אומרים יהיו לרצון מיד לאחר הברכות, ומר בריה דרבינא היה אומר עוד פעם לאחר תחנונים. ^{המאירי} 214 עיין לעיל ט, ב. 215 לקמן כט, ב. 216 המאירי כאן כתב שאין בראיה זו הכרח.

שפירש אין אומרים זכור לנו ברית אבות אלא לשלשה וכן אין מזכירין זכות אמהות אלא לארבעה, עוד פירש אין משבחין את המת בהספד שהוא בן ראובן ולא בן שמעון אלא שהוא בן אברהם יצחק ויעקב והנשים שהם בנות שרה רבקה רחל ולאה, (ואולי זו כוונת רבינו האי גאון). והמאירי פירש - אין להזכיר אחרים על שם כלל האומה כגון שיאמר ראובן אבינו וכו'. ועיין גם בצדקת הצדיק - רמח. 210 כ"ה גם גירסת תר"י לקמן כט, ב (כ, א בדפי הרי"ף בד"ה לא אמרן). ולפנינו: כי הוה מסיים צלותיה. ועיין הגהות רא"מ הורביץ כאן, ולפי גירסת רבינו נדחו דבריו. 211 בתר"י הנ"ל דחה ראיית רבינו, גם הצל"ח כאן דחה הראיה. 212 הו"ד

^{הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה}

חידושי הרשב"א <מוה"ק> - ברכות בן אדרת, שלמה בן אברהם (רשב"א) עמוד מס: 68 הודפס ע"י אוצר החכמה

פרק ראשון : מאימתי

הא דקתני התם במגלה⁶ הקטר חלבים ואברים מצותן כל הלילה, עיקר דינא קתני, דאי לא עבד עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר⁷. וא"ת כיון דאמרת דדינא קתני התם, הא מתניתין דהכא דכל הנאכלין ליום ולילה עד חצות דאמרינן דמצותן עד שיעלה עה"ש מדינא, ולמה אמרו עד חצות כדי להרחיק, אמאי לא שנאה התם עם אותה דהקטר חלבים כיון דתני עיקר דינא. יש לומר דהתם לא תני אלא דבר שכשר ביום ולא בלילה או בלילה ולא ביום, והא מתניתין דהכא בנאכלין דמצותן ביום ובלילה מש"ה לא תנינהו התם⁸. וא"ת והא קתני הקטר חלבים דמצותן בין ביום ובין בלילה. י"ל דמשום הכי תננהו דכיון דקתני עבודות דכשרים ביום ולא בלילה ותנא בהדייהו הקטרה והגשה וכו' דליתנהו אלא ביום, והא הקטרה היא הקטרת קורט הלבונה דליתא אלא ביום, וכיון דכן משום הכי איצטריכא ליה, דסד"א דלהקטרה נמי, ואפי' הקטר חלבים ואברים לא יהא מצותן אלא ביום דוקא, קמ"ל דכשר בלילה ומצותן כל הלילה⁹.

[ב, א] ולא זו בלבד אמרו אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר, הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עה"ש כו', א"כ למה אמרו חכמים עד חצות כו'. לא מצינו בשום מקום אחר שאמרו חכמים בהקטר חלבים ואברים דעונת הקטרן אינה אלא עד חצות אלא במשנה זו¹, ומ"מ שייך שפיר למיתני לשון אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות וא"כ למה אמרו חכמים עד חצות. וכה"ג תנן ברפ"ק דפסחים² ובמה אמרו שתי שורות במרתף, ולא אמרו בשום מקום אלא באותה המשנה. וההיא דאמרינן בזבחים³ חלבים ואברים שפקעו מעל גבי המערכה עד חצות מחזירין אותן, אחר חצות אין מחזירין אותן, אלמא משמע דעונת הקטרן אינה אלא עד חצות. לא היא, דהא בהדיא משמע התם דלאו משום שיהא עונת הקטרן דוקא עד חצות ותו לא, אלא משום דכיון דאוקדו על גבי המערכה עד חצות, הרי היא כמי שנתעכלו לגמרי⁴. ולפום מאי דאסיקנא הכא דהקטר חלבים ואברים לכתחלה⁵ עד חצות,

ואפשר שכ' כן מן הסברא דה"ה חלבים. 4 עי' בשנות אליהו לרבנו הגר"א ובמלא"ש שהקשו ממשנה זו לשיטת רש"י שפירש שאין סייג של חצות לגבי חלבים [וה"ה אברים וכדלעיל] ואכן כן פי' הר"מ בפיהמ"ש בזבחים שם דעד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה ולפי מה שכ' מיושב דעת רש"י שלא אמרו עד חצות לענין הרחקה אלא לענין עיכול [ועי' פנ"י]. 5 כ"מ בראשונים, אבל בשאגת אריה סי' ד מדייק מלשון הרמב"ם שם שלאחר חצות אפילו בדיעבד אינו מקריב. 6 כ, ב. 7 ורש"י כ' דממשנה זו מוכח דליכא סייג. 8 עי' צל"ח שכיון לדברי רבנו. ומה שלא שנו שם ק"ש היינו דגם ק"ש לא תליא בזמן לילה אלא בדין שכיבה וראה להלן דאפשר לקרות אחר עה"ש. 9 אפשר שלכתחילה צריך להקטירם דוקא ביום אלא שאם נשארו מקטירין בלילה וכ"ה ברמב"ם פ"ד ממעה"ק ה"ג שמשדלן להקטיר הכל ביום שחביבה מצוה בשעתה ודוחה שבת כדאמרי' במנחות עב, א שאין

1 במאירי הביא בשם גדולי המפרשים [= הראב"ד, רבנו מביא הרבה דברים מהראב"ד בסתם ואינו מזכירו בשמו] שאף בזו עשו חכמים סייג עד חצות להרחיק את הנותר, ואע"פ שלא נתפרש להם חצות במקום אחר, מכאן אנו למדין בהדיא לפי דרכנו שחכמים הצריכו בה לכתחלה עד חצות. וזו דעת הרמב"ם פ"ד ממעשה הקרבנות ה"ב ופ"א מהל' תו"מ ה"ו, וכ"ד רבנו יהונתן הובא במלא"ש, [וכן כתב בתענית ראה "גנוזי ראשונים" ע' קיב]. וכ"ה בתוס' פסחים קי, ב ד"ה אמר, מאירי פסחים גט, ב וראה בהערות שם, אבל רש"י ורע"ב כאן כתבו דהרחקה שאמרו עד חצות לא קאי על הקטר חלבים שלא מצאנו בשום מקום שיאמרו חכמים שהקטרה עד חצות, וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' רמה, וכ"כ במאירי כאן דבמידי דלאו אכילה אמרינן כהנים זריון הן [וכ"כ בצל"ח ות' אנשי שם]. וראה תו"ט ומלאכת שלמה, ובאור שמח מעה"ק פ"א ה"ו. 2 ב, א. 3 פו, א ושם במשנה אברים שפקעו וכו' ורבנו הוסיף חלבים,

אכילתן¹⁵, ואי אפשר להביא קרבן אחר הערב שמש, שאין קרבן אלא ביום, כדכתיב¹⁶ ביום צוותו וגומר, וקודם הערב שמש אכתי גברא לא חזי, אבל לא אשמעינן במתניתין זמן דכהני אימת אכלי אלא בברייתא¹⁷. [וא"ת] ואמאי אצטריך לאשמעי' הכא מדיוקא דכפרה לא מעכבא, מתני' היא במסכת נגעים^{17א} טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים. י"ל דאורחיה דתנא בהכי, דאע"ג דתני מתניתין בהדיא כי משכח דוכתא לאנוחי ביה דיוקא דלידוק מינה הכין עביד. ודכוותה בפ' נערה שנתפתתה¹⁸ לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לחופה ומאי לעולם לאפוקי ממשנה ראשונה וכו', ואע"ג [דמשנה] שלימה היא בפ' אעפ"י¹⁹ זו משנה ראשונה וב"ד שלאחריהם אמרו אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה.

גרש"י ז"ל²⁰ וממאי דהאי ובא השמש וטהר ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר יומא דילמא ביאת אורו הוא, ומאי וטהר טהר גברא. ואברייתא קא מקשה, דקתני ובא השמש ביאת השמש מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו מעכבתו, כלומר מנ"ל דאין כפרתו מעכבתו, ואתה מפרש ובא השמש דהיינו שקיעת החמה,

והאי דלא תני הכא קצירת העומר¹⁰ וספירת העומר, משום דמצותן לכתחלה עד עמוד השחר¹¹.

גמרא תנא היכי קאי וכו'. פי' תנא מהיכי סליק דתנא ביה חובת קריאת שמע שהתחיל לשאול כאן זמן הקריאה¹². ותו מאי שנא דקתני בערבין ברישא ליתני שחרין ברישא, דשפיר הוה לאתחולי בריש מסכת' במילי דשחרית משום פתח דברין יאיר¹³.

תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך, ומכאן למד דחייב לקרותה בערב ובבקר, ומאי דתנא ערבין ברישא סדורא דקרא נקט^{13א}.

ואי בעית אימא יליף מברייתו של עולם. תשובה היא למאי דאמרינן ליתני שחרין ברישא.

אמר מר משעה שהכהנים וכו' ליתני משעת צאת הכוכבים. לאו דוקא ליתני משעת צאת הכוכבים דה"ה אם לא היה זמנו ביציאת הכוכבים דהויא קשיא ליה, אלא דקושט' דמילת' נקט, והכי קשי' אמאי נקט כהנים שתלויים בזמן אחר, ליתני בפירוש ההוא זמן שהן אוכלין¹⁴. ומשני מילתא אגב אורחיה קמ"ל, דכהני אימת אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים, וכפרה לא מעכבא להו, פי' הא קמ"ל דכפרה לא מעכבא, דהא אמרי' דלערב אחר [הערב] שמש הוא זמן

כסדר שנמצא בתורה אע"פ שאין בק"ש הטעם כמו בתמיד, אבל פשיטא דאין לשאול דליתני בתמידין איפכא. 13א עי' פירושי ריבב"ן הערה ד, ועי' תר"י. 14 דהשתא סברינן דהחידוש בזמן קריאת שמע ועיין מאירי. 15 ואין לומר דמשנתנו בכהנים שאינם מחוסרי כפרה קאי [וכן הקשה בצ"ח] דסתמא קתני בכל הכהנים שאוכלין בצ"ח. וברשב"א הוסיף דמדיהיב סימן לק"ש של ערבית באכילת תרומה מוכרח דכל הכהנים אוכלים מבערב שאם יש מעוכב מלאכול עד שיביא קרבנותיו ביום השמיני א"כ איך נתן סימן לק"ש של ערבית הא איכא דלא אכיל עד צפרא. 16 ויקרא ז, לה, ובגמרא בגילה כ, ב דריש דאין הקרבה אלא ביום. 17 כלומר דזמן אכילה שהוא צה"כ ליכא למשמע מהמשנה וכמ"ש בתוס' ורבנו להלן דאפשר דהוא לפני השקיעה, אלא מברייתא דלהלן ידעינן הכי, מיהו ילפינן ממתני' דכפרה לא מעכבא. 17א נגעים פי"ד מ"ג וזו קושית התוס' ד"ה והא, מיהו התם הקשו מיבמות עד, ב וזה צ"ע קצת דהתם לא מוכח כ"כ. 18 כתובות מח, ב. 19 שם נז, א. 20 כל הקטע מיסודו של הרשב"א.

מאחרין אותן למוצ"ש, אבל דין הנאכלים ליום ולילה לכתחילה נאכלים בלילה כמו ביום ומשום"כ חלק התנא בב' בבות ולא כללם בחדא מחתא. ועי' צ"ח. 10 ועי' רבנו להלן ט א סד"ה הקטר חלבים שהקשה כן, ועי' בתוס' ראשון לציון מהגר"י פיק דמכאן מוכרח כדעת הרמב"ם ורבנו דאברים וחלבים עד חצות מדלא תני הכא קצירת העומר דכשר כל הלילה. 11 כ"כ בטור או"ח סי' תפט ור"ן סוף פסחים. 12 לשון רש"י. 13 תהלים קיט, קל וכן במאור ריש פסחים כתב דתנא פתח באור לי"ד ולא בליל י"ד משום פתח דברין יאיר. ועי' בתוס' ד"ה ליתני דביארו משום דאשכחן בקרא גבי תמיד דפתח בשל שחר, ובמהרש"א תמה למסקנא דתנא כברייתו של עולם נקט אמאי בתמיד פתח בשל שחר ברישא. וצ"ע קושיתו, דודאי שדין תמיד תלוי בחובת היום דהיינו ב' תמידין ליום ותמיד של בין הערביים שייך לתמיד של בוקר של אותו יום ולא של מחרתו [ובקדשים הלילה הולך אחר היום] ולכן פשוט שיש להתחיל בתחילתו של יום דהיינו בתמיד של שחרית, ואין סברא לפתוח בשל ערב ולסיים בשל מחר שאינו שייך לאותו היום. אלא דהמקשן הקשה כיון שכבר מצינו סדרו של מקרא לפתוח בשל שחר ליתני התנא

היום] לגמרי מן האורה, דילמא ביאת שמשו הוא, כלומ' תחלת השקיעה שבא השמש בעביו של רקיע בלבד, ואעפ"י שאין יציאת הכוכבים עד לאחר מיכן כשיעור הילוך ד' מילין, ומאי וטהר טהר גברא כלומר שטבל והעריב עליו השמש. אבל לא מיבעיא לו כלל כפרה אם מעכבא, דפשיטא לן דלא מעכבא ממתני' דנגעים, אלא מיבעיא לן אמאי לא אמרת דזמן אכילת תכף שתשקע החמה.

[ב, ב] א"כ לימא קרא ויטהר, דמשמע גברא, והיינו דבני מערבא פשוטה מבריייתא דקתני סימן לדבר צאת הכוכבים, דשמא³⁰ ביאת אורו הוא לגמרי, והאחר הנראה אחר צאת שלש הכוכבים אורו או השמש, אבל הוא אור מן הרקיע הרואה פני הארץ.

משעה ש(ה)עני נכנס לאכול פתו במלח. ואם תאמר³¹, ועני אימת יקרא, דקודם לכן לא הגיע זמנו. ואינו נכון למימר דבעניי גויים יהיב שיעורא³². ועוד דהא לקמן איכא נמי מאן דיהיב שיעורא בשעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות³³, והנהו נמי אימת קרו. ואין אנו יכולין לומר דיקראו אחר אכילה, דהא תניא³⁴ לא יאמר אדם אוכל קימעא ואח"כ אתפלל³⁵. וי"ל דמשעה שנכנסין קתני, ולא משעה שהן אוכלין, אלא שהן נכנסין לאכול ובעוד שאחרים מכינים להם הם [קורים]³⁶.

פיפא ודאי פליגי. דהא³⁶ אמרינן דאינו נמשך זמן החיוב אלא עד שעה שעומד ליפטר וכו', וטפי הוא שיעורא דמתני' דאמר עד סוף האשמורת הראשונה³⁷.

וטהר יומא מן השמש לגמרי דהיינו יציאת הכוכבים. דילמא ביאת אורו הוא, כלומר זריחת השמש של יום השמיני הוא, ומאי וטהר וטהר גברא בהבאת קרבנותיו. והאי פי' לא מחזור מכמה אנפי, חדא²¹, במערבא בעי לה מבעיא ופשוטה מבריייתא דאין כפרתו מעכבתו ומאי וטהר טהר יומא, ואמאי פשוטה מבריייתא, מתני' היא בהדיא בנגעים²² העריב שמשו אוכל בתרומה, אלמא כפרה לא מעכבא. ותו ממתני' נמי הוה אפשר להו למפשטה, דהא אמ' דזמן ק"ש דשכיבה בשעת אכילת תרומה לכהני, אלמא מאורתא אכלי וכפרה לא מעכבא. ועוד²³ דאין לשון ביאה בשום מקום גבי שמש לשון זריחה, אלא לשון שקיעה, כגון כי בא השמש²⁴, ויהי השמש לבא²⁵, לא יבא עוד שמשך²⁶, ואע"ג דכתיב²⁷ קומי אורי כי בא אורך, גבי שמש מיהא לא אשכחן. ועוד דאפשר לומר דההוא קרא נמי הוא גופיה לשון שקיעה הוא, כלומר, כי נשקע אורך אותו אור שהיתה משתמשת בו ושוב אינך צריך לו כי כבוד הש"י עליך זרת, וקרא אחר כתיב²⁸ לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם וגו' והיה לך השם לאור עולם וגו'. אלא ה"ג וכן גרס' הגאונים ז"ל²⁹ וממאי דהאי ובא השמש וטהר ביאת אורו הוא, ומאי וטהר טהר יומא, דילמא ביאת שמשו הוא, ומאי וטהר טהר גברא. ואמאי דאמרי' לעיל הא קמ"ל דכהנים אימתי אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים קא מקשה, כלומר, וממאי דלא אכלי בתרומה עד צאת הכוכבים וקא דרשת ובא השמש ביאת אורו, שנסתלק אורו לגמרי מחללו של עולם דהיינו סוף השקיעה והוא יציאת הכוכבים, ומאי וטהר טהר יומא [שנטהר

31 כן הקשו בתוספות ורשב"א ובמהרש"א תמה אמאי לא הקשו אמתני' דכהנים אימת מצלי, ובצל"ח כתב דאכילת תרומה היא מצוה ואינה אסורה אפילו בזמן ק"ש. ועי' ח' הרי"ם שכתב דנשים לא מקיימי מצוה זו, מיהו עי' תוס' גיטין יב, ב ד"ה השבתוני שכתבו דאפילו באכילת תרומה בעבדים איכא מצוה. 32 עי' תוס' ר' יהודה ותו"י בגליון הגרע"א. 33 ובהא א"א להעמיד בעניי נכרים. 34 לקמן ד, ב. 35 וברשב"א כתב דאפשר דאפילו אם התחילו מפקינן כדאי' בשבת ט, ב מפסיקין לק"ש. ועי' שו"ע סי' רלה. 36 עי' תוס'. 37 עי' רש"י, ולהאי מ"ד הוי זמן תחילת שכיבה שמתחיל זמן

21 זו קושית הראשונים עי' תוס' השלמה ורשב"א. 22 שם. 23 כ"ה ברשב"א. ועי' הערות בתוס' ר' יהודה (עמ' ו). 24 בראשית כח, יא. 25 שם טו, יב. 26 ישע' ס, כ. 27 שם שם, א. 28 שם שם, כ. 29 זו גירסת הגאונים בבעל המאור, וקרובה לזו גירסת התוספות ותוספות ר"י, ערוך אר א', גנו"ק ח"ה עמ' 42, השלמה (עמ' קצט). והכל ברשב"א. ולפי' זה הקושיא על התחלת זמן אכילת תרומה שיהו מותרים בטבלו בתחילת השקיעה, ושכן דייק לשון הפסוק דתלוי בשקיעת השמש. 30 כנראה שצריך לתקן (דשמא) [דמשמע] ביאת אורו הוא לגמרי (והאחר) [והאור] הנראה וכו' (אורו או) [אינו אור] וכו'.

ראי ס"ד⁴⁵ עני מוקדם ר' חנינא היינו ר' אליעזר. פירוש, דודאי קודם צאת הכוכבים ליכא למיתלי שיעורא אחרינא אלא קדש היום או שיהא יום לגמרי⁴⁶, דליכא למימר דשיעורא דעני פורתא קודם יציאת הכוכבים כדאוקימנא לקמן במילתא דר' מאיר דסבר בין השמשות דר' יוסי קודם יציאת הכוכבים כהרף עין, דשיעור עונת אכילת עני לא איפשר דהוי שיעור, מכיוון שיהא כל הזמן ברגע אחד, אלא ודאי לא איפשר למימר גבי עני אלא כיון דאפיקתיה מצאת הכוכבים אוקמיה אקדש היום.

אמר מר אמר לו⁴⁷ ר' יהודה והלא כהנים⁴⁸ מבעוד יום טובלים, שפיר קאמר ליה ר' יהודה לר' מאיר. דודאי כיון דטבלי קמי בין השמשות יממא הוא, ולא מיקרי זמן שכיבה⁴⁹.

אמר לך ר' מאיר מי סברת דאנא בין השמשות דידך קאמינא. דהוא תיכף לשקיעת החמה, ודאי האי לאו זמן שכיבה הוא, אבל אנא בין השמשות דר' יוסי סבירא לי דהוא כהרף עין קודם צאת הכוכבים, והן טובלין קודם לכן כדי שתחשך עליהם הלילה בטהרה, וכיון שהוא סמוך לחשכה זמן שכיבה קרינא ביה. וליכא למימר הכא כיון דאפיקתיה מצאת הכוכבים אוקמיה אקדש היום, דהא ודאי פליגי דר' מאיר סבר לה כר' יוסי ור' יהודה כר' אלעזר.

[ג, א] קשיא דר"מ אדר' מאיר. דלעיל אמר ר' מאיר משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתו, דהוא בשעה שקדש היום. דהכי מסתברא, דכיון שקדש היום כל אחד נכנס לאכיל, והכא אמר

ואינהו הוא דמקדמי ומחשכי³⁸. והיו עושים מלאכה אפי' אחר כלות היום. ת"ש והיה וכו' אלמ' ביום היו עושים מלאכה ולא בלילה. וא"ת ואמאי אמרינן שאין ראייה [לדבר, דהא ראייה] גמורה היא דלילה הוא משעת צאת הכוכבים. י"ל דמשום הכי לא חשבינן לה ראייה גמורה, משום דק"ש אינה תלויה בלילה אלא בזמן שכיבה³⁹, וה"ק אעפ"י שאין ראייה לדבר דצאת הכוכבים הוי זמן ק"ש, ואפילו הכי זכר איכא, דכיון שיציאת הכוכבים הוא לילה מסתמא זמן שכיבה הוא⁴⁰.

קס"ד בני אדם היינו עניים⁴¹. כלומר דשיעורא דבני אדם בערבי שבתות כשיעורא דעניים בימות החול, משום שכיון שהעני אין לו אלא פת במלח אין לו להתאחר לתקן שום דבר, אף בני אדם בערבי שבתות הכל מתוקן לסעודה, ואין להם לעכב בכלום⁴².

משעה שקדש היום בערבי שבתות דהיינו בין השמשות⁴³. דברי ר' אליעזר, ר' יהושע אומר משעה שהכהנים נכנסין⁴⁴ לאכול בתרומתן. [דהיינו יציאת הכוכבים. ר' מאיר אומר משעה שהכהנים טובלין לאכול בתרומתן, דהיינו קודם בין] השמשות דלעולם כהנים קודם בין השמשות היו טובלין כדי שיערב השמש עליהם בטבילה.

ר' יהודה אומר וכו' ר' אחא אומר משעה שרוב בני אדם נכנסין להסב, פירוש, זה השיעור מאוחר לכולן, כלומר משעה שרוב בני אדם נכנסין מן השוק שספרו זה עם זה⁴⁵.

די מינייהו מאוחר מסתברא דעני מאוחר

השכיבה, ולר"א הוי תחילת שכיבה למאחרים לילך לשכב. 38 לפנינו : ואינהו דמחשכי ומקדמי.

39 כדלקמן י, ב א"כ למה נאמר בשכבך בשעה שבני אדם שוכבים, וברמב"ם ריש הל' ק"ש כתב בשעה שבני אדם שוכבין, וזהו לילה. וזה לפי המסקנא. מיהו ודאי דאינו תלוי בדין לילה, אלא האמת שהוא לילה. 40 עי' תוד"ה אע"פ ורשב"א. 41 אפשר שכ"ה גרסתו בגמרא, ועי' רש"י קס"ד רוב בני אדם היינו עניים. ועי' דק"ס. 42 עי' רש"י ומאירי. 43 כ"ה ברש"י ולפי"ז קדש

היום דהיינו שהשבת מתקדשת מעצמה מספק, אבל בתוס' לעיל ב, א ד"ה מאימתי וכ"ה במכתם ובמרדכי ובהרבה ראשונים דהוא מבעוד יום, ולפי"ז קידש היום היינו בשעה שראוי לקדשו [ואפשר שהוא מפלג המנחה, וע"ש בתוספות]. וברשב"א פי' מתחלת

השקיעה וסבר ר' אליעזר דובא השמש היינו ביאת שמשו [ובין השמשות הוי מאוחר כדעת ר"ת, וראה "אורות חיים" פרק שני באריכות]. ולדעתו לא מצינו מי שסובר שקורין ק"ש לפני השקיעה. ובמאירי כתב שהוא אחר שקיעת החמה והוא תחלת בין השמשות של ר' יהודה. 44 גם בנוסחת תוה"א בשער הסכנה. ועי' דק"ס סק"נ. 44 ברש"י פי' ב' פירושים או בימות החול או בשבתות מ"מ מאוחר הוא. ועי' תוס' ג, א ד"ה קשיא. וברשב"א הסכים דהיינו להסב בימות החול והסכים דהם מתאחרים יותר. ובתוס' לעיל משמע שהוא שיעור מוקדם. 45 לפנינו : דאי אמרת. 46 וכ"כ בתוספות, ועי' רשב"א ומאירי. 47 וכן בכי"מ, ונכון הוא דלשון ברייתא הוא. 48 לפנינו נוסף : הם. 49 עי' רש"י, ולא דיוק לאו זמן

קורין אותה בבית הכנסת אלא כדי לעמוד בתפלה בב"ה מתוך דברי תורה. ועל זה סמכו מתחלה כדי לעמוד בתפלה בב"ה מתוך דברי תורה, לפי שאלו לא היו מתפללין תפלת הערב עד צאת הכוכבים היה כל אחד הולך לביתו ולא היו מתפללין בצבור שהיה להם טורח להתאסף אחר מיכן, ולפי' משום טורח ציבור התירו להתפלל תפלת הערב קודם זה הזמן. ואינו מספיק זה הטעם, דמה שאמרו בירושלמי ולפי' קורין אותה כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, מנהג⁶¹ אחר היה להם, שהן היו רגילים לקרות ק"ש שלא בברכותיה קודם תפלה שאינה סמוכה לברכות, כמו מנהגנו באשרי. וכמו שנראה קצת בירושלמי בפרק זה⁶² דגרסי' התם ר' יוסה ור' אחא נפקין לתעניתא, אתא צבורא בעון מקרא את שמע בתר תלת שעי, בעא ר' אחא ממחיא בידון, אמ' ליה ר' יוסה והלא כבר קראן בעונתה, כלום הן קורין אותה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, אמר ליה מפני ההדיוטות שלא יהו אומ' בעונתה הן קורין אותה. אבל אנן דקרינן בברכות היכי גפקינן ידי חובה שלא בעונתה. וכי תימא דנפקי מידי ברכות אעפ"י שהוא שלא בזמנה כדאשכחן לקמן גבי ברכות של ק"ש של שחרית, דאמרי' ⁶³ תנא הקורא מכאן ואילך לא הפסיד ומפרשי' מאי לא הפסיד לא הפסיד בברכות, לא היא, דהתם שני שהוא של יום בשל יום, ונפקי מידי חיובא אפילו שלא בזמנה, אבל של לילה בשל יום ליכא למימר הכי. ורבנו תם ז"ל⁶⁴ פי' דאנן כר' יהודה עבדינן דאמר ⁶⁵ תפלת המנחה עד פלג המנחה, דאלמא משם ואילך הוי לילה והוא שעה ורביע קודם לצאת הכוכבים. ואמרי' בגמרא ⁶⁶ מאן דעבדא כר' יהודה עבד. ורב

משעה שטובלין דהוא מאוחר⁵⁰. דליכא למימר חד שיעורא הוא, דשעות שבגי אדם נכנסין לאכול פתן אינן מכוונות שיהיו כולן עם חשכה⁵¹.

אי בעית אימא מדסיפא⁵² ר' אליעזר דהיינו עד סוף האשמורת רישא דמאימתי לאו ר' אליעזר. וא"ת למאי דאוקימנא השתא דרישא דמתניתין לאו ר"א אלא רבנן, אמאי לא עריב ותני סברות דרבנן בהדי הדדי, ולימא הכי משעה שהכהנים נכנסין לאכול עד חצות. י"ל דתננהו כסדר הלילה, מתחלה סוף אשמורת הראשונה ואח"כ חצות ואח"כ עמוד השחר. ואי בעית אימא תרי תנאי ואליבא דר' אליעזר⁵³.

ולענין⁵⁴ מאימתי מסתברא דהלכתא כמתני' דתני משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן וסימן לדבר צאת הכוכבים. וכן פסק הרב אלפסי ז"ל⁵⁵ והגאונים ז"ל⁵⁶, והכי מוכח לישנא דאמרי' סיפא ר' אליעזר רישא לאו ר' אליעזר⁵⁷ אלמא רישא דמתני' דהיינו מאימתי, הויא סתמא. ואפילו ללישנא בתרא דאוקימנא תרי תנאי ואליבא דר' אליעזר [מ"מ] כיון דאיפליגו ר"ג ורבנן עליה דר' אליעזר בעד סוף, ולא פליגי עליה במאימתי, משמע דכולהו מודו בה, וכיון דכולהו מודו במתני', ובברייתא איתניא בלשון חכמים שהן חולקים על ר"מ. ועוד דר' יהושע אמר הכין באידך ברייתא, ש"מ דהכין הלכתא⁵⁸. ואע"ג דאיפלגו תנאי בבריתא הוה ליה סתם במתני' ומחלוקת בבריתא והלכה כסתם מתני'⁵⁹. ואם תאמר, א"כ מה ראו עכשו שהם נוהגים לקרות אותה קודם זה הזמן, י"א דסמכו על הירושלמי⁶⁰ דגרסי התם תני הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו א"כ למה קורין אותה בבית הכנסת, כלומר מבעוד יום, אמ' ר' יוסה אין

סיפא ואח"כ ואב"א תרי תנאי. 54 כל הקטע מיסודו של הרשב"א. 55 כ"ה לפנינו ברי"ף, מפני שזו סברת רבים והלכה כרבים. ועי' גם השלמה ומכתם. 56 עי' אוצה"ג חז"ת עמ' ו, טור סי' רלג בשם הגאונים. 57 כג' רבנו לעיל. 58 עי' מאירי. וכל הענין ברשב"א. 59 יבמות מב, א. 60 בפרקין ה"ו והובא ברשב"א וראשונים. 61 עי' תוס', מאור, ראבי"ה סי' א ומכתם. 62 שם ה"ה. 63 י, ב, וכ"ה בהשלמה ומאירי. 64 בתוספות, רשב"א, ראבי"ה ועוד. 65 לקמן כו, א. 66 לקמן

קריאה, אלא דלאו זמן שכיבה הוא. 50 לדעת רבנו משעה שבנ"א הוי מוקדם לטבילת כהנים, אבל ברש"י פי' דהוא שיעור מאוחר משל כהן. והסביר בתוס' ר"י דלא מסתבר למימר דרוב בנ"א ממהרים כ"כ בע"ש לאכול בזמן שכהנים טובלים שהוא מבעוד יום. ועי' בסמוך. 51 דכיון דס"ל לר"מ דטובל לפני בה"ש דר' יוסי נמצא שטובלין סמוך לצעה"ב, אבל בנ"א נכנסין לאכול ג"כ מקודם משעה שנתקדש היום. 52 כנראה שלרבנו היתה נוסחת הגמרא קצת בשינוי, ועי' רא"ה (עמ' ב). ועי' רי"ף. 53 רבנו גרס כנוסחת כ"מ שגרס תחילה אב"א

גמי צלי של שבת בע"ש ושל מוצאי שבת בשבת ⁶⁷ כר' יהודה, ובתוספות ⁶⁸ הקשו לדברי ר"ת ז"ל מדפריך לקמן ר' יהודה לר"מ והלא כהנים מבעוד יום טובלין, אדרבה ליקשי איהו לגפשיה שהרי קורין אותה לדבריו מפלג המנחה ואילך שעדין הוא יום גדול ⁶⁹. ותירצו דלטעמיה מקשי ליה, כלומר לדידך דסבירא לך כרבנן דפליגי עלאי ואמרו תפלת המנחה עד הערב, א"כ לא קרינא בשכבך עד לאחר חשיכה, והלא כהנים מבעוד יום הן טובלין. והאי פירושא לא מיחזור, דודאי לר' יהודה אעפ"י שאינו מתפלל [תפלת] המנחה מפלג המנחה ואילך, לא מפני שהוא לילה קאמר, אלא משום דתפלות כנגד תמידין תקנום ⁷⁰, ותמיד של בין הערבים היה קרב והולך עד פלג, ומשום הכי תפלת המנחה שהיא כנגדה אינה אלא עד אותו זמן, ומשם ואילך ראוי להתפלל ערבית מפני אברים ופדרים שקרבין והולכין, אבל ודאי אינו לילה. ותדע לך שהרי השמש עדין על הארץ כדי מהלך שתות המיל, והיאך הוא לילה וזמן שכיבה ⁷¹. ובתוספות אמרו ⁷² דאיכא למימר דמה שנהגו לקרותה עכשיו קודם צאת הכוכבים משום דס"ל כשאר התנאים דבריתא, דמקדימין זמן ק"ש ליציאת הכוכבים. ומחזורתא דמלתא, דכיון דחזינו בק"ש מחלוקת הרבה, וברכות ק"ש וק"ש עצמה

מדרבנן לבד מפסוק ראשון ⁷³, דאפילן פרשת יציאת דכתיב בה יציאת מצרים מדרבנן ⁷⁴, וכיון דהכי הוא דכולה מדרבנן חוץ מפסוק ראשון, והוא גזירה שאין הציבור יכולין לעמוד בה שיעמדו בלילה בבית הכנסת, אקילו בה והלכו לזמן המיקל, כיון שכל אחד מישראל קורא פסוק ראשון על מטתו שהוא מן התורה, וקורא אותו בעונתו ויוצא בה ידי חובתו. לכך יש אומרים ⁷⁵ דלפי זה צריך לברך על ק"ש שעל מטתו לקרא את שמע, וכן כתב הרב ר' יצחק בר אשר ⁷⁶ והרב ר' עמרם ⁷⁷ ז"ל.

ליתני עד ד' שעות. פירוש דאע"ג דלישנא דאשמורת ⁷⁸ דנקט לישנא דקרא, מ"מ טפי הוי עדיף ליה לפרושי במתניתין ולמנקט לשון מבואר.

לעולם קא פבר שלש משמרות הוי הלילה והא קמ"ל דכי היכי דאיכא משמרות ברקיעא איכא גמי משמרות בארעא ⁷⁹ שהיא ידועה לבריות, כדאמרינן לקמן משמרה ראשונה בסופה חמור נוער, משמרה שניה בסופה ⁸⁰ כלבים צועקים, שלישיית תינוק וכו', וקמ"ל למאן דגני בבית אפל דכי חזי גמי סימנים לידע דהוא יום.

שאוג ישאג וכו'. יש מפרשים שלש שאיגות כנגד שלש משמרות. אי גמי ישאג חד, קולו תרי, שאוג ישאג תלת, דכפל לשון הוא.

כו, א. ⁶⁷ שם. ⁶⁸ כ"ה ברשב"א בשמם, ועי' תוס' לקמן ע"ב ד"ה אמר. ועי' רא"ש. ⁶⁹ עי' מגן אבות להמאירי הענין הי"א מה שתי' בזה. ⁷⁰ ברכות כז, ב, וערב של קרבן קאמר. ⁷¹ וכן הקשה הרא"ש על ר"ת. ויסוד שיטת ר"ת דמהא דרב התפלל של שבת בערב שבת ואמרי' דכריי קאי, מוכח דאחר פלה"מ הוי לילה, דזמן מעריב בלילה, ומ"מ כתבו בתוס' שם דאינו נאסר במלאכה בשבת מפלה"מ, וצריך ביאור כיון דהוי לילה לאסר במלאכה. וצריך לפרש דלר"ת לא ס"ל לר"י דאזלינן בתר שכיבה, אלא הא דכתי' ובשכבך הביאור לילה, וכ"ה ברמב"ם ריש הל' ק"ש דזמן ק"ש הוא בשכבך והוא הלילה. וגם תנא דריש ברכות דקאמר משעת צה"כ עיקר דעתו לר"ת מצד דאז הוי לילה כדאמרי' בפסחים ב, א ופליג אתנאי שם ע"ב דאפילו לפני צה"כ אפשר לקרא ק"ש משום דאזלי בתר שעת שכיבה, ולפי"ז ר' יהודה פליג דזמן לילה הוי מפלה"מ, מיהו כל זה למה ששייך לדין לילה, אבל למה ששייך לחילופי ימים תליא בצה"כ, ומשו"ה לענין מלאכה או לכל דיני שבת

או זב דתליא בימים אין מתחלל היום אלא בצה"כ. ⁷² עי' תוספות לפנינו ב, א ד"ה מאימת, המאור, רשב"א, מאירי ועוד. ⁷³ עי' לקמן יג, ב וכא, א. ⁷⁴ כיון דקורא אח"כ אמת ויציב. ⁷⁵ כ"כ ברשב"א, תר"י, מאירי, רא"ש ומכתם. ⁷⁶ עי' רא"ש ותשב"ץ. ⁷⁷ סדרע"ג השלם ח"א קצא, ב, ועי' א"ח הל' ק"ש על המטה א. ⁷⁸ כמו שמצינו בספר שופטים ז ראש האשמורת התיכונה. ⁷⁹ ראה לפנינו דגרסינן דאיכא משמרות ברקיע ואיכא וכו', והחידוש שיש משמרות ברקיעא, ובמהרש"א תמה דהא פשיטא דכמה קראי איכא דיש משמורות בארעא, אבל מרבנו משמע שמפרש דהחידוש שיש היכר במשמרות דארעא כשם שהם נכרים ברקיע. ונפ"מ למאן דגני בבית אפל לענין אשמורה אחרונה, וכן לענין בקשת רחמים כמ"ש רה"ג הובא ברשב"א, או לנודר עד האשמורה כמ"ש המאירי, [וגם ברש"י משמע כן]. ולרא"ש גי' אחרת דהחידוש שיש משמרות ברקיע, עי' מהרש"א, וראה תוספות הרא"ש. ועי' תוס' ר"י מר"י מברזילי. ⁸⁰ לאו דוקא אלא לקמן אמרי' דאמצעית

שנים ספק ושלשה לילה.

ת"ר מפני ג' דברים אין נכנסין לחורבה. קס"ד
דכולהו הני טעמי איכא בחורבה אחת, ומשום
הכי מקשה למה לי תלתא טעמי, ותיפוק ליה
וכו'. ואיכא דקשיא ליה מאי קא קשיא ליה
ותיפוק ליה משום מפולת, דילמא להזירו
בא ולהחמיר עליו שאם יכנס לחורבה יפשע
בעצמו מפני ג' דברים הללו. וי"ל דאי
הוה אמר מפני חשד ומפולת ומזיקין כדקאמרת,
אבל השתא דאמר מפני ⁹¹, הפסיק הענין, ומשמע
שכל אחת טענה בפני עצמה ⁹².

[ג, ב] באתרא דשביחי ⁹³. כלומר בחורבה שהיא
חורבה מזמן גדול, חיישינן אפי' בתרי.
ואין ⁹⁴ תיכונה אלא שיש לפנייה ולאחרייה. היינו
לשון תיכון, שהוא ממוצע בין שתיים שכמותו
ממש.
וכ"ש מילי דעלמא. מפני שיהו עסוקין בהספדו.
ויש מפרשים מפני שהמת יודע כל מה שאומרים
לפניו עד שיסתם הגולל ⁹⁵, ומצטער כששומע
שמדברים שלא מצרכיו, וכתוב ⁹⁶ ועשית הישר
והטוב, ואין טוב כשמצטער המת ⁹⁷.
ודוד בפלגא דליליא וכו'. ואסיקנא דתרי נשפי הוו,

ואומר אוי שהחרבתי ⁸¹. כלומר ⁸² אוי להם
לרשעים שבשביל עונותם שרפתי את היכלי
והגליתי את בני אפילו כשרין שבהן וכו'.
אמי' לו היה [לך] להתפלל תפלה קצרה. האי
תפלה קצרה לאו תפלה קצרה ממש ⁸³ דהיא
צרכי עמך מרובים, דההיא לא שרי' לצלויי אלא
במקום גדודי חיות ולסטים ⁸⁴. ועוד דאי הוה
תפלה קצרה ממש הא לא נפיק בה וכי אתי
לביתיה הדר ומצלי ⁸⁵, וכיון דכן לא הוה אמי'
ליה היה לך להתפלל תפלה קצרה שלא יצא
בה ידי חובה. אלא האי תפלה קצרה שבכאן, ר"ל
הבינו, דהוא אומר שלש ראשונות וג' אחרונות,
וכי אתי לביתיה לא הדר מצלי ⁸⁶.

והאי דאשמעי' הכא (שיעור) (שיש) משמרות, הא
קמ"ל שבאותן שעות יושב הקב"ה במדת רחמים,
ומתנחם על הרעה, ונפקא מינה שיש על ישראל
להפיל [רנה ותחנונים] באותן שעות [על חורבן
הבית כענין] שנא' ⁸⁷ קומי רוני בלילה לראש
אשמורות משם רבי' האיי ז"ל ⁸⁸. ומאי דקא
חשיב משמרה אמצעייתא של אמצעיית, נפקא
[מינה] לאכילת קדשים שהן נאכלין עד חצות ⁸⁹.
ירושלמי ⁹⁰ כמה ככבים יוצאין והוא לילה ר'
מנחם בשם ר' בא בר פפא כוכב אחד ודאי יום

דרכים. וברמב"ם פ"ה מהל' תפלה ה"א משמע דאין
מתפללין בחורבה שזה דין מצד תיקון התפילה,
ולפי"ז אין זה ענין לדין הברייתא מפני ג' דברים.
והיינו דבחורבה דר' יוסי לא היה חשש לזה, רק
שזה אינו שבח המקום, וניחא שפיר. ⁹³ לפנינו
בגמ' במקומם חיישינן, ופרש"י במקום שהם מצויין
תדיר, ומשמע שידוע שיש שם מזיקים, וכ"ה בחוס' ד"ה
במקומן וראה קידושין כט, ב דההוא מזיק בי רבנן
דאביי דכי הוו עיילי בתרין הוו מיתוקי. אבל ברבנו
משמע דכל שהיא חרבה מזמן גדול חיישינן למזיקים,
ועי' בתוס' הרא"ש שכתב בזה ב' שיטות.
⁹⁴ נראה שרבנו לא גרס כפי שלפנינו תנא אין
תיכונה וכו' אלא הכל מדברי ר' נתן. ועי' תוספתא
רפ"א ודק"ס. ⁹⁵ נראה שכוונתו למה שאמרי'
בשבת קנב, ב כל שאומרים בפני המת יודע עד
שיסתם הגולל. ויש לעיין אם בזה איכא נמי שיעורא
דד"א. ויש נפ"מ בין ב' הפירושים דלפי' הראשון
הוא מצד חיוב הגברא בהספד, ולפי"ז במקום שאין
חייב בהספד כגון שעסוק במצוה עוברת וכדו' פטור
מן החיוב, אבל לפי' הב' הוא מצד כבודו וצער
של המת ליתא להא. ⁹⁶ ראה דברים יב, כח.
⁹⁷ מרבנו משמע דקיי"ל כל"ב, וזו דעת בה"ג, אבל
בתוספות הביאו דהרי"ף בשם רה"ג פסק כל"ק. וכן

דאמצעייתא, ועי' רבנו לקמן ד"ה והאי. ⁸¹ עי'
דק"ס אות ה, והערות לתוס' ר' יהודה (עמ' יא).
⁸² דלשון אוי קשה. ופי' רבנו דקאי על הרשעים,
והמקור בר"ח בס' הנר, ועי' תוס' הרא"ש.
⁸³ כ"ה ברשב"א, ועי' תוספות. ורא"ה (עמ' ח).
ועי' תר"י. ⁸⁴ לקמן כט, ב, דכיון דאמר
רק משום הפסקה ש"מ שלא היה במקום סכנה.
⁸⁵ כדלקמן ל, א. ⁸⁶ עי' רשב"א ורא"ה
(עמ' ח). ⁸⁷ איכה ב, יט. ⁸⁸ באשכול
(ח"א עמ' 9) ורשב"א, ועי' אוצה"ג, וס' הנר.
⁸⁹ כ"ה ברשב"א, ולאו למימרא דאין זה שעת רצון
לרחמים דהא כ' הפוסקים דהוה שעת רעוא ועידן
דבכי על המקדש, אלא דנקט שיעורא דאיתא מפורש
בגמרא, ועי' צל"ח. ⁹⁰ ברכות פ"א ה"א
וראה שם ח"ג. וכנראה שזה שייך לעיל. ⁹¹ דאמר
ג' פעמים מפני, ש"מ דג' טעמים הם. ⁹² יש
לתמוה אאליה' דאמאי לא זירז את ר' יוסי לצאת
אפילו באמצע תפילתו והא סכנתא איכא בחורבה
פן תפול החומה עליו, והוה כעקרב דמפסיק אפילו
בתפילתו. מיהו י"ל דאליה' ראה דהוה חזקה בחורבה
חדתי [אע"פ דעוד מימי חורבות ירושלים היתה]
והיה בזה רק ענין חשד ומזיקים, ולכן שמר לו על
הפתח להוי תרי כשרים, ולא הי' חשש גם ממזיקים
כדאיתא בב"ק דאם אליה' באמצע הדרך מ"ה בצידי

וזה שהיו אומרים שצריכין פרנסה. כשהיו עניים דחוקים היו אומרים כך ולא בכל שעה. א"ר יוסף מאי קראה. כלומר שיהיה הסדר כך, אחיתופל תחלה והדר סנהדרין והדר אורים ותומים¹¹³.

[ד, א] רבי זירא אמר לעולם דוד היה ידע. אי הכי כנור למה לי, לאיתעורי¹¹⁴. רבי זירא אזיל לטעמיה, דאמר עד חצות היה מתנמנם כסוס והכנור היה מעוררו ומתגבר כארי, דאלו למאן דאמר לעיל¹¹⁵ ועד חצות היה קורא, לא היה צריך כנור לאיתעורי.

בשפיר ובשליא. שפיר הוא ספק ולד, שליא ודאי ולד, אלא שהוא ספק שמא זכר או נקבה¹¹⁶.

תנא לא מפבושת שמו אלא איש בושת שמו ולמה נקרא שמו וכו'. קשיא, ואפילו היה איש בושת שמו, לא היו צריכין לשנות שמו מפני זה, דאכתי הוה אפשר למימר ולמה נקרא איש בושת שמבייש פני דוד בהלכה. ועוד דלא אשכחן בשום דוכתא איש בשת אלא בן שאול שמלך תחתיו¹¹⁷, וגרסת הרב ר' שמעיה ז"ל¹¹⁸ הכי לא מפבושת שמו אלא מריב בעל שמו, דהכי אשכחן בדברי הימים¹¹⁹ ובן יהונתן מריב בעל, וא"ת והא במס' שבת¹²⁰ דרשינן איפכא לא מריב בעל שמו אלא מפבושת שמו, ולמה נקרא שמו מריב בעל שעשה מריבה עם בעליו כשאמר לו דוד אמרתי אתה וציבא תחלקו [את] השדה אמר מריב בעל גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום, לא עמך יש לי

נשף יממא, כלומר⁹⁸ קפץ ונסתלק היום [ו]בא הלילה מיד, כמו לינשוף מדוכתיה⁹⁹, נשף לילה אתא יממא¹⁰⁰, ויש אומרים נשף כמו נשב, וכן נשפת ברוחך¹⁰¹ כמו נשבת, והוא לשון פריחה, כדכתיב¹⁰² וישב אותם אברם ומתרגמינן ואפרת, וכך הוא זה, פרח היום ובא הלילה פרח הלילה ובא היום.

אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי. דקומץ אחד ממאכל אינו משביעו. ויש אומרים¹⁰³ דמשום הכי נקט ארי שדרכו של ארי כשהוא רעב מלחך את קומצו לצורך מאכל ואינו שבע אם אינו צד מאכל אחר. ע"א¹⁰⁴ אין הקומץ, לשון ארבה, כלומר אם אוכל הארי ארבה אחד אינו שבע בכך. כדמתרגמינן¹⁰⁵ כחגבים כקומצין.

ואין הבור מתמלא מחוליתו. פרש"י ז"ל¹⁰⁶ מן העפר שמוציאין ממנו אם מחזירין אותו לתוכו לא יתמלא. ומצינו סייעתא לדבריו¹⁰⁷ בסוף מכילתין¹⁰⁸ בשעה שהביא הקב"ה מבול לעולם נטל שני כוכבים מכימה, וכשבקש לסותמן נטל שני כוכבים משניהם¹⁰⁹ וסתמן, ולסתמינהו מדידיה¹¹⁰ אין הבור מתמלא מחוליתו. והקשה ר"ת ז"ל¹¹¹ שאין המשל דומה לענין, שאלו היו נוטלין מן העניים וחוזרים ונותנים להם, היה דומה זה המשל. על כן פי' הוא ז"ל שאין הבור מתמלא מים מן המקור (ו)הנמשך וגובע מתוך חולייתו שיגדלו המים עד למעלה עד שיתמלא הבור, ואשכחן סייעתא¹¹² אין הבור מתמלא מחולייתו אלא אם כן ממשיכין לו מאמת המים ממקום אחר.

פכ"ו ג. 113 אפשר שרבנו מתרץ בזה הא דהקשו לרשב"א בתשובה ח"א סי' מח, דהא פשיטא דאחיתופל היה יועץ לדוד כדכתיב בקרא להדיא ומשונה פי' דשאלו על הסדר. ועי' רש"י ותוס' כאן וראשונים סנהדרין טז, א. 114 לפנינו בשינויים. 115 ג, ב. 116 ברש"י פי' באופן אחר קצת. ועי' נדה כד, א; כו, א. 117 כן הקשה ר"ת בתוס' יבמות עט, א, וכן בתוס' ר' יהודה (עמ' לג) ותוס' הרא"ש כאן. ועי' מהרש"א שכוון לכל הענין. ולא הזכיר התוספות ביבמות. ועי' הגהות הגר"י עמדין. 118 בהוספת ר' יהוספיה בגליון הגמרא כ"מ: רב שמעיה גריס מריב בעל, וכן בתוס' ר"י (עמ' לד). ועי' הערה שם. 119 דהיי"א ה, לד; ט, מ. ודלא כתוס' יבמות שם ד"ה ארמוני שגרסי' איש בעל. ואפשר דהקושיא בסמוך משבת דחקו. 120 נו, ב.

ברא"ה לקמן פ"ג (עמ' לט). 98 עי' רש"י. 99 לקמן נא, א. 100 אפשר שחסר כאן [קפץ הלילה ובא היום]. 101 שמות טו, י. 102 בראשית טו, יא. 103 עי' תוספות הרא"ש. 104 פ' זה כתב רש"י לפי גי' העין יעקב וכ"ה בשו"ת הרשב"ש סי' תקפז. ועי' מהרש"א סנהדרין טז, א. 105 במדבר יג, לג. 106 בד"ה אין, וסנהדרין טז, א ד"ה ואין. וכוונתו דאם יוציאו מן העשירים ויתנו לעניים עדיין אותו חסרון קיים. 107 וכן בתוס' הרא"ש, ועי' ר"נ גאון. 108 נט, א ושם שבשעה שהקב"ה בקש וכו'. 109 שם: מעיש. וצ"ע אם יש לרבנו נוסחא אחרת שם. 110 לפנינו וסתמה וליהדר לה. 111 בתוס' כאן וסנהדרין שם ותוס' ר' יהודה ועי' הערות שם. ועי' ספר הישר (שלז"י) סי' תיט. ורשב"א. וחז"ח סנהדרין שם בשם תוספות הרא"ש, ועי' סנהדרין גדולה סנהדרין שם. 112 מדרש שמואל

מריבה אלא עם מי שהביאך בשלום והטיח דברים כלפי מעלה. יש לומר דהכי אורחא דתלמודא דבחד דוכתא דריש הכי ובדוכתא אחריחא בענין אחר ¹²¹.

הכמים כמאן סבירא להו. משום הכי בעי לה, דליכא למימר שיהא מחלוקת שלישית ¹²¹א.

אי כר"א סבירא להו לימרו הלכה ¹²². לאו דוקא לימרו הלכה, אלא כלומר לימרו כרבי אליעזר.

[ד, ב] וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. כלומר שהוא מתאחר לקרות ק"ש לאחר חצות ¹²³, אבל אין רוצה לומר שאם יאכל קודם שיקרא ק"ש שיהיה חייב מיתה ¹²⁴. אבל מן הראוי הוא שכיון שהגיע זמן ק"ש ¹²⁵ שלא יאכל עד שיקרא קריאת שמע, וכן גמי בתפלת המנחה ¹²⁶.

אם רגיל לקרות קורא. כגון אנו שקורין אשרי ¹²⁷ ובשחרית איזהו מקומן, ומשום דאמרינן במנחות ¹²⁸ אפילו לא שנה אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים לא ימוש, משום הכי תקנו ¹²⁹ רבנן פסוקי דזמרה ואיזהו מקומן ור' ישמעאל קודם תפלה.

אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית ¹³⁰ לתפלה של ערבית. יש לשאול ¹³¹ וכי מפני שסומך גאולה לתפלה יהי לו שכר כל כך שיהיה בן העולם הבא. ואומר הרב רבנו יונה ז"ל שהטעם משום שכשמוזכר גאולת מצרים

ומתפלל מיד, הוא מראה עצמו שבוטח בשם, שבתפלה הוא מבקש צרכיו, ומי שאינו בוטח אינו מבקש ממנו כלום. וכן נראה ברבה בפר' בא אל פרעה ¹³² שאומר שם כי ישראל כשראו הגסים והגפלאות שהיה עושה הבורא עמהם וראו שהיה משנה הטבעים, בטחו בו, ועל זה נאמר וירא ישראל את היד הגדולה ויראו העם את ה' ויאמינו בה, וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בשם והצילם ומתפלל מיד, גמצא שבוטח הוא גם כן בו, ומתוך כך הוא בוטח, שכמו שענה להם שיענה אותן, והבטחון הוא עיקר ההודאה ¹³³ והיראה והאמונה, ולפי' זוכה בסבת הבטחון לכל, וזוכה לחיי העולם הבא. ומאי דאמר תפלת ערבית, לאו דוקא, ורוצה לומר אפילו תפלת ערבית וכ"ש תפלת שחרית ¹³⁴. וי"מ ¹³⁵, דלא שיהיה בן העולם הבא בדבר זה בלבד, אלא הכי קאמר איזהו בן העולם הבא, כל הזהיר בדברי חכמים לדקדק בהן ולקיימן, שאף בזו הוא זהיר לסמוך גאולה לתפלה אפילו בלילה.

כיון דתקון רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא, דהא אית בה גמי גאולה משדים ומכל דבר רע ¹³⁶, וישמור צאתנו ובואינו, וכיון דאית בה גמי גאולה, כגאולה אריכתא דמיא. ומשמע דהלכתא כר' יוחנן ¹³⁷, דהא ברייתא דקורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן. ויש לשאול ¹³⁸ על מה סמכו העולם דמפסקי בברוך ה' לעולם ויראו עינינו וקדיש אחריה. ועל כן היו גמנעים

121 תוס' ר"י הביא גם כן תירוץ זה, ועיין שם שכתב שדוּחַק לפרש כן. 121א דרחוק לומר דאיכא ג' דעות במציאות זמן השכיבה, ועי' רש"י לקמן ט, א ד"ה רבנן ולעיל ד"ה לאו. 122 כן גירסת רבנו בגמרא. ועי' דק"ס. 123 כ"כ גם ברא"ה (עמ' ד): כלומר שלא קרא עד חצות ובמודי חייב מיתה. 124 דבשינה הסייג שלא יבטל מ"ע של תורה, אבל ענין אכילה הוא מכבוד המצוה. 125 וכדמבאר בשבת יא, א דמפסיקין לק"ש, ולפי"ז מן הראוי כלומר דאיכא איסור אבל לאו חומר דמיתה. ועי' תוספות לעיל ב, ב ד"ה משעה, ותוס' כאן וקורא. ועי' רבנו ורשב"א לעיל שם. ועי' רמב"ם. ובתרי"י ורשב"א כתבו שגם סמוך לזמן זה אסור לאכול. 126 כבשבת ט, ב. ואפשר שיש לתקן כאן: בתפלת המעריב. 127 כלומר לפני מנחה, וכנראה שגם היו קוראים כן לפני מעריב, או שהיו מתפללין מנחה ומעריב ביחד. ועי' במכתם

לענין קריאת אשרי לפני התפילה. ועי' פסקי ריא"ז. 128 צ"ט, ב. 129 עי' טור אור"ח סי' ג. 130 לפנינו: גאולה לתפלה. אבל גירסת רבנו גם ברי"ף וראשונים, ועי' להלן. 131 כ"ה בתרי"י לפנינו, ורבנו הוסיף בו קצת כדרכו. 132 שמו"ר פכ"ב, ג. 133 תיבה זו אינה בכ"ג, וכן חסרה בתרי"י. 134 ג"ז בתרי"י. 135 ל"מ כעת. 136 בביאור הדבר נראה דכיון שאנו מבקשים על שמירה הוי מעין גאולה. ואפשר שכוונתו כעין מה שכת' בתרי"י דהוי מעין הגאולה שבשעה שעבר השם לנגוף את מצרים היו מפחדים מן המשחיתים וכנגד אותה תפילה התקינו השכיבנו. 137 וכ"פ הרי"ף ובה"ג ותוספות, ודלא כדעת רע"ג, עי' ראבי"ה סי' ג ובמצויין שם דת"ע רשות ומפסיקין בנתיים. 138 כן הקשה הרא"ה (עמ' ה) ולפי"ז תמוה במה שנהגו לברך ולומר ברוך ה' ולהפסיק בקדיש, ומקורו בתרי"י וכן

הרבה מן הגדולים שלא לאומרה כל עיקר, וכד היה מנהגו של הרמב"ן ז"ל¹³⁹. ומי שאומר אותה סומך על מה שאמרו לקמן¹⁴⁰ דתפלת ערבית רשות, ור' יוחנן דבעי מסמך סבר תפלת ערבית חובה, ואנן לא סבירא לן הכי ולא איכפת לן, וברייתא לא מסייעא ליה מסמיכת גאולה לתפלה אלא שאין תפלות באמצע. ויש אומרים¹⁴¹ דהאי דאמרינן השתא ברוך ה' לעולם, תקנת ראשונים היתה לומר פסוקים אלו שיש בהן י"ח אזכרות, מפני שבתי כנסיות שלהם היו רחוקים מן הישוב, והיו מתייראין מלהתעכב שם עד לאחר תפלת ערבית, ולפיכך תקנו להם פסוקים אלו שיש בהם י"ח הזכרות כנגד י"ח ברכות של שמונה עשרה¹⁴², וכשהיו בבתייהם היו מתפללין י"ח, ואנן השתא מנהג אבותינו בדינו אע"פ שאנו מתפללין י"ח, ואין אנו חוששין לסמוך גאולה לתפלה כיון דתפלת ערבית די"ח רשות.

כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העה"ב. וטעמא משום דאית בה פותח את ידך. ואתיא באל"ף ביי"ת, שמסדר שבת הקדוש ברוך הוא בכל האותיות¹⁴³.

תנא מיכאל באחת. כלומר בפריחה אחת עושה שליחותו¹⁴⁴.

הרבה מן הגדולים שלא לאומרה כל עיקר, וכד היה מנהגו של הרמב"ן ז"ל¹³⁹. ומי שאומר אותה סומך על מה שאמרו לקמן¹⁴⁰ דתפלת ערבית רשות, ור' יוחנן דבעי מסמך סבר תפלת ערבית חובה, ואנן לא סבירא לן הכי ולא איכפת לן, וברייתא לא מסייעא ליה מסמיכת גאולה לתפלה אלא שאין תפלות באמצע. ויש אומרים¹⁴¹ דהאי דאמרינן השתא ברוך ה' לעולם, תקנת ראשונים היתה לומר פסוקים אלו שיש בהן י"ח אזכרות, מפני שבתי כנסיות שלהם היו רחוקים מן הישוב, והיו מתייראין מלהתעכב שם עד לאחר תפלת ערבית, ולפיכך תקנו להם פסוקים אלו שיש בהם י"ח הזכרות כנגד י"ח ברכות של שמונה עשרה¹⁴², וכשהיו בבתייהם היו מתפללין י"ח, ואנן השתא מנהג אבותינו בדינו אע"פ שאנו מתפללין י"ח, ואין אנו חוששין לסמוך גאולה לתפלה כיון דתפלת ערבית די"ח רשות.

כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העה"ב. וטעמא משום דאית בה פותח את ידך. ואתיא באל"ף ביי"ת, שמסדר שבת הקדוש ברוך הוא בכל האותיות¹⁴³.

תנא מיכאל באחת. כלומר בפריחה אחת עושה שליחותו¹⁴⁴.

[ה, ב] מי שיש בו אחד מארבע מראות וכו' ומתרינין הא לן והא להו. פרש"י ז"ל¹⁴⁵ בני

הא דאמר ר' יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר. יש מקשים והיאך היה אותו בידו עצם מן המת שהרי הוא מטמא. ויש אומרים ששן היה שנתלשה ממנו מחיים¹⁵².

אלא אימא סמוך למטתו. כלומר ש[י]תפלל מיד

כלים שם. וזה תלוי בדין קדשה לע"ל. ועי' צ"ח. 150 פ"א מ"ז. ולישנא דרבנו וכן ברשב"א משיטפא דלישנא הוא, דרק מצורעין משתלחין משם ולא טמאי מתים. ועי' בתוספות ר"י הערה 314. 151 וכן ברשב"א בשמו, ובפי' ר"ח גנז"ש ח"ב עמ' 358 ואוצה"ג ותוספות כאן בשם י"מ. וכן בשער הגמול לרמב"ן שכתב: הא לן והא להו, כלומר שבני א"י שהן טהורין וארצם טהורה והנגעים מרחיקים את בעליהן מכל אדם ומכל מגע אינן יסורין של אהבה, לפי שהעונש הגדול אינו ראוי אלא לחטאי הזדון והעונות החמורים, אבל בבבל שאינן נזהרים בטומאה הם יסורים של אהבה, וזה מזבח כפרה. ועי' מהרש"א. 152 כ"ה ברשב"א ועי' תוד"ה דינא. 153 כ"כ הרשב"ם והרמ"ה ב"ב קטז, א וערוך ע' גרם א עיי"ש. ורש"י פירש דהיה פחות משעורה. ורבנו הוסיף דנתלשה מחיים, ובראשונים שם לא נזכר כן. ואפשר דכך שכית אבל לאחר מיתה לא יתלשו ממנו דאיכא גיוול המת. מיהו קבורה א"צ. עי' מל"מ פ"ד מהל'

ברשב"א. 139 כ"ה בתר"י, ועי' רשב"א בשם הרשב"ם. 140 כז, ב. וזו דעת רע"ג הובא לעיל. עי' תוס' ותוס' רי"ה, ועי' תוס' להלן כז, ב ומגילה כג, א. 141 כ"כ הרא"ה. 142 עי' תר"י ורשב"א ומיוחסות לרמב"ן סי' קפת, ועי' טור סי' רלו. 143 טעם רבנו צ"ע שהא לא נאמר גו"ן באשרי, וצ"ל דכיון דחזר וסמכה הרי זה כאילו שבחה בה נמי. ובאבודרהם סדר נפ"א ואשרי (מהדו' ירושלים עמ' קכ) כתב מפני שמשבחה בכל מוצאות הפה, ובזה גיחא. 144 עי' רש"י ומהרש"א. 145 ד"ה הא. ומקור הדברים ברשב"א. 146 וכ"ה בתוספות ר"י ותוספות הרא"ש. 147 כט, א. 148 יבמות פב, א; מגילה י, א. 149 עי' תוס' כתובות מה, ב דל"מ כן. עי' רש"ש שם ומנ"ח מצוה קעא ועינים למשפט. וסברת החילוק דלענין מכירת בתים תלוי בקדושת בתי ערי חומה וזה תלוי ביובל, אבל שילוח מצורע יסוד דינו דאיכא על בתי ערי חומה דין קדושת מחנה ישראל. עי' ר"ש

שקם ממטתו, ולא יעשה חפצים אחרים קודם שיתפלל ¹⁵⁴.

טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר טורף נפשו באפו. פי' ¹⁵⁵ שהוא טורף תפלת חבירו, שמפני שהניחו יחידי יפחד ולא יכוין. ונפשו, פי' תפלתו, כמו ואשפוך את נפשי ¹⁵⁶, ולפי' משלמין לו מדה כנגד מדה ¹⁵⁷ וטורפין לו תפלתו שלא תהא מקובלת. ויש אומרים ¹⁵⁸ שאם נכנס יחידי (ונכנס לו תפלתו) [בשעה שרואה] ¹⁵⁹ שלא יוכל לסיים תפלתו עמהם איגלאי מילתא דאדעתא דהכי נכנס ואינו מפחד אם ישאר יחידי. וכי אמרינן שחברו חייב להמתין, דוקא בשאינו מאריך בדבר אחר אלא בתפלתו, אבל אם הוא מאריך בבקשות ובדברים אחרים אין חברו חייב להמתין בשום ענין ¹⁶⁰.

לו הקשבת למצותי. יש מפרשים ¹⁶¹ מלשון צות, ורוצה לומר אם היית ממתין למצותי, כלומר, לאותם שעושין לו חברה היית זוכה לכל זה. כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין לו בנים זכרים. ואומ' ¹⁶¹ (מפני) שהטעם הוא מפני ששולחן בצפון ומגורה בדרום ¹⁶², והשלחן כנגד העושר והמגורה כנגד התורה דכתיב ¹⁶³ כי נר מצוה ותורה אור. ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שבעבור זה יזכה לבנים זכרים. ויש מי שנותן טעם שחכמים נתכוונו בזה לסימן שקודם שימש למטתו שיזכור השלחן שהוא כנגד העושר, והמגורה שהיא כנגד התורה, ויתפלל על בניו שיהיו מצליחים בתורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יצטרכו לבריות. והתפלה שמתפלל קודם ההריון היא מעולה יותר, ומועילה

יותר מהתפלה שמתפלל אח"כ, מפני שבשעת הריון גוזרין על הולד כדאמרי' במסכת נדה ¹⁶⁴ [מלאך] ממונה על ההריון וכו' ואומ' טפה זו מה תהא עליה עשיר או עני טפש או סכל. ואע"פ שהתפלה מבטלת המזל כמו שאמרו ¹⁶⁵ אין מזל לישראל, כלומר שאינם תלויים במזלם, שאם זכו ואעפ"י שמוזלם קשה, הזכות מבטל אותו, אפילו הכי ¹⁶⁶ כשצריך לבטל הגזירה צריך תפלה ותחנונים יותר, אבל כשהיא קודם הגזירה אין צריך לרבות בתפלה כ"כ, ולפי' נתנו לו זה הסימן שיתפלל על בניו קודם התשמיש שיגיעו לאלו השני מעלות גדולות, ומתוך כך ג"כ יזכור זה ויקדש עצמו בשעת תשמיש ויחשוב באשתו שיהיו בניו ראויים.

[ו, א] ומה שאמרו כאן שהקב"ה מניח תפילין. פירש רבנו האיי ז"ל ¹⁶⁷ הכי פרישו רבנן שהראהו הקב"ה למשה קשר של תפילין והנחת תפילין ¹⁶⁸ ולמדו במראית העין כדרך שלמדו מעשה המשכן, שנאמר ¹⁶⁹ ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן. וכן מה שאמר ¹⁷⁰ יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ללמדנו לומר יהי רצון שיכבשו רחמיך את כעסך ע"כ. וי"מ ¹⁷¹ שיש לפניו כדמות צורה שיש עליה תפילין, שנאמר ¹⁷² גשבע ה' בימינו ובורוע עוון. ויש מפרשים ¹⁷³ שעל שר הפנים נאמ' ¹⁷⁴ ששמו כשם רבו.

[ו, ב] היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. הטעם ¹⁷⁵ הוא מפני שגראה כמי שיוצא מהטורח אל המנוחה, ובית הכנסת שהוא מקום

אבל. ¹⁵⁴ עי' רש"י. ושם כתב דאין לעשות מלאכה. ורבנו נקט לשון הגמ' לקמן יד, א אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל. וברא"ה כתב שלא יעשה שום דבר. ¹⁵⁵ כע"ז בתור"י ומשם ברשב"ץ. ועי' מכתם (עמ' כ) ומש"כ שם. ¹⁵⁶ ש"א א. ¹⁵⁷ שבת קה, ב; גדרים לב א. ¹⁵⁸ כ"כ בתר"י. ועי' בגל' בתוס' הרא"ש, וכאן כנראה שיש לתקן כך: [אם נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסיים עמהם תפלתו אין חברו חייב להמתין לו שכיון שרואה שלא יוכל לסיים עמהם ונכנס איגלאי מילתא דאדעתא דהכי נכנס ואינו מפחד אם ישאר יחידי]. ועי' תר"י ומרדכי. ¹⁵⁹ ע"פ כ"י. ¹⁶⁰ עי' תור"י. ¹⁶¹ מיסוד התר"י. ¹⁶² מגחות פו, ב. ועי' ב"ב כה, ב הרוצה שיחכים ידריים וכו' וסימנך שלחן בצפון וכו'.

¹⁶³ משלי ו, כג. ¹⁶⁴ טז, ב. ¹⁶⁵ שבת קנו, א. ¹⁶⁶ מכאן חסר בכ"י ב' עמודים שלמים, והכל מכי"א. ¹⁶⁷ כ"ה בשמו ברשב"א. ועי' בליקוטי ר"ח באוצה"ג, או"ז ק"ש סי' ז. ¹⁶⁸ עי' לקמן ז, א ורש"י ד"ה קשר, וצ"ע. ועי' רשב"א שתמה ג"כ על פי' זה דא"כ מאי קאמרי תפילין דקב"ה מאי כתיב בהו. מיהו ענין תפילין הוא כענין קשרם על לוח לב. והיינו בזכרון תמיד, וזה ענין תפילין של קוב"ה, וכענין שנאמר על כפים חקותיך חומותיך לנגדי תמיד. ¹⁶⁹ שמות כה, ט. ¹⁷⁰ לקמן ז, א, ועי' האשכול ח"ב עמ' 81. ¹⁷¹ עי' ר"ח שם שהראהו מלאך לובש תפילין. ¹⁷² ישעי' סב, א. ¹⁷³ ל"מ כעת פי' זה. ¹⁷⁴ סנהדרין לח, ב. ¹⁷⁵ כ"ה

התפלה הוא המנוחה והנחלה ויש לו לשמוח בישיבתו בה. אבל למיעל כ"ש דפסע¹⁷⁶ ואפילו בשבת, ולגנאי¹⁷⁷ משום לא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול¹⁷⁸, כיון דלמצוה קא מיכוין.

כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע וכו'. פי' ר"י הזקן ז"ל¹⁷⁹ שאחורי בית הכנסת, ר"ל אחורי כותל (מזבח) [מזרח] שאין שם פתחים, אלא במערב, ועומד אחר כותל מזרחי של בית הכנסת, ואחוריו כלפי הכותל, אעפ"י שפניו כנגד רוח מזרחי, ונמצא שמתפלל לרוח שכל הצבור מתפללין, אפילו הכי נקרא רשע, מפני שני דברים מפני שכל הצבור בפנים והוא מבחוץ, ומפני שאחוריו כלפי בית הכנסת. ואמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא. פי' כי אמרינן דנקרא רשע, דוקא כשאחוריו לבית הכנסת ופניו למזרח, מפני השני דברים שאמרינן, אבל כשהוא מחזיר פניו כלפי בית הכנסת כיון שפניו כלפי כותל מזרחי ששם ההיכל, אעפ"י שעומד בחוץ ונמצא מתפלל כלפי רוח המערב, וכל הקהל כנגד המזרח, לית לן בה, כיון שפני כל הקהל ופניו ג"כ כלפי הכותל ששם ההיכל, ומביא ראיה לזה הפי' מדאמרי' לקמן בפרק תפלת השחר¹⁸⁰ היה עומד אחורי הכפורת יראה את עצמו כאלו עומד לפני הכפורת, כלומר, יחזיר פניו לקיר מערבי ששם הכפורת, ויראה בלבו כאלו היה עומד בפנים עם ישראל, ופניו לפני הכפורת עצמו, הנה שאעפ"י שהוא לא היה מתפלל לרוח שכל ישראל מתפללין שהכפורת היה נתון בצד מערב, וכל ישראל כשהיו בבית המקדש היו מתפללין

פניהם כנגד המערב ששם הכפורת, וזה כשעומד אחורי הכפורת, ופניו לכפורת נמצא שפניו כנגד המזרח, ואינו מתפלל לצד שכל ישראל מתפללין, ואפ"ה אין בכך כלום, כיון שפניו לכפורת ופני כל ישראל לכפורת, הכא נמי אעפ"י שמתפלל כנגד מערב וכל ישראל כנגד מזרח, שעכשיו מתפללין כנגד המזרח שנאמר¹⁸¹ והתפללו דרך ארצם, אפ"ה כיון שפניו לקיר ההיכל, ופני כל ישראל להיכל אין בכך כלום, ומ"מ דאחורי בית הכנסת מקרי כל שהוא חוץ לבית הכנסת.

והא דאמרי' בדו בר¹⁸² שרית¹⁸³ קמי מר. ר"ל, כשתי רשויות אתה מקיים לפני בוראך, שהקהל מתפללין לרוח אחת ואתה לרוח אחרת. ולדעת ר"י ז"ל¹⁸⁴ נפרש שעל שלא היה מתפלל בפנים עם הקהל היה אומר לו, ואע"פ שהיה מתפלל ופניו כלפי המזרח כמו הקהל. ודו מלשון דו פרצופין¹⁸⁵, ובר מלשון הא דעיילי בבר¹⁸⁶ כלומר ברשות. ויש שגורסין כדובר¹⁸⁷ ומפרש אותו מלשון כי מלבד אתה בודאן¹⁸⁸, ופי' כזב, רשות אחר קיימת לפני בוראך שאינך מתפלל כשאר כל הקהל.

תורה ניתנה בה' קולות דכתיב ויהי קולות. ואין קולות פחותין משנים, וגו' הפסוקים. ואותן קולות דוכל העם רואים, קודם מתן תורה הו', ולא חשיב להו'¹⁸⁹.

סוף דבר וכו'. הכי משמע לסוף דבריו הכל נשמע, למי שאת האלהים ירא ואת מצותיו שמור¹⁸⁹.

מאי כי זה כל האדם כל העולם¹⁹⁰ לא נברא אלא בשביל זה. כלומר, כי העולם נברא לצורך בני אדם, ובני אדם נבראו לשבח ולהודות להקב"ה

בתר"י, ועי' המנוחה (עמ' קלט) ומכתם. 176 כ"ה גירסת רבנו ועי' דק"ס, וכן בראב"ן. ועי' צל"ח דרצה לחלק בין פסיעה ובין ריצה. ולגי' רבנו ניהא דהא פסיעה גסה נוטלת כו', ועי' מהרש"א וגם ברא"ה גרס אבל כי עייל מצוה קא עביד. ועי' גי' הרי"ף. 177 אולי יש לתקן: ולא נאסר. ועי' לקמן מג, ב דגנאי לת"ח שיפסע פסיעה גסה. ועי' רשב"א שבת ק"ג, א. 178 שבת שם. 179 מיסודו של התר"י, ועי' תוספות כאן (עמוד א) ד"ה אחורי, וערובין יח, ב ד"ה ולא אחורי, אגודה ערובין פ"ב, תוספות ר"י כאן (עמ' סד) הגמ"י תפלה פ"ה אות כ. 180 ל, א. 181 מ"א ח, מח. 182 בתר"י לפנינו כדו בר בכ"ף,

וכן יש לתקן כאן, וכ"ף וב' מתחלפים בכת"י ולעצם הפשט אין חילוק דעיקרו לומר דהוי כב' רשויות, וראה במכתם שגם שם הגי' והפירושים כעין שהם לפנינו כאן, ואפשר שגם במכתם יש לתקן כפי שהוא בתר"י. 183 לפנינו: קיימת קמי. 184 ר"י הזקן, הובא לעיל. 185 לקמן סא, א. 186 סוכה מה, ב. 187 לפי התר"י צריך לתקן כאן: בדו בר. וזה מלשון בדאי דבסמוך, ועי' מכתם. מיהו אפשר שהוא מלשון כדבן ולשון כדי, ולפי זה אפשר כדובר ולקיים בזה הספרים שלפנינו ובמכתם. 188 נחמיה ו, ח. 189 אפשר שלא היה לו כן בגמרא, ועי' כ"מ. 189 אפשר שצ"ל: שומר. 190 לפנינו גוסף: כלו.

אומנותו, אבל מי שתורתו אומנותו מתפלל בבית מדרשו כדאמרי' לקמן¹⁹⁹.
 מעלה אני עליו²⁰⁰ כאלו פדאו וכו'. פי' שכשהיה בית המקדש קיים, היה זכות המקדש במקום זכות התורה וגמילות חסדים ובית הכנסת, ועכשיו אלו הן במקום בית המקדש, וכשיעסוק בהם נמצא שבזכותו עומדים ישראל כאלו היו נפדים, ובית המקדש בנוי על מכונו.
 אלא אימא שיכנס שיעור שני פתחיה. רוחב²⁰¹. אי נמי²⁰² שישא כשיעור כניסת שני פתחים, וטעם הדבר²⁰³ מפני שלא יראה כמי שרוצה לצאת ואינו נהנה בישיבת בית הכנסת. ועוד²⁰⁴ שכשהוא מתפלל מיד כשנכנס הוא דרך הדיוטות. ודווקא בימיהם שלא היה להם מקום מיוחד, אבל עכשיו שכל אחד יש לו מקום מיוחד, וכל אחד מכיר את מקומו, אם היה לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום, ולפי זה נראה שמי שאין לו מקום ידוע אצל הפתח שאין לו לשבת שם.
 לעת מצוא זו קבורה. שיהא ניתן לקבורה. עד זבילא²⁰⁵ וכו'. שצריך שיקבר בשלוה עד שיתכסה כלו בזריקת הרחת האחרון, זיבולא רחת.
 זו בית הכסא ואשבתו הא מילתא מכולהו, משום דכמה חליים בנקביו של אדם כשאינן בית [הכסא] מצוי לו, ואמרי' נמי ברוך אתה בבואך²⁰⁶ שיהא בית הכסא סמוך לשולחנך²⁰⁷.
 200 כג' שלנו ועי' תר"י ושם כה"ע. ועי' מהרש"א.
 201 כ"ה ברש"י.
 202 כ"כ הרא"ש באות ז בשם י"א, ותר"י בפ' השני, והרא"ה, וכן במאירי ומקורו ברבנו יהונתן. וכ"ה בהגמ"י פ"ח מתפלה ה"ב ובמכתם ותוספות הרא"ש, ועי' בסמוך.
 203 ברא"ה ובמכתם כתבו הטעם כדי שתתישב דעתו. ורבנו כתב הטעם שלא יראה לו כמי שרוצה לצאת, עי' רש"י. ובתר"י כתב טעם זה אפי' ראשון דמשמע שלא ישב רק לאחר ב' שיעור פתחים. ואפשר שחסר ברבנו כאן, ויש לחקנו ע"פ התר"י, וכ"מ קצת מהמשך. מיהו ברא"ש כתב נמי כעין רבנו שכתב שלא ימהר אלא ישהא ואם יושב סמוך לפתח שפיר דמי. ועי' תוספות ר"י (עמ' פ), או"ז ח"א הל' ק"ש סי' י. 204 הראב"ד הובא בספר הבתים בית תפלה שער תשיעי ה"ח (עמ' רד). ולטעם זה טוב ההמשך שאם יש לו מקום מיוחד שפיר דמי.
 205 כ"ה גי' הערוך ערך זבל, ועי' בסמוך.
 206 דברים כח, א. 207 ב"מ קז, א.

ולעבדו וליראה אותו, ואלו שעושין כן מקיימין העולם, והשאר הרי הן כבהמה שאין עושין הדברים שנבראו בשבילן¹⁹¹.
 אלא לצוות לזה. כלומר לזמן לו כל מאכלו ומשתיו. והוא נברא לעשות רצון בוראו יתברך ויתעלה.

גזלת העני בבתיכם. יש מפרש¹⁹² מלשון ענייה שאין עונה לו.

[ז, א] אכתריאל. שמו של הקב"ה¹⁹³.

הא דאמרינן כמה זעמו רגע וכמה רגע כמימריה. אם תאמר א"כ מה היה יכול לקלל בלעם ברגע. יש אומרים כלם. ויש אומרים שאחר שמתחיל באותו רגע לקלל כל מה שהוא אומר אחר מיכן מתקיים¹⁹⁴.

[ז, ב] גדולה שימושה¹⁹⁵. כלומר, מי שמשמש תלמיד חכם יותר מלמודה.

[ח, א] אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפלל. ואמרו הגאונים ז"ל¹⁹⁶ שאפילו כשאין אדם הולך לבית הכנסת, יש לו לשער שיתפלל בשעה שמתפלל הקהל. ועוד אמרו שאפילו בשאין צבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל בבית הכנסת מפני שהוא מקום קבוע ומיוחד לתפלת צבור, והא דאמרי'¹⁹⁷ אין תפלתו¹⁹⁸ נשמעת אלא בבית הכנסת, מיירי בשאין תורתו

191 דלא כרש"י שפי' בשביל זה בכדי שיברא זה, [ועי' לקמן גח, א וברוך שברא כל אלו לשמשני, ועי' מהרש"א]. אלא שכל העולם הוא בזכות זה. ובסמוך שהכל נברא לצוות לזה, אכן יפרש לעשות כל צרכיו.
 192 כ"ה בראב"ן סי' קלב, שבה"ל מילה ח, ועוד.
 193 ראה ר"ח בליקוטי אוצה"ג ורס"ג בספר יצירה לר"י הברצלוני עמ' כב ועוד שי"א מלאך הוא ואנו לא קבלנו אלא הכבוד הוא.
 194 כ"ה בתוס' ד"ה שאלמלא, תוס' ר"י והרא"ש.
 195 אפשר שרובנו לא היתה הגי' שימושה של תורה. ועי' תוס' כתובות יז, א ד"ה מבטלין, וצינו בגה"ש. ומהרצ"ח בשם הגר"א. ועי' מהרש"א דהטעם דרואה הלכה למעשה.
 196 מיסודו של תר"י, ועי' להלן ד"ה אלא ביני. ועי' טור.
 197 לעיל ו, א. מיהו לרבנו משמע שהיה לו גי' הרי"ף שגרסו לפנינו אין תפלתו כו' שנאמר ואני וכהגהת הגר"א. ועי' תוס' ע"ז ד, ב ד"ה כיון.
 198 צ"ל: תפלתו של אדם.
 199 לקמן כאן ולהלן ל, ב.

רוצים להתפלל בעשרה בלבד בבית מדרשם²¹⁵.
הא דכאיף ליה, ידור. דלא כאיף ליה, לא ידור,
שיורה לפניו ולא יסביר לו פנים²¹⁶.

ר' אבהו נפיק בין גברא לגברא. בשם רבינו יונה
ז"ל אומ' ²¹⁷ דדוקא לצאת מותר, אבל לדבר
בבית הכנסת אסור, כדאמרי' ²¹⁸ כיון שנפתח
ס"ת אסור לספר, ואע"פ שסוגרין הספר בנתיים
אפ"ה אסור, דלא אמרו כל זמן שפתוח אלא
כיון שנפתח ס"ת, דמשמע [דמשעה שנפתח] פעם
ראשונה עד לשיסיומו כל הפרשה²¹⁹.

בין פסוקא לפסוקא מאי. פי' מנהגם היה לתרגם
כל פסוק כדי להבין לדלת עם הארץ, ומביא
לן אם מותר לצאת בשעה שמתרגמין, וסליקא
בתיקו²²⁰, והוה ליה תיקו דאיסורא ולחומרא²²¹.
רב ששת הוה מהדר אפיה וגריס. וי"מ ²²² דדוקא
רב ששת היה מותר מפני שהיה סגי גהור, ולא
היה מחוייב בקריאת התורה, דדברים שנתנו
בכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה²²³.
וי"א ²²⁴ דדוקא רב ששת דתורתו אומנותו, אבל
אדם אחר אסור.

לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור וכו'.

והצריך לגקביו ומתפלל תפלתו תועבה, והמשהה
נקביו עובר משום לא תשקצו²⁰⁸, וזה הוא שבח
מציאותו.

אוהב ה' שערי ציון וכו', כלומ' ²⁰⁹ הפסוק לא
בא להשמיענו שאוהב י"י שערי בית המקדש
משערי בתים אחרים, דמה ²¹⁰ חידוש יש בזה
פשיטא. אלא ודאי פי', שאוהב י"י שערים
המצויין [ג]ם בהלכה, כלו', ששם קביעות התורה
וההוראות כל היום, יותר מבתי כנסיות ובתי
מדרשות שאין לומדים בהם אלא לפי שעה
דרשות או פסוק. ומקום קביעות התורה משאר
בתי מדרשות שאינם קבועים²¹¹.

אלא ביני עמודי היכא דהוה יתבי וגרסי²¹².
פרשו רבותי הצרפתים ז"ל ²¹³ שאפילו בלא
עשרה היו עושין כן, שיותר נכון להתפלל יחידי
במקום (שאינן) [ששם] קביעות התורה יומם
ולילה, מלהתפלל בבית הכנסת עם הצבור
כדאמרי' אוהב י"י שערים המצויינים בהלכה
מבתי כנסיות. ורבינו משה ²¹⁴ פי' דוקא בעשרה,
וקמ"ל שאע"פ שבבית הכנסת מתקבצים הרבה
בני אדם [וברב] עם הדרת מלך, אפ"ה יותר היו

לו בית המדרש בביתו. ועי' גם א"ח תפלה ע, הבתים
שערי תפלה ש"ט ה"ז ורשב"ץ. ²¹⁶ עי'

רש"י שפי' שיקבל תוכחתו. וכן במג"א סי' תרח ג.
ומרבנו משמע שיהא מורה בפניו שלא ברשות, עי'
ערובין סג, א. ²¹⁷ כ"ה בתר"י לפנינו דלכאורה
נראה כן. ²¹⁸ סוטה לט, א. ²¹⁹ אפשר
שהטעם דכיון דסגירה לשם פתיחה עדיין הוי כפתוח
וליתא כיבוד הספר, ובב"י סי' קמו כתב דאיכא
למיחש שמא ימשך הדיבור. ²²⁰ והבעיא

אם התרגום הוי בכלל הקריאה. ועי' ב"ח סי' קמו.
²²¹ בתר"י לפנינו והוי ליה תיקו דאורייתא לחומרא,
ותמה במעיו"ט דקריאת התורה הוי מדרבנן. ורבנו
שמקורו בתר"י גריס "דאיסורא" וא"י שפיר, וכ"כ
בבה"ג, דהוי ספק איסורא ולחומרא. ²²² כ"כ

בתוס' סוטה לט, א ד"ה כיון, וכ"כ בתר"י ושבה"ל
תפלה סי' לט, קרית ספר למאירי (עמ' עג). ר"ן
במגילה, וברא"ה הביא כן בשם י"מ וברא"ה כתב
שלא היה לו מותר לקרות כו', וכע"ז ברשב"ץ
שאסור לקרות בתורה. ובתוס' שם כתבו דהוה פטור
מקריאה משום דהוה דברים שבכתב. ורבנו כתב
כלשון התר"י. וכן במכתם (עמ' כג) דהוה ס"נ ולא
היה יכול למיקרי בתורה. וראה גם א"ח קה"ת סי'
לב וכ"ה שם, אבודרהם הל' קריאת התורה.
²²³ גיטין ס, ב. ²²⁴ הרי"ף כאן ובמגילה
כד, א. ועי' המכתם (עמ' כב) והערה עט שם.

208 מכות טז, א. 209 מיסודו של התר"י
ומקוצר. 210 מכאן שוב נמצא בכ"ז.

211 עיקר הביאור דלשון מצויינים היינו ציון ממקום
אחר שהוא גם מצויין, ובוחר ה' בזה שהוא מצויין
יותר דהיינו במקדש מאשר בתי כנסיות ומדרשות,
וכן מקומות קביעות ההלכה מאשר מקומות שאין
לומדין שם בקביעות. ועי' פי' ריבב"ן. והבחירה
הוא על המקום שאהבת הבורא בשערים אלו ולכן
הם מיוחדים גם לענין תפלה, ועי' מכתם שי"מ
שאוהב ה' וכו' היינו התפילות של שערי ציון.
ואפשר שגם למי שאינו לומד שם, יש לו להתפלל
במקום המצויין כיון שגדול הוא יותר ממקום שאין
בו קביעות לימוד ההלכה ועי' צ"ח. ²¹² כ"ה
גירסת הרי"ף ולפנינו ליתא יתבי. ²¹³ תוס'

לקמן ל, ב ד"ה אין ותוספות ר"י שם, ראב"ה סי'
פח ושם בסי' יב ובהערות שם. ועי' רא"ש וטור.
ועי' רמ"ך בהשגות על הרמב"ם פ"ח מתפילה ה"ג
והמנוחה שם, ובספר הבתים שער ט ה"י שכתב'
הטעם שאפילו אחד יושב ועוסק בתורה שכינה עמו.
²¹⁴ רמב"ם תפלה פ"ח ה"ג שכתב והוא יתפלל שם
תפלת הציבור, ופירשו בתר"י ומכתם שהוא בעשרה.
²¹⁵ בצ"ח דייק שכן דעת רש"י שכתב המצויינים
ציון ואסיפת דברים. ובשו"ת רדב"ז ח"ב קלט גרס
עם תפלת הציבור. ובהמנוחה (עמ' קמ) הוכיח מהגמ'
דאמר ליכניף מר עשרה וליצלי אף שרב נחמן היה

כלומר²²⁵ קודם שיקראו הצבור הפרשה בבית הכנסת יקרא הוא הפרשה בביתו בין בשבת עצמו בבקר, בין בכל אותו שבוע, אבל אין לו להקדים משבוע זו לשני שבועות או לשלושה. ויש בני אדם שנוהגין לקרוא מעט בכל יום ויום מימי השבוע, ומסיימין אותה בשבת²²⁶.

[ח, ב] ואפילו עטרות דיבון. יש אומרים²²⁷ דמשום הכי אמר זה הפסוק יותר, מפני שאין לו תרגום, וקמ"ל דאפילו הפסוקים שאין להם תרגום צריך לקרוא אותם ג"פ. וזה אינו נראה שהרי יש כמה פסוקים אחרים שאין להם תרגום, שהיה יכול לומר כגון פסוקים של ברכת כהנים וראובן ושמעון ולוי והרבה אחרים. וע"כ יש אומרים דמשום הכי נקט האי קרא, לאשמעינן דאפילו עטרות ודיבון שאין לו תרגום אונקלוס אלא תרגום ירושלמי, שזהו מכלילתא ומלבשתא, צריך לומר אותו התרגום שיש לו, והפסוקים אחרים שאין להם תרגום כלל, איפשר שצריך שיאמר אותם ג"פ²²⁸.

מתניתין. רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר, אמר ר' יהודה אמר שמואל הלכה כר' גמליאל. כלומר, שלכתחילה אפשר לו להמתין לקרוא ק"ש עד שיעלה עמוד השחר²²⁹.

[אלמא יממא הוא. לא לעולם לילה הוא, כלומר, לענין ק"ש דלא אמר] רחמנא בבקר

ובערב אלא בשכבך ובקומך, והילכך כיון דרובא גנו חשוב הוא אצל העולם לילה לענין קריאה, והא דנפיק ידי קריאה דיום, משום דאיכא קצת אינשי דקיימי בההיא שעתא, כלומר, דלפעמים שדרך בני אדם להשכים ביום לעמוד השחר, והילכך שפיר מיקרי זמן קימה²³⁰, ובשכיבה וקימה תליא מילתא, וליכא למימר הכא מיעוטא הוא, והוה ליה זמן שכיבה וזמן קימה מעורבין זה בזה²³¹, אבל לענין רוב דינים שבתורה חשוב הוא יום משעלה עמוד השחר²³². אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה וכו'. ותלת זימני יש בהנץ החמה, כדמוכח במסכת פסחים²³³ דאמרינן אחד אומר קודם הנץ ואחד אומר בהנץ ואחד אומר אחר הנץ החמה, והתם הוא לענין עדות, וחשיבי שלשה זמנים דמאן דחוי בהאי זמנא לא חוי בהאי. אבל לענין עיקר דינא דגופיה פשיטא מילתא דהנץ דינו כאחר הנץ²³⁴.

לעולם יממא הוא אי לענין קימה אי לגבי רוב דינים שבתורה, והאי דקרי ליה לילה משום דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא פעמים הללו פעמים הללו, כדפרישית לעיל²³⁵.

[ט, א] אמר ר' אחא בר חנינא אריב"ל הלכה כר' שמעון שאמר בשם רבי עקיבא. א"ר זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו. יש מפרשים²³⁶

המסכת וברמב"ם כתבו דלכתחילה גם לר"ג הוי עד חצות ע"ש, ועי' ברי"ף. 230 רבנו פי' כאן ע"פ הרא"ה (עמ' ג) והרשב"א ד"ה ה"ג. ועיקר הקושי דאמאי לא ניזיל בחר רוב בנ"א, ואמאי קא סמכינן אמיעוטא, וברא"ה כתב דמנהגא דעלמא אצל כולם לפעמים מאחרים ולפעמים מקדימים, ולכן לא שייך למימר הכא מיעוטא הוא דמנהגא דכו"ע מיהו זמנין הני זמנין הני, ועי' בסמוך בד"ה לעולם.

231 וברשב"א: דלא אמר רחמנא בבקר ובערב ואי גמי ביום ובלילה אלא בשכבך ובקומך, והלכך כיון דרובא דאינשי גנו עדיין לילה הוא לענין קריאה, ואלא הא דנפיק בה ידי קריאה דיום משום דאיכא קצת אינשי דקיימי בההיא שעתא, ולא דרך מקרה אלא התחלת קימה לקצתן היא, והילכך הוי זמן שכיבה וזמן קימה מעורבין זה בזה. 232 לשון הרא"ה. ועי' תוספות. 233 יב, ב, ועי' בעל המאור. 234 כ"כ הרא"ה ודלא כבעל המאור, ועי' מלחמות. 235 ד"ה אלמא. 236 כן הביא הרא"ש והטור, וכ"ה במאירי ועוד. והם כתבו משום שאין זה זמן שכיבה בטלה הברכה לגמרי.

225 היינו שיסיים עוד לפני הציבור, שאם יקראנה אח"כ נמצא כשכבר קראו בציבור עדיין לא קרא הוא. ועי' תוס' ד"ה ישרים. והרמב"ם פי"ג מתפלה הכ"ה כ' חייב לקרות לעצמו בכל שבוע וכו', ומפרש עם הצבור כלומר מלבד הציבור, את מה שקוראים בציבור, ולפי"ז אין מבואר לדעתם זמן הקריאה [הרמב"ם כ' בכל שבוע ושבוע] וזה גם דעת המכתם ולאפוקי מדעת הראב"ה שכו' שכיון שנוהגים לקרוא עד המנחה ולפי"ז עם הציבור לאו דוקא, ומשמע שמפרש כרבנו. 226 עי' תר"י. 227 לשון תר"י, ועי' רש"י ותוס' ד"ה ישרים. 228 בתר"י נוסף דאפשר דבאלו שאין להם כלל תרגום אפשר שיאמר אותם רק ב' פעמים. ועי' רא"ש וטור סי' רפ"ה שנחלקו בזה רש"י ותוספות, ועיין ב"ח מה שכתב בדברי התר"י. ורבנו שהשמיטה משמע דלא סבירא ליה כן. 229 כן כתב הרא"ש להדיא וממנו בטור סי' רלה דאיפסיקא הלכה כר"ג ואפילו לכתחילה יכול לקרא עד שיעלה עה"ש. וכ"מ ברשב"א ריש מסכתין, וכ"כ בתוס' רי"ה וריא"ז, וזו דעת רבנו לקמן ט, א בד"ה מעשה ובאו. אבל בתר"י ריש

דכולה ברכה אינו צריך, משום דגאולה מן המזיקין הוא, וכיון דיממא הוא לא צריך²³⁷. והר"י אבן גאות ז"ל²³⁸ פי' לא שלא יאמר כל אותה ברכה, דהא בעי' שתיים לפניה ושתיים לאחריה אלא שלא יאמר אותן המילות, מפני שאינו זמן שכיבה, אלא מתחיל תקננו בעצה טובה מלפניך.

ויש אומרים²³⁹ דהני תרתי דר' שמעון לא פליגי אהדדי, מדלא רמינן להו בגמ' אהדדי ולישני ליה הא ידידיה הא דרביה, אלא ודאי לא פליגי ותרוייהו הילכתא גינהו, דהא²⁴⁰ פסקינא להו בלישנא דגמ', אידך גמי אע"ג דפסקינא לה בלישנא דאיכא דמתני לה, הא איכא רבי זירא דמפרש לה דלא לימא השכיבנו ש"מ דהלכתא היא. ואי קשיא לך היכי אפשר למיפק בחד זימנא בק"ש של יום ושל לילה, יש להשיב דגלי לן קרא דלא תלה מילתא בזמן לילה ויום אלא בשכיבה וקימה, וכיון דהאי שעתא תרוייהו איתנהו זמן שכיבה וזמן קימה עולה לכאן ולכאן. וכן מצינו לענין תפלה לקמן²⁴¹ בפלוגתא דר' יהודה ורבנן דאמרי התם דעבד כר' יהודה עבד ודעבד כרבנן עבד, ושניהם מתפללים בשעה אחת זה יצא בשל ערבית וזה יוצא בשל מנחה. אלא דאיכא למימר דהא לאו ראייה היא דהתם בתפלה שהיא מדרבנן הקלו בה, אבל ממה נפשך מצינו שעה אחת שעולה לכאן ולכאן. אבל הכא קשיא טובא²⁴² דהכא פסקינן כהני תרתי דר' שמעון בן יוחאי, ולעיל פסקינן כרבנן גמליאל, ולקמן²⁴³ כסקינן כאחרים דאמרי דשעת ק"ש דשחרית משיראה חברו ברחוק ד' אמות ויכירהו ואביי אמר כותיקין דאמרי עם הנץ החמה, כלומר סמוך לו כדי שתהא תפלה בהנץ החמה דזה הוא זמנה כראוי דכתיב ייראוך עם שמש, פירוש עם יציאתו. ותו קשיא דר' עקיבא אדר' עקיבא דהכא קאמר דזמן ק"ש לאחר הנץ החמה ולקמן אמר משיכיר בין

חמור לערוד. ויש לתרץ²⁴⁴ כל הני שמעתתא דר"ג ואחרים מיירי בזמן הראוי לק"ש לכתחלה, ור"ג בשל לילה [ואחרים בשל יום] ולכתחלה [משיראה את חברו ברחוק ד' אמות ויכירהו, והני דר' שמעון בן יוחאי בדיעבד, קמייתא בשל שחרית בדיעבד, דאם קרא משעלה עמוד השחר יצא] ותניינא בשל ערבית בדיעבד, דאם קרא קודם הנ"ה יצא. וא"ת כיון דרשב"י רבוחא אתא לאשמעינן אמאי לא נקיט להו לתרווייהו משעלה עמוד השחר וזה יוצא בשל יום וזה בשל לילה²⁴⁵. וי"ל, דאי אמר הכי הו"ל תרוייהו בדיעבד, ולא היה אחת מהם כראוי, ולא בעי למנקטינהו תרוייהו בדיעבד, ובקמייתא מאי דאתא לאשמעינן רבוחא הוא בדינא של שחרית. אבל דר' עקיבא אכתי קשיא אמאי לא נקט להו תרוייהו בקודם הנץ החמה, וזה יוצא [בשל לילה וזה] בשל יום משיכיר את חברו ברחוק ד' אמות. ויש לומר, דמהאי טעמא לא נקט להו הכי, משום דלא אתי ליה לישנא שפיר דלימא אחת קודם הנץ החמה ואחת משיכיר את חברו ברחוק ד' אמות, דמשמע תרי שיעורי דלאו בחד זימנא, והא בחד זימנא הוא, והשתא לא נחית לשיעורא דשחרית אלא לאשמעינן ריבוחא דשל ערבית, דכיון דהוא קודם הנץ החמה נפיק בדיעבד, וכיון דלא נחית לשיעורא דשחרית, ובשחרית איתא כמה שיעורי, ולדידיה לא אתי ליה לישנא שפיר ארווח ליה זימנא, ונקט ליה אחר הנץ החמה. ואפשר גמי למימר דכיון דר' שמעון אמר לה משמיה דר' עקיבא, והוא תני לתרוייהו נקט לה בשטתא ידידיה ותנא אחת קודם הנץ ואחת לאחר הנץ, כלישנא דתני בדידיה אחת קודם עמוד השחר ואחת לאחר עמוד השחר, וחדא תנא משמיה ידידיה וחד' משמיה דרביה, אע"ג דלא פליגי, ור' עקיבא אשמעינן רבוחא בשל ערבית, ורבי שמעון אשמעינן רבוחא בשל שחרית.

ועי' תוד"ה ובלבד. 237 טעם זה כתב גם הרא"ה, וכוונתם כפי דאמרי' למעלה ד, ב דהשכיבנו לא הוה הפסק בין גאולה לתפילה דאית בה גמי גאולה משדים ומכל דבר רע. 238 הובא ברשב"א, רא"ש, מאירי, רבנו מנחם וא"ח ק"ש סי' ה. ספר הבתים שערי קר"ש ש"ב ה"ד עיי"ש שהביא ב' דעות אי אמר שאר ברכות. 239 לשון

הרא"ה (עמ' ד), וכעין שיטת הרי"ף והרמב"ם דב' הברייתות לא פליגי אהדדי, וכן לא פליגי אדר"ג, וק"ש של לילה עיקרה עד עהש"ח לכו"ע, ובדיעבד או שאנוס קורא עד הנה"ח. 240 ברא"ה: קמיתא הא פסקינן כו'. 241 כו"א. 242 עי' בעל המאור ומלחמות. 243 לקמן עמוד ב'. 244 עי' רא"ה שם. 245 עי' תוספות ד"ה לא.

שא"א להם להתקבץ ולכוין השעה, ועשו להם סימן מפורסם דמינכר לכולי עלמא²⁵¹, והא גמי היה עדיף להו כדי שיהא תפלה בעונתה שהוא ביום, ואלו היו מקדימין לקרוא ק"ש בעונתה, וסומכין גאולה לתפלה היו מקדימין תפלה שלא בעונתה, [לפיכך היו עושים כן, ואף זה גמי זמן ק"ש הוא והיו סומכין גאולה לתפלה ועוד שהיו מתפללין תפלה בעונתה].

פיסקא. מעשה ובאו בניו מבית המשתה וכו', ובני ר"ג²⁵² עד השתא לא שמייע להון וכו' אמר להן רבנן כוותי סבירא וכו'. דע"כ לא פליגי עליה אלא לכתחילה, אבל בדיעבד אפי' רבנן מודו, דאי לא, לא הוו שבקי רבנן. ועבדי כיחידא²⁵³. וכיון דאיפסיק הלכתא כרשב"ג²⁵⁴ משמע דאפילו לכתחילה יכול להתעכב מלקרות עד שעה הסמוכה לעלות השחר²⁵⁵ כדכתיבנא לעיל²⁵⁶. והא דתניא לעיל²⁵⁷ חכמים עשו סייג לדבריהם שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קמעה, דוקא אוכל ושותה ואישן קאמר, כדי שלא יבא לידי פשיעה, [ואפילו רשב"ג מודה בדבר זה, מפני שהן דברים המביאים לידי פשיעה]²⁵⁸, שמא מתוך אכילה ושתיה יהא ישן כל הלילה. וכי פליג²⁵⁹ איהו בלומד כל הלילה או בעוסק במלאכתו ואינו אוכל. וכיון שנכנס אדם בתוך זמן חובתו²⁶⁰ אינו רשאי לאכול ולישן עד שיקרא ויתפלל. ולא עוד אלא אפילו התחיל מפסיק לק"ש דאורייתא כדמשמע התם בפ"ק דשבת²⁶¹.

וא"ת והא אמרינן התם במסכת יומא²⁴⁶ הקורא עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא מפני שאנשי משמר מקדימין ואנשי מעמד מאחרין, ואנשי משמר ודאי לאחר עלות השחר היו קורין, ואפילו הכי קתני שהקורא עמהם לא יצא. יש לומר, דהתם לא יצא ידי חובתו כראוי קאמר, כלומר לא יצא ידי מצוה מן המובחר, דלכתחלה לית ליה למיקרי הכי. ודכותה ההיא דפסחים²⁴⁷ כל מי שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא י"ח, כלומר לא יצא ידי חובתו כראוי. תדע שכך היא על כרחין שאין לנו לומר שלא היו אנשי משמר יוצאין לעולם ידי חובת ק"ש דא"כ למה היו מברכין על ק"ש של יום בלילה, אלא ודאי כדאמרן. וא"ת עוד והא תניא לקמן בפ' תפלת השחר²⁴⁸ השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגלה וקורא בה ומתפלל, וכשיגיע זמן ק"ש קורא דאלמא אפי' ביוצא לדרך לאחר שיעלה עמוד השחר אינו קורא, דמדתני שופר ותוקע לולב ומנענע מגלה וקורא בה ודאי לאחר שיעלה עמוד השחר הוא. יש לומר דלכתחלה אין לו לקרות אלא בעונתה, והא דמצלי ואפילו שלא בעונתה משום דתפלה מעומד עדיף כדאיתא לקמן²⁴⁹. וההיא דאמרינן ביומא פ' אמר להם הממונה²⁵⁰. אף היא עשתה גברשת של זהב ובשעה שחמה זורחת גיצוצות נתזין ממנה ויודעין כל העם שהגיע זמן ק"ש דמשמע שאינו מתחיל עד אחר הנץ החמה. יש לומר דהתם הוה סימן לצבור

לרבנן מותר לכתחילה להתעכב בלימוד ולקרות עד חצות. ²⁵⁶ לעיל שם ברבנו ד"ה רבן גמליאל. דעת רבנו כרשב"א כאן ולעיל ב, א ד"ה מעשה ורא"ש סי' ט וכמ"ש לעיל דר"ג ורבנן לא נחלקו אלא לענין סייג אבל מעיקרא דדינא גם לרבנן קורין כל הלילה, ור"ג לית ליה סייג וקורא לכתחילה עד עהש"ח אלא שאין לו לאכול ולא לישון שמא יאנס ולא יקרא כלל, ועי' טור רלה, ושאגת אריה סי' ד. ²⁵⁷ ד, ב וכ"כ ברא"ש וברשב"א שזה רק מטעם הגזירה. ²⁵⁸ נשמט מחה"ד ונוסף ע"פ כ"י. ²⁵⁹ ועיקר הכוונה דאם מתעסק במלאכתו או במשנתו [עי' ביאור הלכה רלה] ואינו אוכל מותר להתעכב לכתחילה כל הלילה ופליג ארבנן דאמרי עד חצות. ²⁶⁰ משמע דוקא כשהגיע זמן קר"ש. וכ"ד התוספות ד, ב ד"ה וקורא, ודעת הרשב"א, אבל בתר"י ושו"ע סי' רלה ס"ב דיש להקדים אפילו קודם זמנה. ²⁶¹ ט, ב.

²⁴⁶ לז, ב, וקושיא זו בהמאור ורשב"א ועי' תוס' לקמן עמוד ב ד"ה לק"ש כוותיקין. ²⁴⁷ פסחים קטז, א ועי' מלחמות. וכע"ז כתב רבנו לקמן פ"ו. ²⁴⁸ ל, א וזו קושיית המאור. ²⁴⁹ כעין זה כתב הראב"ד בהשגות על הרו"ה דכיון דק"ש יכולים לקרות גם בדרך א"כ ניחא להו לקרותה בעונתה משא"כ תפלה דמעומד עדיפי, וכ"כ הרשב"א דכיון דק"ש פסוק או פרק אחד ומזדמן לו גם בדרכים לכן מאחרים למצוה מן המובחר, ועי' מלחמות. ²⁵⁰ יומא שם וזו קושיית התוס' ט, א ד"ה לק"ש והראשונים. ²⁵¹ כ"כ התוס' שם, וזו גם כונת הרי"ף דלית כל איגש יכול לכווני ולמעבד כי הא מלתא, ועי' רשב"א. ²⁵² כעין כ"י, עי' דק"ס. וכן ברשב"א. ²⁵³ דלא כשי' תר"י וכן שיטת הרמב"ם דלכתחילה גם לר"ג הוי עד חצות, ועי' בסמוך. ²⁵⁴ לעיל ח, ב, ²⁵⁵ מקור הדברים ברשב"א. שהוסיף דאפילו

אחריתי כר' אלעזר בן עזריה בזבחים בפ' אי זהו מקומן²⁶⁸ הפסח אינו נאכל אלא עד חצות, הא אמרינן בפרק מצות חליצה²⁶⁹ מה לי חדא סתמא מה לי תרי סתמי, וי"א²⁷⁰ דכיון דסתם לן תנא הכא ובזבחים כר' אלעזר בן עזריה, משמע דהלכתא כותיה ועבדינן לחומרא כוותיה, ונפקא מינה לדידן לאכילת מצה לאחר חצות, וכדאמרינן בפ' ע"פ²⁷¹ אכל מצה לאחר חצות לר' אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו, ועל כן צריך ליוזר ולאכול קודם חצות, וכן מצה של אפיקומן, ואפילו בקריאת ההלל החמירו בתוספות²⁷² שלא לקרות לאחר חצות.

ועד מתי אתה שורף עד מועד צאתך מארץ מצרים. פירוש, דאע"פ דאין זמן אכילתו אלא עד חצות אין זמן שריפתו שיעשה נותר עד הבוקר²⁷³. והתם שורת הדין מותר לשרפו, ומפני שאין שורפין קדשים ביום טוב²⁷⁴ ממתין לו עד הערב.

לא נחלקו אלא בחפזון²⁷⁵. כלומר בשעת ואכלתם אותו בחפזון, רבי אלעזר סבר שעת חפזון דמצרים דהיינו מכת בכורות דהוה בחצות, ור"ע סבר חפזון דישאל דהיינו עד בקר, שלא יצאו אלא ביום כדכתיב לעיני כל מצרים²⁷⁶.

שורפו ואי אתה שורפו בלילה מ"מ הוה אמינא דבפסח דשעת אכילתו עד חצות תיכף לאכילתו שריפתו. ועדיין צ"ב דהא בין כך אין גשרפים משום דאין שורפין קדשים ביו"ט וא"כ מאי נפ"מ דלאכילה פסול מחצות ולשריפה רק עד בוקר שני, ולראב"ע האי בוקר בוקר ראשון, ואולי נפ"מ בין אם אינתיק לשריפה מצד עצמו אלא שאין יכול לשרוף מצד דאין שורפין קדשים ביו"ט, ובין אם טרם חל עליה חיוב שריפה לענין אם עבר ושרפו, אם קיים עשה דשריפה ונדחת לאו דיו"ט לשיטת התוס' בקדושין לח, א [כ"כ בצל"ח, וכן מטין לשון רבנו "דלא הוי דין נותר עד הבוקר" ועדיין יש לעיין מהא דסוף פסחים דמבואר להדיא דלראב"ע הפסח מטמא את הידים לאחר חצות]. וכן יש נ"מ לענין מחשב מחשבת הזמן אם נעשה פיגול. וראה תוספתא פסחים סוף"ה פסח אין נאכל אלא בלילה כו' ואין חייבין עליו משום נותר כו'. וכתב באו"ז הל' פסחים סוף סי' רלא (גה, ב) שמכאן משמע שאפילו לראב"ע הסובר שהפסח מטמא את הידים לאחר חצות מ"מ אינו חייב עליו מדאורייתא משום נותר. ועי' עוד טורי אבן מגילה אבני שוהם כא, א, אור שמח פ"ו מחמץ ומצה ה"א. 274 שבת כג, ב. 275 גוסחת רבנו שונה מאשר לפנינו. 276 כנראה שהיה לרבנו הגי' כמו בכ"מ בדק"ס: והוציאן ביום שנא

פיסקא. הקמר חלבים וכו' ואלו אכילת פסחים לא קתני וכו'. פירוש דקס"ד דמקשה דאכילת פסחים לכתחלה עד חצות, דהא גמי צריך הרחקה וסייג כדי שלא יבא לידי פשיעה מתוך אכילה ושתייה, ובדיעבד עד שיעלה עמוד השחר. דאי הוה סבירא ליה דאפילו לכתחלה הוא עד שיעלה עמוד השחר, מאי קא קשיא ליה מיהא דבמתני' לא קתני אכילת פסחים בהדייהו דאינך, הא לא הוי דומיא דאינך, אחרי שלא אמרו חכמים בזה עד חצות כלל, [ובמתני' לא תני] אלא דבר שהוא לכתחלה עד חצות ובדיעבד עד שיעלה עמוד השחר, אלא ודאי כדאמרן²⁶², אבל קצירת העומר²⁶³ לא קשיא ליה, משום דלכתחלה כשר כל הלילה.

אמר רב יוסף לא קשיא דא ר' אלעזר בן עזריה הא רבנן²⁶⁴. דמתני' כר' אלעזר בן עזריה דאמר אכילת פסחים עד חצות ותו לא, ומשום הכי לא שנאה, ודלא כר' עקיבא. ויש [אומרים] דאפי' הכי הלכה כר"ע²⁶⁵, דסתם מתני' (גמי) [כוותיה] במס' מגלה²⁶⁷ דתנן התם זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום ושמצותו בלילה כשר כל הלילה, וכיון דאיכא סתמא כמר וסתמא כמר, דר' עקיבא עדיפא לן. ואע"ג דאיכא סתמא

262 ביאור הדברים דהמקשה סבירא ליה דלמתני' אכילת פסחים עד חצות מן הדין, [וכפשטות המשנה זבחים נו, ב וכמו שפי' בתוס' פסחים פט, א ד"ה דאילו], והקשה דבברייתא משמע דרק לכתחילה עד חצות ובדיעבד עד שיעלה עהש"ח, ולפי"ז הו"ל למיתני במתני' אכילת פסחים. ובת"י דאכן מתני' כראב"ע דעד חצות מעיקר הדין וברייתא כר"ע ומעיקר הדין עד עהש"ח, אבל מטעם הרחקה עד חצות. ומיושב בזה קושית הרשב"א דמשמע בזבחים דלר"ע גמי איכא הרחקה. ועי' רשב"ם בפסחים שם דלר"ע עבדו גמי הרחקה, ועי' רש"י פסחים זג, ב ד"ה בשעת. 263 כבר כתב זה רבנו בריש המסכת. 264 לפנינו: ר' עקיבא. 265 כן דעת הרי"ף סוף פסחים, וכ"ד הרמב"ם והעיטור ועוד. ועי' בסמוך. 267 כ, א. 268 נו, ב. 269 קא, ב. 270 כ"ה ברשב"א כאן ד"ה ורמינהו. ועי' להלן מדעת התוספות. 271 פסחים קכ, ב. 272 כ"ה בתוס' רי"ה ורשב"א, ועי' תוס' זבחים נו, ב ד"ה ואיבעית, מגילה כא, א ד"ה לאתויי, פסחים קכ, ב ד"ה אמר, ועי' רא"ש ולחם חמודות כאן ופסחים פ"י סי' לח ור"ן שם, ובמאירי כאן בשם קצת רבני צרפת דכתבו כן לענין מצה, ולענין הלל בתוס' מגילה שם מסתפק. 273 אע"פ שבכל הפסולין אמרי' בזבחים נו, ב שביום אתה

בחליות שבציצית יש בהם אחת מתכלת ואחת מלבן²⁸⁹, וכשמכיר בין חוליא של תכלת לחוליא של לבן, הוא זמן ק"ש של יום. והכי משמע במנחות פרק התכלת²⁹⁰ למען תזכרו ועשייתם עשה מצוה זו וזכור על ידה מצוה אחרת וזו היא ק"ש, וזו היא ששנינו משיכיר בין תכלת ללבן.

אחרים אומרים כדי שיראה²⁹¹ חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו אמר רב הונא הלכה כאחרים. גרסי' בירושלמי²⁹² על הא דאחרים מה אנו קיימין, אי ברגיל אפילו רחוק כמה חכים ליה, אי בשאינו רגיל אפילו קרוב גביה לא חכים ליה, אלא כינן קיימין ברגיל ושאינו רגיל, כההוא דאזיל לאכסניא ואתו לקיצין.

אמר אביי לתפלין כאחרים. משום דבעינן שעה שיהיו לאות²⁹³. ויש גורסין²⁹⁴ לתפלה, ואפי' לאלו הספרים פירוש תפלין²⁹⁵.

לק"ש כוותיקין, למצוה מן המובחר, ולאו משום ק"ש אלא משום תפלה, דוותיקין היו קורין אותה קודם הנץ החמה מעט כדי שיגמרו עם הנץ, ויתפללו מיד, ויסמכו גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום²⁹⁶, דמצות תפלה עם הנץ, דא"ר²⁹⁷ יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה, כלומר כשהשמש זורחת על הארץ א"ר זירא

[ט, ב] מתניתין. מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר וכו'. כלומר²⁷⁷, מאימתי זמן קימה דמשם ואילך התחלת זמן ק"ש, ואם קרא קודם לכן לא יצא בו אלא בשעת הדחק²⁷⁸. ומהדרי' משיכיר בין תכלת ללבן. ר' אליעזר אומר בין תכלת לכרתי. י"מ²⁷⁹ מלשון ואת החציר²⁸⁰ דמתרגמינן כרתי. ואינו נראה שאין הצבע דומה זה לזה, ומה ענין תכלת אצל כרתי, אלא ודאי הנכון דכרתי מין צבע שקורין הינדי ודומה לתכלת, ולפי' אמרו דמשיכיר בין זה לזה הוא זמן התחלת ק"ש לכתחלה, דמשם ואילך זמן קימה לרוב בני אדם.

עד הנץ החמה. כלומר, סוף זמנה לכתחלה עד שתנץ החמה²⁸¹, והנץ החמה הוא מלשון²⁸² הנצו הרמוגים, כלומר עד שעה שחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים²⁸³.

עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים וכו'. ואע"ג דבעלמא²⁸⁴ לית הלכתא דכל ישראל בני מלכים הם, הכא הלכתא כר' יהושע, שעדיין זמן קימה הוא למיעוט, ויצא בדיעבד²⁸⁵.

גמרא. תנא בין תכלת שבה ללבן שבה. י"מ²⁸⁶ בחד גבבא, והכי מוכח לישנא. וי"א דאינו מחזור דהא במתני' ובמתניתא לא קתני גבבא כלל²⁸⁷. אלא הנכון כמו שפי' בירושלמי²⁸⁸,

התכלת דמצוה לתת שני חוטי לבן ושני חוטים תכלת ועושין חוליא של תכלת וחוליא של לבן. אבל דעת הרמב"ם והראב"ד בהל' ציצית פ"א ה"ו דא' היה תכלת וז' לבן. ועי' שולי אדרת מועד הל' ציצית (עמ' קח). 290 מג, ב וע"ש בש"נ. 291 כג' הרי"ף. 292 בפרקין שם. 293 אפשר דרבנו סבר דלילה לאו זמן תפילין היא [כרמב"ם פ"ד הל' תפילין ה"י], מיהו במנחות לו, ב ממעטין לילה מימים ימימה ושבתות מואות, ואפשר שרבנו כתב כאן רק הטעם דתפילין הוה עיקרו לראיה דבעי למיהוי אות וכעין שכתבו בריו"ב ותר"י משום דכתיב וראו, אלא אכתי צ"ע דהא לך לאות כתיב וא"צ ראיה ממש. 294 כן גרס' בתוס' רי"ה כאן ריו"ב ותר"י בשם י"ג, ותוס' יומא לו, ב, וראה כסף משנה שם וב"י סי' ל דמשמע שכן היתה גי' רש"י כאן. 295 דאי תפלה ממש הוה ליה לאקדומי לק"ש והדר לתפלה. 296 דמצד זמן ק"ש אפשר להתחיל מיד בזמן שמכיר את חברו, דאביי לא פליג אאחרים שהוא שיעור גדול לפני הנץ, ורק משום סמיכה לתפלה גמרוהו וותיקין עם הנץ. 297 לקמן כט, ב.

ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים. 277 כל הקטע מיסודו של תר"י. 278 כשיטתו לעיל דבדיעבד יוצא אפילו מזה"ש, ועי' ריו"ב. 279 בערוך ע' כרת ב' הפירושים. וראה פי' ריבב"ן. 280 במדבר יא, ה. 281 רבנו מפרש כן ע"פ הסוגיא להלן כה, ב דר' אליעזר דאמר עד הנץ החמה ס"ל גמי כר' יהושע מיהו הוא קאי לכתחילה, וזה כוותיקין. ולפיכך סוף זמנה לכתחילה עד הנץ. ועי' מג"א סי' נח סק"ו. 282 שה"ש ו, יא, ועי' רש"ש בהגהותיו. 283 עי' תר"י. 284 שבת קיא, ב; קכח, א, וכך הגי' ברי"ף: בני מלכים. 285 הביאור דכיון שיש מלכים שעומדים באותה שעה יש חלות שם קימה על הזמן, ולאו מפני שכל גברא חזי לקום בזמן זה. 286 רש"י ד"ה בין שפירש גיזת צמר שצבעה תכלת [ועי' תוספות הרא"ש דכ' דרש"י פי' אגבבא דעמרא וראה גי' ישנות ברש"י]. ומש"כ רבנו דהכי מוכח לישנא, אפשר שכוונתו דלשון "שבה" נופל על הגיזה והגבבא דאי אציצית הוי בעי למימר בהן. 287 שאין זה לשון משנה וברייטא. ועי' תוס' הרא"ש. 288 בפרקין ה"ב והובא בראשונים. 289 וכ"כ בתוספות, וזה כשיטת רש"י מנחות לח, א בריש

תשאל³⁰⁵ ומאי קושיא, דאדרבה כך הוא ראוי לומר יהיו לרצון בסוף תפלה, לפי שהוא סוף מזמור והוא דבור על אופניו. ויש להשיב, משום דסמיכת גאולה לתפלה מיניה ילפינן, כדאיתא בירוש'³⁰⁶ [מסמין] גאולה לתפלה דכתי' ה' צורי וגואלי וסמין ליה יענך ה' ביום צרה. ואפשר לומר דרך שאלה הוא³⁰⁷, כדי שישמע טעם הדבר. הואיל ולא אמרה דוד אלא לאחר שמנה עשרה פרשיות וכו', וה"ה דהוה יכול למימר ליה משום דאמרה לסוף מזמור קבעוה רבנן לבסוף, אלא דרויח ליה האי טעמא.

[י, א] פתח באשרי ופיים באשרי. פירשו בתוספות³⁰⁸ דלאו דוקא אשרי, אלא במה שפתח סיים, כגון שמתחיל בהללויה [ומסיימים בהללויה],³⁰⁹ וכן ביי' אֲדֹנֵי³¹⁰ כי הוא דרך שבח יותר, ומכאן סמכו חכמים ברוב הברכות לעשות חתימתן מעין פתיחתן³¹¹.

[י, ב] מאי והטוב בעיניך עשיתי שסמך גאולה לתפלה. לפי שבעסק תפלה היה עסוק, כלומר וכו' בתפלה זו, בשכר תפלותי שהיו כתקנן³¹².

מאי קראה ייראוך עם שמש, פירוש בשחרית עם שמש בשעת זריחתו, בערבית לפני ירח קודם צאתו, ותפלה היא היראה²⁹⁸. והאי דקאמר לתפלין כאחרים ושבקה לציצית, משום דאלו ציצית יכול הוא ללבוש הטלית בלילה, אלא שאינו מברך עליו אלא ביום למ"ד טלית חובת גברא הוא, ותפלין אינו מניחן לכתחלה בלילה²⁹⁹. ומאי דקיי"ל התם בערובין³⁰⁰ דתפלין מצותן בלילה והלכה ואין מורין כן, מיירי במי שהניחן מבעוד יום שאינו צריך לחולצן בלילה, אבל להניחן לכתחלה (בלילה) לכ"ע ביום ולא בלילה. ובתוספות³⁰¹ תירצו דמשום הכי לא נקט ציצית, דאפשר דזמן ציצית אינו משיראה את חברו, אלא משיכיר בין תכלת ללבן שבה, וכדאמר' בפרק התכלת³⁰² וראיתם אותו וזכרתם ראה [מצוה] זו וזכור מצוה אחרת ואי זו זו ק"ש. וימנא חדא סמך גאולה לתפלה. פי' רבינו האיי גאון ז"ל³⁰³ כותיקין, והיינו רבותיה, ומשום הכי לא פסק חוכא מפומיה.

מכרי האי יהיו לרצון אמרי פי משמע מעיקרא ומשמע לבסוף נימריה מעיקרא³⁰⁴. ואם

שם. 300 צו, ב, וכ"ה בראב"ד הובא במכתם (עמ' כג), רשב"א, מאירי, א"ח תפילין סי' יא וטור סי' ל, ועי' פרישה שם. ובמאירי הוסיף דלהניחם לכתחילה בלילה אסור. מיהו בתר"י כתב שאם בא לשאול מתי הוא זמנן נשיב לו משעה שיראה את חברו, אבל קודם זה הזמן אין מורין לו, ומשמע דזה דין בהוראה, ודין לכתחילה, אבל מהראב"ד משמע דאיכא איסורא ממש. 301 כ"כ

בתוספות ר"י ותוספות הרא"ש, רשב"א ומאירי בשם התוספות, ועי' תר"י ורא"ש, ולפי"ז הו"ו ב' שיעורים [ועי' ב"י שם]. ועי' ירושלמי הובא בתוד"ה אחרים. 302 מנחות מג, ב. 303 כ"כ הרשב"א בשמו, ועי' תוד"ה כל ותוספות ר"י. 304 לפנינו

בשינויים. 305 כ"ה ברשב"א, ובמהרש"א ופנ"י כיוונו לתירוץ. והמקור רבנו אלחנן בתוספות ר"י ורא"ש. ועי' אבודרהם (עמ' צד). 306 בפרקין ה"ה. 307 זה מפירושו של רבנו דאף דאין זה קושיא, מ"מ מדרך הביאור לומר עיקר הטעם התחיל בלשון שאלה. 308 כה"ד ברשב"א, ועי' תוספות ר"י. 309 תקנתי ע"פ תור"י ורשב"א. והוא מזמור קיח. 310 צ"ל: ה' אדוננו וגו', והוא מזמור ת. 311 עי' פסחים קד, א. 312 כלומר עשיתי טוב בעיני

התפילה וכדלעיל שלא פסק חוכא מפומיה כוותיקין דרשי' טוב אתפילה, ולעיל כתב רבנו בשם רה"ג דסמיכת גאולה לתפילה דהוה זכות גדול היינו שסמך

298 רבנו שמפרש דהאי יראה קאי אתפילה שיסודה עם שמש נטה מפ' רש"י שהוא כעין ביאור התר"י. וביאור הענין, דבקריאת שמע עם הנץ יש להסתפק אם זה דין בק"ש, או הוי דין בתפילה שזמנה עם הנץ. והנה ברש"י נראה דאיכא בזה ב' הדינים, דכאן בד"ה דכתיב פירש דייראוך עם שמש כשמקבלים עליהם מלכות שמים בק"ש, ומוכח דזה דין בק"ש. ובתר"י הכריח כן מלקמן כב, ב במי שירד לטבול והגיע הנה"ח מתכסה במים וקורא. ומבואר דאף דלא יתפלל סמוך לק"ש מ"מ איכא ענין לקרות ק"ש עם הנה"ח. ולקמן כט, ב מצוה להתפלל עם דמדומי חמה, ופרש"י תפלת יוצר עם הנה"ח, ומשמע דפי' יראה נמי אתפילה, והיינו כיון דהזוהרים במצוות והזוהרים לקרא ק"ש עם הנה"ח ולסמוך נמצא דהכל הוא גדר המצוה של זמן כוותיקין. אבל מרבנו משמע דס"ל כתוספות כאן ד"ה לק"ש וביומא לו, ב ד"ה אביי דעיקר ענין הנה"ח לק"ש הוא בעיקרו שכיון שצריך לסמוך ק"ש לתפילה נמצא שמתפלל מיד עם הנה"ח, ויראוך עם שמש קאי אתפלה שהיא היראה. 299 זו

דעת הרא"ה דזמן ציצית ותפילין אחד, אלא דבתפילין איכא איסור אם מניחם בלילה שמא לא ישמרם בנקיות, מה שא"כ בציצית שאינם אסורים בלילה רק לא הגיע זמניה. וראה להלן דדעת הרבה ראשונים דזמן ציצית בין לבן לתכלת. ואפשר דלרא"ה ורבנו משיראה חברו ומשיכיר בין לבן לתכלת חדא דשיעורא, וכמו שכ' בב"י סי' נח, ועי' ביאור הגר"א

לאחר שהגיע זמן תפלה, אבל התחיל קודם לכן אינו צריך להפסיק, וכך היא בתוספות ³²¹. והאי דאמר' לא תאכלו על הדם לא תאכלו עד שתתפללו על דמכם, אסמכתא בעלמא היא ³²², אבל פשטא דקרא על אבר מן החי נאמר שלא יאכל הבשר בעוד שדמו בו ³²³.

ר' יהושע אומר עד שלש שעות, אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יהושע.

הקורא מבאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה (כו') תיובתא דרב חסדא. וא"ת ³²³א ולסברא דרב חסדא מאי קמ"ל מתני' שלא הפסיד כאדם שקורא בתורה, שזה דבר פשוט הוא. וי"ל דקמ"ל דאע"ג דפשע ולא קרא בעונתה, לא חשיב כמוזכר עון כשקורא שלא בעונתה, אלא הרי הוא כקורא בתורה. ויש מי שתירץ ³²⁴ דהא קמ"ל שאע"פ שדברים שבכתב לא ניתנו לאומרן על פה ³²⁴א, ושאר פסוקין אינו יכול לקרוא, אפ"ה ק"ש יכול לקרותה על פה, ואע"פ שאינו קורא אותה לשם חובה דכיון שניתנה לאומרה על פה לחובה יכול לאומרה אפילו שלא לחובה כל הפעמים שירצה. ומזה הטעם התקינו לומר פרשת הקרבנות על פה בכל

כל התולה בזכות עצמו וכו' עד וגנותי על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי, וכתוב בסיפיה ואותך אציל מיד מלך אשור ³¹³. שישגר לו הקב"ה שלום מר הוא לו. שלא עסק ³¹⁴ בזכותו.

יהנה כאלישע. כלומר וליכא משום רוע מוסר, דהא באלישע מצינו שנהנה ³¹⁵.

המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנא' ורגליהם רגל ישרה. כלומר ³¹⁶ צריך שיחבר אותם זה אצל זה בכיוון, כאלו לא היו אלא אחת, ומרגל קא דייק, דמשמע שיהיו סמוכין כמו רגל אחד ממש. ובירושלמי ³¹⁷ נחלקו בהא חד אמר ככהגים עקב בצד גודל, שהכהנים אין יכולים לפסוע פסיעה גסה משום ³¹⁸ לא תגלה ערותך עליו. וחד אמר כמלאכים, כלומר סמוכין ממש שנאמר ³¹⁹ ורגליהם רגל ישרה. ובגמ' דידן סובר כמ"ד כמלאכים, הילכך צריך לכוונם כדי שידמו רגל אחד. ויש שנוהגים לתת ריוח למעלה אצל האצבעות, משום דכתיב וכף רגליהם ככף רגל עגל ³²⁰.

כל האוכל ושותה ואח"כ מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גוך. ודוקא כשהתחיל

לאו, ומלשון רבנו משמע דרק לתפלה א"צ להפסיק אבל לק"ש מפסיק, ועי' שו"ע סי' פט. 322 כ"ה בתר"י דתפלה דרבנן, ואפילו תאמר דעיקר תפלה מן התורה מ"מ קרא לאו להכי אתא. 323 וכן אזהרה לב"ד שהרגו שאין טועמים אותו היום עי' סנהדרין סג, א, וכן לענין קדשים שלא לאכול הבשר עד זריקת הדם, ועי' רמב"ם בטהרה שורש ט' דכ' דאין לוקין על לאו זה שלא יטעום כלום קודם שיתפלל משום דהוי לאו שבכללות, ועי' רא"ה שכתב דתפלה ודאי דאורייתא וכדקיי"ל עבודה שבלב זו תפלה אבל מטבע שלה וגוסס שלה ותקונה שלש פעמים ביום דרבנן אבל אין לוקין על לאו זה כו' וה"ל לאו שבכללות. 323א בדברי רבנו זכינו להבין דברי התר"י שהקשה קושיה זו בסתמא דמה השמיענו שלא הפסיד וזה דבר פשוט. ובמעדני יום טוב כתב דצ"ל שלא היתה גירסתו בגמרא כגירסא דידן, דאל"כ יש חידוש דקורא בברכותיה. ועי' צל"ח שכ' שקושית התר"י על הברייתא דקתני דלא הפסיד וקתני נמי דיכול לקרותה בברכותיה ולפי"ז הקשו מה לא הפסיד. אבל מרבנו למדנו דעיקר הקושיא אליבא דרב חסדא דסובר דאינו מברך. אבל על הברייתא לא קשיא דאפשר דמפרש עצמו דמה לא הפסיד דקורא בברכותיה. 324 כ"כ בתר"י בשם ר"ש מן ההר. 324א גיטין ס, ב.

כוותיקין והיה חזקי' המלך משבח עצמו דאף דדרך מלכים לקום בג"ש, הוא היה משכים כוותיקין, ועי' לעיל ד, א לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני שכל המלכים ישנים עד ג' שעות ואני חצות לילה אקום וכו', ונראה דענין חסידות שמוותר על שלו וכדשנו באבות שלי שלך שלך חסיד, ודוד שהיה מלך ומוותר על זמן שינה שלו לתפלה, הוי בגדר חסיד. 313 רבנו בא להוציא מהגירסא שלפנינו שהובא הפסוק במ"ב יט, לד וגנותי אל העיר הזאת וגו' האמור בנס שנעשה בסנחריב אלא גרס הפסוק שם כ, י וגנותי על העיר הזאת למעני וגו' שנאמר אחר תפלת חזקיהו בחליו שבו התפלל ומכף מלך אשור אצילך זכר נא את אשר התהלכתי וגו' ותלה בזכות עצמו, ואדוגנו המהרש"א צפה כן מדעתו הרחבה. 314 בכי"נ: שלא עשה. ועי' מהרש"א. ואפשר שדרש תיבת "לי". 315 עי' מאירי שהוסיף שיקבלנה על דעת שישלם גמול אחר ובדרך כבוד. 316 מיסודו של תר"י. 317 בפרקין ה"א. 318 שמות כ, כג. 319 יחזקאל א, ז. 320 בתר"י הוסיף שאין זה כלום שהרי בתלמוד לא הזכיר אלא שיכוין אותם. ועי' מכתם (עמ' כג) והערה 94 שהארכנו בביאור ענין זה. 321 כ"כ הרשב"א, אבל בתר"י ורא"ש כתבו בשם ר"י הוקן דדוקא במנחה אין מפסיקין אבל הכי אסמכתא אקרא ואיכא

יום³²⁵, מפני שהיא חובה, כדאמרינן במדרש³²⁶ אמר אברהם אבינו במה אדע כי אירשנה, כלומר באיזה זכות יתקיימו להם הבטחתך, אמר לו בזכות הקרבנות, שנאמר קחה לי עגלה משולשת וגו', תינח בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מאי [איכא למימר] אמר לו יאמרו לפני פרשת קרבנות ומעלה אני עליהם כאלו בנו בית המקדש והקריבו עליו קרבן. ומזה הטעם נמי אומרים בהרבה מקומות פרשת ברכת כהנים, דכיון שחובה לומר בכל יום ברכת כהנים על פה בשעת נשיאות כפים, יכול לאומרה אפילו שלא במקום חובה. כללו של דבר כל פסוק שניתן למצוה או לחובה לאומרו על פה, יכול לאומרו כמה פעמים שירצה, אפילו בשעה שאין בו מצוה כלל, ואין בזה משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרן על פה, הואיל וניתנו לאומרם פעם אחת.

הקורא מכאן ואילך וכו'. וכתב רבנו האי גאון ז"ל³²⁶ ואף כל שעה רביעית, אע"פ שאין עונתה מברך שתים לפנייה (ושתים) [ואחת] לאחריה. ומשמע מדבריו דלאחר ד' אינו מברך, ונסיב לה כר' יהודה דאמר³²⁷ תפלת השחר עד ארבע שעות. אבל ר' יצחק ז"ל³²⁸ פי' אפילו עד חצות דהוא זמן תפלה לתנא קמא.

אמר ר' מני גדול קורא ק"ש³²⁹ בעונתה יותר [יא, א] בשלמא ב"ה קא מפרשי טעמיהו דידהו³⁸⁴. כדאמר במתניתין משום שנאמר ובלכתך בדרך, וטעמיהו דב"ש, כלומר אותו הפסוק שמביאין ב"ש ראייה לדבריהם הם דורשים אותו לפנים אחרים, אלא ב"ש מאי טעמיהו, כלומר מפני מה אין דורשין בשכבך ובקומך כדרשא דב"ה, דפשטו הכי משמע. אמר לך ב"ש א"כ דפירוש הפסוק כב"ה, לימא קרא בבקר ובערב, ולא³³⁵ דוקא בבוקר ובערב, [דבערב] משמע אפילו מבעוד יום מן

325 עי' תוס' בתמורה יד, ב הקשו דהיאך אומרים מזמורים בע"פ וע"ש שתירצו שאין להקפיד אלא בדבר שמוציא אחרים יד"ח, ועי' רא"ש גיטין שם וטור סי' מט בזה כמה תירוצים. ובב"י שם הביא תירוצו של הר"ש מן ההר. 326 כ"ה בתר"י ובטור שם. ולפנינו בתענית כו, ב. 327 א כ"כ בשמו ברשב"א ורא"ש, וכ"כ בטור סי' נח ורא"ה בשם רבוותא. 328 לקמן כו, א. והסברא דברכות ק"ש יש להם דין תפלה, ומשום כך אע"פ שעבר זמן ק"ש לא הפסידו ענין התפלה. 329 כנראה כוונתו לר"צ בעל התוספות ועי' תוספות ר"י, ותוס' הרא"ש הסתפקו בהא אם עד ד' שעות כר"י לתפלה או עד חצות כרבנן, או כל היום. וכן ברשב"א כתב שנסתפקו בזה בתו', [וברמב"ם כתב דקורא כל היום וכ"ד הרבה ראשונים דס"ל דברכות ק"ש אין להם קשר עם תפלה אלא זו תקנה לקבלת עול מ"ש כל היום אפילו לא יקיים מצות הקריאה ועי' פי' ריבב"ן]. אבל רבנו כתב מרי"צ עד חצות. ועי' אבודרהם סדר תפלות של חול השער הא'. 329 לפנינו : גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק וכו'.

330 כל הענין ברשב"א. ועי' תוס' ד"ה גדול [ומשמע דהתוס' לא העמידו במי שתורתו אומנתו] ובתוס' רי"ח ור"ש כתבו נמי דנקטו הכא דאפילו לרשב"י וחבריו שלא היו מפסיקין לתפלה כי אם לק"ש לפי שתורתם אומנתם. ואע"פ שזו גמ' בשבת יא, א מ"מ אשמעינן הכא טעמא, אי נמי לאפוקי הא דאמרו בירושלמי דאפילו לק"ש לא היו מפסיקין [עי' מאירי]. 331 אפשר שכונתו שאילו מי שאין תורתו אומנתו אפילו היה השונה עדיף צריך להפסיק לק"ש שכן יכול להשלים משנתו בשאר שעות היום שמתעסק בהם לצרכיו. 332 לפנינו : יטה ויקרא, ועי' גירסת הרי"ף. 333 כלומר, אע"ג דודאי ב"ש דרשי האי קרא לזמן קריאה בזמן שבנ"א עומדים, מ"מ דרשו נמי לצורת הקריאה בדרך עמידה. 334 כג"י כ"מ. 335 כ"כ ברשב"א. ועי' פנ"י שכ' דדוקא במקום דקתני בערב לחודיה אפשר דהכונה מבעוד יום מעת שהעריב היום, אבל במקום שנאמר בערב ובבוקר, התם ודאי הכונה ליום ולילה. ועי' צ"ח שהאריך בקושיה זו.

האלמנה גמי, דבכניסת אלמנה גמי מצוה איכא ומאי שנא אזיל למכנס את הבתולה. ופרקינן דלאו דאזיל לכנס קאמר, דכל דאזיל לדבר מצוה היינו עוסק במצוה, וההיא מבשבתך נפקא דפטור, אלא הכא משום טרדה הוא דפטריה ליה, ובאלמנה ליכא טרדה ³⁴², [וקס"ד דמשום טרדה] בלחוד הוא דקאמר ואפילו טרדה דרשות, וטעמא משום שאינו יכול לכון, ומשום הכי פריך אי הכי מאי איריא חתן אפילו טבעה ספינתו בים, דהוא טרוד ליפטר, והשיב לאו כדקס"ד דטרדה דרשות קאמינא, אלא בטרדה דמצוה קא אמינא ³⁴³.

וב"ה לאו ³⁴⁴ ממילא שמעת מינה. פירוש דבדרך גמי קרי אע"ג דלאו מוטה ³⁴⁵.

אמר להם יהא כנגד המשחיתים. להוציא מלבן של משחיתי זקנם אני מגדל זקני ³⁴⁶, אף אתה כשאני הטתי אתה זקפת להוציא ממני.

תני רב יחזקאל עשה כדברי ב"ש עשה וכו'. הפי' הנכון בזה, דדוקא בהא קאמרי' או (כדוכתא)

[כדכוותא], דלב"ש בעו דוקא מוטה בערב או עומד בבקר, ולב"ה בין מוטה בין עומד בין הולך בין יושב יצא, וכיון דכן מאן דעביד כב"ה שפיר, אע"ג דלב"ש לא יצא ידי חובתו, משום דהלכתא כב"ה, ומאן דבעי לאחזורי אנפשיה למעבד כב"ש כיון דבהאי מאן דעביד כב"ש לא מפיק מדבית הלל ³⁴⁷.

רב יוסף אמר עשה כדברי ב"ש לא עשה ולא

המנחה ולמעלה, דכתיב ³³⁶ תזבח את הפסח (מ) בערב, וכן בין הערבים ³³⁷, אלא הכי קאמר [בבוקר ובערב] ³³⁸, אי גמי ביום ובלילה. לכדתניא בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן. ואע"פ דהא ממעטין עוסק במצוה מבשבתך בביתך וחתן גמי עוסק במצוה הוא. יש לומר דהא מיעוטא בעלמא הוא ולא כתיב בקרא בהדיא שיהא פטור, ומסתיין למעוטי עוסק במצוה ממש, אבל חתן דמחשבה בעלמא הוא אימא לך לחייב קמ"ל ³³⁹.

והאי דאמרינן ומי לא עסיקינן דאזיל לדבר מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי. ה"ק, אמאי קא מיתרת האי בלכתך למעוטי חתן, דילמא לגופיה איצטריך ולרבוני היכא דלא עסיק במצוה ממש, אלא דאזיל לדבר מצוה, ואידי דקא פטר עוסק במצוה מבשבתך בביתך, איצטריך הכא לחיובי מאן דלא עסיק במצוה ממש, אלא דקא אזיל לדבר מצוה ³⁴⁰.

א"כ לימא קרא בלכת השתא דכתיב בלכתך משמע בלכת דידך, דהיינו שלא לדבר מצוה. ולאפוקי מאי, אי לאפוקי עוסק במצוה ממש הא אפיקתיה מבשבתך, אלא כי איצטריך קרא למעוטי חתן ³⁴¹. והשתא הוה ס"ד דלמעוטי דקא אזיל לישא את הבתולה, ופטור משום דקא אזיל לדבר מצוה אע"ג דלא עסיק ממש בדבר מצוה, ומשום הכי פריך אי הכי אפילו כונס את

ועי' מש"כ באבן האזל ח"ח הל' ק"ש רפ"א בביאור דברי הרשב"א. 336 דברים טז, ו. 337 שמות יב, ו. 338 ע"פ הרשב"א. 339 עי' רש"י ופסקי רי"ד כאן, ותוס' סוכה כה, א ד"ה ובלכתך, יראים רנב. 340 כה"ע ברשב"א, ודלא כרש"י שפי' באופן אחר, ועי' פנ"י ומרומי שדה. 341 אפשר דזה פירוש ולא גירסא. 342 וכ"כ ברשב"א. ולפי"ז איכא ב' ריבויים חדא מקרא דבשבתך בביתך לעיקר עוסק במצוה והאי לאו משום טירדא אלא דעצם העיסוק פוטרו, ואפילו אם כונס אלמנה כיון דעוסק במצוה פטור, ומקרא דובלכתך בדרך דרשינן שאפילו אינו עוסק בעצם המצוה, אלא דהולך לעסוק במצוה גמי פטור, מיהו דוקא בב' תנאים דליהוי טריד ודוקא טירדא דמצוה. [וכ"כ במאירי להלן טז, ב אלא שהוא מפרש דמיירי בכנס כבר, דתו ליכא עסק מצוה אלא רק טרדא דמצוה, ודלא כרבנו דמפרש דקאי באזיל לכנס, ואפשר דהמאירי לא רצה לפרש בהולך לכנס דס"ל דהאי הוי כעוסק ממש במצוה]. ולפי דעת רבנו והרשב"א הכונס את האלמנה פטור אע"ג דליכא

טירדא כיון דעוסק במצוה ממש. אבל הרבה ראשונים חולקים בזה רב האי גאון הובא ברשב"א ומאירי ואו"ז סי' פג בשם הר"ח וכן הר"ם פ"ד מק"ש ה"ב כתבו דאפילו עוסק ממש בכניסת אלמנה חייב בק"ש דכיון שאינו טרוד אינו נפטר, ולדעתם דין הטיירדא נאמר גם בעיקר קיום המצוה. 343 כע"ז כתב הריטב"א בסוכה כה, א (עמ' רל, א). ועי"ש בהערות בזה. 344 לפנינו: וב"ה אמרי. 345 נראה שכוונתו שא"א לילך בהטיה וכן הוא במאירי שבדרך הילוכו אין כאן הטיה, ולפי"ז ר"ט שהי' מהלך בדרך והטה, היינו שעמד והטה, ועי' פיהמ"ש לרמב"ם. 346 כפי' תוס' רי"ח ורשב"א, ועי' אוצה"ג שכן משמע בגאונים והוא כנגד המשחיתים, וכן משמע בלשון התוספתא וספרי ואתחנן, אבל ברש"י שהשחית זקנו כנגד המשבחים. 347 כ"כ גם בתוס' רי"ח, רשב"א, תר"י, כיון דגם לב"ה אפשר לקרות מטין מותר אפילו לכתחילה להטות כב"ש ואין בכך כלום שאין נראה חולק אב"ה. וברשב"א הקשה דמה ס"ד דרב יחזקאל למימר הכי הא ר"ט שהטה אמרו לו כדאי לך לחוב בעצמך

כלום. פירוש בשהיה זקוף והטה או היה מוטה
 וזקף, שכל שעושה הוכחה לעשות כדבריהם
 קנסוהו שלא לצאת, כיון שעושה הוכחה
 כדבריהם³⁴⁸. והיינו דמייתי ראייה מהא דתנן
 מי שהיה ראשו ורובו בסוכה וכו'. וקיימא לו
 התם במסכת סוכה³⁴⁹ דבתרתי פליגי, פליגי
 בסוכה גדולה ופליגי בסוכה קטנה, ומסוכה גדולה
 מייתי ראייה דמדינא נפיק אלא דאיכא חששא
 בעלמא משום שמא ימשך אחר שולחנו, ואפילו
 הכי אמרינן דאמרו לו ב"ש לרבי יוחנן החורני
 א"כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך
 משום חששא, ומנייהו נשמע לב"ה לענין מי
 שעושה כדברי ב"ש לא עשה כלום, שמא יקבעו
 אחרים הלכה כב"ש, ואפשר דאתי אינש לידי
 ביטול ק"ש, דאי לא מצי מוטה לא קרי ק"ש³⁵⁰.
 ור"נ בר יצחק אמר עשה כדברי ב"ש חייב מיתה.
 בשהיה יושב והטה לכתחלה, כיון שמתכוין לסתור
 דברי ב"ה, ומתכוין לעשות כב"ש³⁵¹.

מתני'. בשחר מברך שתיים לפניו וכו' אחת
 ארוכה ואחת קצרה. פירש"י³⁵² אשתים דלאחריה
 של ערבית קאי, וארוכה היא אמת ואמונה,
 וקצרה היינו השכיבנו, שאין בה מלות כל כך,
 ומפרש³⁵³ דמקום שאמרו להאריך אינו רשאי
 לקצר קאי למאי דאמר ברישא אחת ארוכה, ורוצה
 לומר שאמת ואמונה שהיא ארוכה לא יקצר
 ממנה, והשכיבנו שהיא קצרה לא יוסיף בה.
 והקשה עליו רבינו יעקב ז"ל³⁵⁴ היאך אומר
 דהשכיבנו היא קצרה, שהרי אנו רואים שיותר
 מטבע יש בה מקדוש והבדלה שהן ארוכות³⁵⁵.
 ועוד שבתוספתא³⁵⁶ מונה הברכות הקצרות ואינו
 מונה בהם השכיבנו. ועוד שאם כדבריו דמקום
 שאמרו להאריך קאי ארישא לא היה לו לומר

זה הלשון, אלא ארוכה לא יעשנה קצרה, קצרה
 לא יעשנה ארוכה³⁵⁷. ועוד היאך אומר שלא
 יכול לקצר באמת ואמונה [והא אמרינן לקמן בפ'
 היה קורא³⁵⁸ אמר אני ה' אלהיכם צריך לומר
 אמת ואמונה, לא אמר אני ה' אלהיכם אין צריך
 לומר אמת. ואקשינן והא בעי לאדכורי יציאת
 מצרים, ופריק דאמר הכי מודים אנחנו לך וכו'
 כדאיתא לקמן, הרי שחזרה השכיבנו ארוכה
 יותר מאמת ואמונה, והיאך אומר שאין לו לקצר
 באמת ואמונה]. ועוד שלפי דבריו שאומר שאין
 לו להוסיף בהשכיבנו, קשה מה שנהגו בכמה
 מקומות לומר פיוטים בהשכיבנו. ועל כן פירש
 הוא ז"ל³⁵⁹ דאחת ארוכה ואחת קצרה, ר"ל
 שאם ירצה יאריך בהם ואם ירצה יקצר בהם,
 ואחת ארוכה כלומר בין ארוכה בין קצרה, ודומה
 לזה מאי דאמרינן³⁶⁰ אחת בתולות ואחת
 בעולות, כלומר בין בתולות בין בעולות. ומה
 שאמרו מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר,
 אינו חוזר לראש, אלא מילתא באפי נפשה היא
 שהברכות שהן ארוכות כגון קידוש והבדלה אין
 לו לקצר ממטבע שלהם כלום. ומקום שאמרו
 לקצר כגון ברכת ב"פ הגפן וברכת הפירות
 והמצות אין לו להאריך בהם. ומה³⁶¹ שאמרו
 אחרי כן לחתום אינו רשאי שלא לחתום, הוא
 פירוש מה שאמרו תחלה מקום שאמרו להאריך
 אינו רשאי לקצר, כלומר ברכה שהיא ארוכה
 וצריכה חתימה אינו רשאי לקצר כלל מהמטבע
 שלה, מפני שאם יקצר לא יצטרך לחתום בה,
 ואינו רשאי שיעשה בענין שלא יחתום. וברכה
 שהיא קצרה ואין לו לחתום בה אינו רשאי
 להאריך במטבע ולהוסיף בה, שאם כן יצטרך
 לחתום, ומקום שאמרו שלא לחתום אינו רשאי

לפנינו ותוס' ר"י, ומקור תשובתו של ר"ת במחז"ו
 סי' שכה ושבה"ל סי' כח (עמ' 365), או"ז ק"ש סי'
 יט, תר"י, וטור סי' סט. [ובהערות לתוספות ר"י
 האריך הגרנ"ז ז"ל בטו"ט ד].³⁵⁵ מיהו
 במאירי תי' דיש בהם ענינים רבים עיי"ש.
³⁵⁶ תוספתא במכילתין פ"א ה"ז. ³⁵⁷ קושיא
 זו לא הובאה ברשב"א ומקורו בתוספות ר"י ורא"ש
 ושבה"ל שם. ³⁵⁸ לקמן יד, ב, וברשב"א
 תי' דלרש"י אומר כל גוסס הברכה חוץ מתיבות
 אמת ואמונה. ³⁵⁹ בראשונים הנ"ל, ועי'
 גם מאירי בשם אחרוני הרבנים. ומכאן מקור דברי
 רבנו בתר"י. ³⁶⁰ יבמות מא, ב. ³⁶¹ מלשון

שעברת על דברי ב"ה. ולפי מה שכ' לעיל דר' טרפון
 עמד בכדי להטות כב"ש וסיכן עצמו בזה שעמד
 בהא הוכיח דס"ל כב"ש ודלא כב"ה, דלב"ה ודאי
 אסור לקרות מוטיין במקום שע"י ההטיה יביא עצמו
 לידי סכנה. ³⁴⁸ עי' תר"י ורא"ה. ³⁴⁹ סוכה
 ג, ב; כח, א. ³⁵⁰ בדבר אברהם ח"ב סי' כו
 אות תי' כ' בביאור דברי רבינו שכיון שאפשר לבא
 לידי הכשלת איסור הוי איסור דרבנן רבוץ על קיום
 המצוה והר"ל כמצוה הבאה בעברה. ³⁵¹ כ"ה
 ברשב"א. ועי' תוספות ותוספות ר"י. ³⁵² ד"ה אחת
 וכנ"א שם. ומקור דברי רבנו בתחילתן ברשב"א.
³⁵³ כ"ה ברש"י על הרי"ף. ³⁵⁴ כ"ה ברשב"א ותוספות

רשאי לקצר וכו', לאו למימרא שאינו רשאי לקצר ולהאריך בנוסח הברכה, כלומר לרבות ולמעט במלותיה, דאם כן היה להם לתקן נוסח כל ברכה וברכה במלות מנויים ³⁷² וזה לא מצינו. אלא ודאי שאין ההקפדה במלות הנוסח לרבות או למעט, אלא ההקפדה היא במטבע שטבעו בו חכמים, והוא שיש ברכות שפיתחות בברוך וחותמות בברוך, והיא שנקראת בכל מקום ארוכה, ואותו מטבע שפותח ואינו חותם כגון ברכת הפירות והמצוות וברכת הזימון דהיינו ברוך שאכלנו הוא נקרא מטבע קצר. והכי גרסי' בירושלמי ³⁷³ אמר ר' יודן מטבע קצר פותח בברוך ואינו חותם בברוך, מטבע ארוך פותח בברוך וחותם בברוך, ויש מן הקצרות שחותמות בברוך ואינן פותחות בברוך, כגון תפלה קצרה וברכת גשמים ותפלת הדרך וכן ברכה סמוכה, ואלו אם הם סמוכות לברכות שיש להם סדר, כגון ברכות של שמונה עשרה הרי אלו כמטבע ארוך, שכל אחת כיון שהיא סמוכה לחברתה והראשונה פותחת בברוך הרי אלו כולם כאלו חותמות בברוך, וכן ברכות אמצעיות שבברכת המזון. אבל אם הם סמוכות לברכות שאין להם סדר, כגון ברכות [שניות] שלפני ק"ש דשחרית וערבית, שאלו רצה להקדים ברכה לחברתה מקדים ואין בכך כלום, כדאיתא לקמן בסמוך ³⁷⁴, הרי אלו כאלו מעיקרא נתקנו להתחיל ושלל לפתוח, ואף היא נקראת קצרה. ואחת ארוכה דקתני מתני' היינו ברכה ראשונה של ק"ש, בין דשחרית בין דערבית. ואחת קצרה היינו ברכה שנייה שבזו ושבזו, לפי שאין להם דין ארוכה אע"פ שהיא סמוכה לארוכה, כיון שאין להם סדר. ומקום שאמרו להאריך אינו

לחתום. ועוד פירש רבינו תם ז"ל ³⁶² דאחת ארוכה ואחת קצרה אמת ואמונה לבד קאי, כלומר פעמים שמקצרה פעמים שמאריכה, והיינו כשאומרים פרשת ציצית היא ארוכה שאומר אמת ואמונה, וכשאינו אומר פרשת ציצית היא קצרה, שאינו אומר אמת ואמונה אלא מודים אנחנו לך. אבל ³⁶³ בהדיא מוכח בתוספתא ³⁶⁴ דאחת ארוכה ואחת קצרה אדלעיל קאי, דתניא התם שתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה, ולמה אמרו אחת ארוכה ואחת קצרה, מקום שאמרו להאריך וכו' והא ודאי יש לשאול למה אנו נוהגין לומר פיוטין בברכות של קריאת שמע. וי"ל שלא אמרו אינו רשאי להאריך אלא דוקא בתורת קבע, שאסור לקבוע בהן אריכות או קיצור לשנות ממטבע חכמים, והוא כשהאריכות או הקיצור הוא קבוע, אבל שלא בקבע לא אסרו ³⁶⁵. והראיה דאפילו בברכות של תפלה דקיימא לן דאסור לו לאדם לשאול בהם צרכיו, מעין כל ברכה וברכה הוא מוסיף ³⁶⁶. ואפילו יהיו מלות התוספות יתירין על העיקר, ואין ספק שאסור לעשותו קבע בברכה. ואפילו בשלש ראשונות שאסור לשאול בהן כלל ³⁶⁷ אפי' מעין ברכה, אמרו במ' סופרים ³⁶⁸ שאומרים בהם זכרנו ומי כמוך, ומאריך באתה קדוש מפני שהם רחמים לרבים, וכן נהגו בכל מקום, אלמא כל שאינו קובע בהן לעולם מותר, ועל כן נהגו לומר שירות ותשבחות אפילו בשלש ראשונות ³⁶⁹. ועד כדון לא אמרינן אלא אינו רשאי, אבל ודאי אם עבר ועשה, ואפילו שינה מטבע ארוך במטבע קצר או ששינה המטבעות יצא, והכי מוכח לקמן בפ' כיצד מברכין ³⁷⁰. וי"מ ³⁷¹ דהא דקתני מקום שאמרו להאריך אינו

ועי' ח' הריטב"א לע"ז שם שרמו לדבריו כאן שכתב אע"פ שאמרנו שואל אדם שאלת צרכיו כו' פי' ואין בזה משום מקום שאמרו לקצר אין אדם רשאי להאריך מטעמי דכתיבנא בברכות. ³⁶⁷ ברכות לד, א. ³⁶⁸ פי"ח ה"ו. וראה, בהערות אצל היגר שם. ³⁶⁹ עי' תוס' ברכות שם ד"ה אל ישאל, ועי' שם ד"ה אם בא. וחי' הריטב"א לע"ז שם. ³⁷⁰ לקמן מ, ב. ע"כ מהרא"ה. ³⁷¹ כ"ה ברשב"א לפנינו, ורבנו קיצרו מאוד והזכירו בא"ח תפלה גז וברכות עא, ובפי' הרשב"ץ (עמ' מה). ³⁷² עי' סידור ר"ש מגרמייזא עמ' פא. ³⁷³ ירוש' ברכות פ"א ה"ה, והובא ברשב"א וראשונים. ³⁷⁴ לקמן יב, א ורש"י שם.

התר"י. ³⁶² פי' זה הביא הרשב"א, ומקורו בתוספות ר"י והרא"ש ואו"ז שם. ועי' תוספות. ³⁶³ מכאן לשון הרא"ה (עמ' יג). מיהו ברשב"א שאל כע"ז ודחה פי' זה. ³⁶⁴ שם ה"ה, ועי' בשבה"ל שכתב דלר"ת גי' אחרת בתוספתא, ועי' שו"ת ר"ת סי' סג, יב, ולכאורה יש סתירה בדבריו. שו"ר שהאריכו בזה בהערות לתר"י ותוכ"פ עמ' 25. ³⁶⁵ כ"כ ברא"ה. ובהל' ברכות להריטב"א פ"ו הי"ד הביא בקיצור כל הענין ושויין הם למה שכ' כאן. ועי' ספר הביתים שערי ק"ש ש"א ה"י (עמ' 10). ³⁶⁶ עי' ח, א אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה כו' אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה. ואומר.

רשאי לקצר דקתני, היינו שאם היה מטבע ארוך שפותחת וחותמת בברוך אינו רשאי לקצר לפתוח ולא לחתום, או לחתום ולא לפתוח שהן מטבע קצר. ומקום שאמרו לקצר היינו אם פותחת או חותמת לבד אינו רשאי לפתוח ולחתום כדי שלא ישנה את המטבע ויחזיר מטבע קצר לעשותו ארוך. והא דקתני מקום שאמרו לחתום אינו רשאי שלא לחתום, בקצרות קא מיירי, והא קמ"ל דלא תימא שאין ההקפדה אלא בין ארוכה ובין קצרה שלא לשנות את המטבע, אבל בקצרות עצמן אין (ה)הקפדה, וכיון שברכה שפותחת בברוך ואינה חותמת וברכה שחותמת ואינה פותחת שתיהן קצרות גינהו, הילכך אם רצה לפתוח מקום שאמרו שלא לפתוח, או לחתום מקום שאמרו שלא לחתום, עושה ואין בכך כלום, קמ"ל שאין לו לשנות מן המטבע שטבעו חכמים כלל. אבל לעולם אין הקפדה ברבוי לשון של ברכות ומיעוטו. ומפני זה נהגו בבתי כנסיות להאריך בתושבחות באמצע ברכות, וכן באמצע ראשונות ואחרונות בראש השנה ויום הכיפורים זכרנו ומי כמוך וכתוב ובספר חיים³⁷⁵.

[יא, ב] גמ'. אמר רבה בר עולא³⁷⁶ כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום. כלומר וכיון דבעי לאדכורי בעינן שיזכיר לשון מבואר, שאינו יוצא ידי הזכרה בלשון מסופק, דנוגה משמע נמי אור³⁷⁷. ולא אמרינן יוצר אור ובורא לילה, דגבי אור לא שייך למימר לילה, אלא גבי יום, וכיון דבעי למימר יוצר אור או משום דלישנא דקרא כך הוא, או משום דעל האורה

הוא מברך³⁷⁸, צריך לתפוס בלישנא דשייך בהפכו, והיינו חשך³⁷⁹.

אמר אבוי גולל אור וכו'. איפשר דזה הלשון היו הם אומרים בערב בברכה תחלה, דאלו היו אומרים כמותנו, היה לו לומר בורא יומם ולילה שהוא קודם³⁸⁰ אי נמי איפשר שלא היה בורא יומם ולילה בנוסחא דידהו³⁸¹. יש שואלין³⁸² בכאן למה צריך לומר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, והלא די כשיאמר מדת יום ביום, ומדת לילה בלילה. ואמר הרב אליהו הצרפתי ז"ל³⁸³ שטעם הדבר משום דאמרי' ³⁸⁴ההוא מינאה דאמר לר' מי שברא אור לא ברא חושך ומי שברא חושך לא ברא אור שנא' ³⁸⁵יוצר אור ובורא חושך, כלומר מפני מה לא אמר יוצר אור וחושך, משמע שכל אחד ואחד היה לו בורא לבדו, אמר לו שוטה שפיל לסיפיה דקרא ³⁸⁵א יי צבאות שמו, שהוא לבדו ברא הכל. ועל כן אנו אומרים מדת יום בלילה ומדת לילה ביום להודיע שבורא אחד ברא הכל.

תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם³⁸⁶ וכן הוא אומר (ו)אהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד. וכן פסק רב האיירי ורב אלפס ז"ל³⁸⁷, והא דאמרי' שכבר (אמר) נפטר באהבה רבה, שמואל הוא מרא דשמעתא, [וכבר אידחיא ממתניתין³⁸⁸ ויש מי שפוסק כשמואל משום דסוגיין] דלקמן³⁸⁹ מוכח הכין, דאמרי' אלימא דאמר יוצר אור ולא אמר אהבה רבה, משמע דההוא לישנא דוקא. ויש מן הגאונים³⁹⁰ שנסתפקו בדבר זה, ונהגו בעצמם לומר בשחר אהבת עולם ובערב לומר אהבה רבה. אמר רב יהודה אמר שמואל השכים לשנות עד

382 קטע זה מתר"י. 383 כ"ה בתר"י, והמקור בתוספות ר"י והרא"ש. 384 חולין פז, א, ועי' מהרש"א שכתב דליתא הכי בחולין שם, וצ"ל כפי שהוא בתוס' הר"י והרא"ש א"ל ההוא צדוקי לרבי מי שברא רוח לא יצר הרים וכו'. 385 ישעיה מה, ז. 386 כג"י כ"י, וכן הגירסא בגאונים והרי"ף רי"ד ורא"ה. ועי' תוספות הר"י (עמ' קלד), וקטע זה ברשב"א. 387 עי' אוצ"ח סי' נג (עמ' 29) בשם רש"ג ורה"ג ורי"ף לפנינו. 388 לשון הרי"ף. ועי' או"ז ק"ש סי' כא ומובא בראב"ה סי' לד. 389 יב, א. 390 כ"ה ברשב"א לפנינו. לפנינו

375 יסוד הדברים ברשב"א ורבנו האריך לבארו. ועי' פ"י הרשב"ץ (עמ' מז) מה שתמה בזה על הרשב"א ופי' באופן אחר באריכות. 376 כגירסת הרי"ף וכדלקמן יב, א. 377 אע"פ דנוגה נמי משמע לילה, עי' ריש פסחים נגהי לילה, מ"מ אינו ברור כ"כ. 378 עי' תוספות פסחים נג, ב ד"ה אין שברכת יוצר אור על אור השמש שבכל יום. 379 עי' רא"ה. 380 אפשר שבנוסח בזמן הגמרא הנוסח גולל אור היה התחלת ההזכרה של מדת יום בלילה. וכ"כ הרא"ה דמסתברא. 381 זה כנראה מיסודו של רבנו, והביאור דעיקר הזכרת מדת יום ולילה הוא אור וחושך כמו בשחרית יוצר אור ובורא חושך.

ומשום למוד טעמי המצוות³⁹⁶. אבל לתלמוד שהוא פי' המשנה לא, ור' אליעזר³⁹⁷ אומר אף לתלמוד צריך לברך, שהתלמוד גם כן מפרש עיקרי הפסוקים. ור' יוחנן אמר אף למדרש גמ' צריך לברך, שבמדרש גמ' למד מהפסוקים קל וחומר גזירה שוה והמדות שהתורה נדרשת בהם³⁹⁸.

דאמר רב חייא בר אשי זימנן וכו' מאי מברך אמר רב יהודה³⁹⁹ על דברי תורה⁴⁰⁰ ור' יוחנן אמר⁴⁰¹ הערב⁴⁰² נא זרב המנונא אמר אשר בחר, ובהערב נא יש שחותמין בא"י גותן התורה, ויש שחותמין בא"י המלמד תורה לעמו ישראל, וכן היה מנהג הר' יונה ז"ל⁴⁰³. ופדש"י ורת"ם

שלא קרא ק"ש צריך לברך משקרא ק"ש אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה. פירשו עלה בירושלמי³⁹¹ והוא ששנה על אתר, כלומר לאלתר. וטעמא משום דאהבה רבה אינה ברכה מיוחדת לתלמוד תורה, דלתלמוד תורה ברכה אחרת יש לה, דהיינו אשר בחר. אלא דמכל מקום כיון דק"ש בכלל תלמוד תורה הוא³⁹², כיון שבירך עליה ושונה לאלתר, הרי הוא פטור בכך³⁹³.

אמר רב הונא למקרא צריך לברך למשנה³⁹⁴ אין צריך לברך. דתורה שבכתב היא עיקר תורה ועליה צריך ברכה³⁹⁵. ור' אלעזר אמ' למשנה צריך לברך, שהיא עיקר תורה שבע"פ

אתר הוי כברכת התורה, שבזה גיכר דהוי ברכה עה"ת. [ומיושב תמיהת הב"י דלהוי קריאת שמע קריאה על אתר, מיהו אין בזה היכר דלהוי ברכת התורה. והנה ברמב"ם כתב בפ"ו מתפלה ה"י דמברך בה"ת לומד מיד מעט ומשמע דמפרש דהבבלי לא פליג, והרמב"ם כתב כן בברכת התורה. וצ"ע שלא כתב הרמב"ם להדיא דאם כבר קרא ק"ש נפטר באה"ר]. והסברא כמשי"כ בכ"מ דבעי לסמוך ברכה ללימוד. [ולפי"ז מבואר בגמ' דברכת התורה הוי כברכת המצוות, וזו ראייה לרמב"ם דלא מגי ברכת התורה במנין המצוות והרמב"ם בעשין טו ומג"א תמהו בזה]. ולפי"ז הביאור לתי' א' של הר"י דפליגי הבבלי והירושלמי אם יש לשנות על אתר, ולבבלי א"צ לשנות על אתר כלל, וע"כ דהסברא דס"ל דבה"ת הוי חפצא של המצוה, וזו ראייה הרמב"ם דמנה בה"ת במנין המצוות. ומה שאמרו השכים לשנות, דאמנם בה"ת הוי מצוה אע"פ שאין שונה מיד אחריה, מ"מ ודאי שאין לשנות בלא בה"ת, וזה בגדר מה שאמ' לקמן פא, א שלא בירכו בתורה תחילה משמחת התורה. וע"ע להלן ד"ה א"ר פפא. 394 עי' דק"ס.

395 כ"ה ברא"ה (עמ' טו). 396 רבנו הרכיב ב' הטעמים מה שכתב ברא"ה שהיא עיקר תשבע"פ והכל הסכימו עליה ובתרי" כתב שבמשנה מפרש ג"כ הפסוקים ומשם לומד טעמי המצוות. 397 וכ"ה בתרי" ולפנינו הנוסחא אחרת. 398 עי' תרי" ורא"ה. ומדרש כתב ברש"י דהיינו מדרשי הלכה כגון מכלתא וספרא וכ"מ מרבנו. ועי' פי' ריבב"ן שכ' שדורשין הפסוקין כגון בראשית ברא. 399 לפנינו נוסף: אמר שמואל. 400 כג"ה הרי"ף והרבה ראשונים, ולפנינו לעסוק בדברי תורה. 401 עי' כ"מ. 402 ול"ג עם ואו, ועי' בסמוך אי הוה ב' ברכות או חדא ברכה. 403 כ"ה בתרי"י, ועי' רש"י ותוס' ד"ה ה"ג, רמב"ם שהסכימו להלמד תורה, ועי' שו"ת הרמב"ם סימן כה וסי'

בתוס' הלכך תקינו בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם. וכ"ה בסרע"ג השלם צח, א; קצד, א; חמדה גנוזה סי' קכה; המנהיג סי' לב בשם ר"ש שלום; ראב"ן סי' קמא; תוס' רי"ה; ראב"ה שם; ס' הבתים ק"ש ש"א ה"ו ועוד. ולפי"ז נראה שיש לתקן כאן, וכמוכח מסוגיין דלקמן דשמואל. מיהו עי' בש"נ בהמנהיג שם (מהדורת רפאל עמ' סה) שיש להם נוסחה לומר בשחר אהבת עולם ולערב אהבה רבה ע"ש. ועי' ח"י הרשב"א מט, א ד"ה ואידי. [ועי' להלן בסוד"ה אמר ר"פ והערה 420 שם דמבואר ברבנו לומר בבקר אהבה רבה]. 391 בפרקין ה"ה והובא בתוספות וראשונים. 392 כ"כ ברא"ה, וברש"י כתב שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו וכו'. ועדיין יש לעיין אם פוטרת רק שינון זה שלמד לאלתר, או פוטר כל היום. ועי' רשב"א בשם הראב"ד, וב"י ופנ"י בדעת ר"י בתוס' וכ"מ בתרי"י ושבה"ל שאינו פוטר אלא מה שלומד לאלתר, משא"כ ברכת התורה דפוטר כל היום. אבל ברא"ש וכ"ה בתוס' רי"ה ורא"ש דכיון דשנה לאלתר הוי כברכת התורה ופוטר כל היום. ועי' בפוסקים אם אהבה רבה פוטר כל ג' הברכות או רק אשר בחר בנו. 393 יש כאן כמה שיטות בתוס' ב' שיטות, א, דהבבלי לא ס"ל כירושלמי, ולפי"ז אפילו באהבה רבה א"צ לשנות על אתר, וצ"ב הפלוגתא. ותי' ב' דגם הירושלמי לא אמר אלא באה"ר דל"ה עיקר הברכה, וצ"ב החילוק, והראב"ד ברשב"א דאין הברכה מוציאתה אלא הלימוד הסמוך הא הפסיק וחזר וקרא צריך לברך. [ומשמע אפילו בבירך בה"ת ממש, ועי' ב"י סי' מז דמשמע רק באה"ר]. ובעיקר הדין דנפטר באה"ר יל"ע אי בתחילה נתקנה ברכה זו שתהא גם בה"ת, או אפשר דכיון דאמרה ויש בה ברכה על עניני התורה, ותו לא שייך לחזור ולברך. ונראה דבזה נחלקו לתו' ר"י הבבלי והירושלמי, דלבבלי הוי ממש בה"ת, אבל לירושלמי דוקא אם למד על

ז"ל⁴⁰⁴ דהאי הערב נא אינה ברכה בפני עצמה, אלא חתימה לברכת על דברי תורה. ור' יוחנן מסיים בה הכי דבעי פתיחה בברוך וחתימה בברוך. והר"ז הלוי ז"ל⁴⁰⁵ אמר שהן שלש ברכות, וכנגד אלו התקינו לומר בבקר שלש ענינים מקרא, דהיינו פרשת הקרבנות ומשנה, דהיינו אי זהו מקומן, ומדרש, דהיינו ר' ישמעאל אומר בשלש עשרה מידות, וברכת אשר בחר בנו שהוא מעולה למקרא, וברכת הערב למשנה, וברכת על דברי תורה למדרש.

אמר רב הונא⁴⁰⁶ זו היא מעולה שבברכות. כלומר הא דאשר בחר בנו מפני שמוכר שם שבח ישראל ושבח התורה⁴⁰⁷.

א"ר פפא הילכך נימרינהו לכולהו. ואשר בחר בנו אעפ"י שהיא סמוכה לחברתה פותחת בברוך לעולם, מתוך שהיא באה לפעמים בפני עצמה, כשקורין בתורה בציבור⁴⁰⁸, כטעם ברכת אשר ברא ששון ושמחה שהיא פותחת בברוך אעפ"י שהיא סמוכה לשש ברכות שלפניה⁴⁰⁹, כיון שהיא באה לפעמים בפני עצמה, והיינו כשאין שם פנים חדשות. ודכותה ברכת קדוש היום אעפ"י שסמוכה לברכת היין, וטעמא משום דאלו הקדים ואכל ושתה מבעוד יום, וקדש עליו היום אינו חוזר ואומר בורא פרי הגפן, אלא פותח בקדוש היום ולא הויא השתא סמוכה⁴¹⁰. וכן נמי בברכה ראשונה של מזון שאף על פי שהיא סמוכה לברוך שאכלנו, אפילו הכי פותחת בברוך, משום שאלו

היה אוכל יחידי אינו אומר ברוך שאכלנו⁴¹¹, ויש אחרות מלבד אלו. וכיון⁴¹² שבירך ברכות אלו בבקר שוב אינו צריך לברך כלל לכל היום אם רוצה לקרות, דלא דמי להחיא דלעיל דאהבה רבה דבעינן שנה לאלתר, דהחיא אינה ברכה מיוחדת אלא לק"ש, אבל ברכות אלו שהן מיוחדות לתלמוד תורה יוצא הוא בהן לכל היום⁴¹³, משום דכיון דמצות קריאה כל היום, שבבקר פוטר כל מה שיקרא ביום. ויש מקשים⁴¹⁴ בכאן דהא חזינן בציצית ותפילין שמצותן כל היום, ואפ"ה אם חלץ התפילין וחזר ומניחן פעם אחרת צריך לברך. ובציצית נמי אע"פ שמצותו כל היום, אם מתעטף בו פעמים הרבה ביום צריך לברך עכ"פ⁴¹⁵ בכל פעם ופעם, ועוד דקבלה היתה ביד הר' יונה ז"ל⁴¹⁶ מרבותיו שאפילו גפל ממנו ולוקחו מיד ומתעטף בו שמברך עליו, ואע"פ שלא נתכוין להסירו מעליו, והכא נמי אע"פ דמצות קריאה כל היום היה לנו לומר שיברך ברכת התורה בכל פעם ופעם. ותירץ הר' יונה ז"ל שאינו דומה זה לזה, מפני שתפילין כשחולצן או הציצית כשמפשיטן מעליו נגמרה מצותן ולפיכך כשחזר ומניחן פעם אחרת מצוה אחרת הויא, ולפיכך צריך לחזור לברך. אבל בקריאה, כשקרא פעם אחת לא נגמרה עדיין מצות הקריאה כל היום, ולפיכך כשחזר וקורא, למצותו הוא חוזר ואין צריך לחזור ולברך⁴¹⁷, ואפילו כשקורא בלילה לא נאמר הלילה מהיום האחר הוא, ושיצטרך לחזור ולברך, שאע"פ שבשאר

מג, וכ"ה בהמנהיג תפלה, יא, ועוד. 404 עי' רש"י ד"ה וריו"ח, ותוספות לקמן מו, א ד"ה כל, ועי' מכתם. 405 במאור לפנינו וברא"ה, ועי' רשב"א, וכ"ד הרמב"ם והמאירי. 406 כג' כ"מ בדק"ס ועי' רי"ד ועוד. 407 כ"ה ברש"י על הרי"ף ותרי"י. 408 כ"ה ברשב"א לעיל יא, א ורא"ה (עמ' טז), ועי' רש"י כתובות ח, א. 409 כ"ה ברשב"א ורא"ה, ועי' כתובות ז, ב וב"י סי' קי בד"ה והר"ם. 410 רא"ה ורשב"א שם. 411 רשב"א כאן ורשב"א ורא"ה לקמן מ, א ע"פ ירוש' ברכות פ"א ה"ה. 412 מיסוד הרא"ה שם. 413 כ"כ לעיל דאה"ר דאין עיקרה על ברכת התורה רק אם שנה לאלתר עשאה כברכת התורה. אבל ברכת התורה שעיקרה לברך על התורה פוטר, ומרבנו אין מבואר כ"כ אם צריך ללמוד אחר הברכה ואז פוטר כל היום, או אפילו לא שנה אחריה לאלתר מ"מ אין צריך לברך, כיון שחיובה קיים כדלקמן, או שעצם הברכה היא המצוה. ועי' שו"ע סי' מז

סעיף ט ופוסקים שם. ועי' רא"ש סי' יג, תוספות רי"ה, וט"ז שם סק"ח. 414 כ"ה בתר"י. 415 והוא ר"ת : על כל פעם. וצ"ל על כל פעם ופעם. 416 כ"ה בתר"י. ובנימוקי יוסף הל' ציצית כתב בשם הריטב"א שאם נפלה טלית שלא במתכוין וחזר ולובש, י"א שאינו צריך לחזור ולברך, וכן שמע(תי) בשם הר' יונה. 417 ומשום היסח הדעת ל"ה הפסק משום שחייב בלימוד יומם ולילה וכמ"ש בתוס' שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד. והביאור דכל המצוות כיון שקיימם שוב אינם חיוביות, אע"פ שהם קיומיות, כגון תפילין וציצית שאם הניחם פעם אחת דים, אע"פ שאם חזר ומניחם קיים מצוה. אבל בתורה לא נפטר מהחיוב, וכיון שהוא בגדר החיוב תו ליכא בזה הפסק. ויש לעיין בנשים שמברכות בה"ת משום דאיתנייהו במצוות דידהו, אבל ליתא בחיוב והגית יומם ולילה אם צריכות לברך בכל עידנא, מיהו אפשר שנשים אין מברכות על חיוב הלימוד אלא על החפצא של

תנן התם אמר להם הממונה. היינו סגן שהיה עומד תחת כהן גדול שאם יארע פסול בכ"ג יעבוד הוא ⁴²³.

ברכו ברכה אחת וכו'. לאחר ששחטו תמיד של שחר והפשיטו אותו ⁴²⁴, היה אומר להם שיקראו ק"ש, שאינם רשאים לעשות העבודה עד שיקראו ק"ש ⁴²⁵. ולא היה להם שהות לומר כל הברכות, מפני שתמיד של שחר מיד היה קרב משעלה עמוד השחר ⁴²⁶.

וברכת כהנים. היינו שים שלום ⁴²⁷, אי גמי אותן פסוקים של ברכת כהנים ⁴²⁸. אבל נשיאות כפים לא דהא משמע במסכת תמיד ⁴²⁹ דלאחר הקטרת ⁴³⁰ היו נושאים את כפיהם. ואין לומר שקודם לכן גמי היו נושאים, דא"כ התם בתעניות ⁴³¹ דקתני בג' פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהם, ארבעה פעמים וכו', הוה ליה למיתני ובמקדש ארבעה ⁴³².

[יב, א] אלא לאו דאמרו ⁴³³ יוצר אור ולא אמרו אהבה רבה. פי', והכא הא מטא זימניה. ומדלא אמרו ש"מ ברכות אין מעכבות זו את זו, כלומר דמאותה ברכה שאמר יצא ידי חובתו, דלא תימא כיון שלא אמר חברתה לא תשוה כלום זו בלא זו, אלא דאותה ברכה שאמר יצא ידי חובתו

דברים אנו אומרים היום הולך אחר הלילה, גבי קריאה הלילה הולך אחר היום, והכא משמע בירושלמי ⁴¹⁸ הילכך באותה ברכה שבירך בבקר נפטר במה שלומד בלילה. וכיוצא בזה הורה ר"ת ז"ל ⁴¹⁹ לענין סוכה שאמר שאינו מברך כשכנס לישן בה מפני כי שמא לא יוכל לישן והויא לה ברכה לבטלה, וכי תימא יברך בשעה שמתחיל להיותו מתנמנם שמא באותו שעה אין ידיו נקיות, כי ידים עסקניות הן, ושאלו לו א"כ היאך יישן בה בלא ברכה, ואמ' כי כשמברך בשעת אכילה אותה ברכה פוטרת עד אכילה אחרת, שהאכילה היא עיקר יותר מכל שאר הדברים ועשו עיקר ממנה שיברך בשעת אכילה ושיפטור השינה והטיול וכל מה שמשתמש בה עד אכילה אחרת, הכא גמי בברכה שבירך בבקר נפטר עד יום אחר. ומיהו אעפ"י שבירך בבקר על תלמוד תורה מברך אהבה רבה על ק"ש, שהיא ברכה מיוחדת לה ⁴²⁰ וכן גמי אם קורא בתורה בצבור מברך אשר בחר בנו, דאע"ג דאינו צריך לברך על קריאת עצמו, צריך הוא לחזור ולברך על קריאתו בצבור ⁴²¹ שכן תקנו לברך שם אשר בחר בנו, כמו שנתקנה ברכה לאחריה, וכמו שנתקנה ברכת אשר בחר בנביאים טובים על ההפטרה ⁴²².

התורה, ולפי"ז מעיקרא לא קשיא. ⁴¹⁸ בסוף פרקין, אמר ר' יוחנן אנן אגירי דיממא אנן יזפינן ביממא ופרעינן בליליא, ועי' תר"י שהסביר בארוכה. ועי' רא"ש ושו"ע סעיף יב. ⁴¹⁹ כה"ע מיסודו של התר"י, ודברי ר"ת בתוספות ר"י והרא"ש. ⁴²⁰ כ"כ הרא"ה, מיהו רבנו שינה וכתב שבבקר מברך אהבה רבה, [וזה כשיטת הגאונים שהביא רבנו לעיל ד"ה תניא גמי, ועי' הערה 390 שם]. אבל הרא"ה כתב כשיטתו שם שמברך אהבת עולם. ועי' ר"ת בתוס' ערובין צו, כ ובגליון שם. ⁴²¹ עיין שבה"ל סי' ה בשם הראב"ד ואפשר שכונתו כמ"ש בטור סי' קלט דתקנו הברכה משום כבוד התורה כשקורא בציבור, אבל יותר נראה דבקה"ת יש מצוה מיוחדת של קריאה מלבד מצות השינון של לימוד התורה וממילא הוי ככל ברכת המצוות שמברך על כל פעם ופעם. ועי' מכתם והערה קז שם. ולפי מה שהעלו בפר"ח ושא"ג דברכת התורה הוי מה"ת כדאמרי' לקמן כא, א מגין לבה"ת לפניה וכו', מוכח דגם ביחיד הוי מה"ת דאי דוקא בציבור א"כ לא הוי מקשה רבנו מידי. ועי' באר שבע סוטה לג, א משכנות יעקב סי' ס שכתבו דדוקא בציבור הוי מה"ת ע"ש. וראה תורת רפאל סימן ב. ⁴²² עיין

תוספות ר"י בסוף תשובת רבנו תם, וראה רשב"א. ⁴²³ עיין רש"י כאן ויומא טו, ב ותוספות שם ובתוספות ר"י כאן שהקשו על כך ועיין ראב"ד תמיד שם בשם חכמי צרפת. ⁴²⁴ ברש"י ומאירי כתבו לאחר שסדרו האברים על הכבש וכו' במשנה תמיד לא, ב וגם כונת רבנו הכי אלא שקיצר. ⁴²⁵ ואולי כונתו שאסור לעשות שום מלאכה לפני ק"ש ואפילו מצוה, והא דלא קרו לפני השחיטה משום דהוי מוקדם מאד, ואולי נתכוין למה שכ' בתורי"ה כדי שיתקבל קרבנם ברצון. ⁴²⁶ כלומר כיון דעדיין לא הגיע זמן ק"ש ותפילה לא היו מתפללין כל התפילה, וכ"ה ברש"י ותוס' ר"ת. וצ"ע במאירי שכ' משום שלא ישהו יותר מדאי בעבודתם. ⁴²⁷ כ"כ בתוס' ר"י ורשב"א. ועי' פיהמ"ש לר"מ תמיד רפ"ה ורמב"ם פ"ו מהל' תמידין ומוספין ה"ד. ⁴²⁸ כ"כ תוספות, ותוספות ר"י ורשב"א ומאירי ופי' הרא"ש שם. ⁴²⁹ תמיד לג, ב. ⁴³⁰ כנראה שיש לתקן דלאחר הקטרת [האברים], ובכ"ז יש סימון לגליון שם. וכמו בתוספות וראשונים. ועי' לח"מ פ"ו מהל' תו"מ ה"ה, ורש"ש כאן. ⁴³¹ כו, ב. ⁴³² והיינו בתעניות ובמעמדות, וביוה"כ חמשה. ⁴³³ עי' כ"מ ושו"ת הרשב"א ת"א סי' שיט.

ממנה וחברתה אינה מעכבת. ויש גורסין⁴³⁴ ואי מכללא מאי, פירוש דהא בהדיא הוא מוכרח מכאן דיוצר אור אמרו, והיינו דמוכח דאין ברכות מעכבות, ומשני לא לעולם דאמרו אהבה רבה, פירוש דחייה בעלמא הוא, כלומר אינו מוכרח מכאן דיש לבעל הדין לחלוק ולומר טעמא אחרינא, ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו, לקדם, פירוש שיכול להקדים זו לזו וסדרן אינו מעכב⁴³⁵. ורבינו הא"י גאון ז"ל⁴³⁶ פסק דסדרן אינו מעכב, אבל ודאי צריך הוא לקרות את שתיהן. ומתני' דלקמן⁴³⁷ דקתני היה קורא בתורה

והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא, [ד]משמע שאין הברכות מעכבות כלל, דהתם לא קרא בברכות דהא התם אוקימנא בקורא להגיה. ובירושלמי⁴³⁸ גמי דייק מינה דאין ברכות מעכבות⁴³⁹. תירץ הוא ז"ל דהכא מיירי בצבור, וכדקתני אמר להם הממונה, והתם ביחיד⁴⁴⁰ וכדקתני⁴⁴¹ היה קורא ויש גאונים שפסקו בין ביחיד בין בציבור ברכות אין מעכבות כסתמא דמתני' דהיה קורא דלא חלקה בין יחיד ובין צבור הקורין. ויש אומרים⁴⁴² דהאי דאמרי' ברכות אין מעכבות דוקא לענין שיקרא קודם

434 עי' רשב"א. 435 לפי פירוש זה אין

הכרע בסוגיא אם ברכות מעכבות זא"ז, ואפשר שאין תלוי בזה, ואפשר דמהאי משנה שמעינן דאין סדר לברכות אבל אין הכרח דברכות מעכבות זו את זו. ועי' פרי יצחק ח"ב סי' א ד"ה ובעיקר שרצה לומר שזו דעת הרמב"ם שכ' בפ"א מק"ש ה"ח שאין סדר לברכות, ואם נאמר דברכות מעכבות זא"ז א"כ אמאי בפ"ו מהל' תמידין ומוספין כתב דהוה אמרי אהבה רבה ולא הזכיר שהיו אומרים אח"כ יוצר אור [ועי' שאג"א סי' כו פר"ח סי' ס שהאריכו בזה] ועי' דס"ל דאין הכרע בסוגיא אי מעכבות זא"ז ומשום כך לא הזכירו הרמב"ם. 436 ברשב"א כאן

ולקמן רפ"ב, רא"ש רפ"ב, מאירי בשם הגאונים, ועי' אוצ"ה ג. 437 להלן יג, א. 438 במסכתין פ"ב ה"א, ועי' רבנו להלן רפ"ב. 439 בשאגת

אריה סי' כו תמה בקושית הגאון דהא לכאורה ב' דברים הם דהא דאמרי' הכא דסדרן אינו מעכב דמשמע דמעכבות זא"ז היינו שאם אמר רק ברכה אחת לא יצא אפילו ידי אותה ברכה. אבל הירושלמי לקמן קאי על מצות הקריאה דקיים המצוה של ק"ש אפילו בלא ברכותיה דאין הברכות מעכבין קיום מצות ק"ש [ואמנם ידי הברכות לא יצא]. ועי' משכנות יעקב ופרי יצחק שם. ונראה לי דהגאון היה קשה לו חידוש הירושלמי דש"מ דברכות אין מעכבות, דהרי הוי מילתא פשיטא בכל הש"ס דאין הברכה מעכבת המצוה עי' פ' במה מדליקין לענין ערום שלא יתרום ועוד, ועי' דהירושלמי ס"ל דיש ב' ענינים בקריאת שמע דחוץ מהא דיש בה משום קיום המצוה דקריאה, יש עליה גם דין תפילה מסידור התפילה של ברכות גאולה שע"י אמירתה יש בה מן הריצוי מכח הבקשה והשבח ועולה יותר ברצון בסמיכת הגאולה לתפילה [ועי' לעיל י, ב דדעת רה"ג דהא דאמרי' דהקורא לאחר מכאן לא הפסיד ויכול לקרותה בברכות היינו דוקא עד ד' שעות ומבואר דהוי הקריאה מדין התפילה], וזהו חידוש הירושלמי דמשמע דברכות אין מעכבות בק"ש אפילו מצד ענין התפילה שיש בק"ש, והשתא

שפיר תמה הגאון דהרי בענין ברכות ותפלה אמרי' לעיל דברכות מעכבות זו את זו וא"כ איך יוצא ק"ש כתיקונה אפילו מסידור התפילה שהרי ברכות מעכבות. ומשני דהכא בציבור. ויל"ע לדעת רבנו הגאון שמעמיד סוגיתו בציבור אבל ביחיד אין הברכות מעכבות, אם כונתו דביחיד בטל לגמרי דין העיכוב ואם קרא רק ברכה אחת יצא בברכה זו, דהא לרה"ג בציבור מעכבים הק"ש מדין סידור הברכות שיש בק"ש [או מדין סידור הקריאה של שמע שתקנו לומר בענין הברכות] ומ"מ ביחיד אין מעכבין א"כ גמי בברכה אחת אין מעכבת חברתה, מיהו יש סברא לומר שלא אמר הגאון דביחיד אין מעכב היינו שאין מעכב עצם הק"ש אע"פ שלא אמר הברכות שלא אמרו שיהיה גם בק"ש ענין התפילה הוא דוקא בציבור אבל ביחיד השאירו בק"ש רק ענין המצוה של קריאה גרידא ולא ענין התפלה והברכות ולכן אין הברכות מעכבות, מיהו כל זה דוקא בעיקר ק"ש אבל בברכות עצמן שגם ליחיד הם תיקוני התפילה אפשר שכל שלא אמר שניהם אפילו ידי אחת מהם לא יצא [וכמו בשמ"ע אם היחיד אמר רק מקצת ברכות ודאי שלא יצא דין תפלה אפילו לגבי מקצת הברכות]. ובביאור הלכה סי' ס' כתב דלמי שסובר דברכות אין מעכבות גם אין מעכבות זא"ז ע"ש. וצ"ע מניין לו, דאפשר דרק לענין מצות ק"ש אין מעכבות, ומה שכ' ש"מ בב"י, אין הכרע, דלא כתב בב"י אלא שמי שסובר דברכות אין מעכבות אם קרא ק"ש בלא ברכותיה יצא ידי ק"ש [ואפשר שדייק לשון מרן שכ' למ"ד אין מעכבות זא"ז, דמשמע דהיינו לרה"ג ביחיד, וש"מ דלדידיה אין מעכבות זו את זו וצ"ע]. מיהו ראיתי הדברים מפורשים באהל מועד ח"א לו, א שכ' דבד"א בציבור אבל ביחיד אם רצה לברך האחת בלא חברתה הרשות בידו. 440 עי' רבנו להלן ריש פרק ב. 441 נראה דחסר כאן

ויש לתקן כך: ויש אומרים דבין ביחיד בין בציבור אין מעכבות וכדקתני וכו' ועי' רשב"א בשם הגאונים. 442 כ"ה ברשב"א כאן ועי' ב"י שהביא כן משם

פתיחתא, דהא איכא תרתי לטיבותא חדא דאף היא ברכה גמורה בעצמה, ועוד דעדיפא דהיא חתימה כתקנה, אבל בדנקיט כסא דשיכרא חתימה אינה ברכה, ולא עדיפא למגרר פתיחתא בתרא. ומקשינן הא גיחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם לא שמה ברכה, כלומר ומינה דאי איכא הזכרת השם הוא עיקר הברכה, והכא נמי כיון דאיכא הזכרת השם הויא ברכה גמורה כדאמרן. אלא לר' יוחנן דאמר שצריכה מלכות ואי ליכא מלכות לא הויא ברכה מאי איכא למימר, דפתיחתה יש בה מלכות והויא ברכה גמורה, אבל חתימתה כיון שאין בה מלכות לא הויא ברכה, והלכך לא עדיפא לגרור פתיחתה בתרה טפי מחתימת שיכרא. אלא כדרבה, כלומר (כאן) [דאף] פתיחה משום יוצר אור נמי אמרה, שהרי צריך הוא להזכיר מדת יום במדת לילה⁴⁴⁷ וא"כ זו פתיחה וחתימה יש לה, ומ"מ אם סיים במעריב לא יצא דאדכוריה הוא מדכרי [מדת] לילה ביום, אבל מחתם ביום הוא דחתמיה. והראב"ד⁴⁴⁸ ז"ל הקשה על רש"י ז"ל שלא מצינו בשום מקום כונה זו שיפסיק⁴⁴⁹ את הברכה, ובלא שום כונה בעולם הברכה עולה, כ"ש כשהוא מתכוין לשום ברכה בעולם. ועוד בברייתא שחרית פתח במעריב ערבים [וסיים ביוצר אור, לא משמע שפתח אדעתא דמעריב ערבים] אלא פתח במעריב ערבים דומיא דסיים במעריב ערבים [מה

קריאת ק"ש, אבל חוזר הוא ומברך וקורא אותן לאחר מיכן בלא⁴⁴³ ק"ש, וכענין שאמרו בסוגיין בברכת יוצר אור דכי מטי זימניה מימר אמר⁴⁴⁴. פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא, פתח וברך אדעתא דשיכרא, וסיים בחמרא יצא וכו', אלא נקט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא, פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא מאי. זו גירסת רש"י ז"ל⁴⁴⁵. ופ"י הוא ז"ל שבשעה שהתחיל הברכה טעה במחשבה, שהיה סבור שהוא יין ופתח ואמר בא"י אמ"ה על דעת שיסיים בה בפ"ה, ובנתיים הכיר שהיה שכר וגמר הברכה ואמר שהכל נהיה מאי, ניזול בתר פתיחה ולא יצא, או דילמא בתר חתימה אזלינן⁴⁴⁶. ואתי' למפשטה מיהא דתניא בשחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא, פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא, ומסיפא דייק, דאע"ג דפתח ואמר ברוך אתה על דעת שיאמר המעריב ערבים בחכמה פותח שערים כיון שזוכר ואמר יוצר אור ובורא חושך עושה שלום וכולה ברכה עד יוצר המאורות יצא, אלמא בתר חתימה אזלינן. ופרקינן שאני התם שאמר בא"י יוצר המאורות, כלומר דחתמיה עצמה הויא ברכה, ולא שלא שתהא צריכה פתיחה, דיוצר אור מטבע ארוך הוא ובעיא פתיחה וחתימה, אלא ה"ק הואיל וחתימתה (שלא) [שלה] תורת ברכה גמורה כפתיחתא, דינא הוא למגרר בתרה [את]

בש"ע סי' ס' סעיף ב שטוב לחזור ולקרות ק"ש עם הברכות ופירש בפמ"ג שחושש לדעת רה"ג דלא יצא כתקונה בלא ברכות, והיינו שלא יצא ידי ברכות בלא ק"ש [ולאפוקי מדעת הראשונה שם שהיא דעת הרשב"א שחוזר וקורא הברכות בלא ק"ש] ובחנם תמה עליו בביאור הלכה דלר"ג הסדר אינו מעכב כלל ומכיון שחוזר אחר ק"ש הברכות יצא ידי חובת ק"ש כתקונה, ודבריו צ"ע דחוזר לקרות לאו משום לצאת ק"ש אלא בכדי לצאת תיקון הברכות. 445 ע"י רש"י ד"ה פתח וד"ה אלא. וע"י רשב"א ורא"ש. 446 והסכימו לדעת זו בבעל המאור השלמה ותר"י. וע"י רשב"א שכתב אילו אמר בפ"ה ושהכל נ"ב דאין מועיל דאחר שסיים הברכה, מה מועיל תוספת לאחר הברכה, והיאך קורא אותה חתימה. וצ"ע אמאי לא יועיל כאן מטעם חרטה בתוך כ"ד, וע"י לקמן. 447 כלומר בלילה. 448 כ"ה בהשגות הראב"ד על הר"ז, והובא ברשב"א ורא"ש, וע"י המאורות. 449 אפשר

הרשב"א בתשובה. 443 לפנינו ברשב"א: בשם ק"ש, וצריך לתקן שם. 444 ומשמע דלדעת הקודמת דהיינו שיטת רה"ג דאינו יכול להשלים אח"כ הברכות, דאם יכול להשלים אח"כ הברכות בפנ"ע, לא הוי קשיא לגאון כלל, אלא ע"כ ס"ל דאם יקרא אח"כ ברכות אפשר שלא יצא ידי ברכות, והיינו דס"ל לרה"ג דאע"ג דברכות אין מעכבות הק"ש ויצא יד"ח ק"ש בלא ברכות מ"מ ברכות עצמן לא יצא כיון שלא אמרן, מיהו לומר הברכות אחר כך בפני עצמן אין מועיל דלענין הברכות ס"ל דק"ש מעכב, דכך הוא מטבע הברכות שיאמר הברכות עם ק"ש, וע"כ מדובר במשנה שאינו חוזר אח"כ וקורא ק"ש עם הברכות דא"כ תיפוק ליה דיצא משום קריאה שניה [דסתמא קתני ואפילו עדיין לא עבר זמן ק"ש] ומכאן דייק בירושלמי דק"ש אין הברכות מעכבות אותה, ולפי"ז לרה"ג אם ירצה אח"כ לצאת ידי הברכות אמנם חייב לחזור ולקרותם עם ק"ש כמטבע שתקנו מצד סדר הברכות וכ"כ

סיים במעריב ערבים] דאמר בהדיא, אף פתח במעריב ערבים דאמר בהדיא⁴⁵⁰. אבל גירסת הגאונים כן⁴⁵¹ פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וסבר דשכרא הוא, פתח בדשכרא וסיים בדחמרא יצא וכו' דאפילו סיים בדשכרא נמי יצא, אי נמי היכא דנקיט כסא דשכרא וסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא יצא, אלא פתח בדשכרא וסיים בדחמרא מאי. והכי פירושו היכא דנקיט כסא דחמרא וסבר דשכרא, פתח בדשכרא וסיים בדחמרא כגון שאמר בא"י אמ"ה שהכל נהיה בדברו בפה"ג יצא, אי נמי היכא דנקיט כסא דשכרא וסבר דחמרא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא שאמר בורא פה"ג שהכל נהיה בדברו יצא, שהרי החתימה היתה כהוגן. אלא פתח בדשכרא וסיים בדחמרא מאי שאמר שהכל נהי' בדברו בורא פרי הגפן מאי, מי אמרינן פתיחתה כחתימתה דמיא לתקונה לברכה ויצא או לא. תא שמע שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא, כגון שאמר בא"י אמ"ה יוצר אור אשר בדברו מעריב ערבים פותח שערים וכו' עד הסוף בא"י המעריב ערבים לא יצא, פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור שאמר בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים יוצר אור ובורא חשך עושה שלום וכו' עד הסוף בא"י יוצר המאורות יצא, וכן בערבית על זה הדרך, אלמא בתר חתימה לחודה אזלינן דפתיחה לא מעלה ולא מוריד, ומרישא דקתני לא יצא דייקנן, ומשני שאגי התם דהא בריך, פירוש שאני גבי שכרא דהא בריך כיון שאמר

ברוך שהכל נהיה בדברו הא גמר לה לברכה דשכרא, וכי הדר אמר בורא פה"ג מאי נפקא לן מינה, הא לאו חתימה דשכרא הוא, מלתא בעלמא הוא דקאמר שהכל ברא, כלומר שברא נמי פרי הגפן ומוסיף הוא על שבת הבורא ולעולם כי האי גוונא יצא, משא"כ בשחרית וערבית כשסיים בשחרית במעריב ערבים, אין שם ברכה לשחרית כלל כי אם הפתיחה בלבד, ועשאה כמטבע קצר שאמר פתיחה בלא חתימה, ומשום הכי לא יצא. הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, פירוש דהא את הוא דאמרת דטעמא דשחרית וערבית לאו משום דבתר חתימה אזלינן, והא דקתני רישא בשחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא משום דלא בריך הוא דלא אמר אלא פתיחה לחודה לשחרית, א"כ סופה דרישה דברייתא, דקתני פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור ובורא חשך וכו' עד בא"י יוצר המאורות, דקתני יצא, אמאי והא לא בריך ברכה במלכות, הניחא לרב דאמר בהזכרת השם סגי איכא ברכה שהרי יש בה הזכרה בחתימה, אעפ"י שאין בה מלכות יצא. אלא לר' יוחנן הא אין מלכות בחתימתה והיאך יצא, והא בעי שיהי' בה מלכות. ומשני כדרבה בר עולא, דהזכרה ומלכות דאמר מעיקרא אתרווייהו קאמר, מיהו רישא דפתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא, דהא ליכא חתימה כלל לשחרית, דהא מעריב ערבים קאמר. תא שמע מסיפא כללו של דבר וכו', מאי לאו לאתויי כה"ג דשכרא

שצ"ל: שיפסיד. 450 ונראה דרש"י והראב"ד חולקים ביסוד הברכה דהראב"ד סובר דעיקר הברכה דהיינו השם והמלכות הוי תיקון מטבע של ברכה כללית, ורק בחיתום איכא הפירוט דהיינו בפה"ע או האדמה וכדו', ולפי"ז לא שייך ענין דאדעתא בעיקר הברכה כיון שכיון לשם ברכה יצא. אבל רש"י ס"ל דגם בעיקר הברכה יש ענין של ברכה פרטית, והשם ומלכות של עיקר הברכה צריך שיהא ברכת שבח עבור הדבר שרוצה לברך עליו, וצריך בשיכרא לכיון גם עיקר הברכה דשם ומלכות לכונת השיכרא, ולכן אם כיון אדעתא דדבר אחר שאינו מפירוט הברכה אפשר דלא יצא. ובזה יש ליישב הא דתמהו הפוסקים על תר"י שהקשה לשיטת רש"י דאדעתא הוי פסול בברכה הא מצוות אין צריכות כוונה, דמי שסובר שמצוות אין צריכות כוונה הני מילי בדבר שיש בו מעשה שהמעשה הוא במקום כוונה כגון נטילת לולב

אבל במצוות שתלויות באמירה בלבד ודאי צריכה כוונה וכו' וקשה מלקמן יג, א דהיה קורא בתורה אם כיון וכו' ובגמרא שם ש"מ מצוות צריכות וכו', ולרבנו יונה דרק במעשה א"צ כונה אבל בדיבור צריך לכו"ע כונה א"כ התם דהוי בקריאה הרי לד"ה בעי כונה, ונראה לי דודאי גם ק"ש הוי מעשה שקורא בשעת הזמן, ולא אמר התר"י סברא זו רק בברכת הנהגים שכל ברכה יש לה פירוט, ולשיטת רש"י כל החפצא של הברכה צריך להיות מעין החתימה ומעין כל ברכה וברכה, נמצא שאמנם בזה צריך לחשוב במיוחד לענין הברכה, וזה הוי גם למי שסובר שא"צ כוונה. 451 שיטת הגאונים הביאה הראב"ד בהשגות על הרו"ה שם, והובא ברשב"א ובראשונים וש"ג, ועי' במכתב (עמ' כה) שכתבנו שגם בתר"י שהביא בשם הרמב"ם יש לתקן "והראב"ד", ועי' רמב"ן במלחמות שהאריך בזה, ועי'

מחזירו גרוע יותר משהיה, או מחזירו כמות שהוא, אבל הבורא ית' מחזיר הפקדון בשבת, ולפיכך אנו משבחין אליו בכל לילה כי הוא יי' אלקינו ואין זולתו, ובבקר אנו משבחים אליו מיציאת מצרים והתחסד שעשה עמנו שגאלנו להיות לו לעבדים.

והא כתיב מפני שמי נחת הוא. פי' ⁴⁵⁶ והיכי קאמר' שזוקף בשם, ומשגי מי כתיב בשמי ⁴⁵⁷ מפני שמי כתי', דמשמע קודם שיוכיר השם דהיינו כשמוכיר ברוך. וטעם שאמרו להיות כורע בברוך ולזקוף בשם, מפני שבשעה שכורע מראה (ש)[ה]פחד והיראה שיש לו מלפניו, וכשזוקף מראה הבטחון שיש לו בו שייטיב אליו שתלויין זו בזו, שמי שירא ומפחד מן הבורא ית' הוא הבוטח בו שנאמר ⁴⁵⁸ (כי) [ב]יראת יי' מבטח עוז.

[יב, ב] רבא ⁴⁵⁹ אמר המלך הקדוש והמלך המשפט. והלכתא כרבא. וראיתי משם רבני צרפת ז"ל ⁴⁶⁰ דהא פסקא דרבא אינו אלא לכתחלה אבל בדיעבד יצא, ואמרו כן משום דלא שמעינן ליה לרבא דאמר לא יצא בדיעבד, והם סוברים נמי (פלוגתא דאמר דלא יצא בדיעבד, והם סוברים נמי) דפלוגתא דרבא ור' אלעזר הוי בלכתחילה, [דר' אלעזר סבירא ליה דלכתחילה] צריך לומר המלך הקדוש והמלך המשפט אבל בדיעבד אם אמר האל הקדוש יצא ואין מחזירין אותו. ומ"מ הא דאמר ר' אלעזר יצא לא משמע הכין, דאם איתא דאפילו לכתחלה אמר הוה ליה למימר ר' אלעזר אמ' אומר הוא אפילו האל הקדוש. אלא ודאי נראה דבדיעבד פליגי וכיון דפסקינן הלכתא כרבא אם אמר האל הקדוש והמלך המשפט מחזירין אותו. וכן דעת הרב אלפסי ז"ל ⁴⁶¹ דבדיעבד פליגי ואמר דאם אמר המלך

וחמרא דבתר חתימה אזלינן בין להקל בין להחמיר, ולפתיחה לא חיישינן כלל, לא לאתויי גהמא ותמרי והכל הולך אחר ברכה אחרונה קאמר. היכי דמי אילימא דאכל נהמא וקסבר דתמרי אכל ופתח בדתמרי וסיים בדנהמא שאמר בא"י אמ"ה על העץ ועל פרי העץ הון את העולם כולו עד בא"י הון את הכל, וכי ⁴⁵² מיהא נפיק והא אמרת דלאו בתר חתימה אזלינן אלא היכא דבריק בחתימה יצא, היכי דלא בריך לא יצא והא הכא דלא בריך דהא ליכא מלכות בחתימתה ולר' יוחנן לא יצא, אלא לאתויי כגון דאכל תמרי וסבר דנהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי יצא דהא בריך ואפי' סיים בדנהמא נמי יצא דתמרי נמי מיזן זייני. ובעיין לא איפשיטא ולקולא עבדינן. הלכך מאי דקא פשיט מעיקרא דיצא, ומאי דקא מיבעיא ליה נמי בכולן יצא וברייא נמי כפשטא, שכל הברכות נגררות אחר חותמיהן וכן פסק גאון ז"ל ⁴⁵³. ולפי זה הפירוש דוקא היכא דבריק כולה ברכה, אבל פתח בדשכרא ולא גמר לדשכרא, והדר חתים בדחמרא לא יצא. דבתר חתימה אזלינן ולא כלום הוא ⁴⁵⁴.

ומדקאמר' דתמרי נמי מיזן זייני, שמעי' דאי בריך על שאר מינים שלש ברכות לא יצא, ולא אמרינן מעין שלש לא עדיף משלש, אלא כיון דשאר פירות לא זייני מברך עליהו על הארץ ועל המזון, ולא מכין מזון לכל בריותיו. שנאמר להגיד בבקר חסד(י)ך ואמונתך בלילות. פי' ⁴⁵⁵, האמונה שהבורא עושה עמנו בכל יום הוא שאנחנו מפקדין נשמתנו בידו, והוא מחזיר אלינו הפקדון בשבת, שהנשמות הם עייפות מעמל שהולכים בני אדם כל היום לבקש פרנסתן, ובבקר מחזירם במנוחה. ואינו כמו בשר ודם שאם מפקיד אדם פקדון בידו לפעמים

היום ובבוקר מחזירה לו חדשה ושלימה. ומשם במאורות ומאירי, אבודרהם דיני ק"ש, א"ח סוף דיני ברכו, ועי' הפרדס עמ' שכת. ⁴⁵⁶ בתר"י שם. ⁴⁵⁷ צ"ל: בפני שמי. ⁴⁵⁸ משלי יד, כו. ⁴⁵⁹ לפנינו: רבה. ⁴⁶⁰ עי' תר"י שמשם מקור הדברים, ועי' ר"מ בתוד"ה והלכתא, או"ז ח"א ק"ש סי' כט, פסקי רי"ד כאן, ראבי"ה סי' מ, הג"מ תפלה פ"ו סי' נו. ⁴⁶¹ רי"ף בסוף פרקין.

השלמה. ⁴⁵² צ"ל: וכי בריך הכי מיהא נפיק וכו'. ⁴⁵³ הרי"ף בסוגיין דפסק לקולא. ועי' רשב"א בשם רה"ג ור"ח. ⁴⁵⁴ עי' מלחמות. וברשב"א דחה פי' זה. ⁴⁵⁵ מיסודו של תר"י, וכע"ז במכתם (עמ' כו) והביא המדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך שלא כמדת הקב"ה מדת בור' בור' מפקיד כלי שבור מחזיר כלי שבור הקב"ה אדם מפקיד בידו כלילה נפשו שבורה ויגעה מעמל

הקדוש והאל המשפט צריך לחזור ⁴⁶².

כל העושה דבר ומתבייש בו מוחלין לו על כל עוונותיו. פי' מוחלין לו על אותו עוון, וכן על כל עוונותיו שמתבייש בהם, שהבושה עולה לו לתשובה.

מתגיתין. מזכירין יציאת וכו' ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים-בלילות. הקשה הראב"ד

ז"ל ⁴⁶³ וכי בתהלה שלא היו מזכירין יציאת מצרים בלילות, נמצא שלא היו אומרים לא פרשת ציצית ולא אמת ואמונה א"כ שתיים לאחריה היכי משכחת לה. ותירץ דהאי דאמר לא זכיתי, מן התורה קאמר, ולעולם היו קורין פרשת ציצית ואמת ואמונה מדברי חכמים ⁴⁶⁴. ולקמן פ' היה קורא ⁴⁶⁵ משמע דיש מקומות שלא היו

ועי' תוספות שם, תוספות ר"י וטור. ⁴⁶² וכ"ד הר"י מיגש בתשובה קפב, הרמב"ם פ"י מתפלוה הי"ג. ועיקר הסברא של הפלוגתא אי המלך הקדוש או המשפט בימים ההם הוי ממטבע התפלה, או הוי בגדר הזכרה. ⁴⁶³ כ"ה ברשב"א בשמו.

⁴⁶⁴ ברשב"א תמה דודאי לא היו קורין אותה פרשה כלל, ואפ"ה היו מברכין ב' לאחריה, אלא שלא היו אומרים אמת ואמונה אלא מודים אנחנו לך, וכוונתו דמשמע מדברי הראב"ד דכיון דחייב לומר ב' ברכות לאחריה אי אפשר רק אם יאמר פרשת ויאמר וממילא יכול לומר אמת ואמונה ולסיים הברכה והרשב"א תמה דהא לקמן יד ב אמרי' דחייא בר רב אמר, אמר אני ה' אלקיכם צריך לומר אמת, לא אמר אני וכו' אינו צריך לומר אמת, והא בעי לאדכוריה יציאת מצרים דאמר הכי מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים וכו'. דמשמע דרק אם אמר ה' אלקיכם חייב לומר אמת ואמונה, אבל לא אמר אלקיכם יכול לומר מודים אנחנו. ואם כן בתחילה ודאי שלא היו אומרים פרשת ויאמר ומ"מ אמרו ב' לאחריה בהא שהתחילו לומר מודים וכו' כדבסוגיין. וכדי ליישב דברי הראב"ד התמוהים גראה על פי הא דיש להקשות, דלעיל בסוגיין אמרינן כל שלא אמר אמת ויצייב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות, וערש"י שפירש דכל מי שלא אמר ברכת אמת ויצייב כמו שתקנוה לא יצא ידי חובתו. ובפשטות הביאור ברש"י שוודאי אמר ברכת גאל ישראל, דאם לא אמר כלל פשיטא דלא יצא, אלא דלא אמר כמטבע שטבעו חכמים, ולא יצא חובת ברכה של אמת ויצייב אף שסיים הברכה כדין. אבל בטור אר"ח (סי' ס"ו) משמע שמפרש שלא אמר כלל כל ברכת אמת ויצייב, ולא יצא נצטרך לפרש שלא יצא חובת תפילה שיש בקריאת שמע כתיקנה, אע"פ שוודאי יצא מצות ק"ש שאין הברכות מעכבות. ובכסף משנה (פ"א מהל' ק"ש ה"ז) הביא כעין ב' הפירושים, שבשם הרמ"ך כתב דמשמע שלא אמר הברכה כלל, אלא כיון דברכה זו מעין ק"ש אם לא אמרם נהי ידי ק"ש יצא, ידי ק"ש כראוי לא יצא. ופירוש שני כתב דאפילו אמר הברכה, אלא שלא התחיל אמת ויצייב אמת ואמונה, לא יצא ידי חובת ברכות כראוי לפי שעיקרם נתקנו לומר שהקב"ה האמית

הבטחתו במצרים ועתיד לאמתה לנו לעתיד לבא, וכע"ז כתב בשם רבנו מנוח ע"ש. ולכאורה ב' הסוגיות חולקים אהדדי. דכאן משמע דחייב לומר אמת הוא מדין הפסוק דאמונתך בלילות, ואילו לקמן (י"ד:) משמע דנתחייב משום דאמר ה' אלקיכם. ואמנם לפי הטור והרמ"ך דפי' הא דאמרי כל שלא אמר אמת וכו' היינו שלא אמר כלל הברכה ולא יצא י"ח קריאת שמע כתיקונה, אין הכרע מהסוגיא דאיכא חיוב אמירת "אמת" מצד אמונתך בלילות, דהא עיקר הנידון שלא אמר כלל הברכה. ולפי"ז קושטא הוא הא דאמרי להלן (י"ד:) דמצד שאמר ויאמר נתחייב לומר אמת, אבל מצד חיוב ק"ש כתיקונה יכול שפיר לומר מודים אנחנו. אבל לפי' הב' שמצד הקרא דאמונתך בלילות נתחייב לומר אמת ויצייב אמת ואמונה, יש לתמוה דלקמן משמע דליכא חיובא לומר אמת רק מצד שהזכיר ה' אלקיכם ואם לא אמר ויאמר א"צ לומר אמת. ועל כרחק לדעת זו אמנם ב' הסוגיות חולקים בזה ולגמ' כאן החיוב הוא מצד ואמונתך בלילות להאמית בכל יום אמת הבטחון והגאולה ואין תלוי כלל באמירת ויאמר, וזו היא דעת הראב"ד דס"ל בסוגיין דלא יועיל ליפטור עצמו במודים אם לא אמר פרשת ציצית, דכל זה רק לסברת הסוגיא דלקמן דחובת אמת הוא מצד החיוב ד"וה' אלקים אמת", ואינו חייב רק אם אמר ויאמר, אבל לא אמר פרשת ציצית אומר מודים אנחנו וכו'. אבל בסוגיא דידן החיוב הוא מצד הקרא דאמונתך בלילות ממילא חייב הוא לומר ויאמר כדי שיאמר אמת ויצייב, דגם סוגיא דידן ס"ל דאם אומר אמת צריך לומר לפני זה וה' אלקים כקרא דירמיה, ולפי"ז יש חיוב עליו לומר ויאמר כדי שיאמר אמת ויצייב, וזהו שאמר הראב"ד דאפילו בתחילה קודם ראב"ע נמי היו אומרים פרשת ציצית ואמת ויצייב. אבל הרשב"א ס"ל כפי' הטור דבגמ' (י"ב) דלא אמר כלל הברכה, וליכא כלל בסוגיא ענין דחיוב לומר אמת ולא סתרי הסוגיין אהדדי, ומשו"ה שפיר ס"ל כדלקמן דרק אם אמר פרשת ציצית אומר אמת, ולפי"ז קודם ראב"ע לא היו אומרים כלל פרשת ציצית בלילה ומ"מ היו מברכים ברכת גאל ישראל בהא שהתחילו במודים אנחנו. ועי' להלן ברבנו. ⁴⁶⁵ לקמן יד, ב.

כלומר דבשחר קורא שלש פרשיות שמע והיה אם שמוע וויאמר ושלש ברכות הרי שש, ובערב שתי פרשיות שהן שמע והיה אם שמוע וד' ברכות הרי שש, ונמצא ששזה מדת יום למדת לילה, וחד אמר משום שבע ביום הללתיך.

12,000 000

דברכות אין מעכבות, איפשר דטעמא משום דהני ברכות הם קבועות ומיוחדות לק"ש. ועוד דהן מטבע ארוך, מה שאין כן במצות ציצית ותפלין דהם מטבע קצר. וכיון דהכי הוא הנה אמינא דליעכבו קמ"ל דלא⁶.

ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב. כלומר שואל בשלום אדם נכבד ואין צ"ל שמשיב, כדאוקימנא בגמרא⁷.

ובאמנע שואל מפני היראה. פירש"י ז"ל⁸ אדם שירא ממנו שלא יהרגהו. ולא נזכר⁹ דהא פשיטא, דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש¹⁰, ופי' נכון. מפני מורא רבו ומיראת אביו¹¹

[יג, א] היה קורא בתורה וכו'. פירוש אדם
אצור החכמה
שהיה קורא בתורה כדרכו¹, והיה קורא אותה
פרשה של ק"ש, והגיע זמן ק"ש. אם כיון לבו
יצא ואם לאו לא יצא². משמע מהכא³ דאין
הברכות מעכבות, דהאי דקרי בתורה כדרכו
ודאי שלא בברכות הוא קורא, דהא אוקימנא בגמ'
בקורא להגיה וקא אמרינן דאם כיון לבו יצא.
והא ודאי פשיטא דאין מעכבות, כדין שאר
המצות דאם לבש ציצית או הניח תפילין ולא
בירך ודאי יצא ידי חובת מצוה, דמכל מקום הא
קיים מצותו, והיינו דלא דייק לן בגמ', משום
דפשיטא ליה⁴, ואע"ג דבירושלמי⁵ דייק מהכא

אינו יכול דהא נתקנו רק משום ק"ש, מיהו אע"פ שיצא ידי ק"ש יכול לחזור ולקרא דלא גריעא מקורא ק"ש לאחר ג"ש דקורא בברכותיה, אבל אם ברכות הם חובה בפנ"ע אם רוצה לחזור ולקרא הברכות אינו צריך לחזור על ק"ש וכ"כ רבנו לעיל יא, ב שיכול לחזור ולומר הברכות בלא ק"ש, ועי' שם שהארכנו בביאור השיטות דרה"ג והרשב"א, ובמאירי כתב דאם רוצה לחזור לומר הברכות צריך שיאמר איזה פסוק שבתורה משום דסובר דברכת אהבת עולם אלימוד התורה נתקנה. 5 בפרקין

ה"א והובא בראשונים. 6 כ"כ הרא"ה דאע"פ
דברכות ק"ש אינו כשאר ברכות המצות שהן מטבע
ארוך ובנוסף מיוחד וקבועות לק"ש אפ"ה אינן
מעכבות. 7 יד, א. 8 ד"ה מהני, וכן
ברי"ד ריב"ב וריבב"ן. וכ"מ דעת הרמב"ם פ"ב
הט"ז. לפי הרשב"א. [ובכ"מ כתב שגם הרמב"ם ס"ל
מטעם שלא יצערנו]. ועי' מאירי והג"מ וטור סי' סו.
9 כ"ה ברא"ש, רשב"א ורא"ה [ועי' ב"ח סי' סו]
מיהו דעת רש"י דלא תקנו כלל דין הפסק באמצע
וכל ההיתר מצד פיקו"ב. 10 יומא סב, א.
11 דכיון שחייב בכבודם מדבר תורה אינו זה

1 אפשר שרבנו דקדק לומר שקורא כדרכו כסדר הכתוב בתורה, וכדמוכח קצת להלן דאוקימנא בקורא להגיה דהיינו שקורא כסדרו, ואשמעינן דלא הוה הפסק בינתיים, עי' רשב"א. ואף שקורא הפרשיות למפרע, יצא, כמש"כ הרמב"ם דאין פסול למפרע לגבי הפרשיות [עי' רש"י להלן ד"ה מדברים], וכ"כ הרא"ה דאף דקרי תחילה פ' ציצית והדר שמע שכן הוא סדורן בתורה אין בזה משום קרא למפרע.

2 כן גירסת כ"מ ועי' רא"ה (עמ' יח). 3 עי' רשב"א לעיל יב, א ד"ה וש"מ. ועי' תוספות.

4 מדיוק לשון רבנו משמע דברכות ק"ש מעין ברכות המצוות ולכן יצא יד"ח ק"ש דברכות מצוות אין מעכבות ועי' בסמוך וראה מכתם, מיהו לעיקר הדין אין נפ"מ דאפילו אינם ברכות מצוות אין בהם לעכב מצות ק"ש דהוה מצוה בפ"ע, מיהו יש נפ"מ לענין אם רוצה לחזור ולקרא כדי לצאת יד"ח הברכות אם הם מדין ברכות המצוות צריך שיחזור ויקרא ברכות עם ק"ש אבל לקרא הברכות לבד

דכתיב¹² איש אמו ואביו תיראו, ואמרינן נמי¹³ מורא רבך כמורא שמים, והוא מצווה ביראתם¹⁴. וכתיב נמי¹⁵ מפני שיבה תקום. ו' יהודה אומר בפרקים וכו'. ופלוגתא¹⁶ דר' יהודה ור"מ היא בהכי, דר' מאיר סבר דאין הפרש בין שואל למשיב, ולמי שאינו שואל אינו משיב, ור' יהודה סבירא ליה דאיכא הפרש, דבאמצע אעפ"י שאינו שואל מפני הכבוד אפילו הכי משיב, כיון שהקדים לו, והלכתא כותיה. גמרא. שמעת מינה מצוות צריכות כונה. כלומר, מדתני אם כיון לבו שמעינן דמאי דלא איפשריטא לן בתלמודין¹⁷ אם צריכות כונה או לא דפשיט ליה הכא דצריכות, דהא אמר שלא יצא אלא בשכיון לבו. ומשני מאי אם כיון לבו לקרות בעלמא. כלומר, לא תפשוט מהכא דצריכות כונה, דאינו ר"ל שכיון לבו לצאת אלא שכיון לקריאה בלבד. ומקשי' לקרות והא קא קרי, כלומר, היכא אפשר לפרש אם כיון לבו לקרות, שהרי מתחלה ג"כ היה קורא, ומה הוסיף בכונה.

בקורא להגיה. כלומר, דלא היה מתכוין מתחלה לקריאה כלל, אלא להגיה בלבד, ומש"ה קתני שאם כיון לבו לקריאה אעפ"י שלא כיון לבו

לצאת יצא¹⁸. וקורא להגיה [יש מפרשים¹⁹ שהיה קורא דרך חסירות ויתירות כגון לטוטפות לטטפות]. ויש מפרשים²⁰ שהיה קורא כדינו אלא שהקריאה היתה להגיה וכמתעסק דמי ואינה חשובה קריאה, ואח"כ נתכוין לקריאה ממש, ודכותה גבי שופר²¹ דהשומע מן המתעסק אע"ג דעביד תקיעה ראויה לא יצא, אבל היכא דמתכוין לקריאה ראויה הוה ליה כתוקע לשיר דאמרינן דיצא. והשתא לפום מסקנא דסוגיין משמע דסבירא לן דמצות אין צריכות כונה, ולקמן²² הוא פלוגתא דאשלי רברבי [בק"ש] עד היכן צריך כונה, וא"כ כולו דלא כהאי סוגיין. [ויש אומרים²³ דשלשה דיני כונות הן, אחד בק"ש] לחוד ושנים בכל המצות, האחת, הוא דצריך כונה לדבר שלא יהא כמתעסק בעלמא ואין דעתו לאותו דבר כלל, כגון שקורא להגיה שאין דעתו לקריאה כלל, ודכותה לגבי תקיעת שופר שהוא מתעסק והקול יוצא מעצמו ואינו מתכוין לשם תקיעה כלל, וזו הכונה צריכה בכל המצות. והכונה השנית היא לצאת ידי חובת המצוה וזו שייכא בכל המצות, ובהא הוא המחלוקת, וקיימא לן²⁴ כמאן דאמר דאין צריך כונה לצאת ידי חובת מצוה. והשלישית, שיכוין

שא"צ כוונה, דמעשה בלא כוונה הוי מעשה גמור, ורק לענין שצריך כוונה התיבות נתחדש שצריך בפסוק ראשון וא"צ בכל הפרשיות, אבל דמתעסק הוי קריאה לא ידעינן מכך, ומש"ה לא יצא בקורא להגיה. ולהרמב"ם אפשר שאין כלל הדין של כונת התיבות. ועי' ח' הגר"ח. לפי מה שכתבנו להלן דגם למ"ד מצוות א"צ כונה הוי מצי לפרושי דכיון לבו היינו שיכוין בפסוק ראשון דבעי שיכוין בכל תיבה ותיבה, אלא כיון דמתניתין סתמא קתני ומשמע דבכולה ק"ש איירי ואפי' פרשת ציצית נמי, לא נחא ליה לשנויי רק לענין פסוק ראשון, וע"כ צריך לחדש בקורא להגיה דבעי שיכוין בכל ג' הפרשיות, ולפי"ז אודא פירוקא דכסף משנה דהא לכו"ע בעינן למימר דקורא להגיה ל"ה קריאה. ודוחק לומר דלהרמב"ם אי מצוות א"צ כוונה באמת א"צ לכוין אפילו בפסוק ראשון. ¹⁹ תוס' ד"ה הקורא ועי' תר"י רשב"א ומאירי. ²⁰ עי' רא"ה ש"כ כע"ז. וכנראה שגם רש"י מפרש כן, ועי' רשב"א בשם הגאונים. ²¹ ר"ה כח, א. ²² לקמן ע"ב. וכה"ע ברא"ה (עמ' יט). ²³ כ"ה ברא"ה, ומקור הדברים בהשלמה (עמ' רו) מידו הוא כתב ג' כוונות בק"ש, ומשם במכתם, מאירות, מאירי, אהל מועד יט, ב, ספר הבתים שערי ק"ש ריש ש"ג. ²⁴ הרא"ה כאן ועי' אה"מ שם

מזלזל כשמפסיק באמצע. ¹² ויקרא יט, ג. ¹³ אבות פ"ד, מ"ב. ¹⁴ עי' רשב"א. ¹⁵ ויקרא יט, לב. ¹⁶ עי' תר"י. ¹⁷ עי' ר"ה כת, א, ערובין צח, ב ועוד, אבל רש"י מפרש שהקושיא על רבה, ועי' רנ"ג. ¹⁸ דבעי כונה לקריאה דאל"ה הוי כמתעסק וכמ"ש רבנו בסמוך אע"פ שא"צ כונה למצוה וראה השלמה ומכתם. ולפי"ז צריך כונה זו בכל ג' הפרשיות. וברמב"ם פ"ב מק"ש ה"א כתב שרק בפסוק ראשון צריך שיכוין והשאר אם לא כיון יצא ואפילו כיון להגיה יצא, וזה תמוה דבגמ' מבואר דאפילו למ"ד א"צ כונה אמרינן דבקורא להגיה לא יצא, ובכס"מ תי' דרק לסברא דמצוות א"צ כוונה מוכרחים לפרש דכיון לבו היינו לכוונת קריאה ולא להגיה, אבל לרמב"ם דס"ל דמצוות צריכות כוונה הוה פירוש אם כיון לבו, כפשוטו דהיינו כוונה לצאת, ולפי"ז אין צריך לחדש דקריאה להגיה לא הוי קריאה. ואע"פ שלכאורה צריך ביאור דנמצא דלמ"ד א"צ כוונה בעי כוונה יתירה בשאר פרשיות מל"ד צריכות כוונה, דודאי איכא סברא טובא בזה דלרמב"ם דמצוות צ"כ וכל שלא בכוונה הוי חסרון במעשה דהוי כמתעסק, ולפי"ז בשאר הפרשיות דנתחדש דא"צ כוונה דרק עד כאן צריך כוונה א"כ גם מתעסק יצא, ולפי"ז גם בקורא להגיה כיון דסוכ"ס קורא, משא"כ למ"ד

לבו בכל תיבה ותיבה, ויעיין בענין ויבין אותו וזו היא בק"ש לחוד, ועל זו הכונה נתלקו לקמן עד היכן [צריך] כונה. ולפי זה יש לשאול כי אקשי ליה ממתינתין שמעת מינה מצות צריכות כונה, אמאי לא משני ליה דבק"ש הוא דבעינן כונה, לכל תיבה, משא"כ בשאר מצות²⁵. יש לומר דמתניתין סתמא קתני, ומשמע דבכולה ק"ש איירי, ואפי' פרשת ציצית נמי, והא לא איפשר לומר דגיבעי כונת תיבות בכולה ק"ש, ומשום הא, לא ניתא ליה לשנויי הכי.

ת"ר ק"ש ככתבה וכו'. כלומר, בלשון הקודש תקרא כמות שהיא כתובה²⁶.

וחכמים אומרים בכל לשון וכו' ורבי שלא יקרא למפרע מנא ליה נפקא ליה מדברים הדברים. פירוש, דליכא למימר דמוהיו תרתי שמעת מינה, דודאי טפי משמע והיו שלא יקרא למפרע מבהיתן יהו, ומשום הכי אצטריך קרא אחרינא לומר שלא יקרא למפרע²⁷.

ורבנן דברים הדברים לא דרשי. ובהא תלי עיקר פלוגתייהו, דכיון דרבנן לא דרשי דברים הדברים, ודאי והיו או אתא שלא יקרא למפרע או אתא לבהיתן יהו, וכיון דכן, טפי משמע שלא יקרא למפרע מבהיתן יהו, ואיכא שמע דמשמע בכל לשון שאתה שומע או השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיו, לאפוקי שלא יצא על ידי הרהור, וכיון דכן טפי משמע בכל לשון שאתה שומע מהשמע לאזניך. ור' נפקא ליה מדברים הדברים שלא יקרא למפרע, וכיון דכן

והיו ודאי אתא לבהיתן יהו שלא יקרא בכל לשון, וכיון דכן ודאי שמע להשמע לאזניך אתא.

לימא קסבר רבי דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה. מדאיצטריך ליה קרא דוהיו לק"ש דבהיתן יהו, דאי ס"ד וכו'. וא"ת ומאי נפקא לן מינה אי בלשון הקודש נאמרה או בכל לשון, אי לשינון בכל לשון ששונה וקורא יצא, ורש"י ז"ל פירש בפ"ב דמגלה²⁸ דנפקא מינה לענין לקרות בספר תורה בבית הכנסת. והקשו עליו²⁹ שקריאת ס"ת לא מצינו שיהא מן התורה אלא תקנה היתה ממשה³⁰ ועזרא. ויש אומרים³¹ דרש"י ז"ל הכי קאמר לענין קדושה אם היא בקדושתה שתהא ראויה לקרות בה בבית הכנסת, אם תמצא לומר בלשון הקודש נאמרה אם היא כתובה בלשון אחר משאר לשונות אינה קדושה לקרות בה בבית הכנסת וטעונה גניזה, ואי אמרינן בכל לשון נאמרה, אם כתובה בכל לשון היא קדושה כבלשון הקודש. ויש אומרים³² דנפקא מינה לאותן פרשיות שצריכות לקרות בלשון הקודש [כגון] פרשת בכורים וידידי מעשר ופרשת משוח מלחמה ופרשת עגלה ערופה ומקרא חליצה וכל אותן ששנו בסוטה פ' ואלו נאמרינן³³. ואף על גב דהתם איכא קראי דממעטינן מיניהו כל הני דאין נאמרינן אלא בלשון הקדש, איכא למימר דאותן קראי דרשינן להו לדרשא אחרינא³⁴. אבל הראב"ד ז"ל כתב³⁵ וזה לשונו הא דדייקינן מרבנן על התורה אם נאמרה בכל לשון אם לא,

שכ"ה ברא"ה פסחים, וכ"ה בהשלמה וזו דעת ר"ת רה"ג ריב"ג, ועי' ראב"ה רשב"א ומאירי.

25 עי' צ"ח שכיון לקושיה זו מדעתו. ותירץ דכיון דקורא בתורה פשיטא שנותן לב לתיבות. 26 עי' רא"ה. וברבנן יהונתן כתב דחייב לקרותה כמו שכתבה משה. 27 רבנן כתב כן לישב קושית התוס' סוטה לב, ב ד"ה ורבנן דנימא דתרתי שמעת מינה כדאמרי' לקמן טו, א דלר' יוסי תרתי ש"מ דשמע בכל לשון והשמע לאזניך וע"ז מתרץ רבנן בהוייתן יהו הוי משמעות טפי ועי' תוספות רי"ה ורא"ש שתירץ בענין אחר. 28 יו ב, [ושם כלפנינו, אולם יש לציין לסוטה לג, א ד"ה כל]. וכאן כתב בכל לשון מותר לקרות, ואפשר לפרשה כתוספות וכדלהלן. 29 בתוספות ותוספות ר"י ועי' רשב"א.

30 ב"ק פב, א משה תיקן לקרות בתורה. [בתוספות כתבו רק דעזרא תיקן.

ועי' הגהות מהרצ"ח]. ביגל יעקב (נט, ד) הביא כל הקטע מספרנו משיטה כתיבת יד לברכות לא' מבעלי התוספות, ושם העיר על מש"כ רבנו משה ועזרא, אפשר דכוונתו דשכחה וחזר עזרא ותיקנה, או אפשר דלענין שיעור לתלתא גברי הוא דתיקון עזרא, דמרע"ה לא תיקן אלא שיהיו קורין בתורה סתם ולא פירש דבעינן ג' גברי, ואת"ל דפי' אפשר דלא תיקן אלא בשבתות ועזרא תיקן גם ב' וה'. 31 עי' פנ"י שכתב כע"ז לתרץ דברי רש"י ונסתייע מתוס' סוטה ר"פ אלו נאמרינן וכן בשבת ריש פ' כל כתבי קטן, א דאם לא ניתנה להכתב בלשון אחר פסולה לקריאה. 32 כ"כ בתוס' כאן ובמגילה שם, ומקור דברי רבנו ברשב"א. 33 סוטה לב, א. 34 היינו לרבי אותן פסוקים שמביא לנאמרים בכל לשון, עיין רשב"א. 35 ל"מ כעת. וברשב"א הביא מרב האי גאון שלכולן ברור שלא כתב משה

יהודה, ור' אחא לא אמר אלא פרק ראשון⁴⁰. מכאן ואילך כונה בלא קריאה⁴¹. פירוש על ידי הרהור⁴², והאי תנא דמוקי על לבבכם למצות צריכות כונה, שתהא שימה כנגד הלב נפקא לה מדוכתא אחרינא⁴³. אי נמי דתרתני שמעית מינה, דלישנא דקרא נמי מוכח הכי⁴⁴ דכתיב ושמתם את דברי אלה על לבבכם.

ת"ר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. עד כאן צריכה כונת הלב דברי ר' מאיר וזו היה ק"ש של ר' יהודה הנשיא, אמר רבא הלכה כר' מאיר. וכן הלכה וכיון דכן לא בעינן כונת תיבות אלא פסוק ראשון⁴⁵.

ובלבד שלא יחטוף בחית. ואומר רבני צרפת⁴⁶ דמכאן נראה שצריך להאריך מעט בחית, כשיעור שימליכוהו בשמים ובארץ, להודיע שהוא חי ברומו של עולם⁴⁷, ובדל"ת להמליכו בד' רוחות העולם כנגד הד'. ואומר בירושלמי⁴⁸ שלא יאריך באל"ף של אחד, דמשמע אין חד.

אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה עד⁴⁹ על לבבך בעמידה. ירושלמי⁵⁰ לא שאם היה יושב עומד, אלא שאם היה מהלך עומד, כדי שתתישב דעתו עליו⁵¹. ולדידן דקיי"ל כדפסק רבא, סגי בעמידה בפסוק ראשון⁵².

ת"ר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו היא ק"ש של ר' יהודה הנשיא. וטעמא משום שהיה

לא על הכתיבה שכתב משה נאמרה, שהכל יודעים שלא נכתבה בספר אלא בלשון הקדש, ולא נכתבו שאר לשונות אלא על האבנים שבגלגל³⁶ כדכתיב³⁷ באר היטב, אלא על התלמוד שלמדו הקב"ה למשה, ומשה למד [אותה] לישראל, לפי שהיו בהם גרים משאר לשונות, אם היה מלמדה לכל אחד ואחד בלשונו, וכן כל אחד ואחד יוצא ידי שינון בלשונו, או שמא לכולם שונה בלשון הקדש ואין אדם יוצא ידי והגית בו אלא בלשון הקדש.

לימא³⁸ קא סברי רבנן וכו'. איצטריך משום דכתיב והיו, ואע"ג דוהיו טפי משמע למפרע מבהוייתן יהו, מכל מקום כיון דאיכא נמי למימר בהוייתן יהו, טרח וכתב קרא שמע בכל לשון שאתה שומע.

ת"ר והיו שלא יקרא למפרע הדברים על לבבך. פי' עד כאן מצות צריכות כונה יכול כל הפרשה כולה תהא צריכה כונה ת"ל אלה עד כאן צריכין כונה. כלומר כונת אותיות ותיבות³⁹.

[יג, ב] למד על כל הפרשה כולה שהיא צריכה כונה. פירוש פרק ראשון קרי פרשה כולה. וכן מוכיח סוגיין לקמן דקתני ור' יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה ואודא ר' יוחנן לטעמיה דא"ר יוחנן הלכה כר' אחא שאמר משום ר'

וארץ, אבל רש"י פי' דלא יאריך בחי"ת כלל, וזו גם דעת הרמב"ם, דכל שמאריך בחי"ת בלא ד' לא משתמע מידי, ועי' השלמה וטור סי' סא. ועי' סדרע"ג השלם (קג, א). 47 ע"פ מנחות כט, ב גגיה דחי"ת חי הוא ברומו של עולם, וכשם שצריך לרמוז בכתיבתה יש לרמוז בקריאתה.

בירושלמי ליתא [עי' מאירי הערה 45]. והובא בהשגות הראב"ד ק"ש פ"ב ה"ט ורא"ש סי' ג. ועי' תוס' ר"י שכתב כן בסתמא. ומכתם (עמ' כח והערה יד שם). ועי' ספר הבתים הל' ק"ש (עמ' עז).

49 כמסקנת הגמרא. 50 בפרקין ה"א והובא ברי"ף תוס' ד"ה על ובראשונים. 51 כן הוסיפו בתוס' וכ"ה ברי"ף ברשב"א.

ברי"ף ותוס' ועוד דעיקר העמידה משום הכונה, אבל הרבה ראשונים ס"ל משום דלא יהיה כקורא עראי, עי' בה"ג וראב"ד ברא"ש, ועי' השלמה מה שבי' בזה. ויל"ע אמאי לענין קריצה בעיניו אסרו כל הפרשה ולענין עמידה לא אסרו אלא עד לבבך, ותמצו המפרשים משום דלענין עמידה כתוב להדיא בפסוק שלאחריו בלכתך בדרך. וריו"ח דאמר כל

את התורה אלא בלשון הקודש כסדר הזה שהוא בידנו בלא שינוי, ע"ש. 36 סוטה לו, א.

37 דברים כז, ח. 38 לפנינו: למימרא. 39 וכמו שכתב למעלה בד"ה בקורא ובהערה כג.

40 עי' תוס' ד"ה אשר ומאירי, והא דהוצרך רבנו להוכחה דהוא פרק ראשון, משום דלקמן כשמדבר בפרק ראשון קאמר להדיא פרק ראשון, ואפשר היה לטעות דפרשה היינו כל פרשת ק"ש.

41 אפשר דכך גריס בגמ' ועי' מאירי. 42 וכן במאירי דהרהור כדיבור.

43 עי' מנחות לז, ב. 44 אפשר שכונתו בלשון דברים גופל יותר על ענין ק"ש וכן לשון לבבכם על כוונת הלב מאשר על שימת התפילין ואיכא תרתי שימה בתפילין וכונה בק"ש.

45 כ"ד כל הפוסקים כרבא, לענין שאין צריך רק בפסוק ראשון, ורבנו שפסק דמצוות א"צ כונה כתב דבעי רק כונת תיבות, מיהו לא ביאר רבנו אם זה דוקא לכתחילה, ועי' רשב"א.

46 לשון התר"י, ועיקר דין ההארכה בדלית, דבהכי משתמע עיקר היחוד וכמ"ש במאירי שבה נגמרה המלה, אלא דגם בחי"ת מאריך קצת לכלול שמים

דדוקא רבינו הקדוש שהיה תורתו אומנות, אבל אנן דלא הוי הכי, טפי עדיף לן למיקרי ק"ש דאורייתא בברכות, וכן ראוי, הילכך אמרינן הכי ומיחדים שמך ואומרים ה' אלהינו ה' אחד.⁵⁸ וכיון דשמעינן מהכא דאע"ג דקרא אינש ק"ש דאורייתא והיינו פסוק ראשון ויצא ידי חובה, אפילו הכי איפשר ליה למיקרי ק"ש דרבנן בברכות, הוא הדין דאי קרא ק"ש דרבנן בברכות, איפשר למיפק ידי ק"ש דאורייתא. ונפקא לן מינה למנהגא דילן שאנו קורין ק"ש בערב קדם יציאת הכוכבים, וק"ש דאורייתא לא הויא אלא ביציאת הכוכבים, אפי' הכי יכלינן למיעבד ושרו רבנן משום דוחקא דצבורא, וכדי שיתפלל אדם עם הצבור, ובלבד שיקרא ק"ש דאורייתא על מטתו, דאע"ג דנפיק ידי ק"ש דרבנן, איפשר ליה למיקרי ק"ש דאורייתא דהיינו אחר צאת הכוכבים. ולהאי פירושא חובה הוא לקרות ק"ש על מטתו.⁵⁹

אמר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ונאנא בשינה יצא. כלומר⁶⁰ כשקרא כל השאר מתנמנם, ולפי' יצא, דכיון דפסוק ראשון שהוא עול מלכות שמים אמר בלא גמנום, אעפ"י שאנס אותו השינה והוה מתנמנם, ואינו יכול לכיון כמו בפסוק ראשון יצא.

בפסוקא קמא צערן. פירוש, שלא תניחני לישן עד שאקרא פסוק ראשון. ומהא שמעינן דלא בעינן כונה אלא בפסוק ראשון כדפסקינן לעיל⁶¹, דהא רבה ורב נחמן עבדי עובדא כך. אמר רב יוסף פרקין לא יקרא ק"ש. פי' ⁶²

עוסק בתורה כל היום, ולא היה רוצה להתבטל כדי לקרותה כולה כיון שיוצא בפסוק ראשון.⁵³ אמר ליה בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על גבי עיניו מקבל מלכות שמים. כלומר, שמפסיק מלימודו, כשהגיע זמן ק"ש וקורא פסוק ראשון, ושמעינן מינה שמפסיקין לק"ש דאורייתא והיינו פסוק ראשון⁵⁴, וכן ליציאת מצרים נמי. והטעם שהיה מעביר ידיו על עיניו משום שלא יסתכל לכאן ולכאן ויכוין דעתו יפה.⁵⁵

חוזר וגומרה. פירוש לאחר שעומד מבית מדרשו.⁵⁶

או לא וכו'. היינו דקא מהדר אשמעתא דיציאת מצרים, כלומר שהיה דרכו בכל יום ללמוד הלכה אחת מענין יציאת מצרים, כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה, דאע"ג דהוה איפשר ליה כוליה יומא⁵⁷, מ"מ כיון שקבעוה בק"ש היה רוצה לאומרה תכף שהיה קורא ק"ש. ואליבא דר' שמעון ברבי דאמר חוזר וגומרה שמעינן דאע"ג דנפיק אינש ידי ק"ש דאורייתא איפשר ליה למיקרי ק"ש בברכות דרבנן בתר הכי, דהא רבי אע"ג דהוה נפיק ידי ק"ש דאורייתא בפסוק ראשון שהיה אומר אפי' הכי היה חוזר ואומרה בברכות והוי ק"ש וברכות דרבנן. הילכך אנן דאמרינן בצפרא רבונן של עולם ותתמינן ומיחדים את שמך ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד מקמי דנקרי ברכות ק"ש, ונפקי ביה ידי חובת ק"ש דאורייתא, אפי' הכי איפשר לן למקרי בתר הכי ק"ש דרבנן בברכות. וזה הוא להלכה, אבל למעשה צריך להזהר, דיש לומר

הפרשה לא חייש להכי. 53 כ"כ גם הרא"ה ועי' מאירי. ועי' תר"י בפרקין על המשנה דאומנים דרצה להוכיח מהכא דאין חובת קריאה, ומה שהוסיף רבנו כל היום הוא ביאור תורתו אומנתו, אבל לענין ק"ש כתב ברש"י דהוה שונה עם תלמידיו בזמן ק"ש. 54 רבנו מיישב בזה קושיית הראשונים דהא בשבת יא, א אמרי' דמפסיקין לק"ש אפילו מי שתורתו אומנתו, ועי' כתב דוקא בפסוק ראשון, וכ"כ ברא"ה ובמאירי בתי' האחרון, ועי' רא"ש שבת שם. 55 כ"כ בראבי"ה וברא"ש משום דלא יסיח דעתו מן הכונה, אבל הגאונים פי' בכדי שלא יראה שהוא רומז בעיניו. 56 היינו אחר זמן ק"ש כדמוכח בגמ' דיצי"מ בזמן ק"ש ולא סמך על מה שתוזר וגומרה לאחר זמן קריאת שמע, ועי' פסקי ריא"ז. 57 דביציאת מצרים לא כתוב בשכבך ובקומך ומדין תורה אפשר לאמרו כל היום, ורבנן תקנו שיהא בו

דין קריאת שמע שיאמרה בזמן ק"ש. ועי' בשאגת ארי' סי' ו' שהוכיח כן. 58 כ"כ הרא"ה שכתב כן בשם מורו הרמב"ן ומשם מקור הדברים. והובא בב"י סוס"י מו ואוהל מועד בשם הרמב"ן, וראה מאירי וטור. ועי' מג"א ס"ק טז והגר"א שם. 59 עי' רבנו והראשונים ריש מסכתין ובב"י סי' רלה כתב בשם הרשב"א דברכות ק"ש נתקנו בפני עצמן, ועיי"ש בשם תר"י. 60 כ"כ בתר"י שהיה קורא השאר אלא שהיה קוראה בנמנום שהרי צריך לקוראה כולה וכ"מ ברש"י שכ' דבפסוק ראשון ינערו יפה ועי' רא"ש וטור סי' סג, אבל ברי"ד רא"ה ומאירי כתבו כיון שקרא פסוק ראשון מה"ת אע"פ שלא קרא יצא. 61 יג, ב. 62 כ"כ הרמב"ם פ"ב מק"ש ה"ב וכן הוא ברא"ה ומאירי, ובגאונים הביאו שני פירושים י"א פניו למעלה וי"א

מפני הכבוד. הלל ומגלה דרבנן מבעיא, או דילמא פרסומי ניסא עדיף. שההלל נמי אומר אותו לפרסם הנס שעשה עמנו הבורא בכל זמן וזמן⁷⁰. אמר ליה פוסק כמו בק"ש, ואין בכך כלום.

אמר רבה ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל שהם כ"א יום בגליות, ט' ימים של חג, ח' ימים של חנוכה, וב' של פסח, וב' של עצרת. ופי' בערכין⁷¹ מפני שמוקדשין לשם חג וחלוקים בקרבנותיהם. וחנוכה טעמא משום פרסימא ניסא, אעפ"י שאינו מקודש לשם חג.

בין פרק לפרק פוסק. פי' לשאול מפני הכבוד, באמצע הפרק אינו פוסק לשאול מפני הכבוד, אבל שואל מפני היראה כק"ש דפוסק סתם קרי שואל מפני הכבוד⁷².

ימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל, כגון שאר ימי הפסח, אפי' באמצע הפרק פוסק, פירוש, כבין הפרקים דק"ש ששואל אפי' מפני הכבוד.

דלא חשיב עליה דרבינא. כלומר, לא היה חשוב בעיניו שיפסיק בשבילו. משמע⁷³ מהכא דרבינא ביחיד היה קורא, מדקתני איקלע לקמיה דרבינא ולא אמר לבי כנישתא, וגם כן משמע ודאי דבברכה היה קורא, דאי לא למה לא הפסיק לרב בר שבא, בפסוקים בעלמא שהוא קורא לא מימנע שלא יהא מפסיק. וא"ת וכיון דבברכה היה קורא אותו אפי' ביחיד, א"כ מאי איכא בין ימים שהיחיד גומר לימים שאין היחיד גומר. י"ל דימים שהיחיד גומר קורא אותו כלו משלם, וימים שאין היחיד גומר קורין אותו בדילוג בין ביחיד בין בצבור. וא"ת⁷⁴ וכיון דלא נשתנה יחיד מן צבור כלל, אמאי נקט ימים שאין היחיד גומר דאפילו צבור נמי לא גמר' ליה. י"ל

וקדושה ומורו סומך להפסיק בכל מקום בין לקדיש בין למודים. 69 כ"כ ברשב"א בשם רה"ג, וכן בהשלמה (עמ' רח), רא"ש, רא"ה, מאירי, ועי' ראבי"ה סי' מז וראב"ן סי' קנ. ועי' תר"י ורמב"ם ומ"מ פ"ג מהל' חנכה ה"ט. ועי' צ"ח. 70 כ"ה בתר"י, ועי' פסחים קיז, א. ונראה פשוט דגם הלל דר"ת חזא דינא להו. 71 י. א. 72 כ"ה ברשב"א ורא"ה, אבל בתר"י כתב דאינו פוסק כלל אפילו מפני היראה שאינו פוסק באמצע שבחו של מקום. 73 עי' רא"ה (עמ' כג). 74 עי' רשב"א ותוספות. והשלמה (עמ' רח) בשם רה"ג.

פניו למעלה או למטה, ונוטריקון הוא⁶³ פורייה קדם, כלומר ששוכב על פניו. או פורייה קדן, כמו קדל⁶⁴, ששוכב על ערפו, ותרגום⁶⁵ עורף קדל. וטעמא משום הרהור. והא ר' יוחנן מצלי וקרי, שאני ר' יוחנן דבעל בשר הוא, ולא היה יכול לשכב על צדו.

מתניתין. בפרקים שואל וכו'. ר' יהודה אומר באמצע שואל וכו'. נחלקו⁶⁶ המפרשים בענין הפסקה בק"ש ובברכותיה לקדיש ולקדושה ולברכו, אם פוסק אם לאו, יש מי שאומר שאעפ"י שפוסק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, אפ"ה אינו פוסק לקדיש ולקדושה, דכיון דעוסק בשבחיו של מקום אין לו להפסיק בעבור שבח אחר. ורוב המפרשים הסכימו שיפסיק ואפילו [באמצע הפרק דלא גרע ממה שמפסיק] מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. וכן דעת הר' יונה ז"ל, ומביא ראיה מדפליגי בגמרא⁶⁷ אם מפסיק בתפלה לקדיש ולקדושה אם לאו, ואעפ"י שהלכה הוא כמ"ד [שאינו מפסיק, מ"מ כיון דלתפלה דאפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו לד"ה ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק⁶⁸, היו חולקים [אם מפסיק לקדיש או לא], מכלל דבק"ש ובברכותיה דד"ה מפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד פשיטא להו דמפסיק, הלכך לקדיש ולקדושה מפסיק אפילו באמצע הפרק, ואפילו למודים נמי מפסיק⁶⁹. א. ובלבד שלא יאמר יוצרנו יוצר בראשית וכו', דהוה לה הפסקה גדולה.

[יד, א] בהלל ובמגלה מהו שיפסיק. האי הפסקה פירשוה רבנן⁶⁹ דומיא דק"ש, בין פרק לפרק פוסק לשאול מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם, באמצע הפרק שואל מפני היראה ומשיב

פניו למטה. 63 עי' ברא"ה. 64 כ"ה בתר"י דאית דאמרי פורי הקדן ומפרשינן קדן כמו קדל ור"ל שהיה שוכב על עורפו מלשון קשי עורף דמתרגמינן מחזרי קדל, ובתוס' נדה יד, א ד"ה אפרקיד כ' דלשון אפרקיד אפורייה קדל, ובפסקי רי"ד כאן גרס פורקדל, דפוריא כלפי קדל משמע. וב' הפירושים בערוך. 65 שמות לג, ה. 66 כה"ע בתר"י, ובעיקר הדברים עי' רא"ש וטור סי' סו ומש"כ שם הב"י להגיה בזה. ועי' ראבי"ה סי' מז, שבה"ל סי' טו, רוקח סי' שכד ועוד. 67 לקמן כא, ב. 68 לקמן ל, ב. 69 א וכן העלה בשו"ת הריטב"א סי' ד דיכול להפסיק לברכו

בקרבות ובשאר ימים איכא תרתי.

ולענין אם מברכין עליו בימים שאין היחיד גומר, אמרו בשם רש"י ז"ל⁷⁵ דכיון דבמנהגא תליא מילתא אין מברכין עליו, שאין מברכין על המנהג, כדאמרי' לגבי ערבה⁷⁶, חביט חביט ולא בריך, משום דמנהג גביאים הוא. וכן כתב הרמב"ם ז"ל⁷⁷. אבל רבי' האי⁷⁸ ור"ת ז"ל⁸⁰ אמרו שהציבור קורין בדילוג ומברכין, והראיה מההיא דרב דאיקלע לבבל, דמשמע ודאי מתחילת קריאתו היה לשם, מדלא קאמר אקלע לבי כגישתא שמעינהו דהו קרי הילולא, משמע שבבית הכנסת היה קודם שיתחילו ההלל, וראה שהיו מברכין ומתוך כך רצה להפסיק, שאם לא היו מברכין אמאי סבר לאפסוקינהו, ומה איכפת ליה אם היו קוראים פסוקים בעלמא, אלא ודאי מברכים היו, וחשב גומרים אותו ומפני זה רצה להפסיקם, שנראה כמי שמוסיפין י"ט מעצמן⁸¹. וליכא לאקשווי⁸² למה לא הכיר במה שהיו מברכין לקרוא ולא ברכו לגמור, מפני שמנהגם היה בכל הימים לומר לקרא, אלא שהעולם נהגו אח"כ להפריש ביניהם משום הכירא בעלמא, דלישנא דלגמור נמי היינו לקרות, כדאמרינן⁸³ ותיקין היו גומרין אותה. והראיה שהביאו מערבה ליתה⁸⁴, [דאין] כל המנהגות שוות, דגבי מנהג ערבה דליכא אלא חבטה בעלמא לא מברכין, אבל במנהגא דהילילא דאיכא שבח והודאה למקום מברכין.

השרוי בתענית מהו שיטעום וכו', אמר ליה טועם ואין בכך כלום. פי' שיפלוט אותו, תניא גמי הכי מטעמת אינה צריכה ברכה, השרוי בתענית טועם ואין בכך כלום. פי' כשיפלוט אותו⁸⁵. ועד כמה ר' אמי ור' אסי [טעמי] עד שיעור רביעתא, דהיינו שיעור ביצה ומחצה⁸⁶.

דאידי דתני רישא ימים שהיחיד גומר, תנא סיפא גמי ימים שאין היחיד גומר⁷⁵, וא"ת והיכי קרא רבינא לחודיה בימים שאין היחיד גומר, והא התם בתענית⁷⁶ אמרינן רב אקלע לבבל לריש ירחא חזינהו דהו קרו הילילא סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דמדלגי דלוגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם, תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר א"כ היאך קרא רבינא לכתחילה. י"ל דשאני ראש חודש דקיל טפי משאר ימי הפסח מפני שמקודשים לשם חג וחלוקין בקרבנותיהם משאר ימות החול מיהא, אבל בר"ח ליכא אלא שחלוק בקרבנותיו אבל אינו מקודש לשם חג כלל, ולפיכך יחיד לא יתחיל כלל, והא דרבינא בשאר ימי הפסח הוה, ובראש חודש אפי' צבור אין קורין אותו אלא משום מנהגא והוא זכר לקידוש החודש⁷⁷. וא"ת רב אמאי תמה כי חזי דקרו בצבורא. י"ל לפי שלא היה מנהג במקומו וכסבור שבתורת חיוב הן קוראין ומש"ה סבר לאפסוקינהו, כיון שראה שקורין בדילוג הכיר שהיו קורין בתורת מנהג ונתפייס. ואם תאמר, הכא אסיקנא דהלל דר"ה קיל משאר ימים דאין היחיד גומר, והתם בתענית מתמה ש"מ הלל דר"ה לאו דאורייתא ומדמתמיה ליה בר"ח טפי משאר ימי הפסח, אלמא דעדיף הלל דר"ה. יש לומר דמקמי דגדע עיקר דינא דר"ח הוה איפשר למימר דר"ח חמיר טפי משאר ימי הפסח, משום דאיכא למימר דשאר ימי הפסח אינן חלוקין לעצמן, דכולן גררין אחר יום ראשון משא"כ בר"ח מפני שהוא זמן בפני עצמו וחלוק בקרבנותיו, ויש בו קרבן מוסף, ומפני זה הוה ס"ד שהוא חמור, אבל השתא דידעינן עיקר דינא דקריאת הלל בר"ח במנהג הוא תלוי, קים לן שהוא קל מכולם, כדאמרינן לעיל שבר"ח אין בו אלא שהוא חלוק

ראבי"ה ח"ג עמוד 646 ובמצויין שם, וע"ע תוס' כאן ותוס' ר"י, רא"ש, תר"י, רשב"א ותוס' סוכה מד, ב ד"ה כאן, תענית כח, ב ד"ה אמר, ערכין י, א, שבה"ל סי' קעד. 81 כ"ה בתר"י. 82 כ"ה בתשובת רבנו תם שם. 83 לעיל ט, ב, וכ"כ בתוס' סוכה שם, ובמחז"ו. ומפרשים גומרים אותה היינו שמתחילים לקרות ק"ש קודם הנץ בכדי לגמרה עם הנץ. 84 כן השיב ר"ת, עי' תר"י. 85 כפי' ר"ח אבל בפסקי רי"ד ורא"ה כתבו אפילו בבולע ועי' שבה"ל סי' רעט וריא"ז. 86 כ"כ ברש"י כאן רביעית

75 עי' רשב"א ופי' ריבב"ן. 76 כח, ב. 77 כ"ה ברא"ה וכ"ד הרמב"ן מובא בר"ן שבת פ' במה מדליקין ומ"מ הל' חנכה פ"ג ה"ז לחלק בין ר"ח לחוה"מ פסח, ועי' מאירי ורשב"ץ. 77א תשובת רש"י במחז"ו סי' רכו וסי' רמא, ובתשובות רש"י (אפל' עמ' נו) סי' נו ושם נסמן. 77ב סוכה מד, ב. 78 הל' ברכות פ"א ה"ט ופ"ג מהל' חנכה ה"ז. 79 כ"ה ברשב"א בשמו. וראה תשובת רה"ג בריצ"ג סוף הל' הלל ובעיטור הלל (עמ' עג). 80 ר"ת בתשובה בספר הישר סי' תמא, והובא במחז"ו שם,

כשמזכיר לו שלום, משום דשמו של הקב"ה שלום⁸⁵, וכיון דכן כשאומר צפרא דמרי טב ואינו מזכיר שלום מותר.

אלו הן הפרקים וכו' ר' יהודה אומ' בין כו'. [יש] מפרשים⁸⁶ דלא יפסיק כמו בין פרק לפרק שאינו שואל מפני הכבוד ואינו משיב לכל אדם, אבל מפסיק כמו באמצע הפרקים ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. וי"א⁸⁷ שאינו מפסיק כלל, שמיד שיאמר אני ד' אלוהיכם יאמר אמת, כדכתיב⁸⁸ קרא בהדיא וה' אלקים אמת, ולאחר שיאמר אמת אם יצטרך לשאול מפני היראה או להשיב מפני הכבוד יפסיק כמו באמצע פרקים.

[יד, ב] חוזר ואומר אמת. כלומר⁸⁹ היכא שפסק מפני היראה או מפני הכבוד אחר שאמר אמת. א"נ, כגון שסיים ק"ש קודם שליח צבור, וסמך אלקיכם עם אמת וממתין שיתחיל החזן שיאמר עמו, צריך לחזור [אמת פעם אחרת או לא. והלכתא, שאין צריך לחזור ולומר פעם אחרת אמת] אלא מתחיל מוסיב ואילך.

כמה מעליא הא שמעתתא וכו'. כלומר הא דאמרינן השתא, ואיכא דכותה בתלמודא. שהיו מתחילין דבר אל בני ישראל והיו מדלגין עד אני ה' אלהיכם, ודוקא בתפלת ערבית,

ור' האי גאון ז"ל⁸⁷ כתב דאפילו בפעם אחת אם הוא אדם שיכול להעמיד עצמו שלא יבלע כלום.

תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו. [פירש"י ז"ל⁸⁸ דהא דרב ושמואל במשכים לפתחו] אבל פגעו בדרך שואל. ויש מפרשים⁸⁹ דאותו שהתפלל משכים לפתחו של שואל שלא התפלל עדיין, וכיון דהשכים לפתחו ראוי הוא לשאול לו לשלום, ומתניתין דקתני שואל מפני הכבוד מיירי בכי האי גוונא. וא"ת אמאי לא אוקים מתניתין בתפלה של ערבית ותו לא קשיא [מיד]. וי"ל דלא איפשר לאוקמה בשל ערבית, לפי שאין שאילת שלום בלילה⁹⁰.

אמרו ליה היכי אמרת⁹¹. כלומר היינו דרב. אמר להו אסור אמרי כדרב אידי. כלומר, כשם שאסור לצאת לדרך ולעשות חפציו קודם שיתפלל, כך אסור להתעכב בדרכים וליתן שלום לפוגעים בו, אלא שימהר לבית הכנסת ויתפלל כדי שלא יתיאש מן התפלה⁹². וכתב הראב"ד⁹³ דעל כן נהגו לומר מי שפוגע חברו בבקר יאמר לו צפרא דמרי טב, דכיון שהוא משנה, נראה כמי שהוא טרוד ועומד לתפלה, ויתן לבו שלא יעכב בדרכים אחרים כלל עד שיתפלל, ויזכור מתוך השינוי. ויש אומרים⁹⁴ דאינו אסור אלא

ויציב לא יפסיק היינו כדין בין הפרקים, דשמעה ר' יהודה לחכמים דס"ל דהוי בין הפרקים ואתא לחלוק דהרי זה כאמצע הפרק ולא פסיק אלא לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד. אבל הרא"ש כתב בסוגיין דלא יפסיק כלל אפילו להשיב מפני היראה והכבוד, דחמיר מבאמצע הפרק, וכ"מ מדקאמר טעמא משום וה' אלקים אמת משמע דלא יפסיק כלל אלא אומר אמת ויציב ואח"כ מפסיק כמו באמצע הפרק, וכן כתב בתר"י בשם חכמי צרפת שאינו מפסיק כלל אלא שמיד שיאמר אלקיכם יאמר אמת כמו שמצינו אותו בפסוק, ואחר שיאמר אמת שואל מפני היראה כבאמצע הפרק ע"ש. וביאור המחלוקת, דהר"ם סבר דמה דילפי מקרא דה' א' אמת הוא דצריך שיהא חיבור ביניהם, ולפי"ו פרשת אמת ויציב הוי כמחוברת לפרשת ויאמר וכפסוק אחד והוי כאמצע הברכה. אבל הרא"ש ותר"י ס"ל דהפסוק אתא לחדש דאיכא איסור להפסיק ביניהם דכ"מ שמזכירים שמו יש לומר אמיתותו ואסור להפסיק אפילו מן היראה. ועי' א"ח ור"ב. 97 בתר"י הביא כן בשם חכמי צרפת ועי' לעיל. 98 ירמיה י, י. 99 כ"ה בתר"י וכן ברא"ש שפירשו הבעיא אי חוזר ואומר אמת היינו בשהה בינתיים עד שיסיים הש"ץ,

הלוג וראה "גנזי ראשונים" לתענית עמוד רח ד"מ רביעית הביצה. 87 כ"ה ברשב"א כאן וכן באשכול וארחות חיים, וראה הלכות פסוקות סי' קצב ושערי תשובה סי' שכד וראב"ה שם. 88 ד"ה במשכים. 89 פי' מחודש שהשכים הנשאל ולכן מותר ובהא מיירי מתני'. 90 כיון שאין שואלים שלום בלילה שמא שד הוא כדאמרי' מגילה ג, א וע"כ המשנה דמיירי בהפסק בשחרית קאי, וב"ספר הבתים" שערי ברכות סוף ש"ג (עמ' עו) כתב בשם הראב"ד שבק"ש של ערבית אינו שואל מפני הכבוד אלא מפני היראה, ונראה שלדעת זו כיון רבנו ועיין שם מה שכתבתי בזה בהערה 183. 91 ראה דק"ס ומהרש"א. 92 עי' רשב"א וכן הגי' בדק"ס, ועי' רש"י וב"י סי' פט, וצ"ע. 93 כ"כ הרשב"א בשם הראב"ד, המנוחה (עמ' קט), א"ח סי' יד. בהבתים בית תפלה שער ו ה"א בארוכה ובמילואם. 94 תר"י בשם חכמי פרובינציא ולפי"ו אפילו במשכים לפתחו מותר לומר לו צפרא טבא, אבל תר"י כ' דזה דוקא באקראי, ועי' שו"ע סי' פט סעיף ב. 95 שבת י, ב. 96 בתר"י הביא ב' הדעות, ודעה ראשונה דעת הרמב"ם בפ"ב מהלכות ק"ש הי"ז שכתב דהא דבבין ויאמר לאמת

דהיה יכול להקשות והא בעינן שתיים לאחריה, אלא דחדא מנייהו קאמר. והיינו ¹⁰⁶ למאן דסבר דאינו אומר אלא מודים אנחנו לך וכו' ואינו חותם בו כלל. אבל רש"י ז"ל ¹⁰⁷ פירש שמתחיל מודים אנחנו לך וכו' ושרנו לפניך מי כמוך וכו' עד גאל ישראל, וכן כתב הראב"ד ז"ל, דהא בעינן שתיים לאחריה.

מתני'. א"ר יהושע למה קדמה שמע וכו'. גמרא. דין הוא שיקדם שמע לוהי' אם שמוע שזה ללמוד וזה ללמד. וא"ת הכא משמע דללמוד

והטעם מפני שאין מצות ציצית בלילה. וליכא לאקשויי ¹⁰⁰ הכא הא דאמרינן לעיל ¹⁰¹ דכל פרשה דלא פסקה משה לא פסקינן, דכיון שהיו קורין אותה בבקר כמות שהיא לא הוי הפסק ¹⁰², ויש אומרים ¹⁰³ דמשה לא חשיב הפסק דפסוק שלם הוא בסוף אחרי מות ¹⁰⁴ דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם.

חייא בר רב אמר אמר אני ה' וכו'. משום דכתיב וזה ¹⁰⁵ (אלהיכם) אלקים אמת.

והא בעי לאדכורי יציאת מצרים. הוא הדין ¹⁰⁵

דלא הוי אמירה כלל מענין הפרשה ולכן חל ע"ז דין הפסקה. מיהו ברשב"א לפנינו יש השמטה וצריך לתקן כפי שהוא בכ"י ישן: אבל במאי דכתבית ניחא לי (דאיהו) [דאי הוי] אמרי חד פסוקא [לא הוה להו רשותא] למימריה אי לא אמרי כולה פרשתא. ובעיקר דין דכל דלא פסקא השמיטוהו הפוסקים ועי' מג"א סוס"י נא וסי' רפט וסי' תכב סק"ח. ¹⁰¹ לעיל יב, ב. ¹⁰² והסברא שכל הדין

דכל דלא פסקה שלא יראה כחולק על סדרו של משה בתורה, אבל אם אומרו בבוקר כתיקונו וסדרו ורק בערב פסיק אין זה נראים כחולקים על משה וניכר שמטעם אחר פסקי. ועי' תר"י. ¹⁰³ עי' חת"ס חאו"ח סי' י שהקשו לו הגאונים בעלי מפרשי הים למה לא תי' הרשב"א כך וכיונו מדעתם הרחבה לתי' של רבנו ובחת"ס שם תי' דמ"מ תהיה הקושיא על מה שהחזן חוזר אני ד' אלוקיכם אבל לדידן דאמרי' רק ה' אלוקיכם אמת ניחא, ועי' מגן גבורים על או"ח סוס"י נא. וביד המלך שם [וכן בחי' הר"א מגרידץ ועי' מהרצ"ח]

כיון ג"כ לתירוץ רבנו, ועפ"י ניחא סברת בני מערבא למה היו צריכים ליכנס לספק הזה לומר ואמרת אליהם, כיון דאפשר דהוה התחלה וטוב היה להם לדלג תיבות אלו, וגם אביי דאמר אנן מתחלינן כדבני מערבא אמאי דחיק להתחיל ועי' כך הוכרח לגמור, אבל לתירוץ של רבנו ניחא שפיר דבני מערבא ע"כ היו צריכים לומר ואמרת אליהם כדי שלא יהא הפסק באמצע, מיהו אביי ס"ל כיון דהוה מתכוונים לפרשת ציצית אע"פ שלענין הפסק כיון דאיכא קראי כהאי גוונא שפיר דמי מ"מ הוי נמי לדידן כהתחלה וצריכים לגמור. ¹⁰⁴ ויקרא יח, א.

¹⁰⁵ ואע"ג דאין ברכות מעכבות כדלעיל יא, ב מ"מ מבטל תיקון מטבע דחכמים של ברכות. ועי' צ"ח שכיון לקושיית רבנו ותי' דבעי להקשות מיצי"מ דאיכא מה"ת בלילות, ולדעת הרשב"א שיכול לומר הברכות אחר כך בלא ק"ש נראה דאינו פותח באמת אלא במודים. ¹⁰⁶ נראה שיש כאן שיבוש

דלשיטה זו לא מתורץ מברכות שלאחריה, ועתה ל"מ בעל שיטה זו שאינו חותם לגמרי. ¹⁰⁷ ד"ה

ושרנו, ועיין רשב"א דלרש"י אומר כל סדר הברכה

או שהפסיק בינתיים להשיב מפני היראה או הכבוד. ולכאורה יש לבאר, דהא בכל מקום שהיה לא הוי הפסק, לא בהלל ולא במגילה, ורק לענין קר"ש לקמן (כג, ב) או בתקיעות בראש השנה אמרי' שהה כדי לגמור את כולה הוי הפסק, וכאן משמע הבעיא אפילו דבכל שהוא יהא חשוב הפסק. ואפילו הפסק בדיבור לא מצינו שיהא הפסק דבעי לחזור, רק בהפסיק בדיבור בין ברכה לקיום המצות. ולפי"ז יש להסביר אמאי בעיא הכא דלהוי הפסק. [ויש לעיין למה השמיט הרמב"ם ולא הביא כלל כל הענין אם חוזר ואומר אמת]. והנה הא דצריך לומר אמת יש שני ענינים, חדא מצד מה שאמ' לעיל דצריך לומר אמת ויציב בשחרית ואמת ואמונה מדין ואמונתך בלילות. ועוד מבואר להלן יד, ב דאם אינו אומר ה' אלוקיכם אינו אומר אמת אלא אומר מודים וכו' לפי זה יש לומר דהא דבעא אם חוזר ואומר אמת אפשר דכל הבעיא היא רק להאי סוגיא דהחויב לומר אמת הוא רק מצד שאמר ה' אלוקיכם, והיינו, דהא מצד ההפסק לא מצינו דלהוי הפסק, ועל כרחך דהביאור של הבעיא דכיון דמצד ברכת ויציב יכול לומר גם ענין מודים אנחנו וגו', וכל האמירה דאמת הוא מצד שאמר ה' אלוקיכם, חייב לומר אמת, ולפי"ז השתא דאמר אמת והפסיק נמצא דאפשר דהאי אמת נקטיה משום סיום פרשת ציצית דקיים דינא דה' אלוקים אמת, וממילא אפשר דיש סברא דתו אין קשר עם ויציב, וכיון שרבנן תקנו שברכת ויציב תתחיל באמת א"כ יש סברא דחייב להזכיר עוד פעם אמת כדי שיהא ראשית של ויציב, דודאי עיקר מטבע הברכה הוא להתחיל באמת ויציב וכדלעיל (י"ב) אע"פ שאין לו חיוב לומר אמת כלל מ"מ אם אומר ויציב ודאי שצריך להתחיל באמת מצד מטבע שתיקנו. ¹⁰⁰ עי' רשב"א שהקשה כע"ז ותירץ דכמו דדבר אל בני ישראל לא הוה התחלה כיון שלא התחיל בעיקר המצוה כ"כ לא חשבינן אני ה' כהפסק פרשה דלא אמר מעיקר מצוה כלום. וראה ביד המלך על הל' ק"ש רפ"א מה שהאריך בדברי הרשב"א. ומה שתמה שם על הרשב"א צ"ע שדעת הרשב"א ברור מללו שאם מתחיל בענין המצוה צריך לומר כל הפרשה ולכן היו צריכים לדלג כל עיקר המצוה

עדיף מללמד, והתם משמע דללמד עדיף מללמוד, דאמרינן¹⁰⁸ אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא. יש לומר דהאי אוקימתא לא קיימי¹⁰⁹. אי נמי יש לומר דאנן אקריאה קיימינן השתא, ובודאי בקריאה עדיף הוא לקרות כמו שהוא הסדר, שקודם לומד אדם ואח"כ מלמד¹¹⁶.

רב קרא ק"ש ואנח תפלין וצלי מיתיבי וכו', הא דאקשינן ליה משום דהוה ס"ד דכל פעם היה עושה כן¹¹⁷. וא"ת למאי דס"ד השתא דכל זימנא הוי עביד—הכי אימתי היה מברך על התפלין, א"ת בין הפרקים אינו נכון לומר כן דכל פעם היה פוסק בק"ש, ובין גאולה לתפלה נמי לא איפשר למימר, דלעולם לא יהא סומך גאולה לתפלה. ויש לומר שהוא היה מניח אותם בעוד שהוא מתפלל, ולא היה מברך עליהם עד לאחר תפלה. ואע"ג דאמרינן¹¹⁸ כל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן, איכא למימר כיון דתפלין מצותן כל היום והיא מצוה נמשכת הרי הוא כמברך עליהן עובר לעשייתן, דמ"מ עדיין לא נגמרה המצוה ועדיין היא קיימת ועתידה, ואעפ"י שכבר עשה קצתה, מהניא ברכה לשעבר ולהבא, ודכותה אשכחן בסוכה שמנהגנו לישיב בה קודם ברכה ועושין קדוש ואח"כ מברכין, שכיון שהיא מצוה נמשכת ועתידה

עדיין הרי הוא כמברך עובר לעשייתה. החופר כוך למת בקבר. פי' מתחלה היו עושין מערה ואח"כ במחיצות המערה היו עושין כוכין, כדאיתא בבבא בתרא¹¹⁹, ולפיכך אמר בקבר¹²⁰. פטור מק"ש וזמן התפלה וכו'. ואע"ג דאמרינן דפטור מכל מצות האמורות בתורה¹²¹. אפילו הכי איצטריך למימר ק"ש תפלה ותפלין, מפני שהם יחוד השם ומצות תדירות בכל יום, ועוד דק"ש ותפלה זמנן עובר.

רישא בחד וסיפא בתרי. כלומר, שאחד חופר ואחד קורא¹²².

מכל מקום קשיא לרב. דקרא ק"ש קודם הנחת תפלין והכא אמרינן איפכא¹²³.

ותו רב מי פבר לה כר' יהושע וכו'. כלומר, אפי' תמצא לומר דר' יהושע אפי' להקדים קריאה לעשייה קאמר, מי סבירא ליה כוותיה שיקדים קבלת עול מלכות שמים לעשיית המצות.

והאמר רב חייא בר אשי זמנין וכו' ומתני לן פרקין והדר קרי ק"ש¹²⁴. פירוש והלימוד שמלמד תורה לתלמידיו הוא קיום המצות¹²⁵, שיש שם דקדוק המצות וריבוץ התורה, ואף על גב דלעיל¹²⁶ מיייתנן ראיא מהכא למ"ד למדרש צריך לברך דספרי דבי רב הוה מתני להו כדאיתא לעיל, והכא אמרינן דראיה הוא למ"ד

ויניח תפילין [וצריך לתקן ברש"י: ומקיים מצות תפילין וק"ש]. וברמב"ן הובא בטור יורה דעה סי' שסה כתב בשם הרמב"ן וכ"ה בתה"א דף כט דאם צריכים שניהם לצרכי החפירה בבת אחת פטורין שהרי עסוקין במצוה אלא רק אם יש נוספין. וכוונתו דאינו דומה לשמירה שאם אחד משמר מספיק, ואפשר שגם כונת רבנו לכך שאם אחד יכול לחפור לבד אז הדין שהשני קורא. 123 דאין לומר דאין קפידא בכך ואיך שרוצה יעשה [וכן הקשה בפנ"י] דהא לסדרו של רב איכא ריעותא דמפסיק בין גאולה לתפלה. 124 מרבנו משמע דלא גריס ומנח תפילין והדר קרי ק"ש, [ועי' בדק"ס ובתוס' לעיל ה, ב] ולפי"ז ניחא כל הקושיות שנתלבטו המפרשים דאמאי לא אקשי מרב אדרב, ואמאי מפרש רש"י [וכן רבנו] דעיקר הקושיא מהא דהא הקדים לעסוק בתורה עי' מהרש"א פנ"י וצל"ח, אבל לגי' רבנו ניחא [ועי' רש"י], ובמאירי עמד על כך ומ"מ דחה גי' זו ע"ש. 125 ולפי"ז איכא ב' קושיות חדא דדלמא מודה דריב"ק דעשיה קודמת. ועוד דרב ודאי לא סבירא ליה הכי, וכעין זה ברש"י מיהו התם תיקן הגר"א קריאה דמצוה עי' בגליון ובביאור הגר"א או"ח סי' פט ס"ק כב, והקושיא מקריאה לקריאה, ועי' גם מאירי. 126 יא,

אלא שבמקום אמת מתחיל במודים, וי"מ דמתחיל במודים ומקצר ומסיים בגאל ישראל, וראה בספר הבתים ריש שערי ק"ש, ועי' מה שכ' לעיל אמתני' דמוכריין יצי"מ בלילות. 108 כתובות יז, א. 109 דלמסקנא תרוייהו קתני ואדרבא בפסוק מקדים קודם ללמד דהיינו ושננתם מללמוד דהיינו ודברת בם. 116 ואפשר שלזה נתכוין רש"י שכתב שזה ללמד שאם לא למד תחלה היאך ילמד את בנו, והיינו דאל"ה יש יתרון יותר בללמד. 117 ברש"י פי' פעם אחת ראוהו שעשה כן, ולפי"ז הקושיא איך היה מותר לקרות כן אבל רבנו פירש כפשוטו דהשתא ס"ל דהוה נהוג כך, ואע"ג דע"י נהוג זה היה תמיד מפסיק בין גאולה לתפילה מ"מ ס"ל השתא דעול מ"ש תחלה ואח"כ עול מצוות. והא דלא הוה כקורא שקר, אפשר דלא ס"ל הכא, ועוד דהשתא סבר דאם אינו מניח כלל הוי כמעיד שקר, אבל אם קורא ק"ש ומניח מיד תפילין ניחא טפי דהוה כאומר הציווי ומיד מקיים וזהו קבלת אמת. 118 פסחים ו, ב. 119 ק, ב. 120 אבל רש"י פי' דכוף היינו קבר, ויש שגורסין: בקרי. 121 עי' תוספות ד"ה ומכל. 122 עי' רש"י שכ' נמי שמניח את חברו חופר והוא עולה ומקיים מצות קריאת שמע ואחר כך חברו יעלה

היא מלכות שמים שלימה. ומדקאמר ומתפלל, משמע שגם בתפלה צריך שיתפלל ותפילין בראשו¹³¹. והא דלא אמר הכא ציצית, משום דחובת מנה הוא דמי שאין לו טלית בת ארבע כנפים אינו חייב בציצית¹³².

[טו, א] רב חסדא לייט אמאן דמיהדר אמיא בעידן ק"ש, והני מילי לק"ש משום דזמנה עובר אבל לתפלה חזור¹³³, ועד כמה עד פרסה¹³⁴ דאמר ריש לקיש לגבל ולתפלה ונטילת ידיה ד' מילין¹³⁵. יש מפרשים¹³⁶ לגבל, אדם שאוכל חוליו בטהרה צריך לחזור אחר מים כדי שיטול ידיו ללוש ד' מילין. ולתפלה נמי ליטול ידיו¹³⁷, ולנטילת ידיה לאכול. ואינו מחזור דא"כ הכל היה בכלל נטילת ידיה. אבל יש מפרשים¹³⁸ לגבל מי שאוכל חולין בטהרה צריך לחזור אחר גבל בקי ויודע לעשותה בטהרה ד' מילין, ולתפלה צריך לילך עד פרסה כדי שיתפלל בעשרה¹³⁹, ולנטילת ידיה כמשמעו. ויש אומרים¹⁴⁰ דלתפלה פירוש מי שרוצה להתפלל אם יכול לעמוד בעצמו שלא יצטרך לצאת לנקביו עד פרסה תפלתו תפלה, ואם לאו אין תפלתו תפלה. ויש נוסחאות מדוייקות¹⁴¹ דגרסי הכי רב חסדא לייט אמאן דמיהדר אמיא בעדן צלותא ולא יותר, דבתפלה ג"כ יש לה זמן קבוע ונחוש שמא יעבור הזמן.

מתניתין. הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא. אע"ג דתני מתני' סתם¹⁴², כיון דר' יהודה בר פלוגתיה דר' יוסי

משנה. איכא למימר דכיון שאין זה מקומו תלמודא לא דייק, ודכותה איכא טובא¹²⁷. מכל מקום קשיא לרב. פירוש קושיא קמייתא להקדים קריאה לעשיה מי שמעת ליה. אמרי שליחא הוא דעוית. כלומר לא הוה מנהגא כן, אלא זימנא חדא אירע לו כן על ידי עיוות השמש שאיחר להביא לו תפילין, והיה עובר זמן ק"ש, ומשום כך הקדים ק"ש לתפילין. כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. דכיון שהוא קורא וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך ואינו מגיחן, נמצא שמעיד עדות שקר על עצמו, כאילו מה שאומר אינו אמת¹²⁸.

כאילו הקריב עולה בלא מנחה זבח (בלא) נכבים, לישנא דקרא נקט דכתיב¹²⁹ עולה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו, אבל הוא הדין גמי דעולה טעונה נסכים¹³⁰. הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלימה. טעם הדבר מפני שבתפילין שבראש אדם משעבד לבוראו יתברך הנשמה שהיא במוח, ובתפילין שבזרוע אדם משעבד גופו, ומתוך כך ציוו לתת אותו כנגד הלב, שהלב הוא עיקר התאוות והמחשבות, ובוה יזכור וימעט הנאותיו לעבודת הבורא ית'. ובמזוזה גמי אדם משעבד ממוגו. אלא שלא הזכירו מזוזה בכאן מפני שמצותה געשית בשעה אחת, וכשקורא ק"ש ומתפלל, מראה שהוא משעבד נשמתו וגופו, זו

תמהו דגם תפלה עד ד' שעות ומ"ש ק"ש מתפלה. ובתרי"כ דעשו חומר בדרבנן ועי' רא"ש, וברשב"א כתב דבתפלה בעי גקיות יותר וברא"ה (עמ' כז) כתב לתפלת המנחה, ועי"ש פ"ג (עמ' מז). 134 כגירסת הרי"ף ועוד, וכעין הגירסא לפנינו. 135 קטע זה דאמר ריש לקיש כו' בפסחים מז א, מיהו בדק"ס מנוסחת ב"נ גרס כן גם לפנינו. 136 רש"י בפסחים שם, ועי' תר"י ומאירי כאן. 137 עי' פסחים שם ברש"י ותוספות בשם הערוך גבל א', וברשב"א כאן בשם רה"ג, ובתוספות רי"ה, ותוס' חולין קכב ב. 138 עי' ערוך שם. 139 רש"י פסחים שם והובא בראשונים. 140 ל"מ כעת. וראה להלן כג א אבל אי יכול להשהות בעצמו עד כמה עד פרסה. 141 כ"ה בתוספות ובהרבה ראשונים. 142 בכמה כ"י וכן בגליון הגמ'

ב. 127 עי' בהגהות מהר"צ חיות. 128 כ"ה בתר"י, וקאי על האדם, ורש"י פי' לישנא מעליא. ולתי' זה ק"ש יצא כחובתו, אבל לריו"ח בסמוך דהוה כעולה בלא מנחה, הוי חסרון בק"ש שלא קראה בכל ענינה. 129 במדבר כג, לז. והוא בנסכי קרבן ציבור. 130 דאף דנסכים באים גם בפנ"ע, מ"מ דין הוא שיבוא עם הזבח ואז מצותן שלימה, וה"נ אף דהוה תפילין וק"ש מצוות נפרדות, מ"מ קבלת עול מלכות שמים שלימה הוה בקיום שניהם. ועי' חקרי לב או"ח סי' ה. 131 כה"ע בתר"י, וכ"כ בטור ושו"ע סי' כה ס"ד. וכ"ד תוד"ה מנח שהזכיר גמי בשעת תפילה. 132 וכע"ז בתוס' ותר"י. ועי' מאירי (עמ' 48) והג"מ פ"ג מק"ש אות ב. 133 דלתפלה אין קבע וכמו שכ' ברש"י דכל היום זמנה. [עי' לעיל י ב ורבנו שם] והראשונים

ופליג עליה נמי בסיפא, משום הכי אמרי' בגמרא דת"ק היינו ר' יהודה¹⁴³.

גמרא. מ"ש וכו' ור' יוסי תרתי שמעת מינה. פירוש, כיון דאמר רחמנא השמע לאזניך, ממילא שמעינן דבכל לשון שהוא שומע, דאי לא מאי אהני שמיעת אזניו כיון שאינו מבין¹⁴⁴. והוא הדין דהוה יכול לומר ור' יוסי לית ליה בכל לשון ששומע, אלא כי היכי דליקום כרבנן דהוא הלכתא¹⁴⁵.

ות"ק מאי טעמיה¹⁴⁶, ודאי לאו קושיא היא זו כלל, דטעמיה כדאמרן דשמע לא אתא להשמיע לאזניך, אלא לכל לשון שאתה שומע, אלא דכיון דמשכת טעמא אמר לה והכי אורחיה. אחר כונת הלב הן (הן) הדברים¹⁴⁷. ולא בעינן שישמיע לאזנו.

תנן התם חרש המדבר ואינו שומע לכתחלה לא יתרום ואם תרום תרומתו תרומה. פירש בירושלמי¹⁴⁸ מפני שאינו יכול להשמיע הברכה לאזנו. פירוש, ודאי מסיפא לא מוכח כלל אם יצא ידי ברכה אם לאו, דאע"ג דתרומתו תרומה [זה] הדין הוא, דכיון שעשה מצותו כראוי, ודאי יצא ידי חובת מצוה, אבל אם יצא ידי ברכה לא שמעינן כלל¹⁴⁹, אבל מרישא הוא דשמעינן דלכתחלה לא יתרום מפני שאינו יכול להשמיע לאזנו. וה"ג¹⁵⁰ מאן תנא חרש לכתחלה לא, דבדיעבד לא שמעינן מינה מידי, אמר רב חסדא ר' יוסי היא דתנן וכו'. והא דלא אוקמא כר' יהודה

משום דס"ל דר' יהודה אפי' לכתחלה קאמר, דלישנא דקורא משמע נמי לכתחלה. והא דקתני הקורא להודיעך כחו דר' יוסי דאפי' דיעבד נמי לא יצא. וא"ת והא דאמרינן בכל דוכתא¹⁵¹ דכחא דהיתירא עדיף, וא"כ עדיפא ליה למיתני הכי קורין שמע אעפ"י שלא ישמיעו לאזנם, להודיעך כחו דר' יהודה דאפילו לכתחלה קאמר¹⁵². וי"ל, דיותר גיחא ליה למיתני הקורא דמשמע לכתחלה ומשמע דיעבד כדי להודיעך כחו דר' יוסי, דהא רבנותא ותמיהא טפי דאפילו דיעבד נמי לא שרי. ואי נמי, דהשתא בלישנא דכי תימא אמר לה, וכיון דלא קאי לא דייק עלה.

לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם ברך יצא. פי' האי בלבו אינו רוצה לומר על ידי הרהור, דהרהור מאן דכר שמיה, ומאי שיטתיה הכא. אלא כל שאינו משמיע לאזנו קרי בלבו, מדמיתי לה הכא גבי ק"ש¹⁵³.

אלא הא דתני יהודה בריה דר' שמעון בן פוי חרש המדבר ואינו שומע תורם אפילו לכתחלה מני וכו'. מדמייתין הא דר' שמעון בן פוי הכא משמע דליכא חילוק בין ק"ש דאורייתא לברכת תרומה דרבנן, דאי לא תימא הכי א"כ מאי קושיא דהא לא דמיין אהדדי, ואסיקנא דר' יהודה אפי' לכתחלה קאמר, והא דקתני הקורא משום ר' יוסי, ואי קשיא ההיא דברכת המזון, הא ידידיה שרי לכתחלה, והא דרביה שרי בדיעבד.

תנן התם במגלה הכל כשרין וכו', מאן תנא חרש

יש גרסאות דברי ר' יהודה, אבל לרוב הראשונים לא היתה גירסה זו. 143 עי' תוד"ה דילמא ורשב"א, ועי' ריטב"א מגילה יט, א (עמ' קמא). 144 ברש"י פי' דאי דרשת שמע בכל לשון ע"כ ש"מ דצריך להשמיע לאזנו. וברשב"א תמה מנ"ל [ומשמע ברשב"א דגריס: ור' יוסי אמר לך ממילא שמעת מינה בכל לשון עי' דק"ס]. וע"ש שחידש דלר"י אי א"צ להשמיע לאזנו ע"כ דהרהור נמי מועיל. ובהרהור ל"ש ענין לשון. ולרבנו היה נראה זה דוחק דאפילו אי לא בעי להשמיע לאזנו מ"מ חיתוך האותיות צריך וא"כ יש נפ"מ לענין לשון, וע"כ פי' דאי בעי להשמיע לאזנו ע"כ בעי כונת הלב והבנת הענין ואם נאמר דקורא רק בלה"ק לפעמים שאין מבין כלל ומה שייך השמעת הקול ע"כ דקורא בכל לשון. ולפי דברי רבנו אם אינו מבין בלה"ק מוטב שיקרא בשאר לשון שהוא מבין, ובביאור הלכה ריש סי' סב הביא דבפמ"ג נסתפק בזה, ובבה"ל העלה שמוטב לאמרו בלה"ק אפילו אינו מבין, מיהו אין דבריהם סותרין דברי רבנו דע"כ לא קאמר הכא

אלא לר' יוסי דס"ל דצריך השמעה וצריך הבנת השמיעה אבל לדידן דקיי"ל דא"צ להשמיע לאזנו שפיר יש לומר דלה"ק עדיפא. ועי' שאג"א סי' ז מה שהאריך בדברי הרשב"א ובחז"א סי' יד. 145 עי' מש"כ רבנו בריש הפרק ד"ה וחכמים. 146 לפני רבנו היתה הגי' בגמרא: ותנא קמא מ"ט אמר קרא על לבבך אחר כונת הלב הן הדברים וכגי' כ"מ ועוד. 147 וכ"ז מגי' רבנו. 148 תרומות פרק א הלכה ד, יש מהן משום ברכה ועיין רש"י ד"ה לא יתרום ורשב"א בשם רה"ג. 149 וצריך עיון מאי נפקא מינה אי יצא הברכה כיון דתרומתו תרומה, ויש לומר דאם בירך ורצה על פי ברכה זו להפריש עוד כרי אם מותר לסמוך בדיעבד אברכה זו. 150 עי' דק"ס וכ"כ שגרס ברשב"א ועי' פנ"י. 151 עי' לקמן ס, א וש"נ. 152 עי' תוס' ד"ה להודיעך, וכתירוץ הב' שכתב רבנו גם ברשב"א. 153 עי' תר"י ורא"ה ועוד. וכ"כ רבנו בריטב"א מגילה יט

כתיבה מהתם, כלומר אי כתב הכא וכתב אע"ג דהתם איכא מיעוטא והכא ליכא, אכתי הנה אמינא לילף ג"ש מוכתב וכתב מה התם אלות אין צואות לא דשמעינן ממיעוטא, אף הכא נמי אע"ג דליכא מיעוטא ניליף מג"ש דצואות לא, כתב רחמנא וכתבתם לאפוקי מג"ש.

עני רבא בתריה כגון על לבכך וכו'. וצריך להתייז' של תזכרו דלא ליתחזי סמ"ך¹⁵⁸.

אמר ר' חמא בר חנינא כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה אפילו נתחייב בדינה של גיהנום¹⁵⁹ מצננין אותו לו, שנאמר בפרש (שדי מלכים בה תשלג בצלמון. אל תקרי בפרש אלא בפרש), כלומר בפרש מלכים דהיינו תיבות ק"ש שהוא עול מלכות שמים, שדי בה, כלומר בזכותה תשלג בצלמות¹⁶⁰.

[טז, א] אמר ר' חמא ב"ר חנינא למה נסמכו אוהלים לנחלים. דכתיב¹⁶¹ מה טובו אהל'ך יעקב משכנותיך ישראל כנחלים גטין, וזה הפי' הוא הנכון. אבל מה שפי' רש"י¹⁶² ז"ל כאהלים נטע, ההוא בשמים הוא כתר גומו¹⁶³.

קרא וטעה ואינו יודע היכן¹⁶⁴ טעה יחזור לתחלת הפרק¹⁶⁵. פי' שהוא יודע באי זה פרק טעה, אבל אינו יודע באי זה מקום מן הפרק

דיעבד נמי לא. דלישנא דחוץ משמע ליה השתא אפי' דיעבד, אי נמי דס"ל דחרש דומיא דשוטה וקטן דאפילו דיעבד נמי אין קורין¹⁶⁴. ודילמא ר' יהודה היא ודיעבד שפיר דמי, דמלשון חוץ לא משמע אלא לכתחלה.

[טז, ב] הוה אמינא צריך ואין לו תקנה. כלומר, דלא יצא ואפילו בדיעבד קמ"ל.

אמר רב יוסף מחלוקת. כלומר, אם צריך השמעת האוזן בק"ש אבל בשאר מצות ד"ה יצא. והכתיב הסכת ושמע ההוא בדברי תורה כתיב. כלומר לא בא להשמעת האוזן אלא לכוונת הלב לשינון, והיינו בהרהור אעפ"י שאינו מוציא בשפתיו¹⁵⁵.

מתניתין. קרא ולא דקדק באותיותיה. יש אומרים¹⁵⁶ שלא דקדק ליתן ריוח בין הדבקים. והנכון שלא דקדק באותיות בין דגש לרפה ובין רפה לדגש, ר' יוסי אומר יצא.

אמר ר' מבי אמר ר' יאשיה הלכה בדברי שניהם להקל. פי' כר' יהודה בלא השמיע, וקר' יוסי בלא דקדק.

וכתבתם הכל בכתב ואפי' צואות. כגון וקשרתם וכתבתם ולמדתם¹⁵⁷. איצטריך, כלומר אכתי איצטריך טעמא דוכתב, דסד"א לילף כתיבה

כוונת הראב"ד בפירוש א"צ דקדוק כיון שמבינים אותו, אלא עיקר כוונתו דבשאר לשונות דהם רק פירוש אין מציאות של דקדוק דחוץ מן הבנת הפירוש אין שום קביעות לשון, אבל ודאי אי הוּ גַם בשאר לשונות ענין דקדוק היה חייב לדקדק שהתורה אמרה ודברתם שיהא דבורך תם כלומר שיהא שלם בכל השלימות ואפילו מבין הפירוש כיון דאכתי איכא תמות ע"י הדקדוק אינו יוצא רק כשמדקדק, ולכן בלה"ק דאיכא דקדוק לא יצא ע"י שמבין הפירוש כיון דאיכא תמות ע"י דקדוק, ועיקר קושית הראב"ד דליכא ענין דקדוק בשאר לשונות ובהם בפירוש גרידא הוי דבורך תם כיון דלא שייך תמות גדולה מזו.¹⁵⁷ עי' רש"י ושם לא הזכיר ולמדתם.

¹⁵⁸ כ"כ ברי"ף ותוס' בשם הירושלמי לפנינו הלכה ד', וכן ברא"ה (עמ' כח). ובראשונים בשם הראב"ד שהוסיף זיין דזכרתם ועי' ריבב"ן הערה 55. ¹⁵⁹ לפנינו ליתא תיבות אלו. ¹⁶⁰ עי' רש"י.

¹⁶¹ במדבר כד, ה. וכגירסת התוספות ותוספות ר' יהודה רשב"א ורנ"ג. וכ"ה בסדא"ר פי"ט (עמ' 116). ¹⁶² ד"ה כאהלים, ועי' רש"י במדבר שם. ¹⁶³ ראה ת"א שם. ועי' מהרש"א בח"א לעיל טז, ב. ועי' רש"י. ¹⁶⁴ לפנינו: להיכן. ¹⁶⁵ כנוסחת

ב (עמ' קמב). ¹⁵⁴ בריטב"א מגילה יט ב (עמ' קמ הוצאת מוסד הר"ק) כתב: ולא מלישנא דחוץ דייק לה דאדרבא חוץ מחרש שאינו כשר לכתחילה משמע, אלא דייק ליה מדקאמרינן בסמוך, מדקתני חרש דומיא דשוטה. ¹⁵⁵ וכ"כ הריטב"א מגילה כ, א (עמ' קמב). וברש"י פי' כתתו עצמכם, ועי' רשב"א דהסכת דרשינן לתורה. ועי' דק"ס אות מ. ¹⁵⁶ בתר"י כ"כ, וראה רמב"ם הל' ק"ש פ"ב ה"ט, ושם ברמב"ם ה"י כתב דגם כשקורא בכל לשון צריך שיזהר מדברי שיבוש שבאותו לשון ומדקדק באותו לשון כמו שמדקדק בלשון הקודש ע"ש, ובראב"ד השיג שאין זה מקובל לפי שכל הלשונות פירוש הן ומי ידקדק אחר פירושו. ובכסף משנה פי' דכוונת הרמב"ם דידקדק לומר הביאור היותר אמיתי ע"ש, ולכאורה מלשון הרמב"ם שכתב שצריך לדקדק כמו בלה"ק משמע דקדוק בלשון ולא בביאור. וב"אבן האזל" הל' ק"ש שם הקשה לדעת הראב"ד דבשאר לשונות א"צ לדקדק אלא כיון שמבין פירושו יצא א"כ אמאי בקורא ק"ש בלה"ק ולא דקדק לא יצא נהי דמדין לה"ק לא יצא עכ"פ למה יגרע לה"ק מלשון אחרת והרי מבינים בקריאה זו פירושו, וע"ש שדחק בזה. ונראה דאין

טורה גדול בעלייתו ובירידתו, ויתבטל ממלאכתו טפי, אבל בשאר אילנות דליכא ביטול, מחויב לירד.

ובעל הבית בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל. לפי שאין כוונתו ¹⁷⁶ מיושבת, שהוא אינו רגיל לעלות לאילנות כמו שאר פועלים ¹⁷⁷, ודוקא בתפלה אבל בק"ש [דינו] כפועלים ¹⁷⁸.

אלמא לא בעי כוונה. קס"ד השתא דמאי דקתני קורין אפילו עוסקין במלאכתו, ומ"ה פריך, דכיון דכן, נראה דלא בעי כונה, [ש]בעוד שעוסק במלאכתו ודאי אי אפשר לכיון ¹⁷⁹.

לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני. כלומר בפרק ראשון בטליו, אבל בפ' שני עוסקין במלאכתו וקורין, דלא בעי כונה אלא בפ' ראשון. וכתב הרב אלפסי ז"ל ¹⁸⁰ דהא פירוקא לדברי ר' יוחנן הוא, אבל לרבא דאמר דלא בעינן כונה אלא בפסוק ראשון אין טעם מה שאמרו דבטליו ממלאכתו בכל הפרק משום כונה, אלא משום דלא לישוו ליה עראי, ואף רבא מודה בהא ¹⁸¹. וכן אמרו במסכת יומא ¹⁸² בענין לא ירמוזו בעיניו ויקרא ק"ש דוקא בפרק ראשון ולא משום כונה אלא משום דלא לישווה עראי. והטעם ¹⁸³ שהחמירו בפרשה ראשונה טפי

יחזור לתחלת הפרק ¹⁶⁶, טעה בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון.

בין כתיבה לכתיבה. פי' בין וכתבתם ראשון לכתבתם שני שאינו יודע אי זה מהן, יחזור לכתיבה ראשונה ¹⁶⁷.

אמ' ליה ר' יוחנן לא אמרן אלא דלא אמר ¹⁶⁸. כלומר, כי אמרינן טעה בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה ה"מ דלא אמר למען ירבו ימיכם, אבל אם אמר למען ירבו ימיכם סירכה נקט. פי' כלומר דודאי חזקה בכתיבה אחרונה היה עומד, כיון שהתחיל למען ירבו ימיכם שכך הוא שגור בפיו ¹⁶⁹.

מתני'. האומנים קורין בראש האילן ובראש הנדבך. כלומר, בשורות החומה ¹⁷⁰.

מה שאין רשאים לעשות כן בתפלה, מפני שאינו יכול לכיון דחושש שמא יפול ¹⁷¹.

ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה. פירש"י ז"ל ¹⁷² מפני שענפיהם מרובין ואינו מפחד ליפול.

אבל בירושלמי ¹⁷³ פירשו [מפני שטרחותן מרובה, יש שפירשו] מפני שיש טורח גדול לגדל זית ותאנה, ואם ירד כל כך ויעלה, שמא ישבר ונמצא ההפסד מרובה ¹⁷⁴, ויש מפרשים ¹⁷⁵, שמפני שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות יש

גליון הגמרא, ועי' דק"ס. 166 עי' רש"י

ותוד"ה הקורא ורא"ש. 167 עי' רא"ה.

168 כג' הרי"ף, ועי' דק"ס אות ע. 169 כדעת

הרשב"א דמסופק אם טעה בכתיבה ראשונה או

אחרונה שאם פתח בלמען ירבו א"צ לחזור את הפרשה

השניה, אבל רש"י פי' דאם מצא עצמו בפרשת

ציצית ואינו זוכר אם אמר תחלת הפרשה כיון דיודע

דאמר למען ירבו חזקה שאמר פרשת ציצית כהוגן

דסירכיה נקט, ומשמע דאם נסתפק בפרשה שניה

חוזר אפי' אמר למען ירבו, וברשב"א תמה ע"ש.

ועי' מאירי. 170 עי' מאירי ורשב"ץ, וכן

בריבב"ן ובאו"ז ק"ש סי' פב מרש"י. ועי' שבת

קטו, א ופיהמ"ש לר"מ. ועי' רש"י לפנינו ומהר"צ

חיות. 171 עי' רש"י ורא"ה ועוד דבתפלה

צריך כונה בכל התפילה ובק"ש א"צ אלא בפסוק

ראשון. 172 ד"ה ומתפללין, ומ"מ אין יכול

לכיון בכונה השלימה ולכן בה"ב ירד, ועי' בסמוך.

173 בפרקין ה"ה והובא בראשונים, ומשמע לרבנו

דהירוש' סותר דברי רש"י אבל במאירי ורא"ה משמע

דאפשר לפרש כן הירושלמי דהכובד שלהם מרובה

והם חזקים ודעת האומן מתישבת ועי' פי' ריבב"ן.

174 במאירי כתב כן בשם וי"מ, ומקורו ברבנו

יהונתן שכ' ב' הפירושים. 175 עי' ריו"ב

תר"י ומאירי. 176 לפנינו: דעתו. 177 כן

מפרש ברא"ה, ולפי"ז כ' דאם היה בה"ב אומן א"צ לירד, ועי' רש"ש שכיון כן מדעתו, ובוזה ניהא מה שהשמיט הרמב"ם דין הבה"ב כיון שכתב דהאומנים א"צ לירד ומשמע מי שאינו אומן יורד, אבל רש"י פי' דלא הקילו רק אצל אומנים משום ביטול מלאכה אבל בה"ב לעולם יורד, וזה חומר בבה"ב ואפילו היה אומן ובמאירי הרכיב ב' הפירושים כאחת ואפילו היה בה"ב אומן לא הקלו בעושה לעצמו. 178 מדלא חלקו בגמ' בין אומנים לבה"ב רק לענין תפלה משמע דלק"ש גם בה"ב א"צ לירד, וכ"כ בתר"י רשב"א פסקי רי"ד, וטור סוף סי' סג, וכן הסכים במאירי ודחה הדעה שגם לק"ש לא הקלו בבה"ב. 179 עי' תר"י ורא"ה (עמ' ל). 180 הרי"ף בסוגיין (ט, ב) והובא בראשונים. וברשב"א כתב שכ"ד הגאונים וכ"כ ברמב"ן במלחמות ובהש' הראב"ד על המאור. ודלא כתוספות שפי' שהכוונה לפסוק ראשון, ובבעל המאור כתב דמכאן דהלכה כר' יוחנן ועי' השלמה (עמ' רז) ומכתם (עמ' כח).

181 וכ"כ בריטב"א יומא יט ב (עמ' קט): ויש אומרים דלענין דלא לשוויה עראי בקריצה וברמיזה אפילו ראה מודה דכוליה פרק ראשון אסור וזה דעת הגאונים, וכבר פרישנא לה בפרק (מי שמתו) [בפ' היה קורא]. 182 יט, ב. 183 כ"כ ברשב"א ועי' רש"י יומא שם ורשב"ץ, ולאפוקי

טז, ב] מתני'. רחץ כלילה הראשון שמתה אשתו וכו'.

גמ'. אלמא קסבר אנינות לילה דרבנן ובמקום אסתנים לא גזרו. י"מ¹⁹¹ משום דהוה ליה סכנה ולפיכך מותר. ואינו נכון דא"כ פשיטא ומה בא להשמיענו, אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש¹⁹². אלא הנכון¹⁹³ דכל היכא שלא יהא רחיצה של תענוג מותר כיון שיש בו צער, וראיה לדבר דביום הכפורים דהוא אסור בסיכה, אפ"ה אמרו¹⁹⁴ שאם היו לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש, וכיון שאפילו בי"ה שהוא מן התורה התירו שלא במקום סכנה כל שכן באבילות שרוחץ אע"פ שאין שם סכנה כיון שיש בו צער, כדאמרי' בגדרים¹⁹⁵ ערבוביתא דרישא מתיא לידי עזירא, פירוש מתוך האבק שנעשה בראש והמאכלת מזיק לעינים כשמתאחר מלרחוץ. והאי רחיצה של ר"ג לא היתה לתענוג אלא להעביר הוזהמה שלא היה יכול לסבול¹⁹⁶, ותלמידיו חשבו דלתענוג היה רוחץ, והכי איתא בירושלמי¹⁹⁷ דהא דתימא ברחיצה של תענוג אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר.

מ"ש אנינות דאורייתא ביום היא דכתיב ואחריתה ביום מר. אין¹⁹⁸ מביא הפסוק לראיה אלא לסימנא בעלמא, כלומר שיום המיתה הוא יום המרידות, ובאותו יום הוא האנינות מן התורה. ורבתינו הצרפתים ז"ל¹⁹⁹ אמרו שאפילו האבילות של יום ראשון אינו מן התורה אלא מדרבנן בלבד, ואע"פ שאמרו בפ"י בכמה מקומות דאנינות יום ראשון מן התורה, אפ"ה

משאר פרשיות דלא לישויה עראי, משום דכתיב ביה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. ואע"ג דלא בעי כונה ממש, מ"מ בעינן שיהא הלב נח שלא יתעסק בדברים אחרים.

אי ר' יהושע מאי איריא פועלים וכו'. ואם תאמר ומאי קושיה דילמא כל אדם רשות ופועלים חובה. יש לומר דהא פשיטא ליה דכיון דהיא רשות לכל אדם להתפלל מעין י"ח, דשורת הדין הוא דבפועלים חובה¹⁸⁴.

גרש"י ז"ל ואין מברכין לפנייה. פי' לפי שאינה מן התורה אבל לאחריה הוא מן התורה דכתי' ואכלת ושבעת וברכת. אבל בכל הנסחאות¹⁸⁵ גרסי' ומברכין אחת לפנייה. וכן גירסת הגאונים ז"ל, ודין הוא דליכא עיכובא כל כך.

כיצד ברכה ראשונה בתקנה. שהחמירו על ברכת הון משום דמשה תקנה¹⁸⁶.

אבל אם בעל הבית מפס עמהם מברכים. דמסתמא מוחל להן¹⁸⁷.

מתני'. חתן פטור מק"ש לילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה. פירוש מנהגם היה לכנוס את הבתולה ברביעי כדתנן¹⁸⁸ בתולה נשאת ברביעי וכל אותן ד' לילות עד יום ראשון הוא טרוד לחשוב מחשבת מצוה ולפיכך פטור. אבל מכאן ואילך אעפ"י שלא עשה מעשה חייב, מכיון שעברו הד' לילות ולא עשה מעשה, מתיאש מן הדבר ואינו טרוד, וחייב חוץ מאותה לילה שיודע בודאי שיבעול¹⁸⁹.

גמ'. בשבתך בביתך וכו'. פירשנו למעלה בפ' ראשון¹⁹⁰.

אינן מה"ת ועי' פנ"י. 187 וכתב ברא"ה אפילו כל אחד אוכל משלו. 188 כתובות ב, א.

189 כ"כ הרא"ה ובמאירי בשם י"מ ובשטמ"ק כתובות ו, ב בשם הראב"ד והרשב"א, אבל הרמב"ם פ"ד מק"ש ה"א כ' שמכאן ואילך פטור לגמרי שנתקרה דעתו. 190 לעיל יא, א. 191 כ"פ

הר"ח הובא בתוס' ר"י ובת"ר. ועי' רה"ג ברשב"א והובא בתוה"א בשער האבילות. 192 יומא פב, א.

193 כה"ע בת"ר. 194 יומא עז, ב. 195 פא, א.

196 עי' תר"י ורא"ה. ועי' תוס'. 197 בפרקין

ה"ז והובא בראשונים. 198 מיסודו של הת"ר.

199 רמב"ן בתוה"א ענין האבילות בשם חכמי צרפת,

מדעת הת"ר דהוכיח מהא דלא חששו בשאר הפרקים משום קריאת עראי דקריאת שאר הפרשיות אינה אלא מדרבנן. ועי' רא"ה. 184 עי' תוס' ד"ה אפילו.

תוס' ר"ה והרא"ש. 185 כ"ה ברי"ף, ועי'

רשב"א רא"ה מאירי שכתבו שכ"ה בתוספתא ועי'

הגר"א, אבל ברמב"ם פ"ב מברכות ה"ב ובריא"ז

כתבו כרש"י ועי' בגליון בשם התוס'. 186 כ"כ

גם הרא"ה, ועי' לקמן מח, ב ואפשר שזה בגדר כל

פרשה דלא פסקה משה לא פסקינן, ועי' ב"ח סי'

קצא שכ' דראשונה כתובה בפירוש וברכת זו ברכת הון

אבל ברכת הארץ ובניין ירושלים נכללו ביחד בכתוב

על הארץ הטובה ולכן כוללן, ועי' תוס' כאן שהקשו

דכלם מדאורייתא גינהו ובב"י שם תי' דמנין הברכות

כשר היה. כדאיתא בסוכה²⁰⁸ וראוי שיעשה לו לפני משורת הדין.

אנפילין. פירוש אכסדרא שלפני החצר²⁰⁹. אין קורין אבות אלא לשלשה. פי' הראב"ד ז"ל²¹⁰ שאין אומרים מי שענה ראובן אבינו או שמעון אבינו. ורב' האיי ז"ל²¹¹ פי' דלכבוד בעלמא קאמר, ולומר שאין חשובין להקרא אבות לכל ישראל ואמהות לכל ישראל, אלא ג' אבות וד' אמהות.

ת"ר עבדים ושפחות אין קורין להם²¹² לא אבא פלוני ולא אימא פלונית. דאיכא חשש שמא יפסלו הקוראים עצמן, שיטעו העולם ויהיו סבורים שמא בניהם הם²¹³. משום דחשיבי. פי' של בית ר"ג היו חשובים ונכרים לרבים, ולא יבואו לטעות בהן שהן בני שפחות.

[יז, א] מר בריה דרבינא בתר²¹⁴ צלותיה אמר הכי אלוני נצור לשוני מרע וכו' יהיו לרצון אמרי פי וכו'. כך כתוב בנוסחאות²¹⁵, ולכאורה משמע מיהא שאחר כל אותן תחנונים היו אומרים יהיו לרצון. וכתב הראב"ד ז"ל²¹⁶ שאין נכון לומר יהיו לרצון לאחר תחנונים אלו, אלא קודם לכן לאחר סיום י"ח ברכות, כדאמרי' לעיל²¹⁷ דדוד אחר עשרה פרשיות אמרן.

כי הו' מיפטר רבנן מבי ר' (אמי) אמרי הכי עולמך תראה בחיך. פירוש, כאשר יגיע האדם לתכלית החכמה דומה לעולם הנשמות שהם שכל נבדל, ומגיע לקצת עולם הנשמות בחייו, והברכות האלה היו מברכין כל אחד לחברו.

הא דאמרינן מאי אין פרץ שלא תהא פיעתנו כסיעת שאול שיצא ממנה דואג שפרץ בגוב עיר הכהנים. ויוצאת כאחיתופל שהוציא את אבשלום לתרבות רעה או שיצאה ממנו עצה רעה. וצווחה כגיתחי שנצטרע והיה צווח טמא

אבילות אינו אלא מדרבנן, שאין לשון אבילות ולשון אבילות אחד, שלשון אבילות נאמר בדברים ידועים כגון גבי כהן שאסור להקריב אונן ואסור לאכול בקדשים²⁰⁰, וכן לענין מעשר שני דכתיב²⁰¹ לא אכלתי באוני ממנו וגו', אבל לא מצינו בשום מקום שיאמר שדין אבילות יהיה נוהג ביום ראשון מן התורה. ופליגי התם בזבחים²⁰² גבי אבילות אי תופס לילו עמו או לא, דמשום שהוא אסור לאכול בקדשים שתופסים לילו א"ל גבי אבילות. ומאי דאמרי' ורבנן הוא דגזרו בלילה ובמקום אסתניס לא גזרו, לא מפני שהלילה דרבנן והיום מן התורה, אלא כלומר אע"פ שיום ראשון דאבילות מדרבנן כיון דאית ליה עיקר מן התורה לגבי אבילות ואסור במקצת דברים כדכתיב לעיל החמירו בו ואסרו הרחיצה באבילות דיום ראשון אע"פ שהוא אסתניס, אבל בלילה שלא אסרו²⁰³ כעין של תורה, אלא משום גזירה, באסתניס לא גזרו רבנן. אבל הגאונים והרב אלפסי ז"ל²⁰⁴ סוברים דאבילות דיום ראשון מן התורה, וסבירא להו דליכא הפרש בין לשון אבילות ללשון אבילות, ואבילות יום ראשון מצינו בפי' שהוא מן התורה לדברי הכל, ולא נחלקו אלא בלילה שאחר יום מיתה ויום קבורה, ואתי להו שפיר הא דאמרי' קא סבר אבילות לילה דרבנן וה"ה לאבילות לילה.

וכשמת מבי עבדו קבל עליו תנחומין וכו' שאין מקבלין תנחומין על העבדים. וא"ת²⁰⁵ מאי איריא עבד אפי' בן חורין נמי כיון שאינו קרובו, ומי מקבלין תנחומין על הרחוקים. פירש בירושלמי²⁰⁶ שתלמידו חביב עליו כבנו וכן עבדו המשמשו כרצונו חביב עליו כבנו, ויש אומרים דמ"ה אמרו על העבדים, דסד"א כיון דגופו קנוי לו, כגופו דמי קמ"ל דלא²⁰⁷. אמר להם אין מבי עבדי כשאר כל העבדים

209 עי' רש"י. 210 הובא ברשב"א. 211 ברשב"א שם, ועי' אוצ"ה ג. וכ"כ הרא"ה, ועי' מאירי (עמ' 56). 212 עי' דק"ס. 213 כ"ה ברא"ה, ועי' רמב"ם פ"ד מהל' נחלות ה"ד. 214 לפנינו: כי הוה מסיים צלותיה. 215 כ"ה ברשב"א. 216 רשב"א שם ומאירי בשם גדולי המפרשים. ועי' להלן כט, ב ברבנן שם ד"ה דאמרת. 217 ד, ב.

תר"י, רא"ש מו"ק פ"ג ג. 200 זבחים ק, ב. 201 דברים כו, יד. 202 זבחים שם. 203 בתר"י: אמרו. 204 רי"ף בסוגיין ועי' אוצ"ה ג' למו"ק סי' סט"ע. ורמב"ן בתוה"א שם. 205 כן הקשה ברשב"א. ועי' תוספות הרא"ש ומאירי. והמקור בתוה"א שם (נד, א). 206 בפרקין ה"ח. 207 כ"ה ברא"ה (עמ' לד). 208 כ, א.

טמא כדכתי' וטמא טמא יקרא. ברחובותינו על ישו הנוצרי שהיה דורש ברחובות בפני רבים הגדות של דופי להדיחן, ויש גורסין הפך פרץ באחיתופל לפי שפרץ במלכות בית דוד ביד

אבשלום ויוצאת בדואג שיצא לתרבות רעה, אלופינו בתורה מלשון אלופי ומיודעי ומסובלים במצות מלשון נושא סבל כלומר טעונים מצות.

פליק פירקא

פרק שלישי: מי שמתו

כבודו של מת. ולפי זה אפילו באבל שאין המת מוטל עליו לקברו כגון אחותו גשואה¹⁰ שהבעל חייב לקברה, אפילו בכי האי גוונא פטור מפני כבוד המת שזהו כבודו, שכל מי שחייב באבילותו שלא יסיח דעתו לענין אחר כלל עד לאחר שנקבר^{10א}, אבל אם נמסר לכתפים אמרינן בירושלמי¹¹ דנמסר לכתפים שאני. ואם תאמר¹² אמאי איצטריך למימר הכא דאם מתו מוטל לפניו דפטור מן התפילין, דאפילו כל יום ראשון גמי פטור, כדאיחא בפרק ואלי מגלחין¹³ מדאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דאבל דעלמא אסור בתפילין. יש לימר דאגב שטפא דק"ש ותפלה נקט להו ולא דוקא. נושאי המטה וחילופיהן והילופי חילופיהן וכו'. ואע"פ שיש שהות לאחרונים לקרוא בעוד שמוליכין הכת השניה, אפילו הכי פטורין, מפני שפעמים שאותה כת שלישית נמלכין שבשניים יסעו, ומתוך כך אין להם להתחיל¹⁴. את שהמטה צורך בהן פטורין וכו'. בירושלמי¹⁵

[יז, ב] מי שמתו מוטל לפניו (פטור) מק"ש ומון התפלה ומון התפילין. והני¹ דנקט, לאו דוקא, דהא בברייתא² פטר ליה מכל המצות, אבל לרבנותא נקטינהו דלא מיבעיא [שאר מצות] דפטור מפני שצריך להניח המת אלא אפילו הני דיכיל למעבדינהו ולמיקם קמיה פטור³. וא"ת אמאי פטור אי משום אבילות, הא לא מחייב עד שיסתם הגולל⁴, ואפילו חל עליו אבילות הא קיי"ל⁵ דאבל חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין שנא' בהן פאר, ואי משום צערא ידידיה הא אמרינן לעיל⁶ דלא מיפטר דהוה ליה ליתובי דעתיה. יש לומר דטעמא משום דעסיק במצוה שהוא טרוד בעסק קבורת מתו, ולא דוקא כשעוסק ממש [דאפילו יושב ובטל גמי פטור, שזהו כבודו של מת] שלא יסיח דעתו ממנו לעשות דבר אחר כל זמן שלא נקבר⁷, וכדאמרינן בגמ'⁸ מתו אע"פ שאינו משמרו. והכי גמי משמע בירושלמי⁹ דמפרש טעמא מפני

דפטור משום ימים שאתה עוסק בחיים וכו', ועי' בפנ"י ולכאורה מבואר דלא כדבריו, ועי' תוס' יד ב בד"ה ואכל שכתבו דתני ק"ש כיון דזמנו עובר ע"ש, ובתרי"י כתב דק"ש אע"פ שיש בהם עול מלכות שמים וכ"ש שאר מצות. 4 מו"ק כז, א. 5 לעיל טז, ב. 6 יא, ב. 7 מיסודו של הרא"ה. 8 יח, א. 9 ירושלמי כאן ה"א ומו"ק פ"ג ה"ה. 10 ברא"ה הוסיף דאף על גב דאינו חייב עליה אלא מדרבנן, ועיין מו"ק כ, א. 10 וסברא זו פליגי ארבונו תם בתוספות ד"ה ואינו שבאחותו אע"פ שחייב להתאבל עליה כיון שאין מוטל עליו לקברו לא הוי עסוק וכתבו בתוס' דמשמע אפילו הוא באותו העיר ועי' רא"ש סוף סי' ג. 11 שם. 12 כן הוא ברשב"א, וזו קושית הירושלמי, ועי' במאירי שפי' גמי הכי את תי' הירושלמי. [שו"ר שהאריך בזה באמרי יחיאל]. 13 טו, א. 14 מיסודו של תר"י. 15 ירושלמי

1 רבנו לא גרס במשנה ומכל מצות האמורות בתורה, וכן גירסת תר"י, רשב"א, רא"ה ומאירי ועוד. ולפנינו בגמרא איתא. 2 יח רע"א. 3 כ"כ ברשב"א, וכן במאירי הביא כן בשם גדולי המפרשים דנקט הני מצד שהיה עולה על הדעת לחייב בהם הואיל ואין בהם עסק ויכול לעשותם בעוד שהמת לפניו. ולטעם דעוסק במצוה מוסבר בפשיטות דכיון דיש עליו פטור מצד דין עוסק א"ח אפילו יכול לקיים שניהם [וראה תוס' ב"מ כט, ב וב"ק נו, א לענין שומר אבידה]. וגם לטעם שכ' רבנו להלן משום כבודו של מת גמי פטור דזהו הכבוד שיהא יושב ובטל שלא יהי' לו היסח הדעת, ובתרי"י כ' דנקט הני דאפילו אלו החמורות שהם עול מ"ש פטור כ"ש אחרים ועי' פנ"י וצל"ח. וברא"ה כתב דהני עדיפי דתפילין מצוה שבגופו ואידך זמנא עובר, וצ"ב בכוונתו. וראה תר"י ומאירי שכתבו שיטה אחרת דבאמת לא נפטר רק מג' דברים אלו מתוך שהם צריכים כונה, ועי' תוס' בשם הירושלמי דהטעם